MAGYAR BÖRTÖNÜGY

A BÜNTETÉSEK ÉS BIZTONSÁGI INTÉZKEDÉSEK VÉGREHAJTÁSA

ÍRTA:
DR. SZÖLLŐSY OSZKÁR

MÁSODIK, BŐVÍTETT KIADÁS

BUDAPEST 1935. RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA

41730. — Réval.

ELŐSZÓ

I.

A büntető-ítéletek végrehajtására hivatott kir. ügyészek és börtönügyi tisztviselők régóta érzik a hiányát börtönügyi jogszabályaink rendszeres összefoglalásának és szakszerű magyarázatának.

Az első kísérlet ezen a téren „A magyar börtönügy vázlata" című könyvecském volt, melyet 1920. évben tett közzé az igazságügyminisztérium. Ez azonban csak afféle „vezérfonál"-nak készült s főleg abból a célból, hogy tájékoztatásul szolgáljon a törvényekben és rendeletekben szétszórva levő, részben el is avult s a gyakorlat által pótolt, módosított és kiegészített, tehát egykönnyen meg sem közelíthető börtönügyi jogszabályaink útvesztőjében.

Új munkám célja a börtönügyi tudomány eddigi eredményeivel kapcsolatban a magyar börtönügy érvényben levő tételes jogszabályainak tüzetes ismertetése. (A helyes cím tehát, — melyet csak szokatlansága miatt mellőztem — „Magyar börtönügyi jog" volna.)

Kritikai megjegyzéseim és de lege ferenda tett észrevételeim egyes külföldi jogoknak és a szakirodalomnak ismertetésével együtt jórészt a jegyzetekbe szorultak, hogy ne zavarják a gyakorlat emberét, amikor tételes jogszabályt kell alkalmaznia.

Minthogy azonban börtönügyünk reformjának, új rendtartások és szolgálati utasítások készítésének kiinduló pontja csak a meglevő joganyagot egész terjedelmében felölelő s a gyakorlatban bevált intézményekre, valamint a hibákra és hiányokra egyaránt rávilágító munka lehet, — nagy súlyt kellett vetnem a jegyzetekben foglaltakra is és különösen ebből a szempontból vélem kívánatosnak, hogy a bíráló is kellő bírálatban részesíttessék.

Budapest, 1930. évi május hóban.

II.

Könyvem második kiadásában kilenc új fejezettel bővült. A szorosabb értelemben vett börtönügy, vagyis a szabadságvesztés-büntetések végrehajtása mellett felöleli most már a halálbüntetés, a pénzbüntetés és a mellékbüntetések, valamint a fiatalkorúak ellen hozott bírói határozatok végrehajtására vonatkozó joganyagot is. Tudományunk fejlődése és új jogszabályok keletkezése folytán számos régi fejezet is kiegészítésre és módosításra szorult.

A fiatalkorú bűnözőkre vonatkozó résznek bekapcsolását a régi fejezetek közé megokolja egyebek közt az a körülmény, hogy az igazságügyminisztériumban — két évvel az első kiadás megjelenése után — a fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó osztályt egyesítették a börtönügyi osztállyal; ehhez képest a központi igazgatás szervei számára egységes útmutatót kívántam nyujtani.

Ezzel sokágú büntetésjogunk rendszeres feldolgozása immár teljessé vált.

Budapest, 1935. évi október havában.

A SZERZŐ

Tartalom

BEVEZETÉS

Oldal

Büntető igazságszolgáltatás és börtönügy 1
A bűntettes 9
A büntetés 21
A börtönügy története 31
Börtönrendszerek 61
Börtönügyi irodalom 71
A magyar börtönügy jogforrásai 83

ELSŐ RÉSZ

A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása

A) **Általános rendelkezések**

1. A szabadságvesztésbüntetés nemei. Végrehajtó hatóságok . 91
2. A büntetésvégrehajtás feltételei 101
3. A letartóztatottak kötelességei és jogai 105
4. Börtönügyi feladatok. Fokozatos börtönrendszer 109
5. Egyénítés és osztályozás 115

B) **Érdemleges eljárás**

a) Fogház, börtön, fegyház

1. A büntetés kezdete. Halasztás és félbeszakítás . . . 121
2. Letartóztatás. Beutalás. Rabszállítás 129
3. Napirend. Érintkezés a letartóztatottakkal 143
4. A letartóztatottak elhelyezése 151
5. Ruházat 161
6. Élelmezés 163
7. Egészségügy 171
8. Erkölcsi támogatás : istentisztelet, levelezés, látogatás . 181
9. Munkáltatás 189

Oldal

10. Szellemi gondozás: oktatás, olvasmányok 223
11. Jutalmazás. Kedvezmények 233
12. Elbocsátás 241

b) Előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság 247

c) Közvetítőintézet 255

d) Államfogház 261

e) Dologházak: közönséges és szigorított dologház 267

C) **Felügyelet**

Őrizet és elővigyázati intézkedés 277

D) **Kényszeralkalmazás**

Biztonsági intézkedés. Fegyelmi jog 289

E) **Feltételes szabadságra bocsátás**

a) Szabadságvesztésbüntetésre ítéltek felt. szabadságra bocsátása 311
b) Dologházba utaltak felt. szabadságra bocsátása 321

F) **Nyilvántartás** 331

G) **Rabtámogatás és rabbiztosítás** 337

MÁSODIK RÉSZ

1. **A halálbüntetés végrehajtása** 343
2. **A pénzbüntetés és a mellékbüntetések végrehajtása** 351

HARMADIK RÉSZ

Börtönügyi igazgatás

A) **Letartóztató intézetek és egyéb börtönügyi intézmények** 369

B) **Személyi ügyek**

1. Tisztviselők, őrszemélyzet, műszaki alkalmazottak 381
2. Felügyelet 417
3. Fegyelmi jog 427

C) **Gazdasági ügyek**

1. Építkezés és épületfenntartás 447
2. Szükségletek beszerzése 453
3. Pénz- és vagyonkezelés 459

NEGYEDIK RÉSZ

A fiatalkorúak bűnözése elleni védekezés

Oldal

A) **Bevezetés** 469

B) **Biztonsági intézkedések és büntetések végrehajtása**

1. Dorgálás, próbárabocsátás, őrizetben tartás, pénzbüntetés . . 483
2. Javítónevelés 487
3. Szabadságvesztésbüntetések 525

C) **Igazgatás**

1. Intézetek. Felügyelő hatóságok 537
2. Alkalmazottak 543
3. Felügyelet és fegyelmi jog 549

ÖTÖDIK RÉSZ

A börtönügyi és a fiatalkorú bűnözőkre vonatkozó jogszabályok jegyzéke 551

Tárgymutató 581

Rövidítések

Btk.	=	Büntetőtörvénykönyv (1878 : V. tc.).
I. Bn.	=	I. Büntetőnovella (1908 : XXXVI. tc.).
II. Bn.	=	II. „ (1928 : X. tc.).
Fb.	=	A fiatalkorúak bíróságáról (1913 : VII. tc.).
Kbtk.	=	Kihágási büntetőtörvénykönyv (1879 : XL. tc.).
Bp.	=	Bűnvádi perrendtartás (1896 : XXXIII. tc.).
M.	=	Marschalkó: „A hatályban levő igazságügyminiszteri rendeletek rendszeres gyüjteménye.“
I. K.	=	Igazságügyi Közlöny.
I. M.	=	Igazságügyminiszteri rendelet.
B. M.	=	Belügyminiszteri rendelet.
K. M.	=	Kereskedelemügyi miniszteri rendelet.
P. M.	=	Pénzügyminiszteri rendelet.
r.	=	Rendelet.
Házsz.	=	Házszabályok (1870 június 10-én kelt rendelet: házszabályok és szolgálati utasítások a m. kir. fegyintézetek számára).
fegyhr.	=	Fegyházrendtartás (2106/1880. I. M. E. sz. r. II. melléklete).
börtönr.	=	Börtönrendtartás (2106/1880. I. M. E. sz. r. IV. melléklete).
foghr.	=	Fogházrendtartás (2106/1880. I. M. E. sz. r. V. melléklete és a 696/1874. I. M. sz. r. harmadik része).
Rmr.	=	Rabmunkarendelet (10.600/1926. I. M. sz. rendelet).
jn.	=	A javítónevelés szabályozása (27.200/1909. I. M. sz. rendelet).
fkf.	=	A fiatalkorúak fogház- stb. büntetésének végrehajtása (27.300/1909. I. M. sz. rendelet).
fbv.	=	A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény végrehajtása (56.000/1913. I. M. sz. rendelet).
P. Sz.	=	A m. kir. pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó szolgálati szabályok 1874. évi gyüjteménye.
Grundsätze	=	„Grundsätze für den Vollzug von Freiheitsstrafen“ (A német kormányok közt 1923. évi június hó 7-én létrejött megállapodás. Reichsgesetzblatt 1923 No. 3.).

Ahol valamely jogszabály száma mellett „tc.“ (törvénycikk) vagy egyéb megjelölés (pl. B. M.) nincsen, ott igazságügyminiszteri rendeletről van szó.

BEVEZETÉS

Büntető igazságszolgáltatás és börtönügy

I. A szabadság, mint az erő akadálytalan érvényesülésének lehetősége, szükségleteink és vágyaink kielégítésének, javak előállításának és felhasználásának, tehát emberi boldogulásunknak egyik alapfeltétele. A *természeti szabadsággal*, az erőkifejtés fizikai akadályainak hiányával szemben *társadalmi szabadságnak* nevezzük embertársainkhoz való olyan viszonyunkat, melyben azok akaratunk érvényesülésének nem állanak útjában.

Azonban az emberi érdekek összeütközése, vagyis az az állapot, melyben a rendelkezésre álló javak elégtelenek az összes szükségletek kielégítésére, amelyben tehát egyik ember érdekének érvényesülése akadálya annak, hogy a másik szükségletei megfelelő kielégítéshez jussanak, — természetes gátakat emel az egyéni szabadságok elé. Csak ezeknek az akadályoknak leküzdésével, az érdekösszeütközések kiegyenlítésével növelhető a társadalmi szabadság.

Mentül jobban szaporítja a javakat a szociális együttműködés, az emberek együttes erőkifejtése közös érdekeik kielégítésére, — annál inkább csökkennek az érdekösszeütközések és tágul a szabadság.

Egyébként az érdekösszeütközések kiegyenlítése s ezáltal a szabadság biztosítása csak erőszak vagy az érdekek kölcsönös korlátozása útján lehetséges.

Az erőszak (bellum omnium contra omnes), mely nincsen tekintettel mások érdekeire, korántsem juttathat az érdekösszeütközések mellett elérhető legnagyobb szabadsághoz, mert nemcsak erőpazarlással és értékmegsemmisítéssel jár, de megfosztja a győztest attól a haszontól

is, ami az érdekközösség folytán mások igényeinek bizonyos fokig való kielégítéséből közvetve vagy közvetlenül rá is háromolhatik.

Ellenben az összeütköző érdekeknek — az együttműködést követelő közös érdekek szem előtt tartásával — jelentőségük mértékéig való korlátozása, azaz olyan magatartás, amely alárendeli a kisebb érdeket a nagyobbnak, az egyénit a közösnek, mely által tehát az összeütköző érdekek közül mindenkor a nagyobbik jut kielégítéshez, — az érdekelt felek mindegyikének biztosítja a szabadság viszonylag legnagyobb mértékét.

Az emberi érdekösszeütközések ilyetén kiegyenlítésére irányuló, vagyis *igazságos* magatartás : a *kötelesség.*

Az államilag kikényszeríthető kötelességek által korlátozott és biztosított társadalmi szabadság : a *jog.*

A kötelességek teljesítése jogok elnyerése és fenntartása végett, vagyis az alkalmazkodás a kötelességeket és jogokat megállapító szabályokhoz : a *jogélet* (jogrend).[1]

A kötelességteljesítés — embertársaink érdekeit is szolgálva — a szükségszerű érdekkorlátozás folytán mindíg áldozattal jár, azaz feláldozza a kisebb érdeket a nagyobbnak. De amíg az emberi szükségletek összeütköznek, szabadságunkat, a javaknak az érdekek jelentőségéhez mért áldozatok arányában való megoszlását biztosítani csak úgy lehet, ha alávetjük magunkat a törvény parancsának („Omnes legum servi sumus, ut liberi esse possimus." Cicero.).

A jogélet feltétele a társas együttműködésnek is, mert tartós kooperáció csak ott lehetséges, ahol közös érdekek vannak s ahol ezeknek — összeütközés esetén — alárendelik az egyéni érdeket.[2]

---

[1] A szociális erkölcsi élet sem egyéb, mint a társas együttműködésnek az egyéni és összességi érdekek jelentősége által megszabott rendje, az igazságos magatartások összessége; ennek az a része, ami államilag kikényszeríthető: a jogélet. *Jellinek* szerint: a „jog az etikai minimum".

[2] Az igazságosság mivoltát illetően a legnagyobb viszonylagos szabad-

A joguralom fenntartása, a jogsértések (kötelességszegések) okozta sérelmek orvoslása vitális érdeke tehát a társadalomnak.

A jogellenes hajlamokkal szemben az *állam*-nak, mint a jogrend fenntartására hivatott emberi közösségnek kell kikényszerítenie a maga hatalmával a jogszabályok megtartását. Erre szolgál a kötelességszegőknek a jogállapot helyreállítására (in integrum restitutio), teljesítésre és kártalanításra szorítása. Ez a polgári (civilis) igazságszolgáltatás azonban, mely a jogsérelmek orvoslására irányul, korántsem elegendő a joguralom biztosítására, mert vannak helyrehozhatatlan sérelmek is. Törekedni kell ennélfogva a jogsértések megelőzésére, amihez a civilis kényszernél rendszerint nagyobb fokú, a jogsértő személyére érzékenyebb joghátránnyal járó kényszeralkalmazásra, vagyis megtorlásra van szükség.

Az az állami tevékenység, mely a jogsértő cselekmények felderítése és megtorlása útján a bűntettek megakadályozására s ezáltal a jogrend biztosítására, javaknak, egyéni és összességi érdekeknek emberi támadások ellen való megvédésére irányul: *a büntető (kriminális) igazságszolgáltatás.*[3]

(A bűnözés [kriminalitás] elleni küzdelem azonban nem merül ki a büntető igazságszolgáltatásban. Figyelemmel a bűntettek szervezeti és társadalmi okaira, az államnak és társadalomnak a szociálpolitika eszközeivel,

ság elvéből kiinduló elméletem kiválthat természetesen olyan ellenvetéseket is, amelyeknek e munka keretében bővebb érveléssel nem vághatok elébe. Itt csak azt jegyzem meg, hogy ahol az érdeköszeütközéseknek a közös érdek alapján és az elérhető legnagyobb szabadság elve szerint való kiegyenlítése nem lehetséges, (pl. végszükség esetében), ott jogilag megoldhatatlan feladat előtt állunk; — ilyenkor a jog helyébe egyfelől a célszerűség, másfelől a kényszerűség lép.

Különben az igazságosság kérdésében való állásfoglalásnak a börtönügyi kérdések taglalására befolyása nincsen.

[3] „Punitio delictorum mater est quietis et publicae salutis." *(Codex* juris criminalis Bavarici.)

a népnevelés, a közjólét emelése, az egészségügy javítása és fajnemesítés útján kell megelőznie a lehetőség szerint az antiszociális hajlamok kifejlődését és érvényesülését.)

A büntető igazságszolgáltatás a vele kapcsolatos igazságügyi igazgatással együtt alkotja *a büntető igazságügyet*, melynek három tényezője:

1. *a bűnvádi eljárás:* a bűntettek felderítése és a büntetések kiszabása (a bíróságnak erre irányuló tevékenysége a felek közreműködésével együtt: a bűnvádi per vagy szűkebb értelemben vett büntető igazságszolgáltatás);

2. *a büntetésvégrehajtás:* a bíróság által megállapított büntetés vagy biztonsági intézkedés foganatosítása az elítélten;

3. *a büntető igazságügyi igazgatás:* a bűnvádi eljárás és végrehajtás szerveinek, személyi és gazdasági feltételeinek létesítése.

A büntető végrehajtásnak és igazgatásnak azt az ágát, mely a szabadságvesztésbüntetések és biztonsági intézkedések végrehajtására, valamint az ehhez szükséges szervezetek létesítésére és fenntartására (a börtönügyi igazgatásra) irányul: *börtönügy*-nek nevezzük. A tágabb értelemben vett börtönügy, vagyis a *büntetésügy* fogalma kiterjed minden büntetés végrehajtására és felöleli a kriminalitás megelőzésére irányuló társadalmi tevékenységet is. A börtönüggyel kapcsolatos, de annak keretein kívüleső igazságügyi tevékenység: *a fiatalkorú bűnözőkre vonatkozó bírósági intézkedések végrehajtása.*

II. Az államélet tudományának (a politikának) az a része, mely az állam büntető igazságügyi tevékenységével foglalkozva az igazgatási és peres eljárási tennivalókon felül azt kutatja, milyen jogsértések megelőzése végett van szükség szigorúbb állami beavatkozásra (melyek a büntetendő cselekmények?) és milyen eszközökkel küzdhetők le a különböző bűntettek: *a büntetőpolitika.*

Mielőtt azonban az állam ilyirányú feladatait kutathatnók, ismernünk kell a társadalomellenes cselekmények

egyéni és társadalmi okait, valamint az azok leküzdésére alkalmas eszközök hatásait. Ez a tárgya a *kriminológiának*, melynek okkutató része — *a kriminál-etiológia* — a szerint, amint a bűnözés testi, lelki vagy szociális okainak felderítésével foglalkozik: bűnügyi embertan, bűnügyi lélektan és bűnügyi társadalomtan (kriminál-antropológia, -pszichológia és -szociológia); a büntetéseket tárgyazó része pedig a *büntetéstan* vagy *börtönügyi tudomány* (poenologia, Gefängniskunde, science pénitentiaire, disciplina carceraria).

A szűkebb értelemben vett börtönügyi tudomány azonban csak a szabadságvesztésbüntetés különböző nemeinek végrehajtási módozataival és a börtönügyi igazgatással foglalkozik.[4]

III. Minthogy az állami érdekek is összeütköznek egyéb — egyéni és közösségi — érdekekkel, nemcsak a társadalmi, hanem az állami életben is szükségünk van az érdekösszeütközések igazságos kiegyenlítésére, azaz jogéletre. Valamennyi állami funkció — adóztatás, honvédelem stb. —, tehát a büntető kényszeralkalmazás terén is érvényesülnie kell a célszerűség mellett az *igazságosság* elvének, mely azt követeli, hogy az összesség védelmében az egyén szabadságát csak a szükséges mértékig korlátozzuk. Ennélfogva az a büntetés igazságos, mely az egyénnek legkisebb szenvedése árán éri el célját. Ha két büntetési nem egyaránt alkalmas a bűntettes megfékezésére, közülük az az igazságos, amely kevesebb szenvedést okoz.

---

[4] „Minthogy a börtönügyi igazgatás az állami létnek miniatűr képében a legkülönbözőbb tevékenységeket öleli fel, — alig van a tudományoknak olyan ága, mellyel a börtönügyi tudomány kapcsolatban nem állana. Technikai tudományokra van szüksége, hogy a börtönök építésének szabályait a szabadságvesztésbüntetés természetére (őrizet, higiéne) való tekintettel megállapítsa, lélektanra, hogy az elítéltekkel követendő helyes bánásmódot, közgazdaságtanra, hogy a rabmunkarendszer szervezésének elveit megjelölje; a fegyelem szabályai a nevelési tudományon alapszanak stb. Ezt a tarka tudományos anyagot a börtönügyi tudományban egységgé azok a célok foglalják össze, amelyeket az állam a szabadságvesztésbüntetéssel elérni kíván." (*Vámbéry:* Büntetőjog. II. füzet 58. lap.)

A társadalmi élet jogi szabályzatával, a *magánjoggal* szemben, az államéletre vonatkozó jogszabályok összességét *közjognak* nevezzük.

A közjognak az állam szervezetét megállapító alkotmányjog és az állami életműködéseket szabályozó közigazgatási jog mellett egyik önállóvá lett ága a *büntetőjog* (jus poenale), mely a büntető igazságszolgáltatás alaki és anyagi részének jogi szabályait tartalmazza.

A börtönügyi vagy büntetés-jog, mint a börtönügy tételes jogi szabályzata, a büntetésvégrehajtást tárgyazó részében a büntetőjog, a börtönügyi igazgatásra vonatkozó részében pedig a közigazgatási (igazságügyi igazgatási) jog körébe tartozik.

IV. A börtönügy jelentőségét az igazságszolgáltatásban kiemelte már az amerikai Livingstone a mult század elején : „A börtönök szervezetétől és igazgatásától függ az egész büntetőrendszer sikere." A bíró csak megállapítja a büntetés nemét és mértékét ; de hogy célját eléri-e a büntetés, az az elítélt egyéniségén felül egyedül a végrehajtás módjain múlik.[5]

A börtönügyi tisztviselőt a legveszélyesebb helyzetek és a legnemesebb feladatok elé állítja a hivatása. Élő anyaggal dolgozik, mint az orvos és a nevelő ; de a társadalom különböző osztályaihoz tartozó, családi környezetükből kiszakított alkalmi bűntettesekkel vagy a bűntanyák torzalakjaival, a falu rosszával, a nagyvárosok söpredékével, — sorsukat békésen tűrő elítéltekkel és kétségbeesett, folyton öngyilkosságra vagy szökésre gondoló

[5] *Holtzendorff:* „Az ítélet csak formája a büntetésnek, tartalmat a végrehajtás ad neki". *Wlassics* („Új irányok és börtönügy" Jogt. Közlöny 1904. évf. 52. sz.): „Ki tagadja ma már a tudományban, hogy a kriminalitás ellen folytatott küzdelem harcászati vonalában a repressziv büntetőjog gyakorlati hordereje, a büntetőjog egész súlypontja a büntetés végrehajtásában van". *Garraud* („Traité théorique et pratique de droit pénal français." 1912): „Az elítélés csak prológja a megtorlásnak, a büntetés a végrehajtással kezdődik. A büntetésvégrehajtás kérdéseinek helyes vagy helytelen megoldásán fordul meg a büntetőtörvényhozás értéke".

individuumokkal, — könnyen hajlítható, bűnbánó egyénekkel és züllött, degenerált, vad indulatú, támadásra és zendülésre mindenkor kész apache-okkal áll szemben a büntetőintézet falai közt. Jóformán mindegyik kategória más bánásmódot igényel a morális fegyelmezés munkásaitól. De mindegyikben meg kell látnia az érző és szenvedő embert, akinek a börtönben nem rosszabbá, hanem lehetően jobbá kell válnia. A büntetés végrehajtójának ennélfogva szigorúnak és humánusnak, bátornak és türelmesnek kell lennie s nemcsak elvont szabályokra, hanem élet- és emberismeretre is szüksége van, hogy feladatának megfelelhessen. Ha sikerül az elítéltben elfojtania a rossz hajlamokat, meggyökereztetnie az önfegyelmezést, kötelességérzetet és munkakészséget, akkor a börtönből hasznos embert juttat vissza a dologtevő társadalomba *(réclassement)* s így nemcsak megvédi tőle, hanem értékeivel gyarapítja is az emberi közösséget.[6]

---

[6] *Börtön* (régiesen: *berten*) valamikor bakót jelentett; csak amikor a halálbüntetés helyét túlnyomóan a szabadságvesztés foglalta el, vitték át az ennek végrehajtására szolgáló épületre a halálbüntetés végrehajtójának elnevezését. (A régi magyar „bakó"-t utóbb a hóhér váltotta fel egy Hocher nevű brünni bakónak magyarhoni szereplése nyomán; a Hocherből alakította a népnyelv a némileg magyarosabban hangzó „hóhér"-t. A bitó sem akasztófát jelentett régi nyelvünkben, hanem törvényszolgát, ki a bitófához [pellengérhez] kötött elítélten a testi büntetést — verést — hajtotta végre.)

Ma a börtön, mint gyüjtőnév, általában szabadságvesztésbüntetést és egyúttal büntetőintézetet (fegyházat és fogházat) is jelent, de szűkebb értelemben a törvényben meghatározott egyik neme a szabadságvesztésbüntetésnek.

A bűntettes

I. A jogrend feltétele, hogy az emberek hajlamosak legyenek a jogszabályokhoz alkalmazkodásra. Vannak azonban, akikben az alkalmazkodás készségét elnyomják bizonyos társadalomellenes hajlamok, melyeknek külső behatás nélkül ellenállni kevésbbé vagy egyáltalában nem képesek. Az ilyen jogellenes hajlamú, tehát *veszélyes egyének* támadásaival szemben a jogérdekek védekezésül állami kényszeralkalmazást igényelnek.

A veszélyes egyének köréből kiemelkednek *a közveszélyesek*, vagyis azok az egyének, akik antiszociális hajlamaik állandóságánál fogva rendes viszonyok közt s a legcsekélyebb ingerre is könnyen határozzák el magukat mások javainak megtámadására.

Minthogy a veszélyesség felismerhető módon főleg az elkövetett jogsértésekben nyilvánul meg, az állam rendszerint azok ellen alkalmaz kényszert, akik már véghez vittek olyan cselekményt, mellyel jogot sértettek vagy veszélyeztettek. Kriminális kényszeralkalmazásnak — megtorlásnak — pedig a bűntettesekkel szemben van helye.

Bűntett vagy büntetendő cselekmény (crimen, delictum) olyan jogérdeksértés, melynek megakadályozása végett büntetésre van szükség. (A szűkebb értelemben vett bűntett — a *vétség* és *kihágás* mellett — egyik neme a büntetendő cselekménynek.)

A bűntettek elkövetői közt a jogsértések tárgya, módja és okai tekintetében lényeges különbségek vannak s ennélfogva velük szemben a kényszerítő eszközöknek különböző nemeit kell alkalmazni. Ezen alapul a bűntetteknek, illetve elkövetőiknek szokásos osztályozása.

A sértett jogérdekek egymástól elkülöníthető csoportjaihoz képest mindenekelőtt személy, vagyon és állam elleni bűntetteket különböztetünk meg. *Személy* (élet, testiépség, becsület, személyes szabadság, szemérem, családi állás) *elleni bűntettek elkövetői:* a verekedő, késelő, vérfertőző, magzatelhajtó, gyilkos stb. *Vagyoni bűntettek* elkövetői : a tolvaj, sikkasztó, orgazda, csaló, zsaroló, uzsorás, gyujtogató, rabló stb. *Politikai bűntettesek:* az izgató, lázadó, felségsértő stb. (Vannak vegyes természetű, azaz magán- és közjogi érdeket egyaránt sértő bűntettek is, mint a közokirathamisítás, hamis tanuzás, hamis vád stb.)

A bűntettesek büntetőjogi felelősségük — illetőleg a velük szemben alkalmazható büntetési eszközök — szempontjából *normálisak* vagy *abnormálisak.* Normális, azaz *teljes beszámíthatóságú bűnözők* azok, akik értelmileg és erkölcsileg annyira fejlettek s külső tényezők hatásától annyira mentesek, hogy cselekményük jogellenességét belátni és e belátásnak megfelelő elhatározásra jutni képesek. (Kizárja tehát a beszámíthatóságot a gyermekkor, az elmebetegség, az öntudatlanság és a kényszer.) Ellenben abnormális, azaz *korlátolt beszámíthatóságú bűntettesek* a szellemileg és erkölcsileg csekélyebb értékű egyének, akikre defektusaiknál fogva másként hat a büntetés, mint a normális egyénekre. (Gyengeelméjűek, alkoholisták, epileptikusok stb.)

Nem kevésbbé fontos a fejlődésben levő s így könynyebben hajlítható *fiatalkorú* és a megállapodott jellemű *felnőtt* bűntettesek közötti különbség.

A büntetlen előéletűekkel szemben *visszaeső* bűntettesek azok, akik büntetésük kiállása után követtek el újabb bűntettet ; ezek körében a súlyos cselekményekbe többszörösen visszaeséket — *Liszt* szerint — javíthatatlanoknak kell tekintenünk.

Az *alkalmi bűntettesektől,* akikből túlnyomóan múló természetű külső okok váltják ki a bűntettet (az alkalom, mely bűnös vágyat ébreszt, vagy olyatén külső jelenség,

mely fellobbantja az indulatokat : haragot, szerelemféltést stb.) — meg kell különböztetnünk a *hivatásos bűntetteseket*, akik tartós jellegű belső vagy külső okok következtében csekély akaraterejüknél vagy állandósult kriminális hajlamaiknál fogva követnek el bűntetteket. *(Liszt* szerint az előbbiek az *akút*, az utóbbiak a *krónikus* kriminalitás képviselői.)

A hivatásos bűntettesek körében megkülönböztethetők a *szokásos bűntettesek*, akik főként ellenállóképességük gyöngeségénél fogva követnek el folyton újabb bűntetteket (kocsmai bicskások, tolvaj cselédek stb.), az *üzletszerű (közveszélyes) bűntettesektől*, akik megrögzött bűnöző hajlamból rendszeresen, keresetforrásként űzik a bűnözést (zsebmetszők, betörők, szélhámosok, rablók, bestiális gyilkosok stb.).

II. A bűntettek *közvetlen vagy lélektani okai* egyfelől az antiszociális hajlamok, másfelől az etikai érzés (kötelességérzet, akaraterő, erkölcsi ellenállóképesség) fogyatékossága.[1]

Az érdekközösségnek és az együttműködés szükségének felismeréséből származó *szociális vágyak* indítják kooperációra az embereket. Érdeköszeütközések esetében pedig minden társadalmi rend — bármiként szabályozza is részleteiben az együttműködést — megköveteli az egyéni érdekeknek, vágyaknak bizonyos korlátozását mások és az összesség érdekeivel szemben. Ennek belátása nyomán a *kötelességérzet* az önző impulzusok leküzdésére és kötelességeink teljesítésére sarkal. Támogatja e szociális kötelességérzetet az *együttérzés*, a mások fizikai és lelki szenvedése iránti fogékonyság, mely ösztönösen hajtva önzet-

[1] A különböző hajlamok etikai értékelése kívül esik a kriminológia feladatán. A büntetésvégrehajtásnak kriminál-pedagógiai részében — különösen a tanító és lelkész hivatását illetően — az uralkodó (főként a vallási etikákra támaszkodó) erkölcsi közfelfogást kell irányadónak elfogadnunk. Megkíséreltem mégis e helyütt a jó és rossz hajlamok fogalmának lélektani és társadalometikai alapon való rövid kifejtését.

len magatartásra, részben pótolja, részben erősíti a felismerésben gyökerező szociális vágyakat. Erős támasza a kötelességérzetnek a *vallásos érzés* is, mely transzcendentális eszmék szuggesztív erejével sarkal a kötelességek teljesítésére. *(Carlyle:* „Csodás erő az a gyönge ember az ő hatalmas hitével.") A jó hajlamok közé tartozik ezeken felül — közvetve társadalometikai szempontból is — a *mértékletesség*, vagyis a fizikai hajlamoknak etikailag helyes mértéke ; továbbá a *szorgalom* (kitartó munkakészség), mely felülkerekedve a rossz hajlamokon, egyfelől a társadalmi követelések kielégítésére képesít, másfelől az egyén létfeltételeinek biztosításával fölöslegessé teszi a negatív kötelességek (mások javaitól való tartózkodás) megszegését.

Ezekkel szemben *antiszociális* (rossz) hajlamok a társadalmi kötelességek teljesítését akadályozó lelki diszpozíciók. Ilyenek általában azok a hajlamok, amelyek annyira fogyatékosak, hogy a kötelességérzet nyomása alatt sem ütik meg az etikai mértéket ; továbbá azok a hajlamok, amelyek annyira túltengenek (indulatok, szenvedélyek), hogy elhomályosítják az értelmet s ennélfogva megtörik rajtuk a kötelességérzet fékező ereje. Ide tartoznak különösen az *önzés* és a túltengő *ellenérzés* különböző nemei.

Önzés : az együttérzés vagy szociális érzület fogyatékossága, illetve egyéb vágyaknak, ösztönöknek, főleg pedig a szenvedélyeknek (falánkság, iszákosság, bujaság, haszonlesés, fényűzési hajlam, játékszenvedély stb.) prevaleálása az együttérzéssel szemben. Az egoisztikus hajlamok, melyek érdekösszeütközések esetén a nemesebb érzések elnyomásával veszélyeztetik mások jogos érdekeit, forrásai főként a vagyoni és szemérem elleni bűntetteknek.

Az ellenérzés (rossz indulat) azoknak szenvedésében leli szuggesztív kielégítését, akiket valamely okból károsoknak, veszélyeseknek tart s ennélfogva ezeknek gyöngítésére vagy megsemmisítésére törekszik. Támadó megnyil-

vánulásai (harag, düh, gyűlölet, irígység, szerelemféltés stb.) hozzák létre a személy elleni bűntettek jelentékeny részét. Az uralomvágy pedig, mely mások akaratának alárendelésére irányul, akár ellenérzéssel kapcsolatos, akár egyéb (pl. politikai) motívumból ered, elfajulásaiban — mint verekedési hajlam, forradalmárszellem — egyaránt forrásává lehet személy elleni és politikai deliktumoknak.

De bűnbe sodródhatnak normális hajlamokkal rendelkező emberek is akaratuk gyöngesége, kötelességérzetük fogyatékossága folytán, különösen súlyos nélkülözések eseteiben. A szellemileg és erkölcsileg csekély értékűek rossz indulat nélkül is könnyen beleütköznek a büntetőtörvény rendelkezéseibe. A meggondolatlanság vagy könnyelműség gyakran felülmúlja bűncselekmények termelésében a kolerikus és brutális jellemeket is.

III. A kriminalitás *közvetett okai*, vagyis a rossz hajlamok kifejlődésének és érvényesülésének feltételei részben az emberi természetben (belső, endogén okok), részben a fizikai környezetben és a társadalmi viszonyokban (külső, exogén okok) rejlenek.

Ehhez képest megkülönböztethetjük a veszélyes egyének között a természetüknél, az életviszonyaiknál és a mindkét kategóriába tartozó tényezők együtthatásánál fogva veszélyesnek tekinthető individuumokat.

Természetüknél fogva veszélyesek azok, akiknek rossz hajlamai és akaratgyöngesége szervezeti — öröklött vagy szerzett biológiai — rendellenességekre, különösen a lelki funkciók székhelyének, az agykéregnek bizonyos elváltozásaira vezethetők vissza.

A szülők szervezeti tulajdonságai vagy az azokra való hajlamosságok átszármaznak az utódokra. Ilyen módon, azaz *öröklés* útján testi és lelki rendellenességeknek egy vagy több nemzedéken való kifejlődése — az *elkorcsosodás (degeneratio)* — eredményezi az öröklött terheltséget, ami melegágya a bűnözési hajlamoknak. Az elődök elmebetegsége, idegbaja, iszákossága, sőt a nemzés idején fennálló

akút kimerültsége vagy ittassága is nyomokat hagy hátra az utódokban. Észlelhető gyakran átugrás is az öröklés folyamatában: az utódok a nagyszülőknek olyan rendellenes sajátságait öröklik, mely a szülőket érintetlenül hagyta *(Atavizmus)*. A degeneráltak rendszerint nem elme- vagy idegbajt, hanem csak a testi és lelki abnormitások kifejlődésére való hajlamosságot, szervezeti és szellemi gyöngeséget örökölnek, melyből kedvezőtlen körülmények elme- vagy idegbajt fejleszthetnek ki. A terheltség testi és lelki jelei *(stigmák)* közül a gyakrabban előforduló testi jelek: túlnagy vagy felfelé kicsúcsosodó koponya, keskeny és visszafutó homlok, előre nyúló alsó állkapocs (prognátia), elálló fülek, pupilláris egyenlőtlenség, a jobbnál hosszabb balkéz, vasomótorikus (vérkeringési) zavarok, izomrángások, fizikai érzéketlenség (anesztézia), a nemi vágy túlkorai jelentkezése. *(Lombroso* szerint az olasz bűntettesek nagy részének már 12—13 éves korában szeretője van.) Lelki stigmák: feltűnő diszharmónia a szellemi képességek és a morális érzés között, tunyaság és állhatatlanság, bizarr szokások, öngyilkosságra való hajlam stb. Ezeknek a tüneteknek azonban kórjelző jelentőségük csak akkor van, ha egyazon egyénen nagyobb számmal fordulnak elő. Átöröklődhetnek bizonyos rossz hajlamok iszákosság, túltengő szexualitás) a testi elfajulás látható jelei nélkül is. *(Moravcsik E.)*

A degeneráció foka, illetve az annak alapján kifejlődő rendellenességek súlya különböző lehet. Az elmebajok, vagyis a központi idegrendszernek a szellemi élet súlyos megzavarásával járó betegségei, büntetőjogi beszámíthatatlanságot állapítanak meg s ennélfogva a bűntettek okai közt nem szerepeltethetők. De vannak degeneráltak, akik határközi állapotot foglalnak el az elmebetegek és az épelméjűek közt. Ezek közé sorozhatók a *gyöngeelméjűek, epileptikusok, hisztériások, terheltségi neuraszténiában, kényszerképzetekben* és *nemi perverzitásban szenvedők*, akikből szervezeti gyöngeségük vagy rendellenességük folytán

csekély külső hatások és belső ingerek is hevesebb reakciót, izgalmat, indulatkitörést, bűnös vágyakat váltanak ki, melyekkel szemben értelmi és erkölcsi fogyatkozásaik miatt csekély vagy semmi ellenállást sem tanusítanak. Ezeknek — említett defektusaiknál fogva — büntetőjogi beszámíthatósága is korlátolt, mert velük szemben a büntetésnek determináló ereje alig van.[2]

Ugyanilyen hatásúak a *szerzett* biológiai rendellenességek is. Ezek közül tartós jellegű patologikus okokra vezethető vissza a szesz-, morfium-, kokainmérgezés, fertőzés vagy koponyasérülés útján *szerzett gyöngeelméjűség* (krónikus *alkoholizmus*, *morfinizmus*, *morális-butaság vagy moral insanity* stb.), valamint az idegkimerültség folytán beálló *neuraszténia*. De vannak múló természetű fiziológiai okok, illetve átmeneti állapotok is, melyek ugyancsak számos bűncselekmény forrásai és egyúttal befolyásolják a beszámíthatóságot; ilyen a fiatal- és aggkor, az akút ittasság, nőknél a menstruáció, a terhesség és a klimaktérium.

Ami különösen az *ittasságot* illeti: a szeszes ital fő alkotórésze, az etilalkohol, bénítóan hat az agyműködésre és fokozza az idegek érzékenységét; ennélfogva lassúbb megfontolás mellett fokozottabb mozgási ingereket kelt. Ez az oka, hogy az ittas emberből a legkisebb vélt sérelem is hirtelen ellenérzést, indulatot, haragot vált ki s

---

[2] *Lombroso, Cesare* turini orvostanárnak, a kriminál-antropológia megalapítójának, azt az elméletét, hogy a bűnözők egy része született bűntettes (deliquente nato), akik a rajtuk észlelhető stigmákról, mint bűnös hajlamaik okairól, fel is ismerhetők, — a beható kriminológiai kutatások nem igazolták. Egységes gonosztevő-típust (homo deliquens), mely alá a legkülönbözőbb bűntevők sorozhatók volnának, tehát a természetüknél fogva veszélyes egyének tipikus vonásait megállapítani nem sikerült. Vannak teljesen ártatlan degeneráltak, akiknek öröklött diszpozíciói — nyilván kedvező életviszonyaiknál fogva — mindvégig rejtve maradnak. Kétségtelen azonban, hogy a bűntettesek egy részénél túlsúlyban vannak a biológiai tényezők s hogy ezeken a degenerációs jelek gyakrabban észlelhetők, mint más embereken.

mielőtt a lassabban működő ítélőképesség gátló motívumokat szolgáltathatna, az idegek feszültsége folytán beáll a mozgási reakció : arculütés, ökölcsapás, bicskázás.

A krónikus alkoholizmus megtámadja az idegrendszert, eltompítja az elmét, kiöli a gyöngédebb érzéseket és felszabadítja az alacsony ösztönöket. Az alkoholista az átöröklés révén utódait is degenerálja s így az iszákosság közvetve is egyik legtermékenyebb kútfeje a kriminalitásnak. (Az angol parlament által kiküldött alkoholbizottság 1899-ben az alkohol hatása alatt elkövetett bűntettek számát 50%-ban állapította meg. A testi sértések közül 90%-nak részegség az oka.)

A bűntetteknek a *fizikai környezetben* rejlő (kozmikus) tényezői : az éghajlat és az évszakok. A melegebb klíma alatt gyorsabb a vérhullámzás, ami élénkíti a temperamentumot, fokozza az idegességet és a szexualitást. Ennek tulajdonítható, hogy délvidéken s a nyári évszakban a személy elleni deliktumok száma emelkedést mutat.

A bűntett azonban nemcsak egyéni, hanem társadalmi életjelenség is, melynek létrehozására az egyénben és fizikai környezetében gyökerező faktorokon kívül *szociális tényezők* is közreműködnek s ezek rendszerint túlsúlyban vannak az összes többi okok felett.[3] Ebből magyarázható, hogy minden társadalomban jóval több az alkalmi, mint a hivatásos bűntettes.

A társadalmi okok közt elsősorban a *kedvezőtlen gazdasági helyzetet* (nélkülözést, nyomort) kell kiemelnünk, mely közvetlenül főként a vagyon elleni bűntetteket moz-

[3] Ilyen értelemben fogadjuk el *Manouvrier* hasonlatát: „az ember hangszer, melyen a környezet játszik"; — vagy *Quetelet* sokat idézett mondását: „A bűnt a társadalom készíti elő, a bűntettes csak végrehajtja".

A miliő-elmélet képviselői — *Lacassagne, Tarde* — a biológiai okoknak általában csak másodlagos jelentőséget tulajdonítanak a társadalmiakkal szemben. *Liszt* szerint a bűnözés biológiai, társadalmi és fizikai okok rezultánsa. *Balogh* Jenő („Nyomor és bűntettek") sem tartja az összes bűntetteket vagy azok bizonyos fajait egyetlen okra visszavezethetőknek; azokat szerinte is különböző tényezők összehatása idézi elő.

dítja elő, de közvetve, mint egyik oka a degenerációnak, hatással van az egyéb fajta kriminalitásra is.

A gazdasági válságok következtében beálló munkanélküliség és a támogatásra szoruló munkaképtelenek társadalmi elhagyatottsága megnehezíti a szükségleteknek törvényes úton való kielégítését s a bűn útjára tereli az esékeny jellemeket. (Egyes szocialista írók minden bűntettért a kapitalista gazdasági rendet okolják, mely szembeállítja a tőkést a munkással, a felhalmozódó vagyont a teljes vagyontalansággal s egyfelől a gyors meggazdagodás vágyát, másfelől az irígységet gyökereztetve meg, állandósítja az osztályok egymás ellen folytatott küzdelmét. Azonban a személy elleni deliktumok nagy részét lehetetlen egyedül gazdasági okokra visszavezetni; a nemi bűntettesektől, duhaj késelőktől vagy a szerelemféltés paroxizmusában fojtogató Othellóktól a kollektívizmus sem mentesíthetné a társadalmat. Az uzsorások és úri szélhámosok példájából pedig látható, hogy a jólét sem zárja ki feltétlenül a vagyon elleni bűntettek elkövetését.)

Nagy mértékben járulnak hozzá a bűntettek szaporításához a kedvezőtlen *kulturális* és *erkölcsi viszonyok* is. Kétségtelen ugyan, hogy a műveltség növeli az igényeket s ezáltal fokozhatja az elégedetlenséget; de bizonyos az is, hogy a megfontoláshoz szoktatott tanultabb elme inkább képes a vágyak korlátozásához szükséges erkölcsi mérlegelésre, mint a tanulatlan, ösztönéletet élő vadócok. Az iskola hiánya vagy hozzáférhetőségének nehézsége kihat tehát a kriminalitásra is, annál is inkább, mert az analfabéta a gazdasági küzdelemben hátrányban van a műveltekkel szemben.

Nem kevésbbé hatékony társadalmi tényező — különösen a városi kriminalitás okai közt — a családi és vallási élet lazasága, ami a fiatalok *erkölcsi nevelésének elhanyagolásával* jár; úgyszintén a *környezet rossz példái*, melyek szuggesztív erejükkel — pszichikai infekció útján — utánzásra késztetik a züllésre hajlamosakat. *(Tarde:* loi d'imi-

tation.) Az utóbbi faktorok közé sorozhatók a rossz példákat terjesztő *erkölcstelen irodalom*, a gonosztettek romantikáját hangsúlyozó rémdrámák és detektívregények, — valamint azok a fajtalan képek és írásművek (pornográfia), melyek a nemi érzék korai ingerlésével rontják meg a fiatalság szexuális erkölcseit.

Az *alkoholisták* és a *nők* kriminalitásának részben szervezeti, részben szociális okai vannak.

Akik a szesz-élvezésre szervezeti sajátságaiknál fogva hajlamosak, azok normális viszonyok közt is könnyen válnak iszákosakká. (Vannak, akikből ez a képesség teljesen hiányzik ; ezek tehát endogén okokból tartózkodnak az ivástól és semmiféle társadalmi körülmények sem tehetik őket alkoholistákká.) De nagy mértékben előmozdítja az *iszákosság* kifejlődését a rossz nevelés és társaság, a munkátlanság, a nyomor (más élvezet hiánya), a szesztermelés bősége és a kocsmák elszaporodása.

Hogy az elítélteknek csak mintegy hatodrésze kerül ki a *nők* közül, annak okát nemcsak abban látjuk, hogy a nő fizikailag gyöngébb s így erőszakos cselekmények elkövetésére kevésbbé képes, természeténél fogva félénkebb és szemérmesebb a férfinál, — hanem főként abban, hogy kisebb része van a gazdasági küzdelemben, mert eltartásáról jórészt a férfi gondoskodik. Ahol a fejlődő indusztriálizmus kiragadja a nőt a családi élet védettebb köréből, ott a női kriminalitás emelkedése észlelhető. Levezető csatornája a női bűnözésnek a keresetforrásul szolgáló *prostitúció* is. (Lombroso.) Viszont kétségtelen, hogy az utóbbi egyik forrása is a női bűntetteknek, mert akik társadalmi helyzetük — bukás, elhagyatottság, nyomor — folytán lettek prostituáltakká, azokban a kiközösítéssel járó becsületvesztés tudata megkönnyíti a bűnös elhatározásokat. Különben a hivatásos prostituáltak jelentékeny része degenerált s ebből származó jellemgyöngeségük nemcsak testük áruba bocsátására, hanem bűntettek elkövetésére is prediszponálja őket. A nő, ha elbukott, társadalmi

körülményeinél fogva nehezebben áll meg a züllés útján, mint a férfi s nyilván ebből magyarázható a bűnügyi statisztikának az a feltűnő adata, hogy jóllehet a női bűntettesek arányszáma jóval kisebb a férfiakénál, a többszörösen visszaesők között mégis több a női, mint a férfi bűntettes.[4]

---

[4] A kriminológia legfőbb tanulsága, hogy a büntetés korántsem elegendő eszköz a kriminalitás megszüntetésére.

A mai társadalomban egyre szaporodnak a büntetteket termelő, értéktelen elemek: a primitív és degenerált egyének; ellenben a civilizáció fenntartására hivatott, testi erőben és intellektuális képességekben kiváló, értékesebb emberanyag csökkenőben van. A természetes kiválasztásnak, a gyöngék kiküszöbölésének és az erősek érvényesülésének, ami Darwin szerint az átöröklés révén alapja a fajok kifejlődésének, — éppen ellentétes jelensége — kontraszelekció — észlelhető itt. A civilizáció védi a pusztulástól az értéktelenceket és házasság útján lehetővé teszi szaporodásukat, ugyanakkor az értékes elemeket — megterhelve a legnehezebb és folyton terhesebbé váló feladatokkal s megnehezítve rájuk nézve a családalapítást — állandóan fogyasztja. Ez a faji elszegényedés végre is a civilizációk hanyatlására és összeomlására vezet.

A primitívek ugyanis velükszületett tulajdonságaiknál fogva többékevésbbé vadak, akik nem élvezik a kultúra áldásait s épúgy, mint a degeneráltak, minden társadalmi fegyelmet súlyos tehernek éreznek. Ezek ösztönszerűen vagy tudatosan ellenségei a civilizációnak s mindenkor készek föllázadni ellene. Ehhez járul bizonyos atavisztikus rombolóhajlam vagy a szadizmus perverz ösztöne. A lázadás vezérei rendszerint azok az értékesebb elemek, akiket a társadalmi igazságtalanság taszított a mélységbe, vagy akiket népboldogító, utópisztikus eszmék vezetnek s nem veszik észre, hogy céljaik teljesen különböznek a lázadásra természetüknél fogva hajlamos tömegek törekvéseitől. (Legfőbb szellemi vezetőik, akik a társadalmi rend ellen gyűlöletet szítanak és erőszakos felforgatásra lázítanak — *Stoddard* szerint — „megfertőzött lángelmék", mint Rousseau, Bakunin.)

A természeti egyenlőség világszerte hangoztatott elméletéből azt következtetik hívei, hogy csak a környezeti viszonyok teszik egyenlőtlenekké az embereket. Az újabb élettani kutatások azonban megcáfolták azokat az érveket, amelyekre ezt az elméletet alapították. A természet nem ismer egyenlőséget, csak differenciálódást s folyton egyenlőtlenebbül osztja az egészséget, erőt, szépséget és eszességet; a civilizáció csak fokozza ezt az egyenlőtlenséget. Kiderült, hogy a szerzett tulajdonságok nem öröklődnek át, csupán az eredeti szervezeti sajátságok. A környezet befolyása csak másodrendű tényező az emberi fejlődésben az átöröklés mellett, ami a degeneráltság

igazi oka. Az inferioris elemekkel szemben tehát nem elég a környezeti viszonyok megjavítása, az igazságtalanságok megszüntetése és a büntetés, mert ennek az ivadékokra közvetlen hatása nincsen.

Az emberanyag megjavítása csak *fajnemesítéssel* érhető el, aminek tudományát (eugenika) *Francis Galton* alapította meg. A fajnemesítés lényege, hogy elejét kell venni terméketlenítés (sterilizálás) útján a természetüknél fogva teljesen értéktelen egyének gyermeknemzésének és módját kell ejteni a társadalomfenntartó értékes elemek mentül nagyobb mérvű szaporodásának. (Lásd *Lothrop Stoddard* híres művét: *„The revolt against civilization"*; magyarul Horvátth D. fordításában: „Lázadás a civilizáció ellen" 1931).

A bűntettek csökkentésének is a fajnemesítés a legbiztosabb módszere.

Amerikában 1931-ben már 24 állam törvénye engedte meg a magtalanítást fajnemesítés céljából az állami kórházakban és börtönökben található olyan férfiakra és nőkre nézve, akiket egy hivatalos orvosi bizottság elmebetegnek, idiótának, imbecillisnek, gyöngeelméjűnek vagy epileptikusnak nyilvánít. Jórészt azonban feltételül tűzik ki, hogy az érdekelt vagy törvényes képviselője határozott kívánságát nyilvánítsa a magtalanítás iránt.

Németországban az 1933. évi „Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses" bevezette a meghatározott örökölhető betegségben szenvedőknek szigorú feltételekhez és megelőző bírói eljáráshoz kötött terméketlenítését az eugenika szolgálatában.

A büntetés

I. A büntetés (poena) a jogsértések megakadályozására irányuló állami kényszeralkalmazás.

Minden erőkifejtés, mellyel az erősebb a maga akaratának érvényesítése végett leküzdi a gyöngébbnek fizikai vagy erkölcsi ellenálló erejét s ezáltal azt bizonyos magatartásra szorítja : *kényszeralkalmazás*. Lehet ez fizikai erőkifejtés, de lehet azzal való fenyegetés is az akaratot determináló félelemnek felkeltése végett.

A *büntetés* olyan kényszeralkalmazás, mellyel az állam a jogsértést megtorolja (retorsio), azaz a bűntettest nélkülözésekre szorítja a társadalomellenes hajlamoknak megfélemlítéssel való elnyomása, *visszatartása* (repressio) vagy *ártalmatlanná tétel* végett (különös megelőzés, speciális praeventio) s amely egyszersmind — mint a megállapított bűnösség következménye — az állam erkölcsi helytelenítését és ezáltal fenyegetését is kifejezésre juttatja a társadalom összességével szemben (általános megelőzés, generális praeventio.)[1]

Tárgyi értelemben : *büntetés* maga a nélkülözés és az azzal járó szenvedés (malum), — jogilag : az a joghátrány, — mely az állami kényszeralkalmazás folytán, mint annak közvetlen célja éri a bűntettest. Ebben az értelemben tehát a büntetés az elítéltnek az az önmagára hátrányos — nélkülözést eredményező — magatartása, melyre az elkövetett bűntett jogkövetkezményeként kötelezve van s melyet az államhatalom kényszerít ki belőle.[2]

---

[1] Főként a morális helytelenítő jellege különbözteti meg a büntetést a biztonsági intézkedéstől, mely ugyancsak a bűntettek megelőzését célzó állami kényszeralkalmazás.

[2] Amikor a büntetés „kiszabásáról" és „végrehajtásáról" beszélünk,

A nélkülözésektől való *félelem* morális fékező erőként érvényesül a bűnre hajtó motívumokkal szemben. Minden elhatározás az impulzust létesítő és a gátló képzetek, a cselekvésre indító és az attól visszatartó érzések kölcsönös küzdelmének eredménye. Ha az impulzust csökkenteni nem tudjuk, a gátlást kell fokoznunk. A félelem, mint a veszély tartós képzete által felkeltett érzésbeli reakció (vágy a veszély elhárítására), a maga gátló erejénél fogva bizonyos körülmények közt kétségkívül alkalmas arra, hogy visszatartson bűnös hajlamok kielégítésétől.

Azonban a félelem érzésén könnyen felülkerekedik a büntetés elkerülésének reménye s elnyomják azt egyéb érzések, indulatok és szenvedélyek is, melyek explozív erejével szemben az értelemnek mérlegelő, gátló képzeteket szolgáltató képessége háttérbe szorul. A retorzió tehát, mely a félelem felkeltésével csak determinálja bizonyos irányban, de nem alakítja át a jellemet, korántsem elegendő biztosítéka a bűntettek megakadályozásának. A rossz hajlamok elnyomásához szükséges ennélfogva a megtorlással kapcsolatban *a jó hajlamok kifejlesztése*, vagyis a javításra szoruló és javítható elítéltek rendszeres *nevelése* is, hogy a büntetés végrehajtása után necsak megfélemlített s ezáltal a bűnözéstől ideig-óráig visszatartott, hanem lehetően becsületes, életszükségleteiről munkás életmóddal gondoskodni képes és erre hajlamos egyént helyezzünk vissza a társadalomba *(Réclassement)*. A meg-

---

ebben a tárgyi — és pedig a büntető államhatalom nézőpontjából objektívnek tekintett — értelmében használjuk a „büntetés" kifejezést.

Minden büntetés lényege a *nélkülözés*, a szükséglet-kielégítésnek bizonyos javak hiánya folytán beálló korlátozottsága, illetve az azzal járó kellemetlen érzés.

A büntetésben rejlő malumhoz hozzájárul az a morális hátrány, mely az elítéltre az erkölcsi rosszalás következtében a társadalom részéről háramlik: Ha pönalizálunk olyan cselekményt, melyet a társadalom nem ítél el, a büntetés kellő hatása rendszerint elmarad.. A törvényhozásnak tehát — *Liszt* szerint is — számolnia kell a nép mindenkori erkölcsi felfogásával.

torlás csak paralizálja a bűntett közvetlen okait, a nevelés meg is szüntetheti azokat.[3]

II. A büntetésnek, hogy igazságos és célszerű legyen, személyesnek (csak az elítéltet sujtónak), bírói tévedés esetén helyrehozhatónak, egyéniesíthetőnek, gazdaságosnak és neveléssel egybeköthetőnek kell lennie. (Olyan büntetési nemet azonban, mely e kellékek mindegyikének megfelelne, a tudomány sem ismer.)

A bűntettesek sokféleségéhez és a különböző korok erkölcsi felfogásához képest, a büntetésnek számos neme került felszínre a büntetőjog fejlődése folyamán. Ezek tartalmuk, vagyis ama javak szerint, melyeknek nélkülözésére kényszerítik az elítéltet, következők: *halál-*, *testi-*, *erkölcsi-*, *vagyoni- és szabadságbüntetések.*

A halálbüntetés, mely egyedül az ártalmatlanná tétel és elrettentés célját szolgálja s mellyel valamikor a bűntettek nagyobb részét sujtották, ma már csak egy-két legveszedelmesebb bűntettre alkalmazott kivételes büntetési nem s ennek szükségességét és jogosságát is tagadják az abolíció hívei.

---

[3] A 18. századbeli *római „San Michele"* javítóintézet felirata: „Parum est improbos coercere poena, nisi probos efficias disciplina". (Keveset ér büntetéssel sujtani a bűnösöket, ha fegyelem által nem javítod őket.)

Beaumont és *Tocqueville* az amerikai javítórendszerről szóló munkájukban kiemelik, hogy ott az elítéltek, ha nem is lesznek erényesebbek, de fölveszik legalább a becsületes ember szokásait.

Deák Ferenc az 1840-i országgyűlésről szóló követjelentésében: „Ahol a börtön egyedül szenvedések helye, de az erkölcsi jobbulásra figyelem nincsen, ott a büntetés szigorúsága nem elég a bűntettek kevesbítésére, mert a félelem jobb erkölcsök nélkül nem nyujt kezességet a közállománynak, hogy törvényei tiszteletben tartatnak."

Balogh Jenő („Börtönügyi viszonyaink reformjához" 12. lap): „A modern büntetőjog egyáltalában nem hiperhumánus, ideális alapelveket tart szem előtt, hanem főkelléke: akként szervezni a szabadságvesztésbüntetést, hogy az egyrészt elrettentő rossz gyanánt tekintessék, másrészt képes legyen az elítéltet oda nevelni, hogy ha *bensőleg* nem is javul meg, legalább megtanulja tiszteletben tartani és ezentúl meg is tartani az állam törvényeit."

A testi büntetések (csonkítás, vesszőzés, kasztráció) mint az erkölcsi elvadulást példaadással előmozdító kegyetlen és szükségtelen büntetési nemek felett szintén pálcát tört már a tudomány.

Az erkölcsi büntetések közül (dorgálás, pellengérre állítás, kalodába helyezés, meghurcolás szamárháton, polgári és politikai jogvesztés) ma már csak a dorgálás és a jogvesztés szerepel, mert a becsületet megsemmisítő nyilvános megbélyegzés gyakorlati cáfolata volt annak az elvnek, hogy „non poena, sed factum diffamat". Ellenben vagyoni büntetés (kobzás, pénzbüntetés) ma is sűrűn fordul elő a tételes büntetőjogokban.

A szabadságbüntetések a személyes szabadságnak különböző fokban való megszorításai. Ezek közé tartozik: a *kitiltás* valamely község területéről; a *helyhezkötés* vagy bellebbezés (confinatio): meghatározott községben való tartózkodásra kényszerítés; *kiutasítás* az állam területéről; (belföldinek kiutasítása az országból: *száműzés);* a gyarmatba szállítás *(deportatio)*, ami főleg a közveszélyes bűntettesek ártalmatlanná tételére szolgál (ennek egyik neme a francia *relegatio,* azaz többszörös visszaesőknek életfogytiglanra gyarmatba szállítása szigorú munkakényszerrel vagy a nélkül; hasonló az orosz *katorga:* kényszermunkával egybekötött transzportáció Szibériába); végül a *szabadságvesztésbüntetés, vagyis a személyes szabadságnak kényszer útján való s rendszerint neveléssel egybekötött korlátozása.*

Az összes büntetési nemek közül a szabadságvesztés felel meg leginkább a büntetés fogalmi kellékeinek s az egyetlen, mely neveléssel kapcsolható össze.

A személyes vagy mozgási szabadság, mint az embernek önmagával, saját testi és szellemi erejével való általános rendelkezési joga, feltétele az összes fizikai és részben a lelki szükségletek kielégítésének is; feltétele tehát a javak szerzésének és felhasználásának. Ez a szabadság ennélfogva az embert épúgy születésénél fogva

megillető, eredeti jog, mint az élethez, testi épséghez, becsülethez és munkához való jogok. A mozgási szabadságot tehát csak másoknak eredeti és szerzett (vagyoni, családi, politikai) jogai korlátozzák. A büntetés azonban túlmegy ezeken a korlátokon s arra kényszeríti az elítéltet, hogy meghatározott helyen, valamely büntetőintézetben és pedig rendszerint annak bezárt helyiségében tartózkodjék. Ez a *fogvatartás* a magja minden szabadságvesztésbüntetésnek. De a munkához való jognak ilyetén korlátozottsága, mely kizárja azt, hogy az elítélt maga gondoskodjék életszükségleteiről, az egyén megsemmisüléséhez vezetne, ha az állam nem gondoskodnék bizonyos szükségleteinek kielégítéséről. Ez a gondoskodás viszont — ha súlyt vetünk a büntetés visszatartó hatására — jóformán csak olyan fokú lehet, hogy a szabadságvesztés ne váljék egészségrontó testi vagy lelki büntetéssé. A mozgási szabadság korlátozásával tehát együtt jár számos egyéb nélkülözés is. Az elítélt zárkába jut, tehát lakást kap, de csak bizonyos meghatározott célból és időpontban hagyhatja el azt ; rabruhát visel, élelmezése a legszükségesebbekre szoritkozik, nemi absztinenciában él, élvezeti cikkekben (dohány, szeszes ital) része alig van, munkájáért minimális jutalomban részesül, hozzátartozóival csak kivételesen és futólag érintkezhetik s szellemi szükségletei is csupán oly fokban jutnak kielégüléshez, melyet a lelki épség fenntartásán kívül a nevelés célja megkíván. E nélkülözések mértéke az egyes büntetési nemek (fogház, börtön stb.) szerint különbözik s annak közelebbi megállapításánál a bűntettes egyéniségét és a büntetésvégrehajtás alatt észlelt javulásnak fokát kell irányadónak tekinteni.[4]

---

[4] Vannak, akik a modern börtönök higiénikus berendezését, tisztaságát, munkatermeit és kenyerének jó minőségét látva álhumanizmust emlegetnek és széltében hangoztatják, hogy a gonosztevőnek jobb dolga van ma a börtönben, mint a becsületes embernek a szabad életben. *Mittelstädt* („Gegen die Freiheitsstrafe." Lipcse 1879.) a visszaesők szaporodásának okát a mai börtönök enyhe ségében látja. Mások viszont a szabadságvesztés-

Ha belekapcsoljuk a nevelést is a büntetés fogalmába, a szabadságvesztésbüntetésnek két tényezője különböztethető meg : 1. *a megtorlás* (a voltaképpeni büntetés) vagyis az elítéltnek a szabadság és az ettől függő egyéb javak nélkülözésére kényszerítése a rossz hajlamoknak megfélemlítéssel való visszaszorítása, illetve ártalmatlanná tétel végett ; 2. *a kényszernevelés:* az elítéltnek olyan magatartásra szorítása, mely a jó hajlamok kifejlesztésére alkalmas.

A megtorlás egyszersmind előfeltétele is a nevelésnek, mert egyfelől a szabadság korlátozása útján válik lehetővé, hogy állandó, rendszeres behatást gyakoroljunk az egyénre, másfelől a nehezebben fékezhető természetek csak a bűnhödés súlya alatt válnak hajlékonnyá és ezáltal fogékonyabbá a nevelő behatások iránt.

III. Hogy a büntető igazságszolgáltatás célját elérje, a különböző osztályokba tartozó bűntettesekkel szemben azoknak a tettükben megnyilvánuló egyéniségéhez, a bűntett okaihoz képest a kényszeralkalmazásnak különböző módjaira és nemeire van szükség.

A normális (teljes beszámíthatóságú), javítható és felnőtt bűntettesek csekély súlyú cselekményért — gon-

nek, mint túlkegyetlen büntetési nemnek, eltörlését követelik. *(J. Vargha:* „Abschaffung der Strafknechtschaft." 1897.)

Kétségtelen, hogy a szabadságvesztés egyike a legérzékenyebben ható büntetéseknek. Vannak emberek, akiknek bezárva lenni négy sivár fal között, korlátozva minden lépésükben, — alig elviselhető szenvedés. Alkalmazkodás szigorú fegyelmi büntetések terhe alatt az előírt napirend minden percéhez, elszakadás anyától, feleségtől és gyermektől, dohányzási- és szesztilalom, a szexuális élet teljes kizárása, mindez a legtöbb emberre súlyos lelki- és fizikai gyötrelem. A börtön megfélemlítő hatását tehát kétségbe vonni alig lehet. De époly kevéssé tarthatják embertelennek a büntetésnek ezt a nemét, akik láttak már több évi fegyházbüntetés kitöltése után szabaduló fegyencet ép egészségben, kigyógyulva korábbi betegségéből, leszoktatva az iszákosságról s hozzászoktatva komoly és rendszeres munkához. Előfordul, hogy ilyen ember vagy családtagja évek multán is hálálkodó levelet ír a fegyház igazgatójának, lelkészének, orvosának vagy tanítójának.

datlanság, menthető motívumok esetében — pénzbüntetéssel vagy rövid tartamú szabadságvesztéssel sujthatók (különös méltánylást érdemlő okból esetleg csak feltételes elítélés mellett). Ugyanezekkel szemben nagyobb súlyú bűntettekben megnyilvánuló veszélyességük esetében hosszabb (esetleg *határozatlan* tartamú, azaz javulásukig tartó) szabadságvesztésbüntetésnek kell helyet adni.

A közveszélyes egyének (korlátolt beszámíthatóságúak, csavargók, üzletszerű bűntettesek) megfékezésére azonban a büntetés egymagában hatálytalannak, a fiatalkorú bűntettesekkel szemben pedig jórészt szükségtelennek bizonyult. Minthogy a mai törvényekben uralkodó büntetőjogi elmélet értelmében a bűntett súlyához és a bűnösség fokához kell igazodnia a büntetésnek, a korlátolt beszámíthatóságú bűntettes, aki patológikus állapotánál fogva enyhébb megítélés alá esik, — bármennyire veszélyezteti is a társadalom biztonságát, — viszonylag csak csekély büntetéssel sujtható. A kiközösítés (deportáció, életfogytigtartó fegyház) útján való ártalmatlanná tételnek különben is csak a legsúlyosabb esetekben van helye s így a hivatásos bűntettesek nagy része állandó veszedelme marad a társadalomnak. (*Andersen* angol börtönügyi szakférfiú szerint: Anglia börtöneiben vannak bűntettesek, akiket sohasem kellett volna börtönbe zárni s vannak olyanok, akiket sohasem szabadna onnan kiengedni.)

Szükségünk van ennélfogva a büntetésen kívül a bűntettek meggátlását célzó állami kényszeralkalmazásnak olyan nemeire is, melyek a nélkül, hogy erkölcsi helytelenítést fejeznének ki és generális prevencióra törekednének, kizáróan a gyógyítás, javítás vagy ártalmatlanná tétel célját szolgálják. Ezek a *biztonsági intézkedések*, melyek jórészt szintén a szabadság elvonásával járnak s a gyakorlatban alig különböznek a büntetéstől, nemcsak bűntettesek ellen foghatnak helyet, hanem olyan veszélyes egyének ellen is, akik jogsértést még nem követtek el (pl. nálunk a züllésnek indult fiatalkorúakkal szemben).

A közveszélyes egyének egyes csoportjait illetően a kriminálpolitika követeléseit a következőkben összegezhetjük :

Az abnormális bűnösöket (a patológikus okokból korlátolt beszámíthatóságú gyöngeelméjűeket, epileptikusokat, alkoholistákat stb.) gyógyítás és ártalmatlanná tétel végett gyógyító-letartóztatóintézetben kell elhelyezni, ahol orvosi kezelésben részesülnek és egyszersmind megfelelően foglalkoztatnak is. (Ilyen az olasz „casa di custodia".)

A közveszélyes munkakerülőket (keresetre szoruló, munkaképes csavargókat, koldusokat, kitartottakat) munkához szoktatás és ártalmatlanná tétel végett hosszabb, esetleg határozatlan — javulásukig terjedő — időre *dologházba*, vagyis olyan intézetbe kell beutalni, ahol szigorú fegyelem mellett rendszeres munkával foglalkoztatják őket.

A rendszerint javíthatatlan üzletszerű bűntetteseket (súlyos bűntettekbe többszörösen visszaesőket) büntetésük kiállása után kell dologházba elhelyezni, (ilyen biztonsági letartóztatás az angol *preventiv detention* és az olasz *domicilii coatti)*, illetve határozott tartamú szabadságvesztésbüntetés kiszabása helyett *szigorított dologházba* utalni.

A fejlődésben levő fiatalkorúakat illetően a megtorlás háttérbe szorul a rendszeres javítás, az elhanyagolt nevelés pótlásának s ezáltal a bűntettes erkölcsi megmentésének elvével szemben. Ezekre nézve biztonsági intézkedésül főként a felügyelet mellett való *próbárabocsátás* és a *javítónevelés*, — a nem bűntettes, de züllésnek indult vagy az erkölcsi romlás veszélyének kitett gyermeket és fiatalkorút illetően pedig állami gyermekmenhelyen vagy javítóintézetben való elhelyezés ajánlatos.[5]

[5] Sem a fiatalkorúak züllöttsége, sem a munkakerülés magában véve nem jogsértés, csak társadalomellenes állapot. Minthogy azonban az erkölcsi romlásnak induló fiatalokból és a csavargókból kerül ki a hivatásos bűntettesek legnagyobb része, a kriminalitás ellen folytatott küzdelemben elsősorban a fiatalok megmentésére és a csavargók munkához szoktatására kell vetnünk a súlyt.

A nemi bűntettek elkövetőivel szemben egyes északamerikai államokban — Kaliforniában, Washingtonban — alkalmazott *vasectomia* (az ondócsatorna átvágása) és a Nebraskában, legújabban pedig (1933-ban) Németországban a közveszélyes szexuális bűnözők ellen behozott *kasztráció* (herélés, Entmannung) szintén a biztonsági intézkedések közé sorozható.[6]

IV. A magyar büntető törvényekben megállapított főbüntetések, melyek magukban is kiszabhatók: *a halál-, szabadságvesztés-, pénzbüntetés;* mellékbüntetések, melyek

[6] A büntetés céljára vonatkozó teóriák közül az igazságossági vagy *abszolút* elmélet (Kant, Hegel, Kohler stb.) a megtorlásban látja minden büntetés célját: a rosszat rosszal kell viszonozni (talio), hogy szenvedjen, aki másnak jogtalan szenvedést okozott s hogy a jogtalanságnak ilyetén kiegyenlítése útján elégíttessék ki az emberek igazságérzéke. A társadalmi védekezés szükségét ez az elmélet teljesen figyelmen kívül hagyja.

A *relatív* teóriák szerint a büntetés célja a bűntettek megelőzése. Ezeknek egyike, az *elrettentési elmélet,* az összesség elriasztására, a generális prevencióra vetette a súlyt. Ez az elmélet, amely a XVIII. század végéig uralkodott a tételes büntetőjogban, a legkegyetlenebb büntetések forrása volt, mert mentül súlyosabb a büntetésben rejlő malum, hatásában annál elrettentőbb az összességre.

Az embertelen büntetések visszahatásaként keletkezett a XVIII. század végén az *egyesítő elmélet,* amely szerint az igazságosság és szükségesség együttes alapelvei a büntetőjognak. Az igazságos megtorló büntetés is csak annyiban alkalmazható, amennyiben azt a közérdek kívánja. (*Rossi, Carrara.*) Az igazság követelménye pedig az, hogy a büntetés arányban legyen a bűnösség fokával és a bűntett súlyával. Erre az elméletre támaszkodnak úgyszólván kivétel nélkül a mai büntetőkódexek.

Újabban a *klasszikus iskola (Binding, Birkmayer, Merkel stb.)* szintén az elkövetett bűntett megtorlásában s ezáltal a jog tekintélyének megóvásával a társadalom összességére gyakorolt elrettentő hatásban keresi a büntetés célját. Eszerint minden bűntett esetében szükséges a „megtorló büntetés", melynek a bűnösség fokához és az okozott jogsérelem nagyságához kell igazodnia. A biztonsági intézkedés tehát, mely bűnösség nélkül is alkalmazható a veszélyesekkel szemben, csak a közigazgatás keretében foglalhat helyet.

(Itt jegyezzük meg, hogy ami az elrettentéssel való generális prevenciót illeti, tagadhatatlan a büntetéssel való fenyegetésnek bizonyos morális fékező hatása az összességre; de ez a hatás korántsem akkora, mint általában gondolják. A katona, a tengerész, az aviatikus az életével játszik

valamely főbüntetéssel kapcsolatban alkalmazhatók: a pénzbüntetés, hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése, viselt hivatal elvesztése, szakfoglalkozástól eltiltás, iparigazolvány elvonása, vagyoni elégtétel, kobzás, valamely községből kitiltás és az országból kiutasítás; biztonsági intézkedések: közveszélyes munkakerülőkkel szemben a dologházi őrizet, megrögzött bűntettesekkel szemben a szigorított dologház.

---

s a halálveszedelem mégsem riasztja el önként választott életpályájától. Amikor Angliában halállal büntették a lopást, a kivégzések színhelyén is követtek el lopásokat. A hivatásos bűntettes egyszerűen üzleti kockázatnak tekinti a büntetést.

Az általános megelőzés tehát csak másodlagos princípium lehet, mely nem befolyásolhatja a büntetés nemének és mértékének megállapítását.)

A modern vagy *szociológiai iskola* (Ferri, Garofalo, Tarde stb.), amely szerint a büntetés egyetlen célja a társadalomnak a bűntettek megelőzése útján való megvédése („célbüntetés"), főként a speciális prevenciót tartva szem előtt, alapelvként hirdeti, hogy a büntetésnek nem a bűntett súlyához, hanem a tettes egyéniségéhez kell igazodnia s ahhoz képest kell büntetés helyett esetleg csak biztonsági intézkedést megállapítani. (Garofalo: „Nemcsak az egyes bűntetteket kell büntetni, hanem az egész bűntettes-egyéniséget, melynek a bűntett csak külső megnyilvánulása.")

Végül a *közvetítő* vagy új klasszikus iskola (Prins, Liszt, Balogh, Vámbéry stb.) elismeri, hogy a bűntettek egyéni és társadalmi okainak figyelembevételével kell kiszabni a büntetést, de nem mellőzhető szerinte a bűntett súlya sem, mert számolni kell az uralkodó erkölcsi felfogással, „ha nem kívánjuk a bűntettest a sértett bosszújának vagy a társadalom lynch-igazságszolgáltatásának prédául dobni". (Vámbéry.) Ki kell azonban terjeszteni a büntetés fogalmát a biztonsági intézkedésre is akként, hogy az utóbbit bűntett miatt a bíróság is elrendelhesse, mert vannak deliktumok, melyeknek leküzdésére nem elég a bűntett tárgyi súlyához mért csekély büntetés (pl. közveszélyes munkakerülőkkel szemben), viszont súlyosabb bűntett esetén is elegendő lehet a biztonsági intézkedés — pl. fiatalkorúval szemben, — ha a megtorlás célszerűtlennek mutatkozik.

A modern irányok a mainál általában szigorúbb elbánást követelnek javíthatatlan (közveszélyes), enyhébbet a javítható bűntettesekkel szemben.

Megjegyzem még, hogy a „megtorlás" kifejezést kétféle értelemben használja a büntetőjogi irodalom; egyikben a büntetés céljaként jelentkezik: a rossznak rosszal viszonzása az igazságérzet kielégítése végett; másik értelmében — amelyben én is használom, — mint nélkülözésre kényszerítés tartalma, lényege minden büntetésnek.

A börtönügy története

I. Annak ellenére, hogy a büntetések különböző nemei közül a szabadságvesztés felel meg leginkább a büntetés fogalmi kellékeinek, ez a büntetési nem csak a XIX. évszázadban lett általánossá és uralkodóvá a kultúrállamokban.

Amíg a büntetés céljának egyedül a megtorlás útján való elrettentést tekintették, a kegyetlen büntetések voltak általánosak, melyek a bűntett nagyságához és nem a tettes egyéniségéhez igazodtak.

A testcsonkítástól a máglyahalálig, a korbácsolástól az elevenen eltemetésig számtalan válfaja volt az embertelen büntetéseknek. (Angliában 240 bűntettet sujtottak halállal valamikor; Poroszországban még 1823-ban is alkalmaztak máglyahalál-büntetést és csak 1851-ben törölték el a kerékbetörést.) A börtönökben való fogvatartást pedig (a vizsgálati fogságot és a kivételesen alkalmazott szabadságvesztésbüntetést) válogatott testi-lelki kínzásokkal — éheztetéssel, a velencei ólomkamrák pokoli hőségével, a nürnbergi városháza pincetömlöcében vaksötét zárkák borzalmaival — kötötték össze mindenütt.

II. *Külföld.* Voltak börtönei az ókornak is (Rómában a Carcer Mamertinus és a Tullianum), de azokat nem büntetések végrehajtására, hanem rendészeti célokra, a vádlottak személyének a vizsgálat során s az ítélet végrehajtásáig való biztosítására, tehát vizsgálati fogságra használták.[1]

---

[1] „Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet." *(Ulpianus:* Dig. 48. 19.)

„Hogy valaki szabadságának csak egy részétől s ideiglenesen fosztassék meg és büntetésének kiállása után régi jogai teljes élvezetébe vissza-

A mai életfogytigtartó fegyháznak Rómában az állami rabszolgaság felelt meg, mint „servitus poenae", valamint a bányamunkabüntetés. Az „ergastulum" pedig rabszolgabörtön volt, mely fegyelmi büntetések végrehajtására szolgált.

A középkorban is ismeretlen volt a mai szabadságvesztésbüntetés. A vizsgálati foglyokat pincékben, városfalak tornyaiban, várak kazamátáiban láncra verve helyezték el és a tortúrával járó nyomozás során sanyargatták a végletekig. Az egyház — főleg templomoknak azilumokká nyilvánításával — törekedett enyhíteni az üldözéseket.

Először a XIV. évszázadban szabtak ki hosszabb tartamú — több hónapra terjedő — fogházbüntetéseket egyes olasz városi hatóságok. Ebben az időben keletkezett a Földközi-tengermelléki országokban az elítéltek haszonhajtó kihasználására a *gályarabság* (a francia „galère" és az olasz „bagno"), mely afféle lassú halálbüntetéssé („guillotine sèche") alakult. A tüzes vassal megbélyegzett rabok a hajó alsó részében evezőpadokhoz bilincselve naponta 15—20 órán át eveztek szakadatlanul; szájuk fel volt peckelve, hogy ne jajgathassanak s az alélni kezdőket bikacsökkel verték véresre az őreik; akik szörnyet haltak, azok holttestét a tengerbe vetették. A francia forradalom törölte el 1791-ben ezt a rémes büntetést s behozta ugyanakkor a transzportációt (gyarmatba szállítást) és a deportációt (száműzetést).

Voltak börtönök, melyek jóformán kizáróan az önkényuralom szolgálatában állottak; ilyenek: *Chillon* vára a genfi-tó sziklján, a párisi *Bastille* és a londoni *Tower* (a mai államfogházak elődei), melyekbe — bírói ítélet nélkül is — többnyire politikai bűntetteseket zártak.

Az első német birodalmi büntetőkódex, V. Károly „Carolina"-ja (1532), nem ismerte a börtönbüntetést. De

---

lépjen, az ókor felfogásával egyenes ellentétben állt; a szabadság polgári állást jelentvén, sem taglalható, sem időszak által korlátolható nem volt." (*Pulszky—Tauffer:* „A börtönügy multja stb." 30. l.)

a XVI. század derekán megszületett a gondolat, hogy a háborúk után felszaporodott közveszélyes csavargókat rendes életmódhoz kell szoktatni s e végből letartóztatási intézetekben elhelyezni. Utóbb rátértek, hogy ilyen irányú biztonsági intézkedés szükséges a bűntettesekkel szemben is ; ekkor kezdték egyes helyeken büntetésük kiállása után *dologházakba* terelni az elítélteket. Egyes német tartományok a XVI—XVII. században *kényszermunkabüntetést* állapítottak meg, ami az elítéltnek közmunkákra (utcaseprés, várépítés, sáncmunka) kényszerítésében állott. Ez már a szabadságvesztésbüntetés egyik neme volt, de mint a gályarabságnál, itt sem a szabadság korlátozásán, hanem a köz javára végzett kényszermunkán volt a súly.

Először — 1553-ban — Angliában egy London melletti királyi kastélyt *(Bridewell)* alakítottak át fegyházzá munkakerülők, prostituált nők és bűntettesek elhelyezésére s később egy angol törvény elrendelte, hogy minden grófságban állítsanak fel hasonló fegyházat (house of correction).

Intenzívebb munkakényszer lépett életbe a XVI. évszáz végén (1595) keletkezett *amsterdami fegyházban* s ugyanott a nők számára épített fonóházban (Spinnhaus), utóbb pedig a német Hansa-városok hasonló intézeteiben, valamint a XI. Kelemen pápa által a XVII. évszáz elején fiatalkorúak számára alapított római „San Michele"-ben. Ezek voltak első csirái a kényszernevelés eszméjének.

A XVII. és XVIII. évszázban már a büntetőtörvényekben is fordultak elő fogságbüntetések ; azok végrehajtási módja azonban a középkori színvonalnál magasabbra nem emelkedett. A földalatti tömlöcökben prostituáltakkal és elmebetegekkel együtt sínylődtek az elítéltek szennyben és bilincsben ; embertelen bánásmód, éhség és járványok pusztították őket tömegestől ; a gazdagabb politikai foglyok ellenben dőzsöltek a börtöneikben is. Kivételek egyedül a hollandi fegyházak voltak, melyekben rend, tisztaság, munka uralkodott ; úgyszintén a Bel-

giumban Mária Terézia alatt 1773-ban alapított *genti fegyházban* (maison de force), *az első modern büntetőintézetben*, ahol a rabok nappal szigorú felügyelet alatt, közös termekben dolgoztak, éjjel hálózárkákban elkülönítve aludtak s osztályozva is voltak bizonyos kategóriák szerint.

A büntetőjog és ezzel a börtönügy reformjára is impulzust adott a XVIII. évszáz második felében a felvilágosodás irodalma *(Montesquieu, Voltaire, Beccaria)*, mely humánusabb büntetéseket sürgetett és világszerte hirdette, hogy nem máglyalánggal, csak az igazság fényével lehet felvilágosítani az embereket. Ennek hatása alatt alakult ki az igazságos megtorlás elmélete, amely szerint a büntetésnek arányosnak kell lennie a bűnösséggel.

Angliában, ahol a börtönök Macaulay szerint a „föld poklai, a bűn iskolái és a betegségek terjesztői" voltak, *Howard János* közvetlen tapasztalatai alapján terelte rá a közfigyelmet a börtönök akkori állapotaira és a bűntettesek elkülönítésének, rendszeres munkáltatásának s ezáltal becsületesekké tételének szükségére.[2] Mindinkább gyökeret vert az a meggyőződés, hogy a megtorlás nem elég a bűntettek megakadályozására s a jogrend biztosítására ; törekedni kell tehát az elítéltek megjavítására is a társadalom érdekében. Ebből a felfogásból önként következett, hogy a szabadságvesztésnek kell uralkodó büntetéssé válni, mert testi és vagyoni büntetésekkel a javítás eszközeit összekötni nem lehet.

Franciaországban 1791-ben a Constituante a szabad-

[2] *Howard János*, a nagy angol filantróp, európai utazásai alatt tanulmányozta az összes nevezetesebb börtönöket. Híres művében: *„The State of prisons in England and Wales"* (1777) hangoztatta ismert mondását, mely azóta a börtönügy vezető gondolatává lett: „Tegyétek őket (a bűntetteseket) szorgalmasokká és akkor becsületesek lesznek!" „Make them diligent, and they will be honest.") Ennek a kiváló emberbarátnak, aki együtt tudott érezni az elesettekkel is s egész életét a börtönjavítás eszméjének szentelte, szobrot emeltek a londoni Szent Pál templomban. Síremlékének találó felirata: „Bárki vagy, barátod sírja mellett állasz!" („Ad sepulchrum stas, quisquis es, amici.")

ságvesztést tette meg minden büntetés alapjává. A *code penale* (1810) is fenntartotta ezt, de első alakjában visszaállította a kézlevágást és a megbélyegzést is. Ez a nevezetes kódex utóbb módosításokon ment át s a börtönügyi reformtörekvések többé-kevésbbé a napoleoni törvényhozás nyomán váltak valóra. Kifejlődtek a különböző börtönrendszerek és számos államban azoknak megfelelő letartóztatási intézeteket is építettek. (Lásd a következő fejezetet.)

Ma már testi büntetés (mint a vesszőzés Angliában, kasztráció Nebraskában) alig fordul elő; halálbüntetéssel csak egy-két bűntettet sujtanak; a francia deportáció és relegáció, az orosz katorga, a portugál transzportáció és az angol Kelet-Indiából való elszállítás egy szigetgyarmatra — csak a nevezett országokra szorítkozik; pénzbüntetés kisebb vétségekért jár s egyébként csak mellékbüntetésként szerepel. A deliktumok legnagyobb részére a rendszerint munkakényszerrel, mint nevelési eszközzel egybekötött szabadságvesztés különböző nemeit állapítják meg a kultúrvilág büntetőtörvényei.

Belgium, Hollandia és Norvégia a szabadságvesztésbüntetés végrehajtását is kodifikálta; Angliában pedig egyes külön törvények szabályozzák a börtönügyet, mely ott és Belgiumban érte el eddig fejlettségének legnagyobb fokát.

Hathatósan közreműködtek a börtönreformok megvalósítására társadalmi egyesületek is, melyek közül legismertebbek az amerikai „*The National Prison Association of the U. S. of America*", az angol „*Howard League for Penal Reform*", a francia „*Société générale des prisons*" és a német „*Verein der deutschen Strafanstaltsbeamten*".

A legújabb törvényhozási törekvések közül kiemeljük a német kormányok közt a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának alapelvei tekintetében 1923. évi június hó 7-én létrejött megállapodást („*Grundsätze* für den Vollzug von Freiheitsstrafen" Reichsgesetzblatt 1923. Nr. 23. den

27. Juni 1923), az ennek alapján készült 1927. évi német hivatalos börtönügyi törvénytervezetet („Amtlicher *Entwurf* eines Strafvollzugs-Gesetzes" Berlin 1927) és az 1925. évi londoni nemzetközi börtönügyi kongresszus megbízásából a Bernben székelő „Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Bizottság" által a kultúrállamok börtönügyi jogszabályainak egységesítése céljából 1929-ben kidolgozott „Szabályzat a letartóztatottak kezelésére" *(Ensemble de règles pour le traitement des prisonniers)* című kódexfélét. (Az utóbbit bemutatták a „Nemzetek Szövetségé"-nek, mely 1931-ben közölte azt a tagállamok kormányaival. E minta-szabályzatban foglalt elvek — csekély eltérést nem tekintve — immár 50 év óta érvényesülnek a magyar börtönügyi rendtartásokban.) Megemlítjük végül az 1931. évi július hóban életbelépett új olasz büntetőtörvénykönyv börtönügyi részét és az 1933. évi augusztus 1-én kelt — fölötte szűkszavú — porosz börtönügyi törvényt.

III. *Magyarország* legrégibb törvényeiben is nyoma van a szabadságvesztésbüntetésnek. Szent István dekrétumai második könyvének 10. fejezete szerint: aki pénteken húst eszik, annak egy hétig kell bezárva böjtölnie („inclusus jejunet"). Nyilvánvaló azonban, hogy itt a böjtölésre vetették a súlyt s a bezárás csak ennek biztosítását célozta. Ellenben Szent László dekrétumainak az a rendelkezése, hogy aki kivont karddal embert öl, vessék tömlöcbe és vagyonát osszák szét (II. k. 8. fej.), valamint az a további rendelet, hogy oly esetben, ha nemesembert rokonai lopáson érnek, nem kell őt eladni, hanem vessék a tömlöc fogságába (II. k. 9. fej.), már kétségtelenül szabadságvesztésbüntetést tartalmaz. A büntetésnek ez a neme azonban még jóval később is csak kivételesen lehetett alkalmazásban. A bűntettek nagy részét halállal, testcsonkító büntetésekkel és vagyonelkobzással sujtották. A tettes a törvényes büntetést a sértettel vagy rokonaival való egyezkedés útján megválthatta bizonyos kompozí-

cióval. Werbőczy Tripartituma (1514) is elismeri a kompozíciót. A halálbüntetés különböző végrehajtási módjait az általános elrettentést célzó kegyetlenség jellemezte. A kivégzés módjához képest egyszerű és minősített halálbüntetést különböztettek meg. Egyszerű kivégzési mód volt : a fejvétel pallossal, a vízbefullasztás és az akasztás ; minősített : az egyszerűnél nagyobb kínzással járó megégetés (máglyahalál), kerékbetörés, karóba- vagy nyársrahúzás, megkövezés, felnégyelés, — illetőleg a kivégzést megelőző kínzással (a kéz, kar vagy nyelv levágásával, izzó vassal égetéssel stb.) összekötött halálbüntetés. Még a XVIII. évszázban is több, mint 60 bűntettnek volt nálunk halál a büntetése. II. József — a francia enciklopédisták hatása alatt — 1786-ban eltörülte a halálbüntetést és hajóvontatással helyettesítette ; de halála után — 1790-ben — újra visszaállították. Öt évig tehát nem volt nálunk halálbüntetés s azalatt a bűntettek egyáltalában nem szaporodtak. 1814-ben egy királyi leirat megszüntette a halálbüntetés minősített nemeit s a kivégzés eszközévé a gyakorlat nemesekkel és nőkkel szemben a pallost, nem nemes férfiakkal szemben a kötelet tette. A kisebb súlyú deliktumokra különböző testfenyítő és megszégyenítő büntetések voltak alkalmazásban.[3]

Határozott tartamú szabadságvesztést először III. Károly alatt az *1723 : XII. tc.* állapított meg és pedig 2 évi börtönt a negyedik ízen, 3 évi börtönt a harmadik ízen elkövetett vérfertőzés bűntettére.

Egyébként a büntetés nemét és tartamát jogszabályok

[3] *Testfenyítő büntetések:* bot-, vessző- vagy korbácsütések a deresre fektetett elítéltre. Szokásos volt több helyen a fúratossal — középen átfúrt kerek lapáttal — és bikacsökkel való megcsapás is.

A főleg becsületsértés, rágalmazás és szemérem elleni bűntettek miatt kiszabott *megszégyenítő büntetések:* haj- és szakállenyírás, kiseprűzés a községből, kalodába (kéz-, láb- és nyaklókalodába) zárás, pellengérhez, szégyenoszlophoz vagy bitófához kötés, az elítélt nyakába szégyenkő akasztása, (amellyel azután bizonyos utat kellett megtennie), nyilvános helyen felállított szégyenketrecbe zárás, nyelvlakat a rágalmazó kihúzott nyelvére.

nem állapították meg, hanem rábízták azt a bíróság belátására.

A bűnügyekben való bíráskodás jogát (a pallosjogot) a vármegyék és a törvényhatósági joggal felruházott városok, valamint királyi privilégium alapján egyes földesurak is gyakorolták jobbágyaik felett az „úriszékek"-en (1848-ig). A büntetőjog forrásai alkalmi törvényeken felül a megyei és városi statutumok s az úriszékek többé-kevésbbé önkényes gyakorlata.

A rabokat a vármegyéknek, a városoknak és uradalmaknak földalatti szennyes tömlöceiben együvé zárva őrizték. „Latinul szerkesztett ítéleteink — mondja Sárváry Jakab „A büntetésről" szóló, 1844-ben megjelent művében — a bűnöst „ad squallores carcerum" kárhoztatták, mintha maguk a bírák is a szennyet és tisztátalanságot a börtön lényeges tulajdonságának hitték volna." [4]

Az első országos börtönt Eszterházy Ferenc gróf alapította Mária Terézia hozzájárulásával 1772-ben a pozsony-

[4] *Kölcsey Ferenc* tapasztalatai alapján ír le egy megyei fogházat a „Vadászlak" című elbeszélésében: egyik osztálya, az alsó tömlöc, földalatti verem volt, hol 70—80 rabló, gyilkos és gyujtogató „rothasztó nyirok és fojtó gőz közt összetorlasztva őriztetett"; másik két osztálya — férfi és női osztály — a földszinten iskolája volt „a földalatti osztály jövendő lakóinak".

Báró Eötvös József és *Lukács Móric* („Fogházjavítás" 1842.) ismerteti a nagy „egyenetlenség"-et a közhatósági börtönök között: „egyik vármegyében félmázsás vas terheli a rab lábait, míg a szomszéd törvényhatóságnál láncok a rabok nagyobb részénél nem használtatnak; itt hetenkint négyszer láttatik el hússal, míg a harmadik törvényhatóságban hetekig kenyéren s vizen kívül más élelemre szert nem tehet; ... az ú. n. *konyhás* rabok kényelemmel pipázva néznek le a tornácról s új gonosztettek elkövetéséről beszélgetnek".

Zsoldos Ignác szerint („Néhány szó a honi közbátorságról" 1838.) fogházainkban a rabnők, félve a korbácstól, magukat minden rendű férfiak által „készakarva s alkalmat keresve meg szokták terhesíttetni".

De akkortájt a legtöbb külföldi börtön sem volt különb. Tudjuk Howardtól, hogy Párizs földalatti börtönei borzalmasak voltak s a Bicètre-ben 1775 telén több száz rab pusztult el a hideg miatt.

megyei Szempc községben. A *szempci fenyítőház* („Domus correctoria") kastélyszerű épülete az egy évnél hosszabb börtönbüntetés végrehajtására szolgált. De nemcsak elítélteket, hanem „szüleiknek nem engedelmeskedő semmirevaló egyéneket" és elmebetegeket is kezeltek ebben az intézetben, melynek szervezeti szabályait egy helytartótanácsi rendelet állapította meg. A rabokat a törvényhatóság jogerős ítélete alapján és félévi rabtartási költség előzetes lefizetése után a helytartótanács utalta be a fenyítőházba, ahol szigorú fegyelem mellett rendszeres munkáltatás folyt. A munkanemek közt főleg szövés-fonás, szabó- és asztalosmesterség, valamint többféle közmunka is (favágás, utcaseprés) fordult elő. Fegyelmi büntetésül korbács, bilincs és böjt volt alkalmazásban. A lábbilincs még a közmunkák teljesítése alatt sem került le a rabok lábáról. Meleg étket hetenként csak háromszor kaptak s egyébként kenyér és víz volt a táplálékuk.

Az 1780. évben a közel eső *Tallósra*, öt évvel később a *szegedi vár* egészségtelen kazamátáiba helyezték át a fenyítőházat. Szegeden még közel félszáz évig állott fenn, amíg a rablétszám csekély volta miatt, mely a százat korábban is ritkán haladta meg, 1831-ben meg nem szüntették. (A megyék sokalták a tartási költségeket s ez okból csak elvétve szállítottak elítélteket Szegedre, úgyhogy végül mindössze két rab maradt ebben az országos intézetben.) A büntetéssúlyosbítások közt szerepelt a szegedi fenyítőházban: a kéz- és lábvas, a szégyenpolc (magas állvány, melyen a vasravert elítéltet közszemlére állították), a derékvas (az elítélt derekára húzott vaskarika, melynél fogva hozzáerősítették éjjel-nappalra a számára kijelölt helyhez), a megbélyegzés (akasztófabélyegnek a rab arcába karcolása), végül hajóvontatás a Maroson.[5]

Erdély számára 1786-ban a *szamosújvári várat* alakították át tartományi börtönné, mely 1913. évig volt hasz-

[5] Tüzetesen ismerteti az első magyar börtönöket *Vajna Károly* „Hazai régi büntetések" című művében.

nálatban, mint országos fegyintézet s azután javítóintézetté alakíttatott át (17.622/1913. I. M.)

Az 1843-i büntetőtörvényjavaslat két nemét ismerte a szabadságvesztésnek : a fogságot, mely 1 évig és a rabságot, mely 24 évig vagy életfogytig tarthat. A javaslat harmadik része a börtönrendszerről szólt s korszerű alapokon szabályozta a büntetésvégrehajtást. Elfogadta a magánelzárás rendszerét szigorú munkakényszerrel, de megállapított kedvezményeket is munkára ösztönzés végett ; a munkabér egyötödét a raboknak juttatta s részesíteni kívánta őket látogatásokban, vallási oktatásban s olvasmányokban is. Ezt a nevezetes törvényjavaslatot (végleges alakjában Deák Ferenc alkotását), melyet Mittermayer, a badeni büntetőkódex szerzője, magasztaló elismeréssel mutatott be az európai szaktudósoknak, csak az alsótábla fogadta el egész terjedelmében ; a főrendek táblája a javaslatnak az anyagjogi részt tartalmazó első részéhez — főként a halálbüntetés mellőzése miatt — valamint a bűnvádi eljárásra vonatkozó második részéhez — az esküdtszék behozatala miatt — megtagadta a hozzájárulását. Az elfogadott börtönügyi részét fölterjesztették szentesítésre, de a király megtagadta a szentesítést azzal a kijelentéssel, hogy a javaslat nagy része a „végrehajtó hatalom szférájába" tartozik. A javaslat tehát nem vált törvénnyé.

Hatása azonban mégis volt e reformmozgalomnak, egyes vármegyék : (Komárom, Nógrád, Bihar, Pozsony) a XIX. évszáz első felében új börtönöket építettek ; ezek közül említésreméltó a Bentham-féle panoptikus rendszerben épült 5 emeletes s 168 magánzárkával ellátott, de egyébként teljesen célszerűtlen balassagyarmati börtön (1845).

Az abszolutizmus korában életbeléptetett osztrák büntetőtörvények 1852—1861. években (Erdélyben, a határőrvidéken és Fiumében 1880 szeptember 1-ig) voltak érvényben. Ezeknek végrehajtására s a kriminalitás emelkedése folytán rendkívül megszaporodott elítéltek befoga-

dására a meglevő megyei és városi börtönök elégtelenek voltak. Ennélfogva az abszolút kormány 1855—1858-ig fegyházakká alakíttatott át régi várakat *(Illava, Munkács, Lipótvár)*, nevelőintézetnek szánt épületet (Vác), nők részére régi pálosrendi kolostort *(Márianosztra)* s az így keletkezett intézetek mindegyikében rendet, tisztaságot és fegyelmet teremtett.

Az illavai fegyháznak, ahova a 10 évnél hosszabb börtönbüntetésre ítélteket szállították, a fegyőrökön kívül katonai őrsége is volt az intézet külső őrzésére és szükség esetén a fegyőrség támogatására. Egy tisztből, 3 altisztből és 36 közlegényből állott ez a katonai őrszemélyzet, melyet Illava községben szállásoltak el; 3 őrszem éjjel-nappal a fegyintézet körül volt elhelyezve. Amikor Illaván 1858-ban zendülés tört ki s a fegyencek zsebkendőkbe kötött kövekkel 3 fegyőrt agyonütöttek és 12 fegyőrt megsebeztek, a zendülést a katonaság fojtotta el s e közben agyon is lőttek 12 fegyencet.

A politikai elítélteken katonai erősségekben — a komáromi, aradi és munkácsi várban — de főként osztrák várbörtönökben (Kufstein, Spielberg, Josefstadt) hajtották végre a büntetést.

Az 1860. évben felépült a *nagyenyedi fegyház*, mely nőfegyencek befogadására szolgált a „szürke nénék" kezelése alatt. (Ez a fegyintézet utóbb — 1872-ban — bírósági fogház lett s az is maradt 1880-ig.)

Azonban a higiénikus viszonyok többnyire kedvezőtlenek voltak az új intézetekben is, az élelmezés silány, a rabmunka kapzsi vállalkozók kezében, a tanítás fogyatékos és a közös elzárás folytán a kontágium veszélye állandó.

Alkotmányunk visszaállítása után Horváth Boldizsár igazságügyminiszter kiküldte a külföldi börtönök tanulmányozására *Csillagh* László osztálytanácsost és *Tauffer* Emil fogalmazót, a lipótvári fegyház későbbi jeles igazgatóját. Ezek működésének eredményeként jelentek meg az 1870. évi június hó 10-én kelt „házszabályok és szolgálati uta-

sítások a fegyintézeti hivatalnokok és őrök számára", melyek jórészt ma is érvényben vannak.[6] Négy évvel később dolgozta ki *Kelemen Mór* miniszteri titkár (utóbb kúriai bíró) az 1874. évi február hó 18-án 696. szám alatt kelt terjedelmes rendeletet a fogházak kezeléséről.

A kir. bíróságok szervezését tárgyazó 1871 : XXXI. tc. 32. §-a alapján a törvényhatóságok átengedték börtöneiket és azok szerelvényeit az újonnan szervezett bíróságoknak, az 1871 : XXXIII. tc. pedig a kir. ügyészek alá rendelte a bírósági fogházakat. (Ugyanebben az évben törölte el az 1871 :LII. tc. a testi büntetést és szüntette meg a bilincsnek, mint büntetési nemnek alkalmazását.)

A szabadságvesztésbüntetésnek ebben az időben három neme volt : börtön (carcer) a súlyosabb, fogság (arrestum) az enyhébb bűncselekményekre és államfogház bizonyos sajtódeliktumokra.

A 6 országos fegyintézetben (Illaván, Munkácson, Lipótváron, Vácon, Szamosújváron és Márianosztrán) hajtották végre a két évet meghaladó börtönbüntetést. (Ezeket az intézeteket, habár az akkori jogban a fegyházbüntetés még ismeretlen volt, „fegyintézeteknek" vagy fegyházaknak nevezték.)

A bűntettekről és vétségekről azóló *1878 : V. tc.* és a kihágásokat tárgyazó *1879 : XL. tc.* gyökeresen átalakította egész büntetési és börtönrendszerünket. Ezek a büntetőkódexek az igazságos megtorlás elvén épültek fel, amely szerint a büntetésnek a bűnösség fokával és a jogsértő cselekmény súlyával arányban kell lennie. A szabadságvesztésnek öt nemét (fegyház, börtön, államfogház, fogház és elzárás) állapították meg s a büntetésvégrehaj-

[6] *Tauffer Emil* nevéhez fűződik a fokozatos börtönrendszer első gyakorlati alkalmazása a lipótvári fegyházban. Tauffer széleskörű szakirodalmi működést fejtett ki s ennek, valamint a börtönügyi kongresszusokon való szereplésének révén európai tekintéllyé lett a börtönügy terén. A maga idejében — *Fayer* szerint — ő volt nálunk „az egyedüli igazi szakember a büntetőjog ezen ágában".

tást a *fokozatos börtönrendszerre* alapították, ami számos új intézmény: magánzárkás intézetek, börtön, közvetítő- és javítóintézetek létesítését tette szükségessé. Halálbüntetés csak két bűntettre — a gyilkosságra és a felségsértésre — maradt fenn.

Az új törvénykönyvek életbeléptetésével (1880: XXXVII. tc.) egyidejűen a 2106/1880. I. M. E. számú rendelet és ennek mellékletei (fegyház-, börtön-, fogházrendtartások stb.) tüzetesen szabályozták a büntetésvégrehajtást.

Ettől az időtől kezdve a háború kitöréséig (1880—1914) igazságügyi kormányunk legfőbb törekvése arra irányult a börtönügy terén, hogy létesítse a progresszív rendszer végrehajtásának és a fiatalkorú bűntettesek javítóintézeti kezelésének feltételeit.

A lipótvári és váci fegyház, valamint a nagyenyedi bírósági fogház 1880-ban „kerületi börtönné" lett s ugyanakkor 25 törvényszéki fogházat jelölt ki az igazságügyminiszter a börtönbüntetés végrehajtására. Azonban a fegyházra ítéltek számának rohamos emelkedése folytán az említett intézetek is csakhamar fegyintézetekké alakíttattak (1884—1885) s így az utóbbiak száma összesen hét lett. Az 1881: LVIII. tc. alapján *Szegeden* csillagalakú (panoptikus) „kerületi börtön" létesült, mely 1885. évi január hó 1-én nyílott meg; ebbe a börtönbe azóta az egész ország területéről szállítanak börtönre ítélteket; ennélfogva — noha nevében a „kerületi" szó máig is megmaradt — ezt az intézetet is országosnak kell tekinteni.

A 7 fegyintézet sem bizonyult utóbb elegendőnek a fegyházra ítéltek befogadására. (1884. évi dec. 31-én 3804 volt ezekben a fegyenclétszám, jóllehet csak 3459 normális férőhellyel rendelkeztek; ugyanakkor a bírósági fogházakban 13.302 letartóztatott volt elhelyezve, akik közül 2707 fegyencnek fegyintézetben kellett volna lennie.) Minthogy pedig az ország dunántúli részében különben sem volt még orsz. büntetőintézetünk, az 1884: XX. tc. alapján

Sopronban 1886-ban egy cukorgyár átépítése útján magánzárkarendszerű új fegyház létesült.

Már korábban — az 1883. évben — keletkezett magánadományból a *kishartai közvetítőintézet* (1883 : III. tc. 2. §) teljesen önálló szervezettel, míg az 1884. évben Vácon (1885 : XX. tc. 2. §) és 1889. évben Lipótváron megnyitott közvetítőintézetek az ottani fegyházakkal közös igazgatás alá helyeztettek.

A börtönügy további fejlesztése elé lépten-nyomon pénzügyi akadályok gördültek s csak részben hárította el ezeket az 1887. évi VIII. tc. 1. §-ának az az intézkedése, hogy a pénzbüntetések $^3/_4$-részét letartóztatási intézetek felállítására kell fordítani. (E § helyébe utóbb az 1892 : XXVII. tc. 3. §-a lépett.)

Ekkor indultak meg az intézetek kibővítési munkálatai. Az 1889—1899. években Illaván, Nagyenyeden, Lipótvárott, Vácon és Márianosztrán 3—3 emeletes zárkaépületeket emeltek, miáltal az orsz. büntetőintézetekben a magánzárkák száma, ami 1880-ban csak 110 volt, 1904-ig 2661-re emelkedett. Megszűnt tehát az akadálya annak, hogy ezekben az intézetekben a progresszív rendszer első fokozata — a kísérleti magánelzárás — törvényszerűen végrehajtassék. A váci és nagyenyedi fegyház ugyanakkor munkateremépületekkel is bővült, Márianosztrán pedig új rabkórházat építettek.

Államfogházunk eleinte Vácon s az erdélyi Naszódon volt. Az utóbbit azonban csakhamar megszüntették és Szegeden a ker. börtön mellett 1889-ben új államfogház létesült (16.352/1890.), Vácon pedig az addig bérházban elhelyezett államfogház részére új épületet emeltek (22.004/1894. I. M.).

Az 1896. évi november hó 1-én megnyílt a *budapesti kir. orsz. gyüjtőfogház* (57.090/1896. I. M.), melynek telkét a székesfőváros ingyen bocsátotta az igazságügyi kormány rendelkezésére. A gyüjtőfogház panoptikus rendszerben épült, külön fegyház-, börtön-, fogház-, kórház- és munka-

terem-épülettel ; a fegyházi és börtönrészben csak magánzárkák (600), a fogházépületben 68 magánzárkán kívül 156 férőhellyel ellátott közös zárkák is vannak. Az intézet eredeti rendeltetése az volt, hogy a budapesti és pestvidéki törvényszékek által fogházra, valamint öt éven aluli fegyház- és börtönbüntetésre ítélt férfiak és nők befogadására szolgáljon. A gyüjtőfogház mellett már keletkezésekor elmebeteg-megfigyelő osztály is állíttatott fel, mely utóbb „*Igazságügyi Orsz. Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet*"-té lett (9052/1906. I. M.). Ugyancsak a gyüjtőfogházban helyezték el a Vajna Károly igazgató kezdeményezése folytán 1910. évben felállított *Orsz. Börtönügyi Múzeumot* is (5900/1910. I. M.), melyet utóbb (1920) az igazságügyminisztérium új palotájának földszinti helyiségeibe helyeztek át. Végül ezidőszerint is a gyüjtőfogházban van az 1913-ban létesített *Bűnügyi Embertani Laboratórium.*

Egy évvel a gyüjtőfogház megnyitása után a teljesen alkalmatlannak bizonyult munkácsi fegyházat megszüntették. (45.143/1897. I. M.)

Márianosztrán a vallásalaptól megvett 150 kat. holdnyi mezőgazdasági ingatlanon az 1907—1910. évek folyamán mintagazdaságot rendeztek be megfelelő majorsági épületekkel s 1910-ben közvetítőintézet is állíttatott fel nőfegyencek számára.

Ezeken kívül számos törvényszéki fogház is épült a régi megyei börtönökből átalakított vagy bérházakban elhelyezett fogházak helyébe (1887—1891. években Budapesten, Szombathelyen és Nyiregyházán, később Sátoraljaújhelyen stb.) s a fogházi magánzárkák száma 1905-ig 2217-re emelkedett.

Minthogy azonban a rendelkezésre álló költségek jelentékeny részét időközben javítóintézetek s utóbb — az 1908 : XXXVI. tc. (büntetőnovella) 27. §-ának rendelkezése folytán — fiatalkorúak orsz. fogházának (Cegléd) létesítésére kellett fordítani, a háború kitöréséig orsz. büntetőintézeteink sem voltak annyira fejleszthetők, hogy a

progresszív börtönrendszer második fokozata (az éjjeli elkülönítés és megfelelő osztályozással való közös munkáltatás) valamennyiben végrehajthatóvá lett volna. A bírósági fogházakban pedig elegendő magánzárka, munka- és iskolaterem hiányában még kevésbbé tudtak érvényt szerezni a törvényes börtönrendszernek.

A *rabmunkáltatás* azonban a modern technika vívmányaival felszerelt büntetőintézetekben folyton intenzívebb és eredményesebb lett. A kézműiparnak csaknem minden neme s a gyáriparnak is számos ága volt képviselve részben házi üzemben, részben vállalati bérrendszer mellett. Lipótváron különösen csinvat- és vászonkészítés, kötélverés, Illaván asztalos- és esztergályos ipar, Nagyenyeden és Szamosújvárott a rabruhához szükséges daróc-, pokróc-, Munkácson bútor-, bakancs-, egyenruhagyártás, Vácon nyomdászat és könyvkötés, Szegeden fogházi szerelvények előállítása és díszfaragás, Márianosztrán fehérneműkészítés és csipkeverés volt az uralkodó munkanem.

A váci fegyház rabmunka-jövedelme 1914. évben (405.463 kor.) meghaladta az intézet fenntartási költségeit.

A fogházak nagy részében szintén ipari munkát folytattak: kosárkötést, szalmafonást, kefekötést, szabómesterséget stb. A sátoraljaújhelyi fogház letartóztatottjait szőlőművelési munkával is foglalkoztatták.

Fegyenc- és rabiparunk képviselve volt az 1873. évi bécsi nemzetközi, az 1885. évi római börtönügyi és a budapesti országos, végül az 1896. évi millenáris kiállításon is. (Az 1885-i orsz. kiállítás „fegyenc- és rabmunka-csarnoká"-ban különösen feltűntek az illavai bútorok, a váci és munkácsi faedények és a kalocsai gyékénymunkák.)

A vállalati rendszer hátrányaira tekintettel az igazságügyi kormány a váci fegyházban már 1869-ben s később többi intézetünkben is bevezette a regie-rendszert; de fennmaradt e mellett a vállalati munka is és többféle okból mai napig sem volt az teljesen kiküszöbölhető.

Lényegesen javultak az *egészségügyi viszonyok is.* Az 1904. évben az orsz. büntetőintézetekben — 7491 forgalmi létszám mellett — 2656 volt a megbetegedések száma ; meghalt 56, gyógykezelés alatt maradt 196 beteg. A halálesetek száma tehát a forgalmi létszámnak 1·4%-a volt.

Ezeknek az adatoknak ismeretében legalább is túlszigorúnak kell mondanunk a hazai szakirodalom (Tauffer, Fayer, Vámbéry stb.) kritikáját, mely igazságügyi kormányunkat a börtönügy fejlesztése körül ismételten mulasztással vádolta. Kétségtelen azonban, hogy az irodalom, különösen pedig a Magyar Jogászegylet 1888-ban megalakult *börtönügyi bizottsága,* az adatok gyüjtésével, a hiányok hangoztatásával és a reformok sürgetésével lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy börtönügyünk a béke éveiben egyre magasabb színvonalra emelkedett és állandó tárgya lett külföldi szakférfiak tanulmányainak.[7]

Az igazságügyminisztérium képviseltette magát valamennyi *nemzetközi börtönügyi kongresszuson* (1878-ban Stockholmban, 1885-ben Rómában, 1890-ben Szentpétervárott, 1895-ben Párizsban, 1900-ban Brüsszelben, 1905-ben Budapesten, 1925-ben Londonban) és terjedelmes munkálatokban tájékoztatta a világ szakférfiait a magyar börtönügy állapotáról.

A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913 : XXI. tc. új intézménnyel : a *dologházzal* bővítette börtönügyi institucióinkat ; de ennek a törvénynek megfelelő végrehajtását — önálló férfi és női dologházak építését — megakadályozta a háború.

Az említett változások után 1914. évben — a háború kitörése idején — a következő orsz. intézetekkel rendelkeztünk :

---

[7] A berlini büntetőjogi szeminárium, melynek igazgatója Liszt Ferenc volt, 1903-ban Magyarországba küldte a progresszív rendszer tanulmányozására *Langer György* államügyészt, aki könyvet is írt erről a tanulmányútjáról. (Lásd a „Börtönügyi irodalom" című fejezetet.)

1. A *lipótvári* kir. orsz. fegyintézet és közvetítőintézet (közös igazgatás alatt).
2. Az *illavai* kir. orsz. fegyintézet.
3. A *nagyenyedi* kir. orsz. fegyintézet.
4. A *soproni* kir. orsz. fegyintézet.
5. A *váci* kir. orsz. fegyintézet, államfogház és közvetítőintézet (közös igazgatás alatt).
6. A *szegedi* kir. ker. börtön és államfogház.
7. A *márianosztrai* kir. orsz. letartóztatási intézet és közvetítőintézet.
8. A *bpesti* kir. orsz. gyüjtőfogház.
9. A *hartai* kir. orsz. közvetítőintézet.

Ezekben az intézetekben, melyeknek „orsz. büntetőintézetek" névvel való egybefoglalása először az 1914 : XXVII. tc.-ben (költségvetési törvényben) történt — a férőhelyek száma mintegy 5000, a letartóztatottak átlagos létszáma pedig 4800 volt.

Ugyanakkor 65 törvényszéki és 313 járásbírósági fogházzal rendelkeztünk, melyekben mintegy 12.000 férőhely, az átlagos fogolylétszám pedig 7—8000 volt. (Az 1913. év végén az orsz büntetőintézetekben 5362, a bírósági fogházakban 7549, összesen tehát 12.911 volt a letartóztatottak száma.)

A börtönügyi tisztviselőknek az 1914/1915. évi költségvetési törvényben engedélyezett száma — a tiszteletdíjas lelkészeken, tanítókon és orvosokon, valamint a díjnokokon kívül — 180, a szerződéses ipari alkalmazottaké 25, az őrszemélyzeté 2576. (Az őrség 108 főfegyőr és börtönőrmester, 724 fegyőr és börtönőr, 129 fogházőrmester és 1615 fogházőrből állott.)

A *világháború*, a forradalom és a román megszállás következtében börtönügyi intézményeink is nagy mértékben dekomponálódtak. Amikor a tisztviselők egy része hadba vonult, pótlásukról részben nyugdíjazott, elaggott emberek reaktiválása, részben pedig újonnan kinevezett, járatlan egyéneknek a börtönügy szolgálatába állítása

útján lehetett csak gondoskodni. Nyersanyag és munkaeszközök hiányában az élelmezés, fűtés, világítás stb. egyre rosszabbodott. A háború esetére szóló kivételes törvény, az 1914 : L. tc. 8. §-a alapján a letartóztatottak egy részét kiadták külső munkára nemcsak közintézmények, hanem magánosok számára is, többnyire mezőgazdaságokba, ahol egy-két őr felügyelete alatt dolgoztak hónapokon át, együtt háltak pajtákban és istállókban s élelmezésükről a munkáltatók gondoskodtak. A hadiszolgálatra alkalmas elítéltek büntetését pedig tömegestől halasztották el és szakították félbe a háború folyamán.

Az októberi forradalom kitörését követő napon — 1918 október hó 31-én — a „nemzeti tanács" egyik megbízottja kibocsáttatta a fegyházakból távirati utasítással azokat az elítélteket, akik a közbiztonságra nem látszottak veszélyeseknek. Hasonló utasítást kaptak a kir. ügyészségek is a politikai bűntettek miatt elítéltekre vonatkozóan. A forradalmi tömegek azonban be sem várták egyes helyeken a hatósági intézkedést, hanem behatolva a fogházakba, rombolás és fosztogatás közben erőszakkal szabadították ki a foglyokat. A gyüjtőfogházban katonai rabok összezúzták zárkáikban a szerelvényeket, kitörtek a fogház udvarába s a vaskapu erőszakos felnyitása után tömegestől szöktek meg az intézetből. A kecskeméti fogház ellen intézett támadás alkalmával az ügyészség vezetőjét, aki csillapítani igyekezett a megvadult tömeget, agyonlőtte egy rabviselt katona, mire a letartóztatottak a megfélemlített őrség szemeláttára kivonultak a fogházból. Az illavai fegyházban a forradalom hírére — 1918 november hó 2-án — 150 fegyenc lefegyverezte az őröket s hatalmába kerítve egy vonatot, Budapest felé igyekezett, hogy csatlakozzék a fővárosban éjjel-nappal lövöldöző és fosztogató csőcselékhez. A vonatot Vácon körülfogta egy katonai különítmény és gépfegyverrel tüzelt az ellenszegülőkre. Az életben maradt fegyenceket beszállították a váci fegyintézetbe.

Az őrszemélyzet fegyelme a forradalmi események hatása alatt — főleg a demagóg elemek izgatásai és a „bizalmi férfi" rendszer bevezetése folytán — annyira meglazult, hogy az őrök egy része szembehelyezkedett a tisztviselői karral és teljesíthetlen követelésekkel lépett fel.

Ilyen viszonyok közt következett be 1919. évi március hó 21-én a *proletárdiktatúra*, élén a gyüjtőfogházból kiszabadult kommunistavezérekkel, akik a börtönöket csakhamar saját embereik — a „politikai megbízottak" — uralma alá helyezve a forradalmi terror szolgálatába állították. Az őrszemélyzet kiegészítő része lett a „vörös őrség"-nek. A többnyire munkásokból alakított „likvidáló bizottságok" elengedték mindazok büntetését, akiket a „kapitalizmus áldozatainak" tekintettek ; ez alapon a fegyencek kétharmad része — köztük számos gyilkos, rabló és tolvaj is — szabadlábra került. Helyüket jórészt politikai foglyok — „ellenforradalmárok" — és túszok foglalták el, akiket ittas terror-legények hurcoltak — többnyire éjjelenként — a fogházakba. A budapesti törvényszéki fogházban négy hónap alatt 1461 volt a politikai letartóztatottak száma ; ezeknek egy része vérző sebekkel jutott oda a parlament kínzópincéiből, hogy azután a forradalmi törvényszék elé állíttassék. Államférfiakat és betörőket, tisztességes asszonyokat és utcai leányokat zártak össze egy-egy cellába. A rémítgetésekkel, sanyargatással és éheztetéssel gyötört foglyok közül többen követtek el öngyilkosságot. Ellenben az országos büntetőintézetekben, ahol a régi tisztviselők nagy része helyén maradt és enyhíteni igyekezett a rémuralom bebörtönzött áldozatainak sorsán, — atrocitások nem fordultak elő. A gyüjtőfogházban elhelyezett kezesek (politikusok, írók, tudósok, arisztokraták, gyárosok stb.) hozzátartozóik jóvoltából bőséges ellátásban részesültek. De egyébként az élelmezés rendkívül silány volt, a foglyok, őrök és tisztviselők egyaránt koplaltak ; a munkáltatás nyersanyag hiányában jóformán teljesen megszűnt ; villamos világítás helyett — az általános szén-

hiány miatt — egy-két kőolajlámpás világította meg a folyosókat s a zárkák és udvarok teljes sötétségben maradtak.

A kommunista forradalmat követő *román megszállás* sem kímélte igazságügyi intézményeinket. A rekviráló katonák garmadában hurcolták el a fogházi szerelvényeket ; a váci fegyházban 12 puskát hagytak meg 150 fegyőr számára. (Ugyanonnan egy román járőr felsőbb parancsra 11 kommunista letartóztatottat vezetett ki és a város határában agyonlőtte őket.) Ezalatt a forradalmi bűntettesek ellen indított tömegbűnügyek következtében a letartóztatottak száma annyira szaporodott, hogy messze túlhaladta intézeteink normális befogadóképességét. A gyüjtőfogházban 1919. évi szeptember hóban 2520-ra emelkedett a fogolylétszám ; annyira tehát, amennyi azelőtt négy büntetőintézetben is csak kivételesen volt. A zsúfoltság miatt Budapesten kisegítő fogházakról kellett gondoskodni. Elsősorban a Szerb-utcai régi zálogházat alakították át fogházzá a budapesti és pestvidéki törvényszék foglyainak elhelyezésére. A „terrorista-foglyok" számára a Margitkörúti katonai fogház két emeletét, a női letartóztatottak ideiglenes elhelyezésére a Conti-utcai katonai fogházat engedte át a honvédelmi minisztérium.

Az alkalmatlannak bizonyult Szerb-utcai fogházat a pestvidéki kir. törvényszéki fogház új épületének elkészültével — 1921 augusztus hóban — megszüntették.

A trianoni békediktátum (1921 : XXXIII. tc.) következtében elvesztettünk *3 fegyintézetet* (a lipótvári, illavai és nagyenyedi fegyházat), *42 törvényszéki* és *200 járásbírósági fogházat*, melyek már a forradalmak alatt idegen uralom alá kerültek. Ennélfogva 6 orsz. büntetőintézet, 23 törvényszéki és 113 járásbírósági fogház maradt birtokunkban. (Utóbb a kisebb forgalmú járásbírósági fogházak közül 25-öt megszüntettünk s így a járásbírósági fogházak száma 90-re apadt ; a törvényszéki fogházaké pedig a bajai törvényszéki kirendeltség fogházával 24-re emelkedett.)

Ezekben az években — 1918-tól 1924-ig — az országos gazdasági depresszió kimélyítette az általános nyomort és napról-napra növelte a kriminalitást. (1920. évi május hóban a megcsonkított ország területén 14.300 volt a letartóztatottak száma, holott a háború előtt ugyanezen a területen csak 7700 volt az átlagos rablétszám.) A túlzsúfoltság, az őrség kimerülése, a cellák fűtetlensége, a ruha- és munkaanyag hiánya és az élelmezés akadályai jóideig lehetetlenné tették a szabályszerű büntetésvégrehajtást. Több esztendő kemény munkájára volt szükség, hogy pótolják a hiányokat, megtisztítsák az őrszemélyzetet a forradalom alatt demoralizálódott elemektől, visszaállítsák büntetőintézeteinkben a régi rendet, fegyelmet és tisztaságot, megszervezzék újból a rabmunkáltatást és folytassák a börtönügy fokozatos fejlesztését is azon a ponton, ahol az a háború kitörésekor abbamaradt.

A háborút követő években börtönügyünket a mezőgazdasági rabmunkának széles körre kiterjesztése jellemzi. Addig ugyanis a fegyházakban jórészt csak ipari üzemek voltak s földművelést csupán a közvetítőintézetekben folytattak. A büntetőintézetek nyersterményekkel ellátásának rendkívüli nehézségei 1919. évben arra indították az igazságügyi kormányt, hogy a *hartai* közvetítőintézetet *országos büntetőintézetté* alakítsa át földművesmunkára alkalmas elítéltek fegyház- és börtönbüntetésének végrehajtására (19.583/1919. I. M.). Hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy a fegyházakban munkaeszközök és vállalkozók hiányában ipari munka akkoriban csak korlátolt mértékben volt folytatható ; továbbá, hogy nálunk, mint merőben agrikultúr országban a letartóztatottaknak mintegy 40%-a földművesosztályból kerül ki ; az utóbbiakat pedig az egyénítés és gazdaságosság elvénél fogva lehetően nem ipari, hanem olyan munkával kell foglalkoztatni, mely individualitásuknak és külső életviszonyaiknak megfelel s amely útján munkaerejük legjobban hasznosítható. Minthogy azonban Harta csak 233 kat. hold terjedelmű kincs-

tári ingatlannal (Állampuszta) rendelkezett, haszonbérbe vették rabgazdaság céljára a hozzá közel eső miklapusztai 2406 kat. holdnyi mezőgazdasági ingatlant (17.385/1920. I. M.), amelyben azóta rabmunkaerővel rendszeres gazdálkodás folyik.

Az igazságügyminisztériumban a börtönügy gazdasági részének intézésére 1919. év végén külön ügyosztály is alakult, mely az állam súlyos pénzügyi helyzetére tekintettel főként a rabmunkajövedelem fokozására vetette a súlyt. Kibérelt e végből 1922-ben a balassagyarmati fogház számára egy 250 kat. holdnyi szügyi, 1923-ban a nyiregyházi fogház számára egy 1034 kat. holdnyi nyiregyházi, 1926-ban a budapesti gyüjtőfogház számára egy 1520 kat. holdnyi besnyői és a hartai intézet számára egy 647 holdnyi (bojárpusztai) birtokot. A börtönügy irányítására hivatott régi ügyosztály azonban — annak hangoztatásával, hogy bármennyire kívánatos is a rabmunka-jövedelem gyarapítása, a büntetésvégrehajtásban börtönügyi szempontoknak kell prevaleálniuk s a földműves-elítéltekkel szemben sem lehet mellőzni a büntetésnek bizonyos megtorló és kriminálpedagógiai elemeit, — lehetően mérsékelni igyekezett azt az ütemet, mellyel az intézetektől távol eső bérgazdaságok létesítése megindult.

A törvényszéki *fogházak élelmezése* 1921. évi október hó 1-től az addigi vállalkozói rendszer megszüntetésével az orsz. büntetőintézetekéhez hasonló házi kezelésbe vétetett (3063/1921. I. M.) s a nyersanyagszükséglet biztosítására a törvényszéki fogházak mellett rabkertészetek létesültek. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság 1926-ban a gyulai tvszéki fogház részére 65, a szolnokinak 15, a kaposvárinak 20, a nagykanizsainak 25, a pécsi és veszprémi fogháznak 8—8 kat. holdat, 1929-ben pedig a szegedi börtönnek 746 holdat és 442 négszögölt (Nagyfa) juttatott kincstári tulajdonul.

Az 1926. évben 698 kat. hold és 1431 négyszögölnyi kincstári, valamint 5719 kat. hold és 933 négyszögölnyi

haszonbérelt ingatlanon folytattak rabmunkásokkal gazdasági és kerti munkát. Két évvel később megvette az ig.-miniszter a hartai intézet részére a „Bőrtelek" nevű földbirtokot (393 kat. hold 900 négyzetöl) gazdasági felszereléssel együtt félmillió pengőért, 1931-ben pedig ugyancsak a hartai intézet részére Miklapusztát (1918 kat. hold 291 négyzetöl) 950.000 pengőért a Magyar Tudományos Akadémiától. (Lásd a 27.122/1931. sz. r.-et.)

Időközben felépült rabmunkaerővel Állampusztán egy emeletes iskolaépület (ebben lakások is az intézeti tanító és lelkész számára), Vácon fegyőri lak és Márianosztrán új munkatermek ; Hartán 1930/31. évben új zárka- és munkatermi épület, valamint őri lakások. A hartai kiskápolnát kibővítették s így az mintegy 300 személy befogadására lett alkalmassá. A szegedi börtön nagyfai bérgazdaságában 100 rabmunkás számára zárkaépületet és 7 őri lakást létesítettek.

A tüdőbeteg letartóztatottak számának emelkedése szükségessé tette a budapesti gyüjtőfogház kórházában annak többi részétől elkülönített *tüdőbetegosztály* létesítését, mely nemcsak a budapesti, hanem a másutt letartóztatásba kerülő tüdőbeteg foglyok szakszerű gyógykezelésére is szolgál.

Az őrszemélyzet elméleti és gyakorlati kiképzése végett 1923. évben *fegyőri és fogházőri* tanfolyam szerveztetett (15.854/1923. I. M.), melyet azóta évenként minden olyan letartóztatási intézetben megtartanak, ahol tanfolyamköteles őrök kellő számban állanak rendelkezésre.

Az 1928 : X. tc. folytán szükségessé vált *szigorított dologházak* létesítése. Az igazságügyminiszter férfiak számára a soproni fegyház, nők számára a márianosztrai büntetőintézet elkülönített és megfelelően átalakított részét jelölte ki szigorított dologházul.

Az 1921 : XL. tc. alapján az Oroszországban rekedt magyar hadifoglyokért cserébe kiadtunk a rigai és berlini egyezményekhez képest 367 kommunista elítéltet és vizs-

gálati foglyot (köztük 24 halálra és 44 életfogytig tartó fegyházra ítéltet) az orosz szovjetköztársaságnak. Ezzel azonban korántsem mentesültek intézeteink a letartóztatottaknak ettől a legnyugtalanabb elemétől, mely a börtönben is folytatni igyekszik államellenes izgatásait. A később letartóztatásba került kommunisták folytonos panaszaikkal, követelődzéseikkel és rendbontásaikkal a legtöbb gondot okozták a vezetőségeknek. 1929 október havában egyszerre öt letartóztatási intézetben *éhségsztrájk* tört ki; a kommunista letartóztatottak közül 62 megtagadta a táplálkozást. Bizalmas közlésekből, csempészett levelekből és egy váci megvesztegetett fegyőr vallomásából kiderült, hogy az éhségsztrájkot közismert agitátorok kívülről szervezték abból a célból, hogy a kommunista letartóztatottak, akiknek családtagjait külföldről állandóan segélyezik, a magyar állami intézmények diszkreditálásával adjanak Moszkvának életjelt magukról. „A fegyházban is felelősséggel tartozunk Moszkvának!" — jelentette ki egy kommunistavezér bizalmasan a váci fegyház egyik tisztviselője előtt. E mellett a mozgalomnak nyiltan bevallott célja annak kikényszerítése volt, hogy az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló bűntett vagy vétség miatt az 1921. évi III. tc. alapján fegyház-, börtön- vagy fogházbüntetésre ítélteken, mint „politikai" foglyokon, államfogházbüntetés hajtassék végre, illetőleg, hogy a törvény ilyen irányban módosíttassék. Az éhségsztrájk kisegítő orvosok közreműködésével folytatott mesterséges táplálás mellett 18 napig tartott; ezalatt a sztrájkolók száma lényegesen csökkent s az utolsó napon már csak ketten tagadták meg a táplálkozást. A résztvevők közül az éhségsztrájk első hetében ketten meghaltak; haláluk oka a boncoló orvosok megállapítása szerint influenzából eredő tüdőgyulladás volt. A halálesetek tápot adtak a már korábban megindult bel- és külföldi sajtókampánynak. Angol lapok is („Manchester Guardian", „New Leader") éleshangú támadásokat intéztek a magyar börtönügy ellen s külföldi „lígák"

és kommunista népgyűlések táviratokban követelték az „embertelen" bánásmód megszüntetését. Igazságügyi kormányunk a részint hamis információkon alapuló, részint politikai célzattal terjesztett rágalmakat hivatalos nyilatkozatban ismételten megcáfolta s hivatkozott angol börtönügyi szakférfiak magyarországi tapasztalataira.

Ugyanabban az évben — 1929-ben — felépült *a váci fegyintézet országos jellegű új rabkórháza* 18 kórteremmel (100 ággyal), laboratóriummal, gyógyszertárral, műtő- és röntgenhelyiséggel s tüdőbetegek számára nyitott fekvőcsarnokokkal. (Minthogy a kórházépítés miatt az államfogház régi épületének egy részét le kellett bontani, a váci államfogház működése egyelőre szünetel.) A letartóztatottak erkölcsi nevelésére és a fontosabb napi eseményekről tájékoztatására 1929 végén „*Fogházújság*" létesült, melyet a váci fegyház nyomdájából küldenek szét kéthetenként a többi orsz. büntetőintézetbe és a tvszéki fogházakba.

Az intézetek zsúfoltsága időközben megszűnt s 1930. évi január hó 1-éig a rablétszám 7629-re apadt. A gazdasági világválság alatt azonban a létszám ismét lényegesen emelkedett s 1935. évi január hó végén az összes letartóztatottak száma 8794 volt.[8]

IV. A XIX. században az indusztrializmus nagyarányú fejlődésével minden országban észlelhető volt a gyárimunkás szülők gyermekeinek elhagyatottsága révén *a fiatalkorúak bűnözésének* rohamos emelkedése. Ennek súlyos veszedelmét, ami nem is közvetlen hatásában, hanem abban a szociális jelentőségben éleződött ki, hogy a gyermekkorukban züllésnek indult egyénekből toborozza a nagyvárosok alvilága a hivatásos bűntettesek legnagyobb részét, Észak-Amerika társadalma ismerte fel először. New Yorkban már 1825-ben alapította meg a fiatalkorú

[8] Ebből az orsz. büntetőintézetekre 3012, a szigorított férfi-dologházra 466, a szig. női dologházra 75, a törvényszéki fogházakra 4187, a jbírósági fogházakra 1013, a férfi-dologházra 17 és a női dologházra 24 esett.

bűntettesek patronázs-egyesülete az első javítónevelő-intézetet s ezt követte csakhamar egész raja a hasonló, valamint a preventív gyermekvédelmi intézményeknek. (Lelencházak, foglalkoztató menhelyek, gyermek-klubok s a gyönge elméjű és degenerált gyermekek részére külön iskolák.) Ezekhez járultak a gyermekek külön bíróságai (Children's Courts) és a pártfogó tisztviselők (probations officers) intézménye. Az amerikai tapasztalatok nyomán indult meg a XIX. század végén az a lendületes mozgalom, mely a fiatalkorúak kriminalitása elleni védekezés neve alatt ismeretes és az amerikai reformatory-, valamint az angol Borstal-intézetekben csúcsosodott ki.

Nálunk a fiatalkorú bűntettesekkel szemben követett különleges elbánásnak régi jogunkban is vannak némi nyomai.

A mult század első felében a helytartótanács ismételten meghagyta a törvényhatóságoknak, hogy fiatalkorúakat ne büntessenek súlyos bilincseléssel, a többi fogolytól különítsék el őket és részesítsék valláserkölcsi oktatásban. Ismeretes volt fiatalokkal szemben az első, kisebb súlyú vétség esetében a dorgálás is, mint önálló büntetési nem. Az 1843-i törvényjavaslat 80. §-a kimondotta, hogy a gyermek, aki 12. életévét meg nem haladta, bűncselekmény miatt közkereset alá vétetni nem fog, hanem hatósági felügyelet alatt szülői vagy felügyelői részéről kell megérdemlett fenyítésben részesülnie.

A Btk. 27. §-a elrendelte javítóintézetek felállítását, 84. §-a értelmében pedig az a kiskorú, aki bűntett vagy vétség elkövetésekor 12. évét már túlhaladta, de 16. évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, büntetés alá nem vonható, hanem e helyett *javítóintézetbe* elhelyezésre ítélhető el. A Kbtk. kiterjesztette ezt a rendelkezést a kihágások kiskorú elkövetőire is. Az igazságügyi kormány 13964/1894. számú rendeletével kibocsátott „alapszabályok" a családi rendszerre alapították a javítónevelést és megengedték nem-

csak elítélt, hanem erkölcsi romlásnak indult más kiskorúak felvételét is a javítóintézetekbe.

Az első javítóintézet *Aszódon* létesült 1884-ben; ezután állították fel 1886-ban a *kolozsvári*, 1890-ben a *rákospalotai*, 1895-ben a *székesfehérvári* és 1903-ban a *kassai* javítóintézetet. Ezekhez járult 1912-ben a *szamosújvári* fegyházból alakított, valamint a *budapesti gyüjtőfogházban* gyógypedagógiai teleppel berendezett javítóintézet. A rákospalotai és a gyüjtőfogházi leányok, a többi pedig fiúk részére létesült. (Valamennyit — a Btk. 27. §-a és utóbb az 1887 : VIII. tc., illetőleg az azt módosító 1892 : XXVII. tc. alapján — a büntetéspénzekből létesítették és tartották fenn.)

Az 1908 : XXXVI. tc. (első büntetőnovella) II. fejezete és később a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913 : VII. tc. teljesen új — a Btk.-től merőben eltérő — alapokra fektette a fiatalkorúak bűnözése elleni védekezést. Az erkölcsi megmentést tűzvén ki végső célul, a fiatalkorúak ellen tehető intézkedésekből csaknem teljesen kiküszöbölte a megtorló jelleget és a bűnösség belátása helyett az értelmi és erkölcsi fejlettséget tette a büntetőjogi felelősség alapjává. A fiatalkor felső határát 18 évre emelte fel s a javítást célzó különböző intézkedések közül a legalkalmasabbnak megválasztására jogosítva fel a bíróságot, módot adott az egyénítés elvének messzemenő érvényesítésére. Új intézmények — a fiatalkorúak külön bíróságai mellett működő pártfogók és felügyelőhatóságok — létesítésével biztosítani igyekezett a társadalom s különösen a patronázs-egyesületek közreműködését a fiatalok erkölcsi megmentésében.

A büntetőnovella 27. §-ának rendelkezése folytán létesült *Cegléden fiúk számára a fiatalkorúak országos fogháza.*

A háború előtt keletkezett hét javítóintézetből Trianon miatt hármat : a kassait, kolozsvárit és szamosújvárit elveszítettük. A gyüjtőfogházban berendezett javítóintézet már korábban megszűnt.

A háború után a 25549/1919. számú rendelet a „javítóintézet" elnevezést, aminek megbélyegző jelentőséget tulajdonítottak, „állami nevelőotthon"-ra változtatta. Utóbb azonban a 11250/1933. számú rendelet visszaállította a törvénynek megfelelő „kir. javítónevelőintézet" elnevezést.

Időközben új intézetek is létesültek: 1924-ben a *budapesti átmeneti fiúotthon*, 1926-ban a *ceglédi* fiatalkorúak országos fogházából leányok számára alakított *javítónevelő-intézet;* 1928-ban pedig a *nyíregyházi* törvényszéki fogház elkülönített részében fiatalkorú fiúk és a *pestvidéki* kir. törvényszék fogházában leányok számára *országos fogházat* rendeztek be.

A javítónevelést szabályozó régi „alapszabályok" helyébe a 27200/1909. számú rendelet lépett s ennek értelmében javítónevelés végrehajtására nemcsak állami intézetek, hanem egyesületeknek vagy magánosoknak az igazságügyminiszter által alkalmasnak talált intézetei is szolgálnak. Az igazságügyi kormánnyal kötött szerződések alapján 1918. évben már 12 magánintézet — szeretetházak, leánynevelők stb. — foglalkoztak az oda beutalt növendékek javítónevelésével. Ezeknek száma azonban 1932-ben ötre szállott le.

A javítónevelés alatt álló növendékek iskolai tanításon és nevelésen felül értelmi fejlettségüknek, hajlamaiknak és képességeiknek megfelelő hivatásszerű — főleg ipari — kiképzésben is részesülnek.

Az ig.-minisztériumban a fiatalkorúak ügyeit intéző külön osztály 1932-ben a börtönügyi osztállyal egyesíttetvén, a büntetések végrehajtása és a javítónevelés egységes központi vezetés alá került.

Az 1935. évi január hó végén javítónevelés alatt 1213, fogházbüntetés végrehajtása alatt 70 fiatalkorú állott.[9]

[9] Ezek közül a kir. javítónevelő-intézetekben 954 (674 fiú és 280 leány), a magánintézetekben 259 (129 fiú és 130 leány) növendéket, a fiatalkorúak fogházaiban pedig 60 fiú- és 10 leányfoglyot kezeltek.

Börtönrendszerek[1]

I. Börtönrendszer : a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának módjára, tehát a szabadságkorlátozás mértékére, tartamára és feltételeire, valamint a rabnevelés eszközeire vonatkozó irányelvek összessége.

Minthogy a börtönben egyidejűen számos elítélten kell a büntetést végrehajtani, a különböző börtönrendszerek kialakulására elsősorban a rabok közös elzárásának vagy egymástól elkülönítésének célszerűsége tekintetében felmerült tapasztalatok és felfogások voltak irányadók.

Az a kérdés, hogy közös- vagy magánelzárás megfelelőbb-e a büntetés céljának elérésére, nemcsak a végrehajtás mikéntjének, hanem a büntetés súlyosbításának, vagy enyhítésének kérdése is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy közös elzárás esetén az elítéltet mozgási szabadságától megfosztva kényszerítjük egyszersmind arra is, hogy nála esetleg romlottabb, neki ellenszenves egyénekkel tartózkodjék együtt s folytasson benső érintkezést; viszont a magánelzárásban az állandó egyedüllét súlyosbítja a helyzetét.

Főként tehát a rabok elhelyezésének módja szabta meg az egyes börtönrendszerek jellegét s ehhez képest különböztethető meg azoknak három főalakja a börtönügy fejlődésében : a közös-, a magán- és a vegyesrendszer.

Történelmileg a *közösrendszer* megelőzött minden egyéb szisztémát, mert bármelyiknél olcsóbb eljárás az

[1] A történelmileg kifejlődött börtönrendszerek ismertetése és kritikai méltatása kiegészítő része a börtönügy történetéről szóló fejezetnek s feltünteti egyszersmind általánosságban a mai börtönügyi tudománynak a tapasztalatokból leszűrt irányelveit.

elítélteket — ifjút és öreget, férfit és nőt, büntetlen előéletűt és visszaesőt — éjjel-nappal közös helyiségben fogva tartani; ehhez kell a legegyszerűbb beosztású épület és a legkevesebb felügyelő.

Azok a szomorú tapasztalatok azonban, melyekre részben már Howard hívta fel a művelt világ figyelmét: a közös elzárás folytán beálló erkölcsi ragályozás (kontágium), újabb bűntettekre szövetkezés, betegségek átterjedése az egészséges rabokra, — a 18. század végén a másik végletnek, a *magánelzárási* vagy filadelfiai rendszer első alakjának: a *magányrendszernek* (solitary-system) megvalósítására vezettek. Az északamerikai Pennsylvaniában a quakerek befolyása alatt, akik vallási felfogásuknak megfelelően a teljes magányt tartották legalkalmasabbnak a magábaszállásra és a bűnbánat felkeltésére, — Philadelphia börtönében létesítették először ezt a szélsőséges börtönrendszert, melynélfogva az elítéltet a büntetés egész tartama alatt éjjel-nappal magánzárkában kellett tartani, munka, olvasmány és látogatások teljes kizárásával; sétájukat a cellákhoz tartozó, kőfallal körülvett apró udvarban végezték a magánzárkák rabjai. Ez a rendszer kegyetlennek és célszerűtlennek bizonyult, mert legkevésbbé felel meg az emberi természetnek. Az állandó magánynak és tétlenségnek, melyben a képzetek lassanként felemésztődnek és rémképek váltják fel az egészséges gondolatokat, gyakori következménye a zárkákban tespedők elméjének elborulása volt.

A Philadelphiában később — 1836-ban — épült „Eastern penitentiary"-ben (a Keleti börtönben) lényegesen enyhítettek ennek a rendszernek szigorúságán azáltal, hogy nem a magányosságra, csak a rabtársaktól teljes elszigetelésre vetették a súlyt. Ez az *elkülönítési rendszer* (separate system), melynek eszméjét a francia *Mabillon* szerzetes már a XVII. században vetette fel s melyet Amerika után Angliában a London melletti *petonvillei* fegyházban (ma fokozatos rendszerű fogház) fejlesztettek tovább, — helyet

adott a magánzárkában a munkának, olvasmányoknak s a tisztviselők, lelkészek és tanítók gyakori látogatásainak is. A tanítást és istentiszteletet külön fafülkékben — „stall"-okban — hallgatták a rabok, akiknek zárkájukon kívül álarcot kellett viselniök, hogy rabtársaik ne ismerhessék fel őket.

Az elkülönítési rendszer csakhamar meghonosodott az európai kontinensen is. Belgiumban (a *gandi*, *louvaini* és a Brüsszel melletti *st. gillesi* minta-intézetekben) ma is következetesen keresztülviszik; de az életfogytig tartó fegyházra ítéltek 10 évnél tovább csak beleegyezésükkel tarthatók magánzárkában. Németországban (a Berlin melletti *moabiti*, a *tegeli*, a Badenben levő *bruchsali*, a *nürnbergi* fegyházban stb.), Franciaországban (a párizsi *Santé*-ban, az 1898-ban Frènes les Rungis-ban épült mintafogházban), Svájcban (a regensdorfi fogházban) és Hollandiában 2—5 évre terjed a magánelzárás ideje.

Kétségtelen, hogy a megtorlásra, a kontágium elkerülésére és a bűntudat felkeltésére legalkalmasabb a magánelzárás. Az egyedüllét érezteti legintenzívebben a szabadság hiányát és az elítélt lelkületére olyankor lehet leginkább hatást gyakorolni, amikor el van zárva minden káros külső befolyástól. Ennyiben a magánelzárást a nevelés előfeltételének tekinthetjük, mert a kellően megpuhult lélek könnyebben is hajlítható. Régi tapasztalás, hogy a magánelzárás tartama alatt legszorgalmasabbak a letartóztatottak s a fegyelem fenntartása is könnyebb és egyszerűbb ilyenkor, mert a vétségek elkövetésének lehetősége jóval kevesebb.

Ámde a magánzárkában társas életre szoktatni, embertársaihoz alkalmazkodásra, önuralomra nevelni az embereket nem lehet. Az egyedüllét elnyomja a társasági érzést s hosszabb idő után zárkózottá, rideggé és emberkerülővé teszi az egyént. A munkának csak bizonyos nemei végeztethetők zárkában; a nyersanyagok, szerszámok és készáruk kezelése fölötte nehézkes és a munkaoktatás

aránytalanul nagy személyzetet igényel; lukratív gyáripari és mezőgazdasági munka bevezetését ez a rendszer teljesen kizárja. Individualizálás nélkül, minden elítéltre azonos tartamban alkalmazva a magánelzárás igazságtalanná is válik, mert a férfi nehezebben viseli el, mint a nő, aki ülő életmódhoz van szoktatva, a földműves nehezebben, mint a zárt helyen dolgozó iparos, a napfényhez szokott s szabadban háló délvidéki ember nehezebben az északi embernél. Ezekhez járul még — mint nem utolsó hátrány — a magánrendszer költséges volta is.[2]

A foglyok érintkezését különben a teljes elkülönítés mellett sem mindíg sikerül megakadályozni. A Moabitban két lengyel fogoly, akiknek egyike a börtön második emeletén, másika a harmadik emeleten volt magáncellában elhelyezve, kopogtatás útján nemcsak gondolatot cserélt, hanem napokon át sakkozott is egymással.

Az előnyöket értékesíteni és a hátrányokat kiküszöbölni igyekeztek a *vegyesrendszerek* olymódon, hogy egyazon elítéltre részben a magán-, részben a közöselzárás rendszerét alkalmazták. Ezeknek elseje: a *hallgató* vagy auburni rendszer szintén Amerikában (New York államban) honosult meg 1823-ban. Lényege az éjjeli elkülönítés és a nappali közös munkáltatás a legszigorúbb beszédtilalommal. A hallgatással a fizikai helyett a szellemi elkülönítést kívánták elérni; ezt azonban az auburni fegyházban csak ostorcsapásokkal tudták kikényszeríteni a fegyencekből és így sem volt megakadályozható a titkos jelekkel érintkezés. Az emberi érzések és gondolatok áttörnek a cellák falain és kapcsolatokat keresnek egymás között. Ahol 500 ember van összezárva egy épületben, ott a teljes lelki szeparációt

---

[2] „Az állandó magánelzárás a XIX. század egyik tévedése. Hosszabb tartam esetében a bűnös megjavítása helyett kedélytelenséget s lelki és szervezeti izgulékonyságot idéz elő, ami a szabad életre alkalmassá erősbödésnek éppen az ellentétes állapota." Az 1921. évi *olasz* büntetőtörvényjavaslat előkészítő bizottságának alapelveiből. (Ez a javaslat teljesen mellőzi a nappali magánelzárást s csak az éjjeli elkülönítést tartja fenn.)

keresztülvinni nem lehet. Franciaország egyes börtöneiben ma is fennáll ez a merőben természetellenes szisztéma, melyet csak korbáccsal tudnak fenntartani s mely azáltal, hogy éveken át hallgatásra kényszeríti az elítéltet, olyan passzív magatartásra szoktatja őt, amivel a szabad életben legkevésbbé boldogulhat.

Alkalmasabbnak bizonyult az *osztályrendszer*, melynek *genfi* formája szerint a rabok korukhoz és erkölcsi romlottságuk fokához képest négy osztályba soroztatnak s a büntetési idő kezdetén osztályok szerint különböző tartamú magánelzárásban vannak, azután nappal közös munkateremben dolgoznak, éjjel pedig hálózárkákba vannak bezárva; a jóviseletűek jutalomként kerülhetnek a szigorúbb osztályból enyhébb osztályokba. *Obermayer* bajor fegyházigazgató rendszere ugyancsak osztályokba csoportosította a rabokat; ezek azután kötelesek voltak a nappali közös munka alatt egymásra felügyelni s a fegyelemsértéseket feljelenteni; a jobbérzésűek társas együttlétben élvén a közéjük beosztott rosszabbakkal, hivatva voltak javító hatást gyakorolni az utóbbiakra. Azonban a feljelentők többnyire a képmutatókból kerültek ki, a rabok gyűlölködtek egymásra és előfordult az is, hogy a feljelentőt meggyilkolták.

Angliában a transzportáció megszűntével — 1853-ban — a „penal servitude" (fegyházbüntetés) végrehajtására keletkezett a vegyes börtönrendszernek egy új alakja: a *fokozatos (progresszív)* rendszer. Ennek alapgondolata szerint kezdetben kell éreztetni az elítélttel legintenzívebben a büntetés szigorát s azután a büntetési módozatoknak a javulás fokához mért enyhítése útján progresszíve kell előkészítenünk — szoktatnunk — őt a társadalom rendjének megfelelő szabad életre, vagyis arra, hogy állandó ellenőrzés nélkül is kötelességszerűen viselkedjék. Az angol progresszív rendszernek három fokozata van: az első a magánelzárás, vagyis a nélkülözésekkel egybekötött teljes elkülönítés a magábaszállás, a jogsértésre irányuló akarat

megtörése végett ; a második fokozat a nappali közös munkáltatás az akarat nevelése, a munkához szoktatás céljából ; a harmadik a feltételes szabadságra bocsátás hatósági felügyelet alatt. Ez a rendszer van érvényben Anglián (*Parkhurst, Dartmoor* stb. convict prison) kívül Olasz-, Spanyol-, Finn- és Magyarországban, Ausztriában, Hollandiában, Dániában, Norvégiában, Japánban és Németországban. Egyik elemét, a feltételes szabadságra bocsátást, jóformán minden kultúrállam meghonosította.[3]

Sir Walter Crofton által Írországban 1856-ban létesített *ír-rendszer* az angol progresszív rendszer három fokozatába közbeékelt egy negyediket: a feltételes szabadságot megelőző közvetítőintézeti kezelést, mely alatt az elítélt már félig szabad munkás, érintkezhetik a külvilággal és az intézeten kívül is teljesít bizonyos megbízatásokat akaraterejének megpróbáltatása végett titkos ellenőrzés mellett ; ha vétséget követ el, visszaszállítják a fegyházba, ellenben, ha jó magaviseletet tanusít, bizonyos idő elmúltával feltételes szabadságra bocsátják. A közvetítőintézeti kezelés célja a szabadsághoz szoktatáson kívül egyszersmind az is, hogy az elítélt szigorú ellenőrzés nélkül is megfelelően viselkedve, eloszlassa a társadalomnak vele szemben táplált bizalmatlanságát. Az ír-rendszer saját hazájában csak rövid ideig állott fenn ; ma Olasz-, Finn- és Magyarországon van érvényben.

---

[3] *Németországban* sok ideig húzódoztak a fokozatos rendszer bevezetésétől. Újabban a német kormányok közt 1923-ban a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának alapelvei tárgyában létrejött megállapodás (Grundsätze) 130. §-a kimondja: „Hosszabb tartamú büntetések végrehajtása lehetően fokozatokban történjék. Ennek az erkölcsi fejlődést akként kell előmozdítani, hogy a letartóztatott elé bizonyos célok tűzetnek ki, melyek elérésére érdemesnek tarthatja, hogy akaraterejét megfeszítse, vagy azon uralkodjék. A fokozatos végrehajtást arra az alapelvre kell fölépíteni, hogy a letartóztatott javulásának arányában a büntetés szigora csökkenjen s fokozódó kedvezmények útján folyton enyhülve, végre annyira könnyebbüljön, hogy előkészítse a szabadságra való átmenetet".

A fokozatos rendszerrel kapcsolatos némely helyütt (Angliában, Észak-Amerikában és a dologházakba utaltakra nézve nálunk is) a *jegyrendszer*, mely szerint az elítélt végzett munkája után jegyet kap ; mennél szorgalmasabb, annál több jegyet szerez s azok számához képest több és több kedvezményben részesül s nagyobb munkajutalmat biztosító osztályba kerül.

Már az 1868-i berni börtönügyi kongresszuson is a progresszív rendszer mellett nyilatkozott a szakférfiak többsége s négy évvel később a londoni kongresszus tagjai egyhangúan „a szabadság megszorításának fokozatos enyhítése, a foglyok progresszív osztályozása" mellett foglaltak állást, mert „a fogolynak komoly helyzetéből saját erejének megfeszítésével kell kibontakoznia".

A magyar büntetőtörvénykönyv miniszteri indokolása szerint a fokozatos rendszer „hozzászoktatja a letartóztatottat ahhoz, hogy szenvedések és nélkülözések közt küzdjön ki minden előnyt, minden enyhülést ; a bűnös javulásának foka szerint lassan és nagy óvatossággal enyhíti a bánásmódot mindaddig, míg a javultat büntetésének utolsó idején csaknem teljesen szabad emberekkel egyenlő bánásmódban részesítvén, őt a szabadságra előkészíti". A munkajutalom emelkedésének és a kedvezmények (jobb élelem, könyvek, műszerek stb.) elérésének reménye fokozza a rabok munkakedvét és szorgalmát ; a kedvezmények elvesztésétől s a feltételes szabadság elmaradásától való félelem visszatartja őket attól, hogy romlottabb társaik káros befolyásának engedjenek.

Az angol- és ír-rendszeren kívül a progresszív börtönrendszerek közé sorozható az *amerikai javítórendszer* (reformatory system) is, mely a szabadságvesztésből teljesen kiküszöböli a megtorlás jellegét, s tanítás, testgyakorlás, munkáltatás útján a rendszeres nevelésre, a jellem átalakítására veti a súlyt. A bíróság a 15—30 éves vádlottakat, ha javíthatóknak tartja őket, határozatlan időre a „reformatory"-ba utalja be. A beutaltak először a középszerű

második osztályba kerülnek, onnan jó magaviselet útján a kényelmesebb első osztályba, rossz viselkedés esetén pedig a szigorú harmadik (büntető) osztályba jutnak. Éjjel és szabad idejük alatt nappal is magánzárkákban vannak. A napi 8 órán át végzett munka célja valamely munkanemnek tökéletes elsajátítása. A modern felszerelésekkel ellátott intézetekben, melyeknek mintája a New York államban levő — 1876-ban alapított — *Elmira-reformatory*, munkáltatás, tanítás és katonai rendgyakorlatokon kívül sporttal, meetingekkel foglalkoztatják a beutaltakat s rendeznek számukra hangversenyeket és színházi előadásokat is. Könyvtár, tekeasztal, virágospark áll rendelkezésükre s az intézet heti újságából, melyet egy hivatalnok szerkeszt s a foglyok maguk nyomtatnak, értesülést szereznek a fogház és a világ nevezetesebb eseményeiről. A fegyelem szigorú, de a kényszerítő eszközök kizáróan a nevelés célját szolgálják. Aki az első osztályban 6—12 hónapot kifogástalanul töltött el, becsületszóra (parole) feltételes szabadságra mehet, melynek tartamát az igazgatóság állapítja meg (minimuma 6 hónap), különben pedig az elkövetett bűntettre a törvényben meghatározott maximális időt kell a reformatoryban töltenie. Az elítélttől függ tehát, meddig tart a büntetése? A feltételes szabadságon levők felett nem a rendőrhatóság, hanem részben a munkaadók, részben az e célra alkalmazott tisztviselők (parole officer) gyakorolják a felügyeletet s ha viseletük kifogás alá esik, visszaszállítják őket a reformatoryba. Ha a beutalt javíthatatlannak bizonyul, az igazgatóság jelentése alapján a bíróság más börtönbe utalhatja be őt. Az elmirai intézethez hasonló női reformatory Sherborn-ban (Massachusetts-ben) van.

Ilyen rendszer, mely a költségekre tekintettel nincsen s körülbelül a mi javítónevelő-intézeteink módszerét alkalmazza a felnőtt bűntettesekre, természetesen csak az északamerikaihoz hasonló gazdasági és társadalmi életviszonyok közt mutatkozik megvalósíthatónak.

II. A börtönügyi tudomány mai álláspontja szerint a börtönrendszer megválasztásánál csak a büntetés különböző céljai lehetnek irányadók.

A rövid tartamú — egy évet meg nem haladó — szabadságvesztésbüntetéssel alig érhetünk el egyéb célt, mint a megtorlás útján való visszatartást, mert a nevelés rendszerint több időt igényel. A megtorlásra pedig legalkalmasabb a magánelzárás (elkülönítés) rendszere. A hosszabb tartamú büntetésnél, ha nem megrögzött bűntettessel van dolgunk, a nevelés célja lép előtérbe s ennélfogva ilyen büntetés végrehajtására legcélszerűbb a szabad életre fokozatosan előkészítő progresszív rendszer. A visszaesés leküzdésére némely szakíró szerint kemény fekhellyel és szűk élelmezéssel (kenyér, víz), szigorított magánelzárás után, más elítéltekénél magasabb munkaidő, kevesebb kedvezmény és súlyosabb fegyelmi eszközök alkalmazása ajánlatos A megrögzött, tehát javíthatatlan (hivatásos) bűntettessel szemben a fogvatartás célja jóformán nem egyéb, mint az ártalmatlanná tétel, a társadalom megvédése; ez a cél pedig az osztályozási rendszerrel, illetve fegyházban vagy dologházban szigorú munkakényszerrel egybekötött fogvatartással is elérhető.

A javíthatatlanságot azonban sokan kétségbevonják s az ilyenül mutatkozókkal szemben is folytonos javítási kísérleteket ajánlanak, mert „nem létezik biztos ismérv, melyből valamely tettes javíthatatlansága kiderülne" (Balogh J.). Kimondta az 1910. évi washingtoni börtönügyi kongresszus is, hogy senkit sem lehet javíthatatlannak tekinteni, bármily korú és bármilyen mult van is mögötte.

III. Figyelemreméltó az a gyökeres átalakulás, amelyen *Angliában* ment át az utolsó huszonöt év alatt a fokozatos börtönrendszer. Nem tekintve a két új intézményt: a fiatalkorúak részére berendezett *Borstal-intézeteket* és a megrögzött bűntettesek *biztonsági fogházait* (preventive detention prisons), amely utóbbiakba fegyházbüntetésük kitöltése után kerülhetnek az elítéltek, — a

fegyházbüntetés (penal servitude) végrehajtásában is csak a szabadság puszta elvonása tekinthető elrettentő elemnek; minden egyéb az erélyes nevelés célját szolgálja. A magánelzárás csak 14 napig tart s a nőkre egyáltalán nem alkalmazzák. A magánelzárás után éjjeli elkülönítés mellett és szigorú osztályozással közös munka (ipari munka a jól felszerelt munkatermekben vagy kertészet és állattenyésztés a szabadban). A munkaidő napi 8 óra, ezután az esti órákban naponként két órán át iskolai és egyéb előadások — részben önkéntes előadók közreműködésével — szellemi felfrissülés és a tanult mesterségben kellő elméleti kiképzés céljából. A test edzésére és fejlődési hibáinak kiküszöbölésére a fegyházban is a sport szolgál. Az egykori szigorúság és komor hangulat helyett a letartóztatottak bizalmára és jószándékú együttműködésére vetik a súlyt a nevelés — vagyis munkához és fegyelemhez szoktatás — érdekében. Az eredmény — amihez bizonyára számos egyéb tényező, különösen a börtönügyi tisztviselők lelki műveltségének magas foka s a nagyszámú és kiváló megelőzési intézmény is nagymértékben járult hozzá — az a biztató jelenség, hogy a fegyházra ítéltek száma állandóan apad. (1886-ban 10 fegyház — convict prison — volt, ma pedig csak 4 van egész Angliában.)[4]

[4] *Horvátth Dániel:* „A határozatlan tartamú büntetés stb." (Magyar Jogi Szemle, 1926. májusi szám.)

Börtönügyi irodalom

I. Alig másfél század telt el azóta, hogy Howard fellépése nyomán a börtönügy felé terelődött az általános figyelem s utóbb a tudományos világ érdeklődése is. Számos gyakorlati irányú munka megjelenése után egy heidelbergi tanár, *Julius H. N.*, a börtönügy első tudományos művelője, 1828-ban közreadta egyetemi előadásait „Vorlesungen über die Gefängniskunde" címen. Ezzel egyidejűen jelent meg a francia *Lucas* műve az európai és amerikai börtönrendszerekről. Azóta lendületre kapott a börtönügyi irodalom csaknem minden kultúrállamban s tudományunk számára több helyen (Olaszország) önálló, a büntetőjogtól elkülönített egyetemi tanszéket is állítottak fel.

A szakirodalom fejlettsége azonban a gyakorlati haladásra korántsem volt mindenütt egyforma hatással. Franciaországnak magas színvonalú börtönügyi irodalma van, de börtöneinek nagy része ma is fölötte silány.

Kedvező eredmény várható e részben *a nemzetközi börtönügyi kongresszusok*-tól, melyeken nemcsak a tudomány képviselői, hanem gyakorlati szakemberek is értékesíthetik kutatásaik és tapasztalataik eredményét a haladás javára. Az első ilyen kongresszust 1846-ban tartották Frankfurtban s az 1872. évi londoni kongresszus óta a kormányok hivatalos kiküldöttei is megjelennek ezeken az internacionális gyűléseken, melyeket a „Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Bizottság" *(Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire)* szokott összehívni — 1885 óta ötévenként — valamely ország fővárosába. Az

előterjesztett adatok és jelentések, a viták és kongreszszusi határozatok állandó táplálói és sarkalói a szakirodalomnak.

A *külföldi* börtönügyi irodalom nevezetesebb termékei országonként és megjelenésük időrendjében csoportosítva a következők:

Németország:

Julius N. H.: Vorlesungen über die Gefängniskunde. Berlin 1828.

Obermayer: Anleitung zur vollkommenen Besserung der Verbrecher in Strafanstalten. 1835.

Hägele J. M.: Erfahrungen in einsamer und gemeinsamer Haft. Leipzig 1857.

Behrend: Geschichte der Gefängnisreform. Berlin1859.

Mittelstädt: Gegen die Freiheitsstrafen. Leipzig 1879.

Mittermayer: Der gegenwärtige Zustand der Gefängnisfrage. Erlangen 1860.

Füeszlin: Die Grundbedingungen jeder Gefängnisreform. Leipzig 1865.

Tauffer E.: Beiträge zur neuesten Geschichte des Gefängniswesens. Stuttgart 1885.

Streng: Studien über die Entwicklung des Gefängniswesens in Deutschland. Stuttgart 1886.

Krohne: Die Gefängnisbaukunst. Hamburg 1887.

„ Lehrbuch der Gefängniskunde. Stuttgart 1889.

Holtzendorff—Jagemann: Handbuch des Gefängniswesens. Hamburg 1888.

Kurtz: Der Gefängnisvorsteher. 1889.

Krause: Das deutsche Zuchthaus. Dresden 1898.

Liszt Fr. von: Die Gefängnisarbeit. 1900.

Lutz: Die Arbeit in den Strafanstalten. 1900.

Bruck: Fort mit den Zuchthäusern. Breslau 1894.

Sichart: Die Freiheitsstrafe im Anklagestande und ihre Verteidigung. 1904.

Stade: Aus der Gefängnis-Seelsorge. 1900.

Behringer: Die Gefängnis-Schule. Leipzig 1901.
Fliegenschmiedt: Der Beruf des Aufsehers. Leipzig 1904.
Fliegenschmiedt: Der Beruf des Oberbeamten. 1907.
Knapp: Das Lochgefängnis in Alt-Nürnberg. 1907.
Leppmann: Der Gefängnisarzt. 1909.
Baehr: Zuchthaus und Gefängnis. 1912.
Kriegsmann: Einführung in die Gefängniskunde. 1912.
Heindl Robert: Der Berufsverbrecher. 1926.
Klein Alexander: Die Vorschriften über Verwaltung und Strafvollzug in den Preussischen Justizgefängnissen (Verlag von Franz Vahlen). Berlin 1914.
Frede und Grünhut: Reform des Strafvollzuges. Berlin 1927.
Rahne Helmuth: Die Gefangenenarbeit im Rahmen des Erziehungsstrafvollzuges (Sonderheft der Bl. f. Gefängniskunde). Heidelberg 1931.
Engelhardt K. F.: Das Beschwerderecht des Strafgefangenen. (Bl. für Gefängniskunde 1932. H. 1.)
Bumke: Deutsches Gefängniswesen. Berlin 1928.

Ausztria:

Zugschwerdt: Der Vollzug der Freiheitsstrafe.
Leitmaier Viktor: Oesterreichische Gefängniskunde. Wien 1890.
Hillex: Die Disciplinarstrafen in Österreichischen Strafanstalten. 1894.
Hoegel Hugo: Freiheitsstrafe und Gefängniswesen in Oesterreich. Graz 1916.

Franciaország:

Rochefoucault: Des prisons de Philadelphie. 1801.
Lucas Charles: Des systems pénitentiaires en Europe et aux États-Unis. 1828.

Mallet Joséphine : Les femmes en prison. Moulins 1843.
Desportes : La réforme des prisons. Paris 1890.
Joly H. : Le combat contre le crime. Paris 1890.
Guillot : Les prisons de Paris. 1893.
Bérenger : Les institutions pénit. de la France. 1895.
Mimaude : Criminopolis. 1897.
Laurent : Habitués des prisons.
D'Haussonville : Les établissements pénit. en France et aux colonies. 1897.
Cuche P. : Traité de sience pénitentiaire. 1901.
Vidal G. : Cours de droit criminel et de la science pénitentiaire. 1902.
Perrier : La vie dans les prisons. 1902.
Roue R. : Le travail dans le prisons. 1902.
Mosse : Les prisons. Paris 1926.
Bureau International du Travail : Le travail pénitentiaire (Mémorandum présénté au Secrétaire général de la Société des Nations). Genf 1931.

Belgium:

Ducpétiaux : Architecture des prisons cellulaires. Bruxelles 1863.
Prins A. : Criminalité et repression. 1886.
Bertrand : Leçons pénitentiaires. Bruxelles 1931.

Svédország:

I. Oscar (svéd király): Om Straff eg Straffanstalter. Stockholm 1840.
Hagstömer : Om Frihetsstraffen. 1875.

Anglia:

Howard John : The state of the prisons in England and Wales. Warrington 1777.
Chesterton : Revelation of prison life. London 1856.
Gibson : Irish convict-system reform. 1863.
Carpenter Mary : Our convicts. London 1864.

Pears : Prisons and reformatories at home and abroad. London 1872.
Wines : The state of prison. Cambridge 1880.
Morrison : Crime and its causes. London 1891.
Henderson : Modern prison systems. 1903.
Tollack : Penological and preventive principles. 1896.
Cook : Our prison system. 1914.
Hobhouse and Brockway : English prisons of to-day. London 1922.
Ruggles-Brise Sir Evelyn : Prison reform at home and abroad. London 1924.

Amerika:

Hale : Police and prison ciclopedia. Boston 1893.
Barrows : Prison systems of the United States. 1900.
Barrows : The reformatory system in the U. S. 1900.

Olaszország:

Beltrani-Scalia : Sul governo e sulla riforma degli carceri in Italia 1868.
Curli e Bianchi : Le nostre carceri e i nostro riformatorii. 1902.
Pellegrino : Le casa di custodia. 1878.
Bosco : La delinquenza in vari stati di Europa. Roma 1903.

Folyóiratok:

Blätter für Gefängniskunde. Heidelberg. (A német börtönügyi tisztviselők egyesületének folyóirata.)
Zentralblatt für Jugendrecht und Jugendwohlfahrt. Berlin.
Revue Pénitentiaire. Paris)
The Howard Journal. (London)
Rivista di disciplina carceraria. (Roma)
The Journal of prison disciplin and philantropy. (Philadelphia)

Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology. (Chicago)

II. Magyarországon a XIX. század első felében *báró Eötvös Józsefnek* és *Lukács Móricnak* a börtönreformmal foglalkozó, valamint *Szemere Bertalannak* és *Bölöni Farkas Sándornak* külföldi utazásaikról kiadott munkáik jelentékeny hatással voltak az 1843. évi büntetőtörvényjavaslat börtönügyi részére, valamint a vármegyei börtönök fejlesztésére.

A budapesti tudományegyetem 1866-ban pályadíjat tűzött ki „a börtönügy legújabb haladásait" ismertető munkára. Az első díj nyertese *Pulszky Ágost* és *Tauffer Emil* „A börtönügy multja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra" című kiváló műve volt, mely a magánelzárás rendszere mellett tört lándzsát meglepő tudományos fegyverzettel és a börtönrendszerek mélyen szántó kritikai méltatásával. A második díjat ugyanakkor *Bozóky Alajos* „A börtönügy legújabb haladásai" című munkája nyerte el.

Vácon 1880-ban a ker. börtön igazgatója, *Varga János* kiadott egy havi folyóiratot „Fegyintézeti Értesítő" címmel ; a magyar börtönügyi hivatalnokok szakközlönye volt ez, mely azonban csak néhány éven át jelent meg.

Azóta főként *Tóth Lőrinc, Balogh Jenő, Finkey Ferenc* és *Vámbéry Rusztem* gyarapították magvas dolgozatokkal gyértermésű börtönügyi irodalmunkat.

Az 1905. évben Budapesten tartott nemzetközi börtönügyi kongresszus alkalmából a m. kir. igazságügyminisztérium közzétette magyar és francia nyelven *Megyery István* „A magyar börtönügy és az orsz. letartóztatási intézetek" című, képekkel és tervrajzokkal ellátott vaskos munkáját, mely bőven ismerteti börtönügyünk történelmi dokumentumait s leírja részletesen a régebbi büntetőintézeteket.

Egy évvel később bocsátotta közre *Vajna Károly*, a gyüjtőfogház igazgatója, kétkötetes, gazdagon illusztrált

s fölötte értékes történelmi művét a „Hazai régi büntetések"-ről.

Újabban *dr. Hacker Ervin* fejt ki figyelemreméltó működést a szakirodalomban.

Olyan munka azonban, mely a hatályban levő magyar börtönjogot gyakorlati célból rendszeres és tüzetes feldolgozásban ismertetné, eddig még nem jelent meg.

A magyar börtönügyi művek részletes jegyzékét az alábbiakban adjuk:

Br. Eötvös József: Vélemény a fogházjavítás ügyében. 1838.
Szemere Bertalan: Utazás külföldön. 1840.
Balla K.: Vélemény a büntetésmód javítása iránt. 1841.
Lukács Móric és br. Eötvös József: Fogházjavítás. 1842.
Szemere Bertalan: A büntetésről. 1842.
Réső Ensel Sándor: A külhoni fogházak börtönrendszerei. 1865.
Pulszky Ágost és Tauffer Emil: A börtönügy multja, elmélete és jelen állása. 1867.
Bozóky Alajos: A börtönügy legújabb haladásai. 1867.
Dárdai Sándor: Mely börtönrendszer honosíttassék meg hazánkban? 1868.
Réső Ensel Sándor: Fegyházi reform Magyarországon. 1868.
Szilády János: Fegyházaink reformjához. 1871.
Székely Ferenc: Börtönügyünk jelen állapota. („Magyar Igazságügy") 1874.
Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén. 1874.
Csengey József: Vezérfonál a fogház részére. 1878.
Schick Sándor: Eszmék a büntetés végrehajtásának reformjához. 1878.
Tauffer Emil: A szabadságvesztés különféle nemeinek végrehajtása. 1880.
Tauffer Emil: A börtönügy főkormányzata. („Magyar Igazságügy" VIII. k. 130—148. l.)

Rozsay József: Börtönügy. 1879.
Varga János: A rabmunka. 1880. A börtönügy köréből. 1880.
Tóth Lőrinc.: Az illavai fegyház. 1885.
Török Kálmán: Emlékirat a szegedi kir. ker. börtön és kir. törvényszéki fogházról. 1886.
Pauer Gyula: Adatok a kishartai kir. közvetítőintézet ismertetéséhez. 1886.
Tóth Lőrinc: Emlékezés a nemzetközi börtönügyi kongresszusra Rómában. 1886.
Réső Ensel Sándor: Három orsz. női fegyház. 1887.
Tóth Lőrinc: A rabmunka. 1888.
Balogh Jenő: Börtönügyi viszonyaink reformjához. 1888.
Aczél Béla: Fegyházaink betegülési, halálozási és légürtartalmi viszonyai. 1888.
Székely Ferenc: Börtönügyünk jelen állapota. („Magyar Igazságügy" I. k. 101 l. és II. k. 102 l.)
Székely Ferenc: A magyar B. T. K. büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és eddigi eredményei 1889.
Kelemen Mór: A magyar büntetőtörvénykönyv büntetési és börtönrendszere. 1889.
Fayer László: Büntetési rendszerünk reformja. 1889.
Rákosi B.: A fegyintézeti élelmezés próbája.
Illés Károly: A szabadságbüntetés reformja. 1891.
Staub Móric: Börtönügyi hivatalnokaink szakszerű kiképeztetéséről. (1891.
Tóth M. és Kisfaludy László: Mezőgazdasági foglalkozások a letartóztatási intézetekben. 1893.
N. Fekete Gyula: A dologház és lakói. 1891.
Csikey Lajos: Képek a börtönügy történetéből. 1892.
Büntetési és börtönrendszerünk reformja. (Vita a Magyar Jogászegyletben.) 1891.
Balkay István: A visszaesőkről. 1893.
Uhlyarik Albin: Elzárás nélküli kényszermunka. 1893.

Rickl Gyula: A fegyencipar. (Hivatalos jelentés az 1896. évi ezredéves kiállításról. VIII. kötet.)
Reiner Ignác: A büntetőintézetek Magyarországban. 1898.
Vámbéry Rusztem: A relegáció eredményei és büntetési rendszerünk reformja. 1898.
Vajna Károly és társai: A szamosújvári vár. 1898.
Török Kálmán: A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek. 1900.
Finkey Ferenc: Szabadságvesztésbüntetéseink reformjához. 1900.
Gruber Lajos: A rabélelmezés. 1901.
N. Fekete Gyula: A magánelzárás. 1903.
Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. 1904.
Finkey Ferenc: Büntetési rendszerünk egyszerűsítése. 1904.
Wlassics Gyula: Új irányok és börtönügy. („Jogtudományi Közlöny" 1904. évi 52. sz.)
Gábor Gy.: A katonai börtönrendszer.
Megyery István: A magyar börtönügy és az orsz. letartóztatási intézetek. 1905.
Vajna Károly: Hazai régi büntetések. 1906.
Hacker Ervin: A rabmunka. 1916.
Hacker Ervin: A börtönügy. 1918.
Hacker Ervin: Börtönügyünk reformkérdései. 1922.
Vámbéry Rusztem: Büntetőjog (II. füzet: 18—68. lap.) 1918.
Szöllősy Oszkár: Börtönügy a forradalom alatt. („Magyar Jogélet" 1920. évi 4. és 5. szám.)
Szöllősy Oszkár: A magyar börtönügy vázlata. (Közzétette a m. kir. Igazságügyminisztérium.) 1920.
Gedeon Emil: Állami regie vagy gyárüzemmel kapcsolatos vállalati bérrendszer? (A rabmunka szervezése.) 1922
Horváth Kálmán: Útmutató a fegyveres őrszolgálatban. 1923.

Gedeon Emil : A szabadságvesztés végrehajtásának reformkérdései. 1926.
Karay Pál : A rabmunka. 1927.
Hacker Ervin : Börtönügyi jog a gyakorlatban. 1928.
Finkey Ferenc : A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. (Akadémiai értekezés.) 1930.
Finkey Ferenc : Büntetési rendszerünk égető sebei (Jogászegyleti értekezés.) 1932.
Finkey Ferenc : Büntetéstani problémák. 1933.

Külföldön megjelent nevezetesebb dolgozatok a magyar börtönügyről :

Tauffer Emil : Der progr. Strafvollzug in Ungarn und Kroatien. Leipzig 1878.
László Zsigmond : Les institutions pénitentiaires du Royaume de Hongrie et leur développement dans le siécle XIX. (Jelentés az 1885. évi római börtönügyi kongresszusra. Megjelent az „Actes du congrès pénitentiaire international de Rome" II. kötetében és különlenyomatban.) 1887.
László Zsigmond : Le système pénitentiaire progressive en Hongrie. (Különlenyomat a „Bulletin de la commission pénitentiaire international" [St. Pétersbourg et Neuchâtel] 1887. évi 3. füzetéből.)
Liszt Franz : Geschichte und Stand der Gefängnisreform in Ungarn. (Holtzendorff—Jagemann : Handbuch des Gefängniswesens. Hamburg, 1888. I. kötet.)
Langer Georg : Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien. Berlin 1904.
Szöllősy Oszkár : Aperçu du système péniténtiaire de la Hongrie. (Az 1935. évi berlini nemzetközi büntetőjogi és börtönügyi kongresszusra. Megjelent a kongresszus iratainak IV. kötetében.) Bern 1935.

III. *A fiatalkorú bűnözők* elleni eljárásra vonatkozó szakirodalom nevezetesebb termékei:

Külföld:

Hoegel: Straffähigkeit der Jugendlichen. 1902.

Kriegsmann: Borstal-system. (Bulletin, 18. k., 506. l.)

Lenz: Jugendstrafrecht.

Baerenreither: Jugendfürsorge und Strafrecht. Leipzig 1905.

Joly: L'enfance coupable. 1903.

Leonce André: La lutte contre le criminalité juvénil. 1912.

MacDonald: Juvenile crime and reformation. 1910.

Magyarország:

Fekete Gyula: Az elhagyott gyermekek és a fiatalkorú bűntettesek gondozása. 1893.

Vargha F.: Gyermekkorban levő bűnösök. 1895.

Kún Béla—Láday I.: A fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelem Magyarországon. 1905.

Szilágyi Artúr Károly: A fiatalkorúak bűnügyi védelmének kátéja. 1908.

Finkey F.: Fiatalkorú bűntettesek és a modern törvényhozás. 1909.

Balogh Jenő: Fiatalkorúak és büntetőjog. 1909.

Perjessy Mihály: A büntetőnovella a gyakorlatban. 1911.

Rosnyay D.: A próbárabocsátás. 1911.

Rosnyay D.: A kényszernevelés Poroszországban. 1911.

Angyal, Kún, Rottenbiller, Tóth: A fiatalkorúakra vonatkozó jogszabályok magyarázata. 1911.

Horvátth Dániel: A fiatalkorúak wittlichi fogháza. 1916.

Finkey F. : A fiatalkorúak büntetőjoga Észak-Amerikában. 1912.

Farkas Edith : A hivatalos pártfogó (Szoc. Missziótársulat, 4. füzet.) 1912.

Heller Farkas : A gyermekmunka szabályozása. 1913.

A fiatalkorúak bírái stb. részére rendezett továbbképző tanfolyamon tartott előadások. 1914.

Vámbéry Rusztem : A fiatalkorúak a háború alatt és a háború után. 1916.

A magyar börtönügy jogforrásai

I. A büntetőtörvénykönyvek (1878 : V. és 1879 : XL. tc.) a *büntetésvégrehajtásnak* csak a legfőbb alapelveit állapították meg ; a részletes szabályozást az 1880. évi augusztus hó 9-én 2106/I. M. E. szám alatt kelt rendelet és mellékletei tartalmazzák.

Maga a rendelet a büntetési rendszer alapvonásait ismerteti ; az ahhoz 1—8. alatt csatolt mellékletek a büntetések egyes nemeinek végrehajtására és a feltételes szabadságra vonatkozó szabályokat ölelik fel.

A mellékletek közül a halálbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtásáról szóló 1. és 6. alatti és az *államfogházbüntetés* végrehajtását szabályozó 3. alatti melléklet már nincs hatályban ; az utóbbi helyébe az 1895. évi 1140. I. M. E. számú rendelet lépett, a halálbüntetés végrehajtását a 6757/1900., a pénzbüntetését pedig a 45.100/1931. számú rendelet szabályozza.

A 2. melléklet *(fegyházrendtartás)* a fegyházbüntetés végrehajtására vonatkozik.

A 4. melléklet a börtönbüntetés végrehajtását szabályozza *(börtönrendtartás)*.

A fegyház- és börtönrendtartás szabályait a hartai büntetőintézetben a különleges viszonyoknak megfelelően kell alkalmazni. (19.583/1919.)

Az 5. mellékelt *(fogházrendtartás)* „A kir. bíróságok fogházainak és börtöneinek kezelése és az azokban letartóztatottak irányában követendő bánásmód tárgyában" kiadott 1874. évi 696. I. M. számú rendelet I. és II. részé-

nek (1—178. §-ának) helyébe lépett s nemcsak a fogház, hanem a börtönbüntetés végrehajtására is kiterjed, ha ez a végrehajtás törvényszéki fogházban és nem kerületi börtönben történik (l. az 5. melléklet 169—178. §-át).

A 7. melléklet a felügyelőbizottságokról, a 8. pedig a *feltételes szabadságra bocsátásról* szól.

Az elzárásbüntetés végrehajtását a 2205/1894. I. M. számú rendelet szabályozza.

A bűnvádi perrendtartás (1896 : XXXIII. tc.) az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság (152—156. §), valamint a büntetések végrehajtása tárgyában is (XVIII. fejezet és 559. §) tartalmaz bizonyos intézkedéseket.

Az 1913 : XXI. tc. 10—19. §-ai intézkednek a közveszélyes munkakerülők *dologházi őrizetének* végrehajtásáról. A közönséges dologházak szervezetét és rendtartását a 62.000/1916. I. M. sz. rendelet állapítja meg.

A *szigorított dologházak* legújabb intézményéről az 1928 : X. tc. 36—47. §-ai rendelkeznek. A szigorított dologházba utaltak feltételes szabadságra bocsátását a 15.000/1930. sz. r. szabályozza.

A letartóztatottak *munkáltatása* és munkájuk jutalmazása tárgyában 1926. évi március hó 1-én kiadott 10.600/1926. I. M. sz. rendeletnek több mint fele nem büntetés-végrehajtási, hanem igazgatási (munkaszervezési, pénzkezelési) intézkedést tartalmaz. Minthogy ez a rendelet nem szabályozza minden részletét a rabmunkáltatásnak, a rendtartások egyes idevágó szakaszai (pl. a fogházrendtartás 138—144. §-ai) továbbra is érvényben maradtak. A márianosztrai büntetőintézetre, melyben a rabmunka a bérletihez hasonló rendszer szerint van szervezve, ennek a rendeletnek 22—25., 30—33., 36., 44. és 56—59. §-ai nem alkalmazhatók.

A *börtönügyi igazgatást* illetően :

1. A fogházak kezeléséről a 696/1874. I. M. számú rendeletnek érvényében maradt III. része intézkedik. A

fogházi gazdasági ügyekre és a pénzkezelésre a 14.270/1907. I. M. E. számú rendelettel kiadott „Utasítás" irányadó. (Ennek egyes §-ait későbbi rendeletek hatályon kívül helyezték, illetve módosították és kiegészítették.)

2. Az országos büntetőintézetek igazgatási ügyeit az 1870. évi június hó 10-én kelt rendelet szabályozta, melynek címe: „*Házszabályok* és szolgálati utasítások a m. kir. országos fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és őrök számára". (Röviden: Házszabályok.) Ez a rendelet, jóllehet az „országos fegyintézetek" kifejezést használja, kiterjed a sajátos szabályok alatt álló államfogházak kivételével az összes országos büntetőintézetekre, tehát nemcsak a fegyintézetekre, hanem a szegedi börtönre és a közvetítőintézetekre is. Ugyanez áll a 2106/1880. I. M. E. számú rendeletet megelőzően kiadott minden rendeletre, mely „fegyintézet" kifejezést használ. Ugyanis a Btk. életbeléptetése előtt a mi büntetőjogunk fegyházbüntetést nem ismert s az országos büntetőintézetekben az egy évet meghaladó börtönbüntetést hajtották végre; ezeket az intézeteket mindamellett, „fegyintézetek" vagy „fegyházak", a bennük fogva levő egyéneket pedig „fegyencek" névvel jelölték meg. Az akkori „fegyintézet" kifejezést tehát nem a mai értelemben használták, melyben a fegyházbüntetés végrehajtására szolgáló intézetet jelent, hanem általában országos büntetőintézetet értettek alatta.

Márianosztrán a Házszabályok II. része csak az igazgatás szellemére, az orvos és a lelkészek eljárására nézve irányadó.

A fogházak kezeléséről szóló rendeletben és a Házszabályokban adminisztratív intézkedések mellett a rendtartásokat kiegészítő büntetésvégrehajtási szabályok is vannak; ilyenek különösen a tanító, lelkész, orvos stb. feladataira vonatkozó rendelkezések.

Börtönügyi jogunknak ezeken a főforrásain kívül számos törvény és rendelet tartalmaz börtönügyi, illetve a

börtönügyi igazgatás terén is kötelező intézkedéseket. (Lásd a „Börtönügyi jogszabályaink" című utolsó fejezetet.)

II. A Btk. 52. §-a, melynek értelmében a szabadságvesztés büntetéseket mindaddig, „míg azok végrehajtására a törvény határozatainak megfelelő intézetek nem szerveztetnek", a törvény életbelépte előtt érvényben volt szabályok szerint kell foganatosítani, sajnos máig sem vált tárgytalanná.

Az 1887 : VIII. s utóbb az 1892 : XXVII. tc. a büntetéspénzek kezelését az ig.-miniszterre bízva, gondoskodni kívánt a börtönügy fejlesztéséhez szükséges anyagi eszközökről s elrendelte evégből, hogy a büntetéspénzek a célszerűséghez képest letartóztató intézeti építkezésekre, javítóintézeti és rabsegélyezési célokra fordíttassanak. Ezt a törvényt azonban a pénzügyi kormány akként értelmezte, hogy a javítóintézetek rendes személyi és dologi kiadásait is a büntetéspénzekből kell fedezni. Ennélfogva — amint megindult a javítóintézetek nagyarányú fejlesztése — letartóztató intézeti építkezésekre kevés jutott a büntetéspénzek alapjából. (Ezt az alapot később meg is szüntették s az 1924 : IV. tc. folytán megszűnt az ig.-miniszternek a büntetéspénzekkel való rendelkezési joga is. Lásd a „Pénz- és vagyonkezelés" c. fejezetet.) Főleg ez az oka, hogy ma is csak korlátolt mérvben foganatosítható az 1892 : XXVII. tc. 1. §-ának az a rendelkezése, hogy a fogház- és elzárásbüntetést abban az esetben is bírósági fogházban kell végrehajtani, ha azt közigazgatási hatóság állapította meg ; továbbá a Kbtk. 18. §-ának az a nem kevésbbé fontos intézkedése, hogy az elzárást, amennyiben a körülmények megengedik, magánzárkában hajtsák végre. A közigazgatási elítéltek nagy részén ma is közigazgatási „fogdák"-ban (Budapesten az államrendőrség toloncházi fogházában) hajtják végre az elzárást, ahol együvé zárják a kevésbbé romlott elemeket a teljesen züllöttekkel, fiatalokat a felnőttekkel, többnyire munka nélkül henyéltetik

őket és kiteszik az erkölcsi ragályozás minden veszélyének. Holott kétségtelen, hogy ennek elhárítása végett éppen a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetések megfelelő végrehajtására kellene a legnagyobb súlyt vetni a kriminalitás ellen folytatott küzdelemben. (Az igazságügyi kormány 1922. évben kénytelen volt pénzügyi okokból meg is szüntetni több olyan járásbírósági fogházat, melyekben a letartóztatottak évi átlagos létszáma csekély volt ; ezek a fogházak azonban nem is feleltek meg a börtönügyi követelményeknek.)

A törvényszéki fogházakban elegendő magánzárka hiányában a börtön és az egy évet meghaladó fogházbüntetésre ítélteken ezidőszerint sem hajthatók végre törvényszerűen a magánelzárásra vonatkozó rendelkezések. Ugyanebből az okból a progresszív rendszer második fokozatában az országos büntetőintézetek közül is csak a soproni fegyházban és a budapesti gyüjtőfogházban különíthetők el éjjel a letartóztatottak ; nagy részük tehát közös hálótermekben van elhelyezve. A kellő osztályozásnak is akadálya a megfelelő helyiségek hiánya. Minthogy pedig közvetítőintézetünk csak kettő maradt (1 Vácon férfiak, 1 pedig Márianosztrán nők részére), egyelőre a törvényes feltételek fennforgása esetén is csak a váci fegyencek és a márianosztrai fegyencnők kerülhetnek közvetítőintézetbe.

Régebbi jogszabályaink közt nagy számmal vannak olyanok, melyek a nélkül, hogy hatályon kívül helyeztettek volna, a gyakorlatban immár elavultaknak mondhatók. Vannak továbbá intézmények, melyek a szerzett tapasztalatok és a börtönügyi tudomány haladása folytán alapos reformot igényelnek.

Ilyenek mindenekelőtt a büntetőtörvénykönyvnek főként a fölöslegesnek bizonyult börtönbüntetésre, a magánelzárás tartamára, a külső rabmunkára és a közvetítőintézetbe utalás feltételeire, valamint a felügyelőbizottság összeállítására vonatkozó rendelkezései. Gyökeres átalakításra várnak az egyes rendtartások is, különösen a vissza-

esők, a magánelzárás végrehajtása, az osztályozás, a szabadban dolgozó rabok kezelése és a fegyelmi büntetések tekintetében.

Módosítani kell végül a 60 évvel ezelőtt készült s különösen a pénz- és vagyonkezelést tárgyazó részeiben teljesen elavult Házszabályokat is. Az igazságügyminisztérium tervbe is vette az országos büntetőintézetek számára az ügyészségi gazdasági utasításhoz hasonló és az állami számvitelről szóló 1897 : XX. tc.-kel s az annak végrehajtására vonatkozó utasításokkal összhangzásban levő egységes gazdasági rendtartás kiadásait.

III. *A fiatalkorúak bűnözése* elleni védekezést tárgyazó jogszabályok két főforrása : az 1908 : XXXVI. tc. (I. büntetőnovella) második fejezete és a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913 : VII. tc. (Fb.). Az ezekben megállapított biztonsági (nevelő) intézkedések és büntetések végrehajtásának egyes részletekre is kiterjedő, de nem tüzetes szabályozását a törvényben nyert felhatalmazás alapján kiadott következő ig.-miniszteri rendeletek tartalmazzák: a javítónevelésről szóló 27.200/1909., a fiatalkorúak fogház-, államfogház- és elzárásbüntetésének végrehajtását szabályozó 27.300/1909., a fiatalkorúak felügyelőhatóságáról szóló 27.400/1909., a javítónevelő intézetekbe beutalt növendékekre vonatkozó statisztikai adatok szolgáltatásáról intézkedő 27.600/1909., a fiatalkorúak bíróságának és a pártfogóknak eljárását szabályozó 56.000/1913., és a bűnügyi statisztikai adatok szolgáltatásáról szóló 66.200/1913. számú rendelet.

A 13.964/1894. sz. rendelettel a javítóintézetek számára megállapított régi alapszabályok egyes adminisztratív intézkedései ezidőszerint is érvényben vannak.

A 27.200/1909. sz. rendelet 8. §-a szerint a kir. javítóintézetek szervezetének és működésének részletes szabályait e rendelet alapelveivel összhangban az ig.-miniszter állapítja meg. A 27.300/1909. sz. r. 1. §-a pedig kimondja, hogy ez a rendelet addig irányadó, amíg a fiatalkorúak

fogházrendtartásának szabályai „véglegesen megállapíthatók lesznek". Ez eddig még nem történt meg. De számos kiegészítő és módosító rendelet keletkezett s alkalmi rendeletekben is találhatók elvi jelentőségű intézkedések a fiatalkorúak elleni eljárásokra és az igazgatási ügyekre vonatkozóan.

ELSŐ RÉSZ

A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása

A) Általános rendelkezések

1. A szabadságvesztésbüntetés nemei Végrehajtó hatóságok

I. A bűntettek és bűntettes egyéniségek sokfélesége folytán különböző büntetési eszközökre van szükségünk. A szabadságkorlátozás fokai szerint a szabadságvesztésbüntetésnek súlyosabb és enyhébb nemei különböztethetők meg.

A nálunk érvényben levő ötféle szabadságvesztésbüntetés közül (Btk. 20. §, Kbtk. 15. §) legsúlyosabb a *fegyház*, mellyel a törvény a felségsértést, hűtlenséget, szándékos emberölést, rablást, gyujtogatást, a lopás legsúlyosabb eseteit, az erőszakos nemi közösülést stb. sujtja ; *börtönt* az ezeknél kevésbbé súlyos bűntettekre : testi sértésre, szemérem elleni erőszakra, lopásra, sikkasztásra, csalásra stb., *államfogházat* politikai bűntettekre és vétségekre s bizonyos társadalmi kényszer hatása alatt elkövetett vétségekre (lázadás, izgatás, királysértés, párviadal stb.), *fogházat* jövedéki kihágáson kívül (18.400—1928. P. M. 4. §) csak vétségekre és pedig a szándékos jogsértések enyhébb eseteire, valamint a gondatlanságból eredő jogsértő cselekményekre, végül *elzárást* a legkisebb súlyú, a

jogrendet rendszerint csak veszélyeztető cselekményekre, azaz kihágásokra állapít meg a törvény.[1]

A szabadságvesztés azonban nemcsak különböző nemben, hanem különböző tartamban is szabható ki. A törvény a tartamnak csak minimumát és maximumát állapítja meg s egyébként a bíróságra bízza a büntetés idejének a súlyosító és enyhítő körülmények figyelembe vételével való meghatározását.[2] A fegyház életfogytig vagy 2 évtől 15 évig, a börtön 6 hónaptól 10 évig, az államfogház 1 naptól 15 évig, a fogház 1 naptól 5 évig, az elzárás 3 órától 2 hónapig tarthat. (Btk. 22—25. §, Kbtk. 16—17. §.) A fegyház tartama azonban a büntetésvégrehajtás alatt elkövetett bűntettért kiszabott büntetésnek az előbbi büntetéssel egyesítése esetén 20 évig (1880. évi XXXVII. tc. 36. §), a börtön oly esetben, ha az elítélt aggkora vagy testi gyöngesége miatt túlsúlyosnak jelentkező fegyház helyett szabja ki a bíróság, — 15 évig (Btk. 93. §), az elzárás összbüntetés esetén 2 hónapig és 15 napig, összbüntetés és pénzbüntetést helyettesítő elzárás-

[1] Az 1871. évi spanyol büntetőtörvény 24 német és fokozatát ismerte a szabadságvesztés büntetésnek; az angol, lengyel, hollandi és norvég csak kettőt.

[2] Ha a javulásnak biztos kritériumai volnának, minden büntetés csak az észlelt javulásig tarthatna. A nevelésre szoruló és javítható bűntettesekkel szemben is célszerűbb volna *határozatlan* tartamban, azaz javulásukig tartó időre szabni ki a büntetést, mint az nálunk a dologházba utalásnál történik s a bíróságnak, mely az ítélethozatalkor nem döntheti el, mennyi idejű kényszernevelésre lesz szüksége az elítéltnek, legfeljebb a minimális és maximális időtartamot kellene meghatároznia.

Az 1925. évi londoni *nemzetközi börtönügyi kongresszus* határozata szerint: „a határozatlan tartamú büntetés szükségszerű következménye a büntetés egyénítésének és egyik leghatásosabb eszköz arra, hogy biztosítsa a bűntettesekkel szemben a társadalom védelmét".

Ugyanezen a kongresszuson nyomatékosan hangoztatták a rövid tartamú szabadságvesztés veszélyét s a súlyos felelősséget azért, ha kényszerítő szükség nélkül fogházba küldünk büntetlen előéletű egyéneket, akiknek erkölcsét teljesen lezülleszthetik azok az egyének, akikkel, és azok az eszközök, amelyekkel ott megismerkedni alkalmuk kerül.

büntetés együttes alkalmazása esetén pedig 90 napig (Kbtk. 30. §) terjedhet.

A fegyház-, börtön-, fogház-, illetve államfogházbüntetés végrehajtása alatt álló elítélt neve: *fegyenc, rab, fogoly,* illetve *államfogoly.* (A „rab" egyszersmind gyüjtőnév bármely letartóztatott megjelölésére; ilyen értelemben beszélünk rabmunkáról, rabsegélyről stb.).

Az említett büntetésnemek között a törvényben megállapított lényegesebb különbségek a következők:

A *fegyenc* büntetéséből $^1/_3$ részt, de legfeljebb egy évet magánelzárásban tölt, kényszermunkát végez (azaz dolgoznia kell s nem válogathat a munkanemek közt), naponta egy órai sétaideje van és fegyencruhát köteles viselni. A *rab* magánelzárásnak ugyanúgy van alávetve, mint a fegyenc; munkakényszer alatt áll (azaz viszonyainak megfelelő munkát teljesít, de az illető börtönre nézve megállapított munkanemek közül szabadon választhat); naponta 2 órát tölt szabad levegőn és rabruhát visel. A *fogoly* magánelzárásba csak 1 évet meghaladó büntetés esetén kerül; a munkakényszer alól felmentheti a bíróság s megengedheti neki az önélelmezést is. (Btk. 41. §.) Az *államfogoly* sem magánelzárásnak, sem munkakényszernek nincsen alávetve, saját ruháját viselheti és önmagát élelmezheti; naponta 2 órai sétaideje van.

(A végrehajtás részleteinek megállapítását a Btk. az igazságügyminiszterre bízta s csak általánosságban jelenti ki, hogy a börtönszabályoknak a fegyháziaknál, a fogházi és államfogházi szabályoknak a fegyházra és börtönre megállapítottaknál enyhébbeknek kell lenni.)

Az *elzárást* — amennyiben a körülmények megengedik — magánzárkában kell végrehajtani. Az elzárásra ítélt önmagát élelmezheti s munkára nem kényszeríthető (Kbtk. 18. §). Ettől eltérésnek fegyelmi büntetés kiszabása esetén sincs helye. Egyébként az elzárásbüntetés végrehajtására a fogházrendtartás szabályai irányadók s az elzárásra ítéltek fegyelmi büntetései is azonosak a foglyokéval. (2205/1894.)

Nem büntetés, hanem a bűnvádi eljárás folyamán annak sikere érdekében elrendelt s a szabadságvesztésbüntetés módjára végrehajtott szabadságkorlátozás: az *előzetes letartóztatás* és a *vizsgálati fogság*. Az előbbinek a nyomozás, az utóbbinak vizsgálat esetén s mindkettőnek csak akkor van helye, ha a nyomatékos gyanú alatt álló terhelt részéről a bűnvádi eljárás sikerét veszélyeztető magatartástól (szökéstől, bizonyítékok megsemmisítésétől) vagy bűnismétléstől alaposan lehet tartani. (Bp. 141., 148. §.)

Nem szabadságvesztésbüntetés végül — de ahhoz hasonlatos s ennélfogva a börtönügy keretébe tartozó biztonsági intézkedés — a *dologházi őrizet* (1913 : XXI. tc. 5—7. §), azaz a közveszélyes munkakerülőknek állandó munkáltatás mellett őrizete, ártalmatlanná tételük és munkához szoktatásuk végett.

Dologházba utalhatja a bíróság a közveszélyes munkakerülőt, ha munkára és rendes életmódhoz szoktatása végett szükségesnek tartja, — továbbá bármely bűntettest, akit élet, testi épség, szemérem vagy vagyon elleni bűncselekmény miatt legalább 3 havi fogházra ítélt, ha megállapította, hogy ez a bűncselekmény a tettes munkakerülő életmódjával van összefüggésben. A beutalás határozatlan időre szól, de tartama egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet.

Szigorított dologházba utalja a bíróság — feltéve, hogy a törvény értelmében halálbüntetésnek nincs helye — határozott tartamú szabadságvesztésbüntetés kiszabása nélkül a megrögzött, vagyis olyan bűntettest, aki üzletszerűen követett el bűncselekményeket vagy azok elkövetésére állandó hajlamot mutat, ha 18. életévének betöltése után az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három bűntettet követett el, az utolsó és utolsóelőtti bűntette között öt év még nem telt el s az ítélethozatalkor 21. évét már betöltötte. (1928. évi X. tc. 36—41. §.)

A szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamát, mely három évnél kevesebb nem lehet, a bíróság az ítéletben határozza meg ; a legrövidebb tartam eltelte után az igazságügyminiszter az elítéltet 3 évig tartó feltételes szabadságra bocsáthatja. (Lásd a „Feltételes szabadságra bocsátás" c. fejezetet.)

II. A törvényszék hatáskörébe tartozó bűnügyben kiszabott *elzárás-* és *fogházbüntetést*, valamint az előzetes letartóztatást és vizsgálati fogságot törvényszéki, a járásbíróság elbírálása alá tartozó bűnügyben megállapított elzárás- és fogházbüntetést, úgyszintén az előzetes letartóztatást is járásbírósági fogházban kell végrehajtani (Btk. 39. §) és pedig lehetően az első fokban ítélő bíróság székhelyén levő fogházban (Bp. 512. §). Ha azonban a járásbíróság által kiszabott elzárás- vagy fogházbüntetés egy hónapot meghalad és az elítélt az önélelmezés kedvezményét (Kbtk. 18. § és Foghr. 36. §. 2. p.) nem kívánja igénybe venni, továbbá, ha az elítélt méltánylást érdemlő indok alapján nem kéri, hogy büntetését a járásbírósági fogházban tölthesse ki, akkor ezt a büntetést is az illetékes törvényszék fogházában kell végrehajtani, mert ott a rabélelmezés általában olcsóbb. (8984/1933. A jászberényi járásbíróságra ez az intézkedés nem terjed ki.) Bírósági fogházban kell végrehajtani a fiatalkorúak fogházbüntetését is, ha azok a beutalás idején 21. életévüket betöltötték (Bn. 27. § 3. bek., 27.300/1909. I. M. 41. §), valamint — a pénzügyi hatóság megkeresésére — a jövedéki kihágás miatt kiszabott fogházbüntetést is. (31.000/1928. sz. r. 34. §.) Az utóbbit, ha egy hónapot meg nem halad és az elítélt nem a törvényszék székhelyén levő járásbíróság területén lakik, — az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső járásbírósági fogházban, egyébként pedig törvényszéki fogházban kell a kir. ügyészségnek végrehajtatnia. (43.348/1933.)

Ha valamely börtönben vagy fegyházban büntetését töltő rab vagy fegyenc ellen állapítanak meg elzárás- vagy

fogházbüntetést és összbüntetés kiszabásának (pl. a 65.000/1909. B. M. sz. r. 226. §-ának 4. bek.-e alapján elzárás- és börtönbüntetés összbüntetésbe foglalásának) valamely okból — pl. azért, mert pénzbüntetést helyettesítő elzárásról van szó — nincs helye, a végrehajtás iránt az igazságügyminiszter utasítását kell kérni, aki rendszerint úgy intézkedik, hogy az illető rabot vagy fegyencet a szóban levő büntetés foganatosítása végett súlyosabb büntetésének kitöltése után a börtönhöz (fegyintézethez) legközelebb eső járásbírósági fogházba kísérteti át. (4238/1889.) Intézkedhetik azonban másképpen is. Vannak ugyanis kivételes esetek, amelyekben a Bp. 513. §-a alapján a börtön- vagy fegyházbüntetés félbeszakítása mutatkozik célszerűnek. Ilyen eset az, ha az elítélt fegyházbüntetésének $^3/_4$ részét kitöltvén, felt. szabadságra volna bocsátható s ennek akadálya, hogy egy másik — kisebb súlyú — szabadságvesztésbüntetést kell még rajta végrehajtani. Ilyenkor a börtön- vagy fegyházbüntetést félbe lehet szakítani avégből, hogy a másik büntetés végrehajtassék az elítélten s ezáltal megszűnjék a felt. szabadságra bocsátás akadálya.

Államfogházbüntetést a törvény szerint „országos fogházban" kell végrehajtani. (Btk. 35. §.) Egy igazságügyminiszteri rendelet értelmében azonban az államfogházra ítéltek ezt a büntetésüket vagy külön államfogházban, vagy befogadásuk előtt előterjesztett kérelmükre oly törvényszéki fogházban töltik ki, melyben másnemű elítéltektől elkülöníthetők. (1140/1895.) (A Btk. javaslatának miniszteri indokolása szerint a törvénynek a „külön országos fogház"-ra vonatkozó intézkedése „nem zárja ki, hogy a börtön vagy fogházépület egy elkülönített szárnya ne alakíttassék államfogházzá... ez különösen a vétség miatt elítéltekre nézve már költségkímélés szempontjából is szükségessé fog válni".)

A börtönbüntetést börtönben vagy az igazságügyminiszter által e célra kijelölt törvényszéki fogházakban hajt-

ják végre. (Btk. 36. §.) Ezidőszerint minden törvényszéki fogház ki van jelölve erre a célra és börtönbe (a szegedi kerületi börtönbe, a gyüjtőfogház börtönosztályába, a hartai intézetbe s nőket illetően Márianosztrára) beutalás iránt csak abban az esetben kell az igazságügyminisztériumhoz felterjesztést tenni, ha az elítélt börtönbüntetéséből még legalább egy év van hátra. (57.463/1884.)

Ha fogházban hajtják végre a börtönbüntetést, a végrehajtás módozataira nézve nem a börtönrendtartás, hanem a fogházrendtartás szabályai irányadók, azzal az eltéréssel, hogy a rabokat — tekintet nélkül a büntetés tartamára — a lehetőséghez képest alá kell vetni a törvényszerű magánelzárásnak, rabruhába kell öltöztetni őket, önélelmezés nem engedhető meg nekik, havonként csak egy levelet írhatnak rokonaiknak s ugyanily időközökben fogadhatják rokonaik látogatását; könyvet vagy folyóiratot — a fogházi könyvtárból nyert olvasmányokon felül — csak munkakeresményükből szerezhetnek be s a visszaeső rabok a magánelzárás alatt csak a harmadik hét lefolyása után kaphatnak olvasmányt. (Foghr. 169—178. §.) Végül ellenük is a börtönrendtartásban meghatározott fegyelmi büntetéseket kell alkalmazni. (34.560/1881.)

Fegyházbüntetést országos fegyintézetben kell végrehajtani. (Btk. 28. §.) A fegyházra ítéltekkel szemben addig is, míg azok — a beutalásig — törvényszéki fogházban vannak letartóztatva, a fegyházrendtartás szabályai a lehetőséghez képest pontosan foganatosítandók. (34.584/1900.)

Dologházul az igazságügyminiszter addig, amíg megfelelő külön intézetek nem állíttatnak fel, valamely orsz. büntetőintézetet, bírósági fogházat, valamely törvényhatóság vagy község által erre a célra felajánlott alkalmas épületet, — *szigorított dologházul* pedig valamely orsz. büntetőintézetet vagy annak elkülönített részét jelöli ki. (1913 : XXI. tc. 11. § és 1928 : X. tc. 42. §.)

Akit a bíróság fogházbüntetésre ítél s egyszersmind közönséges dologházba utal, arra nézve elrendelheti, hogy

fogházbüntetését is dologházban állja ki. (1913 : XXI. tc. 7. § 2. bek.) Ha szigorított dologházba utalt elítélt ellen állapítanak meg utóbb bármely határozott tartamú szabadságvesztésbüntetést, az iratokat az új ítéletben vagy büntető parancsban foglalt szabadságvesztésbüntetés hatályonkívülhelyezése iránti eljárás végett meg kell küldeni ama bíróság mellett működő kir. ügyészségnek, amely az elítéltet szig. dologházba utalta (1930 : XXXIV. tc. 126. § és 32.251/1933. sz. r.).

A büntetés elhalasztására jogosított hatóság (lásd „A büntetés kezdete. Halasztás és félbeszakítás" című fejezetet) helyszűke, járvány és hasonló körülmények esetében kijelölhet az elzárás-, fogház- és börtönbüntetés végrehajtására az első fokban ítélő bíróság székhelyén kívül eső fogházat is. (Lásd a Bp. miniszteri indokolásának 725. lapját és a foghr. 2. §-át.) Megengedheti továbbá az egy évnél rövidebb tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítélt egyén kérelmére is, hogy ez a büntetés ne az első fokban ítélt bíróság székhelyén levő, hanem más fogházban töltessék ki. (Bp. 512. §.) E kedvezmény a büntetés aránytalan súlyosításának elkerülése végett s főleg akkor engedélyezhető, ha az elítélt nem lakik az ítélőbíróság székhelyén s ennélfogva az utazás, a hozzátartozóval való találkozás és a vagyonkezelés iránti rendelkezéseinek nehézségei érzékeny sérelmet okoznának neki. A kérelem teljesítéséről a befogadó intézet vezetőjét a vonatkozó ítéletek átküldése mellett azzal a megkereséssel kell értesíteni, hogy a végrehajtás foganatba vételéről vagy ennek akadályairól meghatározott időpontig értesítse a megkereső hatóságot.

A büntetésnek orsz. büntetőintézetben való kitöltését csak az igazságügyminiszter engedheti meg. (5800/1899. sz. r. 10. §-a.)

III. Azokat a szabadságvesztésbüntetéseket, amelyeket polgári büntetőbíróság tényleges *honvéd*-szolgálatban álló egyének és *csendőr*-legények ellen oly bűncselek-

mények miatt állapított meg, amiket azok a honvédség vagy csendőrség kötelékébe való belépésük előtt vagy tényleges szolgálaton kívül (szabadságon) követtek el, ha ezek a büntetések *egy évnél rövidebbek* és elhalasztásukra törvényes ok (Bp. 509. § 2. bek. és 1921 : XLIX. tc. 17. §) nincsen, — az illetékes főügyésznek a honvédkerületi, illetve a csendőrparancsnoksághoz intézett megkeresésére (Bp. 515. § 3. bek.) — a *honvédségi fogházakban*, ha pedig *egy évig vagy annál tovább terjednek*, polgári letartóztatási intézetben kell végrehajtani.[3] Az utóbbi esetben a főügyész megkeresésére a honvédkerületi, illetve a csendőrparancsnokság azonnal átkísérteti az elítéltet a megkeresésben megjelölt letartóztatási hely felügyelőségéhez. (34.572/1902. és 17.681/1909.)[4]

A honvédségi fogházakban polgári büntetőbíróság ítéletének végrehajtása körül felmerülő költségeket az igazságügyminisztérium elszámolás útján téríti meg a katonai hatóságnak. (14.270/1907. I. M. 115. §.)

IV. Törvényszék hatáskörébe tartozó bűnvádi ügyben a büntetés, valamint az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság végrehajtását a kir. ügyészség eszközölteti, melynek felügyelete alá tartozik a törvényszéki fogház. (1871 : XXXIII. tc. 17. és 25. §; Bp. 494. § 5. bek.) A

[3] A 34.572/1902. I. M. számú rendeletet módosító 17.681/1909. I. M. számú rendelet (Ig. Közl. XVIII. évf. 8. szám, 316 l.) — tévesen — csak az egy évnél rövidebb és az egy évnél tovább terjedő büntetésekről szól, tehát az egy évig tartó büntetésről nem rendelkezik. A gyakorlat szerint — a 23.368/1883. I. M. sz. alaprendeletnek megfelelően — az egy évi szabadságvesztésbüntetést is polgári büntetőintézetben kell végrehajtani.

[4] Államfogházbüntetésre a 34.572/1902. és 17.681/1909. sz. rendeletek nem vonatkoznak. Kitűnik ez a 23.368/1883. sz. alaprendelet 3. bekezdéséből és a Bp. 511. §-ából.

Tényleges katonai szolgálatban levő egy évi önkéntesnek azonban megengedhető, hogy államfogházbüntetését katonai fogházban töltse ki, ha ez ellen az illetékes katonai hatóság észrevételt nem tesz s ha az elítélt írásbeli nyilatkozatban kijelenti, hogy az államfogházbüntetés végrehajtása tárgyában kiadott rendelet intézkedéseire csak annyiban tart igényt, amennyiben azt a katonai fogházi viszonyok megengedik. (13.966/1890.)

törvényszéki fogház vezetője a fogházfelügyelő (fogházgondnok), akinek az őrszemélyzet tagjai (fogházőrmester, fogházőrök, nőfelügyelők) közvetlenül vannak alárendelve. Egyéb fogházi alkalmazottak: a lelkész, tanító és orvos.

Járásbírósági ügyben a büntetésvégrehajtást a kir. ügyészség ellenőrzése mellett maga a járásbíróság foganatosítja (Bp. 559. §) s annak vezetője teljesíti a járásbírósági fogház felügyeletét (foghr. 180. §). Ha azonban a járásbíróság hatáskörébe utalt bűncselekmény (1930: XXXIV. tc. 110. §) miatt *börtön*-büntetést szabtak ki, a jogerős és végrehajthatósági záradékkal ellátott ítéletet a büntetés végrehajtása végett át kell tenni a járásbíróság hatósági területén illetékes kir. ügyészséghez (9864/1932). Ilyen ügyben ugyanis az 1930: XXXIV. tc. 110. §-a szerint a jbsági eljárás szabályait csak az elsőfokú ítélet meghozataláig kell alkalmazni; az idézett törvényszakasz tehát nem érinti a Btk. 36. §-át, amely szerint börtönbüntetést ker. börtönben vagy törvényszéki — s nem jbírósági — fogházban kell végrehajtani.

Országos büntetőintézetbe beutalt elítélten az intézet igazgatósága hajtja végre a szabadságvesztésbüntetést. Az igazgató az intézet kormányzója, akinek alárendeltjei: a titkár, fogalmazó, tiszt és főtiszt, orvos, lelkész, tanító, őrparancsnok, a műszaki személyzet (művezető, gépész) és az őrszemélyzet (börtönőrmester és börtönőrök, illetve főfegyőrök és fegyőrök).

A bírósági fogházak felett főfelügyeletet a főügyész, legfőbb felügyeletet az igazságügyminiszter gyakorol. Az orsz. büntetőintézetek közvetlenül az igazságügyminiszternek vannak alárendelve. Egyes börtönügyi funkciók (büntetésfélbeszakítás, közvetítőintézetbe utalás, feltételes szabadságra bocsátás stb.) tekintetében az igazságügyminiszternek van fenntartva az első fokon való döntés joga is.[5]

[5] Lásd a *„Felügyelet"* c. fejezetet.

2. A büntetésvégrehajtás feltételei.

Büntető ítélet elvileg csak jogerőre emelkedése után hajtható végre.

Jogerős az az ítélet, mely ellen perorvoslat már egyáltalában nem vagy csak a jogegység érdekében használható. (Bp. 494. §.)

Az a vádlott azonban, aki perorvoslattal nem élt vagy a kiszabott büntetés nemében megnyugodott és csak a büntetés mértéke miatt él perorvoslattal, az ellene megállapított szabadságvesztésbüntetést megkezdheti az ítélet jogerőre emelkedése előtt is. Ilyen elítéltet a perorvoslat elintézése előtt is azonnal szabadlábra kell helyezni, mihelyt a kiszabott büntetés ideje letelt. (Bp. 506. § 2. és 5. bek.) A szigorított dologházi őrizetre nem jogerősen elítélt vádlottat azonban nem illeti meg az a kedvezmény, hogy büntetését a jogerő előtt is megkezdheti. (1930 : XXXIV. tc. 126. § ut. bek.)

Ha a bíróság az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogsággal kitöltöttnek nyilvánította a szabadságvesztésbüntetést, a végrehajtás csak a mellékbüntetésekre, a bűnügyi költségekre és a megítélt magánjogi igényekre terjedhet ki.

(A *pénzbüntetést* behajthatatlansága esetén *helyettesítő szabadságvesztés*-büntetés végrehajtásának feltételeit lásd „A pénzbüntetés végrehajtása" c. fejezetben.)

A bíróság által a büntetés kiszabásával egyidejűen egy, illetve három évi próbaidőre, tehát *feltételesen felfüggesztett* — egy hónapnál nem hosszabb elzárás- és három hónapot meg nem haladó fogházbüntetést nem lehet végre-

hajtani, ha az elítélt ellen a próbaidő alatt bűnvádi eljárás nem volt folyamatban. (Bn. 3. § és 1930 : XXXIV. tc. 124. §.) Az ellenkező esetben is feltétlenül csak akkor kell ilyen büntetést végrehajtani, ha a bíróság az elítéltet a próbaidő alatt elkövetett bűntett vagy szándékos vétség miatt legalább is fogházra ítélte el ; egyébként a bíróság van hivatva határozni afelől, hogy végrehajtassék-e a felfüggesztett büntetés. (Bn. 4. §.)

Az országgyűlés tagja — képviselő vagy felsőházi tag — ellen a büntetés csak abban az esetben hajtható végre, ha *mentelmi jogát* az országgyűlés illető háza az ítélet jogerőre emelkedése után felfüggesztette. (18.457/1890.) A felfüggesztést tehát a főügyész útján kérni kell az illető háztól akkor is, ha a mentelmi jog a bűnvádi eljárás megindítása végett az illetékes bíróság megkeresésére már korábban felfüggesztetett. Az illető ház nem bírálhatja felül a bíróság ítéletét, hanem csak annak megállapítására szorítkozhat, hogy az a törvényes bíróság ítélt-e, mely a kiadatást kérte s ugyanazt a cselekményt tárgyazza-e az ítélet, amely miatt kiadták az elítéltet. Amíg az országgyűlés illető háza ezeket a tényeket meg nem állapította és erről a főügyészt nem értesítette, az ítéletet végrehajtani nem lehet, kivéve, ha az elítélt országgyűlési tagsága időközben megszűnt.[1]

A jogerősen kiszabott pénzbüntetés behajtásához azonban orsz. képviselővel szemben a mentelmi jog újabb felfüggesztése nem szükséges ; ellenben a pénzbüntetés behajthatatlansága esetében az annak helyébe lépő szabadságvesztésbüntetés végrehajtása előtt a mentelmi jog újabb felfüggesztését kell kieszközölni. (73.622/1929.)

Nem hajtható végre a szabadságvesztésbüntetés az elítélt *halála, kegyelem* és *elévülés* esetében sem. (Btk. 117. §.)

Az elítélt halála a kiszabott pénzbüntetés (Btk. 53. §), a kobzás (Btk. 118. §) és a bűnügyi költségek (Bp. 480. §

[1] Lásd *Jellinek A.*: „A mentelmi jog" 339. lap.

3. bek.) tekintetében nem szünteti meg az ítélet végrehajthatóságát. A kegyelem sem terjed ki az elkobzott tárgyak visszaadására és a bűnügyi költségekre.

Ha a kegyelmi úton — szabadságvesztés helyett — megállapított pénzbüntetést, — aminek megfizetésére sem halasztás, sem részlettörlesztés nem engedélyezhető s amit kényszer útján behajtani nem szabad, — az elítélt a kitűzött határidő alatt le nem fizeti, akkor az ítéletben megállapított szabadságvesztésbüntetést kell az elítélten végrehajtani. (24.286/1930.)

Ami az elévülést illeti: ha a büntetés hosszabb időn át nem volt foganatba vehető, végrehajtása céltalanná válik, mert a bűntett feledésbe ment és az elítélt, kinek helyzete időközben meg is változhatott, alig érezné már az okozati összefüggést cselekménye és a büntetés között. Ennélfogva büntetőtörvényeink értelmében az életfogytig tartó fegyház 25 év, a tíz évet meghaladó fegyház vagy államfogház 20 év, az öt év és tíz év közötti szabadságvesztésbüntetés 15 év, ennél kisebb büntetés 10 év, vétség miatt kiszabott büntetés 5 év (Btk. 120. §), jövedéki kihágásért kimért fogházbüntetés 3 év (18.400/1928. P. M. 15. §), egyéb kihágás miatt megállapított büntetés pedig 1 év (Kbtk. 31. §) elteltével elévülvén, végrehajthatósága megszűnik. Az elévülés (mely a mellékbüntetésekre — a pénzbüntetés kivételével — nem terjed ki) az ítélet jogerőre emelkedésének napján kezdődik; ha pedig a büntetés végrehajtását már megkezdték, azon a napon, amelyen azt az elítélt megszökése folytán (Btk. 121. §) vagy bármely más okból (újrafelvétel, betegség stb.) félbe kellett szakítani.

Az illetékes hatóságnak a büntetés végrehajtására irányzott és az elítélt személyére vonatkozó bármely intézkedése, különösen elfogatása által az elévülés félbeszakad s az intézkedés napján veszi újból kezdetét. (Btk. 124. §.) Ha a büntetés valamely törvényes okból nem hajtható végre, az elévülés *nyugszik* (szünetel), az ok megszűntével

pedig tovább folyik. (16.301/1933.) Ilyen eset az, ha több büntetés (pl. a pénzbüntetést helyettesítő és a más bűnügyben kiszabott egyéb szabadságvesztésbüntetés) összbüntetésbe nem foglalható s így az előbb foganatba vett büntetés végrehajtása alatt a később végrehajtandó büntetés elévülése szünetel; ilyenek továbbá a kötelező halasztás esetei (elmebetegség, a végrehajtás életveszélyessége, katonai szolgálat).

A büntetés elévülése iránt felmerülő kérdés tárgyában az illetékes kir. ügyészség van hivatva dönteni. (Kúria: 8780/1907. sz. határozat a jogegység érdekében.)

3. A letartóztatottak kötelességei és jogai.

A szabadságvesztésbüntetésre ítéltek kötelezve vannak egyaránt a büntetés tartalmának megfelelő nélkülözésekre és javító hatású magatartásokra. Kötelességük különösen szigorú alkalmazkodás a letartóztatási intézet napirendjéhez, meghatározott helyen tartózkodás, rabruhaviselés, tisztaság, munka, tanulás, tartózkodás mindattól, amitől el vannak tiltva és feltétlen engedelmesség fellebbvalóikkal szemben.

Minthogy azonban a szabadságvesztésbüntetés csak szükségletkorlátozásokra s korántsem abszolút nélkülöztetésre, a letartóztatott létének megsemmisítésére vagy egészségének megrontására irányul, ennélfogva bizonyos jogok a börtönben is megilletik az elítéltet. Joga van életszükségleteinek kielégítéséhez a megengedett mértékben. (Ez a mérték szabja meg jórészt azoknak a viszonylagos nélkülözéseknek határát, melyeknek az elítélt magát alávetni tartozik.) Joga van különösen táplálékhoz, gyógykezeléshez, sétához, oktatáshoz, megfelelő bánásmódhoz stb. (Lásd a későbbi fejezeteket.)

Ezek a jogok részben kötelességek is. A séta pl. nem függ a letartóztatott tetszésétől, hanem arra a megállapított időben kötelezve is van.

Ami az elítéltnek a letartóztatási intézeten kívüli jogait illeti: a büntetés nem szünteti meg a jogképességet s így a szerzett jogokat érintetlenül hagyja; új jogokat is szerezhet az elítélt büntetésének tartama alatt és magánjogi cselekvőképességében korlátozva nincsen. Jogainak gyakorlását azonban a szabadságvesztésbüntetés jórészt

felfüggeszti. Igy közhivatalától, hatósági megerősítés folytán viselt hivatalától, ügyvédi, közjegyzői, nyilvános tanári vagy tanítói állásától, gyámi vagy gondnoki tisztétől, az örökösökre át nem szálló nyilvános címek, rend- és díszjelek viselhetésétől, valamint összes politikai jogainak gyakorlásától a törvény erejénél fogva fel van függesztve, anélkül, hogy ezt az ítéletben külön ki kellene mondani. Az említett hivatalok, szolgálatok, rendek és díszjelek után járó fizetések vagy más javadalmazások, továbbá nyugdíjak és kegydíjak élvezete is megszűnik a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt. (Btk. 59. §.)

Az országgyűlési képviselő-választójogból ki van zárva, tehát a választók névjegyzékébe sem vehető fel, akit bűntett vagy szándékosan elkövetett vétség miatt szabadságvesztésre ítéltek, az ítélet jogerőre emelkedésétől a büntetés kiállásáig, — kivéve, ha a büntetés végrehajtása feltételesen fel van függesztve, vagy kegyelem útján elengedtetett, vagy elévült. (1925 : XXVI. tc. 7. §.)

Olyan nagykorú egyén részére, akit egy évnél hosszabb szabadságvesztésre ítéltek, az illetékes büntető bíróság megkeresése alapján a gyámhatóság gondnokot rendel ki ; ez a gondnokság azonban nem korlátozza a gondnokolt cselekvőképességét. (1877 : XX. tc. 32. és 33. §-a ; 1880 : XXXVII. tc. 25. §-a.) A büntető bíróság abban az esetben intéz megkeresést az illetékes gyámhatósághoz gondnok kirendelése iránt, ha az elítéltnek vagyona van és annak kezelésére megbízottja nincsen. (27.050/1899.) Amíg a gondnokság alá helyezés elrendelve nincs, a bírói határozatokat (idézés stb.) a letartóztatási intézetben kézbesíteni kell a letartóztatottnak. (38.580/1898.) A kézbesített határozatot a letartóztatott előtt kérésére fel kell olvasni és neki anyanyelvén meg kell magyarázni. (Bp. 78. § 3. bek.)

Ha a letartóztatott ingatlan vagyonát elidegeníteni, vagy megterhelni kívánja, a bűnügyi költség biztosítása végett sürgősen értesíteni kell erről az illetékes pénzügyi hatóságot s az átiratban meg kell jegyezni, hogy annak

postára adásától számított 15. napon a kért engedély meg fog adatni; egyúttal közölni kell az ingatlanra vonatkozó adatokat azzal a megjegyzéssel, hogy a már esedékessé vált bűnügyi költségkövetelést a jelzálogjog bekebelezésével, a még nem esedékes részt pedig előjegyzés útján lehet biztosítani. (15.700/1933.)

Az atyai hatalom gyakorlatát — ha az atyát egy évnél hosszabb szabadságvesztésre ítélték — a gyámhatóság felfüggeszti. (1877 : XX. tc. 23. §.) Evégből a büntető bíróságnak értesítenie kell az elítélésről a gyámhatóságot. (27.050/1899.)

Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak számára megállapított baleseti járadék élvezetének joga az előzetes letartóztatás, a vizsgálati fogság és a büntetésvégrehajtás alatt szünetel, ha a járadékos egy hónapnál hosszabb tartamú előzetes letartóztatást vagy vizsg. fogságot szenved, avagy ha egy hónapnál hosszabb szabadságvesztésre ítélték el; hozzátartozói azonban megkapják azt a járadékösszeget, ami őket a sérült halála esetében megilletné. A családtagoknak kifizetett járadékok összege nem haladhatja meg a járadékos járadékát. (1927 : XXI. tc. 85. §.)

A járadékösszegre jogosult rokkantnak, ha nincsen felesége, gyermeke vagy olyan hozzátartozója, akinek ellátásáról megbüntetése előtt maga gondoskodott, rokkantjáradékát a szabadságvesztés tartamára a fogházvezetőség számára folyósítják és az felhasználhatja a befolyt összeget az elítélt élelmezési költségeinek fedezésére. (91.000/1922. sz. népjóléti miniszteri rendelet.)

4. Börtönügyi feladatok ellátása. Fokozatos börtönrendszer.

I. A letartóztatottra kötelező aktív és passzív magatartások, valamint az őt megillető jogok gyakorlatának *tárgyi* feltétele, hogy elvonassék tőle mindaz, amit nélkülöznie kell és birtokában legyen mindannak, amitől eltiltva nincsen ; *alanyi* feltétele pedig, hogy ismerje kötelességeit és jogait s kellő készsége legyen kötelességei teljesítésére (fegyelem).

A tárgyi feltételeknek létesítését a megtorló és nevelő tevékenység terén, vagyis az elítélteknek személyes szabadságuktól megfosztását, életszükségleteikről a büntetés tartalmát alkotó nélkülözések határáig való gondoskodást és a nevelés eszközeinek alkalmazását, — úgyszintén a szubjektív feltételek részleges megvalósítását, vagyis a letartóztatottak kitanítását kötelességeikre és kedvezményekkel jutalmazását jóviseletre serkentés céljából, — *érdemleges börtönügyi eljárásnak* nevezhetjük.

A fegyelem megvalósításához azonban nem elég a kedvezményekkel kecsegtetés. A jutalom reménye csak megkönnyíti a szabályokhoz alkalmazkodást s éleszti a munkakedvet ; de önként senki sem vonul a büntetőintézetbe s kénytelenség nélkül nem marad a börtön falai között. Ahhoz tehát, hogy az elítélt alávesse magát súlyos nélkülözéseknek s egyszersmind javító hatású magatartást is tanusítson, az ellenálló erőnek megfélemlítéssel vagy fizikai behatással való leküzdésére, azaz *kényszeralkalmazásra* van szükségünk, ami végig kíséri az elítéltet a letar-

tóztatás percétől kezdve — amikor fegyveres őrt állítunk mögé — a szabadlábrahelyezés pillanatáig.

Mind az érdemleges eljárásnak, mind pedig a kényszeralkalmazásnak feltétele a letartóztatott szükségleteinek, illetve kötelességellenes magatartásának felismerése s evégből az állandó és rendszeres *felügyelet* (megfigyelés).

Ezeket a funkciókat kiegészíti a büntetésvégrehajtás során a letartóztatottakra vonatkozó fontosabb adatok megrögzítése, azaz a *nyilvántartás*.

A börtönügyi feladatokhoz tartozik végül a *rabbiztosítás* is, valamint a szabaduló letartóztatottak *támogatása (patronázs)* abban, hogy a szabad életbe visszatérjenek és megfelelően elhelyezkedjenek.

II. Az érdemleges börtönügyi eljárásnak a büntetésvégrehajtás megtorló és nevelő részére egyaránt kiterjedő tényezői: a *büntetés idejének* (halasztás vagy félbeszakítás szükségének, az elbocsátás időpontjának és módozatainak) megállapítása, a *büntetés helyének* kijelölése (az elítélt beutalása, elszállítása és befogadása valamely büntetőintézetbe), a *letartóztatás*, mint a büntetésvégrehajtás első mozzanata, a többi börtönügyi funkciók megfelelő időbeli beosztásához — a *napirend*-hez — alkalmazkodás, valamint a börtönügyi alkalmazottaknak folytonos *érintkezése a letartóztatottakkal*, melynek során azokat kötelességeikre utasítani, jogaikra kitanítani, kérelmeiket és panaszaikat meghallgatni kötelesek.

A repressziv tevékenység érdemleges részéhez tartozó egyéb funkciók: az elítélt *elhelyezése, ruházása, élelmezése, egészségének fenntartása* és *erkölcsi támogatása*.

Nem kevésbbé jelentősek azonban az említett funkcióknál a mai szabadságvesztésbüntetés legtöbb nemével egybekötött *rabnevelés* feladatai.[1]

---

[1] *Nevelés:* az emberi boldoguláshoz szükséges képességek kifejlesztése *(növelése)*.

Az általános nevelés azoknak a tehetségeknek kimüvelésére irányul, amelyekre többé-kevésbbé minden embernek szüksége van; tényezői: a *testi,*

A kriminálpedagógiai tevékenység nem ölelheti fel természetesen minden ágát a nevelésnek. Az erkölcsi nevelés terén sem tűzhetjük ki célul a legnemesebb érzések kitermelését a letartóztatottakból; rossz indulatú, degenerált egyént nem gyúrhatunk át a börtönben sem jólelkű szamaritánussá. Épily kevéssé irányulhat az értelmi nevelés a rabok magasabb elméleti kiképzésére. Itt az elítéltek neveléshiányának csak oly fokú pótlásáról lehet szó, mely szükséges ahhoz, hogy az elítélt „fölvegye a becsületes ember szokásait" (Tocqueville), alkalmazkodjék a társadalmi rend szabályaihoz s evégből képes legyen biztosítani a maga számára az átlagember normális életfeltételeit. (Finkey szerint: „társadalmi megjavítás". —

értelmi, erkölcsi és *esztétikai* nevelés, vagyis az izom- és idegerő, az értelem és emlékezőtehetség, a jellem és az ízlés kiművelése. Ezzel szemben a szaknevelés bizonyos munkára, foglalkozásra képesít.

Minden nevelésnek lényege a *gyakorlás:* valamely cselekvés gyakori ismétlése. Az emberi erők ugyanis egyazon irányban történő gyakori működtetésük folytán lényegesen gyarapodnak és alkalmasabbá is válnak egyes emberi célok megvalósítására. (A karizmok súlyemelésekkel, az értelmi erő aritmetikai feladatok megoldásával stb. növelhető; a fodrász az olló megfelelő kezelésével nemcsak erősíti ujjizmait, hanem mesterségbeli ügyességre is szert tesz.)

A cselekvés vágykilégítésre irányuló öntudatos erőkifejtés; ennek gyakori ismétlése a vágynak, hajlamnak erősbödésével is jár, mert az idegsejtek szerkezetét módosítva (*Lamarck* követői szerint) kimélyíti az idegfolyamatok ösvényét. Ilyen módon a múlékony vágy tartóssá, az állandóan megújuló vágy bizonyos időhöz kötötté — szokássá — válhat. A gyakorlást ebben a vonatkozásban, azaz ha célja a vágyak, hajlamok erősítése és szabályozása, — *szoktatásnak* nevezzük. (Aki hozzászokik a rendszeres munkához, annak munkakészsége, szorgalma annyira fokozódik, hogy rendes foglalkozása rá nézve szinte nélkülözhetetlenné válik.) Ellentéte a szoktatásnak a *leszoktatás:* teljes vagy részleges tartózkodás valamely vágy kielégítésétől, miáltal a vágy ereje csökken. A szokás folytán szenvedéllyé fokozódott hajlamok — iszákosság, falánkság, dohányzási szenvedély stb. — leszoktatással szoríthatók vissza a normális mértékre.

A *reális szoktatással,* vagyis a vágyak gyakorlati úton való erősítésével szemben *szuggesztív szoktatásnak* nevezhetjük az erkölcsi érzéseknek

A „Grundsätze" 48. §-a szerint a cél: az elítélt erkölcsi megerősítése annyira, hogy elkerülje a visszaesést.)

Tagadhatatlan, hogy magának a büntetésnek, a szenvedéssel járó megtorlásnak is lehet bizonyos javító hatása. A szenvedés jobbá vagy rosszabbá teszi az embereket. Jobbá azokat, akiknek lelke mélyén szociális érzések lappanganak s ennélfogva saját szenvedésük fogékonyabbá teszi őket mások bajai iránt. A börtönben megmozdul a lelkiismeretük s mentül távolabb vannak testileg hozzátartozóiktól, annál jobban közelednek lelkileg hozzájuk. Erkölcsi nélkülözésükben felismerik az együttérzés álta-

---

a képzeletre gyakorolt hatás útján (példaadással, olvasmányokkal) felkeltését.

A nevelés külső tényezőihez tartozik egyfelől a kedvezményekkel jutalmazás a javítóhatású magatartásra irányuló vágyaknak (munkakedvnek stb.) élesztése végett, — másfelől a kényszeralkalmazás (büntetés), vagyis egyéb vágyak elnyomására s a kötelességek teljesítésére irányuló készség hiányának megfélemlítéssel való pótlása.

Az *erkölcsi nevelés:* az akarat nevelése. Célja a morális jellem, vagyis az etikai elveknek megfelelő következetes cselekvési készség. Ennek feltétele az erkölcsi törvények ismerete s azok helyességének belátása.

Az erkölcsös akarat két elemből: az alaphajlamokból (vágyakból) és az azok szabályozására hivatott kötelességérzetből alakul ki.

A kötelességérzet (etikai ellenállóképesség, önfegyelmező erő) a lélek reagálása az erkölcsi igazságokra; hajlam, mely arra indít, hogy egymással összeütköző vágyaink közül az életcéljaink nézőpontjából jelentősebb vágyaknak alárendeljük a kevésbbé jelentőseket, a közös érdekeknek az egyéni érdeket, ellenálljunk tehát a helytelen motívumoknak s kövessük a helyeseket, engedelmeskedjünk a törvényeknek, teljesítsük a mások és önmagunk iránti kötelességeinket. Ennek a reagálási készségnek fejlesztése és erősítése egyik feladata a morális nevelésnek.

Azonban az erejükben túltengő antiszociális hajlamokkal a kötelességérzet sem képes mindíg megbirkózni. Ennélfogva az erkölcsi nevelésnek törekednie kell ezeknek a hajlamoknak leszoktatás útján való elnyomására, épúgy, mint a fogyatékos jóhajlamoknak rendszeres szoktatással elérhető kifejlesztésére.

„A büntetőjog végvonalban egy nevelési rendszernek szankcionális betetőzése. Amit nem képesek elérni a vallás, az erkölcstan, a jogérzet és a magánjogi kényszereszközök, azt többé-kevésbbé kierőszakolja a büntetőjog." *(Fayer:* „A magyar büntetőjog kézikönyve".)

lános értékét, fokozottan vágyakoznak szeretet után s önzésük alábbhagy. Főleg ebben látjuk a szenvedés érzéstisztító hatását.

A hosszabb idejű fogvatartás, mely kizárja a szenvedélyek kielégítését, legalkalmasabb módja az iszákosságról, dohányzási-, játék- és egyéb szenvedélyekről való leszoktatásnak, tehát a mértékletességre nevelésnek.

Egyébként a rabnevelés tényezői: a letartóztatási intézet napirendjéhez alkalmazkodás útján a *rendes életmódhoz*, valamint állandó foglalkoztatással *munkához*, szorgalomhoz s ezáltal egyszersmind a kötelességek pontos teljesítéséhez szoktatása az elítélteknek. A munkakényszer tehát a modern szabadságvesztésbüntetésben nem a megtorlás faktora (mint volt pl. a gályarabságnál), hanem egyik legfontosabb tényezője az elítéltek szociál-etikai kezelésének. A munkáltatással egybekötjük szükség esetén a raboknak valamely mesterségre nevelését is, hogy a börtönből kiszabadulván, részt vehessenek a kenyérszerző gazdasági küzdelemben. Ezekhez a funkciókhoz járul rendszeres lelki gondozás, *oktatás* és *olvastatás* útján meggyőzése az elítéltnek az erkölcsi és vallási igazságokról s ellátása azokkal az elemi ismeretekkel, melyek nélkül a mai társadalomban senki sem szerezheti meg boldogulásának feltételeit.[2]

Az esztétikai nevelésnek, különösen az érzésnemesítő ének- és zeneművészet kultiválásával szintén engedhetünk némi teret a börtönökben.

Nevelési funkció végül — ha negatív irányú is — a letartóztatottak megóvása káros külső behatásoktól (erkölcsi ragályozástól). A javításnak feltétele ugyanis a kontágium elkerülése s a letartóztatottak megfelelő

[2] „A bűnözés három főoka: a tudatlanság, szenvedélyesség és szegénység; a tudatlanság gyógyszere az oktatás, a szenvedélyeket medrükbe szorítja az erkölcs és vallás, a nyomortól megóv a munka." *(Pulszky—Tauffer:* „A börtönügy multja, elmélete." 149—151. l.)

osztályozásával egyebek közt ezt a célt is szolgáljuk.[3]

III. *A fokozatos börtönrendszer* (lásd a „Börtönrendszerek" c. fejezetet) értelmében a megtorlás mértékének a javulás fokához kell igazodnia akként, hogy a büntetés szigora a javítás érdekében — azaz kedvezményként a jóviseletért — fokozatosan enyhüljön.

Nálunk a három fokozatú *angol rendszert* (magánelzárás, közös munkáltatás, feltételes szabadságra bocsátás) léptette életbe a büntetőtörvény az egy évet meghaladó fogház, államfogház és dologház, továbbá az egy évet meghaladó, de három évnél rövidebb börtön- és fegyházbüntetés végrehajtására. A három évi és ezt meghaladó börtön- és fegyházbüntetésre nézve a négy fokozatú *írrendszer* van érvényben, amely szerint a feltételes szabadságot megelőzi a közvetítőintézeti kezelés. Ha a büntetés egy évnél nem hosszabb, a fokozatosság elve nem érvényesül; a börtönbüntetésnél is csak annyiban, hogy a közös munkáltatást magánelzárásnak kell megelőznie.

---

[3] A megtorló tevékenységnek a nevelés funkcióitól, az érdemleges börtönügyi eljárásnak a többi funkciótól való szoros fogalmi elhatárolását „A magyar börtönügy vázlata" c. füzetemben kíséreltem meg először. A büntetésvégrehajtásnak ezeket a tényezőit még a rendszerességre törekvő német szakmunkák is összekeverik.

Megjegyzem, hogy a letartóztatás fogalmában az érdemleges elem (a szabadság elvonása) és a kényszeralkalmazás (fegyveres őr felügyelete alá helyezése az elítéltnek) annyira egybeolvad, hogy fogalmi elkülönítésük nem is volna célszerű. Így vagyunk a letartóztatást követő *fogvatartás* fogalmával is, ami az elítéltnek meghatározott helyen való tartózkodásra kényszerítését jelenti, tehát elhelyezés (érdemleges rész) és egyszersmind kényszeralkalmazás.

5. Egyénítés és osztályozás.

I. A börtönügyi funkcióknak különböző módozatai vannak. Amint a megtorlás során a szükséghez képest kisebb vagy nagyobb nélkülözéseknek vethetjük alá az elítélteket, a nevelés terén is helye lehet különböző pedagógiai eszközök alkalmazásának.

Irányelv a modern büntetésvégrehajtásban az *egyénítés* (individualizáció), amely szerint a hajlamaik, képességeik és életviszonyaik tekintetében lényegesen különböző elítéltekkel szemben egyéniségüknek megfelelő eljárást kell követni.

Ha a büntetés célja: a rossz hajlamok elnyomása részint represszió, részint a jó hajlamok kifejlesztése útján, — minden büntettesnél első sorban a bűntett indító okainak felderítésére kell törekednünk. A motívumok elleni küzdelemnek feltétele tehát a bűntettes egyéniségének alapos tanulmányozása. A felismerés és a leküzdés eszközei ma még tudományos tüzetességgel megállapítva nincsenek; de azért az indító ok számos esetben világosan látható s módunkban van individuális elbánással többé-kevésbbé eredményes harcot folytatni ellene.

A törvény is egyénít, amikor a különböző fajtájú bűncselekményekre a büntetésnek más-más nemét és mértékét állapítja meg; a bíró is individualizál, amikor az enyhítő és súlyosító körülmények (motívumok, lelki állapotok, életviszonyok) figyelembe vételével szabja ki a büntetési tételt. A büntetés végrehajtójának feladata a bíróság által a törvény alapján meghatározott nemben és tartamban kirótt, de különböző módon foganatosítható szabadságvesztés-

büntetést akként idomítani az elítélt bűntettes egyéniségéhez, amint azt a büntetés céljai megkívánják.

De nemcsak a célszerűség, hanem a büntetés igazságosságának elve is megköveteli az individualizálást, mert egyenlő elbánással aligha volna elérhető, hogy az elítéltek egyike se vettessék alá nagyobb szenvedésnek, mint amennyi szükséges a bűnözéstől való visszatartásához. („Egyenlőtlenekkel egyenlően bánni a legnagyobb igazságtalanság." *Aristoteles.*) Jóérzésű egyénnek fájdalmasabb, ha hozzátartozóitól teljesen elszakítjuk, mint rideglelkű, önző embereknek ; szellemi munkás nehezebben fogható kemény fizikai munkára testileg edzettebb embereknél ; földművesnek terhesebb az elzárás, mint ülő foglalkozáshoz szokott kézművesnek. Kétségtelen, hogy ezekkel szemben azonos bűnösségük és büntetésük esetében is igazságtalan volna a teljesen egyenlő elbánás.

Az egyénítésnek elengedhetetlen feltétele a letartóztatottak *osztályozása*, vagyis a hasonló egyéniségűeknek egymástól elkülönített csoportokban való elhelyezése.

Kifejtettük már, hogy az elítéltek bizonyos kategóriáival szemben különböző börtönrendszerek alkalmazása is kívánatos. (Lásd a „Börtönrendszerek" c. fejezetet.) De egyazon rendszer keretén belül is érvényesülhet az egyénítés és osztályozás elve.

Hogy mindenekelőtt a nőket teljesen el kell különítenünk a férfi-letartóztatottaktól, annak bővebb megokolására nincs szükség.

A teljes beszámíthatóságú (normális) alkalmi bűntettesek közül azok, akik gondatlanságból vagy menthető indító okból (pl. érthető indulatfellobbanásból, politikai meggyőződésből vagy társadalmi kényszer hatása alatt) elkövetett bűncselekményekért vannak elítélve — tehát rossz hajlamúaknak nem tekinthetők —, rendszerint sem erkölcsi, sem szaknevelésre nem szorulnak. Viszont a súlyos bűntettekben többszörösen visszaeső, üzletszerű bűntettesek, akiknek a büntetés után dologházba (esetleg

határozott tartamú büntetés nélkül szigorított dologházba) utalása ajánlatos, valamint a korlátolt beszámíthatóságúak (abnormális bűntettesek: alkoholisták, gyöngeelméjűek, epileptikusok stb.), akiket az elmélet szerint gyógyító-letartóztatási intézetekben kellene elhelyezni, — tehát általában a közveszélyes bűntettesek, — javulása a börtönben alig remélhető. Mindezekkel szemben az ártalmatlanná tétel szüksége lép előtérbe s a nevelés szempontjai háttérbe szorulnak.

Fölötte kívánatos, hogy az említett három kategória — az enyhébb alkalmi, az üzletszerű és a korlátolt beszámíthatóságú bűntettesek osztálya — az egyöntetű eljárás és a kontágium megakadályozása érdekében külön büntető-intézetekben helyeztessék el.[1]

Egyéb — alkalmi és szokásszerű — bűntetteseket illetően, akik nevelésre szorulnak és javíthatóknak mutatkoznak, a racionális osztályozás alapja a vagyon és személy elleni deliktumok miatt elítéltek különválasztásával az volna, hogy ezek körén belül külön osztályba soroztassanak a büntetlen előéletűek és külön osztályba a visszaesők; ezekben az osztályokban ismét két csoportba kellene különíteni azokat, akik túlnyomóan egyéniségükben rejlő motívumból s azokat, akik főleg társadalmi okok hatása alatt követték el a bűntettet. (Lásd „A bűntettes" c. fejezetet.)

Különösen súlyt kell vetnünk a visszaesők teljes elkülönítésére. A szokásos bűntettesek rendszerint jól viselkednek ugyan a börtönben, hogy kedvezményekhez jussanak, de társaságuk veszélyes a kevésbbé romlottakra, akiket romantikus elbeszéléseikkel bűnismétlésre és szövetkezésre csábítanak.

---

[1] *Olaszországban* a korlátolt beszámíthatóságú fegyenceket „casa di custodia"-ban, a romlottabbakat a „casa di rigore"-ban, az életfogytig tartó fegyházra ítélteket az „ergastoló"-ban helyezik el.

Görögországban külön egészségügyi börtönt (prison sanatoria) rendeztek be tüdőbeteg, epileptikus stb. letartóztatottak számára.

Kívánatos az ipari és a földműves munkára alkalmas elítélteknek is (a városi és a falusi kriminalitás képviselőinek) külön osztályokba csoportosítása. Ha az utóbbiak számára speciális — mezőgazdasági — büntetőintézetet létesítünk, abban sem nélkülözhetők a magánelzárás végrehajtásához szükséges helyiségek, valamint a mezőgazdasággal kapcsolatos iparágak űzéséhez szükséges munkatermek sem, mert a szabadban való dolgoztatás előtt az arra alkalmas elítélteket is zárt helyiségekben, szigorú felügyelet alatt kell dolgoztatni bizonyos ideig a kellő megfegyelmezésük végett.

Egy-egy intézeten belül céltudatos osztályozást keresztülvinni csak úgy lehet, ha minden osztály számára elegendő munkaterem áll rendelkezésre. Egyazon udvarban felváltva több osztály is sétáltatható és ugyanabban a tanteremben különböző időpontokban több osztály is oktatható, mert ezek a funkciók naponta csak 1—2 óráig tartanak ; a templomban istentisztelet alatt az osztályok egymástól — esetleg fafalakkal — teljesen szeparálhatók ; az állandó munkáltatáshoz azonban minden osztálynak külön munkatermekre van szüksége. Ahol kellő számú magánzárka hiányában ma is közös hálótermekben helyezik el éjjelre a letartóztatottakat, ott az osztályozást a hálószobákra is ki kell terjeszteni.

A különböző osztályokon belül tág tere van az egyéni elbánásnak, főként a közvetlen érintkezés, a lelki gondozás, a munkáltatás, az oktatás, a kedvezmények nyujtása és a fegyelmi jog gyakorlása tekintetében. Ennek feltétele az elítéltek egyéniségének alapos megismerése, ami éppenséggel nem könnyű feladat. Az elkövetett bűncselekmény súlyából alig lehet az elítélt jellemére következtetni ; gyilkosok rendszerint könnyebben javíthatók, mint tolvajok, csalók és uzsorások. Ismernünk kell a bűntett motívumát, az elítélt fejlődéstörténetét, fiziológiai állapotát esetleg szervezeti rendellenességeit, műveltségi fokát, családi és társadalmi életviszonyait, hogy megismerhessük

az érzületét, hajlamait és képességeit. Ehhez nem elég a bírósági ítélet és az orvosi vélemények tanulmányozása, hanem személyes érintkezés, a letartóztatottnak és hozzátartozóinak kikérdezése útján is igyekezni kell meggyőződést szerezni az elítélt lelki diszpozícióiról. Ez a feladat elsősorban a letartóztatási intézet vezetőjére hárul, aki az osztályozást eszközli, a letartóztatottakat munkára osztja be, az oktatást ellenőrzi s bánásmódját lehetően az elítéltek egyéniségéhez alkalmazni köteles. (Házszab. II. rész. I. fejezet 7. §.) De az intézeti orvosnak, lelkésznek és tanítónak is vannak ezen a téren kötelességei, melyeket a rendtartások tüzetesen körülírnak. (Lásd az „Egészségügy", „Erkölcsi támogatás", „Oktatás" c. fejezeteket.)

A rabnevelés azonban nemcsak egyénítés, hanem általánosítás is, azaz „korrektúrája az egyéni egyoldalúságnak és ösztönszerűségnek azáltal, hogy kényszerítjük az egyént individuális tulajdonságainak leküzdésével az egyetemes rendhez alkalmazkodásra".[2] A büntetésvégrehajtás általános szabályai (a napirendre, tisztaságra, munkakényszerre stb. vonatkozó szabályok) tehát minden egészséges letartóztatottra — bármilyen is az egyénisége — egyaránt kötelezők.

II. Az egyénítést célzó és a kontágium megakadályozására irányuló osztályozáson kívül a progresszív rendszer megköveteli *a fokozatosság elvén alapuló osztályozást is*, vagyis olyan osztályok alakítását, melyekben a kedvezmények fokozatosan nagyobbodnak s az elítéltnek szorgalmával és viseletével kell kiérdemelnie a felsőbb osztályba való előlépését.

(Angliában a fegyencek a „convict prison"-ekben szorgalmuk és magaviseletük szerint naponta bizonyos számú érdemjegyet kapnak. Négy fokozat van. Az elsőben nincsen jutalom s a férfi-fegyenc ebben a fokozatban legalább másfél évig marad; ha itt a meghatározott számú

[2] *Förster:* „Schuld und Sühne".

érdemjegyet — normális munkamennyiség után napi hatot, munkatöbblet esetében legfeljebb nyolcat — megkapta, akkor a második fokozatba jut, ahol előadásokon vehet részt és korlátolt mérvben esti szórakozásban is részesül; ebben a fokozatban legalább 6 hónapig — visszaeső egy évig — marad, azután jóviselet esetében a harmadik fokozatba kerül, amelyben a többi fegyenctől megkülönböztető ruhát kap, zárkája kényelmesebb és estenként társasjátékban — sakk, dominó stb. — vehet részt. A büntetés négy évének kitöltése és kellő számú érdemjegy megszerzése után a negyedik fokozatba jut a fegyenc s abban már közös étkezésben vesz részt, társaival együtt mozoghat a szabad levegőn s munkajutalmából újságot, dohányt s egyéb élvezeti cikket vehet. Rossz viseletnek jegyvesztés a következménye. Az érdemjegyek száma kihatással van a feltételes szabadságra bocsátás időpontjára is. Ha ugyanis a fegyenc büntetésének kitöltése előtt annyi érdemjegyre tesz szert, hogy azok száma eléri büntetése napjainak hatszorosát, vagyis ha napi hatnál több jegyet szerez, a büntetés hátralévő részét feltételes szabadságon töltheti; legjobb esetben — ha mindennap 8 érdemjegyet szerez — büntetése $^3/_4$ részének kitöltése után bocsátható feltételes szabadságra.)

Az egyes osztályokba tartozókat könnyebb felismerhetésük végett a rabruhára alkalmazott jelzésekkel szokták ellátni.

(A nálunk kötelező osztályozásokat a „Letartóztatottak elhelyezése“ és a „Jutalmazás“ című fejezetek ismertetik.)

B) Érdemleges eljárás

a) *Fogház, börtön, fegyház*

1. A büntetés kezdete. Halasztás és félbeszakítás

I. A jogerősen megállapított szabadságvesztésbüntetést rendszerint azonnal foganatba kell venni.

Az ítélet vagy végzés kihirdetésekor a törvényszék a jogerősen elítéltről, valamint arról is, akit nem jogerősen ítéltek el ugyan, de büntetését megkezdeni kívánja (Bp. 506. § 2. bek.), írásbeli értesítést ad a kir. ügyészségnek, mely az ítélet rendelkező, illetőleg végrehajtandó részét tartalmazza. (Bp. 506. § 3. és 4. bek.) Ugyanakkor átadja a jelenlevő elítéltet az ügyészségnek. Ha pedig az ítéletet kézbesítés útján közlik, vagy ha az elítélt az ítélethirdetésre nem volt előállítható, a további eljárás — idézés, elfogatóparancs stb. — a kir. ügyészséget illeti (Bp. 504. §), melynek hatáskörébe tartozik a végrehajtás foganatosítása.

A bíróság az ítélet írásba foglalása után megküldi annak jogerősségi záradékkal ellátott kiadmányait a kir. ügyészségnek.

A végrehajthatóságot az ítélet kiadmányain az elsőfokú bíróság elnöke, illetőleg vezetője bizonyítja. („Jogerős és végrehajtható." Bp. 494. § 5. bek.)

Hasonlóan jár el a járásbíróság is, mely saját ügyeiben a büntetések végrehajtását az ügyészség ellenőrzése mellett maga foganatosítja. (Bp. 559. §.)

Ha valakit különböző jogerős ítéletekkel több szabadságvesztésbüntetésre ítéltek, a kiszabott büntetések közül — az összbüntetésbe foglalás vagy egyesítés (Bp. 518. §) előtt — a legsúlyosabb neműt kell előbb foganatba venni (Bp. 517. §). Ha azután kiszabják az összbüntetést, annak kezdőpontjául az egyik jogerős ítélet alapján már megkezdett büntetés első napját tekintik.

Ha a bíróság előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságot rendelt el oly egyén ellen, akivel szemben akár a bíróság, akár a közigazgatási hatóság által más bűnügyben kiszabott szabadságvesztésbüntetést kell végrehajtani, előbb — hacsak annak különleges akadálya nincsen — a szabadságvesztésbüntetést kell foganatba venni s a végrehajtás tartamára az előzetes letartóztatást, illetve a vizsgálati fogságot fel kell függeszteni (47.119/1926).

II. Nem közömbös az elítéltre, hogy büntetését mely időpontban s milyen körülmények között tölti ki.

A büntetés célszerűsége szempontjából fontos követelménye az igazságszolgáltatásnak, hogy a bűncselekményt lehetően nyomon kövesse a büntetés s hogy ennélfogva a jogerős ítélet mentül előbb végrehajtassék. Viszont a büntetés igazságosságának elve megköveteli, hogy ne szenvedjen az elítélt nagyobb sérelmet, mint amilyen a büntetés céljának megvalósításához szükséges. E két érdek között gyakori a kollízió. Az élet ugyanis olyan akadályokat gördíthet a büntetésvégrehajtás elé, melyek az igazságosság szempontjából elkerülhetetlenné teszik a büntetés megkezdésének *elhalasztását* vagy a már megkezdett büntetés végrehajtásának *félbeszakítását*.

A szabadságvesztésbüntetés nem célozza az elítélt vagy hozzátartozói létérdekeinek megtámadását, különösen pedig egészségének megrontását, vagyoni tönkretételét vagy családi életének földúlását. Ha olyan körülmények merülnek fel, melyek a büntetés célján túlmenő súlyos sérelmekkel fenyegetik az elítéltet, a büntetés végrehajtásának nem kívánatos következményeit lehetően el kell

hárítani. Erre szolgál egyebek közt a büntetés végrehajtásának elhalasztása vagy félbeszakítása. Elmebaj esetén a célszerűség elve is követeli a halasztást, mert elmebetegen, aki a büntetés jelentőségét felfogni nem képes, céltalan volna foganatba venni a büntetést.

Kötelező ennélfogva a *halasztás*, ha a szabadlábon levő elítélt akkor, amikor a büntetését meg kellene kezdenie, elmebetegségben vagy olyan súlyos betegségben szenved, mely miatt büntetésének végrehajtása életét veszélyeztetné; ily esetekben bármely nemű és tartamú szabadságvesztés végrehajtását el kell halasztani az elítélt felgyógyulásáig (Bp. 507. §). A halasztás határozott időre szól, mely azonban törvényes okból meghosszabbítható; viszont az elítélt korábbi meggyógyulása esetében a nyert halasztás hatályát veszti.

Kötelező a halasztás az állam hadügyi érdekeire és a katonai szolgálat igényeire tekintettel abban az esetben is, ha katonai szolgálatra kötelezett egyént hat hónapnál nem hosszabb szabadságvesztésre ítéltek s az elítélt szolgálattételre behívatván, az illetékes katonai hatóság a büntetésvégrehajtás elhalasztását kívánja. Ilyenkor a halasztás a tényleges szolgálat megszűntéig, de legfeljebb három évi időtartamra szól. (Bp. 509. § 2. bek. és 1921 : XLIX. tc. 17. §.) Ugyanily esetben kötelező a megkezdett büntetés végrehajtásának félbeszakítása is. A tényleges szolgálat bevégezte, illetve a három év letelte után a honvédkerületi parancsnokság a főügyész megkeresésében megjelölt letartóztatási hely felügyelőségéhez kísérteti át az elítéltet. (34.572/1902.)

A kötelező halasztás esetein felül megengedhető bármely nemű és tartamú szabadságvesztésbüntetés elhalasztása akkor is, ha az elítélt nem súlyos, de ragályos betegségben szenved, miáltal a letartóztatottak egészségét veszélyeztetné, továbbá, ha az elítélt nőnek terhessége annyira előrehaladott, hogy a szülés bekövetkezése a büntetés tartama alatt várható. (Bp. 508. §.) A halasztás ilyenkor is

határozott időre szól s annak eltelte után meghosszabbítható. A betegség és a terhesség megállapításához hatósági orvos bizonyítványa szükséges. Kétes esetben az igazságügyi orvosi tanács is meghallgatható. (5800/1899. sz. r. 2. §.)

A két évet meg nem haladó szabadságvesztésbüntetés az említetteken kívül egyéb okból is — esetleg biztosíték kívánása mellett — elhalasztható, ha különös tekintetet érdemlő körülmény forog fenn, illetve ha az elítélt kimutatja, hogy a büntetésnek azonnal való végrehajtása neki vagy családjának a büntetés céljain kívül eső súlyos sérelmet okozna és ha szökésétől nem kell tartani. (Bp. 509. § és 510. § ut. bek.) Okul szolgálhat ilyen halasztásra főként az elítélt nem életveszélyes és nem ragályos betegsége, bizonyos időszakhoz kötött foglalkozása s egyéb vagyoni és családi körülményei. (Mezei munkásra és kőművesre pl. a büntetésnek nyáron való kiállása különösen hátrányos, mert egész évi keresetétől foszthatja meg nemcsak őt, hanem hozzátartozóit is.) Annak megállapításánál, hogy lehet-e az elítélt megszökésétől tartani, mérlegelni kell személyi, családi és vagyoni állapotát, valamint a kiszabott büntetés nagyságát. Akinek állandó lakása és rendes keresetforrása, felesége és gyermeke van, annak megszökése kisebb büntetés esetében rendszerint nem valószínű. A betegség megállapításához ily esetben is orvosi (ha nem is hatósági orvosi) bizonyítvány szükséges ; egyéb körülményeket az elöljáróság, rendőrhatóság, hivatali főnök stb. nyilatkozatával lehet bizonyítani.

Törvényszéki ügyben a kir. ügyészség,[1] járásbírósági ügyben az ügyészségi megbízott meghallgatása után a járásbíróság — a kötelező, valamint a ragályos betegség és terhesség miatt megengedett halasztás esetein kívül — csak elzárás és egy évnél nem hosszabb fogház- vagy börtönbüntetés végrehajtását halaszthatja el s csak egyízben

[1] A büntetések elhalasztása 1885-ig a bíróságok hatáskörébe tartozott.

és legfeljebb két hónapra. (Bp. 509. és 559. §.) Az „egyízben" azt jelenti, hogy a két havi halasztást megismételni nem lehet ; azt azonban, hogy a két hónap több részletben engedélyeztessék, a törvény nem zárja ki. (Adhat tehát az ügyészség előbb pl. egy hónapra, azután ismét egy hónapra szóló halasztást is.)

A kötelező halasztás esetei közül a katonai hatóság kívánságára való halasztást, egyébként pedig az egy évet meghaladó büntetésnek elhalasztását, valamint két hónapnál hosszabb tartamú halasztást — és pedig több ízben is — csak az igazságügyminiszter engedélyezhet. Azonban — a kötelező halasztások esetein kívül — a miniszter is csak két évet meg nem haladó szabadságvesztésbüntetés elhalasztását engedheti meg (Bp. 510. §) ; kivétel e részben az államfogházbüntetés, melyet kizáróan az igazságügyminiszter, de minden korlátozás, tehát a büntetés tartamára való tekintet nélkül halaszthat el (Bp. 511. §), mert ezzel a büntetési nemmel szemben a politikai célszerűség kérdésének is lehet jelentősége.

Ugyanezek a szabályok irányadók a pénzbüntetést helyettesítő, valamint az adócsalás miatt kiszabott (1920 : XXXII. tc. 13. §) szabadságvesztésbüntetések elhalasztására is.

Végül kegyelmi eljárás esetén is elrendelheti az igazságügyminiszter bármely szabadságvesztésbüntetésnek a kegyelmi kérvény érdemleges elintézéséig való elhalasztását. (Bp. 514. § 2 bek.)

A kérelem előterjesztése nem függeszti fel a végrehajtás megkezdését (Bp. 510. § 3. bek.) ; ha tehát a kir. ügyész (járásbíró) megtagadja a kérelem teljesítését, a büntetést azonnal meg kell kezdeni. Ha az elítélt két hónapnál hosszabb időre terjedő halasztást kér, vagy ha a büntetés egy évet meghalad, az ügyészség (járásbíróság) a halasztásnak, illetve a halasztás két hónapot meghaladó részének engedélyezése tárgyában az ügyiratokat határozathozatal végett véleményes jelentéssel közvetlenül az igazságügy-

miniszterhez terjeszti fel. (5800/1899. sz. r. 6. §.)[2] Ugyanígy jár el, ha az elítélt a halasztás megtagadása miatt panasszal él, mert másodfokban nem a főügyész, hanem a miniszter van hivatva dönteni. (19.478/1900.) Kivétel e szabály alól a jövedéki kihágás miatt kiszabott szabadságvesztésbüntetés, melynek megkezdésére a kir. ügyészség, illetőleg a főügyész adhat halasztást (31.000/1928. sz. r. 34. §) s így a döntés másodfokon a főügyészt illeti.

A kötelező halasztás, valamint a ragályos betegség és terhesség eseteiben nemcsak az elítélt vagy hozzátartozóinak kérelmére, hanem hivatalból is helye van halasztásnak. (5800/1899. sz. r. 6. § 2. bek.) Zsúfoltság vagy egészségügyi és egyéb okok miatt a fogházi rend érdekében ugyancsak hivatalból halaszthatók el a büntetések.[3]

A már foganatba vett bármely nemű és tartamú szabadságvesztésnek (tehát a jövedéki kihágás miatt kiszabott, valamint a Bp. 506. §-ának 2. bekezdése alapján az ítélet jogerőre emelkedése előtt megkezdett büntetésnek is) *félbeszakítását* az újrafelvétel és igazolás esetének kivételével csak az igazságügyminiszter engedheti meg és pedig kegyelmi kérelem tárgyalása alkalmából (Bp. 514. §) vagy egyébként fontos okokból. (Bp. 513. §). A félbeszakítás ugyanis nagyobb jelentőségű a halasztásnál, mert a szabadságvesztésbüntetés, ha azt megszakításokkal két vagy több részletben tölti ki az elítélt, lényegesen veszít a súlyából s ha a félbeszakítás a magánelzárás tartama alatt kö-

---

[2] Ilyen esetben, ha az ügyész véleményezi a halasztást, a gyakorlat szerint a büntetés végrehajtását az igazságügyminisztérium döntéséig rendszerint függőben tartja, mert különben a kérelem célját vesztené s a miniszter legfeljebb félbeszakítást rendelhetne el, holott a törvény a halasztást is megengedi.

[3] A háború alatt tömegestől halasztották el hivatalból a hadköteles elítéltek büntetéseit; számos halasztás volt továbbá a fogházi élelmezés nehézségei miatt is.

vetkezik be, annak hatályát is megzavarja. Ezért a félbeszakítást csak nagyon fontos okok igazolhatják, amelyek egyöntetű elbírálást igényelnek s ez csak egységes kezelés mellett válik lehetővé. Az azonban, hogy a törvény csak az ig.-miniszternek ad jogot a félbeszakításra, nem zárja ki, hogy a letartóztatási intézetek biztonsági és egészségügyi viszonyai által követelt kivételes félbeszakítási eseteket az igazságügyminiszter szabályrendeletben állapítsa meg. (Lásd a Bp. miniszteri indokolásának 529. lapját.) Adhat tehát a miniszter általános felhatalmazást a büntetés végrehajtására hivatott hatóságoknak, hogy bizonyos tüzetesen megjelölt egészségügyi vagy biztonsági okokból félbeszakíthassák a megkezdett büntetéseket.

A félbeszakításról az ezt foganatosító hatóságnak értesítenie kell az ügyben eljárt kir. ügyészséget (56.974/1924), valamint nyilvántartás céljából az elítélt lakóhelye szerint illetékes rendőrhatóságot is. (54.042/1924.) Elrendelhető szükség esetén, hogy az elítélt a félbeszakítás tartamára rendőri felügyelet alá helyeztessék (foghr. 58. §.) Ha pedig az illető a közbiztonság szempontjából utóbb megbízhatatlannak vagy veszélyesnek bizonyul, avagy szökésre tesz kísérletet, a félbeszakításra adott engedélyt a miniszter nyomban visszavonja.

Valamely bűnügy *újrafelvételének* az elítélt javára történt indítványozása esetén, valamint az indítvány előterjesztése előtt is, ha a bíróság tudomást szerez oly körülményről, melynek alapján az elítélt javára újrafelvétel volna indítványozható, — joga van a bíróságnak az ítélet végrehajtását — feltéve, hogy annak hatályon kívül helyezése alaposan várható — az újrafelvétel kérdésében hozandó elsőfokú érdemleges határozat meghozásáig felfüggeszteni, illetőleg félbeszakítani. (Bp. 453. §). Ezt más hatóság, mint a bíróság nem teheti, mert csak a bíróság állapíthatja meg, hogy várható-e az ő ítéletének hatályon kívül helyezése az újrafelvétel során felmerülő új adatok következtében.

Ugyanezt a jogot megadja a törvény a bíróságnak abban az esetben is, ha az elítélt valamely határnap vagy határidő (pl. másodfokú ítélet ellen bejelenthető perorvoslat határidejének) vétlen elmulasztása miatt *igazolás* iránt kérelmet terjeszt elő s azt fontos okkal támogatja. (Bp. 468. § 2. bek.)[4]

[4] A halasztás vagy félbeszakítás iránti kérelmet tartalmazó beadvány és jegyzőkönyv járásbírósági ügyben: ha két hónapnál nem hosszabb halasztásra irányul a kérelem: 2 P közigazgatási, (5100/1931. M. E. sz. r. 52. § és Bh. 1361/1932.), — egyébként 10 P törvénykezési illeték, — tvszéki ügyben: ha a kérelem fölött a kir. ügyész saját hatáskörében érdemben határozhat: 5 P, — ha érdemben csak a főügyész, vagy az ig.-miniszter határozhat: 10 P törvénykezési illeték alá esik (7400/1931. P. M. sz. r. II. 9. §.)

2. Letartóztatás. Beutalás. Rabszállítás.

I. A büntetésvégrehajtás első mozzanata a *letartóztatás*, vagyis az elítéltnek szabadságától hatósági őrizetbe helyezés útján való megfosztása.

Ha a bíróság a jogerős ítélet kihirdetése után átadja az elítéltet az ügyészségnek, ez a hatóság — ha halasztásra nincsen ok — a szabadlábon levő elítéltet nyomban letartóztatja (őrt állít mellé), a fogházba kísérteti és rendelvénnyel utasítja a fogházvezetőt a büntetés végrehajtására. Ha pedig a bíróság nem adta át az elítéltet az ügyészségnek, mert a jogerős ítéletet bármely okból nem hirdette ki előtte, — továbbá, ha az elítélt halasztást kapott a büntetés megkezdésére, az ügyészség letartóztatás végett *megidézi* őt. Ha az idézésre nem jelen meg, *elővezető parancsot* kell kibocsátani ellene. Ha azonban megszökésétől lehet tartani, akkor idézés helyett *elfogató parancs* kibocsátásának van helye. (Bp. 515. § 2. bek.)

Mind az elővezető, mind az elfogató parancs: az elítélt hatóság elé állításának elrendelése; az elfogató parancs kiterjed a bujkáló vagy ismeretlen helyen tartózkodó elítélt felkutatására és kézrekerítésére is s aki ellen ilyen parancs van kibocsátva, azt bármely közhatóság, közhivatalnok vagy hatósági közeg letartóztathatja; a letartóztatottat a legközelebb levő ügyészség, járásbíróság vagy rendőrhatóság elé kell állítani. Az elővezető parancs kézbesítője köteles az elítéltet, ha szükséges, kényszerítő eszközökkel, esetleg karhatalom igénybevételével is közvetlenül az idéző hatóság elé állítani. (Bp. 131. és 144. §.)

Ha az elítélt tényleges katonai szolgálatban áll, idézésnek nincs helye, hanem a feljebbvaló katonai hatóságot kell megkeresni a fennálló szabályok értelmében a büntetésnek végrehajtása (lásd „A szabadságvesztésbüntetés nemei" c. fejezet III. részét), illetőleg az elítéltnek evégből a kir. ügyészséghez való átkísértetése iránt.

Olyan elítélt ellen, aki a büntetés végrehajtása elől megszökött vagy elrejtőzött, kézrekerítése végett *nyomozólevelet* kell kibocsátani. (Bp. 515. § 2. bek.) A nyomozólevél: az elítélt személyleírása kapcsán felhívás a hatóságokhoz a szökevény elfogatására; tehát valamennyi hatósághoz intézett és közhírré tett elfogató parancs. A letartóztatottat a legközelebb levő vizsgálóbíró, járásbíróság, ügyészség vagy rendőri hatóság elé kell állítani s az átvevő hatóság — épúgy, mint az elfogató parancs alapján letartóztatottnál — intézkedik, hogy átkísérjék őt ahhoz a hatósághoz, mely a nyomozólevélben megjelölve van. (Bp. 144. §.)

A nyomozólevelet figyelőlappal (24.300/1908. sz. r. 20. §) együtt a budapesti „Orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatal"-nak kell megküldeni közzététel végett, mely a „Bűnügyi Körözések Lapjá"-ban foganatosítja a közzétételt. Ha a szökevény kézrekerült vagy a nyomozólevél egyéb okból (elévülés, halál stb.) tárgytalanná vált, intézkedni kell haladéktalanul a nyomozólevél visszavonása iránt, ami a figyelőlap-visszavonásnak (24.300/1908. sz. r. 21. §) megküldésével szintén az említett hivatal útján történik. (34.300/1922.)

Ha az elítélt büntetésének tartama alatt a letartóztatási intézetből szökött meg, újabb letartóztatására van szükség. Evégből az ügyészség, illetve az orsz. büntetőintézet igazgatója azonnal közli az esetet a szökevény személyleírása kapcsán üldözés és letartóztatás végett a legközelebbi rendőr- és csendőrhatóságokkal és nyomozólevelet is bocsát ki a szökevény ellen (Bp. 515. § ut. bek. és foghr. 80 §) a fent ismertetett szabályok szerint. Ezenfelül

értesíteni kell minden szökésről az illetékes kir. ügyészséget és az orsz. büntetőintézetekben előforduló szökésekről az igazgatóságoknak haladéktalanul részletes jelentést is kell tenniük az igazságügyminisztériumhoz. Ebben a jelentésben ki kell terjeszkedni arra is, hogy kit terhel a szökés miatt a fegyelmi vagy bűnvádi felelősség. (19.534/1926.)

Ha az elítélt feltételes szabadságon léte, vagy az alatt szökik meg, amíg büntetésének végrehajtása félbe van szakítva, úgy kell tekinteni, mintha a letartóztatási intézetből szökött volna meg; ennélfogva ily esetben is helye van nyomozólevél kibocsátásának.

A külföldre szökött elítélt ellen, ha ottani tartózkodási helye ismeretessé vált s ha az ítélet oly bűncselekményről szól, amely miatt a nemzetközi szerződések szerint kiadatásnak helye van, az illetékes bíróság elfogató parancsot bocsát ki és a kir. ügyészség meghallgatása után határoz a kiadatás szüksége és kieszközölhetősége tárgyában; azután jelentést tesz az igazságügyminiszternek a kiadatásnak diplomáciai úton való kieszközlése végett; jelentéséhez csatolni kell a szökevény személyleírását, valamint az elfogató parancsnak és a jogerős ítéletnek hiteles kiadmányát. (Bp. 475. §.)

Járásbírósági ügyekben ezeket a szabályokat megfelelően kell alkalmazni.

II. A fogházba befogadás a kir. ügyész (járásbíró) rendeletére történik. Ez a rendelet rendszerint bírói határozaton, illetve az ítéletről szóló bírósági értesítésen (Bp. 506. §) alapul. (A beutaló „rendelvény" mintáját a 32.500/1917. sz. rendelet 1. §-a állapította meg s azt az „Iratminták kir. törvényszékek stb. számára" c. kézikönyv II. kötete 761. szám alatt tartalmazza.)

De be kell fogadni a fogházba ideiglenesen a rendőrhatóság vagy csendőrség által elővezetett, bekísért vagy más fogházból átszállított egyéneket is s ezekről a fogházvezető haladéktalanul jelentést tesz a rájuk vonatkozó

iratok kapcsán további rendelkezés végett az ügyészségnek (járásbíróságnak).[1]

Az ügyészség (járásbíróság) rendeletének vétele után a fogházvezető megállapítja a befogadott elítélt személyazonosságát s ugyanakkor meg is motoztatja őt (nőket nőfelügyelővel).

A *fogolytól* el kell venni minden készpénzt, ékszert és egyéb értéket, gyujtót, pipát, dohányt, valamint minden olyan tárgyat és eszközt is, melyekkel magának vagy másnak ártalmára lehetne, avagy szökését előmozdíthatná. (Foghr. 157. § 18. p.) Ha tisztátlanságánál fogva az orvos szükségesnek tartja, azonnal meg kell mosdatni vagy fürészteni s egyúttal tisztába kell öltöztetni.[2] Annak a férfifogolynak, aki a kellő tisztaságot elhanyagolja, haja és szakálla rövidre nyírható, illetőleg leborotválható. (Foghr. 27. §.) A két évnél hosszabb időre elítélt foglyokat, akikre nézve kötelező a fogolyruha, befogadásuk után nyomban fogolyruhába kell öltöztetni. (Foghr. 29. §.)

A *raboktól* és *fegyencektől* befogadásukkor elvesznek mindent, ami rajtuk és velük van; azután tiszta rab-, illetve fegyencruhába öltöztetik őket, mely rájuk nézve büntetésük egész tartama alatt kötelező. (Btk. 29. és 37. §.) Hajukat lenyírják olymódon, hogy tisztántartása megkönnyíttessék, szakállukat pedig leborotválják. (Fegyhr. 6. és 9. §, börtönr. 6. és 9. §.) Maguknál csak azt tarthatják, amit az igazgatóság átad nekik (könyv, munkaanyag stb.) vagy kivételes engedéllyel náluk hagy (pl. zsebórát).

A letartóztatottra nézve egyik legsúlyosabb következménye a szabadságvesztésnek a hozzátartozóitól való elszakadás. (A Foghr. 13. §-a kiemeli — fölöslegesen — azt is, hogy a fogoly házastársa és gyermekei törvényes ok

[1] Hasonlóan értelmezi a fogházrendtartás 4. és 5. §-át a 6636/1885. sz. rendelet.

[2] Mindezt a foghr. 103. és 110. §-ai kifejezetten csak az előzetes letartóztatásban levőkre és a vizsgálati foglyokra rendelik el; természetes azonban, hogy az elítéltekre is alkalmazni kell ezeket a szabályokat.

nélkül még kívánságukra sem tehetők a fogollyal együtt fogságba.) A letartóztatott szülők által behozott vagy velük bekísért gyermekek csak addig tarthatók a letartóztatási intézetben, míg a rögtön értesítendő helybeli rendőrhatóság elhelyezésükről nem gondoskodik vagy erre valamely jótékony egyesület nem vállalkozik. Kivétel a letartóztatott anya *csecsemője*, ha szüksége van az anyai emlőre s az anya képes és hajlandó táplálni őt ; ebben az esetben a csecsemő másfél éves koráig anyjánál hagyható s ha azután is annyira fejletlen, hogy az intézeti orvos véleménye szerint a korához mért étkekkel táplálkozni nem képes, kivételképpen mindaddig az anyjánál kell hagyni, amíg azt az orvos szükségesnek tartja. Ellenkező esetben a gyermeket gondviselés végett az atyának vagy az anya rokonainak kell kiadni s ha ilyenek nincsenek vagy szegénységük miatt a gyermek ellátására képtelenek, ápolás végett másféléves koráig gyermekmenhelyen kell elhelyezni. (A letartóztató intézetben tartott vagy másféléves koráig dajkaságba adott gyermek ápolási és tartási költségeit a bűnügyi ellátmányból előlegezik.) Amint a gyermek másféléves korát elérte és további kivételes gondozására szükség nincsen, átadják a letartóztató intézet székhelyén illetékes közigazgatási hatóságnak. (14.270/1907 sz. r.-tel kiadott utasítás 24. §.)

III. Az előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban levő elítéltet, aki átesett már a letartóztatáson és az azzal kapcsolatos funkciók egy részén, a jogerős ítélet kihirdetése után az ügyészség (járásbíróság) rendelvénnyel visszakísérteti a fogházba s a büntetésvégrehajtás ebben az esetben a törzskönyvezéssel és a körülményekhez képest az addig használt ingók (saját ágynemű stb.) elvonásával, rabruhába öltöztetéssel és magánzárkába helyezéssel kezdődik.

Minden letartóztatottat be kell jegyezni a fogházba való befogadásától számított 24 óra alatt személyleírásával s a reá vonatkozó adatokkal együtt a fogházi *törzskönyvbe*. (6636/1885. és 5400/1899. sz. r. 15. §-a.) A törzskönyvnek

legfontosabb adata a büntetés kezdő és utolsó napja, illetve a szabadulási nap.

A büntetés *kezdőnapja* azonos az ügyészség (járásbíróság) részéről eszközölt letartóztatás és a fogházba való befogadás napjával; előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban levő elítéltre nézve pedig azzal a nappal, melyen az ügyész (járásbíró) a fogházvezetőt rendelvénynyel a büntetés foganatba vételére utasította.

Ha az elővezetett vagy elfogott elítéltnek valamely rendőri hatóság vagy közeg által a megkereső hatóságnak (ügyészségnek, járásbíróságnak) való átadása az elítélt hibája nélkül hosszabb, az átszállításhoz rendszerint szükséges időt meghaladó időtartamot vett igénybe, vagy ha az elítélt ellen a büntetés végrehajtása végett kikérési eljárás folyt s e közben le volt tartóztatva, ezekben az esetekben az átszállítás és fogvatartás idejének be vagy be nem számítása s milyen tartamban való beszámítása iránt az elsőfokú bíróság határoz. E végből az elítélt kérelmére — vagy kiváló méltánylást érdemlő okokból hivatalból is — törvényszéki ügyben a kir. ügyészség, járásbírósági ügyben az ügyészségi megbízott indítványt terjeszt a bíróság elé. (30.451/1906.)

A *szabadulási nap* a büntetés utolsó napját követő nap, melynek reggelén az elítéltet szabadlábra kell helyezni (Fogházrendt. 74. §), illetve amely napon a feltételes szabadságra bocsátottnak büntetését kiállottnak kell tekinteni. (Btk. 50. § utolsó bek.)

Ennek a napnak megállapításánál mindenekelőtt azt az időt kell levonni a büntetési időből, melyet a bíróság ítéletében vagy utólag hozott végzésében kitöltöttnek nyilvánított. De ezenfelül le kell vonni az előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban töltött azt az időt is, amely oly esetben 1., ha az elítélt perorvoslattal nem élt, az ítélet kihirdetésétől, 2., ha perorvoslattal élt, de azt visszávonta, a visszavonás napjától, 3., ha perorvoslatát elkésés vagy határozatlanság miatt visszautasították,

a jogerős visszautasítás keltétől, 4., ha pedig az ítélet ellen perorvoslat egyáltalán nem, vagy csak a jogegység érdekében volt használható, az ítélet keltétől a büntetés végrehajtásának megkezdéséig letelt. (Bp. 505. §.) Ez az idő tehát nem tehető bírói beszámítás tárgyává, hanem annak minden napja büntetésnek számít.[3]

Megállapítván a büntetésnek végrehajtást igénylő részét, hozzáadjuk ezt a büntetés kezdőnapjához s így kapjuk meg a szabadulási napot. (2701/1894.) A hónapot és az évet mindenkor a közönséges naptár szerint, a napot 24 órával, a hetet pedig 7 nappal kell számítani. (Btk. 3. §.) Ehhez képest, — ha a végrehajtandó büntetés csak évekből vagy hónapokból áll — a szabadulási napnak a büntetés utolsó havának ugyanolyan számú napjára kell esnie, amilyen számú a büntetés kezdőnapja volt. (Ha pl. egy hónapi fogházbüntetés kezdőnapja 1929. évi február hó 1., akkor a szabadulás napja 1929. évi március hó 1.; ilyenkor tehát az elítélt 28 napot tölt fogházban; ellenben, ha a kezdőnap március 1., akkor a szabadulás napja április 1., s így az elítéltnek 3 nappal többet kell kiállania.) Kivétel e szabály alól az az eset, amikor a kezdőnapéval azonos számú nap az utolsó hónapban nincsen; ilyenkor a szabadulási nap az utolsó hónapnak csak utolsó napja lehet. (Ha pl. a kitöltendő két hónapi büntetés kezdőnapja december hó utolsó négy napjának — szökőévben pedig utolsó három napjának — bármelyike, a szabadulási napnak minden esetben február hó utolsó napjára kell esnie.)

A büntetőtörvényben megállapított naptári számítás mellett tehát elkerülhetetlen, hogy azonos tartamú bünte-

---

[3] Így pl. a Kúria jogerős ítéletének meghozatalától a büntetés megkezdéséig hosszabb idő szokott eltelni, mert közben az iratokat le kell küldeni az elsőfokú bírósághoz, mely azután határnapot tűz ki az ítélethirdetésre stb.; az ezalatt töltött vizsgálati fogság minden napját le kell vonni a büntetésből. De ilyenkor a gyakorlatban levonás helyett a jogerős ítélet keltének napját tekintik a büntetés kezdőnapjának; ez egyszerűbb eljárás s az eredmény ugyanaz.

tésre ítélt két egyén közül az egyik több, a másik kevesebb napot töltsön a fogházban. (Kiemeli ezt a Btk. miniszteri indokolása is.)[4]

A büntetés félbeszakítása vagy az elítélt megszökése folytán előálló újabb szabadulási időt akként kell kiszámítani, hogy a büntetés eredeti kezdőnapjától számított

---

[4] *a)* Ha az ítélet több évet és hónapot, pl. 7 évi és 5 havi fegyházat állapít meg s abból 1 évet és 4 hónapot nyilvánít kitöltöttnek, a kezdőnap pedig 1921. év január hó 29-ike, a szabadulási napot következően számítjuk ki:

a büntetés	7 év	5 hónap	
levonva ebből a kitöltött	1 évet	4 hónapot	
marad végrehajtandó	6 év	1 hónap	
hozzáadva a kezdőnapot	1921 év	1 hónap	29
szabadulási nap	1927 év	II. hónap	29.

Minthogy azonban 1927. évi február hóban csak 28 nap volt, a szabadulási nap 1927. év február hó 28. és nem március 1. napja, mert ilyen esetben — az állandó gyakorlat szerint — a következő hónapra átmenni nem lehet.

b) Ha a büntetési idő vagy a kitöltöttnek nyilvánított időtartam napokat is tartalmaz, — pl. az ítélet 1 évre és 7 hónapra szól s abból 4 hónap és 7 nap van kitöltöttnek nyilvánítva, a kezdőnap pedig 1921. évi május hó 17-ike, — a büntetési időt mindenekelőtt hónapokra és napokra kell átszámítanunk, hogy levonhassuk belőle a kitöltöttnek vett hónapokat és napokat:

1 év 7 hónap	1 év	6 hónap	30 nap
levonva ebből		4 hónap	7 napot
marad végrehajtandó	1 év	2 hónap	23 nap
ebből a kezdőnaphoz	1921 év	5 hónap	17 naphoz
hozzáadjuk előbb a naptár szerint számítandó évet és hónapot	1 évet	2 hónapot	
	1922 év	7 hónap	17 nap
azután a még végrehajtandó napokat			23 nap
	1922 év	7 hónap	40 nap

minthogy pedig a hetedik, azaz július hónapban 31 nap van, ezt levonván a 40 napból, a szabadulás napja . . . . . 1922. év augusztus hó 9.

szabadulási időponthoz hozzáadjuk a félbeszakítás vagy szökés következtében szabadlábon töltött időtartamot. (404/1906.)

IV. Fegyházbüntetésre jogerősen elítéltek csak ideiglenesen helyezhetők el a törvényszéki fogházban, mert ezeknek büntetését orsz. fegyintézetben kell végrehajtani. A börtönre ítélteket, ha büntetésükből — az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság által kitöltöttnek vett idő levonásával — még legalább egy év van hátra, börtönbe kell szállítani. (57.463/1884.)

Orsz. büntetőintézetbe azonban csak az igazságügyminiszter előzetes írásbeli engedélye (beutaló rendelete) alapján fogadhatók be a rabok és fegyencek (börtönr. 4. §, fegyhr. 4. §); kivétel a budapesti kir. orsz. gyüjtőfogház, melybe általános miniszteri engedély alapján a budapesti és a pestvidéki törvényszék által elítéltek ideiglenesen a beutalás előtt is befogadhatók s ezeknek *beutalása* vagy más büntetőintézetbe átszállítása végett a gyüjtőfogház igazgatósága tesz jelentést havonta a minisztériumnak. (52.873/1926.)

Egyébként a kir. ügyészség vezetője, akinek felügyelete alatt áll a törvényszéki fogház, tartozik a büntetés foganatba vételétől számított nyolc nap alatt jelentést tenni beutalás végett az igazságügyminiszterhez. Ehhez a jelentéshez mellékelni kell a letartóztatottnak a törzskönyv alapján kitöltött *értesítőjegyzékét*, a jogerős ítéletek és indokolásuk másolatait és a fogházorvosnak a letartóztatott egészségi állapotára vonatkozó bizonyítványát, amit az értesítőjegyzék megfelelő rovatának az orvos által való kitöltése és aláírása is pótolhat. E jelentés alapján az igazságügyminisztérium értesíti az ügyészt, hogy a rabot vagy fegyencet melyik orsz. intézetbe kell szállítania s egyúttal megküldi a jelentés mellékleteit az orsz. büntetőintézet igazgatóságának.

A ragályos vagy olyan betegségben szenvedőt, mely a szállítás folytán súlyosbodhatik, továbbá a terhesség két

utolsó havában levő nőletartóztatottat elszállítani nem szabad. (Foghr. 98. §.)

(A budapesti és pestvidéki törvényszék által egy hónapot meghaladó fogházra ítélt férfifoglyokat, valamint börtönre és fegyházra ítélt férfiakat a budapesti gyüjtőfogházba, más törvényszék által elítélt férfirabokat a szegedi börtönbe, — nőrabokat és nőfegyenceket Márianosztrára, ipari foglalkozást üző férfifegyenceket rendszerint a váci és soproni fegyházba, a többi fegyencet pedig lehetően az elítéltetési helyhez legközelebb eső olyan orsz. intézetbe szokott beutalni az igazságügyminisztérium, amelyben több üres hely áll rendelkezésre.

Raboknak és fegyenceknek a hartai büntetőintézetbe, tehát szabadban végzendő munkára való beutalási feltételeit lásd a „Munkáltatás" c. fejezetben.)

Az orsz. büntetőintézetbe átszállított rabokat és fegyenceket az átvétel előtt az intézeti orvos megvizsgálja: nem szenvednek-e ragályos betegségben, mely esetben a felvételt meg kell tagadni.

A beszállítottakat egyenként az igazgató vagy annak távollétében helyettese elé állítják, személyazonosságuknak az értesítőjegyzékben foglalt személyleírás, büntetésük nemének pedig az ítéletek alapján való megállapítása végett. Az átvételről a kísérő őr megfelelő bizonylatot kap. (Börtönr. és Fegyhr. 4. és 5. §.)

V. Gyakran merül fel annak szüksége, hogy letartóztatottak nemcsak fogházból orsz. büntetőintézetbe, hanem az utóbbiból vissza a fogházba vagy valamely hatósághoz szállíttassanak. Fogházi letartóztatottnak a bíróság elé vezetése és onnan visszakísérése iránt a bíróság a fogházvezető tiszt útján — a fogházi rend figyelembevétele mellett — önállóan intézkedhetik. (Foghr. 181. § ut. bek.) Orsz. büntetőintézetből az igazságügyminiszter engedélye nélkül rabok és fegyencek büntetésük kitöltése előtt sem el nem bocsáthatók, sem más hatóságnak, mint kir. bíróságnak, ki nem szolgáltathatók. (Börtönr. 83. §, Fegyhr.

84. §.) A bíróságnak az igazgatósághoz intézett megkeresése alapján át kell kísérni a rabot és fegyencet a bírósághoz ; de ha sértettként vagy magánvádlóként vannak ezek megidézve, a nélkül, hogy személyes megjelenésre is kötelezve volnának, akkor személyesen nem, csak költségükön alkalmazott képviselőjük útján jelenhetnek meg a tárgyaláson. (28.695/1926.)

Ha a rendőrségnek vagy csendőrségnek valamely bűnügy nyomozása során van szüksége egy letartóztatott személyére, akár mint gyanusítottra, akár tanuságtétel végett, — a kikísérés megengedése iránt a nyomozás irányítására illetékes kir. ügyészség útján kell az ig.-miniszterhez előterjesztést tennie. (34.423/1933.) A miniszter a gyakorlat szerint (tekintettel a Bp. 145. §-ára) legfeljebb 48 órára engedélyezi a letartóztatottnak nyomozás érdekében a rendőrségre vagy csendőrségre, illetőleg a nyomozás színhelyére kísértetését.

A *letartóztatottak szállítása* mindenkor őrkíséret mellett történik. (Lásd a „Felügyelet" c. fejezetet.) Erre a célra a legmegbízhatóbb őröket szemelik ki s mindannyiszor figyelmeztetni kell őket a szakadatlan éberségre. (Foghr. 83. és 88. §.)

Bírósági megkeresés esetén az orsz. büntetőintézet igazgatósága a rabot és fegyencet saját őrszemélyzetével kísérteti az illető bíróság elé s ha ottléte 3 napnál több időt nem igényel, vissza is kísérteti onnan ; különben pedig a visszakísértetés az illetékes ügyészség feladata, mely az átkísért rab vagy fegyenc ideiglenes elhelyezéséről is köteles gondoskodni. (Börtönr. 83., Fegyhr. 84. §.)

Őrhiány esetén vagy nagy távolságra, avagy egyéb fontos körülménynél fogva, letartóztatottak szállítására kivételesen csendőrök vagy más közbiztonsági közegek is alkalmazhatók. (14.270/1907. sz. r. 68. §.) A kir. ügyészségek (jbíróságok) és igazgatóságok evégből közvetlen felhívást, illetőleg megkeresést intézhetnek a csendőrséghez. (Lásd a 120.443/1927. B. M. sz. rendelettel közölt „Csendőrségi utasítás" 13., 91. és 95. §-ait.)

Az őrkíséretet az átadó hatóság a szükséges költségelőleggel is ellátni köteles. A kísérő őr *útiszámla-jegyzéket* kap, melyben a neki átadott s az általa kiadott összegeket nyugtáznia kell. (Foghr. 94. § és 54.578/1924.)[5] Az őr részére kiküldő iratot *(menetlevelet)* is kell kiállítani s azon a vasúti vagy hajózási menetjegypénztár elismervényt állít ki a fizetett menetdíj összegéről. (9344/1923.) El kell látni végül a kísérő őrt *nyilt rendelettel* is, melyben az útirány s az előlegezett útiköltség összegének feltüntetése mellett felkéretnek a hatóságok, hogy szükség esetén támogassák a kíséretet. A nyilt rendelet hátlapjára az átadó hatóság az indulás, az átvevő hatóság pedig a megérkezés napját és óráját rávezeti. (Az útiszámla, kiküldő irat és nyilt rendelet mintáját lásd a 48.861/1925. sz. r. mellékletén.)

A szállítandó letartóztatottat az útra napi 112 dkg kenyérrel s ha az utazás egy egész napot, vagy annál többet vesz igénybe, a nyári hónapokban (április 1.—október 31.) a kenyéren felül egyéb száraz étellel (szalonna, túró stb.), a téli hónapokban (november 1.—március 31.) száraz étel helyett meleg étellel kell ellátni s útnak indítás előtt lehetően természetben kell azt neki kiszolgáltatni. (14.270/1907. sz. r. 68. §-a; 11.682/1911. és 49.409/1917.)

Ha a letartóztatott viselete, előélete vagy a helyi viszonyok s az őrség elégtelensége folytán különös óvatosságra van szükség, szállítás közben biztonsági szempontból *bilincset* kell alkalmazni. (2082/1872.)[6] Rabot és fegyencet szökés veszélye esetén mindenkor meg kell bilincselni. (Börtönr. 83. §, Fegyhr. 84. §.)

---

[5] Ha az őrnek kedvezményes jegy váltására jogosító arcképes igazolványa van, saját személye után csak azt a menetárat számíthatja fel, amelyért igazolványa alapján utazhatik; ha azonban ilyennel ellátva nincsen — pl. ha ideiglenes minőségű fogházőr, amit a hivatalfőnök az útiszámlán igazol —, akkor teljes menetdíjat számíthat fel. (9344/1923.)

[6] A bilincs alkalmazásának módjára nézve lásd a *„Kényszeralkalmazás"* c. fejezetet.

A szállítás a körülményekhez képest kocsin, gépkocsin, gőz- vagy villamosvonaton, rövid távolságra pedig gyalogszerrel is — azonban kocsin vagy gyalog csak a nappali órákban — eszközölhető. Tömeges szállítás esetében az illető községi elöljáróságot előfogatok, vagy a vasúti állomás főnökét külön III. oszt. személyszállító kocsi szolgáltatása végett legalább 24 órával az indítás előtt kell megkeresni. (Foghr. 81., 82. § és 14.053/1934.) Budapest utcáin bilincsre vert letartóztatottak csoportosan gyalogszerrel nem kísérhetők, hanem e helyett rabszállító gépkocsit vagy külön villamoskocsit kell igénybe venni. (26.110/1923.)

Ha valamely letartóztatott útközben komolyan megbetegszik, be kell szállítani a legközelebb eső bírósági fogházba s ha a fogházorvos szerint továbbutazása egészségét veszélyeztetné, felgyógyulásáig az ottani kórházban kell tartani.

A szállítás költségei rendszerint annak a letartóztatási intézetnek ellátmányából fedeztetnek, melyből a szállítás történik. Ha azonban orsz. büntetőintézetből bíróság elé vagy bírósági fogházba szállítanak letartóztatottat, a költségek megtérítendők az illető orsz. büntetőintézetnek. Polgári bíróság által személyes megjelenésre kötelezett letartóztatott szállítási költségei a bűnügyi költségellátmányt terhelik. (14.270/1907. sz. r. 68. §-a.)

3. Napirend. Érintkezés a letartóztatottakkal.

I. Az emberi célok megvalósításának lényeges feltétele az életfunkciók megfelelő időbeli beosztása, vagyis a helyes életrend. Minden működést az arra legalkalmasabb időben kell kifejteni. Ennek az elvnek a börtönügyi funkciók és a letartóztatottak életbeosztása terén is érvényesülnie kell, annál is inkább, mert a rabnevelés egyik főfeladata az elítélteknek rendes életmódhoz szoktatása.

A foglyok napirendjét, amennyiben az a fogházak mai viszonyaihoz képest megvalósítható, következőképpen állapítja meg a fogházrendtartás:

Hétköznapon a foglyok a nyári hónapokban 5½, télen pedig 6 órakor a meghatározott jeladásra felkelnek, megmosdanak, felöltöznek, ágyukat és holmijukat rendbe hozzák. Félóra mulva — a második jeladásra — sorakoznak s mihelyt az ajtók felnyittattak, egymásután lépkedve a munkatermekbe kísértetnek; ott azután fejszám szerint átadatván a munkafelügyelőnek, elfoglalják kijelölt helyüket és reggel 8 óráig dolgoznak. Ekkor félórai munkaszünet következik, mely alatt reggeli kenyerüket fogyasztják el. 8½ órakor folytatják a munkát déli 12 óráig, amikor adott jelre másfélórai munkaszünet áll be s a foglyok zárkáikba visszavezettetvén, kiosztott ebédjüket elköltik. 1½ órakor újabb jeladásra visszakísérik őket a munkahelyiségekbe, ahol délután 5 óráig dolgoznak; ekkor félórai szünet következik, amely után folytatják a munkát este 8 óráig. Közben délelőtt és délután osztályonként felváltva egy-egy órán át sétáltatni kell szabad levegőn a foglyokat. Reggel 8½ óra után azokat, akik kéréssel vagy

panasszal kívánnak a fogházügyészhez vagy a lelkészhez fordulni, kettenként, a fogházvezetőhöz vagy orvoshoz jelentkezőket pedig osztályonként az illetők elé kísérik. Ezeknek az aktusoknak idején kívül az iskolai időt is le kell vonni a munkaidőből.

Szombaton délután a munka egy órával korábban, 7 órakor szűnik meg s ezt az órát a foglyoknak alaposabb mosakodásra, fürdésre és a lábbeliek megkenésére kell fordítaniuk.

Esti 8 órától 9-ig zárkáikban ágyukat megvetik, ruháikat tisztogatják, olvashatnak vagy valamely csöndes munkát végezhetnek maguk számára. A kilenc órai jeladásra mindenki lefekszik s a lámpák — azok kivételével, melyek a közös zárkák (hálótermek) világítására szükségesek — kioltatnak. Éjjel a beszélgetés tiltva van.

A vasárnapi és ünnepnapi életrend: Felkelés nyáron 6½, télen 7 órakor. Kenyérkiosztás után elköltvén reggeli kenyerüket, a foglyok osztályonként sorba állíttatnak a folyosón vagy más alkalmas helyen s a fogházvezető az orvossal együtt megvizsgálja őket: tiszták-e, ruháik nem rongyosak-e s testi baj jelei nem látszanak-e rajtuk? A szemle után, ha istentiszteletet tartanak, a foglyok vallásfelekezet szerint a kápolnába kísértetnek és ott osztályonként helyeztetnek el. Istentisztelet után zárkáikba térnek s engedély alapján levelet írhatnak, illetve ruháikat és egyéb holmijukat javítják ki vagy olvasással foglalkoznak. Akikre látogatás vár, azokat a látogató-szobába vezetik. Délután valláserkölcsi oktatáson vagy felolvasáson vesznek részt, egyébként pedig úgy töltik idejüket, mint hétköznapon a munka után. (Foghr. 156. §.)

Rabok és fegyencek napirendje: Hétköznapon felkelés a nyári hónapokban 5, télen 5½ órakor; mosakodás, öltözködés, ágyvetés; félórával később az ajtók felnyitása után sorakozás a folyosón és indulás a munkatermekbe, ahol a kísérő őrök átadják őket a munkafelügyelőnek; mindenki elfoglalja kijelölt helyét és dolgozik 8 óráig. Ekkor negyed-

órai munkaszünet, miközben a kenyeret és a reggeli levest kiosztják és elköltik. Szünet után munka déli 12 óráig, amikor adott jelre egy órai munkaszünet következik, mely alatt az elítélteket zárkájukba kísérik ebédjük elköltése végett, a műhelyeket pedig kiszellőztetik. Az ebédutáni időt imával, olvasással, az iskolai feladatok kidolgozásával tölthetik az elítéltek; lefeküdni és elaludni tilos. Egy órakor ismét megkezdődik a munka, mely nyáron 8½, télen 8 óráig tart. Ekkor az elítéltek munkáikat adott jelre a kijelölt helyekre teszik, egyenként számba vétetnek s a munkafelügyelő átadja őket az őröknek, akik mindegyiket hálózárkájukba kísérik.

A megjelölt munkaidő annyiban szenved félbeszakítást, amennyiben reggeli után az igazgatóhoz és orvoshoz jelentkező rabok osztályonként, a lelkész elé kívánkozók egyenként az illetőkhöz, — az iskolába járó rabok és fegyencek pedig együttesen az iskolába vezettetnek s a rabok délelőtt és délután egy-egy órán át, a fegyencek pedig lehetően délelőtt egy órán át csoportonként sétáltatnak. (Fegyencek jelentkezésükre nem vezethetők a munkateremből sem az orvos, sem a lelkész elé, hanem az utóbbiaknak terem-látogatásai alkalmával terjeszthetik elő kérelmeiket és panaszaikat. 34.732/1887.)

Szombaton délután a munka 7½ (télen 7) órakor szűnik meg s ekkor egy órán át mosdás, fürdés és lábbelikenés következik.

Este hálózárkáikba vezettetvén, az elítéltek megvacsoráznak s azután tanulhatnak, iskolai feladataikat készíthetik el, olvashatnak vagy csendes munkát végezhetnek.

A kilenc órakor történő jeladásra minden elítélt elvégzi esti imáját, megveti az ágyát, levetkőzik, ruháját megtisztítva ágya mellett rendbe rakja és lefekszik; felöltözve feküdni tilos. 9½ órakor eloltják a lámpákat, csak a közös zárkákban kell egy-egy éjjeli lámpát égve hagyni. (Házsz. III. r. 40. §.)

Rabok és fegyencek vasár- és ünnepnapi életrendje:

Felkelés nyáron 6, télen 6½ órakor. Mihelyt a világosság megengedi, az elítéltek osztályonként sétára bocsáttatnak ; a 30 évesnél fiatalabbak a közös sétaudvarokon katonai gyakorlatokat végeznek. Ezután a kenyér és reggeli leves kiosztása következik. 9 órakor a folyosón osztályonként sorba állíttatnak az elítéltek s az igazgató vagy helyettese megvizsgálja : tiszták-e és ruháik nem rongyosak-e? A szemlén az orvos is jelen van az általános egészségi állapot megvizsgálása végett. 10 órakor vallásfelekezet szerint egymásután a templomba vezetik az elítélteket ; istentisztelet után zárkáikban olvashatnak s engedély esetén levelet is írhatnak. Délután 2 órakor ismét istentisztelet és vallási oktatás van, mely után az igazgató, lelkész, tanító vagy az igazgató által fölkért előadó ismeretterjesztő és morális irányú előadást tart az egyes osztályoknak. Egyébként az elítéltek úgy töltik idejüket, mint hétköznapon a munka után, de a zárkák — az őrszemélyzet ünnepére tekintettel — délután 5 órakor lelakatolhatók. Lefekvésre esti 8 órakor kell jelt adni.

Ezek a szabályok az időbeosztást illetően a magánelzárásban levőkre is kötelezők. (Börtönr. 21—23. §, fegyhr. 22—24. §.)

II. A letartóztatottak kötelességeikről és jogaikról a börtönügyi alkalmazottak közlései, utasításai és intézkedéseiből szereznek tudomást s azokhoz alkalmazkodni, vagyis a tisztviselőknek és őröknek feltétlenül engedelmeskedni tartoznak. (Foghr. 157. § 1.)

A kötelességeiket feltüntető „*Házszabályok*"-at befogadásuk alkalmával fel kell olvasni előttük s azoknak egy-egy nyomtatott példányát minden zárkában és munkateremben ki kell függeszteni. (Foghr. 158. §, börtönr. 73. §, fegyhr. 74. §.)

Jogaik érvényesítése végett a letartóztatottak kérdéseikkel, kérelmükkel vagy panaszaikkal az erre kijelölt időben a fogházfelügyelőhöz, kir. ügyészhez (járásbíróhoz), illetve az igazgatóhoz, továbbá az orvos és a lelkész elé is

járulhatnak, de ebbeli szándékukat be kell előbb jelenteniük annak az őrnek, akinek közvetlen felügyelete alatt állanak. Egyik rab vagy fegyenc a másik nevében kérelmet nem adhat elő. Fogoly különösen sürgős esetekben a kijelölt időn kívül is jelentkezhetik. (Foghr. 157. § 2. p., börtönr. 72. § 3. és 4. p., fegyhr. 73. § 3. és 4. p.)

A börtön és a fegyintézet minden osztályán felső nyílással ellátott *kérelmi szekrényt* kell kifüggeszteni, melybe a rab és a fegyenc, ha elővezettetését mellőzhetőnek tartja, az igazgatósághoz intézett írásbeli kérelmét sajátkezűleg behelyezheti ; a kérvény megírásához szükséges írószert az osztályfelügyelő börtönőrmester, illetve főfegyőr szolgáltatja ki ; a szekrényeket — a kérelmilapok kivétele végett — hetenként kétszer az igazgatósághoz viszik. (Börtönr. 26. §, fegyhr. 27. §.)

A *foglyok* és a büntetésüket fogházban töltő rabok kegyelmi kérvényét rendszerint a kir. ügyész veszi át s ha az méltánylást érdemel, a kir. főügyész útján az igazságügyminiszterhez terjeszti fel. (Fogházr. 160. §.)

A többi *rab* személyes kegyelmi kérvényeit az igazgató veszi át és kellően felszerelve, véleménynyilvánítással terjeszti fel a minisztériumhoz ; egyazon rab részéről azonban évenként egynél több kegyelmi kérvény nem terjeszthető fel. (Börtönr. 71. §.)

A *fegyencek* személyes kegyelmi kérvényeit csak az igazságügyminiszter kiküldött biztosa veheti át akkor, midőn a fegyintézet megvizsgálása végett abban megjelenik. Ha a kérelmet méltánylást érdemlőnek tartja a miniszteri biztos, az. igazgató és a házitanács meghallgatása után az igazságügyminiszter elé terjeszti azt.[1]

[1] Ez a rendelkezés a fegyenceket illetően nyilván abban a feltevésben történt, hogy a fegyházrendtartás 90. §-a, mely szerint a miniszter évenként megvizsgáltatja az intézeteket kiküldött biztosa útján, pontosan végre lesz hajtható. Minthogy azonban erre alig van mód s egy-egy fegyintézet több éven át is vizsgálatlan marad, a kegyelmi kérvények tekintetében a fegyencekkel szemben a rabokéval azonos eljárást kellene követni. A „Nemzetközi büntető jogi és börtönügyi bizottság“ Bernben 1929-ben kiadott

Az igazságügyminiszter részéről szabályszerű tárgyalás végett leküldött kegyelmi kérvények iránt az igazgatóság a házitanács meghallgatása után nyilatkozik: javasolja-e a kérelem teljesítését vagy sem?

A kegyelmezés rendszerint csak oly büntetlen előéletű rabra és fegyencre hozható javaslatba, aki büntetésének legalább felét már kiállotta s javulása és munkássága által biztos reményt nyujt arra, hogy a társadalomnak hasznos tagja lesz, továbbá, akinek érdekében az igazgatóság egyéb különös méltánylást érdemlő körülményt is felhozhat. (Fegyhr. 72. §.)

III. A letartóztatottakkal való érintkezésben mindenkor komoly és szigorú, de emberies és igazságos *bánásmódot* kell tanusítani.[2] Egyesek zaklatása és bántalmazása, gúnyolása, ingerlése, szidalmazása és bűneiknek felhánytorgatása épúgy tilos, mint másoknak feltűnő előtérbe állítása. A megszólítás rendszerint harmadik személyben történik. (Foghr. 9. §, börtönr. 19. §, fegyhr. 20. §.)

Hivatalos személynek letartóztatottól vagy annak érdekében másoktól bármit elfogadni, velük magánösszeköttetésbe lépni s magáncéljaira a szabályok keretén kívül vagy felsőbb engedély nélkül valamely megbízatást elvállalni szigorúan tilos. (694/1874. sz. r. II. 209. § 6. p., 211. § 15. p. foghr. 11. §; Házszab. III. r. 18. és 23. §.)

IV. *Idegeneknek*, akik hivatásuk és társadalmi állásuknál fogva méltán érdeklődhetnek a letartóztató intézet iránt, a kir. ügyész (járásbíró), illetve az igazgató megengedheti, hogy azt börtönügyi tisztviselő kalauzolása mellett és a szabályok figyelemben tartásával megszemlélhessék.

---

börtönszabályzatának 42. §-a: Lehetővé kell tenni, hogy a letartóztatottak panaszaikkal a rendes szolgálati úton a letartóztató intézeten kívül álló felsőbb hatósághoz is fordulhassanak.

[2] *Plutarchos:* „Nincsen olyan fenevad, mely jó bánásmóddal meg ne szelídülne."

Goethe: „Ha javítani akarjuk az embert, hitessük el vele, hogy olyannak tartjuk őt, amilyennek lennie kellene."

A letartóztatottak azonban puszta kíváncsiság tárgyává nem tehetők.[3]

Minthogy pedig idegeneknek nagy tömegben az intézet területén megjelenése az intézet rendjére és fegyelmére hátrányos, a csempészkedésre alkalmat nyujthat és a letartóztatottakban káros izgalmat kelthet, ötnél több tagból álló társaság az intézetet csak az igazságügyminiszter írásbeli engedélyével szemlélheti meg. Kivételnek csak azokra a főiskolai hallgatókra nézve van helye, akik tanulmány céljából, tanáruk vezetése mellett jelentkeznek az intézet megszemlélésére; erre az igazgatóság maga is adhat engedélyt; de a látogatók száma ebben az esetben sem haladhatja meg a harmincat.

A márianosztrai intézetet idegenek egyáltalában csak a miniszter írásbeli engedélye alapján tekinthetik meg.[4]

Nőknek férfi-büntetőintézetbe bebocsátása tiltva van.

Idegenek a letartóztatottakkal nem érintkezhetnek, tehát meg sem szólíthatják őket. Fogollyal való érintkezésre azonban a kir. ügyész (járásbíró) kivételesen és indokolt esetben idegennek is adhat engedélyt. (Foghr. 15—18. §, Börtönr. 68. §, fegyhr. 70. § és 21.480/1912. sz. r.)

---

[3] A holland és egyes francia börtönökben, ahol a letartóztatottak magánzárkáikon kívül *maszkot* viselnek, hogy még társaik előtt is ismeretlenek maradjanak, — idegen látogatók csak maszkban láthatják az elítélteket. (*Hacker:* „Börtönügyi jog a gyakorlatban" 8. l.)

[4] Az igazságügyminiszter több esetben engedélyt adott idegeneknek büntetőintézet belső és külső helyiségeinek, berendezéseinek s az őrszemélyzetnek lefényképezésére tudományos vagy irodalmi célból (időszaki lapban vagy könyvben megjelent közlemény illusztrálásául). Ily esetben azonban elítéltek csak beleegyezésükkel, különben pedig csak hátulról fényképezhetők le.

4. A letartóztatottak elhelyezése

I. A szabadságvesztésbüntetés magja: a *fogvatartás*, vagyis az elítéltnek meghatározott helyen tartózkodásra kényszerítése és ezáltal mozgási szabadságának korlátozása.

A letartóztatottak elhelyezése tehát egyike a legjelentősebb börtönügyi funkcióknak, mert jórészt az elhelyezés módján múlik a büntetés enyhébb vagy szigorúbb mivolta.

A progresszív börtönrendszer értelmében a büntetés elején kell nagyobbfokú nélkülöztetéssel felkelteni annak tudatát az elítéltben, hogy a jogsértés reá nézve súlyos következménnyel jár s hogy ennélfogva akaratát feltétlenül alá kell rendelnie egy felsőbb akaratnak. Erre szolgál az éjjel-nappali *magánelzárás*. Ha ezen túlesett, akkor juthat kedvezőbb helyzetbe és annak belátására, hogy egyedül a rendhez alkalmazkodással érhet el nagyobb szabadságot.

Az egy évnél hosszabb fogházra, valamint a börtönre és a fegyházra ítéltek büntetésidejüknek egyharmadrészét, de legfeljebb egy évet *magánelzárásban*, azaz — az iskola, az istentisztelet és a szabadlevegőn időzés kivételével — mindenkitől elkülönítve éjjel és nappal, egyetlen személyre berendezett zárkában töltik. (Btk. 30., 38., 40. §.)[1]

[1] Foglyokat és börtönbüntetésüket fogházban töltő rabokat — ha egy évnél hosszabb időre is vannak elítélve — a foghr. 132. és 170. §-a szerint csak annyiban kell éjjel-nappali magánelzárásba helyezni, amennyiben azt a fogházi viszonyok — a helyiségek száma és szerkezete — megengedik.

Olyan orsz. büntetőintézetben, ahol kellő számú magánzárka nincsen, a börtönr. 18. és a fegyhr. 19. §-a szerint minden rabra és fegyencre lehetően a szabályszerű időt megközelítően kell alkalmazni a magánelzárást.

A büntetésnek egy évet, illetve egyharmadát meghaladó része az elítélt akaratából sem tölthető magánelzárásban (börtönr. és fegyhr. 12. §), kivéve természetesen a munka alól felmentés esetét. (Aki nem dolgozik, az nappal is zárkájában, illetve — ahol a második fokozatban levőknek éjjeli elkülönítésére magánzárka nem jut — a hálóteremben tartózkodik.)

A magánelzárást rendszerint a büntetés megkezdésekor kell foganatba venni. Nem alkalmazható azonban a

Intézeteinkben a törvényszerű magánelzárást „kísérleti magánelzárás"-nak nevezik, hogy megkülönböztessék a fegyelmi büntetésül kiszabott magánelzárástól.

Az egyénítés követelményeinek és a progresszív rendszernek jobban felelne meg, *ha a törvény a magánelzárás tartamának csak minimumát és maximumát állapítaná meg* s az elítélt egyéniségétől és magaviseletétől tenné függővé, hogy e keretek közt mennyi ideig maradjon magánzárkában. Így válnék kedvezménnyé a progresszív rendszer második fokozata is, mint most a harmadik és negyedik fokozat.

Az 1921. évi olasz büntetőtörvény-javaslat teljesen mellőzi az éjjel-nappali magánelzárást, mint „a XIX. század egyik tévedését". Angliában pedig újabban csak néhány napig alkalmazzák.

Ha az éjjeli elkülönítést és a kellő osztályozást keresztül tudjuk vinni, az éjjel-nappali magánelzárást — nézetem szerint — csak a visszaesőkkel, hosszabb (de legfeljebb 6 hónapi) tartamban pedig csak a hivatásos bűntettesekkel szemben kellene alkalmazni a megtorlás szigorítására. Ehhez azonban olyan intézetekre volna szükségünk, amelyekben hálótermek helyett kizáróan egyes cellák és pedig 50—60 (fogházakban 10—20) magánzárkán felül csak éjjeli elhelyezésre szolgáló hálófülkék és minden osztály számára külön munkahelyiségek is kellő számban állanának rendelkezésre.

A rövid tartamú — két vagy három hónapot meg nem haladó — fogházra ítélt kevésbbé romlott elemekre nézve főként az erkölcsi kontágium megakadályozása végett volna szükség magánelzárásra. Ezt azonban a Btk. kizárta és mai fogházainkban különben sem volna végrehajtható, mert kevés a magánzárka s az egy évnél hosszabb időre elítéltek nagy része is közös zárkában tölti az éjszakát. Pedig kétségtelen, hogy éppen a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetés megfelelő végrehajtására kellene a legnagyobb súlyt vetni. Hiszen ha ilyen büntetés eléri a célját, akkor nem követi hosszabb tartamú büntetés.

Az orsz. büntetőintézeteink közül a progresszív rendszer második fokozatában kötelező éjjeli elkülönítés — elegendő hálózárka hiányában — csak Sopronban és az orsz. gyüjtőfogházban vihető keresztül.

magánelzárás, ha az a letartóztatott testi vagy szellemi épségét közvetlenül veszélyezteti s félbe kell azt szakítani, mihelyt ilyen veszély jelenségeit az orvos észleli és bejelenti. (Btk. 32. és 38 §.) E végből az orvos tartozik a magánzárkában levőket gyakran meglátogatni s az egészségügyi nyilvántartási jegyzékbe minden egyén testi és lelki egészségi állapotáról szerzett észleleteit feltüntetni; fontosabb esetekben pedig ezt a jegyzéket intézkedés végett be kell mutatnia az intézet vezetőjének. (Börtönr. és fegyhr. 14. §.)

Ha a magánelzárás a büntetés kezdetén nem foganatosítható, avagy ha azt félbe kellett szakítani, az akadály megszűnte után kell azt pótlóan alkalmazni. Azonban a büntetési idő első felén túl — fegyelmi büntetés és több büntetés egyesítésének (1880 : XXXVII. tc. 36. §) esetét kivéve — magánelzárásnak nincs helye. (Btk. 33. és 38. §.)[2]

Az életfogytig tartó fegyházra elítéltekkel szemben a magánelzárás csak a büntetés megkezdésétől számított tíz év alatt, azontúl pedig csak fegyelmi büntetésként alkalmazható. (Btk. 34. §.)

A magánelzárásban levők az első hetekben — rabok 2 hétig (visszaeső rabok 3 hétig), fegyencek 3 hétig (visszaeső fegyencek 4 hétig) — az étekilletményeknek csak $^2/_3$ részét kapják, foglalkozásban nem részesülnek s olvas-

[2] Kérdéses, hogy abban az esetben sincs-e helye magánelzárásnak, ha a Btk. 94. §-a alapján a büntetésből az előzetes letartóztatással vagy vizsgálati fogsággal olyan hosszú időt vettek kitöltöttnek, hogy a szabadságvesztés foganatbavételekor már csak fele része maradt hátra a kiszabott büntetésnek. Nyilvánvaló ugyan, hogy a Btk. alkotói nem gondoltak erre az eshetőségre, de lege lata mégis csak nemlegesen dönthető el ez a kérdés. De lege ferenda helyeslem *dr. Balás P. Elemér* („Magánelzárás és vizsgálati fogságbeszámítás", Magyar Jogi Szemle, 1931 jan.) javaslatát, amely szerint — az 1890. évi olasz büntetőtörvény hasonlatosságára — ki kellene mondani, hogy csak az előzetes letartóztatás (vizsg. fogság) levonása után fennmaradó büntetési időnek első felén túl van kizárva a magánelzárás.

mányul csak imakönyvet kapnak ; fegyencek imakönyvet is csak 10 nap eltelte után. (Ezek a szigorítások foglyokra nem vonatkoznak.)[3]

A magánelzárás további folyamán a rabokat és fegyenceket (foglyokat nyomban a magánelzárás megkezdésekor) munkával látják el, amit zárkájukban tartoznak végezni. (Btk. 30. § 2. bek. és 40. §.) Egyben — a lelkész és a tanító meghallgatása után — besorozza őket az intézet vezetője a megfelelő iskolai osztályba is.

Magaviseletük és munkájuk ellenőrzése, ismereteik megvizsgálása és lelkületükre hatás végett a magánelzárásban levőket az igazgató (kir. ügyész, fogházvezető) köteles gyakran meglátogatni. Minden magánzárkás elítéltre naponta legalább két látogatásnak kell esnie.[4]

II. Az éjjel-nappali magánelzárás idejének eltelte után

---

[3] *Tauffer* szerint („A szabadságvesztésbüntetés különféle nemeinek végrehajtása" 11. lap) ezek a megszorítások a magánelzárás elején „szükségtelenek és kegyetlenek", már csak azért is, mert a büntetést rendszerint vizsgálati fogság előzi meg. Kifogásolja különösen, hogy a visszaesés von maga után szigorítást a végrehajtás során, holott azt már a bíróság figyelembe vette a büntetés kiszabásánál. (Ugyanezt az álláspontot foglalta el az 1872. évi londoni és az 1878. évi stockholmi börtönügyi kongresszus is.)

A bíróság azonban a súlyosító körülményt a törvény alapján csak a büntetés nemének és mértékének megállapításánál veheti figyelembe. A törvény maga elrendelhetné, hogy amikor relapsust állapít meg a bíróság, a büntetés végrehajtása is szigorúbb legyen.

Finkey („A börtönügy jelen állapota" 224. lap) *visszaesővel szemben* a rövid magánelzárást kemény fekhellyel, kenyérre és vízre szorított élelmezéssel kívánja összekötni; a további végrehajtás folyamán magasabb munkaidőt és kevesebb kedvezményt szabna meg a visszaesőknek, mint más elítélteknek s a fegyelmi eszközök szigorítását is követeli velük szemben (sötét zárka hosszabb időre kisebb kihágások miatt is) a visszaesés leküzdése végett.

[4] A börtönr. és fegyházr. 13. §-a szerint az igazgató, lelkész stb. részéről naponként összesen legalább két látogatásban részesítendő minden magánelzárásban levő rab és fegyenc. Ez azt jelenti, hogy egy-egy letartóztatottat naponta legalább kétszer (pl. délelőtt egyszer s délután egyszer) kell meglátogatni a zárkájában és pedig felváltva egyik napon az igazgatónak és lelkésznek, másik napon a tanítónak és munkavezetőnek stb.).

— a fokozatos börtönrendszer második fokozatában — az egy évnél hosszabb *fogház*-büntetésre ítélteket [5] csak éjjelre kell magánzárkába helyezni, nappal pedig csak a munka, séta, oktatás és istentisztelet idején kívüli időben. Egyébként nappal az alább feltüntetett *osztályokba* különítve őriztetnek:

A férfiakat és a nőket egymástól teljesen elkülönítik a fogházépületben. E két osztály körében munka és sétáltatás alatt a lehetőséghez képest külön osztályokba kell csoportosítani a 20 éven alul levőket, a súlyos vétség miatt elítélteket és a visszaesőket; ezek között is lehetően elkülönítik a műveltebbeket a műveletlenektől. (Foghr. 12. és 132. §.)

Rabokat és *fegyenceket* a magánelzárás eltelte után szintén csak éjjel, valamint a munka, séta, iskola és istentisztelet idején kívül kell egyes zárkában (hálófülkében) tartani; nappal munkaközben, séta és istentisztelet alatt a következő osztályok szerint különítik el őket: az *első osztályba* a 24 évnél fiatalabbak, a *másodikba* a 24 évesek

---

[5] Az egy évnél nem hosszabb időre ítélt foglyok éjjeli elkülönítését nem rendeli el a fogházrendtartás; ezeket tehát éjjelre közös zárkában (hálótermekben) lehet elhelyezni. A foghr. 20. §-a kiemeli: a fogházhelyiségek berendezésénél ügyelni kell arra, hogy „a közös hálótermeken kívül néhány magánzárka is álljon rendelkezésre". Elegendőnek tart tehát „néhány magánzárkát" a hosszabb időre elítéltek számára.

Az éjjeli elkülönítés azonban fontosabb a nappali magánelzárásnál is, mert nappal a letartóztatottak többnyire intenzív felügyelet alatt állanak. Ezt tehát minden fogolyra kötelezővé kellene tenni, épúgy, mint a rabokra és fegyencekre történt, mert az erkölcsi és fizikai ragályozás veszélye nemcsak az egy évnél hosszabb időre elítélteknél fenyeget. Ha a Kbtk. 18. §-a szerint az elzárást is magánzárkában kell végrehajtani („amennyiben a körülmények engedik"), nem kevésbbé fontos, hogy a fogházra ítéltek legalább éjjel különíttessenek el egymástól.

Mai fogházi viszonyaink mellett — sajnos — ez sem volna keresztülvihető.

Megyery („Magyar börtönügy" 373. lap) említi, hogy a magánzárkák szaporodásával a visszaesők száma, valamint a halálozási arányszám is alászállott.

és azoknál idősebbek, a *harmadikba* a visszaesők soroztatnak be.[6] Ezeken kívül az igazgató a helyi viszonyokhoz képest külön osztályt alakíthat a műveltebb rabok, illetve fegyencek számára s egyéb osztályokat is létesíthet az elkövetett bűntettek neme és a javulás foka szerint. Akik javulásuknak kétségtelen jelét adták, ruháikra alkalmazott jelvényekkel tüntethetők ki. (Börtönr. 16—17. §, fegyhr. 17—18. (§.)

Az egyes osztályok magánzárkáit, hálózárkáit és munkatermeit is lehetően úgy kell elkülöníteni, hogy a különböző osztályokba tartozók egymással ne érintkezhessenek. (Pl. a zárkaépületben a 24 éven aluli büntetlen előéletűek zárkáiul a földszinten, a 24 éves és idősebb büntetlen előéletűek zárkáiul az első emeleten, a visszaesők számára a második, a magánelzárásban levőknek — az ú. n. magánzárkaosztálynak — és fegyelmi zárkáknak a harmadik emeleten levő zárkákat jelöli ki az igazgatóság.)

Ahol elegendő magánzárka hiányában éjjelre is közös zárkákban (hálótermekben) kell elhelyezni a letartóztatottakat, ott az említett osztályozást természetesen a hálótermekre is ki kell terjeszteni akként, hogy egy-egy osztályba tartozók számára külön hálótermek jelöltetnek ki. (Foghr. 12. §.) Figyelemmel kell lenni ilyen helyen az elhelyezést illetően a támadás és szökés veszélyére is. Ha egy közös zárkába csupa rablót vagy kóbor cigányt zárunk össze, tehát olyan individuumokat, akik egyéniségüknél fogva szökésre és támadásra prediszponálva vannak, ezzel nemcsak a szökés megakadályozásának elemi börtönügyi

[6] *Vámbéry* szerint („Büntetőjog" II. füzet 52. lap) az életkor és előélet szerint való osztályozás „teljes félreismerése a progresszív rendszer alapgondolatának, hogy az elítélt igyekezetével és viseletével küzdje ki az egyes osztályokban fokozatosan nagyobbodó kedvezményeket".

Ámde ez az osztályozás nem hozható vonatkozásba a fokozatosság elvével, mert kizáróan az egyénítésnek és a kontágium elkerülésének célját szolgálja s így nemcsak a progresszív, hanem bármely börtönrendszerben is helyet foglalhat. A fokozatosság princípiuma a munkaosztályok alakításánál érvényesül. (L. a „Jutalmazás" c. fejezetet.)

érdekét, hanem az őrszemélyzet biztonságát is nagy mértékben veszélyeztetjük.

A fogházvezető, illetően az igazgató utasításaihoz képest az őrmester, illetve az őrparancsnok rendelkezik arról, hogy a beszállított letartóztatottak melyik magánzárkába, utóbb pedig melyik osztályba, háló- és munkaterembe osztassanak be. (Házsz. III. 73. §.)

III. A letartóztatási intézetekben a biztonság és egészség követelményeinek teljesen megfelelő *helyiségekre* van szükség.

Evégből az egyes helyiségeknek oly térfogatúaknak kell lenniük, hogy minden letartóztatottra legalább 20 köbméter levegő jusson. Az éjjel-nappali elzárásra szolgáló magánzárkákban azonban legalább 26 köbméter légürtartalom kívánatos ; a csupán éjjeli elhelyezésre szolgáló hálózárkákban elég 20 köbméter légürtartalom is. (Igy van ez nálunk a gyüjtőfogházban és részben a soproni fegyházban is, de az utóbbiban a hálózárkák egy részének térfogata csak 18.8 köbméter.) A magánzárkák hossza : 3.5 m, szélessége 2 m, magassága 3.7 m. A zárkaajtó felső és alsó zárral van ellátva, melyekhez ugyanaz a kulcs használható.

Az ablakokat magasba helyezik és 20 mm átmérőjű kerek vaslécekből álló ráccsal látják el, hogy kellő világosságot bocsássanak be, de ki- vagy belátni és közlekedni rajtuk ne lehessen. A zárkaajtók 35 mm vastagok, belül vaslemezzel vannak fedve, szegélyükön szegletvassal ellátva ; kívülről kettős záruk van : kilincs nélküli csapózár és kulcsra járó zár. Minden zárkaajtón van egy étekbeadásra szolgáló kisebb ajtó, mely csak kívülről nyitható és csukható, — továbbá 15—20 cm-nyi figyelőnyílás (kémlőlyuk), melyen az őr bármikor betekinthet. A figyelőnyílás kívül fedőlappal, belül szitával vagy üveggel van ellátva, hogy a letartóztatott meg ne sérthesse a betekintő őr szemét.

Az őrszobák, hálószobák, folyosók és lépcsők *világítását* a helyi viszonyokhoz képest oly mérvben és olymódon kell

eszközölni, hogy a biztonság követelményének megfeleljen. (Foghr. 22. §.) A téli hónapokban általában esti ¼5—6 órakor kezdődik és reggeli ¾7—5 órakor végződik a világítás, ellenben nyáron esti 7—9 órakor kezdődik és reggeli ¾5—3 óráig tart.[7]

A *fűtést* illetően a helyiségek hőmérsékletére nézve az intézeti orvos útmutatása irányadó. (Foghr. 24. §.)

A *zárkák berendezése:* összehajtható vaságy, benne összehajtható szalmazsák, szalmavánkos és vánkoshéj, lepedő és pokróc (télen két pokróc); az ágy mellett a falon deszkapolc két faszeggel ruhaakasztásra; egy elmozdíthatatlan asztal, a padlóhoz erősített szék, víztartó-cseber, fa-mosdótál, ruhakefe, csizmakefe, szappan és seprő; fésü, törülköző, két étektál (cinből vagy cserépből), egy evőkanál (cinből vagy fából), egy pohár, biblia, imakönyv. Ahol klozet nincsen, a zárkákban bádogból készült szagtalan, fedeles ürülékcsebreket kell alkalmazni. (Foghr. 25. §.)[8]

Az országos büntetőintézetek zárkáiban kisszekrény is van a falhoz erősítve s abban könyveit és tisztasági cikkeit tartja a letartóztatott.[9]

A közös zárkákban (hálótermekben) minden elítélt külön ágyat kap. Az ágyak egymástól legalább egy méter

[7] A magánzárkákat éjjel nem kell világítani. A hálótermek közül a kisebb közös zárkák éjjeli világítására (Házsz. III. 40. és fegyhr. 22. §) ma már nincs szükség. A villamos lámpáknak a zárkán kívül — a folyosón — levő kapcsolói módot nyujtanak arra, hogy a felügyelő őr a kémlőlyukon betekintés előtt bármely pillanatban világosságot teremthessen a zárkában.

[8] Minthogy egy régi — a hatályon kívül helyezett 11.216/1872. sz. — rendelet a börtön-szerelvények között „egy fanyelű, becsukható, kerekfejű kést" is említ, a büntetőintézetekben megengedik az elítélteknek az étkezéshez lekerekített hegyű bugyli-bicska használatát. Ez ellen az ig. miniszter nem tett észrevételt, de elrendelte (39.259/1933), hogy abban az esetben, ha valamely letartóztatott a bicskát meg nem engedett célra használja, azt — a megfelelő fegyelmi büntetésen felül — rövidebb-hosszabb időre, esetleg a büntetés egész hátralevő tartamára, el kell vétetni tőle.

[9] A helyiségek légürtartalmáról és berendezéséről csak a foghr. — s az is hiányosan — intézkedik. (22. és 33. §.)

távolságra állanak. Két egyénnek egy ágyban feküdni tilos. (Börtönr. 21. §, fegyhr. 22. §.)

Az ágy- és vánkosszalmát félévenként újjal cserélik fel. (Minden egyes szalmazsákra és vánkosra együttvéve évenként 46 kg szalma használható fel. 35.324/1885.) Az ágyi ruhákat (lepedőt és vánkoshéjt) kéthetenként, a törülközőt hetenként tisztákkal kell felváltani. (Foghr. 30., fegyhr. 54. §.) A közös zárkákban legalább két egyénre hetenként egy tiszta törülköző jut.

A zárkákat ajtaikon folyószámokkal kell megjelölni. (Foghr. 22. §.)

5. Ruházat

A rabruhába öltöztetés célja — a büntetési jelleg mellett — a letartóztatottak könnyű megkülönböztetésének lehetővé tétele a büntetőintézet falain belül és kívül egyaránt s ezáltal a felismerés megkönnyítése és a szökés megnehezítése. De a legtöbb elítéltnek érdeke is azt kívánja, hogy saját ruhája munkaközben megkíméltessék a rongálástól.

A *foglyok* közül fogolyruha viselésére csak azok vannak kötelezve, akiknek fogházbüntetése két évet meghalad. Akik tehát rövidebb időre vannak elítélve, valamint azok is, akik járásbírósági ítélet alapján járásbírósági fogházban vannak letartóztatva, saját ruhájukban töltik büntetésüket; kötelező azonban ezekre nézve is a fogolyruha, ha megfelelő saját ruhával nem rendelkeznek vagy ruháik oly rosszak és tisztátlanok, hogy szeméremsértést vagy undort okoznak. Szegényebb foglyoknak abban az esetben is adható fogolyruha, ha tartani lehet attól, hogy saját ruhájuk a büntetés ideje alatt használhatatlanná válik. (Foghr. 29., 105., 106. §.)

A *rabok* és a *fegyencek* kivétel nélkül rab- illetve fegyencruhát tartoznak viselni. (Btk. 29. és 37. §; börtönr. és fegyhr. 6. §.)

A fogoly-, rab- és fegyencruha között különbség nincsen.

Férfiletartóztatottak ruhaneműi: télen darócból, nyáron csinvatból készült *sapka, ujjas, mellény és nadrág*, továbbá bakancs, (kórházban papucs), ing, gatya, kapca, nyakkendő és zsebkendő.

Nőletartóztatottak ruhaneműi: *fejkötő*, daróc (nyáron csinvat) *ujjas*, barchent (nyáron vászon) *szoknya*, alsószoknya, bakancs, kötény, ing, harisnya, nyakkendő és zsebkendő. (Foghr. 29. § 14.270/1907. sz. r. 57. § és a 32.420/1876. sz. r.-hez mellékelt kimutatás.)

A fehérneműt (zsebkendőt és kötényt is) hetenként, a kapcát hetenként kétszer tisztával kell felváltani.

A letartóztatottak maguk kötelesek ruháikat kijavítani; a foltozáshoz szükséges anyagokat és eszközöket kellő útmutatás mellett kapják meg. (Foghr. 32. §.)

Az Igazságügyi orsz. megfigyelő és elmegyógyító intézetben férfiletartóztatott — ha rabruha viselésére kötelezve van — nyáron kékcsíkos vászonkabátot és nadrágot, a nőletartóztatott nyáron fehérpettyes kék karton ujjast és szoknyát, télen kék barchent ujjast és szoknyát kap.

6. Élelmezés

I. Alapelv a rabélelmezés terén a letartóztatottak testi épségének és munkaerejének fenntartása, nehogy szabadulásukkor leromlott szervezettel vagy csökkent munkaképességgel kerüljenek ki a külső világba. Szükséges tehát, hogy táplálékuk mennyisége megfeleljen az orvostudományban elismert létminimumnak. Minthogy pedig egészséges munkásférfi napi energiaszükséglete 2500—3000 kalóriára tehető, amit 11—12 dkg fehérje, 5.6—10 dkg zsír és 50 dkg szénhidrát tartalmaz s ezenfelül szüksége van vízre (mintegy 3 literre), sókra és vitaminokra is, ilyen mennyiségű és minőségű tápanyagokat tartalmazó étkekkel és itallal kell ellátni naponta a könnyebb-nehezebb munkát végző letartóztatottakat. Súlyt kell vetnünk emellett az étkek változatosságára is, mint az egészségfenntartás egyik fontos feltételére.

II. *Foglyok* az alább részletezett kivételekkel, rabok és fegyencek kivétel nélkül csak a megszabott *állami élelmezésben* részesülhetnek ; az utóbbiak tehát önmagukat egyáltalán nem élelmezhetik. (Btk. 29., 37., 40. § ; foghr. 36., börtönr. 27., fegyhr. 28. §.)[1]

[1] Kétely merült fel aziránt, hogy a Btk. 29., 37. és 40. §-ában említett fegyházi, börtön- és fogházi szabályok szerint való élelmezés kizáróan állami élelmezés lehet-e? A Btk. miniszteri javaslatának 29. §-a szerint a fegyenc a fegyházi szabályok szerint élelmeztetik; ezzel szemben a 41. § kimondta, hogy a fogházra ítéltek önmagukat élelmezhetik. A képviselőház igazságügyi bizottsága azonban módosította ezt a 41. §-t (mely a törvényben 40. § lett) akként, hogy a fogoly „élelem tekintetében a fogházi szabályoknak van alárendelve"; ennek indokolása az volt, hogy a „külön élelmezés rendszerinti megengedése megnehezíti a házi rend és fegyelem

A törvényszéki fogházakban elhelyezett egészséges letartóztatottak élelmezése:

Napi kenyéradag: 50 dkg.

Hetenként egy napon hús; a többi nap hústalan.[2]

---

fenntartását s a büntetés is enyhébb volna azokra, kik olyan helyzetben vannak, hogy önmagukat élelmezhetik; oly esetről, melyben a körülmények a kivételt igazságosnak tüntetik fel, külön lehet intézkedni". Ez az intézkedés meg is történt a 41. §-ban, amely szerint foglyoknak a bíróság ítéletében megengedheti a saját költségen élelmezést. (Anyaggyüjtemény 308—309. l.) Minthogy ez csak foglyoknak engedhető meg, kétségtelen, hogy a törvény fegyházi stb. szabályok szerint való élelmezés alatt állami élelmezést ért. Kivételnek fegyencekre és rabokra nézve legfeljebb vis major esetében van helye: ha pl. ortodox izr. elítélt vallási meggyőződésből még élete kockáztatása árán sem hajlandó mást, mint rituális élelmet fogyasztani.

A háború utáni években a rabélelmezés rendkívüli nehézségei miatt a 8942/1920., 43.003/1922. és 15.378/1923. sz. szükségrendeletek a Btk. ellenére megengedték kivételesen, hogy a büntetésüket töltő elítéltek részére, tekintet nélkül büntetésük nemére és tartamára, hozzátartozóik és indokolt esetben idegenek is hetenként egyszer — a rendtartásokban nem tiltott — élelmiszereket, illetve azok beszerzésére pénzt adhassanak vagy küldhessenek be a letartóztató intézetekbe. Ez a vis major miatt elkerülhetetlennek bizonyult intézkedés (szükségrendelet) számos inkonvenienciának lett a forrása. Egyfelől a tömegestől beadott csomagoknak felbontása, ellenőrzése, átkutatása, nagymértékben vette igénybe az őrszemélyzet munkaerejét s a csempészés (kenyérbe sütött kés és levél stb.) így sem volt teljesen megakadályozható; másfelől azok a letartóztatottak, akiknek támogatására a hozzátartozóik nem voltak képesek, igazságtalannak érezték az egyenlőtlen elbánást. A kényszerhelyzet megszüntével — miután az igazságügyminisztériumnak módjában volt a rabélelmezést annyira megjavítani, hogy az Igazságügyi Orvosi Tanács véleménye szerint az teljesen kielégítő lett — az 55.669/1927. sz. r. 1928. évi március hó 1. napjától hatályon kívül helyezte a fent említett rendeleteket.

[2] A háború előtt 56 dkg volt a napi kenyéradag és hetenként kétszer volt 105 gr főtt marhahús; viszont tészta hetenként csak egyszer volt. Most sűrű leves és tészta pótolja a hiányzó húst. A napi táplálékmennyiség 2600 kalóriát tartalmaz; kevesebbet, mint az orsz. büntetőintézetekben, mert a foglyok többnyire könnyebb munkát végeznek s büntetésük egyharmad részének kitöltése után önmagukat élelmezhetik. Ehhez járul még a „kiétkezés".

Húsnapon Reggel: 35 cl rántott leves.
Délben: 35 cl húsleves darával,
10 dkg főtt marhahús.
Este: 35 cl sűrű leves.

Hústalan napokon
Reggel: 35 cl rántott leves.
Délben: 35 cl sűrű leves (bab-, borsó-, lencse-, burgonya- stb. leves),
35 cl főzelék vagy tészta (hetenként 4-szer főzelék, 2-szer főtt tészta).
Este: 35 cl sűrű leves.

Járásbírósági fogházban az egészséges letartóztatottak napi étekrendje: 50 dkg kenyér, 35 cl leves, 35 cl főzelék és hetenként egyszer 10 dkg hús.

Az orsz. büntetőintézetekben letartóztatott rabok és fegyencek élelmezése:

Napi kenyéradag: 65 dkg.

Hetenként két húsnap és öt hústalan nap.[3]

Húsnapokon Reggel: 52 cl rántott leves.
Délben: 52 cl marhahúsleves,
8.75 dkg főtt marhahús vagy gulyáshús (az utóbbi lével és burgonyával 100 cl),
52 cl főzelék (gulyáshúsnapon a leves és főzelék elmarad).
Este: 52 cl sűrű leves.

[3] A háború előtt napi 84 dkg kenyér és hetenként három húsnap volt rendszeresítve; hústalan napon pedig reggel vagy este tejet, szalonnát, túrót, vagy héjában főtt burgonyát kaptak a letartóztatottak; azonban húsnapon reggeli vagy vacsora nem volt. Most minden nap van reggeli és vacsora; a hiányzó húst, tejet stb. sűrű leves és főzelék pótolja. A napi táplálékmennyiség átlag 3000 kalóriát tartalmaz, tehát meghaladja a létminimumot, mert a rabok és fegyencek nagy része nehéz munkát végez. A munkajutalomból és letétpénzük egy részéből ők is kiegészíthetik az élelmezésüket.

Hústalan napokon

Reggel:	52 cl rántott leves.
Délben:	52 cl sűrű leves, 52 cl főzelék vagy tészta (hetenként 3-szor főzelék, 2-szer főtt tészta).
Este:	52 cl sűrű leves vagy 52 cl főzelék (hetenként 3-szor leves, 2-szer főzelék).[4]

A kenyér: szikkadt, legalább két és legfeljebb öt napos barna cipó, melyet minden étkezéshez külön, vagyis három adagban kell kiadni. (A gyakorlat azonban az, hogy a letartóztatottak reggel egyszerre kapják meg egész napi kenyéradagjukat cipó alakjában; a cipók feldarabolása, a harmadrész adagok pontos lemérése és napi háromszori szétosztása ugyanis túlnagy munkaterhet róna a személyzetre.) A nehéz testimunkát végzők napi *15 dkg pótkenyéradagban* részesülnek (a fogházban tehát 65 dkg, az orsz. büntetőintézetekben 80 dkg kenyeret), délben és este pedig kettős adag főzeléket, illetve tésztát kapnak.

Főzelékül hüvelyesek, burgonya, sárgarépa, kalarábé, fehérrépa, savanyúkáposzta, kelkáposzta s nyáron egyéb zöld főzelék (tök, saláta, paraj) szerepel a rabélelmezésben.

Az étkek elkészítéséhez havonként és fejenként (azaz egy-egy letartóztatott részére) a törvényszéki fogházakban 65 dkg sertészsírt és 16.32 kg lisztet, — az orsz. büntetőintézetekben 1 kg sertészsírt és 19.32 kg lisztet kell felhasználni. (A lisztből 1.32 kg jut a heti kétszeri tésztára.) A kenyér 35%-ban 6-os számú búzalisztből és 65%-ban

[4] *A magánelzárás elején* rabok 2 hétig (visszaesők 3 hétig), fegyencek 3 hétig (visszaesők 4 hétig) csak ⅔ részét kapják az étekilletményeknek. (Lásd „A letartóztatottak elhelyezése" c. fej.-et) Ezt a büntetésszigorítást azonban, tekintettel az 1931. évben bekövetkezett kényszerű élelemcsökkentésre, a 11.637/1933. sz. r. további intézkedésig felfüggesztette.

3-as számú rozslisztből, a főtt tészta 50%-ban 4-es számú és 50%-ban 6-os számú búzalisztből készül.[5]

A *betegek* élelmezése tekintetében több fokozatú étkezési rend irányadó (üres étrend, harmad-, fél-, egész adag, külön orvosi rendelvény); az egyes fokozatokat az intézeti orvos minden betegre nézve naponként határozza meg. Rendelhet azonban az orvos más étkeket és italokat is, mint amelyek az étekrendben megállapítva vannak, ha azok múlhatatlanul szükségesek a beteg egészségének helyreállításához.

A betegek barna helyett 4-es számú búzalisztből sütött fehér kenyeret kapnak. Ennek napi egész adagja 45.5 dkg.[6]

Azok a letartóztatottak, akiket betegápolókul alkalmaznak, kórházi élelmezésben éspedig naponként egész étadagban részesíthetők.

Kivételesen meg lehet engedni, hogy azok a letartóztatottak, akik az intézet orvosának véleménye szerint testi szervezetüknél és előbbi életmódjuknál fogva az egészséges

[5] *Ausztriában* a törvényszéki fogházakban és a női büntetőintézetekben napi 45 dkg, a férfi büntetőintézetekben napi 55 dkg kenyeret s hetenként 10 dkg főtt húst kapnak a letartóztatottak; lisztből 15 dkg, zsírból 3 dkg és cukorból 2 gr fordítható naponként és fejenként rabélelmezésre. A nehéz munkát végzők pótadagokban részesülnek. (Bumke: „Deutsches Gefängniswesen" 498. l.)

[6] A törvényszéki fogházi élelmezésre vonatkozó 31.315/1894. sz. r. mellékleteit (Marschalkó VI. k. 244., 245. és 248., 249. l.) több rendelet módosította (l. a „Börtönügyi jogszabályaink" c. fejezetet). Az orsz. büntetőintézeti élelmezést szabályozó 43.050/1889. sz. alaprendelet *A)* és *B)* mellékleteit ugyancsak módosította számos későbbi rendelet (lásd ugyanott.)

Az alaprendeletekhez mellékletül csatolt — egészséges és beteg letartóztatottak részére készült — ételekapok (étkezési rendek) megállapítják tüzetesen a leves, hús, főzelék és tészta különböző nemeit (marhahús-leves rizzsel, tarhonyával stb., suhantott-tésztaleves, borsóleves stb.; gulyáshús; paprikásburgonya, káposzta paradicsommal stb., lekváros, darás, hagymás tészta stb.), melyeket felváltva kell készíteni; meghatározzák továbbá az egyes étkekhez felhasználható nyersanyagok (rántás, liszt, zsír, hagyma, só, paprika, cukor, túró stb.) mennyiségét.

A járásbírósági fogházi élelmezést a 26.128/1922. és 12.166/1927. számú rendeletek szabályozzák.

letartóztatottak étekrendje szerinti élelmezést el nem bírják, betegélelemben részesüljenek.

Járásbírósági fogházban a bejáró orvos beteg-étadagokat ugyanoly keretek közt rendelhet, mint a fogházorvos a törvényszéki fogházban. (14.270/907. sz. r. 33. és 37. §.)[7]

III. *Élvezeti cikkek.* Szeszesitalok élvezete, épúgy, mint a dohányzás és bagózás, általában tilos. (Foghr. 37., börtönr. 36., fegyhr. 38. §.)

Azok a házimunkás letartóztatottak azonban, akik rendkívül nehéz vagy kellemetlen munkát (pl. favágást, csatorna- vagy pöcegödör-tisztítást) végeznek, úgyszintén a mezei munkások is, az ellátmányból munkanapokon reggel és este — pékek hetenként kétszer — fejenként 2—2 deciliter (foglyok 1½—1½ deci) borban részesíthetők. (24.363/1876. és 14.270/1907. sz. r. 35. §.)

Egyébként élvezeti cikkek — épúgy, mint a munkajutalomból, szorgalomdíjból és a letartóztatott saját pénzéből való pótélelmezés (*„kiétkezés"*) — csak kedvezményként engedélyezhetők. (Lásd a „Jutalmazás" c. fejezetet.)

IV. Különös tekintetre méltó okoknál fogva a bíróság a *fogházra* ítélteknek megengedheti az ítéletben, hogy magukat *saját költségükön élelmezzék.* (Btk. 41. §.)

Ezenfelül megengedhető az önélelmezés büntetésük egész tartamára azoknak is, akiket kir. járásbíróság ítélt szabadságvesztésbüntetésre.

---

[7] Az 1931. évben beállott súlyos pénzügyi helyzet folytán a 41.549—1931. sz. rendelettel az egészséges letartóztatottak részére megállapított egyes étekadagokat, illetőleg az azok elkészítéséhez szükséges nyersanyagmennyiséget ideiglenesen csökkentették és pedig:

a tvszéki fogházakban a napi kenyéradagot 40 dkg-ra, a havi zsírfejadagot 55 dkg-ra;

az orsz. büntető-intézetekben a napi kenyéradagot 55 dkg-ra, a havi zsírfejadagot 80 dkg-ra szállították le és a heti két húsnap közül az egyiket megszüntették. Hartán azonban a 42.953/1932. sz. rendelet visszaállította a két húsnapot.

Végül a kir. törvényszék által *fogház*-büntetésre elítélteknek, ha kiválóan jó viseletet tanusítanak, büntetésidejük két utolsó harmadrészében kedvezményként szintén megengedhető az önélelmezés. (Foghr. 36. §.)

Mindezek természetben küldethetik vagy a fogházvezető tiszt útján készpénzért szereztethetik be maguknak az élelmet.

A kívülről való élelmezés joga azonban korántsem jelenti azt, mintha a kedvezményezett tetszésszerinti időpontban, mennyiségben és minőségben küldethetne vagy szereztethetne be magának étkeket és italokat. Korlátot szab ennek a fogházi rend és a büntetésvégrehajtás komolysága. A mennyiséget és minőséget illetően a legegyszerűbb polgári étkezés szabályai irányadók. (27.001/1897.) A szeszes italokra vonatkozó korlátozások (lásd fent) az önmagukat élelmezőkre is kiterjednek.

Azokat a foglyokat, akik saját költségükön nem képesek élelmezni magukat, természetesen állami élelmezésben kell részesíteni; viszont azok, akik állami élelmezést vesznek igénybe, nem élelmezhetik magukat egyidejűen pótlásként sem kívülről (68.662/1928.), mert egyazon személynek ilyetén két irányú ellátása zavaróan hatna a fogházi rendre. Saját pénzükből azonban bizonyos összeget kedvezményképpen a vezetőség útján ezek is felhasználhatnak pótélelmezésre. (Lásd a „Jutalmazás" c. fejezetet.)

V. Izraelita vallású rabok és fegyencek húsvéti ünnepeiken — és pedig az ünnep négy főnapján, négy félünnepnapján és az első főnapot megelőző napon (Niszán hó 14—22. napjain) összesen tehát kilenc napon át — különfőzetű *(rituális)* étkekben részesülhetnek, ha azok ingyenes beszolgáltatására hitközségük önként vállalkozik. Foglyok ezeken a napokon saját költségükön, illetve hozzátartozóik útján is részesülhetnek rituális élelmezésben. (Börtönr. 25., fegyhr. 26. §; 19.806/1928.)[8]

[8] Abban az esetben, ha valamelyik letartóztatott vallási meggyőződésből nem hajlandó a rendes rabélelmet fogyasztani s megállapítható, hogy

VI. A fogházvezető tiszt — illetve az igazgatóság hozzájárulásával az intézeti gondnok — készíti el a *heti étlapot* és számítja vagy számíttatja ki naponként a letartóztatottak számához képest szükséges élelmiszerek mennyiségét; az erre vonatkozó jegyzéket átadja a konyhaőrizettel megbízott őrnek; ugyanő ellenőrzi is az étkek elkészítését. (Házsz. II. 51—53. §.)

A kenyér és az étkek kiosztásánál egy fogházőrmester (főfegyőr) gyakorol felügyeletet.

Az ügyészség (járásbíróság) vezetője és a fogházorvos köteles a fogházi étkek mennyiségét és minőségét hetenként legalább kétszer váratlanul ellenőrizni. (3063/1921.)

Az orsz. büntetőintézetekben az orvos időnként a konyhában megjelenni, az étkeket megízlelni, a tisztaságról meggyőződést szerezni köteles és kifogásait vagy észrevételeit intézkedés végett az igazgatóságnak jelenteni tartozik; a kenyeret naponként ízleli meg s az élelmiraktárakat is meg kell olykor szemlélnie. (Házsz. II. 88. §.)

---

letartóztatása előtt is állandóan vallásának megfelelő *(rituális)* élelemmel élt, az ig. miniszter kivételesen megengedi, hogy az illetőt saját hitközsége rituális élelemben részesítse. Erről a hitközséget az esetleg szükségessé váló mesterséges táplálás megkezdése előtt értesíteni kell. (42.782—1931.)

7. Egészségügy

I. Ha a szabadságvesztés veszélyeztethetné az elítélt egészségét, akkor a büntetésnek ez a neme is testi büntetéssé és „száraz nyaktiló"-vá fajulhatna el.

Az egészség fenntartása és a megrongált egészség helyreállítása tehát fontos börtönügyi feladat, mely hatással van a többi funkcióra és a büntetés céljának megvalósítására is. Beteg emberen nem fognak a kényszernevelés eszközei s ilyen egyén szabadulása után inkább terhére, mint hasznára van a társadalomnak.

Az *egészségfenntartás* legfőbb kellékei a megfelelő táplálékon kívül: a tisztaság, friss levegő és a kellő hőmérséklet.

A testi *tisztaságot* közvetlenül a mosdás, fürdés, hajnyírás, borotválás, közvetve a helyiségek, valamint a ruha- és fehérneműek tisztántartása biztosítja.

A letartóztatottak kötelesek reggelenként — felkelés után — poros munkával foglalkozók este lefekvés előtt is — tisztára mosni arcukat és kezüket és kiöblíteni a szájukat. Nyáron a foglyok minden hónapban legalább egyszer, rabok és fegyencek hetenként hideg vízben, a többi évszakban pedig foglyok negyedévenként legalább egyszer, rabok és fegyencek kéthetenként meleg vízben *fürödni* tartoznak. Poros munkával foglalkozó rabok és fegyencek télen is hetenként fürdenek.

Rabnak és fegyencnek kivétel nélkül, fogolynak pedig abban az esetben, ha a kellő tisztaságot elhanyagolja, hetenként le kell *borotválni* a szakállát és minden kéthó-

napban rövidre kell nyírni a haját. (Foghr. 26., 27.,börtönr. 6. és 50., fegyhr. 6. és 53. §.)[1]

A tisztaság fenntartása végett a zárkákat és munkatermeket naponként kiseprik, a szükséghez képest felsúrolják és a folyosókkal együtt minden évben kimeszelik.

Az ürülékcsebreket, árnyékszékeket és kórházhelyiségeket rendszeresen *fertőtleníteni*, a pöcegödröket tisztítani kell. (Foghr. 23., 14.270/1907. sz. r. 59. §, börtönr. 47., fegyhr. 50. §.)

A ruha- és ágyneműek mosatását a szükséghez képest teljesítik ; a betegek ruháit különös gonddal és az egészségesekétől elkülönítve kell tisztítani.

Szabad levegőn a foglyok és rabok naponként két, a fegyencek egy órát töltenek. A *fegyenceknek ez a sétaideje* egészségi tekintetből az intézeti orvos véleménye alapján egy órával meghosszabbítható. A rabok két órai sétaideje csupán fegyelmi büntetésképpen szállítható le naponként egy órára ; ez a megszorítás azonban félbeszakítás nélkül két napnál hosszabb időre nem terjedhet. (Btk. 31. és 38. §.) A sétáltatás akként történik, hogy fegyencek délelőtt, rabok és foglyok — „ha a fogház szerkezete és egyéb körülmények megengedik" — délután is egy órán át osztályonként bocsáttatnak sétára. Az intézet területén belül és köralakban járva egyenként, mérsékelt gyorsasággal és hallgatagon lépkednek egymás után, mintegy öt lépésnyi távolságban. Akinek a járás nehezére esik (agg, nyomorék), ülve is szellőztetheti magát a sétaudvarban.

A magánelzárásban levők sétájukat a többiektől elkülönítve s ha a helyi viszonyok megengedik, egyenként végzik.

Akik szabadban dolgoznak, azoknak ilyetén sétáltatása szükségtelen.

---

[1] A hajnyírást és borotválást letartóztatottal vagy őrrel kell végeztetni: ha ezek közt alkalmas egyén nem akad, előre kialkudott díjért más is alkalmazható. Az őr ilyen munkáért évi jutalomban részesül az ellátmány terhére. (14.270/1907. sz. r. 63. §.)

Vasárnap és ünnepnap délelőttjén a 30 évnél fiatalabb rabokkal és fegyencekkel az arra kirendelt őrök katonai testgyakorlatot végeztetnek. (Foghr. 43., börtönr. 21., fegyhr. 22. §.)

Az intézet helyiségeit (zárkákat, munkatermeket) naponként *szellőztetni* kell; erre és a fűtendő helyiségek hőmérsékletére az orvos útmutatásai irányadók. (Foghr. 24., börtönr. 48., fegyhr. 51. §.)

Az egészség biztosítása érdekében kerülni kell az intézetek és azok egyes helyiségeinek túlzsúfolását, ami levegőrontással és a ragályozás veszélyének növelésével jár.

II. Az intézeti *orvos* köteles minden letartóztatottat befogadása alkalmával testi és elmebeli állapotára nézve gondosan megvizsgálni és e vizsgálat eredményéről pontos jegyzéket vezetni. Ugyanakkor írásban nyilatkozik arról is: könnyű vagy nehéz munkára alkalmas-e az illető s különösen mely munkák volnának káros hatással az egészségére.

Köteles az orvos hetenként egyszer bejárni az intézet összes helyiségeit; a magánelzárásban és sötét zárkában levőket gyakrabban kell látogatnia, a szükséges tisztaságról és kellő szellőztetésről, a ruházat és ágynemű alkalmasságáról, a rendes fürösztésről meggyőződést kell szereznie. Az észlelt hiányokról orvoslás végett jelentést tesz az intézet vezetőjének. A betegségre gyanusakat megvizsgálja és a betegekre nézve azonnal megteszi a szükséges intézkedést. Meg kell jelennie a vasárnapi ruhaszemlén is (lásd a „Napirend" c. f.-et), az általános egészségi állapot megfigyelése végett. (Börtönr. 22., fegyhr. 23. §.)

Azokat a letartóztatottakat, akik himlő ellen beoltva nem voltak vagy a legutóbb eltelt 5 év alatt valóságos himlőt ki nem állottak, az intézeti orvosnak be kell oltania. (1887: XXII. tc. 6. §.)

A teherben levő nők szülésének közeledtekor gondoskodik az orvos, hogy azok állapotukhoz mért bánásmódban, ellátásban és annak idején bábasegélyben részesülje-

nek. A csecsemő elválasztására nézve is az orvos véleménye irányadó. (Házszab. II. 104. §.)

Ha valamely letartóztatott a táplálkozást jogos ok nélkül megtagadja (éhségsztrájk), egy-két nap után az orvos személyes ellenőrzése mellett kényszertáplálásnak kell őt alávetni. (15.943/1928.)[2] Ha azonban kedvezmények engedélyezésének vagy fegyelmi büntetés elengedésének kierőszakolása céljából fog éhségsztrájkba, akkor mesterséges táplálásnak csak attól az időponttól kell őt alávetni, amelytől kezdve — tekintettel az illetőnek egészségi állapotára és testi ellenállóképességére — az intézeti orvos véleménye szerint a táplálás feltétlenül szükségesnek mutatkozik. (7041/1931.)

Hirtelen megbetegedés vagy öngyilkossági kísérlet esetén — addig is, míg a nyomban értesítendő orvos meg nem érkezik — a felügyelő őrnek kell az első segélyt nyujtania, illetve az öngyilkosságot megakadályoznia.[3]

III. A betegnek látszó vagy ilyenekül jelentkező letartóztatottakat a felügyelő őrök naponként név- és számszerint átadják a napos őröknek, akik azokat az orvoshoz vezetni kötelesek. (Házszab. III. 21. §.) Az orvos ezeket a napirendben meghatározott reggeli órában rendelőszobájában fogadja, orvosi tanáccsal ellátja s a kórházi kezelésre szorulókat az intézet *kórházába* utalja.

Betegsége esetében minden letartóztatottat gondos gyógyításban és állapotának megfelelő élelmezésben kell része-

[2] Az 1927. évi német börtönügyi törvénytervezet 101. §-a ugyanígy intézkedik.

[3] Epileptikus rohamnál, aminek kifejlését megszüntetni nem lehet, ügyelni kell arra, hogy a beteg rángató görcsei közben meg ne sérüljön. Önakasztás esetében azonban el kell vágni a hurkot, de gondoskodni kell arról is, hogy a test le ne zuhanjon; az eszméletlen egyént vízszintesen a földre fektetik és nyelvét, ha hátraakadva elzárja a légzőutat, előrehúzzák; a lélegzés mesterséges előidézése végett a bordákat, a gyomor táján két kézzel nyomkodják a fej irányában, esetleg pedig kifeszítik a fekvő ember mindkét karját és függőleges félkörben fel és alá mozgatják addig, míg lélegzeni nem kezd.

síteni. Az ú. n. fennjáró beteg, ha betegsége nem veszélyes s kellemetlen tünetekkel nem jár, az egészségesekkel együtt tartható s könnyebb munkával is ellátható ; de mihelyt az orvos szükségesnek látja, az intézet kórházába (fogházban az elítéltek és vizsgálati foglyok számára berendezett lehetően tágas és világos betegszobába) kell szállítani. A *kórházban* a betegségek neme szerint osztályokat állítanak fel. A ragályos betegségben szenvedőket külön szobában s egymástól elkülönítve ápolják. A nagy betegek és a haldoklók ágyai elé spanyolfalakat állítanak fel. Minden beteg ágya fölé táblácskát függesztenek, melyen az illetőnek törzskönyvi száma, a kórházba felvételének napja, betegségének latin neve s a naponként megszabott étadag van feltüntetve.

A betegek közvetlen ápolására letartóztatottakat alkalmaznak, akiknek megválasztása az intézet vezetője és az orvos egyetértésével történik. A kórházi rend fenntartása az odarendelt főfegyőr (őrmester) feladata. Ez és a betegápolók közvetlenül az orvos rendelkezése alatt állanak.

Az orvos köteles a kórházat naponként kétszer, szükség esetén többször is meglátogatni, a főfegyőrt és az ápolókat útbaigazítással ellátni és felügyelni arra, hogy az utóbbiak kötelességeiket híven teljesítsék.

A kórházi főfegyőr (őrmester) feljegyzi az orvos rendeléseit s azokat az ápolókkal pontosan teljesítteti ; ő helyezteti a kijelölt tiszta ágyba a beteget és látja el fehérruha és ágyneművel a felügyelete alatt levő készletekből. Fogházakban az orvos maga jegyzi be utasításait és javaslatait a fogházvezető naplójába.

Az orvos, ha a *gyógyszereket* nem maga készíti, felügyel arra, hogy azok a kellő időre elkészüljenek s a meghatározott mennyiségben és minőségben adassanak be. A betegek ételét és italát megállapítja s az illetők fejtáblájára feljegyzi. A betegétkekről étlapot kell készíteni s el kell juttatni azt idejekorán az intézet vezetőjéhez.

Ragályos betegségek vagy járvány fellépése esetén az orvosnak a vezetőséggel együtt oda kell hatnia, hogy a veszély minden lehető eszközzel megszüntettessék. Ily esetben haladéktalanul jelentést is kell tenni az igazságügyminisztériumhoz.[4]

A meggyógyultakat azonnal elbocsátják a kórházból, mihelyt ez egészségük veszélyeztetése nélkül megtehető.

A letartóztatott *halála* esetén az orvos intézkedik a hullának a halottaskamrába szállításáról s egyszersmind írásbeli bizonyítványt ad a vezetőségnek a halál bekövetkeztéről. Orsz. büntetőintézetben elhaltak holttestét — ha az orvosi tudomány érdekében levőnek mutatkozik — az orvos *felboncolja* és a boncolásról jegyzőkönyvet vesz fel.

Az elhúnytat ingbe — ha férfi, lábravalóba is — öltöztetve egyszerű fakoporsóba teszik s miután a halottaskamrában 48 óráig kiterítve feküdt, vallásos szertartás mellett köztemetőben eltakarítják és sírhalmát fakereszttel vagy fejfával jelölik meg.

A halálesetről és az örökösöknek kiadható értékekről az elhúnyt családját vagy rokonait a halotti bizonyítvány megküldése mellett az illetékes közigazgatási hatóság útján — a közel lakókat azonnal rövid úton is — hivatalosan értesítik s tudomására hozzák azt a bűnügyben eljárt elsőfokú bíróságnak is.

A rokonok vagy hitsorsosok kívánságára a hullát nekik kell eltemetés végett kiadni. (A fegyházrendtartásban erről nincsen szó, csak a fogház- és börtönrendtartásban. Azonban a Bp. 503. §-a szerint a halálbüntetés végrehajtása után a kivégzettek holtteste eltemetés végett átadható a rokonoknak. Ha tehát a halálraítélt hulláját is ki lehet

---

[4] A fogházakban fellépő *kolera* elleni védekezést tüzetesen szabályozza a 46.623/1897. I. M. sz. rendelet. (Marschalkó VII. k. 1241 l.)

Bakteriológiai és egyéb górcsövi vizsgálatok teljesítése végett az 5463. 1903. I. M. sz. rendeletben (Marschalkó IX. k. 710. l.) megállapított módon a népjóléti és munkaügyi minisztérium egészségtani és bakteriológiai laboratóriumához kell fordulni.

adni, a fegyenc holttestének kiadása sem tagadható meg.)

Tekintettel az orvostudomány fejlődéséhez és a megfelelő orvosképzéshez fűződő egyetemes érdekekre, a bpesti gyüjtőfogházból olyan rab és fegyenc tetemét, akinek eltemetésére rokonai nem jelentkeznek, tudományos célból való felhasználás végett át lehet engedni a bpesti Pázmány-tudományegyetem anatómiai intézetének. Ilyenkor a holttestet az egyetem szállíttatja el s azt terhelik a szállítási költségek is. (44.793/1930.)

Ha az elhúnyt külföldi állampolgár, haláláról és értékeiről külföldön lakó családját értesíteni nem kell. (29.979/1928.)

A meghalt vagy a kórházból elbocsátott letartóztatott ágyruháit azonnal tisztákkal kell felváltani; ragályos betegekéit az orvos utasítása szerint fertőtlenítik vagy elégetik.[5]

IV. Az intézeti orvos *kórházi törzskönyvet* vezet az összes betegekről s abba a beteg nevét, törzskönyvi számát, betegségének minőségét és latin nevét, kezdetét és végét, valamint a gyógykezelés eredményét bejegyzi; vezet ezen-

[5] A fegyencek túlnyomó része azokhoz a korosztályokhoz tartozik ugyan, amelyekben a *halandóság* csekély, ezt nagy mértékben ellensúlyozzák egyéb körülmények, különösen az, hogy a letartóztatottak többnyire a népesség szegényebb és a rossz táplálkozás, rendetlen életmód folytán ellenállásra kevésbbé képes elemeiből kerülnek ki. A gümő- és görvélykór csiráit rendszerint magukkal viszik a letartóztatási intézetbe, ahol azok kifejlődnek és végzetes betegséggé válnak. A halandóság tehát a fegyházakban általában magasabb, mint az össznépességnél. Ennek leküzdése végett oly foglalkozást kellene nyujtani legalább nyáron át a letartóztatottaknak, mely lehetővé teszi a szabad levegőn hosszabb ideig tartózkodást. (Megyery: „A magyar börtönügy" 326—329. l.)

A váci fegyházban 1878-tól 1888 végéig — 11 év alatt — évi 600—700 átlagos fegyenclétszám mellett 207 fegyenc halt meg; tehát egy évi átlagra 18·8 halott esett s így a *mortalitás arányszáma* 2·7% volt; ez a szám 1913-ban 3·33%-ra, 1924-ben 5·67%-ra emelkedett; 1928. évben már lényegesen csökkent: 1110 forgalmi létszámra 11 halott jutott, ami az átlagos létszámnak 1·4%-a volt.

felül *rendelvénykönyvet* is a rendelt orvosságokról. A betegek élelmezési utalványaiba bejegyzi az étekadagok számát s azt aláírásával ellátja.

A gyógyszertárba küldendő orvosi rendelvényeket a beteg nevével és ágyszámával ellátva láttamozás végett előzetesen be kell mutatni az intézet vezetőjének.

(Foghr. 44—48., 54., 70—73., 211. § 23. p., Börtönr. 53., 54., 57., 60—62. §, fegyhr. 56—58., 60—63. § ; Házsz. II. 82—106. § és III. 58—60. §.)

V. Ha súlyos betegségben szenvedő letartóztatott az intézeti orvoson kívül még különös bizalmát bíró más orvos tanácsát is kívánja kikérni, ha lehetséges, a beteg vagy családja költségére az illető orvost is meg kell hívni orvosi tanácskozásra. (Foghr. 52., börtönr. 56., fegyhr. 59. §.)

A fogházakban megbetegedett elítéltek, abban az esetben, ha őket a betegség természete vagy a fogházi viszonyok miatt sem a fogházban, sem valamely szomszédos fogház vagy a budapesti gyüjtőfogház, illetve a váci fegyintézet kórházában megfelelően elhelyezni és gyógyítani nem lehet, kivételesen *közkórházba* szállíthatók. (Foghr. 50., 51. §.) Előbb azonban — ha a beteg maga is kéri s ezzel lemond arról, hogy betegségének ideje büntetésének tartamába beszámíttassék (Bp. 516. §) — meg kell vizsgálni, vajjon nem volna-e megfelelőbb, ha az elítélt a büntetés félbeszakításával ápolás végett hozzátartozóihoz hazabocsáttatnék ; ha visszaeséstől vagy szökéstől tartani nem kell s ha a félbeszakítás az elítélt érdekeit is szolgálná, jelentést kell tenni erről az igazságügyminiszterhez. Ha sem fogházi ápolás, sem félbeszakítás nem foghat helyet, az igazságügymin. engedélyét kell kérni a közkórházba szállításhoz ; ha pedig az átszállítást az orvos véleménye szerint késedelem nélkül kell teljesíteni, annak megtörténtéről és okairól jóváhagyás végett utólag kell jelentést tenni az ig.-minisztériumhoz. (38.159/1918.)

A közkórházi ápoltatás folytán felmerült költségekről kiállított kórházi számlát hosszabb betegség esetén évne-

gyedenként, különben pedig esetről-esetre küldik meg az ig.-minisztérium számvevőségének. (14.270/1907. sz. r. 70. §.)

Azokat az elítélteket, akiknek elmeállapota gyanús vagy akiken az elmebetegség jelenségei avagy egyéb speciális elbánást igénylő izgatottsági tünetek (epilepsziás, hisztériás rohamok stb.) mutatkoznak, — megfigyelés, gyógyítás, illetve ápolás végett a budapesti kir. orsz. gyüjtőfogház mellett felállított Igazságügyi orsz. megfigyelő- és elmegyógyító intézetben helyezik el. Ennek engedélyezése végett a kir. ügyészség vezetője, illetve az igazgatóság az intézeti orvos által szerkesztett szabályszerű kórrajz, az ítéletek és az értesítőjegyzék csatolása mellett esetről-esetre felterjesztést intéz az igazságügyminisztériumhoz. Az elhelyezendőket a befogadási engedélyt kieszközlő ügyészségi elnök, illetve az igazgatóság kísérteti át a fent megjelölt intézetbe. A felvételt a gyüjtőfogház igazgatósága foganatosítja s erről haladéktalanul értesíti az ottani főorvost, aki a beszállítottat elhelyezteti a megfigyelőintézet megfelelő osztályán és ennek megtörténtéről, valamint az előzetes orvosi rendelkezésről értesíti az igazgató-elmeorvost. A beszállított egyénre vonatkozó összes iratokat ugyancsak az igazgató-elmeorvosnak kell kézbesíteni. Az utóbbi, ha a megfigyeltre nézve adatbeszerzésre van szüksége, közvetlenül keresi meg az illető hatóságot.

Ha az elítélt megfigyelése, gyógyítása vagy ápolása többé szükségesnek nem mutatkozik és büntetése még nem telt le, vissza kell kísérni abba a letartóztató intézetbe, ahonnét beszállították ; ha azonban büntetéséből már csak 3 hónap vagy annál kevesebb idő van hátra, a visszakísérés mellőzhető s az illetőt a gyüjtőfogház megfelelő osztályán lehet elhelyezni.

Ha az ápolás végett felvett elmebeteg-elítélt büntetésének kitöltése idejében még nem gyógyult meg s ez okból szabadon nem bocsátható, az igazgató-elmeorvos kórrajza alapján a gyüjtőfogház igazgatósága átadja az illetőt az államrendőrség budapesti főkapitányi hivatalának elme-

gyógyintézetbe elhelyezés céljából; ha pedig a közig. hatóság bármely okból vonakodik átvenni őt, további intézkedés végett jelentést kell tenni az ig.-minisztériumhoz. (9052/1906.)[6]

Ha a büntetésvégrehajtás folyamán az elítélt *gyógyíthatatlan elmebetegnek* bizonyul, — akár határozott, akár határozatlan tartamú szabadságvesztésbüntetésre vagy biztonsági intézkedésre van elítélve, — a végrehajtás félbeszakítása iránt felterjesztést kell tenni az ig.-miniszterhez. A félbeszakítás engedélyezése után elmegyógyító-intézetbe elhelyezés végett át kell adni az elítéltet az elmeorvosi kórrajz egyidejű megküldésével az államrendőrségnek. (39.543/1932.) Ilyen elmebeteg őrzése és kezelése ugyanis nem igazságügyi, hanem rendészeti feladat ábban az esetben is, ha a jogerős ítélet meghozatala után áll be az elmebetegség.[7]

[6] Az elítéltek jelentékeny százaléka degenerált, korlátolt beszámíthatóságú egyén s ezek számára külön letartóztató intézettel még nem rendelkezünk. Ennélfogva a börtönökben könnyen kifejlődhetik az *elmebajnak* valamelyik neme.

A letartóztatott kevés új képzethez jutván, meglevő képzeteit idézgeti vissza és alakítja át; emlékezete folyton élénkül és képzelete csapongóbb lesz. De a régi képzetek a magányban mindinkább felemésztődnek; ennélfogva a táplálék nélkül szűkölködő elmében gyökeret ver egy-egy gondolat, amelytől nem tud szabadulni; de bekövetkezhetik a teljes apátia is. Mindkét lelki állapot határos az elmebetegséggel.

Különösen a pszichopatiás és hisztériás degeneráltak hajlamosak a börtönben azokra a lelki zavarokra, amiket *börtönpszichózisnak* (Haftpsychose) neveznek. (Dr. H. Benhard: „Psychiatrie im Strafvollzug". Blätter für Gefängniskunde. 1929. I.) Ennek tünetei: az öntudat szűkülése, üldöztetési kényszerképzetek, a szabadság utáni vágy tomboló kitörése, magas láz és a testi funkciók zavarai.

A magánelzárásban levők foglalkoztatása, sűrű látogatása, megfelelő olvasmány és némi szórakozás tehát egészségügyi követelmény is, amit az elmeépség fenntartása érdekében mellőzhetetlennek kell tekintenünk.

[7] Az olaszok 1933-ban Pinosa szigetén *fogház-szanatóriumot* létesítettek főleg tüdőbeteg elítéltek részére. A lábadozókat itt gyümölcsös- és konyhakertekben foglalkoztatják, ami elősegíti a megerősödésüket. A betegek szellős magánzárkákban vannak elhelyezve.

8. Erkölcsi támogatás

I. Nem foszthatók meg a letartóztatottak sem a vallás vigaszától, sem bizonyos erkölcsi szükségleteik kielégítésétől.

Vallási és erkölcsi útmutatás elsősorban az intézeti *lelkészek* feladata, akik nemcsak istentisztelet és szentbeszédek tartására s egyéb vallásos cselekményekre (keresztények a szentségek kiszolgáltatására stb.) valamint hittanításra vannak hivatva, hanem *lelki gondozás* végett kötelesek egyénenként is foglalkozni a felekezetükhöz tartozó elítéltekkel. (Házsz. II. r. 110. §.) Meg kell ismerniük azok erkölcsi defektusait, hogy meggyőzhessék őket a morális igazságokról, az etikai szabályok célszerűségéről, ami a jellemképzés első feltétele. Ki kell fejleszteniük a közérdek iránti fogékonyságot és a közösséghez való alkalmazkodás készségét. Az erkölcsi támogatásnak tehát ebben a részében elméleti etikai neveléssé kell válnia. Főként a személy elleni bűntettek miatt elítélteknél jut ennek fontos szerep, mert ilyen deliktumok elkövetését elősegíti a tudatlan és megfontoláshoz nem szoktatott elme lelki impulzivitása; ennek leküzdéséhez pedig elsősorban az erkölcsi képzetek felkeltésére vagy megerősítésére van szükség. Nőelítéltek, akik a börtönben általában jobb viseletűek, mint a férfiak, könnyebben javíthatók érzésbeli közrehatással, mint intellektuális eszközökkel.

II. *Istentiszteletet* és egyházi beszédet vasár- és ünnepnapon d. e. 10 és délután 2 órakor kell tartani[1] s a rabok

[1] A Házsz. II. 113. §-ának az a rendelkezése, hogy minden csütörtökön is kell istentiszteletet tartani, nem ment át a gyakorlatba.

és fegyencek az istentiszteleten mindvégig jelen lenni kötelesek. A templomban vagy imateremben a letartóztatottak osztályonként helyeztetnek el. (Foghr. 156., börtönr. 22. és 46., fegyhr. 23. és 49. §.) A misénél őr vagy jóviseletű letartóztatott segédkezik a lelkésznek. A szokásos egyházi énekekre az intézeti tanító vagy más tisztviselő — esetleg arra alkalmas letartóztatott — tanítja be az éneklésre hajlamos elítélteket. Közreműködik a tanító az istentiszteleten is orgonajátszással és a letartóztatottak énekkarának vezetésével. (Házsz. II. 142. §.) De ezzel is megbízható valamelyik hozzáértő letartóztatott (pl. fogva levő zenész, kántor).

A lelkészeknek tanulmányozniuk kell a felekezetükhöz tartozó letartóztatottak beszolgáltatási okmányait (ítéleteit és egyéb iratait) s ennek megtörténtét az értesítőjegyzéken láttamozással bizonyítják. Ezután maguk elé rendelik az elítéltet s megkezdik erkölcsi vezetését. Kötelesek hetenként többször meglátogatni a magánzárkában, munkatermekben és kórházban levőket. A látogatás napját bejegyzik a látogatási könyvbe. Jogukban van hivatali helyiségükbe vezettetni az elítéltet lelki állapotának és erkölcsi érzületének beszélgetés útján megismerése végett. Tartózkodniuk kell azonban más felekezetű rabok térítgetésétől.

Áttérésnek egyik vallásról a másikra a fogházbüntetés tartama alatt nincs helye. (Foghr. 42. §.)

Karácsony, húsvét és pünkösd ünnepén a keresztény elítéltek gyónhatnak, áldozhatnak, illetve úrvacsora-osztásban részesülhetnek. Erre senki sem kényszeríthető; azoknak azonban, akik önként járulnak a szentségekhez, a vezetőség időt enged a kellő előkészületre.

A betegeket kívánságukra a nap és éj bármely órájában részesíteni kell vallási vigasztalásban; a haldoklókat el kell látni a végszentségekkel. Súlyos beteghez kívánságára az intézeti lelkészen kívül más lelkész is engedhető. (Börtönr. 56., fegyhr. 59. §.)

Ha egy haldokló vagy súlyosan elítélt valamely bűntényre vonatkozó fontos adatot közöl a lelkésszel, igyekeznie kell az utóbbinak rábírni őt, hogy vallomását két intézeti tisztviselő előtt a bizonyítékok megjelölésével tegye meg és engedje azt jegyzőkönyvbe foglalni. Ha csak halála esetére felhasználható írásbeli vallomásra haljandó az elítélt, azt maga írhatja meg és láthatja el aláírásával ; ezt az iratot a lelkész megőrzi s az elítélt halála után a vezetőség útján az igazságügyminisztériumhoz juttatja ; ha azonban az elítélt felgyógyul és nyilatkozatának megsemmisítését kívánja, a lelkész azt az ő jelenlétében teljesíteni tartozik.

Ha a beteg letartóztatott élete komoly veszélyben van és ebben az állapotában *végrendelkezni* akar, vagy házasságon kívül született gyermekét *házasság* által törvényesíteni kívánja, a kir. ügyész, illetve az igazgató köteles erre módot adni neki. A végrendelet készítése és a házassági szertartás ideje alatt a kir. ügyész (igazgató) vagy helyettese jelen lenni és a rend fenntartásáról gondoskodni tartozik. A végrendeletet a letartóztatott szabadulásáig vagy haláláig a reá vonatkozó iratok közt kell megőrizni ; megnevezhet azonban valamely közjegyzőt is az illető, amely esetben a végrendeletet megőrzés végett a közjegyzőnek kell megküldeni. (Foghr. 68., 69., börtönr. 63., 64., fegyhr. 64., 65. §.)

Egyébként házasságot a letartóztatott csak indokolt esetben s az igazságügyminiszter külön engedélye alapján köthet az intézetben.

Minden *elhalt* letartóztatottat a felekezetéhez tartozó lelkész vallásos szertartással temet el.

Különös gonddal kell lennie a lelkésznek a szabadulásuk küszöbén állókra ; ezeket meg kell hallgatnia szándékaikról és el kell látnia tanácsokkal jövőbeli életük útjára. (Házsz. II. 108—126. §.)

A lelki gondozásban részt vesz az intézet vezetője, valamint a tanító is. E végből felkeresik a letartóztatottakat

zárkáikban és a munkatermekben s gyakran elegyedve szóba velük, igyekeznek alaposan megismerni az egyéniségüket.

III. Az erkölcsi ragályozás megakadályozása végett, valamint biztonsági okokból is, korlátozni kell a letartóztatottaknak egymással való közlekedését.

A *beszélgetés* istentisztelet, oktatás, séta és az éji nyugalom ideje alatt tilos ; munkaközben is csak annyit szabad beszélni, amennyi a közös munka elvégzéséhez okvetlenül szükséges. Illetlen, sértő és zajos beszélgetés, az elkövetett bűntettek elbeszélése és jelek útján való bármilyen titkos érintkezés szigorúan tiltva van.

A letartóztatottak általában kötelesek békességben élni egymással. A közös zárkában levők engedelmességgel tartoznak annak a társuknak, akinek — mint zárkafelügyelőnek — a rend fenntartása és a zárkaberendezés gondjára van bízva. (Foghr. 157., börtönr. 72., fegyhr. 73. §.)

IV. A szabadságvesztésbüntetés lényegéhez tartozik ugyan az elítéltek elszigetelése a külső világtól, különösen pedig attól a környezettől, amelyben a bűn útjára léptek, mégsem zárhatjuk ki a letartóztatottat minden szellemi érintkezésből a büntetésvégrehajtás folyamán.

Ha meggátolnók teljesen, hogy az elítélt hozzátartozóival közlekedjék s családi és vagyoni viszonyait rendezhesse, megnehezítenők visszahelyezkedését az emberi közösségbe. De közvetlen börtönügyi érdek is az, hogy ne gyötörje a letartóztatottat állandó nyugtalanság és aggodalom hozzátartozóinak sorsa, jövőbeli anyagi helyzete és egyéb létérdekei miatt, hanem lehetően nyugodt lélekállapotban teljesítse kötelességeit, végezze munkáját és alkalmazkodjék a fegyelem szabályaihoz. Levelei és a hozzá intézett levelek fontos adatokat szolgáltatnak egyéniségének és annak a morális légkörnek megismeréséhez, amelyben élt és nevelődött. Meg kell tehát engedni neki bizonyos korlátok között a *levelezést és látogatók fogadását.*

A *fogolyhoz* intézett vagy általa írt leveleket a fogházvezetőség csak akkor juttathatja rendeltetési helyükre, ha tartalmuk aggálytalan. (Foghr. 161. §.) Egyébként a fogoly levelezése korlátozva nincsen.

Ellenben a *rabok* rendszerint csak hitvesüknek és legközelebbi rokonaiknak írhatnak s csak aggálytalan tartalmú levelet; az igazgatóság különös engedélye alapján azonban kivételesen idegenekkel is levelezhetnek. Minden rabnak *havonként egy*, rendkívüli esetben több levél írását is meg lehet engedni és pedig — sürgős esetek kivételével — a hónap első vasárnapján. (Börtönr. 66., 67. §.)

Fegyencek szintén csak hitvesüknek és legközelebbi rokonaiknak írhatnak levelet *negyedévenként* egyszer, rendszerint a negyedév első vasárnapján. De rendkívüli esetekben az igazgatóság fegyencnek is megengedheti több levél írását (fegyhr. 67., 68. §) és pedig indokolt esetben, azaz családi és vagyoni viszonyok rendezése céljából — a gyakorlat szerint — nemcsak hitvesük és rokonaik számára, hanem igazolt jogi képviselőjüknek, a községi jegyzőnek vagy papnak és rokon nem létében valamely jóismerősnek (szomszédnak, pályatársnak stb.) is. Ellenben beadványok szerkesztésére a rabot és fegyencet sem a törvény, sem a rendtartások nem jogosítják fel. (47803/1926.)

A levelek *ellenőrzését* a letartóztató intézet vezetője vagy annak megbízásából rendszerint a lelkészek teljesítik. Nem továbbítható és nem kézbesíthető az elítéltnek olyan levél, mely kedvezőtlen hatással lehet akár a címzettre, akár az elítéltre; tehát általában a jóerkölcsbe ütköző és az állami vagy társadalmi érdekeket sértő levelek.[2]

Az aggályos tartalmú iratokat továbbítás, illetve kézbesítés helyett a büntetési idő leteltéig a letartóztatott egyéb iratai közé kell elhelyezni.

---

[2] A munkakeresménnyel nem rendelkező, de jóviseletű fegyenc részére érkező bérmentetlen levelet az igazgatóság — ha a fegyenc már 3 hónapnál hosszabb idő óta van az intézetben — kiválthatja a segélyalap terhére. (31.289/1880.)

A *látogatásokat* illetően:

Foglyot rokonai, ismerősei és mások is, akikkel beszélni kíván, rendszerint hetenként egyszer látogathatnak meg az előre kitűzött nappali órákban és az erre a célra kijelölt helyiségben a kir. ügyész vagy helyettesének engedélye alapján. A beszélgetés, ha több is a látogató, legfeljebb egy óra hosszat tarthat. Sem a fogoly a látogatónak, sem az utóbbi a fogolynak nem adhat át közvetlenül semmit. Ügyelni kell arra, hogy a látogatások ne zavarják a fogházi rendet és ne veszélyeztessék a biztonságot. Rosszhírű személyek (kéjnő stb.) és becstelenítő bűntett miatt rovott előéletűek — hacsak nem rokonai a fogolynak — látogatási engedélyt nem kaphatnak. Ha súlyosan beteg fogoly családját vagy rokonait kívánja látni, ezt a kívánságát, — amennyiben az idő és egyéb körülmények megengedik — teljesíteni kell. (Foghr. 18., 53. és 162. §.)

Rabot és *fegyencet* rendszerint csak rokonai látogathatnak meg és pedig rabot *havonként*, fegyencet *negyedévenként* egyszer; a látogatás időtartama — amit az igazgatóság szab meg — rabnál egy órát, fegyencnél fél órát túl nem haladhat. (Börtönr. 68., fegyhr. 69. §.) De indokolt esetben az igazolt jogi képviselő és — rokon nem létében — más is kaphat engedélyt rab vagy fegyenc meglátogatására, kivételesen nemcsak egyszer havonként, illetve negyedévenként, hanem több ízben is. (Állandó gyakorlat.) A beszélgetést a rab vagy fegyenc és látogató megfelelő (lehetően rácscsal való) elkülönítésére alkalmas helyiségben, az őrparancsnok vagy más tisztviselő jelenlétében[3] és az ezáltal értett nyelven mindenkor hangosan kell folytatni. E szabályok

[3] Ha jogerős büntetését töltő elítélt ellen más bűnügy is van folyamatban, védője nem hivatkozhatik a Bp. 62. §-ára, amely szerint a védőnek a letartóztatott *terhelttel* való érintkezése a vádirat benyujtása után nincsen hatósági személy ellenőrzésének alávetve. Ez ugyanis csak előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban levő terheltre s nem más ügyben büntetését töltő elítéltre vonatkozik; az utóbbira nézve kizáróan a börtönügyi rendtartás szabályai irányadók.

megsértése és illetlen viselkedés vagy beszéd a látogató elutasítását vonja maga után.[4]

---

[4] *Németországban* a fegyencek ugyancsak 3 hónaponként, más letartóztatottak havonként írhatnak hozzátartozóiknak és fogadhatják azok látogatását; a vezetőség azonban indokolt esetben — különösen jogi és üzleti ügyekben — kivételt is tehet. Újabban megengedik azt is, hogy a letartóztatottak ellenőrzés mellett bírósághoz, ügyészséghez és más hatóságokhoz, sőt a népképviseletekhez is intézzenek beadványokat. *(Bumke:* „Deutsches Gefängniswesen" 167. l.)

Angliában a fogházakban egy levelet írhat a letartóztatott befogadásakor, azután két hónapon át havonta egy-egy levelet írhat és egy-egy látogatót fogadhat, később három- és végül kéthetenként írhat levelet és fogadhat látogatót; a fegyházakban befogadásakor írhatja első levelét, azután hat hét elteltével írhat újra egy levelet és fogadhat látogatót, tíz hét után megismételheti ezt s végül háromhetenként van joga levelet írni és látogatót fogadni.

A *„Nemzetközi büntetőjogi és börtönügyi bizottság"* Bernben 1929-ben kiadott börtönszabályzatának 32. §-a: Külföldi letartóztatottnak meg kell engedni, hogy hazája diplomáciai vagy konzuli képviseletével érintkezésbe léphessen.

9. Munkáltatás

I. A rabnevelés tényezői közül a munkához szoktatást illeti meg a legelső hely a büntetésvégrehajtás keretében.[1]

A munka — mint szellemi és fizikai erőkifejtés az emberi boldogulás feltételeinek létesítésére, javak előállítására és fenntartására — nemcsak eszköz, hanem cél is az életküzdelemben, melyet jövőjük biztosításáért folytatnak az emberek. A rendszeres foglalkozás ugyanis technikai jelentőségén kívül döntő súlyú etikai érték is, mely a haladásvágy ébrentartásával és folytonos kielégítésével elhallgattatja az elérhetetlen vágyakat s féken tartja a bűnös hajlamokat. A *szorgalom* — a szokás folytán tartóssá erősödött munkakészség — úrrá lehet többé-kevésbbé a legszilajabb indulatokon és szenvedélyeken is ; ilyen módon biztosítja a lelki erők egyensúlyát és az etikai vagy jogi exigenciáknak megfelelő magatartást. Képessé teszi tehát erkölcsileg az egyént a társadalom szolgálatára és ezáltal saját létfeltételeinek megszerzésére is.

A morális züllés kezdete rendszerint a munkakerülés vagy a munkahiány folytán beálló tétlenség ; az erkölcsi fölemelkedés rúgója a munkaalkalommal párosuló munkakészség.

De a szorgalom kifejlesztésén kívül a munkához szoktatás — épúgy, mint a napirendben és a házszabályokban megállapított összes kötelességek kikényszerítése — álta-

[1] „Az organizált munkakényszer a szabadságvesztésbüntetés lényege és lételeme." (Liszt: „Die Gefängnisarbeit" 5. lap.)

lában az akarat erősítését, a kötelességérzet meggyökeresztetését is célozza, hogy az elítélt a szabad életben ellenálljon a bűnre hajtó motívumoknak.

Minthogy pedig a szorgalom, mint morális tényező, csak megfelelő munkaképességgel — technikai készséggel — érvényesülhet a gazdasági küzdelemben, szükség esetében ki kell képeztetnünk a letartóztatottat valamely önálló munkanemre *(instruktív)* munka, amely szabadulása után biztosítja megélhetését és megakadályozza a visszaesést.

A munkához szoktatásban tehát, amivel szabadságának hasznos felhasználására neveljük az elítéltet, egybeolvad az erkölcsi és a szaknevelés.

Figyelemmel kell lenni ezeken felül a rabmunkáltatás terén az államkincstár érdekére, vagyis arra is, hogy a büntetésvégrehajtás költségeit a lehető legnagyobb mérvben fedezze a *rabmunka jövedelme.* Igazságos ugyanis, hogy ezek a költségek ne csak az adófizetőket, hanem azokat is terheljék, akik okozói voltak. A munkának tehát lukratívnak kell lennie. (Ez a jogosult törekvés — mondja *Kriegsmann* — könnyen eredményezheti a rabnevelés érdekeinek — főleg az instruktív iránynak és az egyénítésnek — elhanyagolását ; ilyen áldozatot azonban a kincstári érdekek nem követelhetnek a börtönügytől.)

Sokan vannak a letartóztatottak között, — különösen a személy elleni bűntettek miatt elítéltek —, akik munkához szoktatásra egyáltalában nem szorulnak. Ám a munkakényszert ezekkel szemben sem lehet mellőzni és pedig nemcsak a munkaerő kihasználását követelő közgazdasági és a rabtartási költségek megtérüléséhez fűződő kincstári érdek miatt, hanem azért sem, mert különben henyéléshez szoktatnók azokat is, akik a börtönön kívül szorgalmasak voltak. Tétlenség mellett, ami tiltott érintkezésre, a szabályok kijátszására irányuló összebeszélésekre, szökés előkészítésére stb. sarkalhatja a letartóztatottakat, a rabfegyelem is nehezebben tartható fenn ; ebből a nézőpontból a munkáltatás egyszersmind biztonsági intézkedés is.

(A tapasztalat szerint a legtöbb fegyelmi vétséget a pihenésre szánt időben követik el az elítéltek.)

Nélkülözhetetlen végül a rendes foglalkoztatás a legtöbb letartóztatott szellemi épségének és lelki egyensúlyának fenntartása érdekében is. Az egyéni hajlamoknak és képességeknek megfelelő munka vigasz és szórakozás a szabadságától megfosztott embernek ; csak addig terhes, amíg meg nem szokta azt. Minthogy a mai szabadságvesztésbüntetésben a munka többé nem a megtorlás, hanem a nevelés faktora, nem is szabad fölöslegesen fárasztónak vagy egészségrontónak lennie ; elég ha teljesen igénybe veszi a letartóztatott munkaerejét (lásd lent). Ilyen munka pedig inkább kedvezmény, mint büntetés. (Ennek tekintik rendtartásaink is, amikor a magánelzárás első heteiben megtiltják a rabok és fegyencek foglalkoztatását és a fegyelmi büntetést munkaelvonással szigorítják.)[2]

II. *Munkakötelesek.* A foglyok és a rabok viszonyaiknak megfelelő munkára vannak kötelezve ; az illető fogházra vagy börtönre megállapított munkanemek közül azonban — amennyiben a munkaviszonyok megengedik — szabadon választhatnak. (Btk. 37., 40. § ; foghr. 39. §, börtönr. 28. §.) Magánelzárás alá esők természetesen csak a magánzárkákban végezhető munkanemek közt választhatnak. Szabadban folyó külső munkákra, ami csak kedvezményként engedélyezhető a jóviseletűeknek, nem terjed ki a munkaválasztás joga. A fegyencek az igazgatóság által kijelölt munkát kötelesek végezni (Btk. 29. §) ; munkájuk nemét tehát nem választhatják meg.

Rabok a büntetés elején két (visszaesők három), fegyencek ugyanakkor három (visszaesők négy) hétig nem részesíthetők semmiféle foglalkozásban. (Börtönr. és fegyházr. 12. §.)

[2] A fegyházr. 29. §-ának azt a rendelkezését, hogy a fegyenc munkája „az első időben fárasztó legyen", méltán helyteleníti *Tauffer Emil* („A szabadságvesztés különféle nemeinek végrehajtása"), mert odiózus munkával a letartóztatottat szorgalomra nevelni nem lehet.

Azokat a letartóztatottakat, akik betegség, aggkor vagy egyéb ok miatt munkaképtelenek, a munka alól természetesen (ha a rendtartások nem is mondják ki) *fel kell menteni.*

A keresztény letartóztatottak felekezeti ünnepeiken, az izraelita vallásúak pedig kérelmükre minden szombaton, továbbá húsvéti ünnepükön négy (Niszám hó 15., 16. és 21. és 22.) pünkösd és újévi ünnepükön két-két, hosszúnapkor egy és sátoros ünnepen négy napon át szintén felmentetnek a munkától. Az izr. foglyok vasárnap és a keresztény általános ünnepnapokon csöndes munkát végezhetnek, ha ez nem zavarja a házi rendet. (Foghr. 144., börtönr. 24., 25., fegyhr. 25., 26. § ; 9655/1891.)

A fogházra ítélteket a bíróság ítéletében különös tekintetre méltó okoknál fogva felmentheti a munka alól. (Btk. 41. §.)

III. *A rabmunka kellékei.* Szorgalomra nevelni, munkához szoktatni csak olyan munkanemmel lehet, amely alkalmas a munkakedv, a haladásvágy felkeltésére és ébrentartására s mely egyéni értékének felismerésére képesítvén az embert, önbizalmát is fokozza. A megélhetést pedig olyan fajta foglalkozás biztosítja, mely az egyén társadalmi helyzetével és a gazdasági lehetőségekkel ellentétben nincsen.

Ennélfogva a rabmunkának elsősorban *hasznosnak*, javakat termelőnek kell lennie. A meddő munka (kőhordás, malomtaposás stb.) elkedvetleníti, a produktív munka, melynek eredményét látja, kitartásra sarkalja az embert.

A munkának igénybe kell venni az egyén teljes munkaerejét, mert képességeinek kellő kihasználására és gazdaságos foglalkozásra csak így szoktathatjuk az elítélteket. (Nem fegyházba való pl. a tollfosztás, papírzacskókészítés stb. ; ilyen munka jobb hiányában legfeljebb a magánelzárás alatt volna megengedhető.)

Szükséges végül, hogy a munka megfeleljen az egyén hajlamainak, képességeinek és külső életviszonyainak. Az *egyénítésnek* talán sehol sincs akkora jelentősége, mint a rabmunkáltatás terén. Férfit és nőt, szellemi és fizikai

munkást, iparost és földművest, fiatalt és élteset, gyöngét és erőset nem foglalkoztathatunk ugyanazzal a munkával a büntetőintézetben sem. Tekintettel kell lenni tehát a munkára beosztásnál a letartóztatott nemére, képességeire, ismeretére, életkorára, testi erejére, egészségi állapotára, lelkületére és külső életviszonyaira.

Ehhez képest az elítéltet — ha munkaválasztási joga nincsen — a részéről már letartóztatása előtt folytatott vagy ahhoz hasonló munkával kell foglalkoztatni és ebben tökéletesíteni; ilyennek hiányában pedig ki kell tanítani az egyéniségének leginkább megfelelő s így legkönnyebben elsajátítható foglalkozásra, amelyet kiszabadulása után is módjában lehet tovább folytatni. (Fegyhr. 30. §.)

De nem mellőzhetők a munkára beosztásnál sem bizonyos kincstári érdekek. Az intézetek házi szükségleteihez igényelt munkálatokat — a tisztogatástól a borotválásig, a favágástól a kenyérsütésig — rabmunkaerővel kell elvégeztetni, mert a büntetésvégrehajtás költségei cseléddíjakkal nem szaporíthatók s mert idegeneket házi munkára börtönügyi okokból sem bocsáthatunk be a letartóztató intézetekbe.

IV. *Munkanemek.* Kitűnik az előadottakból, hogy sokféle munkanemre van szükség a büntetőintézetben, ha ki akarjuk elégíteni a hasznosság és egyénítés összes követelményeit.

A rabmunkanemek körében mindenekelőtt a belső és külső munka fogalmait kell egymástól elhatárolnunk.

Belső rabmunka az, amelyet az intézet falai között, *külső rabmunka* pedig az, amelyet az intézet falain kívül végez a letartóztatott. (Rmr. 1. §.)

Mind a kettő lehet *zárt helyiségben vagy szabadban folyó munka.* (Az intézet udvarán — tehát körfalain belül — végzett favágás, kötélverés stb.: szabadban folyó belső munka; a bíróság vagy vármegyei helyiségek tisztogatása: zárt helyen végzett külső munka. De szűkebb értelemben: szabadban folyó munkának csak a körfalakon kívül vég-

zett, tehát a külső szabadmunkát nevezzük és főleg ehhez fűződnek azok a feltételek, melyekhez a szabad munka megengedését kötjük.)

A belső rabmunka : *házi és ipari munka.*

Házi munka : a letartóztató intézet állandó napi szükségleteinek ellátására szolgáló munka ; ilyen különösen a takarítás, főzés, mosás, kenyérsütés, leíró- és kőnyomdai munka, borbélymunka, betegápolás, ruhafoltozás, ruhatisztitás, az apróbb tatarozások, az állatállomány körül végzett munka, a pöcegödör-tisztítás stb. (Rmr. 2. §.)

Ezekre a munkálatokra, amiket elsősorban kell a rendelkezésre álló rabmunkaerővel elvégeztetni, csak a magánelzáráson túlesett vagy annak a törvény szerint alá nem vethető és — ha állandó őri felügyelet nélkül végzendő munkáról van szó, — csak megbízhatónak bizonyult letartóztatottat szabad alkalmazni. A hosszabb időre elítéltek ilyen munkára csak ideiglenesen oszthatók be s bizonyos idő eltelte után lehetően fel kell őket váltani, hogy instruktív munkával legyenek foglalkoztathatók.

Az ipari munka terén főleg a kézműves iparok meghonosodása kívánatos.

A gyáriparban, mely gőz- és villamoserőgépekkel dolgozik s tömegcikkeket termel, a munkás — a technikai munkamegosztás folytán — többnyire részletmunkát végez ; a kézműves ellenben szerszámok és kisebb gépek igénybevételével inkább az egyéni ízlésnek megfelelő egész termelvényeket állít elő, melyeknek létrehozásában öröme is telhetik. Nyilvánvaló tehát, hogy a kézműipar alkalmasabb eszköze a munkához szoktatásnak a gyáripari munkánál. De jobban biztosítja a szabaduló rabmunkás megélhetését is, mert a mesterségében jártas kézműves könnyebben helyezkedhetik el a gazdasági életben ; ha gyárba nem juthat, befogadhatják a kisipari műhelyek.

Az instruktív munkáltatás, vagyis az önálló munkanem elsajátítására törekvés nem zárja ki azonban a gépek alkalmazását a börtönökben. Az önálló munkanem fogalma

felöleli ugyanis a gépiparnak azokat az ágait is, melyekben a munkás egyéni tevékenysége egész termelvények előállításával nagyobb jelentőséghez jut. Ilyen a nyomda- és a könyvkötőipar, a bútorgyártás stb.

A különböző iparnemek meghonosításánál irányadó szabály, hogy az intézet szükségleteit lehetően rabmunkával kell fedezni; első sorban tehát a szerelvények, rabruhák, őri egyenruhák, ágy- és fehérneműek előállítása és javítása a rabiparüzlet feladata (14.270/1907. sz. r. 44. §); azután más igazságügyi és egyéb hatóságok ipari (nyomtatvány stb.) szükségleteinek kielégítésére s csak végső sorban piaci áruk termelésére kell törekedni.

Ehhez képest szüksége van többé-kevésbbé minden intézetnek szabó-, cipész-, lakatos-, asztalosmunkára; ezeken kívül férfiak részére ács-, bognár-, kovács-, kádár-, bádogosipar stb., nők részére varrás, kötés, fonás, hímzés, tollfosztás stb. meghonosítása kívánatos. (Foghr. 138. §.)

Az egészségre ártalmas, valamint veszélyes üzemeket folytatni nem szabad. (Rmr. 7. §.)[3]

---

[3] Fogházainkban és az orsz. büntetőintézetekben ezidőszerint a következő *ipari munkák* folynak házi kezelésben: szabó-, cipész-, lakatos-, asztalos-, kárpitos-, bádogos-, kovács-, bognár-, tímár-, takács-, kádár-, szűcs-, kefekötő-, kosárfonó-, tollfosztó-, kötélverő-, mázoló-, szobafestő-, nyomda-, könyvkötő-, szalma- és papírfeldolgozóipar. A *szegedi* börtönben állítják elő az összes fogházak, büntetőintézetek és állami javítónevelő intézetek bakancsszükségletét, a börtön vasüzemében pedig ugyancsak emez intézetek részére ételcsészéket, ivópoharakat, vizes kannákat stb. készítenek.

A *váci* fegyház nyomdaüzeme, mely kilenc gyorssajtóval, két tégelysajtóval, papírvágó- és perforálógéppel rendelkezik s átlag 80 rabmunkást foglalkoztat, ellátja a szükséges nyomtatványokkal az összes igazságügyi hatóságokat; szövőüzeme az őrszemélyzet nyári egyenruhájához szükséges csinvatot, valamint a letartóztatottak ágy- és fehérneműjéhez megkívánt félpamutvásznat állítja elő.

Márianosztrán kerti és gazdasági munkán kívül fehérneművarrással, szövéssel, szőnyegkészítéssel, hímzéssel és egyéb kézimunkákkal foglalkoztatják a nőletartóztatottakat.

Magánzárkában levők főleg kefe-, kosár- és könyvkötéssel, takácsmesterséggel, szabással,, szemüvegkészítéssel stb. vannak foglalkoztatva.

Biztonsági szempontból ki kellene zárni a börtönökből minden olyan munkanemet, melyhez támadásra alkalmas eszközt kell a munkások kezébe adni. Minthogy ez csaknem kivihetetlen, ügyelni kell arra, hogy vadindulatú, rabiátus egyén — pl. rablás, gyilkosság miatt elítélt — ilyen munkára ne alkalmaztassék.

A legnehezebb feladatok egyike a *szellemi munkások* megfelelő foglalkoztatása a büntetőintézetben. Ezek közül a züllötteket, akik hivatásukat nem vették komolyan, képességeiknek többé-kevésbbé megfelelő fizikai munkára is alkalmazhatjuk. De azok az intelligens elítéltek, akik menthető okokból követtek el bűncselekményt, munkához szoktatásra rendszerint nem szorulnak ; mégis dolgoztatni kell őket a már említett okokból és pedig anélkül, hogy a rabmunka, melyet különben a kényszernevelés egyik tényezőjének tekintünk, rájuk nézve a büntetés szigorításának jellegét öltse fel. Azonban a közhivatalnok, ügyvéd, közjegyző vagy tanár hivatásbeli foglalkozását a szabadságvesztés természeténél fogva abban az esetben sem folytathatná letartóztatása alatt, ha a törvény azt kifejezetten nem is zárná ki. (Btk. 59. §.) Ezeket és a többi intelligens letartóztatottat ezidőszerint legfeljebb irodai, nyomdakorrektori, orvost betegápolói, gyógyszerészt házigyógyszertárkezelési, technikust rajzolói avagy bármelyiket könnyebb természetű fizikai munkára (könyvkötésre, kertészetre) lehet beosztani, mert nehéz testi munkára rendszerint nem is alkalmasak.[4]

V. *A külső rabmunka* csak közmunka lehet s fegyencek ilyen munkára csak oly esetben alkalmazhatók, ha őket a

[4] *Wulffen* („Reformbestrebungen auf dem Gebiete des Strafvollzuges" 25. l.) azt kívánja, hogy a kereskedő-, technikus-, orvos-, teológus-, tanító- és hírlapíró-elítéltek hivatásukat teljesíthessék a büntetőintézetben is s keresetük az államot illesse meg.

Magam sem tudnám megokolni, hogy az orvos, akit politikai bűntett miatt ítélték el, de szakmájában kiváló és megbízható egyén, a magánelzárás eltelte után miért ne operálhatna a rabkórházban vagy segédkezhetnék az intézeti orvosnak; a tanító, aki szerelemféltésből megölte a menyasszo-

többi munkásoktól el lehet különíteni, — rabok és foglyok pedig e feltétel mellett is csak beleegyezésükkel oszthatók be külső munkára. (Btk. 29., 37. és 40. §.)

Közmunka: a hatóságok és közintézmények részére teljesített munkálat. (A foghr. 40., börtönr. 29. és fegyhr. 31. §-ának az a meghatározása, hogy „közmunkának állami felügyelet alatt az állam hasznára végzendő munkálatok — kőfejtés, útépítés, gátemelés stb. — neveztetnek", — hiányos és nem eléggé szabatos. Sohasem volt kétség aziránt, hogy nemcsak állami, hanem megyei és városi munkálatok is végeztethetők rabmunkásokkal. Ellenben társadalmi egyesületek és magánosok számára a törvény értelmében — békeidőben — még közérdekű munkára sem adhatók ki letartóztatottak, amit a Btk. javaslatának tárgyalásakor a képviselőház igazságügyi bizottsága azzal okolt meg, hogy a „visszaéléseknek, melyek a foglyok magánszolgálatokra alkalmazása által nálunk szokássá váltak, a törvény világos intézkedésével" kell elejét venni.)

Háború esetén az orsz. büntetőintézetekben és bírósági fogházakban letartóztatott egyéneket, az igazságügyminiszter engedélyével és rendelkezései szerint, korlátozás nélkül lehet közegészségügyi, közélelmezési vagy közbiztonsági szempontból szükséges, vagy egyéb közérdekű munkák teljesítésére alkalmazni. (1914 : X. tc. 8. §.)

A külső rabmunka : *házi munka, ipari munka, őstermelés, talajjavítás, csatornázás, útépítés és folyamszabályozás* lehet.

Külső házi munka (Rmr. 3. § ut. bek.) pl. a törvényszék vagy vármegyeház helyiségeinek takarítása ; külső

---

nyát, miért ne oktathatná földrajzra vagy számtanra elítélttársait? A zenész kezelheti a rabkápolna orgonáját; a züllésnek indult író, festő vagy szobrász magánzárkájában is folytathatná művészetét.

Aki pedig a szabadságvesztésbüntetés jellegénél fogva nem osztható be a hivatásának megfelelő munkára, annak szellemi képességeit is gyümölcsöztetni kell lehetően a kincstár javára olyan munkával, mely egyéniségének leginkább megfelel.

ipari munka pl. építkezés a letartóztatási intézet területén.

Az őstermeléshez tartozik a mezőgazdaság, kertészet, szőlőművelés, gyümölcstermelés és állattenyésztés.

Ami e munkanemek közül a *szabadban végzendő rabmunkákat* illeti, azoknak jogosultsága és célszerűsége iránt ma már nincsen kétség a börtönügyi tudományban. Ha a rabmunkáltatás célja a szorgalomra nevelés, a megélhetés biztosítása és bizonyos kincstári érdekek kielégítése,— ezeket a célokat épúgy szolgálhatja a szabadban, mint a zárt helyen folyó produktív munkáltatás. Az igazságosság nézőpontjából sem téveszthetjük szem elől, hogy a szabadléghez szokott földmunkás, kőműves, kötélverő stb. nehezebben viseli el a börtönt és hosszabb tartam mellett ezeknek egészségét is jobban veszélyezteti a szabadságvesztés, mint a zárt helyen dolgozó és ülő életmódhoz szoktatott iparosét.[5]) Az egyénítés elve pedig nemcsak az igazságosság, hanem a célszerűség szolgálatában is megköveteli, hogy a hajlamainál, képességeinél és életviszonyainál fogva szabadban folyó munkára alkalmasabb elítéltet a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt is lehetően ilyen munkával foglalkoztassuk. Enélkül a kriminálpedagógiai feladatok alig volnának megvalósíthatók s ha a földműves rabokat, akik szabadulásuk után csaknem kivétel nélkül visszatérnek korábbi foglalkozásukhoz, leszoktatjuk a börtönben arról a munkáról, mellyel kenyerüket keresték, akkor kockáztatjuk létfenntartásukat is.[6]

---

[5] Ami különösen az egészség kérdését illeti, Tauffer E.-nek a lipótvári fegyházról tett 1871. évi jelentése szerint: „míg a korábbi években az évi halálozás az összlétszámnak 7—8%-a volt, addig a földművelési munkának meghonosítása óta a halálozás 4%-ra apadt".

[6] A börtönügy fejlődése folyamán a *szabadban végzett kényszermunka* (utcaseprés, kőtörés stb.) megelőzte az ipari rabmunkát, mely utóbb csaknem kizárólagossá lett a börtönökben. (Akkor azonban korántsem egyénítés és nevelés volt a cél, hanem a legdurvább közmunkákat kívánták rabokkal elvégeztetni; munkatermek, ahol ipari munkáltatás folyhatott volna, nem voltak a börtönökben.) Az 1885. évi *római* börtönügyi kongresszus kez-

Ámde a letartóztatottaknak szabadban folyó munkálatokra beosztásánál nemcsak azokat az elveket kell szem előtt tartani, amelyek a belső munkanemek megválasztásánál irányadók. Különösen két új szempont lép előtérbe, ha szabadságvesztésre ítélteket szabadban kívánunk foglalkoztatni. Az egyik az, hogy aki szabadban mozog s állandóan friss levegőt élvez, kétségtelenül kedvezőbb helyzetben van a zárt intézetben kényszermunkát végző letartóztatottnál; ennélfogva szabadmunka a fokozatos börtönrendszer alapelvéhez képest a büntetés szigorúbb elemei

---

deményezte a földműveselítéltekre vonatkozóan a rabmunkáltatás megfelelő átalakítását célzó mozgalmat. Azóta több országban valósították meg a mezőgazdasági rabmunkát és a szabadban folyó munkának egyéb nemeit is, amilyen a szőlőművelés, talajjavítás, útépítés, folyamszabályozás, állami építkezés.

Ausztriában 1886-ban kezdték vízszabályozással, utóbb pedig mezei munkával foglalkoztatni a rabokat.

Németországban különösen a porosz, bajor és badeni büntetőintézetek alkalmaznak letartóztatottakat talajjavításra, erdei és agrikultúr munkára.

Svájcban a berni kanton létesített 1891-ben Wittlich-ben egy mintaszerű mezőgazdasági rabmunkástelepet a rövid időre (6 hónaptól 2 évig) elítéltek számára, akik ott szigorú fegyelem alatt eredményes munkát végeznek; a jövedelem nagy része sajtkészítésből ered.

Olaszország is létesített rabmunkástelepeket Livornóban és Szardiniában.

Angliában a dartmoori, parkhursti és borstali fegyintézetben alkalmazták a 3 évi és annál hosszabb fegyházra ítélt fegyenceket külső munkákra gyalogos és lovas őrök felügyelete alatt. Az újabb börtönöket rabmunkaerővel építették.

Nálunk már az 1843-i büntetőjogi törvényjavaslat tárgyalásakor indítványt tettek „dolgozó gyarmatok felállítása iránt egyes államilag kijelölendő pusztákon". 1871 óta a lipótvári, 1884 óta a váci fegyházban és a hartai közvetítőintézetben folytattak intenzív mezőgazdasági, kertészeti és szőlőmunkát, Erdélyben vízszabályozást, Aszódon és másutt javító- és büntetőintézeti építkezést, Sátoraljaújhelyen a hegyaljai szőlők rekonstrukcióját hajtották végre jórészt rabmunkaerővel. Az 1919. év óta — amikor a hartai közvetítőből büntetőintézet lett — a földműves-rabmunkát több ezer holdra terjesztették ki.

(magánelzárás, zárt intézeti kezelés) után és csak kedvezményként engedhető meg a jóviseletért.[7] A másik szempont: ahol nagyobb a szökési lehetőség, ott valószínűbb, hogy többen élnek a kínálkozó alkalommal. További feltétele tehát a szabad munkának, hogy a letartóztatott egyénisége és egyéb körülmények a szökés veszélyét valószínűvé ne tegyék. Ehhez pedig nem elég a jóviselet, hanem egyéb garanciák is kellenek : megfelelő előélet, családi és vagyoni állapot, a büntetési idő bizonyos részének eltelte. Régi börtönügyi tapasztalás, hogy szökésre leghajlamosabbak a hivatásos bűntettesek, különösen a visszaeső tolvajok, útonállók, akiknek lételeme a csavargás ; ellenben a személy elleni deliktumok miatt elítéltek, ha családjuk és némi ingatlan vagyonuk van, nagyobb türelemmel várják szabadulásuk napját, annál is inkább, mert hajlamaik szökés esetében otthonukba vinnék őket, ahol könnyen kerülhetnek a hatóság kezére.

Ezekhez képest *szabadban végzendő külső (gazdasági, kertészeti, építési stb.) munkára csak olyan letartóztatottat lehet beosztani*, aki :

1. letartóztatása előtt is ilyen munkával foglalkozott, vagy hajlamainál és egészségi viszonyainál fogva ilyen munkára alkalmas ;

2. ha a törvény szerint magánelzárásnak kell alávetni, a magánelzárást kitöltötte s szorgalmával és jóviseletével a javulásra alapos reményt nyujtott ;

3. akinek egyénisége — figyelemmel az elkövetett bűncselekményre és a kiszabott büntetés mértékére is — a szökés veszélyét valószínűvé nem teszi.

---

[7] *Gutfleisch* („Strafvollzug und Erziehung" 47. l.) figyelmeztet arra is, hogy a külső munkáltatásnál a közös elzárás veszélyei (összebeszélés, erkölcsi ragályozás) fokozott mértékben észlelhetők. *Krohne* is („Lehrbuch" 400—401. l.) aggályát fejezi ki az elkerített területen kívül folytatott rabmunkával szemben, különösen azért, mert gyöngíti a fegyelmet, provokálja a szökési kísérleteket és az akadálytalan érintkezés folytán növeli a kölcsönös rontás veszélyét.

Olyan elítéltet, akin a magánelzárást helyi akadályok miatt vagy egészségi okból (Btk. 32.) végrehajtani nem lehet, csak a magánelzárás törvényes időtartamának eltelte, vagyis a büntetés egyharmad részének — de legfeljebb egy évnek — zárt intézetben való kitöltése után lehet beosztani szabadban végzendő munkára. Ha pedig ilyen elítéltnek zárt helyiségben foglalkoztatása az intézeti orvos véleménye szerint veszélyeztetné az egészségét, erről — külső munkáltatásának kivételes engedélyezése végett — orvosi véleménnyel felszerelt jelentést kell tenni az igazságügyminisztériumhoz.

Kóbor cigányt, valamint olyan letartóztatottat, akit vagyon elleni bűntett miatt ismételten elítéltek, egyáltalán nem, egyéb bűntettben többszörösen visszaesőt pedig büntetése $^2/_3$ részének kitöltése előtt csak az igazságügyminiszter külön engedélye alapján lehet szabadban folyó munkára beosztani.

Aki súlyos természetű fegyelmi vétséget követ el, annak külső munkáltatását azonnal meg kell szüntetni. (48.119/1926.)[8]

---

[8] Ezeket a kereteket az igazságügyminisztérium kénytelen volt több esetben tágítani, mert különben munkáshiány állott volna be a túlméretezett bérgazdaságokban. Így megengedte egyik intézetnek, hogy a magánelzárás törvényes időtartamának letelte előtt is adhasson ki a rabgazdaságba olyan büntetlen előéletű letartóztatottakat, akik személy elleni bűncselekmény miatt vannak fegyház- vagy börtönbüntetésre elítélve és akiknek zárt helyiségben foglalkoztatása egészségi szempontból nem kívánatos, de csak abban az esetben, ha rájuk nézve családi és vagyoni viszonyaikra tekintettel a szökés veszélye nem valószínű. (19.713/1927.)

Vannak akik azt kívánják, hogy a *földműves-rabmunka kedvéért* — ami szerintük a fokozatos börtönrendszerbe nehezen illeszthető be — mellőzzük a magánelzárás mai szabályait. Hivatkoznak *Tauffer Emilnek* 1871-ben a lipótvári fegyházról a minisztériumhoz tett jelentésére, melyben egyebek közt kifejti, hogy nem tartja helyesnek azt a kifogást, amely szerint „a rabok közül csak a javultaknak ismertek nyerhessenek földművelési foglalkozást... mert nemcsak, hogy a kézműipar nincs felruházva az egyének javításának kiváltságos tulajdonával, hanem azért sem, mert már magában a munka megszokása — legyen az bár kőtörés is — javító hatással bír; ... ezért

kiválóan ajánlható, hogy a még meg nem javult bűntevő is földművelésre szoríttassék". Tauffer azonban, aki nálunk előharcosa volt a progresszív börtönrendszernek s a magánelzárásra különösen súlyt vetett (lásd „A börtönügy multja stb." c. — Pulszky Ágosttal együttesen írt — munkáját), mint igazi szakember, jól tudta azt, hogy a fegyházbüntetés végrehajtását nem kezdhetjük a burgonyaföldön, mert különben megfosztanók a büntetést jóformán minden morális fékező erejétől. Ha a „javulást", ami fölötte elasztikus fogalom, nem is tekintette a szabadban végezhető rabmunka előfeltételének, hanem a földművesmunkával is javítani akart, annyit mindenesetre megkívánt, hogy csak egyénileg megbízható, bizonyos fegyelmezésen már átesett, tehát olyan letartóztatottat engedjünk ki a szántóföldre, erdőbe vagy szőlőhegyre, akinek lelki diszpozíciói a szökés veszélyét valószínűvé nem teszik s így ebből a szempontból relatíve javultnak is tekinthető. Maga mondja az idézett jelentésében: „Hatalmasan ösztönzi e munkanem a fegyenceket jóviseletre, hogy *utóbb jutalmul* a külső munkások osztályába soroztassanak". Kiemeli továbbá, hogy Lipótvárott „a külső munkások osztálya a letartóztatottak legjavát foglalta magában, mert csak az juthatott ide, aki büntetési idejének rendszerint háromnegyedét, de legalább *felét kiállotta* s ezen idő alatt kitűnő magaviseletet tanusított és erkölcsi javulásának jeleit adta". (Könnyű is volt Lipótvárott 500 letartóztatott közül kiválasztani néhány megbízható fegyencet az ottani apró birtok megmunkálására; az intézet egész területe ugyanis 30 hold volt, tehát alig nagyobb egy mai fogház rabkertészeténél.)

Hangoztatják azt is, hogy a szökés veszélye és az őrzés nehézsége nem alapos ellenvetés. „Az emberi természetben rejlik, hogy minél szigorúbb az elzártság, annál nagyobb a szabadulásra való vágy és a szökésre irányuló törekvés"; ellenben a külső munkánál „a szökés vágya nem jelentkezik oly ellenállhatatlanul, mint a zárt intézetben". (Karay: „A rabmunka" 43—57. l.)

Ámde nyilvánvaló, hogy ahol kisebb a szökési lehetőség, ott a nagyobb szökési vágy is kevésbbé veszedelmes. Az alkalom ellenben kiváltja a szökési vágyat a megfontoltabb rabokból is és ennek tulajdoníthatók egyebek közt a nálunk korábban sűrűn tapasztalt tömeges szökések. Olyan elméleti megállapításra, hogy külső munkánál a rab „szökése legtöbbször csak kísérlet marad", mert inkább „szem előtt van, tehát rendszerint csak nyiltan történhetik s éppen ezért a szökevény nyomban üldözhető" (Karay: 41. lap), alaposan rácáfol az élet és a statisztika: nálunk pl. 1920-ban a szökevények 80%-a a külső munkából oldott kereket; 1927—1929. években pedig, tehát 3 év alatt:

a *váci* fegyházból megszökött 5 fegyenc közül: 4,
a *szegedi* börtönből megszökött 7 rab és fogoly közül: 5,
a *hartai* intézetből megszökött 38 fegyenc és rab közül: 31 külső munkából szökött meg. Ha 60—80 fegyenc dolgozik szétszórtan a földeken egykét őr felügyelete alatt, lehetetlen valamennyit állandóan szemmel tartani;

minden fa, bokor, szőlőtőke módot ad a rejtőzködésre; az állatokat gondozó rab mellé sem állíthatunk külön őrséget az istállóba: trágyaszállításkor a rabbéresek többnyire szintén őri felügyelet nélkül vannak a szekereken stb. Ilyen körülmények közt gyakori eset, hogy az őrség csak az esti órákban, a rabok összeszámlálásakor veszi észre egy-egy letartóztatott eltűnését.

Kellő szelekcióra van tehát szükség, amihez korántsem elég általános irányelvek felállítása a börtönügyi alsóbb hatóságok számára, hanem szigorúan megszabott feltételekhez kell kötni a szabadban végzendő rabmunka megengedését. Amióta megtette ezt a 48.119/1926. I. M. VI. sz. rendelet, azóta a rabszökések száma nálunk lényegesen csökkent.

Tauffer óta többen foglalkoztak a börtönügynek ezzel a nagyjelentőségű kérdésével.

Balogh Jenő („Börtönügyi viszonyaink reformjához" 94. l.) nem tartja mellőzhetőnek a magánelzárást a szabadban végzendő munka érdekében, hanem ellenkezőleg: azt kívánja, hogy „a büntetési idő első harmadában minden fegyenc és rab helyeztessék magánelzárásba és foglalkoztassék ipari munkával akkor is, ha előbb földművelést űzött. Akik ezalatt nem viselték magukat teljesen kifogástalanul, valamint a többszörös visszaesők ne foglalkoztassanak később sem szabadban végzendő munkával".

Finkey Ferenc („A börtönügy jelen állapota és reformkérdései") kiemeli, hogy „a földművesnél legnagyobb erkölcsi rúgó a javulásra a szabadban végzendő munka reménye és a legsúlyosabb fegyelmi büntetés az ily munkától való eltiltás". Felemlíti Finkey (id. mű. 239. l.) azt is, hogy a sátoraljaújhelyi törvényszéki fogházban a szőlőművelési munkára kiadott rabok szökési kísérleteinek megakadályozására kihirdette a vezető kir. ügyész, hogy az egyes dolgozó (10—10 főnyi) csoportok minden tagja egyetemlegesen felelős a szökésért, vagyis oly esetben, ha közülük valamelyik megszökik, a többi is fegyelmi büntetésben részesül és eltiltatik a szabadmunkától. Ez az intézkedés hatályosnak bizonyult.

Liszt Ferenc („Die Gefängnisarbeit" 18. l.) az ír rendszer közvetítőintézetének pótlásául ajánlja Németországban a földműves rabmunkát.

Az 1905. évi budapesti *nemzetközi börtönügyi kongresszus Vámbéry R.* referátuma alapján a következő határozatot hozta:

Szabadban folyó munkára olyan letartóztatottat lehet alkalmazni, aki egy évnél hosszabb, de tíz évnél rövidebb szabadságvesztésbüntetésre van elítélve és aki büntetéséből legalább hat hónapot magánelzárásban töltött ki. Ezek közül *mezőgazdasági, szőlőművelési és kertészeti* munkára azok oszthatók be 1. akik elítéltetésük előtt is földművesek voltak és jóviseletet tanusítanak; 2. akik elítéltetésük előtt csavargók, koldusok, iszákosak, renyhék voltak, ha a magánelzárás alatt a javulásra reményt nyujtottak; 3. a gyönge szervezetűek, akiknek tüdeje meg van támadva. Szabadban folyó *egyéb*

VI. *Szervezés.*[9] A rabmunka szervezésének három alakja ismeretes:

1. Az *állami kezelés vagy házi üzem* rendszere (public account system) szerint a letartóztató intézet maga szerzi be a nyersanyagokat, saját alkalmazottainak oktatása és ellenőrzése mellett végezteti a munkálatokat s maga értékesíti az intézet számára nem igényelt kész árukat és terményeket.

Ebben a rendszerben anyag- és áruraktárak létesítése, szerszámok és gépek beszerzése nagy beruházásokat tesz szükségessé, az anyagbeszerzés tetemes forgótőkét igényel és kockázattal jár, az iparoktatás alatt sok nyersanyag megy veszendőbe és az áruértékesítés — bürokratikus eljárás mellett — rendszerint nehézkes. A munka jövedelmezősége tehát — az ipari üzemeket tekintve — többnyire kisebb, mint egyéb redszer mellett. Ámde instruktív munkára ez a rendszer bizonyult a legalkalmasabbnak és a rabfegyelem szempontjából is legelőnyösebb a házi üzem. (Az 1890. évi szentpétervári nemzetközi börtönügyi kongreszus a házi üzem mellett nyilatkozott.)

2. *A vállalkozói rendszerben* (accord system) a vállalkozó megrendeli az árukat az intézettől, nyersanyagot és szerszámokat szolgáltat az intézetnek az áruk elkészítéséhez és munkadíjat fizet, mely rendszerint az áruk darabszámához igazodik; a rabmunkások az intézeti munkavezetők irányítása és felügyelete alatt dolgoznak, mint a házi üzemekben.

---

munkára (talajjavítás, út- és csatornaépítés, folyamszabályozás, kőfejtés, favágás stb.) bármely letartóztatott alkalmazható, ha azt a közérdek követeli, ha szabad munkásban hiány van és ha a letartóztatott ereje és egészségi állapota megengedi. Az ú. n. javíthatatlanok kategóriájába tartozókat ilyen munkára kellene kényszeríteni (Actes du Congrés Pénitentaire I. de Budapest I. 188.)

[9] A rabmunka feltételeinek létesítése, a munkadíjak megállapítása és kezelése nem a büntetésvégrehajtás, hanem a börtönügyi igazgatás körébe tartozik. Ezeket a kérdéseket csak a munkáltatással való szoros összefüggésüknél fogva tárgyalom ezen a helyen.

3. A *bérleti rendszer* (contract system) szerint az állam átengedi a letartóztatottak munkaerejét a bérlőnek, ki saját munkavezetőinek felügyelete alatt dolgoztat s a rabmunkásokért fejenként és naponként járó munkadíjat fizet. Egyik alakja ennek a rendszernek az, amikor külső munkára adják ki a letartóztatottakat a bérlőnek, aki azoknak elhelyezéséről és élelmezéséről is gondoskodni tartozik s munkadíjon felül őrzési díjat is fizet az intézetnek. (Ilyen feltételek mellett adhatók ki nálunk a háború esetére szóló kivételes törvény alapján rabmunkások magánegyéneknek is.) Kivételesen alkalmazott alakja a bérleti rendszernek az, melynél a rabmunkaerő felhasználása ellenében magára vállalja a bérlő az intézet költségeit, a rabok őrizetét, ruházatát és élelmezését. (Ehhez hasonlatos a márianosztrai büntetőintézetben létesített rendszer, ami azonban elsősorban a nőelítéltek büntetéseinek megfelelő végrehajtása s nem a rabmunka jövedelmezősége érdekében keletkezett. Lásd a „Letartóztató intézetek" c. fejezetet.)

A bérleti rendszernek az ipari munka terén mutatkozó azzal az előnyével szemben, hogy rendszerint nagyobb és biztosabb jövedelemmel jár mint a házi üzemek, hátrányai annyira nyilvánvalók, hogy alkalmazását a letartóztató intézetekben csak elkerülhetetlen szükség igazolhatja. A bérlő üzleti érdekei ugyanis megkövetelik a munkaerő mentül teljesebb kihasználását s ez a törekvése nagy mértékben gátolja a börtönügyi érdekek érvényesülését: az osztályozást, egyénítést és az oktató munkát. Ha idegen munkavezetők fegyelmi felelősség nélkül kezelik a rabmunkásokat, tiltott kedvezések, csempészések szigorú ellenőrzés mellett sem küszöbölhetők ki teljesen. A fegyelem könnyen meglazul s a bérlő emberei és az intézeti alkalmazottak közt a surlódások gyakoriak.

Nálunk részben az állami kezelés, részben a bérleti rendszer van ezidőszerint alkalmazásban. (Foghr. 138. §.) Vállalkozói üzem nincsen, de a rabmunkaerő bérlőjét általában vállalkozónak (Rmr. 6. §.) nevezik.

Házi üzemek. A házimunkán felül a letartóztatottakat elsősorban az állami kezelésben levő kertészetben, gazdaságban és iparokban kell foglalkoztatni. (Rmr. 4. §.)

Uj munkanemet meghonosítani, rabkertészetet vagy rabgazdaságot létesíteni, avagy a már meglevőt megszüntetni csak az igazságügyminiszter engedélyével szabad. (Rmr. 4. és 29. §.)

A letartóztató intézet szükségleteit (ruha, bútor stb.) lehetően az állami kezelésben levő *rabiparok* útján elégítik ki.

A fogházvezető tiszt, illetve az igazgató gondoskodik arról, hogy az iparüzlet számára minél több megrendelés szereztessék s a raktárra dolgoztatás a lehető legkisebb mértékben történjék. (Házsz. II. r. 11. §.) Egyes meghatározott tárgyú megrendelések elfogadása azonban az egyöntetűség és a felmerülő tömeges igények méltányos kielégítése végett az igazságügyminisztérium előzetes engedélyéhez van kötve. (Igy különösen az 54.052/1922. sz. r. szerint az asztalosipar körébe tartozó megrendelések, az 54.583/1926. sz. r. szerint pedig igazságügyi alkalmazottak bármily tárgyú megrendelései.)

Az állami hatóságoktól és intézetektől eredő megrendeléseknek a magánmegrendelőkkel szemben előnyt kell adni és azokat soronkívül kell teljesíteni. Ha nyomós okból előleg kérése mutatkozik szükségesnek és a megrendelő hatóság vagy intézet azt önként nem hajlandó megadni, jelentést kell tenni az igazságügyminiszterhez. (Rmr. 40. §.)

A kir. ügyész a fogházi iparüzlet részére tőkéül előleget adhat az ellátmányból (14.270/907. sz. r. 143. §.); az orsz. büntetőintézetek iparüzlete, valamint a rabgazdaságok számára a költségvetési törvényben engedélyezett hitelből utalványoznak forgótőkét, illetve erre a célra a jövedelem megfelelő részét vissza lehet tartani.

A beszerzett munkaanyagot a fogházvezető tiszt, illetve a gondnok veszi át a szállítótól s bejegyzi azt, valamint a munkavezetőtől átvett készárukat is, *a raktári*

könyvbe. Ugyanő külön könyvet vezet a megrendelt munkákról s kiadja a munkaanyagot könyv mellett a munkavezetőnek, aki a letartóztatottak közt feldolgozás végett kiosztja, a kész munkát pedig az utóbbiaktól átveszi s beszámol vele a fogházvezetőnek (gondnoknak). Minderről, valamint a munkaidőről és a jutalmakról a munkavezető is könyvet vezet. A készmunkákat az igazgató utalványa alapján szolgáltatja ki a gondnok a megrendelőnek vagy vevőnek. (Foghr. 211. § 42., 43. p. ; Házsz. II. r. 58—64. és III. r. 67—69. §.) A számlát az áru átvételekor az intézet pénztáránál kell kiegyenlíteni. A forgalmiadót a megrendelő magánfélre hárítják s ezt a számlában feltüntetik. (Rmr. 41., 43. §.)

A rabkertészet és rabgazdaság, vagyis a letartóztatási intézet részéről a kincstári tulajdonban levő vagy haszonbérelt, avagy részes művelésre kivett ingatlanon rabmunkaerővel fenntartott kertészet, illetve gazdaság, kiegészítő része az intézetnek s ehhez képest területén az intézetre megállapított szabályok irányadók. (Rmr. 27., 28. §.)

A rabkertészet és rabgazdaság területének közel kell esnie az intézethez, hogy esténként visszakísérhessék oda az elítélteket. Távoleső területen rabgazdaság létesítése csak kincstári ingatlanon engedhető meg, ahol az intézet a rabmunkásoknak olyan elhelyezéséről, élelmezéséről, lelki gondozásáról és egészségügyi kezeléséről gondoskodhatik, amely a börtönügyi követelményeknek megfelel. A terület nagyságát a szabadban folyó munkára alkalmas letartóztatottak átlagos létszámának figyelembe vételével kell megállapítani. A fogházi rabkertészetek területe 10—30 hold lehet.

A rabkertészet vagy rabgazdaság céljára haszonbérelt vagy részes művelésre kivett ingatlan felől a tulajdonossal szerződést kell kötni és azt jóváhagyás végett az igazságügyminiszterhez terjesztik fel.

A terményeket az intézet szükségleleire kell felhasználni s ehhez képest olyan tömeges élelmicikkek termelése

kötelező, amelyeket erre a célra fel lehet használni. Ha az egész évi szükséglet biztosítottnak látszik, termelhetők egyéb olyan cikkek is, amelyeknek előállítása a letartóztatottak kiképzése vagy belterjes gazdálkodás és a jövedelmezőség szempontjából kívánatos. (A felhasznált terményeket a helyben nagyban szokásos piaci áron számolják el és azt az árat az intézet ellátmánya megtéríti a rabkertészet vagy rabgazdaság részére.) A konyhakerti terményeknek azt a részét, amely a házi élelmezés évi szükségletének fedezése után feleslegként fennmarad, készpénzért — a helyben nagyban szokásos piaci árnál 20%-kal olcsóbban — az igazságügyi alkalmazottaknak lehet eladni; ezek azonban csak olyan mennyiséget vásárolhatnak, mely rendes háziszükségletüknek megfelel. (Rmr. 29., 31—33. §.)

Olyan intézeteken felül, amelyekben főleg ipari munkáltatás folyik, felállítható önálló mezőgazdasági büntetőintézet is, amelyben kizáróan földműves és kertészeti munkával, valamint — különösen téli foglalkozásul — ezekkel kapcsolatos kézműiparokkal (kovács-, lakatos-, bognár-, tímár-, kötélverő-, kefekötő-, kosár-, szalmakalap-, lábtörlő-fonó stb. iparral) foglalkoztatják az elítélteket. Ilyen intézetben is gondoskodni kell megfelelő számú magánzárkáról és éjjeli elkülönítés végett hálózárkákról, továbbá munkatermekről és olyan munkanemekről, amelyekkel a magánelzárásban levőket megfelelően foglalkoztatni lehet.[10]

---

[10] *Rabkertészete* 18 tvszéki fogházunknak és a jászberényi járási fogháznak van 1—83 k. holdnyi terjedelemben; összesen 663 k. hold.

Rabgazdaságok: a balassagyarmati tvszéki fogház mellett 273 k. hold és a nyíregyházi tvszéki fogházhoz tartozó 751 k. hold 377 négyzetölnyi haszonbérlet; a váci fegyintézetben 210 k. hold 1403 négyzetöl (ebből 156 k. hold kincstári tulajdon); a soproni fegyházban 83 k. hold 840 négyzetöl (ebből 14 k. hold kincstári tulajdon, a többi haszonbérlet); a szegedi börtönhöz tartozó 52 k. hold újszegedi haszonbérlet és 746 k. hold és 442 öl (Nagyfa) kincstári tulajdon; a márianosztrai intézetben 184 k. hold kincstári tulajdon; a budapesti gyüjtőfogházhoz tartozó 1529 k. hold 341 négyzetöl haszonbérlet (Besnyőpuszta) és 7 k. hold 1400 négyzetölnyi kincstári

Bérmunka. Az állami kezelésben levő iparokban és gazdaságokban felesleges rabmunkaerőt bérbeadás útján kell hasznosítani.

A belső munkára történő bérbeadáskor — mint általában a rabmunkáltatás terén — törekedni kell arra, hogy

---

ingatlan; a hartai büntetőintézethez tartozó 233 k. hold 527 négyzetöl (Állampuszta), 393 k. hold 900 négyzetöl (Bőrtelek) és 1918 k. hold 291 négyzetöl (Miklapuszta) kincstári tulajdon, valamint egy 647 k. hold 311 négyzetölnyi haszonbérlet (Bojárpuszta). Ezekben a rabgazdaságokban mezőgazdaságon kívül szőlő- és gyümölcstermelés, konyhakertészet, állat- és baromfitenyésztés is folyik.

A rabkertészetek és rabgazdaságok összes terjedelme tehát: 7478 kat. hold, melyből 3866 hold kincstári, 3612 hold haszonbérleti ingatlan. A tiszta jövedelem az 1933/34. költségvetési évben *447.016 P 55 f* volt.

Annak az irányzatnak, mely a mezőgazdasági rabmunkáltatás mentül szélesebb körre kiterjesztését kívánja, voltak nálunk túlbuzgó hívei is, akik a rabmunkajövedelem emelésére törekedve gyakran tévesztették szem elől, hogy a rabgazdaságokat növelni és szaporítani csak megfelelő területen és a földművesmunkára alkalmas letartóztatottak átlagos létszámának figyelembevételével szabad.

Arra nézve, hogy a büntetés végső célját: a visszaesés megakadályozását a külső rabmunkával mennyire sikerült előbbre vinni, nem állanak még rendelkezésünkre statisztikai adatok, amelyek egyedül oszlathatnák el szakférfiak komoly aggodalmait. A rabgazdaságok jelentékeny része haszonbérlet, melyen zárkaépületet emelni, kórházat, iskola- és imatermet építeni nem lehet; minthogy pedig többnyire távol esnek a büntetőintézetektől (pl. Besnyőpuszta 40 km-re a gyüjtőfogháztól), a rabmunkások éjjelre sem kísérhetők vissza zárkáikba, hanem a majorságokban maradnak és közös hálóhelyiségben, sokan istállókban hálnak hiányos felügyelet mellett. Ilyen körülmények közt a kontágium megakadályozása, kellő fegyelmezés, oktatás és lelki gondozás ezekben a rabgazdaságokban alig lehetséges. Egyelőre mindezt csak zárt intézetekben valósíthatjuk meg s szakszerű kezelés mellett csak az ott már kellően megfegyelmezett letartóztatottak juttathatók a rabgazdaságokba. Haszonbérletek helyett tehát inkább a kincstári tulajdonban levő gazdaságok növelésére és fejlesztésére kellene törekedni.

A munkajövedelem gyarapítása és az a törekvés, hogy az intézeteink számára szükséges nyerstermények rabmunkaerővel állíttassanak elő, talán sohasem volt annyira megokolható, mint a mai Magyarország nehéz pénzügyi és gazdasági viszonyai között. De ez az irányzat is csak annyiban jogosult, amennyiben nem érinti az ország közbiztonságához fűződő vitális érdekeket.

lehetően olyannemű ipari munkára alkalmaztassanak a rabok, mely megélhetésüket szabadulásuk után biztosítja. A vállalkozó pedig csak olyan természetes vagy jogi személy lehet, aki ellen — főként börtönügyi szempontból — aggodalomra nincsen ok, a házi rend és az érvényben levő rendtartás szabályainak aláveti magát s megfelelő biztosítékot nyujt vállalt kötelezettségeinek teljesítése tekintetében.

A rabmunkaerő bérbeadása tárgyában a vállalkozóval (belső munkára), illetőleg a munkáltatóval (külső munka felől) írásbeli szerződést kell kötni s abba a bérbevevő és az intézet jogaira és kötelezettségeire vonatkozó összes rendelkezéseket fel kell venni. A szerződést jóváhagyás végett az igazságügyminiszterhez kell felterjeszteni.

Nincs szükség írásbeli szerződésre, ha rövidebb ideig tartó alkalmi külső bérmunkáról van szó. Ily esetben a külső bérmunka tárgyában létrejött szóbeli megállapodásról tesznek jelentést jóváhagyás végett az igazságügyminiszterhez. Szóbeli szerződést sem kell kötni, ha igazságügyi hatóság vagy intézet részére ad ki a kir. ügyész, illetve az igazgatóság letartóztatottat; ilyen esetben a Rmr. szabályai külön kikötés nélkül is irányadók.

Az írásbeli szerződésnek, illetve a szóbeli megállapodásnak igazságügyminiszteri jóváhagyás előtt a rabmunkaerőt a vállalkozó rendelkezésére bocsátani, illetve a letartóztatottakat a munkáltatónak kiadni nem szabad. Kivételesen azonban valamely hatóság vagy közintézet részére a jóváhagyás bevárása nélkül is kiadható a rabmunkás oly esetben, ha a munka sürgős, ellene börtönügyi szempontból nincs aggodalom és a szerződés feltételei megfelelnek az alábbi szabályoknak. Egyébként az igazságügyminiszternek a szerződés jóváhagyásában kifejezésre jutó engedélye nélkül csak igazságügyi hatósághoz vagy intézethez szabad letartóztatottakat külső bérmunkára kiadni. (Ha nem bérmunkáról van szó, hanem az intézet részére végzendő külső ipari és kertészeti vagy gazdasági munkáról, igazságügyminiszteri külön engedélyre akkor sincs szükség.)

A belső bérmunka tárgyában kötött szerződésben világosan ki kell kötni a következőket: a rabmunkadíjat (lásd lent) a szabad munkabérek változásához képest három hónaponként meg lehet változtatni; az újabb megállapítás felől az igazságügyminisztérium végérvényesen dönt; ha a vállalkozó az újabban megállapított munkadíjat nem fogadja el, a szerződést 3 havi határidőre felmondhatja, de a szerződés megszűnése miatt kártérítésre nincs joga. A felmondási idő alatt a vállalkozó a legutóbb hatályban volt rabmunkadíjat fizeti.

A vállalkozó a rabmunkadíjon felül a vállalathoz beosztott rabmunkások külön jutalmazásának (szorgalomdíj) céljára átlagosan meghatározott összeget is köteles fizetni; ebbe azonban beszámíthatja a letartóztatott kívánságára természetben nyujtott élelmi, tisztasági vagy egészségügyi stb. cikkek (lásd a „Jutalmazás" c. fejezetet) önköltségi árát.

A munkatermek és a vállalkozó által használt egyéb helyiségeknek fűtésével és világításával járó költségek, úgyszintén egyéb kincstári szolgáltatások (erőátvitel, vízdíj stb.) ellenértékének megfelelő összegek, a rabbiztosítási díj és a szerződéssel kapcsolatban felmerült illetékek és adók is a vállalkozót terhelik, aki a szerződésből eredő tartozásaiért egész vagyonával felelős. A kincstárt követelésének biztosítására zálog- és megtartási jog illeti meg a vállalkozónak az intézetben levő ingóságaira (gép, nyersanyag, áru stb.).

A vállalkozó a rabmunkaerőt az igazságügyminiszter engedélye nélkül alvállalatba nem adhatja, sem a szerződést másra át nem ruházhatja. (Rmr. 6—9, 11—18. §.)

Tilos a vállalkozónak a tisztviselő- és őrszemélyzet valamely tagját vagy a letartóztatottakat bárminemű kedvezményben vagy jutalomban részesíteni; a letartóztatottakkal ő és munkavezetői csak a munkára vonatkozó tárgyakról beszélhetnek; csempészés és tiltott közlekedés eszközlése vagy közvetítése esetén a vállalkozót vagy alkal-

mazottját bírsággal kell sujtani és azonnal el kell távolítani az intézetből. (14.270/1907. sz. r. 136. §.)

A külső bérmunkát tárgyazó szerződésben a munkadíjon kívül ki kell kötni azt is, hogy a munkáltató a kiadott letartóztatottnak kellő biztonságot nyujtó, úgyszintén a kivezényelt őrnek megfelelő elhelyezéséről s a munka helyére és az intézetbe visszaszállításáról saját költségén tartozik gondoskodni; köteles továbbá a letartóztatottat szabályszerű élelmezésben, a kivezényelt őrt pedig — kívánságára — megfelelő élelmezésben részesíteni s az őrzéssel felmerülő külön költséget (az őrt megillető hivatalos kiküldetési napidíjat), valamint a rabbiztosítási díjat fizetni. (Az őr az élelmezés önköltségi árát a munkáltatónak megfizetni tartozik, de ez nem lehet több az őrt illető napidíj felénél.) A természeti élelmezés kötelezettsége alól a munkáltatót csak oly esetben lehet felmenteni, ha az intézet a kiadott rabmunkást különösebb nehézség nélkül maga tudja élelmezni; ilyenkor a munkáltató az élelmezés önköltségi árát készpénzben köteles megfizetni. A megtérített önköltségi ár a munkadíj egy része s így azt a kertészeti vagy gazdasági, illetve az iparüzleti számadások javára vételezik be. (Rmr. 23., 26. és 42. §.)[11]

Rabmunkadíjak. A házi munkához hasonló belső munkáért (pl. a bíróság tüzifájának a fogházudvarban felvágásáért), valamint az állami kezelésben levő iparokban végzett munkáért az igazságügyi hatóság, intézet és alkal-

[11] *Belső bérmunkák,* vagyis vállalati kezelésben levő fontosabb ipari munkák 1929. évben: *a budapesti tvszéki fogházban:* fogkefegyártás, papírfeldolgozás, betűsablón-készítés; *a balassagyarmati és jászberényi fogházban:* szőnyeg- és egyéb szövés; *a győri fogházban:* csipkeüzem és kosárfonás; *a váci fegyintézetben:* gép-, szerszámgyártás, bútoripar, gombkészítés; *a szegedi börtönben:* bútor- és kosárfonó ipar; *a budapesti gyüjtőfogházban:* vasbútorgyártás és papírfeldolgozás; *a soproni fegyintézetben:* kézi- és mechanikai szövőüzem, kefegyártás.

Külső bérmunka, ami háború esetét kivéve, csak közmunka lehet: igazságügyi és más hatóságok részére esetenként engedélyezett házi munka (favágás, takarítás stb.), építkezés vagy gazdasági munka.

mazott a munkához beosztott minden letartóztatott után — a rabbiztosítási díjon felül — naponként 48, illetve az utóbb említett 72 fillért, más hatóság vagy magános pedig a helyben szokásos szabad munkabéreknek megfelelő munkadíjat fizet. Mérsékelni az utóbbi munkadíjat csak abban az arányban szabad, amelyben a rabmunkás teljesítménye a szabad munkásénál mennyiségben vagy minőségben csekélyebb. (A rabmunka átlagos termelőképessége jóval kisebb a szabad munkásénál. Az *Egyesült Államok* börtöneiben az arányt 100 : 125-ben állapították meg ; de másutt ez az arány sokkal kedvezőtlenebb : félannyi sincs a rabmunkás átlagos teljesítőképessége, mint a szabad munkásé. Ennek oka a letartóztatottak általános egészségi, erkölcsi és műveltségi állapotának inferioritásán kívül lélektani tényezőkben található : a csekély jutalommal járó kényszermunka nem ösztökéli az elítéltet teljes és szakadatlan erőkifejtésre.)

A raktárra készült áruk árát ugyanily elvek szerint szabják meg, de egyúttal arra is tekintettel kell lenni, hogy a rabipar *kedvezőtlen versenyt*[12] ne támasszon a szabad iparnak.

---

[12] *„A rabmunka versenyét* a szabad iparral szemben sokszorosan túlbecsülik; az össztermelésnek az a csekély töredéke, amit a rabmunka produkál, nem befolyásolhatja érezhetően a piacot. Ez a verseny tehát csak abban az esetben okozhat súlyosabb kárt, ha a büntetésvégrehajtás egyik vagy másik munkanemet egyoldalúan előnyben részesít." *(Kriegsmann:* „Einführung in die Gefängniskunde" 209. l.)

Nálunk az 1914. évben az ipari össztermelés tiszta értéke egymilliárd 68 millió korona, a letartóztató intézetek munkajövedelme pedig 930.494 korona volt; az utóbbi tehát csak 0.08%-a a szabad ipari tiszta jövedelemnek. (Németországban 1908-ban az ipari rabmunkajövedelem az egész birodalom ipari jövedelmének 0.14%-a volt.)

Ha sokféle munkanemet kultiválunk a büntetőintézetekben, azoknak értékeredménye külön-külön sokkal csekélyebb, semhogy a szabad munka termékeinek értékesítését megnehezíthetné. A rabmunkások nagy része, ha nem volna letartóztatva, a szabad iparban konkurrálna a többi munkással.

Az iparoktatási orsz. bizottság 1883. évi értekezletén foglalkozott a rabipar ellen felmerült panaszokkal s javasolta, hogy a rabmunkaerő főleg

A gyakrabban előforduló hasonló természetű munkák után fizetendő díjat ugyanily elvek alapján darabszám szerint lehet megállapítani. (Rmr. 3., 5. és 35. §.)

A belső bérmunka terén a vállalkozó részéről fizetendő rabmunkadíjat szabad megegyezés útján kell megállapítani és pedig lehetően akként, hogy az a helyben szokásos szakmabeli szabad munkabérek átlagának 50%-ánál kevesebb ne legyen. Minden munkás után munkanaponként történik a díjmegállapítás s a darabszám szerint való díjazást mellőzni kell. Ha a munka elvégzésére az intézet gépét, szerszámát vagy egyéb eszközét használják, ezért a munkadíjnak legalább 10%-át kell felszámítani. (Rmr. 10. és 39. §.)

Külső bérmunkáért — ha ipari vagy gazdasági munkáról van szó — igazságügyi hatóságok és intézetek minden letartóztatott után naponként 32, egyéb külső munká-

---

„félkészítmények tömegtermelésére, esetleg oly cikkek készítésére szorítkozzék, melyek hazánkban eddig nem készíttetnek vagy a hazai szükségletet ki nem elégítik, avagy a külföld számára termeltetnek"; azt kívánta továbbá, hogy a letartóztató intézetek az igazságügyi felszerelési szükségletek fedezésén felül a „műves iparágak gyakorlatától zárkózzanak el" és a házi ipar köréből is csak azok az ágak műveltessenek, amelyek a helyi vagy a legközelebbi vidék hasonló irányú munkásságának versenyt nem támasztanak. Az igazságügyminiszter el is rendelte annakidején, hogy új iparnem választásánál ezeket az irányelveket tartsák szem előtt. (15.331—1883.) Azonban nyilvánvaló, hogy félgyártmányok termelése kizárja az instruktív munkát s hacsak a hazai iparban elő nem forduló cikkek gyártására képeznők ki a letartóztatottakat, ezzel megélhetésüket aligha biztosítanók.

A mostanában is gyakran felmerülő panasz miatt, amely szerint az olcsó munkaerő mellett kisebb termelési költséggel dolgozó rabipar kedvezőtlen versenyt támaszt a szabad iparnak, kívánatos, hogy rabmunkával főleg állami és községi szükségletek elégíttessenek ki s készáruknak a helybeli piacon értékesítésétől tiltassanak el az intézetek; az utóbbit ki lehetne kötni a munkabérlővel létesített szerződésben is.

Az *Egyesült Államok* „state use system"-e szerint a rabipar kizáróan az állami szükségletek szolgálatában áll s olyan cikket, amelyet az elő tud állítani, a hatóságok csak a börtönökből szerezhetnek be. *(Journal of the American Institute of Criminal law and Criminology 1915. Vol V. p. 273).*

ért (pl. tatarozásért, vízhordásért) napi 24 fillért fizetnek ; más részére végzett ilyen munkákért a helyben szokásos szabad munkabérek arányában kell esetenként a munkadíjat megállapítani. Ha a munkáltató készpénz helyett terményekben fizeti a munkadíjat, az ilyen terményt a letartóztató intézet ellátására kell felhasználni ; csak az erre alkalmas termények fogadhatók el tehát munkadíj fejében. A felhasznált termények árát az ellátmányból (lásd a „Pénzkezelés" c. fejezetet) meg kell téríteni a rabkertészeti, rabgazdasági vagy iparüzleti számadás javára. (Rmr. 24., 25. §, 42. § 2. bek.)

A munkadíj rendszerint naponként jár, de ha a munka egész napot nem vesz igénybe, a munkadíjat — napi 8 órai munkaidőt véve alapul — óránként kell számítani. (Az óradíj tehát a napi munkadíjnak egynyolcad része.)

A munkadíjat a munka befejezésekor, ha azonban a munka egy hónapnál tovább tart, havonként utólag, a tartozási kimutatás átvételét követő 3 nap alatt kell megfizetni ; késedelem esetén a szokásos késedelmi kamatot számítják fel. Hitelezésnek csak az igazságügyminiszter engedélye alapján van helye.

A kertészeti és a gazdasági rabmunkából származó bevételekről, valamint az azt terhelő kiadásokról külön számadásokat vezetnek ; egyéb (házi munkából, állami kezelésben folyó ipari munkából, belső bérmunkából eredő) bevételeket és kiadásokat az iparüzleti számadások útján kell elszámolni. A külső bérmunkából származó munkadíjak közül azokat, amelyek kertészeti és gazdasági munkából származnak, a kertészeti, illetve gazdasági számadások javára, az egyéb külső munkából befolyó munkadíjakat pedig az iparüzleti számadások javára kell írni. (Rmr. 42. §.)

A letartóztató intézet részére végzett házi, állami kezelésben űzött ipari és külső — de nem kertészeti vagy gazdasági — munka után az ellátmányokból kell a munkadíjat az iparüzlet pénztárába befizetni ; ilyen munkadíjak

címén azonban csak az az összeg számítható fel, amely a letartóztatottat munkajutalom és az esetleg engedélyezett külön jutalom címén (lásd a „Jutalmazás" c. fejezetet) megilleti. Viszont a munkajutalmat az ilyen munkákra valamint a belső bérmunkára és a külső — de nem kertészeti vagy gazdasági — munkára beosztott letartóztatottak után az iparüzlet terhére kell kifizetni és elszámolni.

A rabkertészetben vagy rabgazdaságban foglalkoztatott letartóztatottak után munkadíjat a kincstár javára elszámolni nem kell; ezeknek a rabmunkásoknak, valamint a kertészeti vagy gazdasági munkát végző latartóztatottaknak munkajutalma és külön jutalma a rabkertészetet, illetve a rabgazdaságot terheli. (Rmr. 3. § első bek., 5. § első bek., 22., 30. és 52. §.)

A márianosztrai büntetőintézetben, ahol a rabmunkajövedelem szerződés alapján az intézet kezelésével megbízott irgalmasrendnek van átengedve, a munkajutalmakat szintén az iparüzlet és a rabgazdaság jövedelméből kell fizetni; a havi átalány terhére csak az intézet részére végzett munkák után járó jutalmakat szabad elszámolni.

A munkajövedelem, tehát a rabmunkadíjak és egyéb szolgáltatások, az államkincstárt illetik (Rmr. 44. §), amit a már említett — a büntetésvégrehajtási költségek megtérítéséhez fűződő — jogos kincstári érdek igazol.[13]

---

[13] A bűnügyi költségeket az elítélteknek elvileg meg kell ugyan téríteniök (Bp. 480. §), de csak az eljárási és tartási költségeket s rendszerint azok is behajthatatlanok. Arra az esetre, ha a költséget behajtják az elítélten, méltányos volna a munkájával termelt értéket beszámítani az ő javára a költségekbe.

Az 1927. évi *német* börtönügyi javaslat 83. §-a szerint a dolgozó letartóztatottaknak el kell engedni a tartási költséget, kivéve, ha munkájuk nem kielégítő.

Az ipari rabmunkajövedelem mentes a kereseti adótól (1922:XXIII. tc. 3. § 11. p.); ellenben a gazdasági rabmunkajövedelem után a kereseti adót, valamint általában a forgalmi- (fényűzési) adót is meg kell fizetniök a fogházaknak és a büntetőintézeteknek. Az általános forgalmi adót (adó-

VII. *Beosztás munkára. Munkaidő.* A letartóztatottaknak munkára beosztása a fogházvezető, illetve az igazgató feladata. (Házsz. II. 9. §.) A munkaválasztási joggal bírókat kívánságaik figyelembevételével, fegyenceket az orvos véleményének meghallgatása után (fegyhr. 29. §) látják el munkával.

A beosztásnál természetesen az egyes letartóztatottak részére kell megfelelő munkanemet keresni s nem az egyes munkanemekhez letartóztatottakat. A gyakorlat azonban úgy alakul, hogy tekintettel az intézetben meghonosított munkanemekre, a meglevő gépekre, szerszámokra és anyagkészletekre, a munkahelyiség nagyságára, az igényelt termelvényekre (pl. a szabóiparban arra: mennyi rabruhát kell készíteni) vagy a halaszthatatlan munkálatokra (a házi munkára, a rabgazdaság időszakhoz kötött tennivalóira), — megállapítják előbb, hány munkásra van szükség, illetőleg mennyi helyezhető el az egyes munkanemekben s csak azután válogatják ki a többé-kevésbbé alkalmas munkaerőket a rendelkezésre álló rablétszámból. Rá is utalja erre a vezetőket a Rmr. 4. §-ának az a rendelkezése, hogy a házi munkán felül a letartóztatottakat, *ha azokra a rabkertészetben vagy a rabgazdaságban szükség nincsen*, elsősorban az állami kezelésben levő iparokban kell foglalkoztatni. Ez nem zárja ki az individualizálást annyiban, hogy a rabkertészet és rabgazdaság számára kiválogathatók az oda alkalmas egyének; de ha ezekkel a gazdasági szükséglet kielégítve nincsen, akkor sort kell keríteni az egyénileg kevésbbé alkalmasakra is. Az ipari munkák terén épúgy érvényesülhet az egyénítés; ámde azokhoz csak olyan letartóztatottak juthatnak, akikre nincsen szükség a rabkertészetben vagy rabgazdaságban. (Itt

váltságot) azonban a rabmunkaerőnek vállalkozó részére történő bérbeadásából származó bevételek után nem kötelesek leróni. (34.992/1932.)

A rabipar nem esik az ipartörvény rendelkezései alá (1884:XVII. tc. 183. §); a letartóztatási intézetek tehát az ipartörvényben meghatározott feltételek nélkül is űzhetnek ipart.

tehát a fegyhr. 30. §-ával szemben, mely individualizálást követel, a gazdasági szükség lesz vezérmotívummá.) Kétségtelen, hogy ez az eljárás — bár megokolható és az adottságoknál fogva jogosult is lehet — az egyénítés elvének, valamint a foglyok és rabok munkaválasztási jogának nagymérvű korlátozását vonhatja maga után.

A *foglyok* napi munkaideje télen mintegy kilenc, nyáron kilenc és fél óra, a *raboké* télen tíz, nyáron tizenegy, a *fegyenceké* télen tizenegy, nyáron tizenkét óra. (Lásd „Napirend" c. fejezetet.)[14] A házi munkára, az egyes iparokhoz, továbbá a rabkertészetbe vagy rabgazdaságba beosztottak számát lehetően úgy kell megállapítani, hogy ott egész napon át dolgozhassanak. (Rmr. 51. §.)

Bizonyos időtartam alatt elvégzendő munkamennyiséget (pensum) nem kell kiszabni,[15] de a munkaidő alatt a letartóztatott folytonosan és szorgalmasan dolgozni tartozik; a magánelzárásban levők munkájukat zárkáikban teljesítik. (Foghr. 143., börtönr. 28., fegyhr. 29. §.) A munkateremben kijelölik minden rabmunkás helyét, melyet a munkaidő alatt szükség nélkül elhagynia tilos; a beszélgetés — a munkához okvetlenül szükséges mondanivalók kivételével — szintén tiltva van. (Házsz. III. 13. §.)

[14] A munkaidő tekintetében a helyi viszonyokhoz (az őri létszámhoz, a munkanemekhez stb.) képest különböző és az általános szabályoktól eltérő gyakorlat fejlődött ki intézeteinkben. Pl. a váci fegyházban nyáron reggel ½6-tól este 7-ig (szombaton ½7-ig) tart a munka a napirendben megállapított megszakításokkal. *Megyery* („A magyar börtönügy" 461. l.) szerint elv az, hogy a munkaórák mennyiségének megtartása mellett az esti munkaidő csökkenthető, de pótolni kell azt a reggeli idővel. Ámde az óramennyiség sem tartható meg mindenütt egyformán (pl. a mezőgazdasági munkánál a különböző évszakokban). Ahol rabokat és fegyenceket együtt dolgoztatnak (Hartán, Márianosztrán, a bpesti gyüjtőfogházban), ezekre nézve egyazon intézetben különböző munkaidőt megállapítani alig volna lehetséges.

Angliában a rabmunkaidő általában napi 8 óra.

[15] *Hacker* („A rabmunka" 106. l.): A tapasztalat szerint munkapensum megállapítása az ellenőrzés célját inkább megvalósítja, mint egyedül a munkaidő betartásának ellenőrzése.

A munkavezető a letartóztatottat könnyen érthető és alapos útmutatással oktatja a mesterségére ; símán és jóakaróan, de mindig kellő komolysággal kell vele bánnia. A munkát állandóan figyelemmel kíséri, a rabmunkásokat buzgalomra inti s ügyel arra is, hogy a munkaanyagot el ne rontsák és megfelelő munkát készítsenek. A hanyagokat és károkozókat a fogházvezetőnek (gondnoknak) bejelenti. (14.270/907. sz. r. 134. § ; Házsz. III. 65., 66. §.)

Egészségi és biztonsági okokból kerülni kell a munkatermek túlzsúfolását. Ha egy-egy teremben 40—50 fegyenc dolgozik összezsúfolva és veszélyes szerszámokkal egy-egy őrnek a felügyelete alatt, az összebeszéléseket, merényleteket és zendülés esetén a kitörést meggátolni nehéz s az őrség és a tisztviselők testi épsége, sőt élete is kockán forog.

VII. Ahhoz, hogy a letartóztatott az intézetben elsajátított ipari munkát szabadulása után gyakorolhassa, szüksége van az erre való képességének külső bizonyítékára is.

A képesítéshez kötött iparok[16] gyakorlásának ugyanis több feltétele van: az ipart űzni kívánónak az illető mesterséget, mint tanoncnak valamely szakba vágó műhelyben a törvényszerű (1922. évi XII. tc. 89. §), illetve a tanoncszerződésben megállapított időn át kell tanulnia és a tanidő végén segédi vizsgálatot kell tennie ; azután mint segédnek legalább két éven át szakba vágó munkát kell végeznie. Az előbbit az iparhatóság által kiállított segédlevéllel, az utóbbit munkakönyvvel kell igazolnia, hogy az ipar gyakorlásához iparigazolványt (bizonyos iparágakhoz pedig iparengedélyt) kapjon. A két évi segédi gyakorlat után mestervizsga is tehető magasabb szakképzettség igazolására, mely esetben az illető cégében nem csak az iparos, hanem a „mester" szót is használhatja.

A tanonccal (illetve törvényes képviselőjével) a munkaadónak az iparhatóság előtt tanszerződést kell kötnie,

---

[16] A képesítéshez kötött iparokat taxatíve sorolja fel az ipartörvény módosításáról szóló 1922:XII. tc. 13. és 14. §-a.

melyben kötelezettséget vállal, hogy meghatározott időn át és feltételek mellett megtanítja őt az üzemében folytatott munkára. ((1922 : XII. tc. 18., 26., 75., 76., 105. §.)

Ezeket a szabályokat megfelelően kell alkalmazni azokra, akik valamely letartóztató intézetben tanulják meg mesterségüket.

A képesítéshez kötött iparok önálló gyakorlásához megkívánt szakképzettség szempontjából ugyanis figyelembe kell venni azt az ipari munkát, melyet a törvényszéki fogházban vagy orsz. büntetőintézetben letartóztatott egyén annak akár házi, akár vállalati üzemében rendszeresen végez; de ha olyan letartóztatottról van szó, aki befogadása előtt tanonc még nem volt vagy a tanidőt még nem töltötte ki, a házilag űzött iparokban foglalkoztatás esetén a kir. ügyésznek (igazgatónak) a tanoncszerződés tartalmának megfelelő és azt helyettesítő *írásbeli nyilatkozatot* kell közölnie az iparhatósággal; a vállalati üzemben foglalkoztatás esetén pedig a vállalkozónak szabályszerű *tanoncszerződést* kell kötnie az iparhatóság előtt a megállapított tanidőre, illetőleg annak hátralevő részére.[17] Ezekben az esetekben a letartóztatottat kívánságára a tanoncidő kitöltése után, — ha pedig a tanoncidőt már a befogagadása előtt kitöltötte, szabadulásáig bármikor — *segédvizsgára* kell bocsátani a büntetésvégrehajtás tartama alatt is. A kir. ügyész (igazgató) megkeresésére a tanoncvizsgáló bizottság a vizsgálatot a letartóztatási intézetnek arra alkalmas műhelyében köteles megtartani.

Aki a segédi vizsgát letette, annak az intézetben segédi minőségben végzett munkáját a kir. ügyész (igazgató) külön bizonyítványban, ha pedig vállalkozó részére dolgozik, az intézeti vállalkozó a munkakönyvben igazolja. (89.900/1925. K. M.)

---

[17] A tanoncszerződés-kötéssel felmerülő illetékeket rabsegélyként kell elszámolni. A tanoncszerződés számára nyomtatott *ürlapok* vannak a váci fegyintézetben s onnan szerezhetik be azokat a többi intézetek. (43.830—1928.)

Ezekhez a rendelkezésekhez képest a kir. ügyészségek elnökeinek, illetően az igazgatóknak mindazokat a letartóztatottakat, akik képesítéshez kötött iparágakban vannak foglalkoztatva, elő kell készíttetniük a segédi vizsgára és a megfelelő szaktudással rendelkezőket a tanoncidő leteltével le kell vizsgáztatniuk ; a vállalati üzemekben dolgozókra nézve pedig felhívják a vállalkozót tanoncszerződés kötésére, valamint arra, hogy a tanoncidő lejártával utasítsa őket a segédi vizsga letételére. (12.494/1926.)

10. Szellemi gondozás

(Oktatás. Olvasmányok)

I. A rabnevelésnek a rendes életmódhoz és munkához szoktatás mellett jelentős tényezője az értelmi nevelés is, amivel együtt jár az elítéltek szellemi szükségleteinek kielégítése. Erre szolgál az oktatás és az olvasmány.

A *raboktatás* feladata: pótolni vagy kiegészíteni a letartóztatott hiányzó vagy fogyatékos ismereteit, különösen pedig ellátni a tanulatlanokat azokkal az elemi ismeretekkel, amelyekre feltétlenül szükségük van a mai társadalomban. Kapcsolatos ezzel az elítéltnek megfontoláshoz szoktatása és egyszersmind intellektuális képességeinek fejlesztése is.

Fogházban, ahol rendszerint rövidebb ideig van a letartóztatott, iskola-osztályok alakítása fölösleges. A tanító — a viszonyokhoz képest megállapított időpontokban — közhasznú ismeretekre oktat s ezenfelül tartanak közérdekű tárgyakról népszerű előadásokat is. (Foghr. 41. §.)

Börtönben és fegyházban az iskolának két osztálya van: az elsőbe *(kezdők osztálya)* azok kerülnek, akik az elemi ismeretekben semmi vagy csekély jártassággal bírnak; a másodikba *(haladók osztálya)* az elemi ismeretekben haladottabb elítéltek soroztatnak. Harmadik *(polgári)* tanosztályt az elemi ismeretekben teljesen jártas s így kimerítőbb ismeretek elsajátítására hivatott fegyencek számára csak abban az esetben kell alakítani, ha önként és kellő számban jelentkeznek ilyen fegyencek iskolai tanulmányaik folytatására. (34.732/1887.)

Tantárgyak az első osztályban : olvasás, írás és a számtan elemei (fejbeli és jegyekkel számolás, a hazai mértékek és pénzek); a második osztályban : továbbképzés az első osztály tárgyaiban s ezenkívül a helyesírás szabályai, hazai földrajz és történelem, a gazdaságtan (földművelés, állattenyésztés és kertészet) elemei ; a harmadik osztályban: az előbbi osztály tananyaga bővebben, továbbá egyetemes földrajz, a természetrajz és természettan olvasmányokban (tekintettel a hazai mezőgazdaságra és iparra), magyar nyelvtan, polgári jogok és kötelességek és polgári ügyiratok.

Rendkívüli tárgyak: ének, rajz és testgyakorlat (tekintettel a katonai gyakorlatokra).

Az egyes osztályok tanóráinak számát, mely hetenként *ötnél kevesebb és nyolcnál több nem lehet,* a tanító meghallgatásával az igazgató határozza meg ; ő állapítja meg osztályonként a tanulók számát is, mely azonban egyik osztályban sem lehet több ötvennél.

Minden 30 évesnél fiatalabb rab és fegyenc *iskolaköteles;* azonban óhajtásukra vagy az igazgató rendeletére az idősebbeket is oktatásban kell részesíteni.

Az iskolába önkéntes belépés tankötelességgel jár a folyó tanév egész tartamára.

Az intézetbe újonnan befogadottak ¼ évenként gyülekezve kezdhetik meg az iskolalátogatást, ha így kívánja a tanítás érdeke.

A tanköteles korban levők közül az igazgató a tanító véleményének meghallgatása után *felmentheti* az iskolalátogatás alól azokat, akik teljes jártassággal bírnak a rabiskola tantárgyaiban, vagy akiknél a szellemi felfogóképesség hiánya miatt az oktatás hosszabb időn át eredménytelen maradt.[1]

---

[1] Az 1927. évi *német* börtönügyi törvénytervezet 108., 109. §-ai szerint biztonsági okokból is ki lehet zárni letartóztatottat az iskolából és az istentiszteletből.

Ha tehát valamely letartóztatott az intézetbe befogadásakor kellő műveltséggel rendelkezik, vagy utóbb a rabiskola osztályaiban a vizsgát sikerrel letette, az iskolalátogatás helyett olvasmányok útján gyarapíthatja ismereteit.

A tanítónak minden oktatást a letartóztatottak szellemi képességeihez kell alkalmaznia ; e végből törekednie kell tanítványai egyéniségének alapos megismerésére. Nem szorítkozhatik tehát kizáróan az iskolai órákra, hanem fel kell keresnie — különösen vasárnapokon — zárkáikban is az elítélteket, hogy iskolai feladatuk elvégzésére útmutatást adjon, egyesek kikérdezése útján meggyőződjék tanításának eredményéről és magyarázataival elősegítse a feladatok megértését és megoldását. Az írásbeli dolgozatok kijavítását is a tanórákon kívül kell teljesítenie.

A szükséges tankönyvekre nézve a tanító a házitanácshoz tesz jelentést s annak véleménye alapján az igazgató javaslatot tesz a könyvek beszerzése iránt az ig.-miniszterhez.

Követni tartozik a tanító az igazgatónak, mint az iskola felügyelőjének, a tanítás módjára vonatkozó utasításait. Az igazgató az előadásokon gyakran megjelenni s az oktatás sikerét lehetőleg előmozdítani köteles.

A tanköteleseket a tanító osztja be az iskolába. A róluk vezetett jegyzékben fel kell tüntetnie képzettségük fokát, szorgalmukat és előmenetelüket. Minden tanóra végén összeírja a hiányzókat s ezt a jegyzéket naponként átadja az igazgatónak. A csend és figyelem ellen vétőket meginti és szükség esetén megfenyítés végett az igazgatónak feljelenti ; a fékezhetetleneket azonnal el is távolíttathatja az iskolából.

Az előadásokon a rend fenntartása érdekében egy őrnek folytonosan jelen kell lennie.

A tanszereket (könyvet, papírt, táblát, írószert, térképet stb.) leltár mellett veszi át a tanító s azoknak jókar-

ban tartására ügyelni, a károkozókat pedig feljelenteni köteles.

A tankötelesek minden év június hónapjának utolsó vasárnapján *vizsgát* tesznek, hogy számot adjanak értelmi haladásukról. A vizsgán az igazgató elnököl.

Hittanításban a lelkészek részesítik hetenként egy-egy órán át a híveket.

Július hónapban és minden csütörtökön szünetel az oktatás és a hittanítás. Felekezeti ünnep nem függeszti fel az iskolalátogatás kötelességét.

(Börtönr. 41—46., fegyhr. 43—49.; Házsz. II. 8. 128— 140. §.)[2]

Azokban a fogházakban és orsz. büntetőintézetekben, amelyek nemcsak kertészettel, hanem rabgazdasággal is rendelkeznek, a mezőgazdasági munkára beosztott letartóztatottakat — tekintet nélkül korukra és ismereteikre, a téli hónapokban a rendes iskolai oktatáson felül — hetenként kétszer egy-egy órán át a gazdaságtan elemi ismereteiből rendszeres elméleti oktatásban részesíti a rabgazdaságot vezető tisztviselő. (422/1928.)

Vasár- és ünnepnapokon a délutáni istentisztelet után az igazgató, lelkész vagy tanító, avagy az igazgatóság részéről felkért szakférfiak tanulságos *előadást* vagy felolvasást tartanak a letartóztatottak számára.

Minden lelkész és tanító havonként legalább egy ilyen előadást köteles tartani s annak tárgyát előzetesen be kell jelentenie az igazgatónak. (Börtönr. 21., fegyhr. 23. §.)

II. *Az olvasmányok* nemcsak a szellemi szükségletek kielégítésének, hanem az erkölcsi nevelés szuggesztív módszerének is legfontosabb eszközei.

---

[2] A Házsz. II. 134. §-át, amely szerint a tanító segítségére rendelt fegyőr ellenőrzés mellett oktatást is végezhet, valamint a börtönr. 46. és a fegyhr. 49. §-ának azt az intézkedését, hogy az elítéltek vallásismereteik szerint öt különböző osztályba soroztassanak, mint célszerűtlen és alig megvalósítható szabályokat a gyakorlat mellőzi.

Tanács és feddés lepereg a primitív emberről, mint a vízcsepp az üveglapról ; ellenben a példaadás a képzeletre gyakorolt hatásánál fogva utánzásra készteti. Főleg ebben és az esztétikai benyomások nemesítő hatásában nyilvánul meg a pedagógiai jelentősége olyan szépirodalmi művek olvastatásának, melyek etikailag nem kifogásolhatók és az elítéltek rendszerint fogyatékos érzésvilágának gazdagítására alkalmasak. Ilyen feltételek mellett vers, novella, regény, dráma — komoly és mulattató — egyaránt lehet tárgya a rabolvasmánynak.

Az irányzatosan moralizáló, erkölcsi oktatásokkal telített unalmas könyvektől korántsem várható a kívánt hatás. Legalkalmasabbak a költői erővel megírt érdekfeszítő történetek, amelyek helyes irányban foglalkoztatják az olvasó fantáziáját, hogy együttérezzen a boldogtalanokkal, ujjongjon az örvendezőkkel és küzdelmes életsorsok keretében lássa, hogy a becsületes, erős akarat legyőzhet minden akadályt s még bukásában is tiszteletreméltó.

A könyvek megválasztásánál figyelemmel kell lenni a letartóztatottak értelmiségének és műveltségének különböző fokára és érdeklődésének sokféle irányára is.

A *szépirodalom* elismert nagyobb értékein felül könnyebb olvasmányoknak, klasszikus művek mellett kiváló ifjúsági iratoknak is helyük van a rabkönyvtárban.

A *tudományos irodalom* termékei közül különösen történelmi, földrajzi és természettudományi könyvekre, valamint a különböző foglalkozású elítéltek továbbképzésére alkalmas művekre van szükség. Utleírások a tapasztalás szerint fölötte kedvelt olvasmányai a letartóztatottaknak, akik szűk helyhez kötve legalább lélekben szeretnek messze szállani.

Kerülni kell feltétlenül azokat a könyveket, melyek akár erkölcsi, vagy vallási szempontból, akár az államérdek tekintetéből kifogás alá eshetnek. Nem alkalmasak rabolvasmányul detektívregények, martalóctörténetek s hasonló kalandos művek, amelyek romantikus színben tüntet-

nek fel közönséges gonosztetteket és kifigurázni igyekeznek a hatóság embereit. Nem adhatunk érzékingerlő, erotikus tartalmú könyveket sem letartóztatottak kezébe, akik nemi absztinenciára vannak kötelezve.

Ezeket az elveket egyaránt irányadóknak kell tekinteni a rabkönyvtárak berendezésénél, a könyvek kiosztásánál és a kívülről beszerezhető olvasmányok *ellenőrzésénél.*

Foglyok nemcsak a fogházi könyvtárból kaphatnak, hanem saját költségükön, illetve hozzátartozóik útján is beszerezhetnek olyan könyveket és járathatnak saját használatukra olyan folyóiratokat is (foghr. 137. §), amelyek erkölcsi tekintetben vagy az államérdek szempontjából kifogás alá nem esnek. (59.685/1929.)

Rabok és *fegyencek* más nyomtatványt rendszerint nem olvashatnak, mint amelyet az igazgatóság a rabkönyvtárból rendelkezésükre bocsát vagy amelyeknek munkajutalmukból megvételét az igazgatóság kedvezményképp engedélyezi. (Börtönr. 65., fegyhr. 66. §.) Letétpénzükből csak kivételes kedvezményként szerezhetnek be könyveket. (Lásd a „Jutalmazás" c. fejezetet.)[3]

---

[3] Rabok és fegyencek tehát folyóiratot nem „járathatnak", de a rabkönyvtárból kiadott folyóiratot (pl. a „Vasárnapi Könyv"-et) ők is olvashatják és az 59.685/1929. sz. rendelet alapján beszerezhetnek tudományos vagy ismeretterjesztő „művet", tehát nemcsak könyvet, hanem valamely nem politikai tartalmú folyóirat egy-egy kötetét is.

Németországban a *„Grundsätze"* 108—110. §-ai alapján az igazgató engedélyével járathat a letartóztatott szakfolyóiraton felül napilapot is, kivéve olyan politikai lapot, mely az állami rend erőszakos megdöntésére izgat s a fogházi rendre és biztonságra veszélyes. Azokat, akik legalább 3 hónapra vannak elítélve és saját költségükön újságot nem járathatnak, az intézet költségén hozatott újság vagy szóbeli közlések útján kell tájékoztatni a legfontosabb napi eseményekről.

Célszerűbb ennél a *fogolyújság* intézménye, melynek célja: a letartóztatottak megfelelő tájékoztatása a napi eseményekről, hogy kapcsolatuk a külső világgal fenntartassék, mert a tájékozatlanság szabadulásuk után akadálya lehet a boldogulásuknak; célja továbbá az erkölcsi nevelés, valamint irodalmi dolgozatok közlése és gyakorlati tudnivalók ismertetése. *Olaszországban* 1922. év óta jelenik meg egy fogolyújság *„La domenica del carce-*

A *rabkönyvtáraknak* az átlagos rablétszám szerint megállapított mennyiségű tankönyveken és vallási műveken (biblia, imakönyv, énekes könyv) felül az előadottakhoz képest tudományos és hasznosan mulattató szépirodalmi könyveket kell tartalmazniok. (Foghr. 38. §; Házsz. II. 141. §.)

Törvényszéki fogház könyvtárával a kir. ügyészség vezetője rendelkezik és ugyanő látja el a hatósága területén levő járásbírósági fogházakat is a szükséghez képest megfelelő számú olvasmánnyal. (14.270/1907. sz. r. 64. §.)

---

rato" (Róma) címmel; ez a foglyok verseit és novelláit is közli. *Poroszországban* 1924 óta szintén van egy fogolyújság: „Der Leuchtturm" c. (a sziléziai Wohlau-ban nyomtatott hetilap), melyet államsegély mellett jelentetnek meg s a munkakeresettel bíró rabok előfizethetnek rá havi 15 Pfennigért, a többiek ingyen kapják a vezetőségektől. *Belgium* egyik legnagyobb börtönében Poissyban „l'Ami" (A jóbarát) címmel 1933 óta jelen meg újság a letartóztatottak számára; a Forestben kiadott „Lumière" pedig kizáróan a nőletartóztatottak tájékoztatására szolgál.

Nálunk 1929-ben az ig.-miniszter elfogadta dr. Nagy Emilnének, a budapesti fogházmisszió h. elnökének azt az ajánlatát, hogy az ő felelős szerkesztésében kéthetenként legfeljebb 8 oldalnyi terjedelemben és 1000 példányban kiadni szándékolt „*Bizalom*" című *fogházújság* a váci fegyintézet nyomdaüzemében díjmentesen kinyomattassék és a letartóztatottak olvasmányául a tvszéki fogházak és az orsz. büntetőintézetek rabkönyvtárai számára ellenérték nélküi elfogadtassék. Ehhez képest elrendelte, hogy a váci fegyház igazgatója a fogházújság kéthetenként beküldendő kéziratát börtönügyi szempontból vizsgálja meg, esetleges észrevételeit és óhajait közölje a felelős szerkesztővel s ha a tartalom aggálytalan, nyomassa ki az újságot a fegyház nyomdaüzemében. A kész példányokat a fogházak és orsz. büntetőintézetek között azok átlagos rablétszámának arányában kell szétosztani; ezt megelőzően két példányt fel kell terjeszteni az ig.-minisztérium börtönügyi osztályához. A fogházújság kezelését a rabkönyvtárakban és szétosztását a jóviseletű letartóztatottak közt az egyéb rabolvasmányokra vonatkozó szabályok szerint kell foganatosítani. Rossz magaviselet esetében a fogházújság olvasásának kedvezménye fegyelmi úton bármely letartóztatottól megvonható. A fogházújság példányainak előállításával és szétküldésével járó költségeket, valamint a munkajutalmakat az iparüzleti jövedelem terhére kell elszámolni. (61.446/1929.)

A „*Bizalom*" első száma 1929. év karácsonyán jelent meg.

Orsz. büntetőintézetben a tanító egyszersmind könyvtáros is, akinek ügykörébe tartozik a könyvtár rendezése, kiegészítése, a könyvek nyilvántartása, kiosztása és beszedése. Az évenként való kiegészítés céljából a tanító — a lelkészek véleményének meghallgatása után — a házitanács elé terjeszti a szükségesnek vélt könyvek jegyzékét s azok beszerzése tárgyában — épúgy, mint a tankönyveket illetően is — az igazgatóság felterjesztést tesz az ig.-miniszterhez.

A könyveknek a letartóztatottak közt szétosztása hetenként történik akként, hogy a tanító összeíratja az osztályvezető őrökkel az olvasni kívánók neveit és a kívánt könyveket; ezt a jegyzéket körözteti a lelkészek közt s ha azok kifogást nem tesznek, kiadja a könyveket szétosztás végett az őröknek. (Házsz. II. 141. §.)

III. A szabadságától megfosztott embernek lelki egyensúlyozása érdekében *szórakozásra* is szüksége van. Semmi sem oly hátrányos a letartóztatottra, mint a meddő tétlenség a munkaszünet óráiban. Szabad idejét elsősorban hasznos vagy nemesen szórakoztató olvasmánnyal kell kitöltenie. Ezen és a vasárnapi — olykor vetített képekkel is tarkított — előadásokon felül egyéb szórakozásban alig lehet része a mi intézeteinkben. A társasjáték (kártya, kocka stb.), jövendőmondás stb. szigorúan tiltva van a büntetésvégrehajtás egész folyamán. (Foghr. 157. § 9. p., 72. § 8. p., fegyhr. 73. § 8. p.)[4]

---

[4] Az analfabéták szórakozásáról nincs gondoskodás.

Az *osztrák* börtönökben megengedik a dominózást és a sakkozást.

Az 1927. évi *német* börtönügyi törvénytervezet 113. §-a szerint kártya és egyéb szerencsejáték tilos, de bizonyos türelmi és ügyességi játékok megengedhetők az elítélteknek.

Az *angol* Maidstone fegyházában sakkon felül a ping-pongot is engedélyezik s az egyes fegyencosztályok játékosai versenyre is kelhetnek egymással; a nyertes bajnoki jelvényt kap.

A *hollandiai* haarlemi börtönben négyhavi jóviselet után engedélyt kaphat az elítélt arra, hogy zárkájában éneklőmadarat vagy virágot tartson. (Hacker: „Börtönügyi jog a gyakorlatban" 12—13. l.)

Az *amerikai* büntetőintézetekben mozgófénykép-előadásokat is tartanak a rabok szórakoztatására.

Ami a *mozgófénykép-előadást* illeti: a tárgyak kellő megválasztása esetén, mint kedvezmény a jóviseletűek számára, — ünnepnapok délutáni óráiban — époly kevéssé kifogásolható ez, mint a lelki pihenést és szellemi felfrissülést szolgáló olvasmányok. Sőt nevelési eszközül is felhasználhatnók hatásosan a kinematográfot, valamint a rádiót is a raboktatás és az erkölcsi nevelés szolgálatában.

Sokan vannak ma is, akik minden szórakozást, mint a büntetés jellegével merőben ellenkezőt, kizárnának a börtönökből és a modern büntetésvégrehajtásnak ezt az irányát a korábbi szigorral szemben tévesnek vagy hyperhumánusnak vélik. (Különösen a laikusokat jellemzi ez a felfogás, akik börtönre gondolva csupa megrögzött, javíthatatlan gonosztevőt látnak maguk előtt s nem ismerik az alkalmi bűntettesek, a menthető okokból bűnözők, az elhanyagolt nevelés áldozatainak különböző kategóriáit.) Ámde nyilvánvaló hogy azt a veszélyt, amellyel a szabadságvesztés a lelki épséget fenyegeti, e büntetési nem igazi jellegének megóvása végett feltétlenül el kell hárítanunk. Ehhez, valamint a javítható bűntettesek erkölcsi talpraállításához, ami elsősorban a társadalom érdeke, szükségünk van a pedagógia eszközeire; ezek közül nem volna szabad mellőznünk olyan jótékony hatású kedvezményeket sem, aminőknek bizonyos szórakozások a nehéz munka szünetelése alatt méltán minősíthetők. Ami pedig a korábbi szigort illeti, utalhatunk *Balogh Jenő* („Börtönügyi viszonyaink reformjához" 11. l.) megállapítására: „a modern büntetési rendszereknek ócsárlói, az elítéltek dédelgetéséről panaszkodók nem látják át, hogy a kikényszerített tisztaság, a szoros rendhez és folytonos munkához szoktatás, a letartóztatott ténykedésének, időtöltésének éjjelnappal szigorú ellenőrzése, az erkölcstelen és elvadító társalgások és érintkezések gondos megakadályozása ezerszerte elrettentőbb, félelmesebb büntetés a gonosztevők állandó osztályára nézve a régi állapotoknál."

Az 1930. évi prágai X. nemzetközi büntetőjogi és börtönügyi kongresszus határozata szerint: a javításra irányuló szabadságvesztésbüntetés célja megköveteli, hogy a szellemi és testi üdülés lehetőségeinek létesítésére az eddiginél nagyobb gond fordíttassék; ezen a téren az egyes országok szokásaihoz kell igazodni.

11. Jutalmazás. Kedvezmények

I. A rabnevelés nem merülhet ki abban, hogy kényszerrel szoktatjuk az elítéltet javító hatású magatartásra. A kényszerítő eszközöktől való félelem többé-kevésbbé csak ahhoz elegendő, hogy a letartóztatott alkalmazkodjék a szabályokhoz : alávesse magát — amíg a kényszer tart — a kötelező nélkülözéseknek, megtartsa a napirendet, dolgozzék és elvégezze iskolai penzumát. Ilyen magatartást nevezünk általában *jóviseletnek*, ami magában véve nem mindíg bizonyítja a belső javulást.

Ha azonban intenzívebb szoktatásra törekedve azt akarjuk, hogy az elítélt megfeszítse akaraterejét s necsak kikényszeríthető kötelességeit teljesítse, hanem kiváló munkás és tanuló legyen s egyébként is leggondosabb magatartást — ú. n. *példás viseletet* — tanusítson, mellyel alapos reményt nyujt a belső javulásra, — akkor a szabadságvesztéssel járó nélkülözések enyhítésének, vagyis *kedvezmények* elérésének kilátásával kell felébresztenünk és állandóan fokoznunk az erre irányuló készséget. De ha bizonyos kedvezményekkel csak rendes viselkedésre tudjuk sarkalni az elítéltet, ezzel is elértünk annyit, hogy lényegesen csökkennek a kényszeralkalmazás szükségének esetei.

Ezen a pedagógiai elgondoláson épül fel a fokozatos börtönrendszer, melyben az egyes fokozatok kereteit kitöltő legfőbb kedvezmények : a magánelzárást követő közös munkáltatás (ami nálunk még nem tekinthető kedvezménynek, mert a rosszviseletű is eléri a büntetés harmadrészének, de legfeljebb egy évnek kitöltése után), a közvetítőintézeti kezelés és a feltételes szabadságra bocsátás.

Vannak azonban egyéb kedvezmények is, amelyekben kiváló jóviselet esetén az egyes fokozatokon belül is részesíthetők az elítéltek.

Ilyen az eddig tárgyaltak közül a foglyokat a büntetésidő két utolsó harmadrészében megillető *önélelmezési jog* (lásd az „Élelmezés" c. fejezetet); ilyen továbbá a szabadban végzendő külső munkára beosztása a letartóztatottnak.

Kivételes kedvezményképpen a külső munka tartamára — akár rabkertészeti vagy rabgazdasági munkáról, akár külső bérmunkáról van szó — megengedheti az intézet vezetője az arra érdemes letartóztatottnak a *dohányzást*, ha ez ellen biztonsági szempontból semmi ok sincs aggodalomra. Az intézetbe azonban dohányneműt bevinni ilyenkor sem szabad. (Rmr. 21. § és 28. § 2. bek.)

Megengedhető minden jóviseletű letartóztatottnak,— tehát fogolynak, rabnak és fegyencnek egyaránt — hogy a törvényszéki fogházba, illetve az orsz. büntetőintézetbe magával hozott vagy számára hozzátartozói részéről beküldött és javára letétként kezelt pénzből havonta legfeljebb *hat pengőt* élelmicikkek beszerzésére felhasználhasson. Visszaesőknek a befogadástól számított hat hónapig ez a kedvezmény nem nyujtható. Az élelmicikkeket kézi bevásárlás útján kell beszerezni és a beszerzési áron kell a letartóztatottaknak felszámítani. (59.685/1929.)

A kiválóan jóviseletű raboknak és fegyenceknek megengedheti az igazgatóság azt is, hogy kellő ellenőrzés mellett saját költségükön, illetve hozzátartozóik útján (tehát nemcsak a munkajutalmukból, — lásd lent!) olyan tudományos és ismeretterjesztő műveket, amelyek erkölcsi tekintetben vagy az államérdek szempontjából kifogás alá nem esnek, saját használatukra beszerezhessenek. Ezekből a könyvekből azonban két kötetnél többet egyidejűen nem tarthat zárkájában a letartóztatott. (59.685/1929.)

Megengedhető végül kedvezményként minden jóviseletű letartóztatottnak húsvét és pünkösd első napján, Szent István napján, karácsony két napján és az államfő

születésnapján három deciliter bor fogyasztása is az ellátmány terhére. (14.270/1907. sz. r. 35. §.)

II. Az említetteken kívül legfontosabb kedvezmények: a munkajutalom és az a jog, hogy a *munkajutalom* egy részét a büntetésvégrehajtás alatt is felhasználhatja az elítélt. (Ennek a jognak gyakorlási eseteit nevezi a börtönr.-nak és a fegyhr.-nak a fegyelmi büntetéseket tárgyazó 80., illetve 81. §-a „tulajdonképpeni kedvezmények"-nek.)

A dolgozó letartóztatottakat ugyanis — ide értve a vállalkozó részére átengedett rabmunkásokat is — munkakedvük ébrentartása és fokozása s ekképpen javulásra serkentésük céljából, valamint azért is, hogy szabadulásuk alkalmával némi anyagi eszköz felett is rendelkezzenek, munkájukért pénzbeli jutalomban kell részesíteni.

A jutalomra érdemesség szempontjából a dolgozó letartóztatottakat az alábbi megkülönböztetés szerint osztályokba kell sorozni:

Az első osztályba tartoznak azok a jóviseletű letartóztatottak, akik

a) szakképzett iparosok és szakmájukban annyira jártasak, hogy önállóan hibátlan és jó munkát képesek előállítani (önálló bútorasztalos, önálló szabó stb.) vagy

b) szakképzett és fontosabb gazdasági munkát végző mezőgazdák, vagy

c) magasabb képzettségüknek megfelelő házimunkát végeznek (képesített gyógyszerész, ha az intézeti gyógyszertárat kezeli, okleveles szülésznő, ha a rabkórházban szakmájához tartozó munkát végez stb.).

A *második osztályba* tartoznak azok a jóviseletűek, akik

a) ipari szakmájukban még nincsenek ugyan tökéletesen kiképezve, de kellő útmutatás és felügyelet mellett elfogadható munkát készítenek (asztalossegéd, szabósegéd stb.) vagy

b) gyakorlott földművesek, vagy

c) mint házimunkások magasabb képzettséget nem igénylő szellemi munkát vagy tanult szakmunkát, vagy nehezebb testi munkát végeznek (leírók, képzett betegápolók, szakácsok, favágók, mosónők stb.).

A *harmadik osztályba* kell sorozni minden letartóztatottat a befogadástól számított három hónapig, ha pedig visszaeső, hat hónapig. De ezen időn túl is ebbe az osztályba kell sorozni — a befogadás idejére tekintet nélkül — minden rosszviseletű vagy a munkában hanyag letartóztatottat akkor is, ha valamely munkanemben teljesen jártas; továbbá a kezdő munkásokat mindaddig, amíg szorgalmukhoz és a munkában való jártasságukhoz képest a második osztályba nem sorozhatók. Ide tartoznak végül azok a házimunkások is, akiket sem az első, sem a második osztálybeli házimunkások közé besorozni nem lehet.

Ez az osztályozás az ipari vállalkozók üzemébe beosztott, továbbá a külső munkát végző letartóztatottakra, köztük a rabkertészetben vagy rabgazdaságban dolgozókra is kiterjed.

A rabmunkást, ha munkateljesítménye elégtelen, alacsonyabb osztályba lehet sorozni akkor is, ha ellene más okból fegyelmi eljárásra nincs alap.

Az osztályba sorozást — ideértve az alsóbb osztályból felsőbbe, vagy felsőbb osztályból alsóbba beosztást is — a házitanács meghallgatása után az igazgató, illetve a felügyeletet gyakorló kir. ügyész hozzájárulásával a fogház vezetője teljesíti.

A *munkajutalom* összege munkanaponként az első osztályban 6 fillér, a másodikban 4 fillér, a harmadikban 2 fillér.[1]

---

[1] *Poroszországban* 17.4, *Szászországban* 1.2, *Bajorországban* 3.2 millió márka volt 1925. évben a rabmunkajövedelem s ugyanakkor egy-egy rabmunkásra Poroszországban átlag napi 57 Pf munkajövedelem és 15 Pf *munkajutalom*, Szászországban napi 1 M 05 Pf munkajövedelem

Az első és második osztályba sorozottak jutalmát a számadásban, valamint a rabmunkásnak kézbesített *munkakönyvben* a letartóztatott javára kell írni és gyümölcsözőleg kell kezelni; a kamatok azonban nem illetik meg a letartóztatottat.[2]

A harmadik osztályba sorozottak munkajutalmát, valamint az első és második osztályba sorozottak munkajutalmának kamatait a segélyalap javára kell írni.

Munkajutalmat rendszerint csak a munkában töltött egész nap után lehet számítani. Ha a munka egész napot nem vesz ugyan igénybe, de négy óránál tovább tart, a munkajutalmak felét lehet számítani. Ha rendszeresen ismétlődő munka naponta négy óránál tovább nem tart (pl. a délelőtti takarítás stb.), a munkában töltött órákat össze kell számítani és nyolc órát egy munkanapnak véve kell a napi munkajutalmat elszámolni.

A munkajutalom végrehajtás alá nem vonható (1881 : LX. tc. 62. §), de annak a kárnak az összegét, amelyet a rabmunkás szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okoz, a kir. ügyész (igazgató) határozata alapján a munkajutalomból kell levonni.

A letartóztatás tartama alatt a letartóztatott munkajutalmát teljes egészében a bűncselekményével okozott kár megtérítésére fordíthatja.

A kifogástalan viseletű letartóztatottak közül a fegyencek munkajutalmuk egynegyedrészét, a rabok egyharmad-

---

és 15—29 Pf munkajutalom, Bajorországban napi 54 Pf munkajövedelem és 18 Pf munkajutalom esett. („Statistik des Gefängniswesens im Deutschen Reich" Drucksachen des Reichtags. 1928. Nr. 814.)

[2] A munkakeresményi könyvben a jutalmakat egyénenként kell a letartóztatottak javára írni; a jutalmak gyümölcsöző kezelése azonban együttesen történik a postatakarékpénztárnál az intézet neve alatt „munkajutalmak" megjelöléssel nyitott betétikönyv útján, amelyre a jutalmak fel nem használható részét együttesen helyezik el. A kamatokat évenként fel kell venni és a segélyalap javára kell bevételként elszámolni. (14.600/1927.)

részét, a foglyok pedig felerészét letartóztatásuk tartama alatt közeli hozzátartozóik segélyezésére, továbbá *hetenként egyszer élelmi-, tisztasági-, egészségügyi- és megengedett élvezeticikkek, valamint könyvek, írószerek és levélbélyegek beszerzésére felhasználhatják.*[3]

Méltánylást érdemlő esetekben az intézet vezetője a munkajutalom nagyobb hányadának és más célra való felhasználását is megengedheti, de figyelemmel kell lennie arra, hogy a munkakeresményből legalább annyi maradjon meg, amennyi a szabaduláskor a letartóztatott hazautazásának költségeit fedezi és részére némi tőkét biztosít.

A munkajutalomból vásárolható cikkeket az intézet kézi bevásárlás útján szerzi be és a beszerzési áron számítja fel a letartóztatottaknak.

A munkajutalmon felül *külön jutalomban* (szorgalomdíj) lehet részesíteni az első és második osztályba sorozottak közül azokat, akiknek munkateljesítménye az átlagot jelentékenyen meghaladja. Külön jutalomban mind a házimunkára, mind az állami kezelésben űzött iparokba, mind a rabkertészetbe vagy rabgazdaságba beosztott letartóztatottak részesíthetők. A külön jutalom összegét az

[3] A Rmr.-ből nem tűnik ki, hogy a *dohányon* kívül melyek azok a „megengedett" élvezeticikkek, amiket a munkajutalomból szerezhet be a letartóztatott. Bornak, mint élvezeticikknek kiszolgáltatása a 14.270—907. sz. r. 35. §-a szerint csak a fenti szövegben felsorolt ünnepnapokon engedhető meg 3 dl mennyiségben és az ellátmány terhére; egyébként kimondja ez a szakasz, hogy „szeszes italoknak minden más időben való kiszolgáltatása tilos". Az említett rendelet egyszersmind hatályon kívül helyezte a foghr. 149. §-át, amely megengedte, hogy a jóviseletű foglyok munkajutalmukból minden vasárnap félliter borban részesíttessenek; annál kevésbbé lehet tehát ezt hetenként egyszer rabok és fegyencek részére „megengedett"-nek tekinteni. Különben is tudvalevő, hogy a szabadságvesztésbüntetés egyik legjótékonyabb hatása az alkoholtól való teljes absztinenciában nyilvánul.

Hetenként egyszer beszerezhető élvezeticikknek tehát dohányon kívül csak cukrot, kávét, teát (szesz nélkül) és más hasonló élvezeticikket tekinthetünk.

intézet vezetőjének javaslatára az igazságügyminiszter állapítja meg.[4]

A külön jutalom *pótélelmezés* alakjában is megállapítható, ha pedig pénzből áll, annak összegébe a közönséges étrenden felül kiadott pótélelmezés önköltségi árát be kell számítani.

A külön jutalmat a letartóztatott teljes egészében felhasználhatja. A fel nem használt részt javára kell írni és a munkajutalomról rendelkező szabályok szerint kell kezelni. (Rmr. 46—51., 53—56. §.)

A vállalati iparban dolgozó letartóztatottak külön jutalmazásának céljára a vállalkozó a munkadíjon felül átlagosan meghatározott összeget is köteles fizetni; ezt az összeget a vállalkozó a munkateljesítmény arányában az intézet vezetőségével egyetértve hetenként osztja szét az arra érdemes letartóztatottak között. A rabmunkások kívánságára pénz helyett természetben nyujtott élelmi-, tisztasági-, egészségügyi- stb. cikkekben is nyujtható a külön jutalom s ebben az esetben ezeknek a cikkeknek önköltségi árát beszámíthatja a vállalkozó a külön jutalom kikötött összegébe. (Rmr. 13. §.)

Egyéb bérmunka esetében is csak a munkáltatóval szemben lehet külön jutalmat kikötni.

III. Karácsonykor — tekintettel a szeretet ünnepére és arra a tapasztalati tényre, hogy az ilyen alkalomból nyujtott kivételes kedvezménynek a kedélyek megnyugtatása és ezzel az általános fegyelem biztosítása tekintetében fölötte kedvező hatása van — a fogházak és az orsz. büntetőintézetek vezetőségei engedélyt adhatnak a letartóz-

---

[4] A 38.219/1926. sz. r. a váci és soproni fegyintézet, a szegedi börtön és a budapesti gyüjtőfogház számára az elsőosztályú rabmunkások szorgalmi díjának legmagasabb összegét fejenként napi 16, a másodosztályú rabmunkásokét 8, az első és második osztályba sorozott házi és gazdasági munkára beosztottakét 4 fillérben állapította meg. E legmagasabb összegek keretén belül az igazgatóság állapítja meg a külön jutalom összegét.

tatottak hozzátartozóinak, valamint jótékony társadalmi egyesületeknek is arra, hogy az intézetekben szokásos *karácsonyfa-ünnepségre* a jóviseletű letartóztatottaknak *szeretetadomány* címén kisebb méretű (fejenként egy-két kg-nyi) csomagban élelmi-, tisztasági-, egészségügyi és megengedett élvezeticikkeket, úgyszintén könyvet, írószereket és levélbélyegeket juttassanak. Politikai jellegű egyesülettől azonban ilyen küldeményeket elfogadni nem szabad.[5] (67.913/1928.)

IV. Visszaeső rabokat a befogadástól számított kilenc hónapon át, visszaeső fegyenceket pedig egy éven át — a munkajutalom és a havi 6 pengő saját-pénz felhasználásra való jogának kivételével — minden kedvezményből ki kell zárni. (Börtönr. 20. §, fegyhr. 21. §.) A munkajutalomból ezek is csak annyiban vannak kizárva, hogy hat hónapig minden esetben a harmadik munkaosztályban maradnak (lásd fent).

A levélírás és a látogatófogadás nem kedvezmény, jóllehet a fegyelmi büntetések szempontjából a kedvezményekkel azonos tekintet alá esnek. (Lásd a „Kényszeralkalmazás" c. f.-et.) Ezek a jogok a büntetés elején is megilletik az elítéltet (csak a fegyencek levelezéséhez kell az igazgató „különös engedélye", fegyhr. 67. §), holott a kedvezmények olyan javak és előnyök, amelyekhez a büntetésvégrehajtás folyamán csak tartós jóviselet révén juthat a letartóztatott.

---

[5] *Hamburgban* húsvétkor, pünkösdkor és karácsonykor 5 kg-nyi csomagokban kaphatnak a foglyok élelmi- és élvezeticikkeket.

A New York melletti *Sing-Sing* fegyházban karácsony előtt színielőadást és táncmulatságot rendeznek, melyen a fegyencek hozzátartozói is részt vehetnek; a belépődíjakból gyüjtik össze azután a szegényebb fegyencek karácsonyi ajándékát. Ehhez hasonló jelenség, amit *Horváth Dániel* („A határozatlan tartamú büntetések stb." M. Jogi Szemle 1926. évi V. szám) észlelt az angol wakefieldi fogházban, hogy t. i. a foglyok vasárnaponként footballoznak a tisztviselők csapatával.

Ilyenfajta túlzásokra a munkakedv emelése szempontjából nincs szükség s nagyban veszélyeztetik is azok a büntetésvégrehajtás komolyságát.

12. Elbocsátás

A szabadságától törvényesen megfosztott egyén csak a büntetésvégrehajtás megszüntetése útján nyerheti vissza jogszerűen a szabadságát. A végrehajtás azonban nemcsak jogi okokból szakadhat meg, hanem természeti akadályok (elmebetegség, halál) vagy jogtalan cselekmény (szökés) miatt is.

Ideiglenesen szűnik meg a büntetésvégrehajtás, ha az igazságügyminiszter fontos okból félbeszakítja vagy ha az elítélt feltételes szabadságra bocsátását rendeli el s végül, ha a letartóztatott megszökik.

Végleges megszűnés akkor következik be, ha az elítélt *meghal, kegyelmet kap* vagy *büntetését kitölti.* A feltételes szabadságra bocsátás is véglegessé válik, ha a büntetési idő annak visszavonása nélkül telvén ki, a büntetést kiállottnak kell tekinteni. (Btk. 51. §.) Végül megszűnik a büntetésvégrehajtás véglegesen abban az esetben is, ha szökésben levő elítélttel szemben *elévült* a végrehajtási jog. (Lásd a Btk. 121. §-át és „A büntetésvégrehajtás feltételei" c. fejezetet.)[1]

---

[1] Ide tartozik voltaképpen az az eset is, amikor az elítélt gyógyíthatatlan elmebetegségbe esik s e miatt elmegyógyító intézetbe elhelyezés végett át kell adni őt a rendőrhatóságnak. (Lásd az „Egészségügy" c. fejezetet.) Ilyenkor a büntetésvégrehajtást véglegesen meg kellene szüntetni; aminthogy olyan esetben, ha az ítélet meghozatala előtt állapítják meg a gyógyíthatatlan elmezavart, a Bp. 264. §-ának 3. p.-ja alapján meg kell szüntetni a bűnvádi eljárást. Aki el sem lett volna ítélhető, ha elmebaját korábban állapítják meg, azon az ítéletet végrehajtani nem lehet. Az alakszerű megszüntetésre azonban a büntetésvégrehajtás során nem ad módot a Bp. s ennélfogva ilyen esetben is csak bizonytalan időre szóló félbeszakítást engedélyezhet a Bp. 513. §-a alapján az ig.-miniszter.

A büntetésvégrehajtás megszüntetésének, ami — nem tekintve a vele járó nyilvántartási funkciókat (a törzskönyv megfelelő rovatának kitöltését stb.) — lényegében csak passzív magatartás, következménye rendszerint a letartóztatott elbocsátása. Szökés vagy halál esetén elbocsátásról természetesen nem lehet szó. De kegyelem folytán vagy a büntetés kitöltése után sincsen helye azonnal elbocsátásnak, ha a letartóztatott ragályos betegségben szenved; ilyenkor felgyógyulásáig várni kell a szabadlábrahelyezéssel. Ha pedig a betegség nem ragályos ugyan, de a betegnek az intézetből távozása az orvos véleménye szerint káros hatással volna rá, akkor a letartóztatottat saját kívánságára állapotának javulásáig az intézeti kórházban lehet tartani. (Foghr. 66., 67., börtönr. 59. és fegyhr. 61. §.) Ily esetekben tehát megszüntetik ugyan a büntetésvégrehajtást s ettől kezdve az illető egyén letartóztatottnak többé nem tekinthető, de az elbocsátás egészségügyi okból csak később következik be.

Egyébként a büntetés utolsó napját követő nap reggelén — ha pedig kegyelmet kapott, azonnal — el kell bocsátani az elítéltet az intézetből.

Az *elbocsátás* szabadlábrahelyezés vagy elszállítás útján történik.

Nem helyezhető szabadlábra az, aki ellen szabadulása esetére más bűnügyében előzetes letartóztatást rendelt el a bíróság; továbbá az a külföldi állampolgár sem, aki szabadságvesztésen felül az országból való kiutasításra is el van ítélve, valamint az a letartóztatott, akit a rendőrhatóság illetőségi helyére kíván toloncolni, avagy aki a letartóztatási intézet vezetőségének, illetve a házitanácsnak véleménye szerint a büntetés kitöltése után is veszélyes a vagyon- és életbiztonságra s ennélfogva hazatoloncolására van szükség; végül az „Igazságügyi orsz. megfigyelő és elmegyógyintézet"-ben elhelyezett elmebetegelítélt, ha büntetésének kitöltése idejében még nem gyógyult meg (lásd az „Egészségügy" c. f.-et). Ezeket sza-

badlábrahelyezés helyett az illetékes kir. ügyészségnek, illetve eltoloncolás vagy elmegyógyító-intézetben elhelyezés végett a rendőrhatóságnak kell átadni. (Ha az előzetes letartóztatást ugyanabban a fogházban kell foganatba venni, ahol a büntetés kitöltetett, akkor elszállítás helyett csak helyiségcsere történik.) Ha a rendőrhatóság valamely rabnak vagy fegyencnek büntetése kitöltése után közigazgatási elbánás végett hozzá való átkísértetését kívánja, a megkereső rendőrhatóságot egy hónappal az illető rab vagy fegyenc szabadulása előtt kell a szabadulás napjáról értesíteni, hogy az esetleg szükséges közigazgatási nyomozás kellő időben foganatosítható legyen. (3177/1931.)

Foglyot szabadulása napján a kir. ügyészség vezetője vagy helyettese (kir. jbság vezetője), *rabot* és *fegyencet* a büntetési idő 3 utolsó napjának egyikén az intézeti lelkész és igazgató elé kell állítani, hogy tőlük jövő életére nézve komoly intésben részesíttessék. A fogház vezetője, illetve az ellenőr átadja neki elismervény ellenében mindazt, amit letartóztatásakor, illetve az intézetbe kerültekor elvettek tőle ; ezenkívül a fogolynak munkakeresményét egészben kiadja, rabnak és fegyencnek ellenben az őt illető pénzből csak annyit, amennyire hazaérkezéséig szüksége lehet ; a többit jövőbeli tartózkodási helyének postaállomására az ő címére küldik el s a feladóvevényt elismervény mellett átadják neki.

Miután a szabaduló saját ruháját felöltötte és egyéb tulajdonát kézhez vette, a többi letartóztatott közé nem bocsátható.

Minden szabadulót *elbocsátó levéllel* (igazolvány), toloncolás esetén pedig *kényszerútlevéllel* kell ellátni, mely feltünteti a szabadulás okát (kegyelem, a büntetés kitöltése), a szabaduló nevét, életkorát, foglalkozását, illetőségi helyét, tüzetes személyleírását és utazási irányát.[2]

---

[2] Az elbocsátó levél és a kényszerútlevél mintáját lásd a foghr. 79. §-ánál.

Kívánatra ki kell állítani a szabaduló részére az intézeti iskolában és az általa elsajátított iparágban szerzett ismeretekről, valamint az erkölcsi viseletéről szóló *bizonyítványt* is s ha segédi vizsgát nem tett, fel kell abban tüntetni, hogy a keresk. miniszter 33.963/VI. A. 1914. sz. rendelete értelmében e bizonyítvány alapján iparigazolványhoz is joga van. (42.712/1914.)

A *fogoly* elbocsátásáról értesíteni kell illetőségi helyének elöljáróságát, illetve rendőrhatóságát ; ha pedig másutt szándékozik letelepedni, az illető község rendőrhatóságát is.

Rab vagy *fegyenc* szabadulása előtt egy hónappal — kegyelmezés esetében az elbocsátással egyidejűen — az igazgatóság, illetőleg a kir. ügyész megküldi az értesítőjegyzéknek a szabaduló erkölcsi állapotára vonatkozó véleménnyel kiegészített másolatát annak a községi elöljáróságnak (rendőrkapitányságnak), amelynek területén a szabaduló letelepedni szándékozik. Ha azonban a szabaduló külföldi állampolgár és külföldön akar letelepedni, az értesítőjegyzék másolatának megküldését mellőzni kell. (29.979/1928.)

A büntetésvégrehajtás befejezéséről értesíteni kell azt az elsőfokú bíróságot is, mely a szabadulót elítélte. (Foghr. 78., 79., 163—165., börtönr. 84—87., fegyhr. 85—88. §.)

Az országból való *kiutasításra*, mint mellékbüntetésre ítélt külföldi letartóztatott honosságának és illetőségi helyének megállapítása iránt — ha ez a bűnvádi eljárás során okmányszerűen megállapítva nem volt — a főbüntetés végrehajtására hivatott kir. ügyészség vezetője köteles azonnal az ítélet jogerőre emelkedése után minden szükséges intézkedést megtenni. (29.601/1886.) Egyszersmind a főbüntetés végrehajtásának megkezdése előtt köteles az említett kir. ügyészség vezetője, illetve az igazgatóság kérdést intézni az elítélthez, hogy hazájában és — ha hazája államunkkal nem határos — a közbeeső államokban van-e ellene és mily bűncselekmény miatt bűnvádi eljárás

folyamatban, hozatott-e ellene s mily bűncselekmény miatt végrehajtásra váró ítélet, végül nincsenek-e olyan körülmények, amelyek következtében reá különös hátrány származnék, ha a toloncolás folytán hazájába vagy a közbeeső államba kerülne. Az elítélt válaszát jegyzőkönyvbe kell foglalni és ezt a jegyzőkönyvet a felszerelt értesítőjegyzékkel együtt az igazságügyminiszterhez kell további utasítás végett felterjeszteni. (18.138/1908.)

Az utasítás vétele és a szabadságvesztésbüntetés kiállása után a kir. ügyészség, illetve az igazgatóság köteles az illető külföldi elítéltet a reá vonatkozó ítéletek hiteles másolataival és az elbocsátó levéllel közvetlenül átadni átvételi elismervény mellett továbbítás végett annak az elsőfokú közigazgatási tolonchatóságnak, amelynek területébe a kir. ügyészség, illetve a letartóztató intézet helye tartozik.[3] (29.601/1886.)

---

[3] A toloncolást akként foganatosítják, hogy az eltoloncolandót a határszélen átadják a külföldi állam hatóságának, vagy ha a külföldi állam hazánkkal nem határos, a közbeeső államok hatóságainak. (9389—1885. B. M.)

b) *Előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság*

I. Az előzetes letartóztatott és a vizsgálati fogoly csak terhelt (gyanusított, vádlott), vagyis olyan egyén, aki ellen bűnvádi eljárás van folyamatban s akit ennek az eljárásnak sikere érdekében kellett szabadságától megfosztani. Minthogy bűnösségének kérdése még nincs eldöntve s így a terhelt ártatlannak is bizonyulhat, mind az előzetes letartóztatást, mind a vizsgálati fogságot a legnagyobb kímélettel kell foganatba venni. (Bp. 152. §.) A cél itt kizáróan a terhelt személyének és a bizonyítékoknak biztosítása a bűnvádi eljárás során, esetleg pedig a bűnismétlés megakadályozása. Kerülni kell tehát minden megszorítást vagy kényszert azokon az intézkedéseken kívül, amelyek a terhelt megszökésének és az eljárás célját veszélyeztető összebeszélésnek meggátlására, továbbá a fogházi rend fenntartására szükségesek. Azt a kényelmet, amely állásának és vagyoni viszonyainak megfelel, a terhelt saját költségén a fogházban is megszerezheti. (Bp. 154., 155. §.)

Ehhez képest *a fogházbüntetés végrehajtására vonatkozó szabályok* az előzetes letartóztatásra és a vizsgálati fogságra az alábbi eltérésekkel és kiegészítésekkel irányadók.

A kir. ügyészségnek vagy közbiztonsági és más arra jogosult szerveknek nem bírói határozaton alapuló rendeletére, illetve megkeresésére csak *ideiglenesen* fogadható be a fogházhelyiségbe valamely letartóztatott (pl. a rendőrség által bekísért) egyén ; ezt a fogházvezető egyelőre csak a naplójába jegyzi fel s ha a befogadás nem a kir. ügyészség rendeletére történt, ahhoz haladéktalanul jelen-

tést tesz ; törzskönyvezésnek csak a letartóztatás bírósági elrendelése után van helye. (Foghr. 5. és 101. § 2. bek.)

Ha a bíróság elrendelte az előzetes letartóztatást vagy a vizsgálati fogságot (illetve, ha fenntartotta a rendőrhatóság vagy járásbíróság által elrendelt előzetes letartóztatást), a fogház főnöke (kir. ügyész, járásbíró) beutaló rendelvényt ad ki a fogházvezetőnek s abban naptár szerint jelöli meg a napot, amelynek reggelén az elrendelt letartóztatás — meghosszabbítás hiányában — megszűnik. Az előzetes letartóztatás határidejét attól az időponttól kell számítani, amelyen a letartóztatottat a rendőrhatóság, csendőrörsparancsnokság vagy bíróság elé állították, vagy ezek valamelyike letartóztatta (Bp. 145. §.), a vizsgálati fogság határidejét pedig attól a naptól, melyen az elrendeltetett, vagy — ha a foganatosítás később történt — amelyen a terhelt a fogházba bekísértetett. Ha a letartóztatás tartama határidőhöz kötve nincsen, ezt a körülményt a beutaló rendelvényben határozottan ki kell emelni.

A letartóztatás megszűntének határnapját a *szabadulók nyilvántartó könyvében* előjegyzésbe kell venni ; ha a fogházvezető e határnapot megelőző nap reggeléig további fogvatartásra szóló meghagyást nem kapott, erről rögtön jelentést tesz a fogház főnökének. Ha a meghosszabbító határozat az elbocsátás határidejének bekövetkezése előtt megérkezett, az új határidőt hasonló módon kell nyilvántartani vagy a további nyilvántartás szükségtelen voltát kell feltüntetni. (5400/1899. sz. r. 1. §. Egyéb nyilvántartásokat lásd a „Nyilvántartás" c. fejezetben.)

Ha *csendőr* kísérte be a terheltet a fogházba, a vizsgálóbíró, illetve a járásbíró az első kihallgatás alkalmával a bekísérő csendőr távollétében kérdést intéz a terhelthez : vannak-e testén sérülések s ha igen, ki és mikor okozta azokat s van-e panasza a csendőrök ellen ? Vallomásáról külön jegyzőkönyvet kell felvenni s ha bántalmazásról panaszkodik vagy ha testén sérülés van, orvos által azon-

nal megvizsgálandó s az orvosi leletet a jegyzőkönyvhöz kell csatolni. A terhelt panasza esetén a jegyzőkönyv másolatát az orvosi bizonyítvánnyal együtt átteszik az illetékes szakasz- vagy tiszti különítmény-parancsnoksághoz. (5400/1899. sz. r. 2. §.)

Készpénzt, ékszert és olyan tárgyat, mellyel önmagának vagy másoknak ártalmára lehet vagy szökését előmozdíthatná, el kell venni a letartóztatottól. (Foghr. 103. §.) A súlyos bűntettel terhelt, úgyszintén a bármely okból nagymértékben elkeseredettnek látszó letartóztatottól a nadrágszíjat is el kell venni s az a szükséghez képest valamely kevésbbé veszélyes eszközzel pótolható. (38.631/1930.)

A letartóztatottnak — olyan esetben, ha óvatossági tekintetek nem gátolják — kérelmére megengedhető, hogy a letartóztatás folytán tőle elvett *készpénzét* a fogházvezetőség útján időnként és részletekben saját fenntartására használhassa s esetleg azt, valamint egyéb értékét is családjának vagy másoknak, a fogház főnöke útján kiadhassa. Ha nem terheli őt súlyos vád és biztonsági okok sem akadályozzák, kérelmére készpénze és értékesebb ingóságai (órája, gyűrűje, inggombjai stb.) neki magának is kiadhatók. (Foghr. 109. §.)

A vizsgálati fogoly lehetően mindenkitől elkülönítve, külön helyiségbe zárandó el; ha ez nem lehetséges, arra kell ügyelni, hogy 1. férfiletartóztatottnak nőkkel, 2. ugyanannak a bűncselekménynek részesei egymással, valamint 3. rovatlan előéletű vagy fiatal egyének rovott előéletűekkel, illetve idősebb foglyokkal egy helyiségbe zárva ne legyenek. Ezenfelül az *elhelyezésnél* lehetően figyelemmel kell lenni a foglyok műveltségi fokára, társadalmi állására és a terhükre rótt bűncselekmény minőségére, továbbá a jogerősen elítéltektől való elkülönítésre. (Bp. 15. § 2—4. bek.) Figyelni kell arra is, hogy a tettesek és részesek egymástól távolabb eső helyiségekbe kerüljenek, s hogy sem a szabad levegőn mozgáskor, sem máskor jelekkel vagy

más módon egymással ne érintkezhessenek. (5400/1899. sz. r. 5. §.) A különösen veszélyes foglyokat feltétlenül külön kell elzárni és kettőzött éberséggel kell őriztetni. (Foghr. 113. §.)

Az előzetesen letartóztatott és a vizsgálati fogoly saját *ruha- és ágyneműjét* használhatja (Bp. 155. §.), feltéve, hogy az elégséges, tiszta és rendes ; ellenkező esetben fogházi ruhát és ágyneműt kap ; a vizsgálóbíró elé azonban, annak kívánatára, abban a ruhában kell vezetni, amelyben elfogták. (5400/1899. sz. r. 6. §.)

Jogában áll a letartóztatottnak, hogy magát saját vagy hozzátartozói költségén kívülről vagy a fogházvezetőség útján *élelmezze*, de csak olyképpen, hogy ez a fogház rendjét ne zavarja és a letartóztatás célját ne veszélyeztesse. (Bp. 154. § 1. bek. és 155. § 1. bek.) Az élelmezésre saját pénzéből fordítható összeg mennyisége nincsen megállapítva, de sem a vezetőség közvetítésével, sem a kívülről kész étkek beküldése útján történő élelmezés nem lehet oly mérvű, hogy az a fogházi rendre zavaróan hasson. (27.001/1897.) A fogoly részére kívülről küldött étkeket és tárgyakat átadás és használat előtt alaposan meg kell vizsgálni a csempészések (ártalmas szerek, szökés előmozdítására alkalmas eszközök beküldésének, titkos értesítéseknek stb.) megakadályozása végett.

Ha az elzárt egyén az önélelmezés jogával élni nem kíván, a fogházbüntetésre ítéltekével azonos állami élelmezésben kell őt részesíteni. (Foghr. 114., 115. §.) Amíg azonban állami élelmezést vesz igénybe, azzal egyidejűen pótlásként sem élelmezheti magát kívülről, hanem csak a magával hozott vagy részére beküldött s fogházi letétként kezelt pénzét és esetleges munkajutalmát fordíthatja pótélelmezésre akként, hogy a fogházvezetőség szerzi be számára az élelmiszereket. (56.460/1928.)

Időnként, éspedig — amennyiben a fogházi viszonyok megengedik — naponként délelőtt és délután is legalább egy órára a fogház területén belül *szabad levegőre* kell bocsátani a letartóztatottakat. (Foghr. 43. és 121. §.)

Az előzetes letartóztatott és a vizsgálati fogoly *megbetegedéséről* a fogház főnökét, a vizsgálati fogoly súlyos természetű betegségéről ezenfelül (a fogság esetleges megszüntetése végett) a vizsgálóbírót is értesíteni kell. (5400/1899. sz. r. 4. §. utolsó bek.)

Megengedhető a letartóztatottnak, hogy saját orvosa, felekezetbeli lelkésze, hozzátartozói vagy — becstelenítő bűntett miatt büntetve volt egyének és kéjnők kivételével (foghr. 18. §) — olyan személyeknek, akikkel tanácskozni óhajt, *látogatását* fogadja. Az engedélyt erre előzetesen letartóztatottnál a fogház főnöke, vizsgálati fogolynál a vizsgálat tartama alatt a vizsgálóbíró adja meg (Bp. 154. § 2. bek.) és az értekezés csak az ő vagy megbízottja jelenlétében — általuk is értett nyelven — történhetik. Engedelmük, illetőleg ellenőrzésük nélkül a fogház személyzetén kívül csak a kir. ügyészség tagjai és az alább megjelölt megszorítással a védő, érintkezhetnek a fogollyal.

Ugyancsak a fogház főnöke — vizsgálat tartama alatt a vizsgálóbíró — engedélyezi és ellenőrzi az elzártak *levelezését*, valamint a hozzájuk érkező küldeményeket. A felsőbb igazságügyi hatósághoz vagy bírósághoz intézett beadvány, felfolyamodás vagy panasz elküldése meg nem tagadható. (Bp. 154. §; foghr. 122—124. §; 5400/1899. sz. r. 9., 10. §.)

A letartóztatott terhelt *védőjével* rendszerint — járásbírósági ügyben mindig (Bp. 523. §) — hatósági személy közbenjötte vagy ellenőrzése nélkül érintkezhetik s evégből csak a kir. ügyész vagy járásbíró — vizsgálat folyamán a vizsgálóbíró — engedélyét köteles felmutatni. Törvényszéki ügyben, ha az eljárás célja kívánja, a nyomozó hatóság — vizsgálat során a vizsgálóbíró — köteles elrendelni, hogy a védők levelei csak részükről elolvasva és külön engedelmükkel kézbesíthetők a letartóztatott terheltnek s hogy ez a nyomozás rendén csak hatósági személy, a vizsgálat folyamán pedig csak bírósági személy jelenlété-

ben érintkezhetik a védővel. A vádirat benyujtásától s ha vizsgálat volt tartva, attól az időponttól kezdve, midőn a vizsgálóbíró a vizsgálatot befejezettnek nyilvánítja, a védő érintkezése a terhelttel nincs többé hatósági személy ellenőrzésének alávetve. (Bp. 62. §; 5400/1899. sz. r. 11. §.)

A fogva levő terhelt *munkára* nem kényszeríthető; de megfelelő munkát végezhet, illetőleg rendes foglalkozását űzheti, ha ez a letartóztatás céljával és a fogházi szabályokkal nem ellenkezik. (Bp. 155. §.) E kérdés fölött a fogház főnöke — vizsgálati fogolynál a vizsgálóbíró előzetes hozzájárulásával — határoz. (5400/1899. sz. r. 8. §.) Ha a kincstár javára dolgozik a terhelt, munkaválasztás, jutalom, szorgalmidíj stb. tekintetében a fogházbüntetésre ítéltekkel azonos tekintet alá esik. (Rmr. 63. §.) Magánmunkájának termékeit — épúgy, mint a munka alól felmentett fogoly (foghr. 159. §) — hozzátartozójához vagy valamely megbízottjához kiküldheti a fogházból s ilyen módon értékesítheti is azokat.

Háború idején az előzetes letartóztatottat és a vizsgálati foglyot beleegyezése nélkül is lehet közegészségügyi, közélelmezési vagy közbiztonsági okokból szükséges egyéb közérdekű munkák teljesítésére alkalmazni. (1914 : L. tc. 8. §.)

Megengedhető a letartóztatott terheltnek a fogházi könyvtárban levő könyveken felül kellő ellenőrzéssel egyéb *könyvek* és a szükséges elővigyázat mellett olyan hírlapnak vagy folyóiratnak olvasása is, mely erkölcsi tekintetben vagy az államérdek szempontjából kifogás alá nem esik. Megengedhető továbbá az *írással* foglalkozás és a zárkában — ha a házirenddel, az egészségügyi és tisztasági szabályokkal összeegyeztethető — kalitkás *madárnak* s egy-két cserép *virágnak* tartása is. (Foghr. 119., 120. §; 59.685/1929.)

Ha az előzetes letartóztatás vagy a vizsgálati fogság törvényes határideje lejárt a nélkül, hogy azt a bíróság

meghosszabbította volna, avagy az előzetesen letartóztatott ellen vizsgálati fogságot rendelt volna el, — továbbá ha a bíróság az előzetes letartóztatást vagy a vizsgálati fogságot jogerősen megszüntette, vagy ha a vád tárgyában hozott megszüntető határozatot vagy felmentő ítéletet s az utóbbi esetben — törvényszéki ügyben — a fogvatartást a jogerőre emelkedésig kifejezetten nem tartotta fenn, — a terheltet a kir. ügyész (járásbíróság) utasítására a fogházvezetőnek azonnal *szabadlábra kell helyeznie.* (Bp. 147., 158., 159., 537. §.) A letartóztatásakor tőle elvett tárgyakat és esetleges munkakeresményét szabadulásakor kiadják neki s ellátják őt elbocsátó levéllel. (Foghr. 126. §.)

Azt a közveszélyes *elmebeteget*, akit a bíróság elmebetegsége miatt felmentett, illetőleg, aki ellen ebből az okból megszüntették a bűnvádi eljárást, szabadlábrahelyezés helyett a hatósági orvosi bizonyítvány egyidejű megküldésével át kell adni annak a közigazgatási hatóságnak (főszolgabíró, rendőrkapitányság), mely a letartóztatási intézet területén gyakorol hatóságot. (Bp. 158. § ; 40.335/1893.)

A terheltnek a fogházba befogadásáról és szabadlábrahelyezéséről a fogházvezető jelentést tesz a törvényszéknek. (6636/1885.)

II. Az előzetes letartóztatás foganatosítását épúgy, mint a letartóztatottak levelezését és a náluk tehető látogatásokat a kir. ügyész, illetőleg a kir. járásbíróság, a *vizsgálati fogságét pedig a vizsgálóbíró* ellenőrzi. (Bp. 154. § ut. bek.)

Az ellenőrzésnek ezt a jogát a vádirat beadása után, illetőleg vizsgálat esetében attól az időtől fogva, midőn a vizsgálóbíró az iratokat a *vádtanács*, illetve a *törvényszéki tanács* elé terjesztette, az utóbbiak *elnöke*, — az elsőbírósági ítélet meghozatalától kezdve a jogerőre emelkedésig pedig a *fogház* főnöke gyakorolja. (5400/1899. sz. r. 14. §.)

c) *Közvetítőintézet*

I. A fokozatos börtönrendszernek — a magánelzárás és a közös munkáltatás után következő — harmadik fokozata a közvetítőintézeti kezelés.

A közvetítőintézeti „foglyok" (Btk. 47. §) enyhébb bánásmódban részesülnek (Btk. 44. §) és szabadabban mozognak a börtönben és fegyházban levőknél. A közvetítőintézeti kezelés tehát kedvezmény, melyben csak a jóviseletűek részesülhetnek s így elsősorban az a célja, hogy a benne rejlő előnyök elérésének reményével buzdítsa példás viseletre az elítélteket a büntetőintézetben. De feladata egyszersmind a kényszernevelés folytatása olyan irányban, hogy az elítélt hosszú fogvatartása közben előkészíttessék fokozatosan a szabad életre, vagyis arra, hogy szigorú felügyelet és állandó ellenőrzés nélkül is tudjon kötelességszerűen viselkedni.

Közvetítőintézetbe azok szállíthatók, akik legalább *három évi* fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésükből *két harmadrészt* — az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítéltek *tíz* évet — már kitöltöttek és szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyujtottak.[1] (Btk. 44., 45. §.) Nem lehet azonban közvetítőbe

[1] A külföldieket és a visszaesőket, akik a Btk. 49. §-a szerint feltételes szabadságra nem bocsáthatók, a közvetítőintézetből nem zárja ki büntetőtörvény; ennélfogva ezeket áthelyezésük esetében büntetésük kitöltéséig, az életfogytig tartó fegyházra ítélt külföldit vagy visszaesőt tehát élete fogytáig a közvetítőben kell tartani. Ez azonban ellenkezik a közvetítőintézetnek, mint a feltételes szabadságra bocsátásra átmenetül szolgáló intézménynek rendeltetésével. *Fayer László* szerint („A magyar büntetőjog kézi-

szállítani azokat, akiket a bíróság szabadságvesztésbüntetésen felül dologházba is utalt. (1913 : XXI. tc. 18. §.)

Közvetítőintézetbe tehát nem juthatnak sem a fogházvagy államfogházra elítéltek, bármily hosszú tartamú is a büntetésük, sem a három évnél rövidebb börtön- vagy fegyházbüntetésre elítéltek. Az előbbiek azért nem, mert rendszerint nem szorulnak arra, hogy a szabad életre előkészíttessenek ; az utóbbiak pedig csak aránytalanul rövid időt tölthetnének a közvetítőben, amely esetben ez az intézmény célját vesztené. (A Btk. miniszteri indokolása kiemeli, hogy legalább hat hónapot igényel a közvetítőintézet céljának elérése ; a törvény mégis három évben állapította meg a közvetítőbe utaláshoz szükséges büntetésminimumot ; holott ahhoz, hogy legalább hat hónapot töltsön közvetítőben az elítélt, legalább hat évre kell elítélve lennie. Minthogy ugyanis a büntetés $^3/_4$ részének kitöltése után feltételes szabadságra bocsátásnak van helye, a közvetítőben büntetésüknek csak $^1/_{12}$ részét — a $^1/_3$ és $^3/_4$ közti részt — vagyis ugyanannyi hónapot töltenek a letartóztatottak, ahány évre vannak elítélve. Ezért a 11.203/1884. sz. r. — melyet ma már nem követnek — akként intézkedik, hogy az igazgatóságok csak olyan rabnak vagy fegyencnek közvetítőbe szállítását hozhatják javaslatba, aki legalább hat évre van elítélve.)

A jó magaviselet egymagában nem bizonyítja a belső javulást. A börtönben alig kísérti valami rossz viselkedésre az elítéltet. (Nincsen kitéve sem a nő, sem az alkohol kísértésének, — mondja Hageman.) Az ú. n. börtöntöltelék pedig rendszerint jóviseletet tanusít, hogy kedvezményeket érjen el. A jó magaviselet tehát legfeljebb egyik tünetnek tekint-

---

könyve" 171. l.) a külföldieket és a csekélysúlyú bűncselekményekbe visszaeséket a feltételes szabadságra bocsáthatók közül sem kellene kivenni. Ez a vélemény vitatható; de kétségtelen, hogy aki a törvény szerint feltételes szabadságra nem bocsátható, azt a törvénynek a közvetítőintézetből is ki kellene zárnia.

hető ; az igazi lelkület megállapításánál egyéb körülményekre is tekintettel kell lenni : az őszinte munkaszeretetre, a közvetlen érintkezésben és a levelekben megnyilvánuló érzés- és gondolkozásmódra.

A közvetítőintézetbe áthelyezést a *felügyelőbizottság* (lásd a „Feltételes szabadságra bocsátás" c. fejezetet) meghallgatása után az igazságügyminiszter rendeli el. (Btk. 46. §)

Az áthelyezés iránt az igazgatóság terjeszt alaposan megokolt javaslatot a felügyelőbizottság elé s az utóbbinak jegyzőkönyvbe foglalt véleményét felterjeszti az ig.-miniszterhez. Minthogy a közvetítőintézetekben főleg földművelési és azzal kapcsolatos munkák folynak, áthelyezésre leginkább olyan elítélteket kell javaslatba hozni, akik előéletüknél fogva földműves munkára alkalmasak vagy olyan iparnemekhez (bognárság, ács-, kovácsmesterség stb.) értenek, amelyek a mezőgazdaságban hasznosíthatók. (11.203/1884.)

II. A börtön-, illetve fegyházrendtartás szabályai a közvetítőintézeti foglyokra az alábbi eltérésekkel vannak érvényben.

Napirend. Reggel az adott jelre felkelvén, ruhatisztítás, mosdás, fésülködés és ágyvetés után minden fogoly munkára menni és ½ 8 óráig szakadatlanul dolgozni köteles. Ekkor a reggeli elköltése végett félórai munkaszünet következik s azután tovább folyik a munka 8-tól 12 óráig. Az ebédszünet másfél (október 1-től április 23-ig, tehát a rövidebb napokon egy) óráig tart s azalatt a foglyok megebédelnek és pihennek ; a szünet után délután 5 óráig, majd pedig félórai uzsonnaidő elteltével esti jeladásig folytatják a munkát. (Okt. 1-től április 23-ig az uzsonnaszünet elmarad.) Lefekvés az adott jelre legkésőbb esti 9 órakor. Vasárnap és ünnepnapon a felkelésre egy órával később adnak jelt ; ezeket a munkamentes napokat a foglyok ruházatuk rendbehozására, istentiszteleten részvételre, olvasásra, felolvasások hallgatására, levelezésre és az igazgató

által kijelölt helyen és időben a szabad lég élvezésére fordítják.

Levelet rendszerint csak vasárnap vagy ünnepnapon írhat a fogoly s azt az igazgató elé terjesztés és elküldés végett a felügyelő őrnek kell átadnia.

Rokonok *látogatását* az igazgató gyakrabban is megengedheti.

Mérsékelt *dohányzás* a szabadban, olyan helyen, ahol tűzveszélytől nem kell tartani, megengedhető a fogolynak ; de az intézet fedett helyiségeiben, továbbá a szérűskertben, széna- és gabonahordás, valamint cséplés alkalmával mindazoknak, akik azzal foglalkoznak vagy gyúlékony anyagok közelében dolgoznak, a dohányzás szigorúan tiltva van.

A foglyok *munkajutalmuknak* egyharmadát hetenként az igazgató által meghatározott étkezési cikkeknek, dohánynak vagy szivarnak és vasárnaponként, valamint az államfő születése- és Szent István napján félliter bornak beszerzésére fordíthatják. A beszerzést az igazgatóság közvetíti.

A szökésért és szökési kísérletért, úgyszintén a bűncselekmények elkövetésére irányuló összebeszélésekért a tetteseken kívül azok a foglyok is felelősek, akik tudomással bírtak azokról és a meghiúsítást vagy a feljelentést elmulasztották. (55.673/1884.)[2]

Fegyelmi vétség esetében a közvetítőintézeti fogíyok a fegyházba, illetőleg a börtönbe visszaküldhetők. (Btk. 47. §.)[3]

---

[2] A fogoly érintkezésének megengedése a külső világgal hiányzik e házszabályokból. Pedig a közvetítőintézeti kezelés tényezői közt fontos szerep juttatható olyan megbízásoknak, melyeket a fogoly akaraterejének megpróbáltatása végett az intézeten kívül teljesít. Ilyen megbízások természetesen csak rövid időre szólhatnának és titkos ellenőrzés mellett volnának foganatosíthatók.

[3] Amióta az önálló hartai közvetítőintézetet 1919. évben orsz. büntetőintézetté alakították át (aminek egyik oka az volt, hogy a foglyok csekély létszáma [40—50] még az akkori kisterjedelmű mezőgazdasági ingatlannak megművelésére sem volt elegendő), közvetítőintézetünk csak Vácon és Mária-

nosztrán van; mind a kettő az ottani büntetőintézet igazgatóságának vezetése alatt s voltaképpen csak egyik osztálya a büntetőintézetnek.

Márianosztrán nők számára azzal a tervvel létesült 1910. évben a közvetítőintézet, hogy a vallásalaptól megvett birtok megmunkálásával fogják foglalkoztatni a közvetítőintézeti foglyokat. A létszám azonban ott is olyan csekély volt (1925-ben 4), hogy be kellett osztani más letartóztatottakat is a rabgazdaságba; ennélfogva a közvetítőintézeti foglyok (akik megkülönböztetésül karszalagot viselnek a balkarjukon) és a külső munkát végző többi letartóztatott nő között nincs is egyéb különbség, minthogy az előbbiek hetenként írhatnak levelet és fogadhatják rokonaik látogatását. Külön kezelésről és napirendről a csekély létszám mellett szó sem lehet.

Hasonló a helyzet *Vácon* is, ahol 1884-ben a 17.721/1884. sz. r.-tel létesítettek közvetítőintézetet s ahol a foglyok az alsótelepi rabgazdaságban más letartóztatottakkal együtt vannak foglalkoztatva; dohányozhatnak a szabadban s gyakrabban levelezhetnek és fogadhatnak látogatót, mint a többi letartóztatott.

A gyüjtőfogház, a szegedi börtön és a soproni fegyintézet mellett közvetítő nincsen s így az ottani rabok és fegyencek nem is kerülnek ilyen intézetbe; tehát a Btk. 52. §-a, amely szerint megfelelő intézetek szervezéséig a törvény meghozatala előtt fennállott szabályokat kell alkalmazni, e részben ma is érvényesül. Azonban a földmüvesmunkára és az azzal kapcsolatos ipari munkákra (kovács-, kötélverőmesterségre stb.) alkalmas elítélteket a megszabott egyéb feltételek esetében beosztják ezeknek az intézeteknek rabgazdaságába vagy elszállítják Hartára. Minthogy pedig Hartán a fegyházrendtartás szabályait csak megfelelően kell alkalmazni (19.583/1919), a gyakorlat kifejlesztett olyan rendszabályokat, melyek megfelelnek a külső gazdasági munkára beosztott letartóztatottak különleges helyzetének. Így alakult ki az az állapot, hogy a hartai letartóztatottak lényegileg ugyanoly kedvezményekben részesülnek, mint a közvetítőintézeti foglyok.

Ennek pedig az a korollárium, hogy a kiterjedt külső munkáltatás mellett a *közvetítőintézet kiküszöbölhető volna börtönrendszerünkből.* Pótlására azonban a szabadban folyó rabmunka véleményem szerint csak abban az esetben válnék be, ha feltételeit (lásd a „Munkáltatás" c. fejezetet) lényegesen szigorítanák. El kellene rendelni, hogy aki 3 évi vagy ennél hosszabb szabadságvesztésbüntetésre van elítélve, mindaddig nem osztható be szabad munkára, amíg büntetéséből legalább két évet ki nem töltött. Ezt megkövetelné a büntetésvégrehajtás komolyságához fűződő érdek is. Kivételnek csak egészségi okokból lehetne helye. A földmüvesmunkára nem alkalmas letartóztatottak érdekében pedig szaporítani kellene a szabadban végezhető ipari rabmunka lehetőségeit.

d) *Államfogház*

Minthogy az államfogházbüntetés „főleg az ú. n. politikai bűntettekre és vétségekre állapíttatik meg", amelyek elkövetésére „legtöbb esetben nem aljas indokok vezettek, — a közmeggyőződés is más szempontból tekinti azok elkövetőinek bűnösségét, mint a magánszemélyek és a vagyon megtámadóit". Ennélfogva a büntetésnek ez a neme „*custodia honesta* jellegével bír s kizárólag az elítélt személyes szabadságának elvonása és érintkezéseinek megszorítása által hajtatik végre". (A Btk. javaslatának miniszteri indokolása. 40. l.)

Nevelésre az államfoglyok rendszerint nem szorulnak s a büntetés célja velük szemben kizáróan a visszatartás.

Az államfogházbüntetés végrehajtása a fogházrendtartás szabályai szerint történik, azonban az alábbi eltérésekkel :

Államfogházra ítélteknek a fogházba befogadása, valamint büntetésük végrehajtásának elhalasztása csak az igazságügyminiszter rendelete alapján következhetik be. Ennélfogva a beutalás kieszközlése végett a kir. ügyészség (jbíróság) vezetője a jogerős ítéletet köteles a végrehajthatóságtól számított 8 nap alatt megszerezni és az elítéltnek két példányban kiállított s az elítélt által aláírt személyleírásával az igazságügyminisztériumhoz felterjeszteni. Ha az elítélt a büntetésnek általa megjelölt helyen való végrehajtását vagy a büntetés megkezdésének elhalasztását kéri, erről vele jegyzőkönyvet kell felvenni, melyben a kérelem okát is feltüntetik ; a jegyzőkönyvet a fent említett iratokkal együtt kell az ig.-miniszterhez felterjeszteni.

Az ig.-minisztérium meghatározza a végrehajtás helyét és a foganatbavétel idejét s értesíti erről a felterjesztő kir. ügyészség (járásbíróság) vezetőjét; ha pedig a büntetést más törvényszéki fogházban vagy külön államfogházban kell végrehajtani, az illető kir. ügyészt vagy államfogházi igazgatót is értesíti a személyleírás egyik példányának megküldésével. A felterjesztő ügyész (jbíró) a személyleírás hozzájuttatott példányának hátlapján felhívja az elítéltet, hogy a kijelölt helyen és időpontban elővezetés terhe mellett jelenjen meg s a hátirattal ellátott személyleírást adja át. Ha az elítélt az ítélet végrehajthatósága idején már le van tartóztatva, akkor — csak oldalfegyverrel és revolverrel ellátott — fogházőrrel kísérik át a büntetésvégrehajtás színhelyére.

Az igazgatóság (kir. ügyészség) a büntetés foganatbavételéről 24 óra alatt jelentést tesz az ig.-minisztériumhoz s értesíti azt az ügyészségi vezetőt, aki az elítéltet beutalta vagy hozzá kísértette ; a jelentkezés elmulasztásáról pedig ugyancsak 24 óra alatt tesz jelentést az ig.-minisztériumhoz, mely az elővezetés vagy nyomozólevél kibocsátása tárgyában határoz.

A befogadás előtt pontosan meg kell állapítani az elítélt személyazonosságát s e végből arra is fel kell szólítani őt, hogy összehasonlítás céljából írja nevét ismételten személyleírásának egyik példányára.

A befogadást az igazgató (kir. ügyész) vagy helyettese személyesen teljesíti ; ugyanő figyelmezteti az elítéltet az államfogházi szabályok pontos megtartására és kijelöli a fogházi helyét.

Megmotozni az államfoglyot csak abban az esetben szabad, ha alapos gyanú merült fel, hogy tiltott tárgyakat akar a fogházba becsempészni. Fegyvert bevinnie nem szabad.

Minden államfoglyot „ön"-nek kell szólítani. Zárkájában kifüggesztik az államfogházi szabályokat.

A zárkák el vannak látva a legszükségesebb bútorokkal. Joga van azonban az államfogolynak kényelméről *saját bútorainak* bevitele útján saját költségén gondoskodni, amennyiben bútorai a rendet, tisztaságot és a hely komolyságát nem érintik.

Az államfoglyok, ha a helyi viszonyok megengedik, *éjjel egymástól elkülönítve*, nappal többen együtt őrizendők. Ha államellenes vagy a fogház rendjét veszélyeztető összebeszélésektől lehet tartani, az igazgató (főügyész) a nappali helyiségekben szigoríthatja az ellenőrzést.

Május 1-től október 1-ig esti 9 órakor, október 1-től május 1-ig este 7 órakor az adott csengetyűjelre minden államfogoly köteles a zárkájába menni. Ettől fogva reggeli 9 óráig a zárkaajtókat kulccsal bezárva kell tartani.

Az államfogoly *saját ruháját* viselheti és saját ágyneműjét használhatja. A zárkák és ruhák takarításáról az intézet vezetősége gondoskodik.

Élelmezéséről is maga gondoskodhatik az államfogoly ; ha ezt nem akarja, előlegezheti a költségeket s ebben az esetben megfelelő élelmet kell készíteni részére ; ha sem önélelmezést nem kíván, sem előleget nem tesz le, a rendes fogházi betegélelmezésben kell őt részesíteni. Szeszes italok közül csak *bort és sört* fogyaszthat a déli és esti étkezés alkalmával ; annak mennyisége sem lehet több egy-egy étkezésnél félliternél. Csak az intézeti orvos javaslata alapján engedhető meg kivételesen szeszes italnak többször vagy nagyobb mennyiségben fogyasztása, de a napi fogyasztás ily esetben sem terjedhet túl két literen. Visszaélés esetén ezt a kedvezményt vissza kell vonni. Maga az államfogoly nem vihet be szeszesitalt a fogházba és egy napi szükségletet meghaladó mennyiséget nem is tarthat magánál. Az étkezés idején saját zárkájában kell tartózkodnia.

A *dohányzást* meg kell engedni, ha ezzel nem szennyezik be a helyiségeket. Szerencsejáték tilos.

A beteg államfoglyot ingyen kezeli az intézeti orvos ; ha azonban más orvos tanácsát kívánja igénybe venni,

ez az ő költségére bármily betegség esetén megengedhető.

Minden államfogoly két órát tölthet kellő felügyelet mellett sétálva a fogház udvarán vagy kertjében. *Fürdőt* hetenként kétszer vehet az igazgatóság által meghatározott időpontban és sorrendben.

Olvasmányait szabadon választhatja; könyveket, folyóiratokat és hírlapokat saját költségén hozathat. Eltiltani csakis olyan nyomtatványok olvasásától lehet, amelyekben az általa elkövetett bűncselekmény vagy más azzal kapcsolatos törvényellenesség felmagasztalva van.

Postai küldeményeket rendszerint felbontva és csak akkor kézbesíthetnek az államfogolynak, ha tartalmukat az igazgató (ügyész) átvizsgálta és aggodalomra okot adónak nem találta. Kérheti azonban büntetése megkezdése előtt, hogy a címére érkező postai küldeményeket felbontatlanul kézbesítsék neki; ezt az igazságügyminisztérium nyomatékos okokból a beutalás alkalmával kivételesen megengedi.

A levelezés is annyiban van korlátozva, hogy az elítélt írta levél, okmány és egyéb irat az igazgató (ügyész) láttamozásával ellátva s csak akkor továbbítható, ha az igazgató (ügyész) által értett nyelven vannak fogalmazva és tartalmuk aggálytalan.

Látogatást naponta délelőtt és délután egy-egy órán át fogadhat az elítélt az igazgató (ügyész) által meghatározott időpontban. A látogató személyazonosságát igazolni és a látogatásra írásbeli engedélyt kérni tartozik; ennek felmutatása nélkül senki sem bocsátható az államfogolyhoz. Rokonok kivétel nélkül, nem rokon csak abban az esetben látogathatja meg az elítéltet, ha már korábban is összeköttetésben volt vele. Külföldinek csak kivételesen és nyomatékos okokból engedhető meg a látogatás. Nem teljesen józan egyént és kéjnőt az államfogházba bebocsátani nem szabad.

Egyszerre többen csak rokonai közül látogathatják meg az elítéltet ; mások együttes látogatását csak kivételesen szabad megengedni. Ha külön látogatóhelyiség nincsen vagy ha az államfogoly beteg és zárkáját az orvos véleménye szerint nem hagyhatja el, saját zárkájában fogadhatja a látogatót. Szükség esetén elrendelhető, hogy a látogatás felügyelő közeg jelenlétében és a társalgás általa is értett nyelven folytattassék. Étkek és italok fogyasztása a látogatás alatt tilos.

Istentiszteleten és iskolai oktatásban nem köteles részt venni az elítélt.

Munkára az államfogoly nem kényszeríthető, de szabadságában van a fogház viszonyainak megfelelő és a házirendet nem zavaró munkával saját választása szerint foglalkozni. Ha a fogházba bevezetett munkanemek közül választ s nem a maga számára dolgozik, akkor munkája (munkajutalom stb. szempontjából) a foglyokkal azonos tekintet alá esik. (Rmr. 63.§.)

Ha bírósághoz kísérés szüksége merül fel, ez az államfogoly egyéniségéhez képest valamelyik intézeti tisztviselő vagy csupán oldalfegyverrel és revolverrel ellátott őr útján foganatosítható.

Az *elbocsátásnak* oly esetben, ha a büntetési tétel a nap vagy a hét alapegységül vételével szabatott ki — tekintettel a Btk. 3. §-ára —, ugyanabban az órában kell bekövetkeznie, amelyben a befogadás történt ; egyébként — ha hónapokban vagy években van megállapítva a büntetés — itt is a büntetési idő utolsó napját követő nap reggelén kell elbocsátani az elítéltet. (26.943/1891.) Az elbocsátás alkalmával a büntetés kitöltését tanusító igazolványt kell kiállítani a szabaduló államfogoly számára.

A büntetés kitöltéséről és a szabadlábrahelyezés időpontjáról jelentést kell tenni az ig.-minisztériumhoz és értesíteni kell azt a kir. ügyészségi elnököt, aki a büntetés foganatosítását kérte.

(1140/1895. sz. r. 2—28., 30., 31. § ; Btk. 35. §.)

A *hűtlenség, lázadás, kémkedés* és *árulás* bűntette vagy vétsége miatt elítélt államfoglyok tekintetében a fent részletezett szabályokat az alábbi szigorításokkal kell alkalmazni:

Ha alapos a gyanú, hogy az elítélt oly tárgyakat akar a fogházba becsempészni, amelyek az elkövetett bűntettel vagy vétséggel összefüggésben vannak, az igazgató megmotoztatja őt.

Nappal is és pedig a szabad levegőn időzés alatt is — elkülönítve kell őrizni az államfoglyokat; felmentést csak az ig.-miniszter adhat e szabály alól. Az éjjel-nappali *magánelzárás* tehát fegyelmi fenyíték esetén kívül is alkalmazást nyer ezekkel az elítéltekkel szemben.

Olyan irat vagy sajtótermék behozatalától, megrendelésétől és olvasásától, amely az elkövetett bűncselekménynyel összefüggésben van, annak folytatólagos elkövetését megkönnyíti vagy megismétlését célozza, el kell tiltani az államfoglyokat. Postai küldemény csak felbontva s csak akkor kézbesíthető, ha tartalma aggálytalan. Ha a címükre érkező vagy általuk írt postaküldeményt az igazgató (ügyész) nyelvi nehézségek miatt nem érti, tolmács segítségét kell igénybe venni.

Látogatót csak az igazgató (ügyész) vagy helyettese jelenlétében fogadhatnak; a beszélgetést, ha az utóbbi előtt ismeretlen nyelven folyik, tolmács közvetítésével kell ellenőrizni. (12.166/1914.)

e) *Dologházak*

I. *A közönséges dologházi őrizet* közveszélyes munkakerülők, *a szigorított dologházi őrizet* megrögzött bűntettesek ellen alkalmazott biztonsági intézkedés. (Lásd „A szabadságvesztésbüntetés nemei" c. fejezetet.) Egyik sem büntetés tehát, melynek célja a bűnösség fokához és a bűncselekmény súlyához mért megtorlással való visszatartás is, hanem a szabadságvesztésbüntetéshez hasonlatos társadalomvédelmi intézkedés, mely ártalmatlanná tétellel s ha lehetséges : munkához és rendes életmódhoz szoktatással kívánja elérni a célját.

A közveszélyes munkakerülés, jóllehet a törvény (1913 : XXI. tc.) vétségnek vagy kihágásnak minősíti, voltaképpen nem is bűncselekmény, hanem a keresetre utalt munkaképes egyén passzív magatartása a társadalmi munkában való részvétel kötelességével szemben, tehát antiszociális állapot, mely okul szolgálhat bűncselekmények elkövetésére. Ennélfogva a közveszélyes munkakerülő irányában nem megtorlás, hanem szabadságának olyan fokú korlátozása szükséges, amilyent a társadalom érdekében a munkához szoktatás és az ártalmatlannátétel célja követel.

Viszont a megrögzött bűntettesekkel szemben hiábavaló a megfélemlítésre és visszatartásra törekvés, valamint az erkölcsi rosszalás is, mert az egyéniségükben gyökerező bűnözési hajlam erősebb a megtorlás és fenyegetés determináló erejénél. Ellenük tehát csak olyan intézkedés lehet hatályos, „mely megkísérli ugyan rendszerető, törvénytisztelő és munkás emberekké nevelésüket, de egyúttal

ártalmatlanná teszi őket mindaddig, amíg közveszélyességük tart". (A II. Bn. első javaslatának miniszteri indokolása.)[1]

A biztonsági intézkedésnek ebből a jellegéből következik, hogy a dologházba utalás mindenkor határozatlan időre szól. A *közönséges dologházi őrizet* tartama azonban egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet ; egy év eltelte után a beutalt feltételes szabadságra bocsátható, öt év után pedig — ha addig nem történt meg — feltétlenül el kell bocsátani feltételes szabadságra. (1913 : XXI. tc. 10. és 14. §.) *A szigorított dologházi őrizet* legrövidebb tartamát a bíróság az ítéletben határozza meg, az azonban *három évnél* kevesebb nem lehet ; a legrövidebb tartam elteltével a beutalt szintén feltételes szabadságra bocsátható. (II. Bn. 39. és 45. §.)

II. A *közönséges dologházul* kijelölt fogházaknak a dologházi őrizet céljára elkülönített részében kell végrehajtani nemcsak a dologházi őrizetet, hanem a fogházbüntetést is, ha a bíróság az elítélt ellen a dologházba utalást is kimondta, továbbá, ha közveszélyes munkakerülés miatt dologházba utalás nélkül szabott ki fogházbüntetést ; de az utóbbi esetben csak akkor, ha az elsőfokú ítéletet a budapesti kir. ítélőtábla területén levő bíróság hozta és a megállapított fogházbüntetésnek még hátralevő kitöltendő

---

[1] A II. Bn. miniszteri indokolása több ízben szól „a szigorított dologház büntetés"-éről, de kiemeli azt is, hogy a szig. dologház „elsősorban biztonsági intézkedés". Tehát büntetés és egyben biztonsági intézkedés!

Nyilván ez szolgált okul arra a magyarázatra, hogy a szig. dologház megtorló elemét az a minimum foglalja magában, amelyet a bíróság ítéletében megszab; ez tehát a tulajdonképpeni büntetés; ami ezután fennmarad, már csak biztonsági intézkedés. *Finkey* szerint („Vitás kérdések". Büntetőjog Tára 1929. dec.-i szám 161. l.) ez a beállítás helytelen, mert a szig. dologház kimérésénél nem a bűncselekmény súlya, hanem az elítélt társadalmi veszélyessége irányadó s ennélfogva a legrövidebb tartamot is a vádlott egyéniségéhez kell szabni; a szig. dologház tehát csakis biztonsági intézkedés, melynek célja a közveszélyes egyénnek a társadalomtól hosszabb időre elszigetelése és munkára nevelése.

része 30 napot meghalad. Az elszállítást az elsőfokú ítélet meghozatala után azonnal foganatba kell venni. Olyan előzetesen letartóztatottat vagy vizsgálati foglyot, akit a bíróság dologházba utalt, e végből az elsőfokú ítélet után annak jogerőre emelkedése előtt is a dologházba lehet szállítani. (1913 : XXI. tc. 17. §.) Ezekben az esetekben a dologházba szállításról a kir. ügyészség gondoskodik. Az írásba foglalt ítéletet az elítélt értesítőjegyzékével együtt az ítélethozataltól számított 8 nap alatt közvetlenül kell megküldeni a dologházul kijelölt fogház vezetőjének. (68.400/1915.)

Ha a bíróság börtön- vagy fegyházbüntetésen felül dologházba is utalta az elítéltet, a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után kell őt dologházba szállítani. (1913. évi XXI. tc. 7. §.) Ilyenkor az ig.-miniszter engedélyének kieszközlése után az orsz. büntetőintézet igazgatósága foganatosíttatja az átszállítást.[2]

A dologházba utalást megállapító ítéletek végrehajtására és a dologházi őrizet foganatosítására az alábbi eltérésekkel a fogházbüntetésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

---

[2] A fogházakban berendezett közönséges dologházak igazgatásával és a dologházi őrizet végrehajtásával járó tennivalókat a fogházi személyzet végzi. Az általános felügyeleti jog szempontjából ezek a dologházak a fogházakkal egy tekintet alá esnek. A beutaltakról *külön törzskönyv* vezetése kötelező. (62.000/1916. sz. r. 3. és 10. §.)

Azokat az elveket, melyeket fogháznak dologházzá átalakításánál szem előtt kell tartani, a 62.866/1916. sz. r. a következőkben fejtette ki:

A fogház, illetőleg annak elkülönített része dologház céljára akkor alkalmas, ha ugyanannyi főre állanak munkatermek rendelkezésre, amennyinek befogadására a dologház kijelöltetett. Munkateremmé társas zárkák is átalakíthatók, de úgy, hogy azok a már meglevő munkatermekkel lehetően szomszédosak legyenek. A dologház — hálótermekkel, iskolával, kórteremmel, kápolnával, munkatermekkel és sétaudvarral együtt — az épületnek összefüggő és önmagában lezárt része legyen. Törekedni kell arra is, hogy a dologházban ipari foglalkozások meghonosíthatók legyenek és az ipari termékeknek helyben piac biztosíttassék. Az ipartestületek vezetőjével megbeszélés alapján az illető város viszonyainak megfelelő munkanemek megállapítása kívánatos.

A dologházba utalás végrehajtásának *elhalasztását* és *félbeszakítását* — az igazolás és újrafelvétel esetének kivételével (Bp. 453. §) — csak az ig.-miniszter engedélyezheti.

A dologház rendeltetése, hogy a beutaltakat rendszeres foglalkoztatás, fegyelmezés és tanítás útján munkás és rendes életmódhoz szoktassa.

A beutaltakat — amennyiben a viszonyok megengedik — *éjjel magánelzárásban* kell tartani s nappal rendszerint csak a munka neme szerint kell osztályozni és csoportosítani.

A többszörösen büntetett s általában az erkölcsileg nagyobb mértékben romlott elemet azonban a többitől mind nappal, mind éjjel lehetően el kell különíteni és megkülönböztető jellel kell ellátni.

Az *élelmezés* ugyanaz, mint a fogházban ; a nehéz testi munkát végzők és nagyétkűek orvosi vélemény alapján a rendes adag egy harmadrészével többet kaphatnak.

Szeszes italt csak orvosi rendeletre szabad a beutaltnak kiszolgáltatni ; maga ilyen italt nem vásárolhat.

Sem önélelmezésnek, sem saját ágy- és ruhaneműhasználatnak nincs helye. Azonban keresetének 40%-át meg nem haladó részét minden beutalt a fogház főnöke által szorgalmi jegyéhez képest meghatározott módon és mértékben élelmicikkek vásárlására fordíthatja.

Ha munkáját zárt helyiségben végzi, naponta egy órát, orvosi rendeletre esetleg hosszabb időt is tölthet a beutalt szabad levegőn. Ebbe az időbe a szabadban végzett munka ideje beszámít. A szabad levegőn időzés alatt a pihenés és a séta megengedhető.

Vallási *oktatásban* minden beutalt saját felekezetének elvei szerint részesül. A vallási oktatás heti két óra. Hetenként egyszer istentisztelet van, melyen minden beutalt részt vesz.

Iskolai oktatásban — hetenként három órán át — csak azok részesülnek, akik írni, olvasni és a négy alap-

műveletben egész számokkal számolni nem, vagy csak hiányosan tudnak és 50. életévüket meg nem haladták.

Szabad idejében levelet is írhat a beutalt, de havonként két levélnél többet csak a fogház főnökének engedelmével küldhet el. A fogház főnöke ellenőrzi a levelezést. Hozzátartozói *látogatását* havonként egyszer fogadhatja az elítélt az erre megjelölt helyiségben, esetleg a kórházban. Megengedhető, hogy a beutalt feleségével és gyermekeivel felügyelet nélkül érintkezhessék. A felügyelőhatóság (lásd a „Feltételes szabadságra bocsátás" c. f.-et) tagjai és patronázsegyesületek megbízottai bármikor meglátogathatják a beutaltakat.

A *munkanem* megválasztásához az elítéltnek nincs joga. Az állam vagy magánosok részére a dologházon kívül is lehet őt foglalkoztatni.[3] A napi munkaidő tíz óra, melybe a vallási és iskolai oktatás ideje nem számítható be. Munkaszünetnek csak vasárnap és Szent István napján s ezenfelül minden beutaltra nézve külön saját vallásának legfőbb ünnepein és ha ez több napból áll, az ünnep első napján van helye.

A házi és az állami kezelésben levő üzemekben (ipar, kertészet stb.) végzett munkáért szorgalma és teljesítményének értéke szerint napibérben részesül a beutalt. A napibér meg nem haladhatja a munka valóságos értékét és havonként utólag kell azt megállapítani. A magánosok részére végzett munka után a munkaadótól befolyó munkabér $^1/_5$ részétől feléig terjedhető rész jár a beutaltnak.

A fogház főnöke a munkavezető véleményének meghallgatása után a végzett napi munka mennyiségének,

---

[3] A dologházban, épúgy, mint a büntetőintézetekben, többféle és produktív munkanem, oktató munkával járó ipari, kertészeti és mezőgazdasági üzemek bevezetése szükséges.

Belgiumban a *merxplas-i* mintadologházban, mely 400 főre van berendezve, szellemi munkával is foglalkoztatnak arra alkalmas beutaltakat: iszákosság miatt elítélt orvosok végzik az orvosi, züllésnek indult tanítók a tanítói tennivalókat.

minőségének és az előképzettségnek figyelembevételével havonként négyszer minősíti a rabmunkásokat.

A minősítés *szorgalmi jegyek* adásával történik. A legjobb szorgalmi jegy 4, azután 3, 2, 1, 0. Ugyanily jegyek adásával minősíti a beutaltakat havonként egyszer a lelkész és tanító is.

Az alábbi kedvezményekben csak azok részesíthetők, akik szorgalmi jegyeinek száma havonként 18-at, ha pedig a beutalt iskolai oktatást nem kap, havonként 16-ot elér.

A szorgalmas és jóviseletű beutaltnak a következő *kedvezmények* nyujthatók:

1. a napi munkaidőnek egy vagy két órával leszállítása és ezzel kapcsolatosan a munkafeladat csökkentése;

2. az élelmezésnek a rendes adag egyharmadával vagy felével felemelése;

3. a dohányzás megengedése.

Külső munkánál a munkaidő leszállításának nincs helye. A dohányzás a munkaidő alatt csak a külső munkánál engedhető meg.

A kedvezmény nemét és mértékét a fogház főnöke állapítja meg.

Ha a dologházba beutalt a dologházban legalább hat hónapot töltött, kifogástalanul viselte magát, minden hónapban legalább 20, illetve 18 szorgalmi jegyet szerzett és megbízhatónak mutatkozott, a fogház főnöke havonként egyszer *3 órai tartamra szabadidőt* és különösen indokolt esetben erre az időre távozási engedélyt adhat neki. Az engedély alapján saját ruhájában távozhatik a dologházból, de annak székhelyét elhagyni nem szabad. Egy napon több elítéltnek távozási engedély nem adható.[4]

---

[4] A mostani két közönséges dologház: a háború alatt — 1916-ban — a *jászberényi* járásbírósági fogházban ideiglenesen berendezett férfidologház és a *kalocsai* törvényszéki fogház elkülönített részében létesített nődologház távolról sem felel meg a rendeltetésének. Ezekben a helyi viszonyok miatt a romlottabbaknak megfelelő elkülönítése nem lehetséges. Jászberényben jórészt kerti és mezei munkát végeznek a beutaltak s csak egyeseknek jut kosár-

Ha a dologházi őrizet alatt az a gyanú merül fel, hogy a beutalt nem rendes elmeállapotú, avagy ha tartósan munkaképtelennek mutatkozik, a fogház főnöke erről — a fogházorvos véleményének bemutatásával — jelentést tesz a dologházi felügyelő-hatóságnak. A *felügyelő-hatóság*, ha szükségesnek látja, beszerezheti még egy orvos véleményét s ha az említett tényeket igazoltnak véli, a rendellenes elmeállapotú vagy tartósan munkaképtelen elítéltet az intézetből elbocsátja. Az ilyen beutaltat a fogház főnöke további intézkedés végett a dologház helye szerint illetékes közigazgatási hatóságnak adja át és erről az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatalt értesíti. (62.000/1916.) A felügyelő-hatóság határozata ellen a kir. ügyészség, a fogház főnöke és az elítélt 8 napon belül az ig.-miniszterhez folyamodhatik. Ez a folyamodás felfüggeszti a határozat végrehajtását. (1913 : XXI. tc. 14. és 19. §.)

---

fonás, cipőjavítás vagy itt-ott házi kőművesmunka; egyébként favágás, mosás, tisztogatás és egyéb háztartási munka van napirenden; Kalocsán kertészettel, tollfosztással, ruhajavítással és ugyancsak házkörüli munkával foglalkoztatják őket. Pedig ipari munkákra feltétlenül szükség volna, mert a dologházi elítéltek nagy része a városi elemből kerül ki s így külső munkára alig alkalmas; mezőgazdasági munka különben sem folytatható egész éven át.

Az első évben — 1916-ban Nagy-Magyarországon — 90 férfit és 132 nőt szállítottak be a dologházakba; 1922. év végén már csak 17 férfi és 22 nő, 1930. év elején 33 férfi és 37 nő volt dologházi őrizetben. A bíróságok tehát fölötte csekély számú munkakerülőt utalnak dologházba. A helyi viszonyokon felül ez a körülmény is megnehezíti sokféle munkanem bevezetését, művezetők alkalmazását, költséges munkaeszközök és anyagok beszerzését; e nélkül pedig egyéniségüknek megfelelő munkával foglalkoztatni s ezáltal a munkát megkedveltetni és rendszeres foglalkozáshoz szoktatni a szokásszerű munkakerülőket aligha lehet.

Vitatható tehát, hogy érdemes-e ilyen körülmények között szakavatott személyzettel ellátott önálló dologházakat létesíteni. Lehetséges, hogy abban az esetben, ha ez megtörténnék, büntetőbíróságaink sem húzódoznának a törvény intenzívebb alkalmazásától a csavargók és facér cselédek, „selyemfiúk" és hamiskártyások egyre növekvő tömegével szemben s nem kellene megvárnunk, hogy ezek az individuumok végigcsatangolva az országot, megérjenek végre teljes mértékben a szigorított dologházra.

A felügyelő-hatóság ellenőrzi a dologházi őrizet végrehajtását és az észlelt hiányok vagy szabálytalanságok megszüntetése végett jelentést tesz az ig.-miniszterhez.

III. *A szigorított dologházba* utalás és annak végrehajtása az elítéltre ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel jár, amelyeket a törvény a fegyházbüntetéshez fűz.

A beutaltakat munkás és rendes életmódhoz kell szoktatni; munkával olymódon kell őket foglalkoztatni, hogy valamely foglalkozást annyira elsajátítsanak, hogy szabadságuk visszanyerése után abból megélhessenek.

Egyebekben a szigorított dologházba utaltakra — a közvetítőintézetbe helyezést és a feltételes szabadságra bocsátást tárgyazó törvényhelyek és rendeletek kivételével — egyelőre a fegyházbüntetés végrehajtására megállapított szabályokat kell alkalmazni. (II. Bn. 41. és 43. §.) Ennélfogva a szigorított dologházba utalás a végrehajtás tekintetében nem egyéb, mint határozatlan tartamú fegyházbüntetés.

A jogerősen szig. dologházba utalt elítélten — akár polgári, akár katonai bíróság részéről kiszabott — szabadságvesztésbüntetést végrehajtani nem lehet. A bíróság, ha tudomása van arról, hogy az ily szabadságvesztésbüntetést még nem hajtották végre, azt hatályon kívül helyezi. A szig. dologházi őrizet legrövidebb tartama azon a napon kezdődik, amelyen az ítélet jogerőre emelkedett s ezt a tartamot sem az előzetes letartóztatásban, sem a vizsgálati fogságban töltött idő alapján, sem más alapon megrövidíteni nem lehet (1930 : XXXIV. tc. 126. §). Ebből következik, hogy a Bp. 506. §-ának 2. bekezdése, amely szerint az a vádlott, aki csak a büntetés mértéke miatt él perorvoslattal, az ellene megállapított szabadságvesztésbüntetést az ítélet jogerőre emelkedése előtt is megkezdheti, — a szigorított dologházra ítélt vádlottra nem alkalmazható. (46.287/1930.)

Ha valamely hatóság szigorított dologházba utalt egyén ellen bármely határozott tartamú szabadságvesztés-

büntetést állapít meg, az erre vonatkozó iratokat az 1930 : XXXIV. tc. 126. §-ára hivatkozással illetékes intézkedés végett meg kell küldeni ama bíróság mellett működő kir. ügyészségnek, amely az elítéltet szig. dologházba utalta. (32.251/1933.)[5]

[5] A II. Bn. 38. §-ának 2. bekezdése szerint a kir. ügyészség indítványára a bűnügy jogerős befejezése után is utalhat új ítélettel a bíróság szig. dologházba olyan elítéltet, aki szabadságvesztésbüntetését tölti s aki ellen utólagosan megállapítható a II. Bn. 36. §-ában megjelölt feltételek fennforgása. Ez az intézkedés azonban, mely a res judicata-t érinti, a kir. Kúria 26. sz. jogegységi határozata szerint csak átmeneti intézkedésként szerepel a törvényben.

C) Felügyelet

(Őrizet és elővigyázati intézkedések)

I. A letartóztatottak magatartásának és személyi körülményeinek közvetlen megfigyelése az érdemleges börtönügyi eljárásnak is fontos feltétele. Állandóan szemmel kell tartanunk az elítélt viselkedését, egészségi állapotát, munkaképességét, ruházatát és a birtokában levő egyéb tárgyakat, hogy szükség esetén akár javára, akár terhére megtörténhessék a kellő beavatkozás (pl. gyógykezelés, öngyilkosság megakadályozása, tiltott tárgyak elvétele).

Fokozottabb mértékben szükséges azonban a kényszeralkalmazás szempontjából közvetlen észlelet útján felismerése annak, hogy kötelességszerűen viselkedik-e a letartóztatott.

A közvetlen megfigyelés, vagyis a *felügyelet* a szerint, amint az elítélt személyére avagy a birtokában levő tárgyakra irányul: őrizet vagy elővigyázati intézkedés.

Őrizet (őrszolgálat): a letartóztatottak személyének a kényszeralkalmazásra hivatott hatósági közegek részéről gyakorolt rendszeres megfigyelése a kötelességellenes magatartás megakadályozása végett. A tágabb értelemben vett őrszolgálat kiterjed idegen személyek megfigyelésére is a tiltott érintkezés kizárása céljából. (Ilyen különösen a kapusi és a biztonsági őrszolgálat.)

Az *elővigyázati intézkedés* ugyancsak a szabálytalan magatartás meggátlását célozza annak szigorú ellenőrzése útján, hogy milyen tárgyakkal rendelkezik a letartóz-

tatott. Ide tartozik különösen a *motozás* és a *zárkavizsgálat.*

A felügyelet — épúgy, mint a kényszeralkalmazás — elsősorban az egyenruhás és fegyveres őrszemélyzet (nők felett a nőfelügyelők) feladata, melynek közvetlen elöljárója fogházakban a fogházőrmester, orsz. büntetőintézetekben az őrparancsnok. (Házszab. III. 71. §.) Ezek osztják be a fogházvezető, illetve az igazgató utasításai szerint naponként az őröket a különböző szolgálatokra.

A szolgálati beosztást az őrtanyán kifüggesztés útján közlik az őrszemélyzettel.

II. *Az őrszolgálat nemei :*

1. nappali belső őrszolgálat : osztálybeli, ügyeletes, kórházi, kapus és készenléti őrszolgálat ;

2. nappali külső őrszolgálat : biztonsági és rabkísérő szolgálat ;

3. éjjeli belső és külső őrszolgálat.

Osztálybeli (felvigyázó) őrszolgálat. A letartóztatottak minden osztályának élén egy-egy főfegyőr (fogház- vagy börtönőrmester) áll, akinek ebbeli beosztása állandó jellegű.

Az osztályvezető (magánelzárásban levők osztályában : zárkafelügyelő) főfegyőrnek az illető osztályba tartozó letartóztatottakat névszerint adják át. Feladata : felügyelni nemcsak ezekre a letartóztatottakra, hanem a hozzá beosztott nappali felvigyázó őrökre is, hogy szolgálatukat pontosan teljesítsék. A letartóztatottakat reggel és este a zárkából történő kibocsátásuk és oda visszatérésük alkalmával megszámlálja s amikor azok nagyobb számmal sétára, templomba stb. indíttatnak, a rend fenntartására ügyelni tartozik. Az alája rendelt őröket napközben is gyakrabban ellenőrzi.

Egy-egy felvigyázó őrre naponként bizonyos számú letartóztatottat bíznak, akiket folyton szemmeltart a hálók és munkatermekben, folyosókon, udvaron, kertben, rabgazdaságban. Felügyel a napirend és a házszabályok megtartására s az igazgató (fogházvezető) esetleges külön

parancsainak teljesítésére, figyelmezteti a letartóztatottakat kötelességükre s az engedetleneket feljelenti az őrparancsnoknak (fogházőrmesternek). Ügyelnie kell különösen arra, hogy a letartóztatottak engedély nélkül helyeikről ne távozzanak el, idegenekkel ne érintkezzenek, veszélyes eszközök birtokába ne jussanak, a munkateremben szorgalmasan dolgozzanak, egymással a szükségesnél többet ne beszéljenek, a műszereket kíméljék és a munkavezetőnek engedelmeskedjenek. Kötelessége megakadályozni a csoportosulásokat s ha valamely letartóztatottat az intézet külső helyiségeiben felügyelet nélkül, illetve tétlenül talál — habár nem is tartozik az őrizete alá — zárkájába vagy munkahelyére visszakíséri vagy kísérteti. A betegeket az orvoshoz, másokat a lelkészhez, iskolába stb. vezetés végett név- és számszerint adja át az ügyeletes őrnek s ugyanúgy veszi át őket visszakísértetésük alkalmával. Hasonló módon adja át a reá bízott letartóztatottakat este a zárkába visszavezetésekor az osztályvezetőnek.

(A felvigyázó őrök beosztása — a gyakorlat szerint — akként is történik, hogy osztálybeli szolgálatra vezénylés helyett az egyes munkatermekbe, iskolába, kertbe, rabgazdaságba vezényelnek ki bizonyos számú őrt felvigyázó szolgálatra s ezeknek az ügyeletes őrök adják át az egyes osztályokba tartozó letartóztatottakat.)

Ügyeletes (napos, inspekciós) *őrszolgálat.* Az osztályvezetőkhöz segédkezésül felváltva naponként néhány őrt rendelnek ki ügyeletes szolgálatra. Ezek közül a „kulcsos" őr nyitja fel reggel a zárkákat és segédkezik a többivel együtt a letartóztatottak sorakoztatásánál, megszámlálásánál és átadásánál. Az ügyeletesek vigyáznak fel a házimunkás rabokra, foganatosítják a zárkák tisztogatását, szellőztetését, az ürülékcsebrek tisztántartását, a fűtést és lámpagyujtást ; vizet hordatnak, fát vágatnak stb. Feladatuk ezeken kívül a zárkavizsgálat, a raboknak orvoshoz, lelkészhez stb. kísérése, az étkek kiosztásának ellenőrzése,

a tiszta fehérneműeknek — szombat délután 2 órakor — a rabágyakra helyezése és másnap reggel a szennyesek összeszedése. Este átveszik a letartóztatottakat a felvigyázó őröktől s osztályonként, illetve hálótermek szerint megszámlálják őket, a zárkákat bezárják, a kulcsokat éjjelre az *őrtanyán* (őrök gyülekező helyiségében) vezénylő fogházőrmesternek (főfegyőrnek, börtönőrmesternek) átadják s végül jelentést tesznek a szolgálatuk körében előfordult eseményekről a fogházőrmesternek (őrparancsnoknak).

Kórházi őrszolgálat. A kórházba beosztott főfegyőr (fogházőr, őrmester) nemcsak a beteg, hanem a betegápoló rabokra is felügyel s különösen arra vigyáz, hogy pontosan teljesítsék az orvos rendelkezéseit, a betegekkel emberségesen bánjanak és kívánságaikat lehetően figyelembe vegyék. Egyébként pedig feladatuk a szorosabb értelemben vett kórházi tennivalók elvégzése. (Lásd az „Egészségügy" c. fejezetet.)

Kapuőri szolgálat. A főbejáratul szolgáló kaput lehetően nappal is zárva kell tartani s csak csöngetésre szabad azt kinyitni. A kapuőr szolgálata a letartóztatottak felkelésére szóló reggeli jeladással kezdődik s esti 9 óráig tart. Ez alatt a kapuőrnek állandóan a kapunál kell tartózkodnia s helyét a legrövidebb időre sem hagyhatja el anélkül, hogy jelentése folytán az őrtanyán levő őrmester (főfegyőr) helyettesítéséről ne rendelkeznék.

A kapuőr kötelessége minden be- és kimenő személyt figyelemmel kísérni, idegenek nevét és járatuk célját megkérdezni és feljegyezni. Minden idegen, vagyis olyan egyént, aki nem tartozik az ügyészségi vagy fogházi személyzethez, illetve a büntetőintézet hivatalnoki karához vagy őrszemélyzetéhez, avagy ezeknek az intézetekben lakó családjához, — valamint azokat is, akiket a kapus nem ismer, — a fogházi (igazgatósági) irodába kell vezettetnie. Fogházakba olyanokat, akik látogatás céljából kívánnak bemenni, csak a kir. ügyész vagy helyettesének

esetenként adott írásbeli engedélye alapján bocsáthat be a kapuőr. Akiknek üzletüknél fogva gyakrabban kell megjelenniök az intézetben (mészáros, vállalkozó stb.), azok a fogházvezetőtől, illetve az igazgatótól a szükséges bejárás tartamára és névre szóló írásbeli engedély alapján bocsáthatók be a kapun. Bíráknak és bírósági hivatalnokoknak, akik letartóztatottak kihallgatása vagy ítélethirdetés végett jelennek meg s ebbeli kiküldetésüket igazolják, engedélyre nincs szükségük. (23.844/1874.) Csomagokat vagy feltűnő tárgyakat előzetes engedély nélkül az intézetben alkalmazott vagy ismert személyeken kívül senki, — fogházakba még az őrszemélyzet tagja sem vihet be vagy ki a kapukon.

Letartóztatottat ismeretes őr kísérete nélkül, másokat kilétükről való meggyőződés előtt nem bocsáthat ki a kapus az intézetből. Az oda visszakísért letartóztatott ruháját végig tapogatja és zsebeit megvizsgálja, nehogy tiltott eszközt vagy tárgyat csempészhessen az intézetbe. (Nőletartóztatott motozását nőfelügyelő teljesíti.) Tilos tárgyat át kell adni az őrmesternek (őrparancsnoknak).

Besötétedéskor a kaput feltétlenül be kell zárni s esti 9 óra után — amikor a kapuőr szolgálati szobájában lefekhetik — a kir. ügyészség tagjain, illetve a tisztviselőkön és azoknak az intézetben lakó családtagjain kívül a vezetőség előzetes engedélye nélkül éjjel senki — 10 óra után az őrszemélyzet tagja sem — bocsátható be vagy ki a kapun.

Az éjjeli külső szolgálatra rendelt őrjáratot második kapukulccsal látják el.

Az osztályhelyiségek kapujához beosztott őr köteles a kapun kívül állva azt állandóan zárva tartani s letartóztatottat csak őrkísérettel bocsáthat ki és be az osztályokba. A munkából visszakísért rabokat alaposan meg kell motoznia.

Készenléti őrszolgálat. Az őrszemélyzet egy része, mint tartalék, az őrtanyán tartózkodik, hogy szükség esetén pótolja vagy támogassa a szolgálatban levő őröket. Ezek-

nek feladata egyszersmind, hogy amikor a letartóztatottak az osztályhelyiségekből tömegesen ki vagy oda visszavezettetnek, teljes fegyverzettel az erre megjelölt helyre vonuljanak s ott fegyveres készenlétben álljanak.

Biztonsági őrszolgálat. Ez a szolgálat az épületek őrzésére, rongálásoktól megvédésére, a bennük levő letartóztatottak a külső világgal tilos érintkezésének és megszökésének az intézet falain kívül való megakadályozására irányul. E végből a szükséghez képest a külső területen levő veszélyeztetett helyeken egy vagy több őrszemet állítanak fel, akik a reájuk bízott területet minden öt percben megjárják, az épületet és annak környékét szemmeltartják s a szökési kísérleteken kívül arra is ügyelnek, hogy gyanús idegenek ne ólálkodjanak az épület körül és ahhoz feltűnően ne közeledjenek; ha ilyesmit észlelnek, távozásra szólítják fel az idegent s ha a felhívásnak nem engedelmeskedik vagy egyébként gyanút kelt aziránt, hogy merényletet akar elkövetni, az őr azonnal letartóztatja és a szokásos módon jelt adva, az odaérkező őrjáratnak adja át az illetőt az intézet vezetősége elé állítás végett.

Rabkísérő őrszolgálat. (Lásd a „Letartóztatás. Rabszállítás" c. fej.-et is.) Letartóztatottaknak a bírósághoz vagy más büntetőintézetbe stb. kísérése alkalmával a kísérő őrök számát a letartóztatottak számához és veszélyességük fokához képest kell megállapítani. Ha egy őr kísér egy vagy több rabot, akkor a rabok mögött halad, két őr közül az egyik — a kíséret parancsnoka — mögöttük, a másik előttük, — három őr közül egyik a rabok jobb-, másik a baloldalán, a parancsnok mögöttük, végül négy őr közül egy a kísért rabok előtt, egy-egy a két oldalon s a parancsnok a rabok mögött halad mintegy másfél lépésnyire. Ha négynél több a kísérő őr, a parancsnok arányosan osztja szét őket a rabok körül. Gyalogkísérésnél lehetően kerülni kell a népes utcákat; kocsin szállítás közben az őr a letartóztatott felé fordulva helyezkedik el. Vonaton — ha külön fülke nem áll rendelkezésre — olyan sza-

kaszt kell elfoglalni, melyben kevés utas van ; külön fülkében vagy kocsiban az őrség a kijáratok mellett foglal helyet. Jegyváltáskor — ha csak egy őr kísér — rendőrközeg vagy vasúti alkalmazott segítsége vehető igénybe.

A rabokat éjjel — a veszélyeseket nappal is — páronként összekötik. A párokba sorolásnál a veszélyeseket úgy osztják be, hogy azok mindig szemelőtt és kéznél legyenek. Természeti szükségük végzésére is csak őr kíséretében mehetnek ; ha az őrnek kell ily szükségletet végeznie, az ideiglenes őrzést valamely hatósági közegre bízza. Ha az őr útközben megbetegszik, valamely közbeeső állomásról távirati úton segítséget kér s addig a vasúti közegek segítségét veheti igénybe.

A kísérő őrnek meg kell akadályoznia, hogy az arra jogosított hatósági közegen kívül bárki közeledjék a kísért személyhez, vele szóba álljon, jelekkel érintkezzék vagy sértegesse őt ; szükség esetén a legközelebbi rendőrőrszemhez fordul hatósági támogatásért.

Étkeket az őrnek magával kell vinnie az útra, de ha annak vagy italnak beszerzésére útközben szükség volna, vendéglő vagy italmérés nyilvános helyiségeit okvetlenül kerülnie kell. Szeszes ital fogyasztása a kísérő őrnek szigorúan tiltva van.[1]

Éjjeli őrszolgálat. Az éjjeli őrök szolgálata télen esti 6, nyáron esti 8 órakor kezdődik és télen reggeli 7, nyáron reggeli 5½ órakor végződik. A tartamra azonban a helyi viszonyok is irányadók. Egy-egy őr rendszerint 2 óra hosszat van egyfolytában szolgálatban s azután fel kell őt váltani ; télen — nagy hidegben — a fogházvezető, illetve az igazgató megengedheti, hogy a felváltás rövidebb időközökben történjék.

Az éjjeli őrök kötelessége az intézet biztonságára, az éjjeli csönd és nyugalom fenntartására ügyelni. A fel-

[1] *Horváth:* „Útmutató a fegyveres őrszolgálatban".

vigyázatukra bízott területet öt percenként megjárják s minden neszre figyelnek.

Az éjjeli belső őrök, mihelyt a rabok jelt kaptak a lefekvésre, gondosan ügyelnek arra, hogy ágyon kívül senki se maradjon, az esetleges külön világítás eloltassék s csak az éjjeli lámpák égjenek. Minderről a zárkaajtók előtt hallgatódzás és a figyelőlyukakon betekintgetés útján kell meggyőződést szerezniük. Ha zajt, nyugtalanságot vagy bármi egyéb rendetlenséget észlel az őr, nem léphet be a zárkába (a kulcs különben is az őrtanyán van), hanem kopog kétszer a zárka ajtaján s ha erre sem áll helyre a nyugalom, avagy ha valaki hirtelen megbetegszik, odaszól a legközelebbi őrnek : „jelentés" ! Ezt a szót azután az őrök sorban egymásnak adják, míg az őrtanyán vezénylő őrmesterig nem jut el. (Ahol csengő van, a jeladást azzal kell megadni.) Az őrmester (főfegyőr) vagy maga megy a jelzett helyre, vagy őrjáratot indít (nőkhöz nőfelügyelőt küld) s a rendet helyreállítja, a beteget kórházba viteti, nagyobb veszély esetén pedig megfelelően értesíti a fogházvezetőt (igazgatót). Ugyanígy járnak el szökési kísérlet esetén is, de amíg segély érkezik, az őrnek törekednie kell a szökést mindenképpen megakadályozni.

Az éjjeli külső — vagyis az intézet falain kívül teljesített — őrszolgálat cél és kivitel tekintetében azonos a nappali biztonsági őrszolgálattal.

Felügyeletet az őrtanyán vezénylő őrmester (főfegyőr) gyakorol az éjjeli őrök felett, akik annak — illetve az őrparancsnoknak — reggel jelentést tesznek az előfordult eseményekről.[2]

III. Elővigyázati intézkedések. A letartóztatottakat időnként és bizonyos alkalmakkor szigorú *motozásnak* kell alávetni, a zárkákat és munkahelyiségeket pedig alaposan át kell kutatni annak megállapítása végett, nincsen-e til-

[2] A Házsz.-ok és a fogházrendtartás sem a készenléti, sem a biztonsági és rabkísérő őrszolgálatról nem szólnak. E részben a gyakorlat egészítette ki a szolgálati utasításokat.

tott tárgy, különösen a szökést elősegítő, ellenszegülésre vagy támadásra alkalmas eszköz, csempészett dohány, levél stb. a letartóztatottak birtokában.

Az első motozás az elítéltnek a fogházba befogadásakor történik s ezt az őrmesternek (osztályvezető főfegyőrnek) időnként meg kell ismételnie. Kötelező a motozás különösen a raboknak munkahelyükről zárkájukba visszakísérése alkalmával, valamint indulás előtt akkor is, ha kivezetik vagy elszállítják őket az intézetből. Mindazt, amit valamely letartóztatott számára engedély mellett bevisznek az intézetbe (könyv, étek stb.), gondosan meg kell vizsgálni a csempészet megakadályozása végett. (Fogházr. 210. § 8. p.)

A zárkákat (hálótermeket) az ügyeletes őrök hetenként legalább kétszer, a főfegyőrök hetenként egyszer (Házsz. III. 33., 56. §.) megvizsgálják: minden ágyat, ajtót, zárat, ablakrácsot és falat szemügyre vesznek annak megállapítására, hogy szökési előkészület vagy egyéb visszaélés nyomai (törés, bontás, reszelés) nem észlelhetők-e rajtuk. Ugyanők átvizsgálják esténként a munkamegszüntetés után az összes munkatermeket is.

A fogházőrmester (őrparancsnok) naponként, a letartóztató intézet vezetője minél gyakrabban, váratlanul és éjjel is köteles szemlét tartani a helyiségek, a rabok és az őrség felett. Az orsz. büntetőintézet igazgatója és tisztviselői az intézetet havonként legalább egyszer tartoznak éjszaka is megszemlélni. (Börtönr. 76., fegyhr. 77. §.)

IV. Az őrök általános kötelességei. Azt a helyet, melyre szolgálattétel végett kirendelték, az őrnek engedély nélkül vagy fölváltásig elhagyni nem szabad. Ha bármi úton tudomására jut, hogy a letartóztatottak szökést, zendülést vagy az intézet rendjét és nyugalmát zavaró egyéb cselekményt terveznek, azonnal jelentést tesz elöljárójának. Ha ilyen hír valamely letartóztatottól jutna hozzá, annak nevét a többi rab előtt titokban kell tartania. A letartóztatottak viszonyairól, elhelyezéséről, az intézet belső szerkezetéről

és az őrizés módjáról, elöljáróit kivéve, mindenki előtt hallgatni köteles. Ha az intézet valamely tisztviselőjét veszély fenyegeti, az őrök kötelesek védelmére kelni.[3]

A *nőfelügyelők* feladata — a fegyveres őrszolgálat kivételével — általában azonos a férfiőrökével. A letartóztatott nőket ők motozzák meg beszállíttatásukkor s ők ügyelnek fel azok mosdásánál és átöltözködésénél; a tiszta ruhákat és élelmet ők osztják ki nekik, a napirend megtartására és a nyugalomra ügyelnek a fogház női osztályán s vigyáznak arra is, hogy a gondjaikra bízott nők férfiakkal ne érintkezzenek.

(Foghr. 8., 102., 209—211. §; Házsz. II. 19., III. 7., 9—12., 14—17., 21., 22., 24—41., 43—56., 75., 76. §.)

V. A nappali készenléti, biztonsági, rabkísérő és a külső munkát végző rabok feletti felvigyázó, valamint az éjjeli

---

[3] A *katonai fegyelem* alatt álló őrszemélyzetnek a gyakorlat szerint a tiszteletadás, vezényszavak, őrváltás, fegyverfogás stb. tekintetében is a katonaságnál érvényben levő szabályokhoz kell alkalmazkodnia. Ez nehézségbe annál kevésbbé ütközik, mert őrökül — tekintettel az 1931:III. tc.-re — rendszerint csak oly egyének vétetnek fel, akik hosszabb ideig teljesítettek katonai szolgálatot. (696/1874. sz. r. III. 211. §.)

Kötelezők különösen az alábbi szabályok:

A nem teljes fegyverzettel teljesítendő őrszolgálatba vezetés nélkül lépnek az őrök.

A teljes fegyverzettel végzendő őrszolgálat előtt a kirendelt *őrsvezető* a szolgálati beosztásban megjelölt időben sorakoztatja a beosztott őröket, akik felfegyverkezve, feltűzött szuronnyal, de töltetlen puskával sorakoznak egyes arcvonalba. *„Vigyázz!"* vezényszóra katonai tartásba illeszkednek; *„tölteni!"* kiáltásra kinyitják a tölténytáskát és *„tölts!"* vezényszóra lövedéket tesznek a puskájukba, melyet azután vállukra kapnak, tölténytáskájukat pedig becsukják. Az őrsvezető *„őrség indulj!"* vezényszóval elvezeti az őrséget az őrhelyekhez. Az ő feladata az ellenőrzés is.

Az őrhelyekről való felváltás — rendszerint kétóránként — akként történik, hogy az új őrség megérkeztével az első őrhelyhez az oda beosztott új őr kilép a sorból és szemközti állásban a felváltandó őr elé lép; a két őr tiszteleg egymásnak s a felváltandó őr halkan kijelenti: „átadom az őrszolgálatot" s jelenti egyúttal a felváltó őrnek az átadott letartóztatottak számát és a netán előfordult nevezetesebb eseményeket; a felváltó őr ezzel a kijelentéssel: „átveszem az őrszolgálatot", elfoglalja őrhelyét. Az ekként felváltott

őrszolgálatot az őröknek teljes *fegyverzettel* kell teljesíteniük.

Fegyverzetük: töltött Mannlicher-puska feltűzött szuronnyal; a tölténytáskában 10 töltény.

Rabkísérés alkalmával vonatra szállás előtt a szuronyt hüvelyébe kell tenni; leszállás után azonban újra fel kell tűzni a puskára.

A kapuőrök revolverrel és oldalfegyverrel (szurony hüvelyben) vannak ellátva.

Egyéb szolgálatban az őrök csak oldalfegyvert viselnek. A szolgálatvezető őrmestert és főfegyőrt gyalogsági altiszti kard illeti meg.[4]

őr belép a sorba és résztvesz az őrséggel a többi őröknek hasonló módon történő felváltásában. A felváltott őrséget az őrsvezető visszavezeti a sorakozó helyre: „vigyázz!" és „töltényt rejts!" vezényszavak után az őrök kiszedik puskájukból a lövedéket és visszahelyezik a tölténytáskába. „Oszolj!" vezényszóra kilépnek a sorból, puskájukat az e célra szolgáló tartóba helyezik s további szolgálati beosztásukhoz alkalmazkodnak.

Az egyenruhás őrszemélyzet tagja a köszöntést is *katonai tisztelgéssel* teljesíti. (Ha puska nélkül van, jobb kezét sapkájához emeli, ha vállán fegyver van, jobbkezével átfogja a puskatust.) Jelentéstételkor megáll 3 lépésnyire az elöljáró (fellebbvaló) előtt, tiszteleg és visszakozik (zárt helyen puskáját lábhoz veszi); a távozás előtt újra tiszteleg és visszakozik. Az őrhelyeken fellebbvaló közeledtére „vigyázz"-állásba helyezkedik akkor, amikor fellebbvalója 3 lépésnyire ér hozzá s ebben a helyzetben marad, amíg az 3 lépésnyire el nem halad mellette.

Az őrség menetelés közben vagy álló helyzetben az elöljáró vezényszavára fővetéssel tiszteleg.

A lőfegyveres rabkísérő őr nem tiszteleg, hanem feszes magatartásban menetel a kísérése alatt állók után s arcát feléjük fordítja.

[4] Újabban a nagyobb kiterjedésű rabgazdaságokban — Hartán és a gyüjtőfogházhoz tartozó besnyői bérgazdaságban — lovas őrök is vannak.

Az őrség fegyverzetéről a szolgálati utasításokban nincsen szó. Itt is csak a gyakorlatra és a fegyverek beszerzéséről intézkedő alkalmi rendeletekre hivatkozhatom.

D) Kényszeralkalmazás

(Biztonsági intézkedések. Fegyelmi jog)

I. A szabadságvesztésbüntetés lényege: az elítéltnek *kényszerítése* a szabadság és az azzal járó egyéb javak nélkülözésére, valamint javító hatású magatartásra.

Annak ugyanis, hogy az elítélt teljesítse a büntetés tartalmát tevő kötelességeit, belső feltétele a kellő készség (akarat, hajlandóság) a szabályszerű viselkedésre. Minthogy pedig önként senki sem veti alá magát súlyos nélkülözéseknek, a kellő készség kialakulását csak bizonyos fokú félelem felkeltése — morális kényszer — biztosíthatja, mely megfelelő irányban determinálja az akaratot. Ha sem ilyen módon, sem kedvezményekkel kecsegtetés útján nem lehet a kívánt célt elérni, akkor fizikai erőkifejtéssel kell megtörnünk az elítélt ellenálló erejét.

A kényszeralkalmazás *célja* tehát a szabadságvesztésbüntetésből folyó kötelességek teljesítésére irányuló készségnek — vagyis a *rabfegyelemnek* — s az abból folyó *rendnek* biztosítása (fegyelmi kényszer), illetőleg a kötelességszegéseknek fizikai erőhatalommal való megakadályozása (biztonsági intézkedés).

Fizikai kényszer: anyagi erők mozgósítása közvetlenül az elítélt személye ellen (pl. bilincs alkalmazása) vagy közvetett úton (pl. ablakrács alkalmazásával) az elítélt mozgási képességének korlátozása végett.

Erkölcsi kényszer: fizikai kényszerrel vagy kedvezmények megvonásával fenyegetés félelem keltése és ezáltal a szabályellenes viselkedéstől visszatartás végett.

Az előbbi a fizikai vagy a morális ellenállóképesség, az utóbbi közvetlenül csak az erkölcsi ellenálló erő leküzdésére irányul.

Végül *passzív kényszerrel*, azaz bizonyos javak kiszolgáltatásának megtagadásával (böjttel, kedvezmények elvonásával) is szorítható nélkülözésre a kötelességszegő letartóztatott.

A felügyelet során észlelt és panasz tárgyává tett minden kötelességellenes viselkedést nyomon kell követnie a kényszer alkalmazásának.

Kötelességszegés, vagyis *fegyelmi vétség* minden cselekmény vagy mulasztás, mely a letartóztatási intézet házszabályaiba ütközik. (Foghr. 224. §, börtönr. 74. §, fegyhr. 75. §.) Minthogy pedig a letartóztatottnak első kötelessége a tisztelet és engedelmesség az intézet vezetője, hivatalnokai és őrei iránt, vagyis, hogy akaratát alárendelje fellebvalói akaratának, akiknek utasításaiból ismeri meg kötelességeit, — ennélfogva a legsúlyosabb fegyelmi vétségek közé tartozik a *tiszteletlen* magatartás és az *engedetlenség*. Ezeken kívül fegyelmi vétség különösen a *zendülés*, a *szökés* és annak kísérlete, előkészület szökésre, rabtárs szökési szándékának elhallgatása, *tettleges ellenszegülés*, támadás vagy azzal fenyegetés, kihívó vagy sértő viselkedés (feleselés az őrrel stb.), *munkamegtagadás* s a kijelölt hely elhagyása, verekedés, összebeszélés tiltott cselekmény elkövetésére, *tiltott dohányzás* és bagózás, *csempészés*, tiltott tárgyak tartogatása és rejtegetése, tiltott játék, illetlen vagy zajos beszéd és cselekedet, éneklés, fütyülés, káromkodás, engedély nélkül levelezés és idegenekkel érintkezés, szándékos vagy vétkes gondatlanságból eredő károkozás, rabtársaknak ajándék adása, kölcsönzés vagy cserélés, betegszínlelés, *öncsonkítás*, *öngyilkosság kísérlete*. (Foghr. 157. §, börtönr. 72. §, fegyhr. 73. §.)[1]

[1] Gyakori fegyelmi vétség férfiak részéről a *dohánycsempészés*, a munkamegtagadás különböző ürügyek alatt és a *„fekete"*-készítés. (A „fekete" tűzszerzésre szolgáló preparált rongydarab, mely tapló módjára a legkisebb

Zendülés: a letartóztatottak szövetkezése és csoportosulása oly célból, hogy fenyegetéssel vagy erőszakkal kényszerítsék a börtönügyi hatóság tagjait vagy közegeit valamely cselekvésre, intézkedésre vagy valaminek eltűrésére. Lényege tehát a fenyegető vagy támadó tömeges fellépés ; oka valamely vélt vagy valódi sérelem (az élelem elégtelen-

---

szikrától is parázslani kezd. Ennek előállításához a fegyenc lehasít egy csíkot darócruhája széléből, két ceruzának egyik végét meghegyezi s a másikat bevágja, a zárkába vezetett villamosdrót zsinórját megkarcolja s a ceruzák bevágott részét a drótra helyezi, hegyes végeit pedig egymáshoz érinti, mire azok grafitja (szene) lángralobban; a lángon meggyujtja a daróccsíkot s az égő csíkot könyvlapok közé préseli. Az így készített „feketé"-hez rendszerint kőből csiholnak szikrát.)

Nőknél gyakori a *tükörkészítés:* betörik a cella-ablak üvegét s a cserépből zsírral és korommal tükröt állítanak elő. Sűrűn fordul elő a *betegségszínlelés* is: falról levakart mésszel *„fehér nyelv"*-et csinálnak maguknak vagy felkarcolják a foghúsukat, hogy vérköpést színleljenek. Gyakori eset az álakasztási kísérlet is.

A rabok egy része szokatlan leleményességre valló furfanggal, a jómódúak vesztegetéssel igyekeznek kijátszani a börtönszabályokat. De vannak, akik rendkívüli testi erejüket használják fel szabadulásuk érdekében: egy bolgár rabló szétszakította a legerősebb bilincset és egyetlen rántással tépte ki a falból a zárkaablak vasrácsát.

A táplálkozás megtagadását *(éhségsztrájk)* öngyilkossági kísérletnek minősíthetjük, bár célja rendszerint valamely kedvezmény kicsikarása; ilyenkor a mesterséges táplálás mellett a fegyelmi büntetésnek is lehet hatása. Olyan esetben, amikor a letartóztatott kedvezmények engedélyezésének vagy fegyelmi büntetése elengedésének kierőszakolása céljából tagadja meg a táplálkozást, attól az időponttól kezdve kell őt mesterséges táplálásnak alávetni, amelytől kezdve — tekintettel az illetőnek egészségi állapotára és testi ellenállóképességére — az intézeti orvos véleménye szerint a mesterséges táplálás feltétlenül szükséges. A komoly öngyilkossági kísérletet azonban fölötte nehéz megakadályozni a börtönökben. Tudunk egy fegyenczről, aki bádog kanalat és hosszú vasszegeket, egy rabnőről, aki öt varrótűt nyelt le öngyilkosság céljából. Az elszánt öngyilkosjelöltek többnyire öröklött terheltségben vagy súlyos neuraszténiában szenvednek, amit fegyelmi büntetéssel csak fokozni lehet. Ilyen egyén idegorvos gyógykezelésére szorul. (Ha rituális okból tagadja meg valamely letartóztatott a táplálkozást: lásd az „„Élelmezés" c. fejezet 8. jegyzetét.)

sége, brutális bánásmód stb.), de rendszerint az erőszak útján való szabadulás vágya.

Szökést követ el a letartóztatott, ha engedély nélküli távozással kivonja magát a büntetésvégrehajtás alól.[2]

A letartóztató intézetben elkövetett minden büntetendő cselekmény (testi sértés, lopás stb.) egyszersmind fegyelmi vétség is. (Ha pl. sértő vagy kihívó viselkedés a fellebbvalóval, illetlen cselekedet a rabtársakkal szemben fegyelmi vétség, annál inkább az a hatóság elleni erőszak vagy a természet elleni fajtalanság.)

A nem magánindítványra üldözendő bűncselekményeket köteles az intézet vezetője feljelenteni annál a kir. ügyészségnél, melynek hatósági területén van a letartóztató intézet; erről az igazságügyminisztériumhoz nyomban jelentést kell tenni. (Bp. 87. §; foghr. 224. §, börtönr. 78. §, fegyhr. 79. §.) Ha bűnvádi eljárás bármily okból nem foghat helyet, fegyelmi úton kell a vétkes ellen eljárni.[3]

Ugyancsak fegyelmi büntetés alkalmazható csupán az életfogytig tartó fegyházra ítélt fegyenc ellen, ha vétséget — lopást, testi sértést stb. — követ el. (1880 : XXXVII. tc. 37. §.) Ellenben olyan bűntett miatt, melyre 10 évig vagy annál hosszabb ideig terjedhető fegyházbüntetést állapít meg a törvény: az életfogytig tartó fegyházra ítélt fegyencet az illetékes bíróság sötét magánzárkába elzáratásra és hetenként két napon át kenyér és víz melletti böjtölésre ítéli; a sötétzárkabüntetés azonban nem haladhat túl öt évi tartamot s egyfolytában két napnál tovább nem alkalmazható, hanem két nap elteltével háromnapra félbe kell azt szakítani. Ha pedig az életfogytig tartó fegyházra ítélt fegyenc enyhébb büntetés alá eső bűntettet követ el, szintén sötét zárkába zárásra — böjttel vagy anélkül — ítéli a bíróság, de ily esetben a sötét zárka három

---

[2] A szökés az olasz büntetőtörvény szerint büntetendő cselekmény is.

[3] A kisebb súlyú kihágásokat és vétségeket a gyakorlatban nem teszik bűnvádi feljelentés tárgyává, hanem fegyelmi vétségként bírálják el.

évnél nem tarthat tovább s ugyancsak a jelzett félbeszakítással kell azt végrehajtani. (1880 : XXXVII. tc. 35. §.)

A fegyelmi vétség megtorlásául alkalmazott kényszer : *fegyelmi büntetés.* Míg a kedvezmény jóviselet folytán olyan javakban vagy előnyökben részesítése az elítéltnek, amiket korábban nem élvezett, addig a fegyelmi büntetés rosszviselet miatt oly nélkülözésre szorítása (vagy azzal fenyegetése) a letartóztatottnak, melynek szabályszerű viselkedés esetében nincsen alávetve.

A fegyelmi és büntetőjogi felelősségen kívül magánjogi felelősség is terheli a letartóztatottat, amennyiben a szándékosan vagy vétkes gondatlansággal okozott kárt megtéríteni köteles. (Foghr. 229. §, börtönr. 72. § 13. p., fegyhr. 73. § 13. p.) A károsszeget a munkajutalomból kell levonni. (10.600/1926. I. M. sz. r. 53. §.) Államfogolynak a fogházba vitt tulajdonaiból a megfelelő értékű tárgyakat a kár megtérítéséig rövid úton vissza lehet tartani. (1140/95. sz. r. 29. §.)

II. Hogy mikor és milyen fokú kényszert alkalmazzunk a kötelességszerű viselkedés kikényszerítése végett, az a letartóztatottnak nemcsak külső magatartásán, hanem lelki diszpozicióin és rajta kívül eső adottságokon is múlik.

A fegyelmi büntetés csak *utólagos kényszer*, mely a már elkövetett fegyelemsértés esetében a vétség ismétlésének megelőzését célozza. Nem várhatunk azonban a kényszeralkalmazással addig, amíg a letartóztatott fegyelmi vétséget követ el, mert ha pl. a szökés már megtörtént, kétséges, hogy sikerül-e elfogni a szökevényt. A fegyelemsértéseket tehát lehetően meg kell előzni, a megkezdett vétség folytatását pedig nyomban lehetetlenné kell tenni. Erre szolgál *az előzetes kényszer*, vagyis a biztonsági intézkedés, melynek egyes nemei (fegyveres őrizet, éjjeli elzárás) végigkísérik az elítéltet az egész büntetésvégrehajtás folyamán.

Tágabb értelemben *biztonsági intézkedés* az előzetes kényszeralkalmazáson kívül minden egyéb cselekmény is, mely a kötelességellenes magatartás megelőzésére irányul.

Ide tartozik a letartóztatott személyén kívül eső olyan körülményeknek (eszközöknek, helyzeteknek) kiküszöbölése, melyek fegyelmi vétség előmozdítására vagy a kényszeralkalmazás meghiúsítására alkalmasak. Az eddig tárgyaltak közül ilyen különösen a kés és egyéb támadásra vagy öngyilkosságra alkalmas eszköz elvétele az elítélttől már a letartóztatás alkalmával ; ilyen továbbá a rabruhába öltöztetés, a veszélyes bűntetteseknek elkülönítése egymástól és a megbízhatatlan elemeknek kizárása a szabadban folyó munkából.

Az előzetes kényszeralkalmazás terén a morális kényszer : részben a fegyveres őr jelenlétében rejlő hallgatólagos, részben a letartóztatottnak az engedetlenség következményeire figyelmeztetésében megnyilvánuló, tehát kifejezett fenyegetés. A felvigyázó őröknek a felügyeleten kívül ez az erkölcsi kényszeralkalmazás a legfontosabb feladata.

A fizikai kényszer fogalma alá eső biztonsági intézkedések : *az ablakoknak vasráccsal ellátása, a kapuk és zárkák zárva tartása, testi erőkifejtés* az ellenszegülővel szemben, *bilincs*-alkalmazás és *fegyverhasználat.*

A kapukat és azokat a helyiségeket, melyekben letartóztatott van elhelyezve, a szökés, illetéktelen személyekkel érintkezés és a csempészet megakadályozása végett lehetően állandóan — éjjel pedig kivétel nélkül — zárva kell tartani. Államfoglyok zárkáit a lefekvésre megállapított időponttól reggel 6 óráig zárva tartják. (1140/1895. sz. r. 25. §.)

Az ellenszegülő és szökni akaró letartóztatottal szemben erőszak, illetőleg kényszereszköz alkalmazható. (Foghr. 7. §, börtönr. 72. § 10 p., fegyhr. 73 § 10 p.) Aki tehát helyét jogtalanul elhagyja vagy kötelességszerűen elhagyni vonakodik és a figyelmeztetésre nem hederít, azt testi erőkifejtéssel — megragadással, visszatolással, karjának lefogásával stb. — szorítják kötelességteljesítésre ; a támadót — ha fegyverhasználatra nincs szükség — ugyanúgy kell megfékezni. Ez a testi erőkifejtés kizáróan a fizikai ellenálló és támadó erő rögtönös leküzdésére irányul ; azon túl nem

mehet. Bántalmazás (ütés, verés, pofozás, botozás), ami nem a testi erő leszerélését, hanem az akaratnak megfélemlítéssel való befolyásolását célozza, szigorúan tiltva van. (Nálunk fegyelmi büntetésül is csak olyan neme — bilincs, kurtavas, sötét zárka stb. — alkalmazható a fizikai kényszernek, mely nem esik a bántalmazás fogalma alá. Ellenben Angliában, Dániában, Svédországban stb. testi fenyíték is szerepel a fegyelmi büntetések között.) Szökés esetében azok az őrök, akik a szökést észreveszik — ha kilátásuk van a szökevény elfogására — kötelesek nyomban üldözőbe venni, ha külső munkából történik a szökés és több őr van jelen, ezek egyike veszi üldözőbe a szökevényt ; ha pedig csak egy őr vigyáz fel a dolgozó rabokra, ez a többi rabot lehetően visszakíséri az intézet falai közé s a szökésről azonnal jelentést tesz fellebbvalójának. (Foghr. 211. § 20 p.)

Bilincs alkalmazásának biztonsági szempontból akkor van helye, ha a letartóztatott huzamosabban indulatoskodik, tehát akár magára, akár másokra veszélyesnek mutatkozik ; — továbbá, ha a hatósági közegnek ellenáll vagy másokat ellenállásra lázít, ha szökni vagy kitörni akar, avagy ha szökésre előkészületet tesz ; végül szállítás közben szökés veszélye esetén. (Lásd a „Letartóztatás. Rabszállítás" c. fejezetet.)

A bilincs a szükséghez képest a lábra és a kézre, vagy csak a lábakra, illetve az egyik lábra, továbbá éjjel-nappalra vagy csak éjjelre alkalmazható. Mihelyt a bilincselésre okul szolgáló körülmény megszűnt vagy ha az orvos egészségügyi tekintetből javasolja, azonnal le kell venni a bilincset.

Ami a bilincs súlyát illeti, tekintettel kell lenni a letartóztatott nemére, korára és testalkatára. Nőre, 20 éven aluli egyénre, gyönge testalkatú és hajlott korú férfiakra könnyebb, másokra nehezebb — de lánccal együtt legfeljebb egy kilogramm súlyú egyes, illetve két kg-nyi kettősbilincs tehető. A 48 óránál tovább tartó bilincselés esetében sérülés kikerülése végett bilincs-aljat kell alkalmazni, mely a bilincsnek lejjebbcsúszását megakadályozza ; a nehezebb

bilincsek alsó és felső széleinek kifelé hajlítottnak kell lenniük. Ha csak egyik lábán hord bilincset a letartóztatott, annak láncát vagy az azon függő másik bilincset a nadrágtartóhoz (nő a szoknya derékkötőjéhez) akasztva a csípő körül viselheti. A kettős bilincs közötti láncnak a zárfogantyúval együtt 48 cm hosszúnak kell lennie, hogy a letartóztatott ily állapotban is szabadon léphessen. (2082—1872.)

Fegyverhasználat csak a következő esetekben van megengedve :

1. védekezésül személyes megtámadtatás esetén; fegyenccel szemben olyan esetben is, ha annak részéről az őrt szolgálat közben támadás fenyegeti ;

2. ha az őr fellebbvalóját, őrtársát vagy valamely letartóztatottat csak fegyverének használatával menthet meg a megsebzéstől vagy megöléstől ;

3. ha szökőfélben levő letartóztatott az egyszeri „megállj !" kiáltásra nem hallgatva, szökését folytatja s ezt más módon, mint fegyver használatával meggátolni nem lehet ;

4. ha a szökevény elfogatását tettleges ellenállással akadályozza (vagyis dulakodik az őrrel) ;

5. zendülés esetén. (Foghr. 211. § 11. p. ; Házsz. III. 19. § és 42. §.)

Fegyver tehát kizáróan védelemre, szökés megakadályozására és zendülők leszerelésére, de ezekben az esetekben is csak a támadás vagy ellenállás következményeire való eredménytelen figyelmeztetés után és kellő óvatossággal használható ; ha a cél eléretett, minden további bántalmazás szigorúan tilos. (Házszab. III. 20. §.)[4]

[4] „Ha a letartóztatott kezet emel az őrre, ennek azonnal használnia kell fegyverét, mielőtt az ütés megtörtént. Amikor fegyverhasználatra van szükség, annak kíméletlennek kell lennie, míg a rabot nem tette ártalmatlanná; ha ez megtörtént, bántalmazásnak többé nincs helye. A raboknak tudniok kell, hogy minden támadásukkal testi épségüket vagy életüket teszik kockára s tudniuk kell az őröknek is, hogy erélyes fellépésüktől függ nemcsak az életük, hanem az egész intézet biztonsága." *(Krohne:* „Lehrbuch der Gefängniskunde" 337. l.)

Amíg a kívánt célt szuronnyal is el lehet érni, lőfegyvert használni nem szabad ; szúrást — ha nem életveszélyes támadás elhárításáról van szó — lehetően a végtagokra kell irányítani. Lőfegyver használata oly esetben is tilos, ha általa ártatlanok testi épsége vagy élete veszélyeztetnék.

Sebesülés esetén köteles az illető őr első segélyben részesíteni a sebesültet. Ha szállítás közben történt sebesülés folytán halál következik be, a holttestet az őr átadja elismervény mellett a legközelebbi közigazgatási hatóságnak.

Abban az esetben, ha a letartóztató intézet területén az őrség *zendülés* jelenségeit észleli, a szolgálatban levő őrök kötelessége a jelentéstétel után az őrtanyán gyülekezni, fegyverüket kézhez venni és a parancsot megvárni. A letartóztatottak tömeges fellépésével szemben a fegyveres őrségnek is testületileg kell akcióba lépnie. A parancsadást az intézet vezetője vagy annak helyettese — távollétében a jelen levő tisztek közül a legmagasabb rangú s ha ez nincs jelen, az őrség rangban legidősebb tagja — veszi át. A zendülés színhelyén a parancsnok felhívja a lázadókat, hogy támadó eszközeiket adják át és vonuljanak vissza zárkáikba ; igyekszik egyúttal megnyugtatni őket, hogy esetleges sérelmeik orvosoltatni fognak, illetőleg, hogy panaszukról jelentést tesz a felettes hatóságnak ; végül figyelmezteti őket az ellenszegülés következményeire. Ha a testületi fellépés, a felhívás és a figyelmeztetés, tehát az a törekvés, hogy a zendülés fegyverhasználat nélkül szereltessék le, eredménytelen marad, — a parancsnok erélyes „roham !“ vezényszavára szuronytámadás következik. Lőfegyverhasználatnak csak közvetlen megtámadtatás veszélye esetén, — különösen ha a zendülők támadó eszközökkel vannak ellátva — továbbá másként meg nem gátolható kitörés esetében van helye.[5]

[5] A fegyverhasználat módját és eseteit lásd: *Horváth Kálmán:* „Útmutató a fegyveres őrszolgálatban“ 36—41. lap.

III. A biztonsági intézkedést a fogházvezető tiszt, illetve — az őrparancsnok jelentése alapján — az igazgató teszi meg (foghr. 209. § 7. p., börtönr. 75. §, fegyr. 76. §) és az őrszemélyzet tagjai hajtják végre. (A fogházvezető napi jelentésében említést tenni tartozik minden ilyen irányú intézkedésekről.)

Halaszthatatlan szükség — ellenállás, személyes megtámadtatás, szökés — esetében azonban az őrszemélyzet tagjai saját elhatározásuk alapján is megtehetik a feltétlenül szükségesnek mutatkozó biztonsági intézkedést (még előzetes letartóztatottal szemben is); ezt azonban nyomban be kell jelenteniük elöljáróiknak. Olyan esetben, ha e diszkrecionális joga alapján fegyverét is használja az őr, felügyeleti vizsgálattal kell megállapítani, nem történt-e visszaélés, amely esetben nemcsak fegyelmi, hanem esetleg bűnvádi felelősség is terheli az őrt.

Zendülés alkalmával fegyverhasználatnak csak a kir. ügyész, illetve a fogházvezető — orsz. büntetőintézetben az igazgató — rendeletére van helye.

Ha a zendülés elfojtására a fegyveres őrszemélyzet nem mutatkozik elegendőnek, a kir. ügyészség vezetője, illetve az igazgató köteles a legközelebb állomásozó katonai erőt is esetleg közbelépésre felszólítani. Erről azonban az igazságügyminisztériumhoz azonnal jelentést kell tennie. (Foghr. 236. §, börtönr. 77. §, fegyr. 78. §.)

Ha karhatalom kirendelésének szüksége hirtelen áll be és a késedelem veszéllyel jár, az ügyészség vezetője (az igazgató) vagy helyettese közvetlenül fordulhat — lehetően írásban, de legsürgősebb esetben távirat vagy távbeszélő útján is — a helyőrség parancsnokához vagy a legközelebbi honvédállomás parancsnokságához, kivételesen sürgős esetben pedig a csapat- (laktanya-) parancsnokhoz és a helyőrségi ügyeleti tiszthez is karhatalmi csapatért. Az utóbbinak parancsnokát (aki az őrszemélyzettel nem rendelkezik, de annak vezetőivel egyetértésben köteles eljárni) tájékoz-

tatni kell a katonai beavatkozásra okul szolgáló körülményekről. Közvetlenül a fegyveres erőszak alkalmazása előtt az intézet vezetője a zendülőket az ellenszegülés abbahagyására azzal a figyelmeztetéssel hívja fel, hogy engedetlenség esetében a karhatalom fegyverrel fog fellépni; ha a figyelmeztetés hatástalan, az intézet vezetője felhívja a karhatalom parancsnokát, hogy a törvénynek erővel szerezzen foganatot. (4132/1925. B. M. E. sz. r. 2—6. §-a.)

Minthogy a börtönügyi hatóság jogosult a csendőrség igénybevételére is és sürgős esetben közvetlenül is felhívhat, illetőleg megkereshet minden járőrt vagy csendőrörshöz beosztott csendőrt karhatalmi segély nyujtására (lásd az 1927. évi csendőrségi utasítás 13. és 91. §-ait), megteheti ezt zendülés alkalmával is.[6]

A karhatalom igénybevétele folytán felmerülő költségeket a katonai hatóság felszámítása alapján az ellátmányból kell kifizetni. (14.270/1907. sz. r. 75. §.)

---

[6] *Kriegsmann* („Einführung in die Gefängniskunde") véleménye szerint a „kényszerrendszabályok" (amit én előzetes kényszernek nevezek) a letartóztatottak pillanatnyi ellenszegülésének megtörésére szolgálnak az intézeti rend feltétlen fenntartása érdekében; ezzel szemben a fegyelmi büntetés megtorolja az engedetlenséget elijesztés céljából.

Azonban a pillanatnyi ellenszegülés csak egyik esete az előzetes kényszer alkalmazásának, mely általában a fegyelemsértés veszélyének elhárítására szolgál s így azonos jellegű a közbiztonsági rendészettel. A szállítás közben való szökésnek vagy az indulatoskodók támadásának veszélye szükségessé teszi a megbilincselést akkor is, ha a rab szökést vagy támadást még „pillanatnyilag" sem kísérelt meg. Az ellenszegülés vagy zendülés súlyos fegyelemsértés ugyan, de az annak letörésére irányuló biztonsági intézkedés csak előzetes kényszer, mely a cselekmény folytatásának rögtönös megakadályozását célozza, míg az azt követő fegyelmi büntetéssel (utólagos kényszerrel) a vétség ismétlésének kívánjuk elejét venni.

A *rendnek* (a kötelességszerű magatartás állandóságának) feltétele a *biztonság*, vagyis olyan állapot, melyben a rend megzavarásától nem kell tartani. Ha a rendet még nem sértették meg, de hiányzik a biztonság, vagyis fennáll a rendzavarás veszélye, továbbá, ha a vétség folytatását kell megakadályozni, akkor van szükség biztonsági intézkedésre.

IV. *Foglyok* ellen alkalmazható *fegyelmi büntetések:*

1. megintés,
2. dorgálás,
3. a kedvezmények elvonása,
4. a munkajutalom leszállítása vagy teljes elvonása,
5. a sétaidő leszállítása,
6. egyszerű vagy szigorított magánelzárás,
7. lábbilincs vagy karperec.

A megintés abban különbözik a dorgálástól, hogy az előbbi atyai hangon történik és fegyelmi jegyzőkönyvbe nem vétetik be.

A kedvezmények elvonása kiterjedhet nemcsak a tulajdonképpeni kedvezmények (lásd a „Jutalmazás" c. f.-et) korlátozására vagy teljes eltiltására, hanem a levélírás és látogató fogadásának korlátozására, valamint sajátpénz felhasználásától, az olvasmánytól és az önélelmezéstől (foghr. 36. § ut. bek.) eltiltásra is. A bírósági ítéletben megengedett önélelmezési jog azonban fegyelmi úton sem vonható meg.

A munkajutalom leszállítása fokozatosan történik a magasabb jutalomosztályból az alsóba s legfeljebb hat hónapra terjedhet.

A naponkénti két órai sétaidő minden másodnap egy órára szállítható le ; ez a leszállítás azonban legfeljebb négy hónapig tarthat.

A magánelzárás *hat hétre* terjedhet és súlyosbítható : *a)* munkaelvonással egy héten át ; *b)* az ágyneműek három hétre való elvételével (de a téli hónapokban a pokróc meghagyásával) ; *c)* zárkaelsötétítéssel (sötét zárka), ami azonban *hat* egymást követő napnál tovább nem tarthat. A fegyelmi magánelzárás alatt a fogoly imakönyvön — s esetleg iskolakönyvön — kívül egyéb olvasmányt nem kaphat.

A lábbilincs vagy karperec alkalmazásának csak a biztonság veszélyeztetése esetében és ellenszegülésnél vagy fenyegetődzésnél van helye s azonnal le kell venni, amint

a biztonság helyreállt vagy a fogoly lecsillapult. (34.560—1881.)

Rabok ellen az említett fegyelmi büntetéseken kívül *kurtavas*, *kényszeröltöny* és *leláncolás* alkalmazásának is helye van ; a munkajutalom leszállítása kilenc hónapra, a két órai sétaidőnek egy órára leszállítása harmadnaponként való félbeszakítással (Btk. 38. §) félévre, a magánelzárás pedig *két hónapra* terjedhet s az utóbbi súlyosbítható : *a)* két hétig az élelemben való megszorítással (böjt), ami a kenyér- és étekilletmény $^1/_3$-ának elvonásából áll ; *b)* az ágyneműek elvételével egy hónapra (tehát kemény fekvőhellyel, de a téli hónapokban a pokróc meghagyásával) ; *c)* két héten át munkaelvonással ; *d)* hetenként két egymástól elválasztott napon vagy egymást követő *tíz napon* zárkaelsötétítéssel.

A lábbilincs határozatlan ideig, a karperec két hétig, a kurtavas naponként *négy órán át* egy hétig alkalmazható. (Börtönr. 79., 80. §.)

Fegyencek ellen — a sétaidő leszállításának kivételével — ugyanazok a büntetési nemek alkalmazhatók, mint a rabok ellen ; tehát :

1. megintés,
2. dorgálás,
3. a kedvezmények elvonása,
4. a munkajutalom leszállítása vagy teljes megvonása,
5. egyszerű vagy szigorított magánelzárás,
6. lábbilincs és karperec,
7. kurtavas,
8. kényszeröltöny és leláncolás.

Itt azonban a munkajutalom leszállítása egy évig, a magánelzárás *három hónapig* tarthat s az utóbbi súlyosbítható : *a)* három hétig böjttel ; *b)* hat hétig ágyneműelvételével (télen : mint fent) ; *c)* három héten át munkaelvonással és *d)* hetenként két egymástól elválasztott napon legfeljebb három napon át vagy egymást követő *12 napon* át zárkaelsötétítéssel. A lábbilincs itt is határozatlan ideig,

ellenben a karperec legfeljebb három hétig, a kurtavas naponként *hat* órán át *tíz napig* alkalmazható. (Fegyhr.80. és 81. §.)

Olyan rabok és fegyencek irányában, akik börtönnel vagy fegyházzal már büntetve voltak, a magánelzárás fent megjelölt tartama annak felével fokozható ; tehát 3, illetve 4½ hónapra terjedhet.

A fegyelmi magánelzárás alatt a rabok és fegyencek napi sétájukat egyes sétaudvarban végzik. (Börtönr. 80. §, fegyhr. 81. §.)

A *kurtavas*-büntetést mind a rabokkal, mind a fegyencekkel szemben csak nappal és csak igen súlyos beszámítás alá eső cselekmény (tettleges ellenszegülés, támadás és azzal fenyegetés, erőszak alkalmazásával elkövetett szökés, zendülésben részvétel) esetén, illetve oly vad indulatú egyén ellen szabad alkalmazni, akire nézve egyéb súlyos fenyíték már ismételten sikertelennek bizonyult. Hanyagság, csempészés, dohányzás, munkamegtagadás és hasonló súlyú cselekmények miatt kurtavasraverésnek nincs helye. Ennek a büntetési nemnek végrehajtása akként történik, hogy a kéz- és lábfejeket a testalkatnak megfelelő bőségű vaspereccel előlről keresztben (a jobb kézfőt a bal lábfejjel és a bal kézfőt a jobb lábfejjel) összebilincselik. A kéz- és lábfejeknek hátulról való összebilincselését — amint némely intézetben azelőtt gyakorlatban volt — feltétlenül mellőzni kell. (Ad. 21.401/1895. és 67.019/1928.)

A kényszeröltöny és leláncolás csak bősz indulatúaknál és dühöngőknél alkalmazható addig, amíg megfékeztetnek. Ezek tehát — épúgy, mint a lábbilincsnek határozatlan ideig alkalmazása — voltaképpen nem is fegyelmi büntetések, hanem biztonsági intézkedések, mert céljuk nem újabb fegyelmi vétség elkövetésének megfélemlítés útján való megelőzése, hanem a biztonság közvetlen megóvása, illetve valamely fegyelmi vétség folytatásának rögtönös megakadályozása. Minthogy azonban a rendtartások ezeket is a fegyelmi vétségek közt sorolják fel, alkalmazásuknak csak fegyelmi vétséget megállapító fegyelmi határozat

alapján van helye. Bilincs ellenben — a 2082/1872. sz. rendelet alapján — fegyelmi határozat nélkül is alkalmazható.[7]

A letartóztatottaknál a szabályok ellenére talált tárgyakat el kell kobozni. A fegyelmi úton elkobzott pénzek és értékek a segélyalapot illetik meg. (4600/1927.)

A fegyelmi büntetések egymással kapcsolatosan is kiszabhatók (foghr. 227. § 2. bek.), vagyis egyazon vétség miatt együttesen többféle büntetési nemmel is — pl. szökés miatt lábbilinccsel és bőjttel — sujtható a vétkes. (Ellenben sötétzárka kurtavassal vagy karpereccel nem kumulálható, mert ez a magánelzárásnak szabályellenes szigorítása volna.)

A büntetésnek nemcsak a vétség súlyához és a vétkesség fokához, hanem elsősorban a letartóztatott egyéniségé-

---

[7] *Tauffer* („A szabadságvesztés különféle nemeinek végrehajtása" 16. l.) kifogásolja a lábbilincs, karperec és kurtavas alkalmazását, valamint a földhöz láncolást; ezekre szerinte — ha elegendő magánzárka áll az igazgató rendelkezésére — a mai börtönrendszerben nincs szükség.

Tény az, hogy a nehezen fékezhető, rabiátus egyénekkel szemben a sötétzárka bizonyult nálunk a leghatásosabb fegyelmi büntetésnek. Ez azonban egyfolytában 10 vagy 12 napon át az idegrendszer súlyos megrázkódtatásával járhat, ennyi ideig a gyakorlatban nem is alkalmazzák. A dologházi rendtartás (62.000/1916.) idevágó részét pedig, amely megengedi, hogy félévig minden héten öt napon át tartsák sötét zárkában a beutaltat, teljesen indokolatlan, drákói szigorúság jellemzi.

Ausztriában fegyelmi büntetések (Ordnungsstrafen): megintés, kellemetlenebb munkára beosztás, tiltott tárgyak elkobzása, a kedvezmények és a meleg reggeli időleges elvonása, böjt, kemény fekvőhely, magánelzárás és végül sötétzárkába zárás, mely utóbbi egyfolytában a fogházakban 24 óráig, az orsz. büntetőintézetekben 3 napig tarthat, azután egyheti megszakítással folytatható akként, hogy fogházakban az egész büntetés tartama alatt legfeljebb 10 napig, orsz. intézetekben egy évben 10 napig tarthat. Biztonsági intézkedések: elkülönítés, bilincselés, kényszerzubbony, fegyverhasználat.

Németországban a Grundsätze 139. §-a szerint csak a következő fegyelmi büntetések (Hausstrafen) alkalmazhatók: megintés, a kedvezmények korlátozása vagy elvonása bizonyos időre, kemény fekvőhely, böjt egy hétig és magánelzárás (Arrest); a magánelzárás szigorítható munkaelvo-

hez kell igazodnia. Individualizálás nélkül a fegyelmi büntetés könnyen célját téveszthetí. Itt különösen a letartóztatott műveltségi foka, testi szervezete, hajlamai és indulatai irányadók.

Súlyosabb büntetés rendszerint csak akkor szabható ki, ha az enyhébb elégtelennek bizonyult. A legszigorúbb büntetések alkalmazása általában csak rosszakarat, gonosz indulat, makacsság, visszaesés esetében indokolt; ha a vétség rossz szokásból, hanyagságból, lustaságból ered, enyhébb fenyítékkel is célt érhetünk. A renyhékkel szemben hatályos a munkaelvonás és bizonyos szórakozások (olvasmány, látogatás) eltiltása, mert unalmában csakhamar rátér a letartóztatott a munkálkodás értékére és egy-két hét után már munkáért könyörög. Akik éjjel be-

---

nással, kemény fekvőhellyel, böjttel és a szabadban időzés eltiltásával. Tehát sötétzárkát, kurtavasat és kényszeröltönyt nem ismernek a német rendtartások. Bilincs és csillapítózárka (Beruhingungszelle) csak a biztonsági intézkedések közt szerepel.

Angliában a börtönügyi alkalmazottakkal szemben elkövetett erőszakoskodások esetében még most is érvényben van fegyelmi büntetésül a kilencszíjú korbács (cat) és a vesszőkből font virgács (birch) alkalmazása. *(Hacker:* „Börtönügyi jog a gyakorlatban" 16. l.)

A *„Nemzetközi büntetőjogi és börtönügyi bizottság"* Bernben 1929-ben kiadott börtönszabályzatának 39. §-a: kényszereszközök, mint bilincs, lánc, kényszerzubbony, nem alkalmazhatók fegyelmi büntetésként, hanem egyedül abból a célból, hogy az erőszakoskodó letartóztatottakat időlegesen megfékezzék és csak akkor, ha alkalmazásuk annak megakadályozása végett szükséges, hogy a letartóztatott magában vagy másban kárt tegyen, avagy, hogy folytassa a károkozást. Ilyen eszközöket a központi börtönhatóság által jóváhagyott minták szerint kell készíteni.

Kriegsmann (fent idézett műve 169. l.) hangoztatja, hogy a büntetésvégrehajtás fegyelmi joga jellemző annak a kornak kulturális és erkölcsi meggyőződésére, melyben ez a jog érvényben van; a büntetésvégrehajtásban alkalmazható fegyelmi szabályok jelzik ugyanis azt a végső határt, ameddig — a halálbüntetésen kívül — az egyént a mindenkori társadalom érzése szerint jogszerűen lehet szenvedéssel sujtani.

Az állami kényszeralkalmazásnak tehát a halálbüntetés után legszélsőbb foka a szabadságbüntetés foganatosítása alatt álló egyén ellen alkalmazott legszigorúbb fegyelmi büntetés.

szélgetnek vagy a szomszéd zárkák lakóival kopogtatás, jelek útján tilos érintkezést folytatnak, a fekhely megvonása vagy egyedül álló zárkába különítés útján szoríthatók fegyelemre. Az ellenszegülőket és tettlegességre vetemedőket bilincselés és sötétzárka téríti észre leggyorsabban. (Hasonlóan *Krohne :* „Lehrbuch der Gefängniskunde" 360. l.)

Aki a fegyelmi büntetést kiszabta, azt részben vagy egészben el is engedheti, ha a vétkes őszinte megbánást tanusít, javulást ígér s nem kell tartani attól, hogy a fenyíték elengedése vagy enyhítése folytán a fegyelem hátrányt szenvedhet. (Fogházr. 234. §.) Különösen oly esetben van ennek helye, ha a vétség oka hirtelen fellobbanás volt.[8]

A fegyelmi büntetés hátrányos következményei rabokra nézve *kilenc* hónapig, fegyencekkel szemben *egy évig* tartanak. (A megintésnek, dorgálásnak és a kedvezmények megvonásának ilyen hatálya nincsen.) E határidők elteltéig az elítélt nem részesíthető olyan kedvezményekben (pl. magasabb jutalommal járó munkaosztályba sorozás, közvetítőintézetbe utalás), amelynek megvonását önálló fegyelmi büntetésül alkalmazni nem lehet. (Börtönr. 82. §. fegyhr. 83. §.) A fegyelmi jog gyakorlására hivatottak a fent jelzett időtartamot megrövidíthetik.[9]

V. A fegyelmi büntetés végrehajtása fegyelmi határozat alapján történik, amit *fegyelmi eljárásnak*, vagyis a

---

[8] *Hacker:* „A börtönügy" (163. l.)

[9] A börtönr. 82. és a fegyházr. 83. §-a nem vonatkoztatható olyan kedvezményekre (munkakeresmény felhasználása, levélírás, látogató-fogadás, az 59.685/1929. sz. rendelet alapján letétpénz felhasználása és könyvek beszerzése), melyeknek elvonása önálló fegyelmi büntetésként alkalmazható. Ellenkező értelmezés mellett ugyanis a letartóztatott fegyelmi büntetésének kitöltése után erkölcsi hatály címén újabb fegyelmi büntetéssel (pl. 3 havi magánelzárás után új fegyelmi vétség elkövetése nélkül is egyévi kedvezményelvonással) sujtatnék s nem volna értelme annak, hogy a kedvezményelvonásnak, mint önálló büntetésnek határideje pl. 3 vagy 6 hónapban állapíttassék meg, mert annak elteltével még további egy esztendeig fosztanák meg a letartóztatottat minden kedvezménytől.

fegyelemsértés felderítésére és a büntetés kiszabására irányuló eljárásnak kell megelőzni.

Minthogy minden fegyelemsértést lehetően nyomon kell követni a büntetésnek, a fegyelmi eljárás során minden fölösleges alakszerűséget mellőzni kell.

A fegyelmi hatalom foglyok, rabok és fegyencek ellen fogházakban a kir. ügyészt (járásbírósági elnököt), illetve a fogházvezető tisztet, orsz. büntetőintézetben az igazgatót — távollétében pedig a helyettesét — illeti meg.

A fogházvezető tiszt kiszabhat megintést, dorgálást, munkajutalom leszállítását egy hónapra, egyszerű magánelzárást két hétre és sürgős esetben bilincselést; ezeknél súlyosabb büntetés kiszabása a kir. ügyészség elnökének vagy helyettesének hatáskörébe tartozik. (Foghr. 231. §.)

A szükséges nyomozást — a vádlott és a tanúk kihallgatását, a bűnjelek beszerzését — a kir. ügyész (igazgató) vagy az általuk megbízott tisztviselő teljesíti. A nyomozás eredményét és a kiszabott büntetést be kell írni röviden a *fegyelmi könyvbe*. (A fegyelmi könyvbe foglalt jegyzőkönyvek mintáját lásd a foghr. 230. §-ához mellékelve.)

Olyan büntetés — különösen bilincs, kurtavas, sötétzárka — kimondása előtt, mely a letartóztatott egészségére ártalmas lehet, ki kell kérni az intézeti orvos véleményét és pedig mind a büntetési nemet, mind annak tartamát illetően.

A fegyelmi határozat ellen fellebbezésnek nincs helye; de panasszal élhet az elítélt a fogházvezető tiszt határozata miatt a kir. ügyészhez, az utóbbinak döntése miatt a főügyészhez, az igazgató határozata ellen pedig az igazságügyminisztériumhoz. A panasznak a büntetés végrehajtására felfüggesztő hatálya nincsen.

(Foghr. 223., 224., 228., 229., 231., 232., 235., 236. §, börtönr. 81. §, fegyhr. 82. §.)

VI. *Az államfogoly* akkor követ el fegyelmi vétséget, ha vét az államfogházi szabályok vagy az igazgató (kir. ügyész) iránt tartozó engedelmesség és tisztelet ellen, továbbá ha az őrszemélyzet irányában ellenálló vagy sértő

viseletet tanusít, végül, ha az intézeti nyugalmat, csendet vagy tisztaságot sérti.

Az ellene alkalmazható fegyelmi büntetések:

1 megintés;

2. megdorgálás négyszem közt vagy a fogházőr jelenlétében;

3. a kedvezmények megvonása (a fogházba vitt kényelmi bútorainak elvonása, a dohányzás és szeszes ital élvezetének megtiltása, az élelmezésnek betegélelemre vagy bőjti étekadagra szorítása, látogatás és levelezés korlátozása vagy eltiltása, az olvasmányok szabad megválasztásának elvonása);

4. éjjeli és nappali magánelzárás, de legfeljebb 2 hétig.

A kedvezmények korlátozása vagy megvonása egyenként vagy csoportosítva s a vétség súlyához képest kiszabott időn át alkalmazható. A bőjti élelemre szorítás megszakítás nélkül 3 napig, másodnaponként való megszakításokkal egy hétig tarthat.

Bilincs államfogolyra biztonsági intézkedésül sem tehető.

A magánelzárás alkalmazása előtt ki kell kérni az intézeti orvos véleményét.

A fegyelmi hatalom az államfogház igazgatóját (kir. ügyészt) illeti; de ha a vétséget az ő személye ellen követték el, akkor az igazságügyminisztérium kijelölése alapján valamely helybeli kir. bíróság vezetője gyakorolja a fegyelmi jogot.

A fegyelmi határozat ellen az államfogoly az igazságügyminiszterhez 24 óra alatt — felfüggesztő hatály nélkül — felfolyamodással élhet s azt meg is okolhatja.

Felfolyamodás esetén az iratokat — különben pedig csak a fegyelmi határozatot — 48 óra alatt fel kell terjeszteni a miniszterhez.

A fegyelmi büntetést annak kiszabója utóbb — ugyanoly feltételek mellett, mint más letartóztatottét — enyhítheti s el is engedheti. (1140/1895. sz. r. 28., 32—35. §.)

VII. *Az előzetes letartóztatásban levő és a vizsgálati fogoly* nagyobb szabadságot élvez a fogházban, mint az elítéltek ; ennélfogva fegyelmi vétségeinek köre jóval kisebb azokénál. (Minthogy saját költségén élelmezheti magát, könyveit használhatja stb., csempészést sokkal szűkebb körben követhet el, mint a rab vagy fegyenc ; dolgozni nem köteles s így a munkamegtagadás vétségébe nem eshetik.)

Fegyelmi vétségeiért azonban ugyanolyan fegyelmi büntetésekben részesül, mint a fogházra ítéltek (foglyok). De bilincs alkalmazásának csak erőszakos vagy rakoncátlan magaviselet, öngyilkossági kísérlet esetén és akkor van helye, ha szökés szándékát árulta el a letartóztatott. Az önköltségen való élelmezési jogától fegyelmi úton sem fosztható meg.

A fegyelmi hatalom a vádirat beadásáig a kir. ügyészt (járásbírósági elnököt) és a vizsgálóbírót, azon túl pedig csak a kir. ügyészt (járásbírósági elnököt) illeti meg. (Foghr. 223. §.) Azonban a vizsgálat alatt bilincs, mint legsúlyosabb fegyelmi büntetés vagy biztonsági intézkedés, csak a vizsgálóbíró rendeletéből tehető a letartóztatottra. (Bp. 156. §.) A vádirat beadása után — illetve vizsgálat esetén attól az időtől fogva, midőn a vizsgálóbíró az iratokat a vádtanács vagy a törvényszéki tanács elé terjesztette — a bilincselés jogát a vádtanács, illetve a törvényszéki tanács elnöke, ha pedig a főtárgyalás elrendeltetett, az elsőbírói ítélet meghozataláig a főtárgyalási elnök gyakorolja. Az elsőbírói ítélet meghozatalától a jogerőre emelkedésig a bilincselés joga a fogház főnökét (kir. ügyészt, járásbírót, a gyüjtőfogház igazgatóját) illeti. (5400/1899. sz. r. 14. § ; 25.343/1927.)

Halaszthatatlan szükség esetén a fogházi őrszemélyzet bármely tagja alkalmazhat bilincset, de köteles ezt a kir. ügyésznek, illetve a vizsgálóbírónak azonnal bejelenteni és az utóbbiak tartoznak a megfelelő intézkedést nyomban megtenni. (Bp. 156. § 3. bek.)

A főtárgyaláson bilincs nélkül jelenik meg a vádlott. (Bp. 301. § 2. bek.) Az ott tanusított illetlen vagy durva magatartás miatt a fogva levő vádlottat a főtárgyalás elnöke van hivatva fegyelmi büntetéssel sujtani. (Bp. 297. §.)

VIII. *A közönséges dologházba utaltaknak* minden olyan cselekménye vagy mulasztása, mely a fogház-, illetve dologházi rendtartás (62.000/1916.) szabályaiba ütközik, — fegyelmi vétség.

Az ezek ellen önállóan vagy kapcsolatosan alkalmazható fegyelmi büntetések:

1. feddés;
2. magánelzárás egy naptól félévig, megfelelő munkáltatással;
3. bőjt (kenyér és víz) másodnaponként, legfeljebb *négy hétig*;
4. kemény fekvőhely másodnaponként, legfeljebb *négy hétig*;
5. a munkajutalom leszállítása vagy teljes elvonása *félévi* tartamra;
6. a külön élelmicikkek vásárlásának eltiltása *félévre*;
7. sötétzárka legfeljebb *félévre* és hetenként két — nem egymást követő — napon való félbeszakítással;
8. kurtavas legfeljebb *három hétre.*

A kurtavas éjjel vagy egyfolytában hat óránál tovább nem alkalmazható s rendszerint csak egyik kéznek az egyik lábhoz, de súlyos esetekben mindkét kéznek mindkét lábhoz bilincselésében állhat.

A bőjt, kemény fekvőhely, sötét zárka és kurtavasbüntetés végrehajtása alatt az elítéltet magánelzárásban kell tartani.

A fegyelmi büntetéseket — az elítélt meghallgatása után — a fogház főnöke (kir. ügyész, járásbíró) szabja ki s ugyanő határoz arról is, mennyiben veszti el az elítélt az élvezett kedvezményeket vagy a megszerzett szorgalmi jegyeket.

A fogház főnöke a fegyelmibüntetést az arra érdemesnek bármikor elengedheti.

A sötétzárkában levőket és a kurtavassal megbilincselteket az orvos naponként meglátogatja ; javaslatára a fegyelmi büntetés végrehajtását azonnal meg kell szüntetni.

A felügyelő-hatóságnak ezzel megbízott tagja a fegyelmi büntetés alatt álló beutaltakat meglátogathatja és meghallgathatja. Ha azt találja, hogy a fogház főnöke fegyelmi jogát túlságosan szigorúan vagy túlenyhén gyakorolja, jelentést tesz erről a felügyelőhatóságnak, mely a fogház főnökétől felvilágosítást kívánhat és szükség esetében előterjesztést tehet az igazságügyminiszterhez. (62.000/1916. sz. r. 26—28. §.)

A szigorított dologházba utalt elítéltekre nézve egyelőre a kényszeralkalmazás tekintetében is a fegyencekre vonatkozó jogszabályok vannak érvényben. (1928 : X. tc. 43. §.)

E) Feltételes szabadságra bocsátás

a) Szabadságvesztésbüntetésre ítéltek feltételes szabadságra bocsátása

I. A fokozatos börtönrendszernek *negyedik* — a közvetítőintézetbe nem helyezhető, tehát három évi fegyháznál vagy börtönnél rövidebb tartamú, de egy évet meghaladó szabadságvesztésbüntetésre elítéltekre nézve *harmadik* — fokozata s legfőbb kedvezménye a feltételes szabadságra bocsátás.

Ennek az intézménynek nemcsak az a rendeltetése, hogy kedvezményül szolgálva a jóviseletű elítélteknek, hatályos fegyelmező és szoktató tényezőként szerepeljen a büntetésvégrehajtásban, hanem lehetőséget is kíván nyujtani annak ellenőrzésére: hogyan viselkedik az elítélt a szabad életben, amikor nincsen már állandó felügyelet alatt s a rendellenes viselkedéstől csak az az elgondolás tarthatja vissza, hogy kockára teszi a nehezen kiküzdött személyes szabadságát.

„A bűntettesnek nincsen joga arra, hogy az ítéletben meghatározott idő előtt elhagyhassa börtönét; de a törvény felhatalmazást ad a kormánynak, hogy a megkegyelmezés rendes formái mellőzésével szabadlábra helyezhesse őt s figyelemmel kísérve az elbocsátott viseletét a szabad életben, javulására ezen mód által is hasson." (A Btk. miniszteri indokolása. Anyaggyüjtemény I. k. 314 l.)

Feltételes szabadságra az igazságügyminiszter saját kérelmükre és a felügyelőbizottság meghallgatása után

azokat bocsáthatja, akik *egy évet* meghaladó szabadságvesztésre (fogházra, államfogházra, börtönre vagy fegyházra) ítéltettek el, büntetésük *háromnegyed* részét — az életfogytiglani fegyházra ítéltek pedig legalább *15 évet* — kitöltötték és szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyujtottak, ha pedig közvetítőintézetben vannak, a javulás reményét ott megerősítették. (II. Bn. 48. §, Btk. 52. § 2. bek.)[1]

Nem akadálya a feltételes szabadságra bocsátásnak az, hogy az ítélet még nem emelkedett jogerőre s a vádlott saját kívánságára kezdte meg büntetése kitöltését (Bp. 506. §), feltéve, hogy az ítélet ellen csak a vádlott érdekében éltek perorvoslattal. (63.078/1922.)

Ellenben a fent megjelölt feltételek mellett *sem bocsáthatók feltételes szabadságra :*

1. a külföldiek ;

2. a lopás, rablás, zsarolás, sikkasztás, orgazdaság, csalás és szándékos gyujtogatás bűntettében vagy vétségében (vagyis a Btk. 333., 334., 350., 355., 370., 422. és a Bn. 50. §-ába ütköző bűntettben vagy vétségben) *visszaesők* (Btk. 49. §) ;

3. akiket a bíróság nemcsak szabadságvesztésbüntetésre ítélt, hanem dologházba is utalt (1913 : XXI. tc. 18. §) ;

---

[1] Feltételes szabadságon tehát háromszor annyi hónapot tölthet az elítélt, ahány esztendőre elítélték.

Méltán kifogásolja büntetőjogi irodalmunk, hogy a Btk. rendszere mellett később kerül szabadságra az, akit pl. egy évre, vagy 11 hónapra ítéltek el, mint aki ennél súlyosabb büntetést — pl. egy évet és két hónapot — kapott; az utóbbi ugyanis büntetése ¾ részének — tehát 10 és ½ hónapnak — kiállása után feltételes szabadságra mehet s így kevesebb időt tölt a letartóztatási intézetben, mint az előbbi, aki köteles a kisebb büntetését teljesen kitölteni. Megszüntetné ezt a furcsaságot a német büntetőtörvényéhez hasonló olyan rendelkezés, hogy feltételes szabadságra csak az bocsátható, aki büntetéséből ¾ részt, *de legalább egy évet* kitöltött.

Franciaországban a büntetés felének, *Belgiumban* egyharmadának kiállása után bocsátható feltételes szabadságra az elítélt.

4. akik fegyelmi úton büntetve voltak, a fegyelmi vétség elkövetése napjától számított egy év eltelte előtt. (2106/1880. sz. r. VIII. mell. 2. pont.)[2]

Aki elítéltetése idején magyar állampolgár volt, letartóztatása előtt a mai Magyarország területén lakott és szabadulása esetén is itt kíván tartózkodni, a feltételes szabadságra bocsátás szempontjából csupán a miatt, mert elszakított területen bír illetőséggel és az optálást fogvatartása miatt elmulasztotta, — *nem tekinthető külföldinek.* (24.833/1924. A 6500/1921. M. E. sz. r. 21. §-a is módot ad arra, hogy ilyen egyén egyelőre magyar állampolgárnak tekintessék.)

A visszaesés megállapításához nem szükséges, hogy a fent felsorolt bűncselekmények közül ugyanabba esett légyen vissza az elítélt, amilyet már egyszer elkövetett; elegendő, ha azok valamelyike miatt már meg volt büntetve. Visszaeső tehát, aki pl. lopás miatt egyszer már büntetve volt s később sikkasztás miatt újból elítélik.

Meg kell állapítani a visszaesést akkor is, ha az elítéltet korábban hadbíróság ítélte el olyan bűncselekmény miatt, amely a Btk., illetőleg a Bn. fent megjelölt szakaszaiba ütköző valamelyik cselekménnyel azonos.

Viszont visszaesés csak abban az esetben állapítható meg, ha az előző büntetés kitöltése és az újabb bűncselekmény elkövetése közt tíz évnél több idő nem telt el. (17.745/1891.)

A feltételes szabadságra bocsátottak hátralevő büntetési idejük — életfogytig tartó fegyházra ítéltek *négy*

---

[2] Tauffer („A szabadságvesztés különféle nemeinek végrehajtása" 48. l.) kifogásolja ezt a rendelkezést, mert vannak csekély súlyú fegyelmi vétségek, amelyek nem rosszakaratból erednek s a javulás feltevésének nem mondanak ellen.

Az ig.minisztérium konkrét esetekben gyakran tesz kivételt e szabály alól; ha pedig a fegyelmi vétség elkövetése óta hosszabb idő telt el, elrendeli a felt. szabadságra bocsátást akként, hogy annak kezdőnapja az egy év letelte utáni nap legyen.

év — elteltéig tartózkodási hely, viselet és életmód tekintetében külön rendőri szabályok alatt állanak, melyeknek megsértése esetében feltételes szabadságukat az ig.-miniszter visszavonhatja. (Btk. 50. § 1. bek.) Kötelesek ennélfogva az igazolványukban kijelölt községben tartózkodni s azt csupán előzetes hatósági (szolgabírói, rendőrkapitányi) engedély alapján hagyhatják el. Megérkezésük után nyomban jelentkezniük kell a tartózkodásra kijelölt hely elöljáróságánál (rendőrkapitányi hivatalnál) és magukat annak felügyelete alá helyezni tartoznak ; az elöljáróságnál történt jelentkezés után három napon belül az illetékes csendőrőrsnél is személyesen jelentkezniük kell. (21.578/1898.) Ezenfelül az igazolványban meghatározott napokon (minden 2 vagy 3 hónapban egyszer) az elöljáróságnál, illetőleg a rendőrkapitányságnál személyesen megjelenni s addigi viselkedésükről bizonyítvány kiállítását kérni, végül hátralevő büntetési idejük eltelte után — életfogytig tartó fegyházra ítéltek négy év elteltével — igazolványukat ugyanott bemutatni s annak a letartóztató intézet vezetőségéhez megküldését kérni kötelesek. Idézésre az elöljáróság (rendőrkapitányság) előtt bármikor haladéktalanul meg kell jelenniük. Rendetlen és henye életmódtól feltétlenül tartózkodniuk kell. Külföldre utazás céljából *útlevelet* nem kaphatnak.[3] Egyébként a feltételes

[3] Az 1903:VI. tc. 4. §-a szerint az *útlevél* kiadása megtagadható attól, aki ellen szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt bűnvádi eljárás van folyamatban, nemkülönben az elítéltektől is büntetésük végrehajtása előtt. Ennek a törvénynek végrehajtásáról szóló 70.000/1904. B. M. sz. belügyminiszteri rendelet 4. §-a értelmében a feltételes szabadságra bocsátottaktól is megtagadható az útlevél kiadása; de ha oly méltánylást érdemlő körülmény forog fenn, mely a külföldre utazást indokolja, a nélkül, hogy ezáltal az igazságszolgáltatás érdeke veszélyeztetnék s ha ezt a körülményt a kir. ügyészség (kir. járásbíróság) bizonylatával igazolja a kérelmező, akkor a feltételes szabadságon levő is kaphat útlevelet.

Ámde a felt. szabadságra bocsátottak külföldre távozása minden körülmények közt beleütközik az igazságszolgáltatás érdekébe, mert külföldön nem helyezhető az elítélt rendőri felügyelet alá s a büntetésből kiállott-

szabadságra bocsátott egyén teljesen szabad ember, aki összes magánjogait gyakorolhatja és védkötelezettségét is teljesítheti.[4] (2106/1880. sz. r. VIII. mell. 11. és 14. p.)

Amennyiben az igazolványban kijelölt állandó tartózkodási helyét rendes foglalkozásánál fogva (mint fuvarozó, gépkocsivezető, vásári árus stb.) naponként vagy néhány napi időtartamra el kellene hagynia, erre kellő igazolás után engedélyt kaphat a rendőrhatóságtól s ilyen esetben a megérkezés helyén való jelentkezés kötelessége alól mentesíthető; az engedély megadásakor azonban az állandó tartózkodási helyén illetékes rendőrhatóság kötelezheti őt arra, hogy az igazolványban megjelölt jelentkezési napokon felül más időpontokban is jelentkezzék előtte (36.000/1931).

II. Feltételes szabadságra bocsátás iránt sem hivatalból, sem másnak, mint a letartóztatottnak kérelmére tárgyalás nem indítható.

A kérelmet a letartóztatási intézet vezetője előtt szóbelileg kell előadni s azt a büntetés harmadik negyedrészének elteltét egy hónappal megelőző időponttól kezdve

---

nak csak annyi időt lehet tekinteni, amennyit rendőri felügyelet alatt töltött az elítélt. Ezért a 2363/1891. I. M. sz. rendelet ki is mondta annakidején, hogy a külföldre utazást megengedni nem lehet.

[4] *Tauffer* (fent idézett műve 48. l.) külföldi szakférfiakra hivatkozva helyteleníti, hogy a feltételes szabadságra bocsátott egyén védkötelezettségét is teljesítheti, mert ez ellenkezik az intézmény céljaival és természetével s nem érdeke a hadseregnek sem.

Fayer László („A magyar büntetőjog kézikönyve" 168. l.) nem osztozik ebben; szerinte, ha kibocsátják a fegyencet, vége a büntetésnek s az elengedett büntetés csak úgy éled fel, ha a kibocsátott inkorrektül viselkedik; némelyek a kizártságot még előnynek vennék, már pedig nincsen ok ily egyéneket előnyben részesíteni.

Magam Tauffernek és *Finkey*-nek, valamint *Ullmann* müncheni jogtanárnak a Taufferéval azonos álláspontját fogadom el. Aki katonai szolgálatot teljesít, azt nem lehet rendőri felügyelet alá helyezni. A szigorú katonai fegyelem alatt álló egyén nincsen saját morális erejére utalva s így magatartása nem bizonyítja, hogy akaratereje képes megóvni őt a rendetlen életmódtól, munkakerüléstől, iszákosságtól és visszaeséstől.

mindenkor el kell fogadni. Előbb vagy valamely felt. szabadságra a fent felsorolt okokból nem bocsátható letartóztatott részéről előterjesztett kérelmet hivatalból vissza kell utasítani. Egyébként a kérelemről jegyzőkönyvet vesznek fel s abba a lelkész és tanító — orsz. büntetőintézetekben az ellenőr és a gondnok is — beírja „pártoló" vagy „elutasító" véleményét. A jegyzőkönyvet a letartóztató intézet vezetője (fogházvezető tiszt, igazgató) saját indokolt véleménye kíséretében és a kérelmezőre vonatkozó ítéletekkel, az értesítőjegyzékkel és a fegyelmi-könyv kivonatával felszerelve tárgyalás végett a felügyelőbizottság elé terjeszti.

Ha az ítéletben vagy az értesítőjegyzékben az elítélt büntetett előéletűnek van feltüntetve, a kir. ügyésznek (igazgatóságnak) tüzetesen meg kell állapítania, hogy milyen bűncselekményért volt a folyamodó elítélve és mikor töltötte ki előző büntetését. (17.745/1891.)

A járásbírósági fogházban letartóztatott egyének kérelmét a járásbíróság vezetője a kellő okiratokkal felszerelve és saját véleménye kíséretében közli a kir. ügyészség vezetőjével, aki az ügyet a felügyelőbizottság legközelebbi ülésén előterjeszteni köteles. (2106/1880. sz. r. VII. melléklete.)

Felügyelő-bizottságot minden kir. törvényszék székhelyén kell alakítani. Tagjai: a törvényszék elnöke, illetőleg helyettese, a kir. ügyészség vezetője vagy helyettese, az igazgató (felügyelő), a lelkész, a tanító és a törvényhatóság közigazgatási bizottsága által megválasztott két egyén. (Btk. 43. §.)

A lelkészek és tanítók azokban az ügyekben járhatnak el mint bizottsági tagok, amelyek az általuk lelki gondozásban vagy rendes tanításban részesített egyénekre vonatkoznak.

Ha ugyanazon a letartóztatási helyen két közigazgatási bizottság (megyei és városi) gyakorolja a vizsgálatot, a felügyelő-bizottságba mindegyik egy-egy tagot választ.

A bizottság elnöke a törvényszéki elnök vagy helyettese; ő alakítja meg a bizottságot és gondoskodik annak

számára jegyzőről, akit a vezetése alatt álló törvényszék fogalmazási vagy kezelési személyzetéből esetről-esetre jelöl ki, de az igazgatóval egyetértően a büntetőintézet hivatalnokai közül is alkalmazhat.

A bizottság havonként legalább egyszer az elnök által kijelölt helyen és napon tartja rendes ülését ; szükség esetén rendkívüli ülést is tarthat. Az a felügyelő-bizottság, melynek hatósági területén a törvényszéki fogházon kívül orsz. büntetőintézet is van, a törvényszék székhelyén tartott rendes havi ülésén felül minden hónapban egyszer az említett büntetőintézetben is tart ülést. A büntetőintézet igazgatósága minden hónap elején értesíti az illetékes felügyelőbizottság elnökét arról, hogy az elítéltek közül hányan terjesztettek elő jogszerűen kérelmet felt. szab.-ra bocsátás iránt ; ha ilyen kérelem nem merült fel, a felügy.-bizottságnak a kiszállást mellőznie kell. (18.589/1933.)

Ha a közigazgatási bizottság által kiküldött tagok szabályszerű megidézés ellenére nem jelentek meg az ülésen, a felügyelő-bizottság nélkülük is hozhat érvényes határozatot. (20.680/1922.)

Az előadói tisztet az illető letartóztató intézet felügyelője (kir. ügyész, igazgató) látja el, aki előadásához indokolt szavazatát is kapcsolja. Ezt követi a többi tagok tanácskozása és szavazása. A bizottság javaslata csak pártoló vagy elutasító lehet; nézeteltérés esetében az eltérő véleményeket indokolni kell. A határozatot az elnök a szavazatok többsége alapján mondja ki. Ha a szavazók száma páros, szavazatmegoszlás esetében az a vélemény válik határozattá, amelyhez az elnök járult. A bizottság minden elébe terjesztett és hatáskörébe tartozó ügyben azon az ülésen, melyen az ügy bejelentetett, tartozik érdemleges határozatot hozni, illetve javaslatát az ig.-minisztériumnak megtenni. A bűnösség fokának és a büntetés mértékének, úgyszintén az elítéltre vagyoni viszonyaiból háramló előnyöknek és hátrányoknak mérlegelése nem lehet a javaslat alapja; e részben kizáróan a folyamodó

személyes viszonyai és a letartóztatás alatt tanusított viselete irányadók. Megállapodásait a bizottság a kérelmi jegyzőkönyvbe véteti be s azt a fent említett okiratokkal együtt a kir. ügyész, illetve az igazgató 3 nap alatt felterjeszti az ig.-minisztériumhoz ; az utóbbinak határozatát haladéktalanul foganatosítja s erről a felügyelő-bizottságnak a legközelebbi ülésen jelentést tesz.

Ha a kérelmet az ig.-miniszter „egyelőre" elutasítja, akkor az a büntetés $^7/_8$ *részének* — életfogytig tartó fegyházra ítéltek részéről *két évnek* — elteltével még egyszer ismételhető. A második kérelmi jegyzőkönyvet csak abban az esetben kell felmutatni a felügyelő-bizottságnak, ha ez az első tárgyalás alkalmával elutasító véleményt nyilvánított ; ellenkező esetben azt az első kérelmi jegyzőkönyvvel és mellékleteivel felszerelve közvetlenül az ig.-minisztériumhoz terjesztik fel.

Az egyszerűen vagy már két ízben elutasított kérelem ismételt felvételére csak az ig.-miniszternek a letartóztató intézet megvizsgálására időszakonként kiküldött biztosa (törvényszéki fogházban a kir. főügyész) van jogosítva.

Ha a folyamodó kérelmének tárgyalása idején fegyelmi vétséget vagy büncselekményt követ el, vagy erkölcsi hanyatlásának feltűnő jeleit szolgáltatja, avagy régebben elkövetett s szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt újabb bírói eljárást tesznek ellene folyamatba, végre ha katonai szökevénynek bizonyulna, az ig.-miniszternek feltételes szabadságra bocsátást engedélyező rendeletét vele közölni nem kell, hanem a foganatosítás felfüggesztése mellett felterjesztést kell tenni további intézkedés végett az ig.-minisztériumhoz.

Az elítélt ellen megállapított és behajthatatlan pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetést a felt. szabadságra bocsátást engedélyező rendelet kézhezvételétől számítva akkor is végre kell hajtani, ha a főbüntetésül megállapított szabadságvesztésbüntetés $^3/_4$ részének kitöltése után az említett rendelet kézhezvételéig annyi idő

telt el, amennyi megfelel a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetésnek. Ennélfogva olyan esetben, ha a kérelmező ellen pénzbüntetés is van megállapítva, a felterjesztő jelentésben meg kell említeni, hogy a pénzbüntetés befizettetett- vagy behajtatott-e. (17.745/1891.)

A feltételesen szabadságoltat *igazolvánnyal* (mintáját lásd 2106/1880. sz. r. VIII. mellékletében) s jövő feladataira és esetleges kötelességszegésének következményeire vonatkozó figyelmeztetéssel bocsátják el a letartóztató intézetből. Az igazolványban feltüntetik azt a községet vagy várost, mely az elbocsátott részére állandó tartózkodási helyül jelöltetett ki, továbbá azokat a napokat, amelyeken a helyi hatóságoknál megjelenni köteles. Egyébként az elbocsátás — ruhák, értékek kiadása stb. — ugyanúgy történik, mint a véglegesen szabadulóké. Ha az elítélt elveszti az igazolványt, másodlatot kell számára kiállítani. (33.164/1932.)

A feltételes szabadságra bocsátásról az intézet vezetősége értesíti azt a kir. ügyészséget, rendőrhatóságot (községi elöljáróságot, rendőrkapitányi hivatalt) és csendőrkerületi parancsnokságot, melynek területéhez tartozik az elbocsátott részére állandó tartózkodási helyül kijelölt község; a rendőrhatóságot egyben megkeresi aziránt, hogy a szabadságolt megérkezéséről vagy elmaradásáról nyomban értesítse őt, későbbi magaviseletéről az igazolványban megjelölt időpontokban kiállítandó bizonyítványokat küldje meg neki s ha a tartózkodási hely megváltoztatására kap engedélyt a szabadságolt, azt szintén közölje vele.

Abban az esetben, ha a szabadságolt megszegi a rendőri felügyeleti szabályokat (a jelentkezést elmulasztja, ismeretlen helyre távozik, rendetlen életmódot folytat vagy újabb bűncselekményt követ el), az ig.-miniszter visszavonhatja a feltételes szabadságot; erről tehát a közigazgatási hatóság vagy a kir. ügyészség a feltételes szabadság visszavonása végett haladéktalan jelentést tesz

az ig.-minisztériumnak. (2106/1880. sz. r. VII. és VIII. mell. 21.578/1898.)

Sürgős esetben (valamely régebben vagy újabban elkövetett bűncselekmény vagy szökési kísérlet miatt) joguk van a közigazgatási hatóságoknak és a kir. ügyészségeknek a felt. szabadságra bocsátott egyént rögtön letartóztatni; erről és a letartóztatás okáról azonban további intézkedés végett nyomban jelentést kell tenniük az ig.-minisztériumnak. Ennek a letartóztatásnak idejét a felt. szabadság visszavonása esetében a még kiállandó büntetés tartamába be kell számítani. (Ilyen esetben visszavonhatja az ig.-miniszter a felt. szabadságot akkor is, ha a letartóztatás okáról csak a büntetési idő eltelte után értesült; mert a letartóztatással már tényleg megtörtént a visszavonás s a miniszter voltaképpen csak jóváhagyja ezt.)

A feltételes szabadság visszavonása után az ítéletben megállapított büntetés megszakított végrehajtását folytatni kell; a szabadságon töltött idő nem számítható be a büntetésbe.

Ha a visszavonás után bizonyos idő eltelt s azalatt az elítélt jóviseletével alapos reményt nyujtott a javulásra, kérelmére és a felügyelő-bizottság meghallgatása után a büntetési időn belül újra feltételes szabadságra bocsátható. (Ezt sem a törvény, sem a rendeletek nem zárják ki. Az ellenkező felfogás mellett annak, aki életfogytig tartó fegyházra van elítélve, — ha felt. szabadságát bármely okból, pl. kihágás miatt, visszavonták, — a legjobb viselkedés esetében is élete fogytáig kellene a büntetőintézetben maradnia s legfeljebb kegyelem útján szabadulhatna ki.)

Ha a büntetési idő a felt. szabadság visszavonása nélkül telt ki, a büntetést kiállottnak kell tekinteni.[5] (Btk. 50., 51. §.)

[5] Ha a szabadságolt a büntetési idő elteltekor az utolsó jelentkezést elmulasztja s akkor derül ki, hogy időközben újabb bűncselekményt köve-

b) Dologházba utaltak feltételes szabadságra bocsátása

I. Ha a *közönséges dologházba* utalt egyén már eltöltött ott egy évet, a fogház főnöke hivatalból véleményes jelentést tesz a felügyelő hatóságnak arról, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátható-e.

Minden dologház mellett külön *felügyelő-hatóságot* kell felállítani. Ennek elnökét és tagjait az ig.-miniszter a kir. ítélőtábla elnökének a kir. főügyész meghallgatásával tett javaslata alapján a bíróság, ügyészség és rendőrhatóság tagjai, valamint a dologház vezetői és más alkalmas egyének közül 3 év tartamára nevezi ki. A tagok száma ötnél kevesebb és tíznél több nem lehet. Az elnököt akadályoztatása esetében az ig.-minisztertől, esetleg az elnöktől kijelölt tag helyettesíti. Az elnök és a tagok állása tiszteletbeli. Első ízben történő kinevezésükkor — ha nem köztisztviselők — a felügyelő-hatóság székhelye szerint illetékes törvényszék elnöke előtt hivatali esküt vagy fogadalmat tesznek.

A dologházba utaltak feltételes szabadságra bocsátása tárgyában első fokon nem az ig.-miniszter, hanem a felügyelő-hatóság határoz; de határozata ellen a kir. ügyészség, a fogház főnöke és az elítélt 8 napon belül az ig.-miniszterhez folyamodhatik s ez a folyamodás felfüggeszti a határozat végrehajtását.

---

tett el, vagy a felügyeleti szabályokat megszegte (pl. azzal, hogy ismeretlen helyre távozott), a felt. szabadság visszavonásának a Btk. 50. § 3. bek.-e folytán nincs helye. (A 33.677/1891. sz. r. — M. VI. 443 .l. — téves, mert ellentétben van a Btk. 50. §-ának 3. bek.-ével.) Megfelelőbb volna tehát olyan rendelkezés, hogy a felt. szabadság a büntetési idő elteltét követő hat hónapig (eshetően egy évig) vonható vissza; a büntetést pedig abban az esetben kell kiállottnak tekinteni, ha a büntetési idő a nélkül telt el, hogy a szabadságolt egyén a felt. szabadság visszavonására okot szolgáltatott volna. Nem az a lényeges ugyanis, hogy megtörtént-e a visszavonás a büntetési idő elteltéig, hanem az, hogy okot adott-e a szabadságolt a büntetési idő alatt a kedvezmény visszavonására.

A dologházba utalt feltételes szabadságra csak abban az esetben bocsátható, ha legalább egy évet töltött a dologházban, kellő szorgalmat s jóviseletet tanusított és egyéniségének átalakulása folytán alapos reményt nyujt arra, hogy szabadonbocsátása esetében munkás és rendes életmódot fog folytatni, végül, ha számára megfelelő munka biztosítva van. Azt, hogy a beutalt kellő szorgalmat és jóviseletet tanusított, csak akkor lehet igazoltnak tekinteni, ha befogadásától — illetőleg újabb határozathozatal esetén a megelőző határozathozataltól — számítva annyi szorgalmi jegyet szerzett, hogy azok átlaga a havi 18-at, ha pedig iskolai oktatásban nem részesült, a havi 16-ot eléri.

A felt. szabadságra bocsátás megtagadása esetében a felügyelő-hatóság újból csak valamely tagjának, a fogház főnökének vagy az ig.-miniszter kiküldötteinek javaslatára, avagy a beutaltnak, vagy hozzátartozójának a megtagadás után legalább 6 hónap elteltével előterjesztett kérelmére határoz.

Azt a beutaltat, aki a dologházban *öt évet* töltött, hivatalból feltételes szabadságra kell bocsátani. Evégből a fogház főnöke az öt év eltelte előtt idejekorán köteles a felügyelő hatósághoz szabályszerű javaslatot terjeszteni a felt. szabadságra bocsátás iránt.

Ajánló javaslataiban a fogház főnökének megfelelő munkaalkalmat kell megjelölnie a beutalt számára. E végből a felügyelő-hatóság támogatásával és a munkaközvetítő intézetek igénybevételével állandóan nyilvántartja a rendelkezésre álló munkaalkalmakat. A munkaalkalom megjelölésénél köteles a beutaltat meghallgatni és annak esetleg eltérő óhaját a felügyelő-hatósággal közölni.

Abban a határozatban, amellyel a dologházba utaltat felt. szabadságra bocsátja, egyúttal kijelöli a felügyelő-hatóság azt a községet, amelyben a szabadságoltnak tartózkodnia kell ; az utóbbinak kérelmére azonban a felt. szabadságra bocsátás tartama alatt indokolt esetben más tartóz-

kodási helyet is jelölhet ki. Ha a beutalt valamely községből ki van tiltva, tartózkodási helyéül ezt a községet kijelölni nem lehet.

A szabadonbocsátásról a fogház főnöke értesíti a felügyelet gyakorlása végett a kijelölt tartózkodó hely rendőrhatóságát, a szabaduló illetékes lelkészét és az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatalt; ezeken felül, ha a kijelölt községben patronázs-egyesület van, értesíteni kell azt is, ha pedig a beutalt valamely községből ki van tiltva, ennek a községnek rendőri hatóságát is.

A felt. szabadságra bocsátás tartama *egy év*. A szabadságolt tehát egy éven át rendőri felügyelet alatt áll; köteles a részére kijelölt tartózkodó helyre menni s ott a kijelölt munkaadónál, valamint a rendőrhatóságnál jelentkezni; tartózkodó helyét állandóan csak a felügyelő hatóság engedélyével változtathatja meg, ideiglenesen pedig csak a rendőrhatóság engedélyével távozhatik onnét. Köteles rendes és munkás életmódot folytatni, szeszes italoktól és minden kicsapongástól tartózkodni. Erre őt szabadon bocsátása előtt figyelmeztetni kell s távozásakor *igazoló könyvecskével* kell őt ellátni, melyet állandóan magánál tartani köteles.

Ha a felt. szabadság egy évi tartama kifogástalanul telik el, a rendőrhatóság ezt a felügyelő-hatóságnak bejelenti s a szabadonbocsátás *véglegessé* lesz.

Ha a szabadságolt külföldi és a bíróság őt az országból *kiutasításra* is ítélte, feltételes szabadságra bocsátásának elrendelése esetében szabadlábra helyezés helyett át kell adni őt a kiutasítás foganatosítása végett az illetékes, rendőrhatóságnak, amely az elítéltet az ország területéről eltoloncolni köteles. Ilyen esetben munkaalkalom megjelölésére és tartózkodási hely kijelölésére természetesen nincs szükség. Igazoló-könyvecske helyett a feltételes szabadságra bocsátás elrendelését is feltüntető kényszerútlevéllel kell az elítéltet ellátni. A felt. szabadságra bocsátás egy évi időtartamának elteltével, ha időközben újabb intézkedés

nem történt, rá kell vezetni az elítélt törzskönyvi lapjára, hogy a szabadon bocsátás véglegessé vált.

A felügyelő-hatóság a felt. szabadságra bocsátottakat nyilvántartja. Ha a szabadonbocsátás végleges lesz, vagy ha az elítéltet visszaszállítják a dologházba, úgyszintén, ha az elítélt meghal, törülni kell őt a nyilvántartásból. Mind e körülményekről az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatalt is értesíteni kell.

Ha a szabadságolt felt. szabadságon léte alatt bűntettet vagy vétséget követett el, iszákos, erkölcstelen vagy munkakerülő életmódot folytatott, vagy a felügyeleti szabályokat más módon súlyosan megszegte, tartózkodási helyének rendőri hatósága, ha előzetes letartóztatása helyet foghat, előzetesen letartóztatja őt, különben pedig őrizetbe veszi és haladéktalanul, legfeljebb 48 óra alatt, jelentés kíséretében átadja a közveszélyes munkakerülők ügyében eljárásra hivatott járásbíróságnak; egyidejűen pedig értesíti erről a felügyelő-hatóságot is.

A járásbíróság — ha a szabadságolt bűntettet vagy vétséget nem követett el s így csak a dologházba visszaszállítása kérdésében kell határozni — tárgyalást tűz ki és határoz az őrizetbevétel fenntartása vagy megszüntetése felől. A nyilvános tárgyaláson, melyről a felügyelő-hatóságot is értesíteni kell s mely a szabadságoltnak és a kir. ügyészség képviselőjének jelenléte nélkül meg nem tartható, a járásbíróság a tények megállapítása után végzést hoz, amellyel a szabadságoltat a *dologházba visszautalja*, vagy a feltételes szabadságot fenntartja.

Ha a szabadságolt bűntettet vagy vétséget követett el, a járásbíróság átteszi az ügyet az illetékes bírósághoz.

A visszaszállított legalább egy, de legfeljebb öt évet tölt a dologházban s ugyanazok a szabályok irányadók reá nézve, mint arra, akit a dologházba először szállítottak be. (1913 : XXI. tc. 13—16. §, 62.000/1916. sz. r. 29—37. és 39—41. §, 4600/932.)

II. Ha a *szigorított dologházi őrizetnek* az ítéletben megállapított legrövidebb tartama eltelt, a beutalt az ig.-miniszterhez folyamodhatik és tőle feltételes szabadságra bocsátását kérheti; ha ezt az ig.-miniszter nem találja teljesíthetőnek, az elítélt kérését minden következő évben egyszer megismételheti.

A szigorított dologház mellett az elnökkel együtt három tagból álló *felügyelő-hatóságot* kell szervezni. Ennek elnökét és egyik tagját ama kir. ítélőtábla elnöke, amelynek területén a szigorított dologház fekszik, a felügyelete alatt álló kir. bíróság tagjai közül, másik tagját pedig a kir. főügyész a kir. ügyészség tagjai közül nevezi ki. A felügyelő-hatóság előadója a szig. dologház igazgatója.

Ez a hatóság minden évben legalább egyszer ülést tart a szig. dologházban a végből, hogy a beutaltak feltételes szabadságra bocsátás iránti folyamodásai felől véleményt nyilvánítson.

Az elítéltnek idő előtt előterjesztett kérelmét az igazgatónak hivatalból vissza kell utasítania. Ha a visszautasításra nincsen ok, az igazgató a kérelem tárgyában a házitanács legközelebbi — szükség esetén rendkívüli — ülésén meghallgatja az intézeti tisztviselők, különösen a lelkész, a tanító, az orvos és az őrparancsnok véleményét. Ezután az igazgató a kérelemről készült jegyzőkönyvet a folyamodóra vonatkozó ítéletekkel, értesítő jegyzékkel és fegyelmi könyvkivonattal felszerelve a felügyelő hatóság legközelebbi ülésén átadja a felügyelő-hatóság elnökének és a kérelem tárgyában véleményét előterjeszti. A vélemény megokolásában tüzetesen ki kell fejteni azokat az okokat, amelyekből — tekintettel az elítéltnek a szig. dologházban tanusított magaviseletére és szorgalmára — alaposan lehet következtetni az elítélt jövőbeli magatartására.

A felügyelő-hatóság köteles a folyamodót szóval meghallgatni. (Eljárását egyebekben maga állapítja meg.)

Az ülés után az igazgató a felügyelő-hatóság írásba foglalt javaslatát a kérelmi jegyzőkönyvvel és az ahhoz csatolt iratokkal együtt az ig.-minisztériumhoz haladéktalanul felterjeszti.

Az ig.-miniszter a beutaltat az őrizet legrövidebb tartamának elteltével a felügyelő-hatóság meghallgatása után feltételesen szabadságra bocsátja, ha a dologházban tanusított magaviseletéből és a munkában kifejtett szorgalmából alaposan lehet arra következtetni, hogy szabadonbocsátása esetében a jogrendet és a közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja s munkás és rendes életmódot fog folytatni.[6]

Ha a felügyelő-hatóság az elítélt felt. szabadságra bocsátását két egymást követő évben kétszer egymásután

---

[6] A II. Bn. a feltételes szabadság intézményét a szigorított dologházra ítéltekre a Btk. rendelkezéseitől függetlenül szabályozza; a Btk. 49. §-a tehát itt nem alkalmazható. Ha ugyanis a szig. dologházra ítélt visszaeső bűntettes és külföldi polgár nem volna felt. szabadságra bocsátható, akkor rájuk nézve a szig. dologház minden esetben életfogytig tartó büntetés volna s a legrövidebb tartam megállapításának nem volna értelme. Ami a külföldit illeti, valószínű ugyan, hogy ez a rendőri felügyelet szabályainak nem fogja magát alávetni, hanem szabadlábra kerülte után külföldre távozik; ezzel azonban megszegi a felügyeleti szabályokat s így a bíróság nyomozólevelet bocsáthat ki ellene, melynek alapján a szökevény visszatérése esetében visszaállíttatható a szig. dologházba.

Ha külföldi egyént szig. dologházon felül *kiutasításra* is ítéltek, az állandó gyakorlat szerint ugyanúgy kell vele szemben eljárni, ahogy a közönséges dologházba utalt és kiutasításra is ítélt külföldiek felt. szabadságra bocsátása esetében a kiutasítás végrehajtását a 4600/1932. sz. rendelet szabályozta. (Lásd fent.) Az ilyen elítéltet tehát a felt. szabadság elrendelése után szabadlábrahelyezés helyett — a II. Bn. 45. §-a (külön utasítás) alapján — át kell adni (a 29.601/1886. és 18.138/1908. sz. rendeletekben foglaltak figyelembevételével) a kiutasítás foganatosítása végett az illetékes rendőrhatóságnak, mely az elítéltet az ország területéről eltoloncolni köteles. Igazolvány helyett a felt. szabadságra bocsátás elrendelését is feltüntető kényszerútlevéllel kell az elítéltet ellátni. A felt. szabadságra bocsátás háromévi időtartamának elteltével, ha időközben újabb intézkedés nem történt, rá kell vezetni az elítélt törzskönyvi lapjára, hogy a szabadonbocsátás véglegessé vált.

javasolja, az ig.-miniszter a kérelmet el nem utasíthatja. Ilyen esetben az igazgatóságnak felterjesztő jelentésében külön ki kell emelnie, hogy másodízben javasolják a kérelem teljesítését; egyúttal hivatkoznia kell az első javaslat folytán kiadott elutasító rendelet számára is. (19.475/1931.)

A szabadságolt részére az ig.-miniszter külön utasításokat adhat.

A kérelem tárgyában hozott határozatát az ig.-miniszter foganatosítás végett közli az igazgatóval, aki annak tartalmáról a felügyelő-hatóságot legközelebbi ülésén értesíti.

Ha a folyamodó felt. szabadságra bocsátása elrendeltetett, az erre vonatkozó rendelet kézhezvételét követő nap reggelén az elítéltet szabadlábra kell helyezni s ki kell

---

Hogy a kiutasítás megfelelően legyen foganatosítható, az ügyészség köteles a főbüntetés — illetőleg a dologházi őrizet — végrehajtásának megkezdése előtt kihallgatni az elítéltet: hazájában vagy valamely közbeeső államban van-e ellene és milyen bűncselekmény miatt bűnvádi eljárás folyamatban, vagy egyébként vannak-e olyan körülmények, amelyek folytán reá különös hátrány származnék a hazatoloncolásból. A választ jegyzőkönyvbe kell foglalni és azt további utasítás adása végett az ig.-miniszterhez kell felterjeszteni. (Lásd az „Elbocsátás" c. fejezetet.) Az ig.-min., ha akadály nincsen, értesíti az ügyészséget, hogy a kiutasítás foganatosítása ellen észrevételt nem tesz; ellenkező esetben, — különösen ha olyan bűncselekmény miatt üldözik hazájában az elítéltet, amely miatt kiadatása engedélyezve nincsen — megkeresi a belügyminisztert, hogy az elítéltnek az ország területéről eltávolítását az általa alkalmasnak talált úton és módon, de a nélkül foganatosíttassa, hogy az elítélt saját hazája hatóságának adatnék át. (18.138/1908.)

Hasonló eljárást (átadást a rendőrhatóságnak) kell követni akkor is, ha az elítéltet — jóllehet külföldi állampolgár — a bíróság nem ítélte kiutasításra. Ilyenkor értesíteni kell a rendőrséget, hogy abban az esetben, ha a kiutasítást az 1903:V. tc. 10. §-a alapján a saját hatáskörében elrendeli, annak foganatosítása előtt szerezzen meggyőződést arról, vajjon az eltoloncolás nem járna-e az elítéltre azokkal a hátrányokkal, amelyekről a 18.138/1908. sz. r. II. 1. pontja szól; igenlő esetben azokról a 123.764—1926. VII. B. M. sz. rendeletre utalással jelentést kell tenni a belügyminiszternek, hogy az elítélt eltávolítását az ország területéről az általa alkalmasnak talált módon foganatosíttassa.

adni neki ingóságait, letét-pénzét és munkakeresményét; egyszersmind el kell látni őt az állandó tartózkodásra kijelölt helyet és jelentkezési valamint egyéb kötelességeit feltüntető könyvalakú *igazolvánnyal.* (Egyebekben a felt. szabadságra bocsátásnak a Btk. alapján történő felt. szabadságra bocsátáséhoz hasonló módozatait lásd a 15.000/1930. sz. rendeletben.)

Ha a folyamodó kérelmének tárgyalása idején bűntettet, vétséget vagy fegyelmi vétséget követ el, a felt. szabadságra bocsátást engedélyező rendelet végrehajtását fel kell függeszteni s további intézkedés végett felterjesztést kell tenni az ig.-minisztériumhoz.

A feltételes szabadságra bocsátás tartama *három év.*

Ha a szabadságolt ez alatt az idő alatt munkás és rendes életmódot folytat, a szabadonbocsátás *véglegessé válik;* ha ellenben erkölcstelen, iszákos vagy munkakerülő életmódot folytat, vagy a felügyeleti szabályokat más módon súlyosan megszegi, a kir. ügyészség a rendőrhatóság jelentése alapján indítványt terjeszt az elé a bíróság elé, amelyik őt szigorított dologházba utalta. A bíróság e tények megállapítása után elrendelheti a visszaszállítását a szig. dologházba; ily határozat hozatala előtt tárgyalást kell tartani és arra a kir. ügyészséget, valamint az elítéltet meg kell idézni. A bíróság jogerős határozatát az ügyészség felterjeszti az ig.-minisztériumhoz.

Az ilyen módon visszaszállított egyén a visszaszállítás elrendelésétől számított öt év eltelte előtt feltételes szabadságra újból nem bocsátható.

Ha a szabadságolt a feltételes szabadság ideje alatt bűntettet vagy vétséget követ el, emiatt az eljárás annak a bíróságnak a hatáskörébe tartozik, amelyik az elítéltet szigorított dologházba utalta.[7]

(II. Bn. 39., 44—47. §.)

[7] Ha ilyen esetben a bíróság nem utalja az elítéltet újból szig. dologházba, hanem határozott tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítéli őt (1928. évi X. tc. 47. § 3. bek.), ez az ítélet nem érinti a feltételes szabadságra

bocsátás hatályát. A felt. szabadság tehát nem válik véglegessé mindaddig, amíg ideje egészen le nem telt és szabadulása után az elítélt folytatni köteles a szig. dologházból feltételesen szabadon bocsátottakra előírt jelentkezéseket. Ilyenkor a felt. szabadság idejébe nem lehet beszámítani azt az időt, amíg az újabb ítélettel kiszabott szabadságvesztésbüntetésnek, valamint az azt megelőző és a büntetésbe be nem tudott előzetes letartóztatásnak vagy vizsgálati fogságnak végrehajtása, úgyszintén az ilyen büntetéssel kapcsolatban elrendelt felt. szabadságra bocsátás ideje tartott. (4865/1933.) A szabadságvesztésbüntetés kitöltése után a kir. ügyészség vezetőjének be kell jegyeztetnie a szabaduló elítélt igazolványába a szig. dologházból történt felt. szabadságra bocsátás lejárati idejének új határnapját, valamint az új jelentkezési napokat is s erről értesítenie kell a szig. dologház igazgatóságát és figyelmeztetnie kell az elítéltet, hogy a rendőrhatóságoknál továbbra is jelentkezni köteles. (4856/1934.)

F) Nyilvántartás

I. A bűnvádi úton jogerősen elítéltekről nyilvántartó lajstromot *(casier judiciaire)* vezetnek. (1897 : XXXIV. tc. 26. §.) A m. kir. államrendőrség budapesti főkapitánysága mellett létesített *orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatal* feladata ez, melynek a kir. ügyészségek és járásbíróságok küldik meg az elítélésről kiállított büntetőlapot.

Közveszélyes bűncselekmények (pénzhamisítás, az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló bűntettek és vétségek, hűtlenség, kivándorlásra csábítás, szemérem elleni bűntettek és vétségek, kerítés, kettős házasság, gyilkosság, szándékos emberölés, kitétel és elhagyás, magzatelhajtás, kábító és robbantó szerek előállítása és használata, lopás, rablás, zsarolás, sikkasztás, orgazdaság, bűnpártolás, csalás, okirathamisítás, gyujtogatás, uzsora, közveszélyes munkakerülés és koldulás) miatt letartóztatottakról a kir. ügyészségnek, illetve járásbíróságnak — Budapesten a m. kir. államrendőrségnek — *ujjnyomatot* is kell felvétetnie (daktiloszkópia) s ha ezek az egyének, mint üzletszerű vagy szokásos bűntettesek, közveszélyesek is (zsebmetszők, vásári tolvajok, kóbor cigányok stb.) vagy kilétük meg nem állapítható, a kir. ügyészség (Budapesten az államrendőrség) *fényképet* is készíttet róluk s megküldi azt az ujjnyomattal együtt az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatalnak. Mindez az első letartóztatás alkalmából történik, akár előzetes letartóztatásról vagy vizsgálati fogságról, akár büntetésmegkezdésről van szó.

A szökésben levő terheltekről és elítéltekről a nyomozólevelet, személyleírás-körözést vagy elfogató parancsot ki-

bocsátó hatóság *figyelőlapot* is állít ki az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatal részére.

Az orsz. bűnügyi nyilvántartásból büntető ügyekben az eljáró hatóságok és közegeik értesítést nyernek. (24.300. 1908. I. M. és B. M. és 43.800/1930.)

II. A vizsgálóbíró, a megbízott járásbíró vagy a vádtanács által elrendelt, fenntartott vagy meghosszabbított *előzetes letartóztatás* tartamát a kir. ügyészség vezetője köteles nyilvántartani és a szükséges indítványokat is ő teszi meg a végből, hogy a törvényes időtartamon túl senki se maradjon előzetes letartóztatásban. E nyilvántartás céljából *határidőnaplóba* jegyzik be azt a napot, melyen a szükséges indítványt kell tenni, úgyszintén azt a napot is, melyen az előzetes letartóztatásnak leghosszabb tartama lejár.

Az előzetes letartóztatottakról *névjegyzék* vezetése is kötelező s abban a nyomozások és vizsgálatok lajstromának folyószámát, továbbá az előzetes letartóztatás lejáratának napját, valamint azt is feltüntetik, hogy a tartam meghosszabbítható-e. (Bp. 147. §.) A névjegyzéket minden hónap első napján, az akkor előzetes letartóztatásban levő terheltekről újra kell kiállítani. Ha a terheltet szabadlábra helyezik, ellene vizsgálati fogságot rendeltek el, vagy a vádtanács további fogvatartását határozta el (Bp. 267. §), a terhelt nevét ki kell húzni a névjegyzékből (4600/1899. sz. r. — ügyészségi utasítás — 62. §-a).

Hasonló módon nyilvántartja az ügyészség vezetője a vizsgálati fogság lejáratát is. Ezt azonban a vizsgálóbíró is köteles határidőnaplójában nyilvántartani és a szükséges intézkedéseket a lejárat előtt megtenni ; ezenfelül névjegyzéket is vezet a vizsgálati foglyokról s abban a fogoly neve mellett az ügyszámot és a lejárat napját is feltünteti (42.200/1914. sz. r. — törvényszéki ügyvitel szabályai — 65. §).

III. Minden letartóztató intézetben *törzskönyvet* kell vezetni a letartóztatottakról.

A törzskönyvbe minden letartóztatottat befogadásától számított 24 óra alatt pontosan be kell jegyezni éspedig

személyleírásával, vezeték- és keresztneve (esetleges álnevei), vallása, életkora, születési helye, családi állapota, nyelvismeretei, rendes lakó- vagy utolsó tartózkodási és illetőségi helye s egyéb személyes viszonyai, — ha katona : csapatteste, — előélete, a befogadás napja és órája, az ítéleti adatok, a büntetés kezdő és utolsó napja s a szabadulási nap megjelölésével együtt ; utóbb pedig be kell jegyezni a törzskönyvbe a büntetés félbeszakítása esetén az új szabadulási napot, továbbá azt az időpontot is, melyben a letartóztatottat közvetítőintézetbe szállították vagy feltételes szabadságra bocsátották, végül pedig végleges elbocsáttatásának, esetleges megkegyelmeztetésének vagy halálának idejét. (Börtönr. 7. §, fegyhr. 7. §. A törzskönyv mintáját lásd az 5400/1899. sz. rendeletben. A szabadulási nap kiszámítását lásd a „Letartóztatás" c. fejezetben.) Szigorított dologházba utalás esetén a szabadulás napja helyett azt a napot tüntetik fel a törzskönyvben, melyen az elítélt feltételes szabadságra bocsátását kérheti ; tehát a szigorított dologházi őrizet ítéletileg megállapított legrövidebb tartamának a leteltét követő napot. (II. Bn. 49. §.)

Ha a bíróság a jogerős ítélet kiadmányait megküldi a kir. ügyészségnek, az utóbbi kiadja azokat a fogházvezetőnek, aki az ítélet alapján a törzskönyvnek addig ki nem töltött rovatait kitölteni, a többi rovatot az ítélet tartalmával összehasonlítani s ennek megtörténtét a törzskönyvben a kelet kitételével megjegyezni köteles. (6636/1885.)

A törzskönyvhöz betűrendes *névmutatót* kell vezetni. A letartóztatottak iratait (ítélet, értesítőjegyzék stb.) törzskönyvi számaik alatt kezelik. (5400/1899. ; börtönr. és fegyhr. 7. §.)

Az előzetes letartóztatottakról és a vizsgálati foglyokról, nemkülönben a közigazgatási hatóságok és polgári bíróságok határozata alapján letartóztatottakról *külön törzskönyv* vezetése kötelező. (Foghr. 101. § ; 2205/1894.)

Nem a bíróságnak, hanem más hatóságnak megkeresése vagy rendelete alapján a fogházba ideiglenesen be-

fogadott egyének letartóztatásáról a fogházfelügyelő külön nyilvántartást vezet s jelentést tesz a kir. ügyésznek. A törzskönyvbe ezeket csak akkor iktatja be, ha letartóztatásuk utóbb bíróilag is elrendeltetett. (Foghr. 5. és 101. §.)

A letartóztatottnak egyik intézetből a másikba átszállítása, a reá vonatkozó egyéb iratokon (ítélet stb.) kívül, *értesítőjegyzék* mellett történik, ami nem egyéb, mint a törzskönyvnek az illető letartóztatottra vonatkozó tüzetes kivonata. Az értesítőjegyzék adatai alapján törzskönyvezik a letartóztatottat a másik intézetben, feltéve, hogy nem ideiglenes elhelyezés (gyógykezelés, bizonyos munka elvégzése stb.) végett szállították oda, amely esetben új törzskönyvezésnek nincs helye. A bejegyzés előtt kikérdezik az átszállítottat s ha állításai lényegesen eltérnek a beszolgáltatott okiratokban foglaltaktól, a tévedés felderítése vagy a hiány pótlása végett az átszállító intézethez kell fordulni. (Foghr. 98. §; 6636/1885., 41.859/1890.)

Az értesítőjegyzék külső lapján fel kell tüntetni a magánelzárás idejét és a letartóztatott munkabeosztását.

A törzskönyv alapján készül a *szabadulási időmutató* annak feltüntetésére, hogy a naptár szerint egymást követő napokon kiket kell szabadlábra helyezni a letartóztatottak közül.

A magánelzárás kezdő és végső napjának nyilvántartása a *magánzárka-könyvben* történik.

Az őrparancsnok jegyzéket vezet arról is, hogy a zárkákba és munkatermekbe név szerint mely letartóztatottak vannak beosztva. (Házszab. III. 77. §.)

IV. A zárkákban az ágyak fölé táblácskát *(fejtáblát)* kell függeszteni s azon a letartóztatott törzskönyvi számát, valamint a büntetés kezdő és utolsó napját is fel kell tüntetni. A zárkafolyosón pedig minden lefoglalt zárka ajtaja mellé függesztett táblára *(számtábla)* a bent elhelyezett letartóztatott vagy letartóztatottak számát és osztályát jegyzik fel. Végül minden osztályon *összesített létszámtábla* függ, mely az illető osztályon elhelyezettek számát — a

kórházban levő betegek és a fegyelmi büntetés alatt állók számát is — feltünteti. (Foghr. 130. §; 6636/1885., börtönr. 52. § és fegyhr. 55. §.)

A rabokat és fegyenceket el kell látni a törzskönyv rájuk vonatkozó adatainak rövid kivonatát (név, bűntett, büntetés neme és tartama) tartalmazó lapocskával *(fejlap)*, amit a letartóztatott magánál tartani és a hivatali személyzet tagjainak kívánságára felmutatni köteles. (Börtönr. 52. §., fegyhr. 55. §.)

V. A büntetések megkezdésének *elhalasztása* és végrehajtásának *félbeszakítása* esetében a jelentkezésre kitűzött napot, az elsőfokban ítélt bíróság székhelyén kívül eső letartóztató intézetbe utalás (Bp. 512. §) esetén pedig az értesítésre kitűzött napot (lásd „A szabadságvesztésbüntetés nemei" c. fejezetet) gondosan nyilván kell tartani. (5800/1899. sz. r. 13., 14. §.)

A letartóztatottak számára érkező és a részükről elküldött *levelekről*, úgyszintén a hozzátartozók és idegenek *látogatásáról* pontos jegyzék vezetése kötelező. (Börtönr. 70. §, fegyhr. 71. §.)

A fegyelmi büntetések nyilvántartására szolgáló *fegyemi-könyvhöz* névmutatót is készítenek és pedig külön az elítéltekről és külön a többi letartóztatottról. A fegyelmi könyv illető lapszámát az elítélt törzskönyvi lapjára is fel kell jegyezni. (Foghr. 230. §.)

A feltételes szabadságra bocsátottakról nyilvántartási könyvet, a hivatalból visszautasított kérelmekről pedig külön jegyzéket is vezetnek és az utóbbit negyedévenként bemutatják a felügyelő-bizottságnak. De ezenfelül az elítélt törzskönyvi lapjára is feljegyzik a feltételes szabadságra bocsátást engedélyező miniszteri rendelet számát és keltét, a szabadság kezdő napját és tartamát, az állandó tartózkodásra kitűzött helyet, a szabadságoltnak ottani jelentkezéséről, magaviseletéről vagy haláláról időközben beérkező hatósági értesítések számát, keltét és kivonatát, azt a napot, melyen a büntetést kiállottnak kell tekinteni (Btk. 50. §),

esetleg a szabadságolást visszavonó miniszteri rendelet számát, keltét és az ennek folytán megváltozott végleges szabadulási napot is (2106/1880. VIII. melléklete).

Jegyzéket kell vezetni a *szökevényekről* is a szökés folytán tett intézkedések feltüntetésével.

VI. A letartóztató intézetek vezetői kötelesek minden letartóztatottat a befogadás és elbocsátás alkalmával *be-, illetve kijelenteni* a helyi rendőrhatóságnál. (1879 : XXVIII. tc. 3. § és 63.410/1930 B. M.) Ez a be- és kijelentés díjtalan lapokon történik. (64.826/1926. B. M.) Ahol rendőri bejelentőhivatal nincsen, ott ez a kötelesség csak a külföldi honos letartóztatottra terjed ki. (201.000/1925. B. M.)

A letartóztatási intézetekben történő születéseket és haláleseteket az igazgatóság, illetve az ügyészség elnöke írásban jelenti be az állami anyakönyvvezetőnek. (498—1901. I. M.)

Olyan letartóztatottaknak, akik a honvédség vagy csendőrség tényleges vagy nem tényleges (szabadságolt, szolgálatonkívüli vagy nyugdíjas) állományába tartoznak, a letartóztató intézetbe való befogadásáról, valamint kiszabadulásáról is értesíteni kell az illetékes katonai parancsnokságot és pedig a kiszabadulásról lehetően egy hónappal a szabadlábrahelyezés előtt, annak közlésével, hogy melyik községet jelölte meg a szabaduló tartózkodási helyéül. (5400/1899. sz. r. 16. §.)

Végül közalkalmazottak szabadságvesztésbüntetése megkezdésének és befejezésének napjáról — ha egyszersmind hivatalvesztésre elítélve nincsenek — az illetményeknek a büntetés tartamára való megszüntetése végett (Btk. 59. §) a kir. ügyészség (járásbíróság) a büntetés foganatbavétele után haladéktalanul értesíti az illetmények kiutalványozására hivatott hatóságot. (12.488/1902.)[1]

[1] Az orvos, lelkész és tanító részéről vezetendő nyilvántartásokat lásd az „Egészségügy", „Erkölcsi támogatás" és „Szellemi gondozás" c. fejezetekben. A börtönügyi igazgatás nyilvántartását (iktató, pénznaplók stb.) lásd a „Börtönügyi igazgatás" főcím alatti fejezetekben.

G) Rabtámogatás és biztosítás

I. A kriminalitás ellen folytatott küzdelemnek a büntető igazságszolgáltatáson és a megfelelő szociálpolitikán felül ki kell terjeszkednie arra is, hogy elősegíttessék a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után támogatásra szoruló szabadulók beilleszkedése a dologtevő társadalomba. „A legjobban berendezett fogházak sem szülhetnek üdvös eredményt, ha a kiszabadult fogoly, ki mindenütt nagyobb-kisebb mértékben bizalmatlansággal találkozik, egészen magára hagyatik s becsületes életmód folytatására nem találván alkalmat, a visszaesés veszélyeinek van kitéve." (A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése a Btk. javaslatáról. Anyaggyüjtemény I. k. 298. I.)[1]

---

[1] Az első rabsegélyző egyletet *Whistar Richárd* alapította 1776-ban Filadelfiában, ahol a fegyintézet közelében levő lakása ablakából látta az arra elhaladó szabadult fegyencek testi-lelki elhagyatottságát.

Európában legrégibb a *dán Odensee*-ban 1797-ben alakult rabsegélyző egyesület.

Az 1846. évi *frankfurti* börtönügyi kongresszuson nyomatékosan hangoztatták a szabaduló rabok gondviselését célzó intézmények szükségét.

Franciaországban az „Union des sociétés de patronage en France" 1904-ben 109 egyletet foglalt magában s azok közül 25 Párizsban volt.

Németországban a felekezeti egyesületeken kívül 600-nál több „Fürsorgeverein für entlassene Gefangene" működik; ezek élén a „Deutscher Reichsverband für Gerichtshilfe, Gefangenen- und Entlassenenfürsorge" (Hamburg) áll.

Nálunk 1874-ben keletkezett a *„Budapesti rabsegélyző egylet"* azzal a céllal, hogy vagyontalan vizsg. foglyoknak és elítélteknek megkönnyítse a polgári életbe visszatérését. Ezt az egyletet az igazságügyi kormány évi segélyösszeggel támogatta. Menedékházában szabaduló rabok munka fejé-

A rabtámogatás *(patronázs)* feladata egyfelől a fogva levők erkölcsi megerősítése és elhagyatott családtagjainak megmentése az elzülléstől, másfelől gondoskodás a szabaduló rabok elhelyezéséről, munkába állásáról és morális vagy anyagi támogatás mellett további életmódjuknak ellenőrzéséről.

Ehhez képest a rabtámogatás két tényezője: 1. a letartóztatottak szabadulásáig tartó *fogházmissziói* működés, 2. a szabaduló letartóztatottak támogatása, vagyis a *rabsegélyezés*. Mindkét tevékenység főleg társadalmi feladat, amit az igazságügyi hatóságok lehetően előmozdítani tartoznak.

Fogházmissziói működésre különösen a patronázs-egyesületek, a rabsegélyző s általában a humanitárius működésre alakult egyesületeknek az elnökség részéről kijelölt tagjai kaphatnak engedélyt (fogházlátogatási jegyeket).

A fogházmisszió tagjai meglátogathatják a letartóztató intézeteket s felügyelet mellett beszélgetést folytathatnak a rabokkal, hogy idejében értesüljenek azok elhagyatott és züllésnek kitett gyermekeiről, megismerjék egyéniségüket és életviszonyaikat, tehát bűnözésük okait

---

ben hajlékot és élelmet kaptak s oktatásban és gyógykezelésben részesültek. Utóbb keletkeztek vidéken is hasonló egyesületek az állam támogatásával. 1908-ban 79 rabsegélyző- és patronázs (fiatalkorúakat gyámolító) egylet tömörült a „Patronage egyletek orsz. szövetségé"-be, mely Budapesten munkaközvetítőt tartott fenn.

A háború és a forradalom folytán ezeknek az egyleteknek erőforrásai jórészt kiapadtak s ezért működésük mostanában szünetel.

Helyettesítésükre 1919-ben megalakult egyelőre tanítók és tanárok közreműködésével s az igazságügyi kormány támogatása mellett a budapesti *„Fogházmisszió"*, mely az ig.-minisztérium épületében kapott helyiséget. Ezenkívül a *„Szociális missziótársulat"* fogházmissziós szakosztálya (a pestvidéki törvényszék épületében) valamint annak vidéki szervezetei a katolikus, a Bethánia-egylet és a Fébe evangélikus diakonissza egyesület pedig a protestáns letartóztatottak patronálása érdekében fejt ki üdvös tevékenységet.

is és mindezeknek ismeretében megtehessék a szükséges intézkedéseket az ő avagy családtagjaik megmentésére. Tarthatnak a vezetőség ellenőrzése mellett oktató előadásokat is és támogathatják az igazságügyi hatóságokat a letartóztatottak munkáltatásában. Ha az elítéltnek jogi képviselője nincsen, indokolt esetben kegyelmi vagy a büntetés félbeszakítását célzó kérvényt is nyujthatnak be ; ott azonban, ahol a fiatalkorúak felügyelőbizottsága által szervezett fogházmisszió is működik, csak ennek elnöksége útján terjeszthetnek elő ilyen tárgyú kérelmeket.

A fogházügyész, illetve az igazgatóság köteles ügyelni arra, hogy a fogházmisszió tagjainak érintkezése az előzetes letartóztatottakkal és a vizsgálati foglyokkal ne veszélyeztesse a nyomozás vagy vizsgálat érdekeit, a jogerősen elítélteket illetően pedig a büntetés céljait s általában a letartóztatási intézet rendjét és fegyelmét. A bűnvádi eljárás tárgyává tett ügyről csak védő nem létében s csupán a kir. ügyészség vezetőjének írásbeli engedélye alapján szabad az előz. letartóztatottakkal és vizsgálati foglyokkal szót váltani. (27.750/1921.)

A rabsegélyezés terén is hatékonyan működhetnek közre a társadalmi alakulatok és tarthatnak számot az állam pénzbeli támogatására. E részben a szabaduló rabok anyagi segélyezésén és a munkaszerzésen felül különösen műhelyekkel ellátott *átmeneti otthonok* létesítésére és fenntartására van szükség a hajléktalanok és munkanélküliek ideiglenes elhelyezése céljából, valamint a munkaképtelenekről gondoskodás érdekében.

A fogházmissziós tevékenységről minden tvszki fogháznál évenként kimutatást kell szerkeszteni. (A kimutatás mintáját lásd a 37.238/1933. sz. r.-hez csatolva.) Az ehhez szükséges adatokat évközben a fogházmissziós működést végző szervek közlései alapján a fogházvezető tiszt gyüjti össze az ügyészség vezetőjének irányítása mellett ; az utóbbi minden év január havának 15. napjáig felterjeszti a kimutatás 2 példányát a főügyészhez, aki az

egyik példányt febr. hó 1-ig az ig.-minisztériumhoz juttatja.

II. A büntetésvégrehajtó hatóságoknak közvetlenül is részt kell venniök a rabtámogatás munkájában és pedig egyfelől a letartóztató intézetekben kezelt fogoly-, rab-, illetve fegyenc-segélyalapok (lásd a „Pénz- és vagyonkezelés" c. fejezetet) felhasználásával, másfelől a szabadulók munkába helyezésének előmozdításával.[2]

A *segélyalap* terhére: 1. az olyan letartóztatottat, akinek szabadulásakor ruhája nincsen és annak megszerzésére vagy útiköltségre munkakeresménye elégtelen, el kell látni a nélkülözhetetlen ruhadarabokkal és a szükséghez képest a legolcsóbb közlekedési útijeggyel is; 2. fedezni kell az elhalt letartóztatott temetésének költségeit, ha azokat munkakeresményéből vagy egyéb pénzéből kifizetni nem lehet; 3. 50 P-t meg nem haladó összeg erejéig készpénzsegélyben lehet részesíteni az olyan szabadulót, aki hosszabb idejű letartóztatása alatt szorgalmával és jóviseletével alapos reményt nyujtott a javulásra. Méltánylást érdemlő rendkívüli esetekben magasabb összegű segély engedélyezése kérhető az igazságügyminiszter tőtől. (27.808/1928.)

Különösen arról kell idejekorán gondoskodni, hogy ne rongyokban hagyja el az elítélt a letartóztató intézetet, mert a lerongyoltan szabadulókat előbb-utóbb megint elnyeli a kriminalitás örvénye. A kijavítható ruhadarabokat az intézeti szabó-üzemben, a lábbeliket a cipészműhelyben kell használható állapotba hozni. Minden intézetnek be kell szereznie a segélyalap terhére a szaba-

---

[2] Az 1892:XXVII. tc. 3. §-a alapján a büntetéspénzek egy része is rabsegélyezésre volt fordítható. E rendelkezés hatálya az 1924:IV. tc. folytán megszűnt (lásd a „Pénz- és vagyonkezelés" c. fejezetet).

A költségvetési törvények évenként előirányoznak bizonyos összeget a szabadultak segélyezésére; ennek a hitelnek terhére az ig.-miniszter időnként kiutal kisebb-nagyobb összegeket a letartóztató intézeteknek segélyalapjuk gyarapítása végett.

dulók egy évi előrelátható ruha-szükségletének megfelelő készletet (fehérneműt, felsőruhát stb.). Ha nyersanyagot szereznek be, azt az intézeti iparüzemnek díjtalanul kell feldolgoznia. A segélyezésekről minden költségvetési év végén kimutatást kell felterjeszteni az ig.-minisztériumhoz (3093/1933.).

Minden olyan letartóztatott érdekében, akinek szabadulása utáni elhelyezkedése megfelelően biztosítva nincsen s aki — figyelemmel a letartóztatása alatt tanusított magaviseletére és munkakészségére — aggály nélkül ajánlható a munkaközvetítésre hivatott hatóságok figyelmébe, a kellő időben — legalább egy-két héttel a szabadlábrahelyezés előtt — a kir. ügyészség vezetőjének, illetve az igazgatóságnak hivatalos átiratban kell ahhoz a *munkaközvetítő hivatalhoz* fordulnia, melynek körzetébe az illető szabaduló elhelyezkedni kíván, illetve ahol annak elhelyezkedése — tekintettel személyi viszonyaira és a közviszonyokra — legcélszerűbbnek mutatkozik. (A gazdasági munkások elhelyezését a községi, körjegyzőségi és törvényhatósági munkaközvetítők, a többiét a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal központi és vidéki szervei igyekeznek biztosítani.) Az ilyen tárgyú átirat, mely a szabaduló egyén főbb személyi adatait és azokat az okokat is ismerteti, amelyek az ajánlást indokolttá teszik, — lezárt borítékban kézbesítés végett szükség esetén magának a szabadulónak is átadható. (53.563/1923.)

III. Azokat a letartóztatottakat, akik fegyház-, börtön-, fogház- vagy elzárásbüntetésüket töltik, e büntetésük kiállása közben üzemi baleset folytán előállható sérülés vagy halál esetére *biztosítani* kell. Kivétel csak azokra nézve áll fenn, akiket a bíróság felmentett a munka alól vagy akinek büntetése — a mellékbüntetéssel együtt — egy hónapnál rövidebb, hacsak valamely rabmunkavállalkozó üzemében nem foglalkoznak. A balesetbiztosítás hatálya nem áll fenn a büntetésfélbeszakítás és a szökés tartama alatt.

A biztosítás akként történik, hogy a vállalati üzemben dolgozókért a rabmunkavállalkozó, a házi üzemben foglalkoztatottakért és a házimunkásokért a kincstár bizonyos — díjosztályonként megállapított — biztosítási díjat fizet a letartóztató intézet pénztárába. A befolyó biztosítási díjakat a „*Rabmunkások biztosítási alapja*" címen egy hitelintézetnél (a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál) nyitott folyószámlára kell befizetni. A biztosítási alappal az ig.-miniszter rendelkezik, aki egy „rabbiztosítási felügyelő" útján gyakorol felügyeletet a rabbiztosítás felett.

Testi sérüléssel járó baleset után a biztosított a *baleset-vizsgáló bizottság* (fogházban : a fogházvezető kir. ügyész, orvos és fogházvezető tiszt, — orsz. büntetőintézetben : az igazgató vagy helyettese, orvos és gondnok, — Márianosztrán a gondnok helyett a sérült letartóztatott hitfelekezetbeli lelkésze vagy ennek hiányában az irgalmas rend egyik tagja) által megállapított baleseti segélyt s ha munkaképessége megszűnt, járulékot is kap ; halálos baleset után az elhaltnak belföldön lakó hozzátartozói kapnak járulékokat, amelyek együttvéve nem haladhatják túl évenként az elhalt évi munkakeresményének $66^2/_3\%$-át. A segélyt és járulékot az ig.-miniszter utalványozza ki.[3]

A rabbiztosítási ügyekből eredő perek a járásbíróság mint munkásbiztosítási bíróság, Budapesten a külön bpesti munkásbiztosítási bíróság (1921 : XXXI. tc.), felsőbb fokon a m. kir. munkásbiztosítási felsőbíróság hatáskörébe tartoznak. (1927 : XXI. tc. 57. § ; 29.300/1913., 51.254/1922., 31.400/1926.)

---

[3] A rabbiztosítás újabb szabályozása folyamatban van az ig.-minisztériumban.

MÁSODIK RÉSZ

1. A halálbüntetés végrehajtása

I. Az állami kényszer-alkalmazás legszélsőbb fokát jelzi az a büntetés, amely nemcsak egyes javak — szabadság, pénz stb. — nélkülözésére szorítja a bűntettest, hanem egyenesen életétől fosztja meg, a legteljesebb ártalmatlanná tétel és mások elrettentése céljából.

A Btk. miniszteri indokolása a halálbüntetést „kivételes és borzalmas" büntetésnek nevezi, melynek végrehajtása „az állam legkínosabb kötelessége". A büntetésnek ezt a nemét, amely egykor a kultúrállamokban is „poena ordinaria" volt, büntető kódexünk a legszűkebb térre — a gyilkosságra és a felségsértésre — korlátozta s csak 20 évesnél korosabb egyén ellen engedi megállapítani. (Btk. 20., 128. és 278. §, I. Bn. 32. §.)

Az 1912 : LXIII., az 1920 : XXXVIII. és az 1921 : III. tc. értelmében a minisztérium elrendelheti kivételesen a rögtönbíráskodást és a halálbüntetést a hűtlenség, lázadás, rablás, gyujtogatás stb. bűntetteire is. Ezeken felül az 1915 : XIX. tc. állapít meg halálbüntetést a háború idején a hadviselés érdekei ellen elkövetett két bűntettre : a hadi szolgáltatások iránti szerződéses kötelezettségek, valamint a megvesztegetett közhivatalnoknak a hadi szolgáltatások ellenőrzése körüli kötelességei szándékos megszegésére, ha ennek következtében emberélet esett áldozatul.

Végül az 1930 : III. tc. a hűtlenség két esetét bünteti halállal.[1]

II. A halálbüntetést megállapító ítélet — ha nem rögtönítélő bíróság hozta — jogerőre emelkedésével nem válik nyomban végrehajthatóvá. Ezt a büntetést ugyanis csak akkor szabad foganatosítani, ha az államfő az elítéltnek nem adott kegyelmet. Mihelyt erről annak a törvényszéknek elnöke, amely a bűnügyben elsőfokon járt el, hivatalosan értesül, köteles a halálos ítélet végrehajthatóságáról az ügyészség elnökét bizalmas úton tudósítani. Az utóbbinak ügyelnie kell arra, hogy ez a kihirdetésig az elítéltnek tudomására ne jusson.

Elmebetegen és teherben levő nőn felgyógyulásuk előtt a halálbüntetést végrehajtani nem lehet, mert az elmebeteg beszámíthatatlan állapotban van s mert az anya büntetése nem terjedhet ki az ártatlan méhmagzatra. Ennélfogva az ügyészség elnöke a törvényszék fentemlített tudósításának vétele után azonnal — az ítélethirdetés határnapjának kitűzése előtt — megvizsgáltatja az elítéltet a fogházorvossal annak megállapítása végett : van-e a halálbüntetés végrehajtásának törvényes vagy egyéb akadálya — (pl. daganat a nyakon). Ha akadály van, az ítélethirdetést és a végrehajtást függőben kell tartani, s az elítélt — felgyógyulásáig, illetőleg addig, míg az ítélet hatálya elévülés folytán

---

[1] Halálbüntetést bíróságaink rendszerint csak olyan esetben szabnak ki, ha a tettes aljas indokból cselekedett. A gyakori kegyelem tényén kívül ez is egyik főoka annak, hogy kivégzés nálunk évtizedeken át csak elvétve fordult elő.

A büntetőtörvénykönyv életbeléptének évétől: 1880-tól 1895-ig 89 bűntettest ítéltek halálra; ezek közül 51 kegyelmet kapott, 3 meghalt a végrehajtás előtt s 35-öt kivégeztek. 1895-től 1899-ig bíróságaink nem hoztak halálos ítéletet. 1900-tól 1918-ig mindössze 22 volt a kivégzettek száma. Tehát 38 év alatt 57 emberen hajtottak végre nálunk polgári büntető bíróság által hozott halálos ítéletet.

A kommunista forradalom után a forradalmi bűntettesek közül 1919—1920. években 64-et, a rögtönítélő bíróságok ítélete alapján pedig 1919—1921. években 47 elítéltet végeztek ki Magyarországon.

vagy más módon meg nem szűnik — vizsgálati fogságban marad. Ha nincs akadály, a kir. ügyész sürgősen gondoskodik arról, hogy az ítélet végrehajtására a bakó és segédei minél előbb rendelkezésre álljanak.

Minthogy a bakó közvetlenül a budapesti kir. ügyészség elnökének van alárendelve, ha a végrehajtásra más ügyészség illetékes, ennek a bakó kiküldése iránt a budapesti ügyészséget kell megkeresnie.

A bíróság az ítéletet csak akkor hirdetheti ki, ha a bakó már rendelkezésre áll; a kihirdetésre határnapot olykép kell kitűzni, hogy arra közvetlenül ünnepnap ne következzék.

A jogerős ítéletet, illetve a kir. Kúriának a semmiségi panaszt elvető határozatát és a kegyelmi kérvényre vonatkozó legfelsőbb elhatározást a reggeli órában nem nyilvános ülésben kell az elítéltnek és a kir. ügyészségnek kihirdetni. Ennek megtörténte után a bíróság nyomban átadja az elítéltet a kir. ügyészségnek és a végrehajtáshoz egy bírót és jegyzőkönyvvezetőt küld ki.

A végrehajtó hatóság a kir. ügyészség; e hatóság közegei: a fogházfelügyelő, a lelkész, az orvosok, az őrszemélyzet, a bakó és bakósegédek. A végrehajtás azonban a bíróság közreműködésével és a helybeli közigazgatási hatóság egyik főbb tisztviselőjének jelenlétében történik.

A kir. ügyészség elnöke az ítélethirdetés után az elítélt mellé vallásának lelkészét rendeli. Azután meghatározza és közli az elítélttel a végrehajtás helyét és óráját és meghívja a végrehajtáshoz vétív mellett kézbesítendő iratban a végrehajtás helyének és idejének pontos megjelölésével a megjelenésre kötelezetteket: a kiküldött bírót és jegyzőkönyvvezetőt, a helybeli közigazgatási hatóság egyik főbb tisztviselőjét, a fogházfelügyelőt, a lelkészt és a halál megállapítása végett alkalmazott két orvost. Gondoskodni kell továbbá arról is, hogy a szükséges őrszemélyzet, valamint az esetleg szükséges rendőri vagy katonai segédlet (l. a

4132/1925. B. M. E. számú rendelet 1—6. §§-t) rendelkezésre álljon.

Az elítéltet zárkájában a hivataluknál erre kötelezetteken kívül csak hozzátartozói, védője és azok látogathatják meg, akikkel maga kíván találkozni.[2] Gondoskodni kell arról, hogy a látogatók a helyzet komolyságát semmiképpen, különösen élelem, ital, szivar stb. ajándékozásával ne zavarják.

A halálbüntetést az ítélethirdetést követő nap reggelén olyan *zárt helyen* kell végrehajtani, ahol azt az odabocsátottakon kívül mások nem láthatják. (A nyilt helyen, tehát nagyobb tömeg jelenlétében foganatosított kivégzés ugyanis vadítóan hatna az erkölcsökre.) A „zárt hely" azonban nem a nyilvánosság kizárását, csak a nagyközönség távoltartását jelenti.

A végrehajtás helyére — ha kívánják — be kell bocsátani az elítélt rokonait és védőjét. Ezen felül a kir. ügyész, a helyi viszonyokhoz képest megengedheti a jelenlétet más férfiaknak is, hogy a kivégzés ezen az úton is köztudomásúvá váljék. De a közönség csak olyan számban bocsátható be, hogy tolongás vagy rendzavarás ne támadjon.

A végrehajtásra kitűzött óra elérkeztével a kir. ügyész megállapítja a helyszínén a meghívottak jelenlétét s elővezetteti az elítéltet. Erre a törvényszék részéről kiküldött bíró felolvassa az ítéleteknek a kivégzendőre vonatkozó rendelkező részét (esetleg a kir. Kúria határozatának a semmiségi panasz elvetését tárgyazó részét is), valamint a kegyelem kérdésében hozott legfelsőbb elhatározást. Ezután a kir. ügyész kijelenti, hogy ezek alapján átadja az elítéltet a halálbüntetés végrehajtása végett a bakónak.

A bakó azonnal teljesíti kötelességét.

---

[2] A korábbi gyakorlat szerint a kihirdetéstől a végrehajtásig három napnak kellett eltelnie és ezt az időt a delinkvens *siralomházban*, vagyis a fogház egyik helyiségében nyilvános szemlére kitéve töltötte és kívánságához képest a fogházi élelmezésnél jobb ellátásban részesült, dohányneműt és némi szeszesitalt is kapott. A jobb ellátást a gyakorlat ma is megengedi.

Több halálbüntetés végrehajtása esetén intézkedni kell, hogy az az elítélt, akire a sor később kerül, se az előbbi kivégzésnél jelen ne legyen, se az előbb kivégzettet ne lássa.

A kivégzést „kötél által", vagyis akasztással kell foganatosítani. *Az akasztás* a halálbüntetés végrehajtásának az a módja, melynél a halál kötél okozta fulladás folytán következik be.[3]

A kivégzett hulláját attól az időponttól kezdve, amelyben az orvosok a halál bekövetkezését egyetértően és határozottan megállapították, még 30 percen át a bitófán hagyják és csak ezután, újabb orvosi vizsgálat megtörténtével, szabad azt arról leemelni; két óra lefolyása előtt azonban abból az épületből vagy zárt helyről, ahol a kivégzés történt, a hulla el nem szállítható, sem fel nem boncolható. A közönséget a hullától ezalatt is távol kell tartani.

A végrehajtásról a kiküldött bíró és jegyzőkönyvvezető jegyzőkönyvet vesz föl s ebben leírja a végrehajtás egész

---

[3] A Btk. miniszteri javaslatának 21. §-a így szólt: „a halálbüntetést zárt helyen *nyaktilóval* hajtják végre". Ennek megokolásául az igazságügyminiszter a képviselőházi tárgyaláson a humanizmusra hivatkozott, mert a „nyaktiló leggyorsabban és legbiztosabban hajtja végre a halálos ítéletet" s inkább gép, mint közvetlenül emberi kéz fossza meg az embert életétől. A képviselőház elfogadta ezt a szakaszt, a főrendiház azonban módosította és pedig akként, hogy a nyaktilót kötéllel helyettesítette, mert a „vérontást mellőzni" akarta s a guillotine „emlékét törvénykönyvbe iktatni nem kívánta". (Anyaggyüjtemény I. kötet 273—278. l.)

Amikor az akasztás még nyilt helyen történt, állandó jellegű s rendszerint többágú akasztófák voltak felállítva a város végén, a határdombon stb; ezt a helyet *vesztőhelynek* nevezték.

Ma a bitófát, vagyis azt a készüléket, mely a halálbüntetés akasztás útján való végrehajtására szolgál, esetről-esetre állítják fel a bakó és segédei a törvényszéki fogház — Budapesten a gyüjtőfogház — egyik udvarában.

Az akasztás módját a gyakorlat állapította meg; az erre vonatkozó ismereteket a bakójelöltnek gyakorlati úton kell elsajátítania (l. a III. részben az „Állami bakó és bakósegédek" című fejezetrészt).

A bitófa mintegy három méter hosszú facölöp, melyet legalább 75 cmnyire kell a földbe beásni. Tetején függőlegesen álló vashorog, baloldalán — a közepe táján — szintén vaskampó, alsó-elülső részén vascsiga van. Előtte kétfokú falépcső, mögötte létra.

lefolyását s feltünteti a kivégzés megkezdésének, valamint a halál bekövetkezésének az orvosok által megállapított időpontját. A jegyzőkönyvnek, melyet a bírón és a jegyzőkönyvvezetőn kívül a kir. ügyész, a közigazgatási tisztviselő és az orvosok is aláírnak, eredeti példányát a bűnügyi iratokkal együtt a kir. törvényszéknek kell bemutatni, másolatát pedig a kir. ügyész felterjeszti közvetlenül az igazságügyminisztériumhoz.

A bíróság a jegyzőkönyv elintézésével egyidejűen értesíti a kivégzésről a szükséges adatok közlésével a bejegyzés foganatosítása végett a végrehajtás helyén illetékes anyakönyvvezetőt. (21.000/1906. sz. r. 41. §.)

A kivégzett holttestét az ügyész egyszerű és feltűnést nem okozó eltemetés végett a rokonságnak átadhatja, ha az botránnyra vagy tüntetésre alkalmul nem szolgálhat. Ellenkező esetben a holttestet külső dísz mellőzésével, a legegyszerűbb módon a köztemetőben kell eltemetni. Az

---

A három *kötél* közül: az egyik vastag, hurkos lábkötél, a másik vékonyabb kézkötél, a harmadik selyemszálakkal bevont, két végén hurkos nyakzsinór.

Amint az ügyész átadta a bakónak az elítéltet, ennek kezeit a bakósegédek a balcombjához kötözik; az így összekötözött és kissé meghajolva levő delinkvenst a lépcsőhöz viszik vagy vezetik, ennek felső fokára helyezik és a lábkötelet bokáira hurkolják; ezalatt a létrán álló bakó az elítélt nyakára teszi a nyakzsinórt és annak egyik hurkát áthúzza a másikon. A bakó vezényszavára („Fel!") a segédek felemelik kissé az elítélt testét, mire a bakó a nyakzsinór hurkát a felső horogra akasztja és ujjával lefogja az elítélt szemehéját; ez alatt az egyik segéd hirtelen kirúgja a lépcsőt az elítélt lába alól, a csigára vetett lábkötelet mindkét segéd azonnal húzni kezdi s addig húzza, míg a kötél keményen meg nem feszül. Ennek következtében az elítélt teste kiegyenesedik és torkán összeszorul a nyakzsinór. A lábkötelet megrögzítik az alsó kampón. A bakó végül kendővel letörli a verejtéket a bitófán immár kifeszítve lógó elítélt arcáról és fejéről.

Az aktus befejeztével a bakó a kir. ügyész elé lép és jelentést tesz neki ezekkel a szavakkal: „Tisztelettel jelentem, hogy az ítéletet végrehajtottam!"

A lelkész imádkozik, a két orvos pedig megvizsgálja a bitófán függő delinkvenst és a halál beálltának megállapítása után jelentést tesz erről a kir. ügyésznek.

utóbbi esetben megengedheti az ügyész, hogy a holttest eltemetés előtt az orvosi tudomány érdekében felboncoltassék.

A bitófát és annak összes szerelvényeit, ideértve a kivégzésnél használt kötelet is, a hullának a bitófáról való levétele után meg kell küldeni az Országos Börtönügyi Múzeum igazgatójának, aki azonnal határoz arról, hogy a kérdéses tárgyak elhelyeztessenek-e a múzeumban, avagy — mint tudományos szempontból értéktelenek, megsemmisítés útján — kiselejteztessenek-e. (4868/1912.)

III. Ha a *rögtönítélő bíróság* a halálra ítéltet nem találta kegyelemre ajánlandónak, az ítélet kihirdetése után az elítélt mellé, amennyiben lehetséges, lelkészt ad és a halálra előkészülés végett adott megfelelő határidő eltelte után, rendszerint *két órán belül*, a halálbüntetést végrehajtják. Ha azonban kegyelemre ajánlandónak találta az elítéltet, a bűnügyi iratokat az esetleg beadott kegyelmi kérvénnyel, valamint az ügyészség és a bíróság véleményével együtt azonnal felterjeszti az igazságügyminiszterhez. Ha az elítélt kegyelmet nem kapott, ennek kihirdetése után a büntetést a fent jelzetteknek megfelelően kell végrehajtani. (9550/1915.)

(Bp. 496., 501—503. §, 6757/1900.)

2. A pénzbüntetés és a mellékbüntetések végrehajtása

I. A vagyoni büntetéseknek nálunk három neme van : a meghatározott pénzösszeg fizetésére kötelező *pénzbüntetés*, a bíróság belátása szerint megállapított és az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető *vagyoni elégtétel* és egyes tárgyaknak a magántulajdonból elvonására irányuló *elkobzás*.

A pénzbüntetés vagy magában, tehát főbüntetésül, vagy valamely főbüntetéssel kapcsolatban vagyis mellékbüntetésként szabható ki ; a vagyoni elégtétel és az elkobzás csak mellékbüntetés lehet.

Mellékbüntetések még az említetteken felül : *a hivatalvesztés*, *a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése*, *a viselt hivatal*, állás, ügyvédség, *iparigazolvány* vagy iparengedély *elvesztése* és a szakképzettséget kívánó *hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától eltiltás*, amely büntetések a jogképesség korlátozásával járnak, de közvetve vagyoni érdeket is sujtanak ; végül a szabadságkorlátozást jelentő *kiutasítás* és valamely községből való *kitiltás*.

A mellékbüntetések célja a főbüntetés mellett elsősorban a büntetési kényszer fokozása.

De az elkobzás, a szakfoglalkozástól eltiltás, a kiutasítás és kitiltás voltaképpen nem is büntetés, hanem veszélyek elhárítását célzó rendészeti intézkedés.

(Btk. 20., Kbtk. 15. és 1921 : III. tc. 10. §§.)

II. A *pénzbüntetést* törvényeink főbüntetésül néhány vétségre (jogtalan elsajátítás, becsületsértés stb.) és számos

kihágásra állapítják meg. De a Btk. és Kbtk. szerint szabadságvesztésbüntetéssel büntetendő bármely vétség vagy kihágás miatt is alkalmazhat a bíróság a szabadságvesztésbüntetés mellőzésével főbüntetésül pénzbüntetést, ha tekintettel az elítélt egyéniségére úgy találja, hogy megfelelően súlyos pénzbüntetéssel éppen úgy vagy érzékenyebben lehet megbüntetni és őt újabb bűncselekménytől visszatartani, mint szabadságvesztésbüntetés alkalmazásával.

Mellékbüntetésként a vagyon elleni bűntettek, vétségek és kihágások minden esetében, továbbá nyereségvágyból vagy jogtalan vagyonszerzés céljából elkövetett egyéb bűncselekmények miatt is ki kell szabni szabadságvesztésbüntetés mellett a pénzbüntetést is, ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van. Ugyan e feltétel mellett s ha a bíróság úgy találja, hogy a pénzbüntetéssel az elítéltet újabb bűncselekmény elkövetésétől hatályosabban lehet visszatartani, — szabadságvesztésbüntetés mellett mellékbüntetésként bármely — nemcsak vagyoni — bűncselekmény esetében is megállapíthat pénzbüntetést. (De főbüntetésül alkalmazott pénzbüntetés mellett mellékbüntetésül nem lehet pénzbüntetést kiszabni.)

A pénzbüntetés *legkisebb összege* egy pengő; de a szabadságvesztésbüntetés mellőzésével főbüntetésül megállapított pénzbüntetés legkisebb összege kihágás esetében 10, vétség esetében 50 P, *legmagasabb összege* bűntett miatt 20.000, vétség miatt 8000, kihágás miatt 600 P ; de ha a kihágást nem törvény, hanem miniszteri rendelet határozza meg, akkor legmagasabb összege 200 P, ha pedig törvényhatósági szabályrendelet : 100 és végül, ha városi szabályrendelet statuálja : 40 P a kiszabható legmagasabb összeg. Kihágások halmazata esetében ezeket az összegeket kétszeresükre lehet felemelni.

A pénzbüntetés összegét a cselekmény súlyának és az elítélt egyéni és vagyoni viszonyainak figyelembevételével kell kiszabni. Az ítéletben a bíróság — ha a vádlott fogva volt és csak pénzbüntetésre ítéltetett el — a pénzbüntetés

megfelelő részét az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság által lerovottnak nyilvánítja (Btk. 94. §). Egyszersmind megállapítja, hogy a pénzbüntetést behajthatatlansága esetében milyen nemű és tartamú szabadságvesztésbüntetésre kell átváltoztatni, kivéve, ha 15 évi vagy ennél hosszabb ideig tartó szabadságvesztésbüntetés mellett szabott ki pénzbüntetést. Egy pengőtől 100 pengőig terjedő összeg helyett egy-egy napot kell számítani az átváltoztatásnál. A helyettesítő szabadságvesztésbüntetés tartama nem haladhat meg bűntett esetében egy évet, vétség esetében — akár fő-, akár mellékbüntetésként alkalmazták a pénzbüntetést — 6 hónapot, kihágás esetében — a fenti megkülönböztetéshez képest — 30, 10, 5, illetőleg 2 napot. Kihágások halmazata esetében e tartamok kétszereséig terjedhet a helyettesítő szabadságvesztésbüntetés.

Sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében (kivéve a valótlan és kárt okozó helyreigazító nyilatkozat közzététele útján elkövetett vétséget), ha a közlemény olyan időszaki lapban jelent meg, amelynek biztosítéka van, a pénzbüntetésért elsősorban a kiadó felelős ; ha pedig a biztosíték nem fedezi a megállapított összeget és azt a másodsorban (illetőleg — biztosíték nélkül megjelenő sajtóterméknél — elsősorban) felelős elítélttől sem lehet behajtani, akkor a kiadótól és amennyiben ez sem lehetséges, a nyomdavállalat tulajdonosától kell behajtani azt. (1914 : XIV. tc. 40. §.)

(A jövedéki kihágások miatt kiszabható pénzbüntetésekre és bírságokra a külön törvényekben és rendeletekben megállapított intézkedések irányadók.)

A pénzbüntetés megfizetésére *halasztás vagy részletfizetés* engedélyezésének általában csak olyan kivételes esetben van helye, ha az elítélt valószínűsíti, hogy a pénzbüntetés azonnal vagy egy összegben megfizetése vagy behajtása magának vagy családjának vagyoni romlását idézhetné elő s alaposan lehet remélni, hogy az elítélt a meghosszabbított határidőben eleget tesz fizetési kötelezettségének. Ha vagyoni romlás veszélye nélkül csak munkájá-

nak jövedelméből tudja megfizetni a pénzbüntetést, erre módot kell az elítéltnek nyujtani.

A kir. ügyészség, illetőleg járásbíróság vezetője a pénzbüntetés megfizetésére legfeljebb egy évig terjedő halasztást engedélyezhet és azt is megengedheti, hogy az elítélt a pénzbüntetést egy éven belül részletekben törleszthesse. Ha az eset különleges körülményeinél fogva egy éven túl terjedő halasztás vagy részletfizetés engedélyezése mutatkozik méltányosnak, erről az eset elbírálása végett a főügyészhez kell előterjesztést tenni. A főügyész a kérelmet, ha indokoltnak nem tartja, elutasítja, ellenkező esetben pedig véleményes jelentéssel az igazságügyminiszterhez terjesztheti fel.[1]

A fizetési részleteket — rendszerint hetenként vagy havonként fizetendő — olyan összegekben kell megszabni, hogy egy-egy részlet egyszerese vagy többszöröse legyen annak az összegnek, amelyet az ítélet behajthatatlanság esetén egy napi szabadságvesztésbüntetésre változtatott át. A részletfizetési kedvezményt vissza kell venni, ha az elítélt a részletek pontos fizetését vétkesen elmulasztja. (II. Bn. 2—13. § és 38.730/1929.)

Az ítéletben akár fő-, akár mellékbüntetésül kiszabott pénzbüntetést az elítélt a jogerős ítélet kihirdetésétől, illetőleg kézbesítésétől számított 15 nap alatt köteles a m. kir. postatakarékpénztár központjánál vagy bármely postahivatalnál — az erre a célra rendszeresített *postatakarékpénztári befizetési lappal* az „Igazságügyminisztérium, Büntetéspénzek bevételi számlája, Budapest" címen nyitott csekkszámla javára befizetni, hacsak halasztást vagy részletfizetési engedélyt nem kapott.

Az ítélet kihirdetése után az ügyész, illetőleg az eljáró járásbíró átadja kitöltve az elítéltnek, sajtóügyben pedig megküldi a sajtójogilag felelős személynek megfelelő figyel-

[1] A budapesti kir. ügyészség és a kir. büntetőjárásbíróság elnöke saját hatáskörében egy éven túl terjedő részletfizetést is engedélyezhet. (14.569—1932. és 29.229/1933.)

meztetés és útmutatás mellett a befizetési lapot és haladéktalanul intézkedik, hogy az ítélet tartalmát feltüntető bírósági értesítés, járásbírósági eljárás során pedig a bűnügyi iratok a pénzbüntetésnek nyilvántartó könyvbe bejegyzése végett[2] az ügyészség (járásbíróság) vezetőjéhez jussanak. Ha az elítélt részletfizetésre kap engedélyt, a részletek befizetéséhez szükséges számú, megfelelően kitöltött befizetési lapot kell részére kiadni.

Az ítélet kézbesítése vagy a büntető parancs kibocsátása esetében az ítélet vagy parancs kiadmányával és a pénzbüntetés megfizetésére vonatkozó figyelmeztetést is magában foglaló kézbesítő végzéssel együtt a kitöltött befizetési lapot is kézbesíteni kell az elítéltnek.

A postatakarékpénztár, illetőleg a postahivatal a befizetési lap átvételéről elismervényt ad az elítéltnek s a befizetés megtörténtéről a befizetési lap igazolványszelvényének megküldésével értesíti az ügyészség (járásbíróság) vezetőjét. Az igazolószelvényt, adatainak a nyilvántartó könyvbe bejegyzése után, a vonatkozó sorszámmal ellátva a nyilvántartó könyv mellékleteként kell kezelni.[3]

Ha a megállapított határidő alatt az elítélt a pénzbüntetést meg nem fizeti, vagy az engedélyezett részletek pontos fizetését elfogadható mentség bejelentése nélkül elmulasztja, a pénzbüntetés összegének a *közadók módjára behajtása* iránt megkeresést kell intézni a községi elöljáró-

---

[2] A büntetéspénzek *nyilvántartó könyvének* leírását és vezetésének szabályait a 45.100/1931. számú rendelet 7., 15. és 16. §-a tartalmazza. A feltételesen felfüggesztett pénzbüntetést a nyilvántartó könyvbe csak akkor kell bevezetni, ha a bíróság a pénzbüntetés végrehajtását utóbb elrendeli. (25.611/1908.)

[3] A fegyelmi pénzbüntetést és a felügyeleti úton kiszabott rendbírságot, a bűnvádi perrendtartás alapján valamint a polgári peres és nem peres eljárás során megállapított pénzbüntetést és pénzbírságot ugyane szabályok szerint kell befizetni és az illetékes kir. ügyészség útján nyilvántartani; a fegyelmi pénzbüntetést és a rendbírságot azonban a nyilvántartó könyvbe bevezetni nem kell, hanem azok nyilvántartásáról a hivatalvezető gondoskodik. (45.100/1931. sz. r. 17—18. §.)

sághoz, városokban a városi adóhivatalhoz, Budapesten a kerületi elöljáróság adószámviteli osztályához. A megkereséshez egy befizetési lapot kell mellékelni s azon az összeg kivételével minden adatot fel kell tüntetni. A behajtást az iratokon kell nyilvántartani. A behajtott összeget a végrehajtó befizetési lappal fizeti be a postatakarékpénztárba.[4] Ha a behajthatóság veszélyeztetettnek látszik, az ítélethirdetés után a közadók biztosításának módjára biztosítási végrehajtásnak van helye.

A pénzbüntetést az elítélt hagyatékából csak abban az esetben lehet behajtani, ha az ítélet még az elítélt életében jogerőre emelkedett. (II. Bn. 13. § ut. bek.) A pénzbüntetés után késedelmi kamatot felszámítani vagy behajtani nem lehet.

A behajtás eredményéről értesíteni kell annak az orsz. büntetőintézetnek igazgatóságát, amelyben az elítélt büntetését tölti. (31.632/1887.)

Ha a behajtási eljárás eredménytelen maradt, erről az ügyészséget (járásbíróságot) értesíteni kell; ez azután a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetés végrehajtása és a nyilvántartó könyvből törlése iránt intézkedik. Törlésnek azonban csak a helyettesítő szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után, illetőleg orsz. büntetőintézetben büntetését töltő elítéltre vonatkozóan csak akkor van helye, ha az igazgatóság már értesítette az ügyészséget a helyettesítő szabadságvesztésbüntetésnek az elítélt törzskönyvi lapján való feljegyzéséről.

A sikertelen behajtási eljárás költségeit a bűnügyi eljárási költségellátmányból kell kifizetni. A helyettesítő szabadságvesztésbüntetés kitöltése után az előzően esetleg sikertelenül megkísérelt behajtás költségeire nézve nincs helye végrehajtásnak.

---

[4] A pénzbüntetés, úgyszintén az elkobzott érték és a vagyoni elégtétel címén befolyó összegeket az állami költségvetési előirányzatban és zárószámadásban az igazságügyi tárca rendes bevételei között kell elszámolni. (1921:XXXIV. tc. 10. §, 1337/1924. M. E. és 10.000/1932.)

Az elítéltnek a helyettesítő szabadságvesztésbüntetés kitöltése alatt is joga van a pénzbüntetést vagy annak egy részét befizetni ; ebben az esetben a szabadságvesztésbüntetés végrehajtását megfelelő mértékben mellőzni kell. Erre a jogára figyelmeztetni kell az elítéltet a szabadságvesztésbüntetés végrehajtására irányuló intézkedéssel egyidejűen.

A fizetési határidő lejárta után *a behajtás megkísérlése nélkül* nyomban a helyettesítő szabadságvesztésbüntetés végrehajtása iránt lehet intézkedni (l. „A büntetésvégrehajtás feltételei" című fejezetet !), ha az elítéltnek állandó tartózkodó helye nincsen, vagy az nem a belföldön van, továbbá, ha a vagyoni bizonyítvány vagy egyéb adat igazolja, hogy az elítélt teljesen vagyontalan, illetve ha kereseti viszonyai folytán a pénzbüntetést megfizetni nem képes. (45.100/1931. sz. r. 1—13. és 15—22. §.)

Ha a pénzbüntetés meg nem fizetett részének átváltoztatásával kapcsolatban az elítélt javára töredékösszeg mutatkozik, vagy ha az elítélt a reá kiszabott pénzbüntetésnél nagyobb összeget fizetett be, a töredékösszeget, illetve a túlfizetett összeget elsősorban az elítélt hátralékos bűnügyi költségtartozására, illetőleg a szegényjogos magánvádló által le nem rótt törvénykezési illeték fedezésére kell fordítani. Ebből a célból a töredékösszeget, vagy a túlfizetésként mutatkozó összeget az illetékes adóhivatal (ker. adófelügyelőség) szállítmányi letéti számlája javára kell átutalni és csak, ha a hátralékos bűnügyi költség (illeték) ekként teljes kiegyenlítést nyert, kell az esetleg fennmaradó összeget az elítéltnek kiutalni. Az átutalás, illetve kiutalás foganatosítása végett az ig.-miniszterhez kell jelentést tenni. (2834/1935.)

A kegyelem útján — másnemű büntetés helyett — megállapított pénzbüntetés megfizetésére sem halasztás, sem részletekben törlesztés nem engedélyezhető s ilyen pénzbüntetés kényszerbehajtásának vagy szabadságvesztésbüntetésre átváltoztatásának nincs helye. Az elítélt

ugyanis a legfelsőbb kegyelmet csak a maga egészében fogadhatja el ; ha tehát a pénzbüntetést a kitűzött határidő alatt egész összegében nem fizeti meg, — feléled a kegyelem előtti jogállapot és ennélfogva a jogerős ítéletben megállapított büntetést kell az elítélten végrehajtani. A netán befizetett részletösszeget visszatérítik az elítéltnek. (27.700/1909.)

III. Árdrágító visszaélés bűntette, az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére s a magyar állam vagy nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és végül a fizetési eszközzel elkövetett visszaélés bűntette miatt a bíróság az elítéltet az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegig s az elítélt vagyoni viszonyaihoz mért *vagyoni elégtétel* megfizetésére kötelezheti ; ez az elégtétel a bűncselekménnyel elérni kívánt nyereség többszörösében is állhat és az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhet. (1920 : XV. tc. 3. és 5. §, 1921 : III. tc. 10. §, 1922 : XXVI. tc. 5. §.)

A vagyoni elégtétel szabadságvesztés-büntetésre át nem változtatható, egyébként azonban a pénzbüntetéssel esik egy tekintet alá. (1921: III. tc. 10. §. 2. bekezdés.) Tehát épúgy nyilvántartják és a befolyó pénzt a végrehajtó hatóság épúgy küldi meg a postatakarékpénztárnak, mint az a pénzbüntetés behajtása után történik. Halasztás és részletfizetés ugyanolyan időtartamra és feltételek mellett engedélyezhető a vagyoni elégtétel, mint a pénzbüntetés megfizetésére. (34.091/1933.)

IV. Azokat a tárgyakat, amelyek bűntett vagy vétség által hozattak létre, úgyszintén azokat is, amelyek bűntett vagy vétség elkövetésére szolgáltak (fegyver, kés, valuta stb.) — ha a tettes vagy részes tulajdonai — el kell kobozni, ha pedig azoknak birtoklása, használata vagy terjesztése különben is tiltva van (méreg, pénzhamisítvány, fajtalan kép stb.), akkor is *el kell kobozni* és megsemmisíteni, ha másnak a tulajdonai.

Ha a bűncselekményt nyomtatvány, irat vagy képes ábrázolat közzététele vagy terjesztése által követték el, a szerkesztőnek, a nyomdásznak, az elárusítónak és a terjesztőnek, úgyszintén a nyilvánosan kiállítónak birtokában levő példányok, minták vagy lemezek elkobzását és megsemmisítését az ítéletben akkor is ki kell mondani, ha bűnvádi eljárást senki ellen sem indítanak. A jogerős ítéletet a bíróság a belügyminiszterrel közli, aki az ítélet közzétételéről s az elkobzandó és megsemmisítendő sajtóterméknek az ország területén elkobzásáról és megsemmisítéséről gondoskodik; evégből a szükséges rendelkezéseket az igazságügyminiszterrel egyetértőleg teszi meg. Az elkobzandónak kimondott tárgyakat bármely bíróság, ügyészség vagy rendőri hatóság lefoglalhatja és ha az ítélet megsemmisítést rendelt el, a megsemmisítést is foganatosíthatja. (Btk. 61—62. §, Kbtk. 25. §, Bp. 478. §, 1930 : XXXIV. tc. 117. §.)

Egyébként az elkobzott tárgyak kezelését és értékesítését illetően a következő szabályok állanak fenn :

1. *Pénzt*, nem pengőre szóló fizetési eszközt, külföldi valutát, devizát, nemesfémet, drágaságot vagy más hasonló értéket az ügyészségnél az átvétel után, a járásbíróságnál az erre vonatkozó határozat jogerőre emelkedése után a pénzbüntetéshez hasonlóan a pénzbüntetésekről vezetett nyilvántartó könyvben kell előírni; ezután a postatakarékpénztári befizetési lappal haladéktalanul be kell fizetni a postatakarékpénztárnál az „Igazságügyminisztérium, Büntetéspénzek bevételi számlája, Budapest" címen nyitott csekkszámla javára, illetőleg meg kell küldeni a postatakarékpénztárnak, annak közlése mellett, hogy a megküldött dolog ellenértékét az igazságügyminisztérium költségvetése javára a fenti elnevezésű postatakarékpénztári bevételi csekkszámlára kell befizetni. (45.100/1931. sz. r. 14. § és 10.000/1932.)

2. *Hamis pénzt*, bélyeget, postajegyet és közhitelpapirt, valamint az azok készítésére használt eszközöket megőrzés

végett annak a hatóságnak vagy igazgatóságnak kell megküldeni, amely a hamisítványnak megfelelő valódi pénzt stb. kibocsátotta. (Bp. 249. §.)

3. *Fegyvereket* és fegyverzeti cikkeket (szurony, töltény stb.) a használhatósági állapotukat is feltüntető jegyzék kapcsán és átvételi elismervény ellenében az ügyészség vezetőjének félévenként a budapesti gyüjtőfogházba kell szállíttatnia és ennek megtörténtéről a jegyzék egyik példányának felterjesztésével esetenként jelentést kell tennie az igazságügyminisztériumnak. A járásbíróság által elkobzott fegyvereket és fegyverzeti cikkeket időszakonként beszerzi az ügyészség vezetője a járásbíróságtól és a fentjelzett módon ugyancsak a budapesti gyüjtőfogházba szállíttatja be. (18.617/1924.) Ennek az intézetnek igazgatósága azokat a fegyvereket és fegyverzeti cikkeket, amelyek az őrszemélyzet fegyverzetének időközi pótlására nem használhatók fel, valamint azokat, amelyek nem kincstári eredetűek, évenként egyszer a postatakarékpénztár budapesti árverési csarnokában tartandó nyilvános árverés útján értékesíti. Az árverésen azonban lőfegyver csak olyan egyénnek adható el, aki a rendőrhatóság által kiállított fegyvertartási engedéllyel, illetőleg fegyvervásárlási igazolvánnyal bír. Ha ilyen árverelő nem akad, a lőfegyvert vissza kell tartani későbbi árverés számára. Az árverés idejéről egy hónappal a kitűzött határnap előtt jelentést tesznek a belügyminisztériumnak. A vásárlók nevét, lakóhelyét, fegyvervásárlási igazolványának számát és kiállítási helyét jegyzékbe foglalják. A befolyt összeget az 1. pont alatt megjelölt módon a postatakarékpéntárba kell befizetni, az iratokat pedig az igazságügyminisztériumhoz kell felterjeszteni. (45.192—1928., 74.303/1929. és 45.100/1931. sz. r. 14. §-a.)

4. Olyan *közszükségleti cikkeket* és tárgyakat, amelyek a fogházi élelmezés, ruházat stb. céljaira felhasználhatók, az ügyészségnek kell megvennie a mindenkori forgalmi árnak figyelembe vételével megállapított áron a fogházi ellátmány terhére. (55.470/1923.)

5. Az igazságügyminiszter elrendelheti, hogy egyes elkobzott tárgyak *bűnügyi múzeumok* vagy más tudományos gyüjtemények létesítésére és gyarapítására fordíttassanak. (II. Bn. 50. §.) Ehhezképest el is rendelte az igazságügyminiszter, hogy az ügyészség (járásbíróság) vezetője azokat az elkobzott tárgyakat, amelyek megőrzése a nyomozó hatóságoknak vagy a büntetőjogi tudományos továbbképzés céljaira kívánatos, küldje meg hivatalból a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitányságánál szervezett vagy a legközelebb eső bűnügyi múzeumnak. Közhatóságnál felállított ilyen múzeum megkeresésére bármely elkobzott tárgyat — az 1—4. alatt említettek kivételével — meg kell küldeni az illető múzeumnak. Olyan tárgyra, amely ritkaságánál vagy más oknál fogva tudományos szempontból különösen tanulságos, a budapesti főkapitányság bűnügyi múzeumának előjoga van. (20.001/1908. sz. r. 8. §-a.) Fajtalan nyomtatványt, rajzot, képet vagy szobrot, ha nem kell valamely fentemlített múzeumnak megküldeni vagy ha azokat több példányban kobozták el, a budapesti „Erkölcsrendészeti központi hatóság"-nak küldik meg. (13.497/1921.)

6. Az 1—5. pont alá nem eső tárgyakat, ha értéktelenek vagy ha birtoklásuk tiltva van, az ügyészség (járásbíróság) vezetője megsemmisítteti, a forgalmi értékkel bírókat pedig elárverezteti. Az ügyészség a hozzá e végből áttett tárgyakról külön nyilvántartó könyvet vezet. A megsemmisítéssel vagy elárverezéssel a kezelő személyzet alkalmas tagját vagy bírósági végrehajtót kell megbízni. (4600/1899. sz. r. 79. §-a és 42.100/1914. sz. r. 69. §-a.)

A nyilvános árverésen befolyt összeget a pénzbüntetésekről vezetett nyilvántartó könyvbe kell előírni és az 1. pont alatt megjelölt módon és az ott említett csekkszámla javára haladéktalanul be kell fizetni a postatakarékpénztárba. (45.100/1931. sz. r. 14. §-a.)

A jövedéki kihágás miatt megállapított elkobzás végrehajtása a pénzügyi hatóság feladata. (31.000/1928. sz. r. 34. §-a.)

V. *Hivatalvesztést és politikai jogok felfüggesztését* a törvényekben bűntettekre és vétségekre meghatározott esetekben a főbüntetésen felül éspedig együtt vagy külön kell megállapítani. A tartamot, mely vétség esetében egy évtől három évig, bűntett esetében három évtől tíz évig terjedhet, a bíróság határozza meg. Ezt a tartamot a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának befejezésétől (feltételes szabadságra bocsátás esetében annak végső napjától), kegyelem esetében a szabadulás napjától, a főbüntetés elévülése esetében az elévülési idő lejártától, ha pedig főbüntetésül pénzbüntetést szabott ki a bíróság, avagy a főbüntetést felfüggesztette, az ítélet jogerőre emelkedése napjától kell számítani.

Mellőzhető ezeknek a mellékbüntetéseknek — úgyszintén a foglalkozástól eltiltás, a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztésének — kimondása is, ha főbüntetésül csak pénzbüntetés vagy hat hónapot meg nem haladó fogház- vagy államfogházbüntetés állapíttatik meg. (Btk. 54., 57. §, Bn. 36. §.) Kivételek e részben az állami és társadalmi rend felforgatására, valamint a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények, amelyek esetében e mellékbüntetések mellőzésének nincs helye. (1921 : III. tc. 9. §-a.) Viszont magyar honos által külföldön elkövetett bűncselekmény esetében e mellékbüntetések mellőzése végett akkor is meg kell indítani a bűnvádi eljárást, ha a főbüntetést az elítélt külföldön már kitöltötte vagy azt az illetékes külföldi hatóság elengedte. (Btk. 15. §.) Ilyen esetben a bíróság által meghatározott tartam szintén az ítélet jogerőre emelkedésének napján kezdődik.

A hivatalvesztésre ítélt egyén elveszti :

1. kinevezés vagy választás útján nyert közhivatalát vagy szolgálatát ; úgyszintén hatósági megerősítés folytán viselt hivatalát, szolgálatát vagy állását s ezek után járó nyugdíj-igényét, nyug- vagy kegydíját ;

2. ügyvédi, közjegyzői, nyilvános tanári vagy nyilvános tanítói állását;[5]

3. a gyámságot vagy gondnokságot (a szülő kivételével, aki ezt nem veszti el);

4. az örökösökre át nem szálló nyilvános címeit, belföldi rend- és díszjeleit, külföldi rend- és díszjelek viselésének jogosítványát;

5. a megjelölt hivatalok, szolgálatok, állások és kitüntetések elnyerésére való képességet a bíróság által meghatározott időtartamra.

A politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése abban áll, hogy az erre ítélt:

1. nem lehet tagja az országgyűlésnek és a törvényhatósági vagy községi képviselőtestületnek;

2. nem lehet esküdtszéki tag;

3. nem bír választói joggal az országos képviselői, törvényhatósági vagy községi választásoknál. (Btk. 55—56. és 58. §.)

Ezeknek a mellékbüntetéseknek végrehajtásában igazságügyi hatóság közreműködése akként történik, hogy a bíróság a jogerős ítéletet közli az elítélt törvényhatóságával, ezen felül véderő elleni bűncselekmény esetében az illetékes katonai hatósággal is; ha pedig az elítélt a fegyveres erő vagy csendőrség tényleges szolgálatban levő tagja, a rendőrség vagy pénzügyőrség tagja, állami, törvényhatósági, községi vagy felekezeti szolgálatban áll, vagy az egyházi rendhez tartozik, végre ha vasúti, gőzhajózási vagy bányavállalatnál van alkalmazva, akkor az elítélt fellebbvaló hatóságával, ügyvéd vagy közjegyző elítéltnek pedig fegyelmi hatóságával is. (Bp. 108. §. 2. bek., 330. § 5. bek.) Ezeknek a hatóságoknak feladata,

[5] Az ügyvéd a hivatalvesztés tartamának lejártával kérheti újabb felvételét az ügyvédek lajstromába; ha az ügyvédi kamara és fellebbvitel esetében a kir. kúria a kérelmet elutasítja, újabb kérelem a felvétel iránt csak öt év elteltével terjeszthető elő. Ez az 1880:XXXVII. tc. 28. §-ából következik.

hogy az elítélt elbocsátása tárgyában intézkedjenek, illetőleg közszolgálatban alkalmazását és elvesztett jogainak gyakorlását fegyelmi felelősség mellett meggátolják; ebbeli kötelességszegésük hivatali bűnpártolást állapít meg (Btk. 78. §) és így bűnvádi felelősséggel jár. (Az 1929 : XXX. tc. értelmében a hivatalvesztésre ítélt önkormányzati tisztviselőt közvetlen fölöttes hatósága nyomban eltávolítja hivatalából.)

VI. *A viselt hivatal, állás és ügyvédség elvesztése* személyes szabadság elleni vétség, házjog vagy levéltitok megsértése, közveszélyű rongálás, ügyvédi vétség stb. miatt foghat helyet s csak az elítélt által betöltött hivatali állás stb. elvesztésére terjed ki. A viselt hivatal elvesztése nemcsak közszolgálatban levők ellen mondható ki és nem szól meghatározott időre, mint a hivatalvesztés.[6]

Az ítéletet a bíróság közli az elítélt fellebbvalójával, illetőleg az ügyvédi kamarával (Bp. 108. és 330. §) s ennek feladata a mellékbüntetés végrehajtása.

Ha a fellebbvaló közhivatalnok ebbeli kötelességét nem teljesíti, hivatali bűnpártolást (Btk. 478. §) követ el. A vasúti vagy gőzhajózási intézet igazgató-hivatalnoka, aki az állásvesztésre ítélt egyént nem bocsátja el azonnal, mihelyt a jogerős ítéletet vele közölték, vétség miatt pénzbüntetéssel büntetendő. (Btk. 443. §.)

VII. A viselt hivatal elvesztésével azonos jellegű mellékbüntetés a szakképzettséget igénylő — orvosi, gyógyszerészi, építészi stb. — hivatás vagy *foglalkozás gyakorla-*

[6] Minthogy ez a mellékbüntetés határozatlan időre szól, *Angyal Pál* szerint („A magyar büntetőjog tankönyve" 190. l.) megfelelő törvényszabály híján az elítélt az elbocsátás után akár nyomban visszafogadható.

Még több joggal mondhatnók azonban, hogy az elvesztett állásra az elítéltet egyáltalában nem lehet újra alkalmazni.

Helyesebbnek látszik mindkét álláspontnál *Vámbéry* (Büntetőjog II. 79.) véleménye, amely szerint a büntetés alkalmazásának alapja a szakképzettség vagy kötelességérzet hiánya és ennélfogva az elítélt az elvesztett állásra csak újabb minősítés után alkalmazható.

tától eltiltás, amely gondatlanságból okozott súlyos testi sértés és emberölés vétsége, valamint több kihágás miatt alkalmazható. Ezt a büntetést a bíróság mindenkorra vagy határozott időtartamra állapíthatja meg és a gyakorlat megengedését újabb vizsgától vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé. (Btk. 60., 291., 310. §, Kbtk. 25. §.)

Végrehajtása ugyanúgy történik, mint a hivatalvesztésé.

VIII. Árdrágító, valamint fizetési eszközökkel elkövetett visszaélés miatt az elítéltet mellékbüntetésül *iparigazolványának vagy iparengedélyének* vagy ezt pótló hatósági engedélyének elvesztésére is el kell ítélni s egy évtől öt, illetőleg tíz évig terjedhető időre el kell tiltani az ítéletben megjelölendő kereskedés vagy ipar folytatásától. (1920. évi XXVI. tc. 7. §, 1922 : XXVI. tc. 1. §.) Ezeknek a büntetéseknek a végrehajtását is a hivatalvesztéshez hasonlóan kell foganatosítani.

IX. Uzsora, közveszélyes munkakerülés, árdrágító visszaélés és fizetési eszközökkel való visszaélés miatt belföldi elítéltet meghatározott időre *ki kell tiltani* abból a községből, amelyben a cselekményt elkövette, ha ez a község nem illetőségi helye ; az állami rend felforgatására és a magyar állam és nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények miatt pedig abból a községből, ahol tartózkodása az állam és a társadalom törvényes rendje szempontjából veszélyes, akkor is ki lehet tiltani, ha az elítéltnek illetőségi helye. (1883 : XXV. tc. 2. §, 1913 : XXI. tc. 9. §, 1920 : XV. tc. 1. §, 1921 : III tc. 9. § és 1922 : XXVI. tc. 1. §.)

A kitiltás foganatosítása a rendőri hatóság feladata.

X. Külföldi állampolgár bűntett miatt az országból való *kiutasításra* is ítélhető és a visszatéréstől egész életére vagy határozott időre eltiltható. (Btk. 64. §.) Vannak azonban vétségek is, amelyek miatt külföldiek ellen kiutasítást lehet alkalmazni ; ilyen az uzsora, a közveszélyes munkakerülés, az árdrágító visszaélés, a hadviselés érdekei ellen

elkövetett, az állami és társadalmi rend felforgatására és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség és végül — ha a büntetés legalább három évi fogház s az elítélt dologházba utaltatott — minden az élet, testi épség, szemérem vagy vagyon ellen elkövetett vétség. Kihágás csak egy olyan van, amely miatt kiutasítás alkalmazható : a közveszélyes munkakerülés kihágása. Kötelező a kiutasítás : az árdrágító visszaélés, a hadviselés érdekei ellen elkövetett az állami rend felforgatására és a nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények, a fizetési eszközökkel való visszaélés bűntette s végül abban az esetben, ha az elítéltnek a magyar állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodó helye nincsen, a közveszélyes munkakerülés vétsége és kihágása miatt is.[7]

A kir. ügyész az ítélet jogerőre emelkedése után és a főbüntetés végrehajtásának megkezdése előtt köteles kérdést intézni az elítélthez, hogy hazájában és ha hazája államunkkal nem határos, a közbeeső államokban van-e és milyen bűncselekmény miatt ellene bűnvádi eljárás folyamatban, hozatott-e ellene és milyen bűncselekmény miatt még végrehajtásra váró ítélet, végül, hogy nincsenek-e olyan körülmények, amelyek folytán reá különös hátrány származnék abból, ha a toloncolás következtében hazájába vagy a közbeeső államba kerülne. Az elítélt válaszát jegyzőkönyvbe kell foglalni és a jegyzőkönyvet felszerelt értesítő-jegyzékkel együtt további utasításadás végett fel kell terjeszteni az igazságügyminiszterhez. Tekintet nélkül az elítéltnek a fenti kérdésekre adott válaszára, a kir. ügyészség haladéktalanul intézkedik a kiutasításra ítélt

---

[7] A közönséges vagy szigorított dologházból feltételes szabadságra bocsátott elítéltekkel szemben a kiutasítás végrehajtásáról lásd a „Feltételes szabadságra bocsátás" című fejezetet.

A kiutasítás költségeiből azok, amelyek az elítéltnek a közigazgatási tolonchatóságig szállításából származnak, az eljárási költségellátmányt terhelik; magának a toloncolásnak költségeit azonban a közigazgatási hatóság viseli. (14.270/1907. sz. r. 16. l.)

külföldi honosságának és illetőségi helyének hiteles megállapítása iránt. Ha azután az igazságügyminiszter a kiutasítás foganatosítására ad utasítást, a kir. ügyészség, illetőleg annak az országos büntető-intézetnek igazgatósága, amelyben az elítélt főbüntetését tölti, a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után az ítéletek hiteles másolataival és a főbüntetés végrehajtását igazoló elbocsátó-levéllel, amelyben az elítélt pontos személyleírását is fel kell venni, átadja az elítéltet átvételi elismervény mellett eltoloncolás végett annak a rendőrhatóságnak, amelynek területébe a kir. ügyészség, illetőleg a büntetőintézet helye tartozik. (18.138/1908.)

A toloncolás akként történik, hogy a rendőrhatóság az elítéltet a határszélre szállítja s ott a külföldi állam hatóságának, ha pedig az hazánkkal nem határos, a közbeeső állam hatóságának átadja.

A rendőrhatóság méltánylást érdemlő okból bizonyos időtartamra függőben tarthatja a kiutasítás foganatosítását. (14.458/1925.)

A határrendőrség feladata a kiutasított egyéneket a magyar állam területére belépésben megakadályozni. Ennélfogva a bíróság az ítélet jogerőre emelkedése után a kiutasított személy adatait és a kiutasítás okát és tartamát az ítélet keltére és számára utalással közzététel végett közölni tartozik a m. kir. államrendőrség hivatalos lapjának szerkesztőségével. (6432/1906.)

Ha a bíróság a kiutasított vagy valamely községből kitiltott elítéltet a visszatéréstől eltiltotta, a hatósági engedély nélkül visszatérő közbiztonság elleni kihágás miatt egy hónapi elzárással büntetendő. (Kbtk. 70. §.)

HARMADIK RÉSZ

Börtönügyi igazgatás

A) Letartóztató intézetek és egyéb börtönügyi intézmények

I. *A letartóztató intézetek:* szabadságvesztésbüntetések, előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság, valamint dologházi őrizet végrehajtására hivatott állami szervezetek.

Az intézet fogalma felöleli a büntetésvégrehajtás személyi és dologi feltételeit, tehát a börtönügyi tisztviselőket, az őrszemélyzetet, a gazdasági kellékeket (épület, kert, földbirtok) és a felszereléseket egyaránt.

Az intézet tisztviselőszemélyzete, mint fogalmi egység: *börtönügyi hatóság*, vagyis olyan közhatalmi szerv, mely törvényes hatáskörében önálló, azaz saját elhatározásán alapuló és kötelező erejű intézkedésekre (fegyelmi jog gyakorlására, nyomozólevél kibocsátására, szabadlábrahelyezésre stb.) van jogosítva.

A börtönügyi hatóság tagjai a tisztviselők, közegei a többi alkalmazottak (kezelők, díjnokok, őrök).

Letartóztató intézeteink háromfélék: *bírósági* (törvényszéki és járásbírósági) *fogházak*, *orsz. büntetőintézetek* (fegyintézet, börtön, államfogház, közvetítőintézet) és *dologházak.*

A bírósági fogházak egy-egy törvényszék, illetve járásbíróság részéről szabadságvesztésre ítéltek vagy előzetes letartóztatásba, illetve vizsgálati fogságba helyezettek befogadására szolgálnak.

Az orsz. büntetőintézetekbe és dologházakba az ország egész területéről utal be az ig.-miniszter elítélteket.

A kir. ügyészség vezetője vagy annak helyettese, mint a törvényszéki fogház felügyelője, nemcsak vádhatóság, hanem börtönügyi hatóság is, épúgy, mint a fogházzal rendelkező járásbíróság elnöke és helyettese, valamint az orsz. büntetőintézet igazgatósága.

II. Bírósági fogházainkban nemcsak a büntetőbíróságok ítéleteit veszik foganatba. Az elzárásbüntetést akkor is bírósági fogházban kell végrehajtani, ha azt *közigazgatási hatóság* állapította meg. (A rabtartási költséget ilyenkor a közigazgatási hatóság megtéríti az igazságügyi tárcának.) Csak kivételképpen hajtható végre a közigazgatási hatóság részéről kiszabott elzárásbüntetés közigazgatási fogházban, amíg a bírósági fogházak megfelelően kiépülnek. (1892. évi XXVII. tc. 1. §.)[1]

Bírósági fogházban kell végrehajtani a *polgári (kereskedelmi-, csőd-)* bíróság által elrendelt letartóztatást, elzárás- és fogházbüntetést a fogházrendtartás szabályai szerint (2205/1894.), továbbá a *jövedéki* kihágások miatt indított büntetőbírósági eljárás során a pénzügyi hatóság részéről elrendelt és a bíróság által fenntartott letartóztatást is. (31.000/1928. I. M. sz. r. 9. §.)

A *honvédbíróságok* által kiszabott szabadságvesztésbüntetések is végrehajthatók kivételesen polgári büntető-

---

[1] Ez a kivétel — sajnos — szabály maradt, mert bírósági fogházaink nagy része mai napig sem épült ki megfelelően s egyfelől helyszűke miatt nem fogadhat be minden közigazgatási elítéltet, másfelől a „körülmények", amiket a Kbtk. 18. §-a említ — vagyis a zárkahiány — nem engedik, hogy az elzárásbüntetés mindenkor magánzárkában hajtassék végre. Ma is érvényben van tehát a 24.235/1880. I. M. sz. rendelet, amely szerint a járásbírósági fogházak megtagadhatják a közigazgatásilag elítéltek befogadását, ha ezt a bírósági foglyok létszáma lehetővé nem teszi.

Budapesten a rendőri büntetőbíróság által kiszabott összes elzárásbüntetések végrehajtására az államrendőrségi fogház (toloncház) szolgál. (65.000/1909. B. M. sz. r. 25. §.)

intézetben, ha ez indokoltnak látszik (pl. azért, mert valamely egyént különös erkölcsi romlottságra valló közönséges bűncselekmény miatt 5 évnél hosszabb szabadságvesztésbüntetésre ítéltek el). Ilyen esetben a vegyesdandár parancsnoka az ítélet, értesítőjegyzék és orvosi bizonyítvány csatolása mellett a honvédelmi miniszterhez fordul, aki az elítéltnek polgári büntetőintézetbe befogadása iránt megkeresi az ig.-minisztert. (A 11.222/eln. 13. 1930. sz. honv.-miniszteri rendelettel kiadott „*szabályzat* a m. kir. honvéd-büntetőintézetek számára" 5. § 1. és 7. pont.)[2] A honvédbírósági elítéltekre a polgári fegyház- és börtönrendtartás szabályai csak annyiban alkalmazhatók, amennyiben az ítéletben azokkal ellentétes rendelkezés nincsen. A magánelzárásnak — fegyelmi büntetés esetét kivéve — csak akkor és oly mértékben van helye, ha és amily mértékben azt a honvédbírósági ítélet elrendeli. (46.221/1893.) Az ítéletben súlyosbításként megállapított böjti napokon 840 gr súlyú kenyéradagokat kell a honvéd- és csendőrfegyenc részére kiszolgáltatni. (14.270/1907. I. M. sz. r. 36. §.) A rabtartási költségeket a honvédelmi tárca megtéríteni tartozik.

A katonai és polgári büntetőbíróság által kiszabott büntetések összbüntetésbefoglalása esetében (1930 : III. tc. 96. §) az összbüntetést honvédbírósági vagy polgári büntetőintézetben hajtják végre, a szerint, amint azt honvéd- vagy polgári bíróság szabta ki.

III. Magyarországon ezidőszerint 6 orsz. büntetőintézet, 24 törvényszéki fogház és 90 járásbírósági fogház van.

---

[2] A 13.024/1872. I. M. sz. rendelet a m. kir. honvédség 1869. évi alapszabályaira hivatkozva kimondta, hogy a honvédek súlyos szabadságvesztésbüntetéseit polgári letartóztató intézetekben kell végrehajtani. Magyarországon ugyanis katonai fegyintézetek a monarchia fennállása idején sem voltak s a közös hadsereg tagjain osztrák katonai fegyházakban hajtották végre a súlyosabb büntetéseket. 1928 óta a honvédbírósági ítéleteket csaknem kivétel nélkül a honvéd-büntetőintézetekben hajtják végre.

Orsz. büntetőintézeteink a következők:

A bpesti kir. orsz. gyüjtőfogház.

A váci kir. orsz. fegyintézet és közvetítőintézet (közös igazgatás alatt).

A soproni kir. orsz. fegyintézet és szigorított férfidologház (közös igazgatás alatt).

A hartai kir. orsz. büntetőintézet.

A márianosztrai kir. orsz. büntetőintézet és szigorított nőidologház (közös igazgatás alatt).

A szegedi kir. ker. börtön és államfogház (közös igazgatás alatt).

A budapesti *gyüjtőfogház* egyik osztálya fegyház-, másik osztálya börtönbüntetés végrehajtására szolgál; harmadik osztályában — mint a budapesti kir. tvszéki és a pestvidéki kir. tvszéki fogház kisegítő fogházában — a bpesti bíróságok által fogházbüntetésre ítéltek egy részének büntetését hajtják végre s ugyanitt helyezik el a Bpesten nem jogerősen börtön- vagy fegyházbüntetésre ítélt vizsgálati foglyok egy részét is. A gyüjtőfogházban van az összes letartóztató intézetek és állami javító-nevelő-intézetek központi ruharaktára is.

A *soproni fegyintézet* egyik elkülönített és megfelelően átalakított részét 1928-ban *szigorított férfidologházul* jelölte ki az ig.-miniszter. (8200/1928.)

A *hartai* büntetőintézet mezőgazdasági munkára alkalmas fegyencek és rabok befogadására szolgál.[3] (Mint-

[3] *Hartára,* amíg ezt az intézetet el nem látják a büntetőintézet összes attributumaival, nem utalhatók be közvetlenül a törvényszéki fogházakból rabok és fegyencek, hanem csak a zárt büntetőintézetekben már megfegyelmezett és szabadban folyó munkára alkalmas elítélteket lehet oda átszállítani, amint az a közvetítőintézetekbe áthelyezésnél történik. Hartán ezidőszerint sem kísérleti magánelzárást, sem éjjeli elkülönítést foganatosítani nem lehet; az állandó őri felügyelet nem terjed ki azokra, akik béresmunkát végeznek vagy az állatállomány gondozására vannak beosztva; a mezőgazdasági munka szünetelése idején pedig ma még csak szűk keretek közt lehet a mezőgazdasággal kapcsolatos ipari munkákkal foglalkoztatni az elítélteket.

hogy ennek az intézetnek nem Harta községben, hanem az ahhoz tartozó Állampusztán — ami az intézetnek, mint mezőgazdasági telepnek a neve — van posta- és vasúti állomása, az oda szóló leveleket és egyéb postai küldeményeket: „A kir. orsz. büntetőintézetnek — Állampuszta" címmel kell ellátni. (3987/1926.)

Márianosztrán nőelítéltek fegyház- és börtönbüntetését hajtják végre s 1928 óta a zárkaépület elkülönített részében — két munkateremmel — *szigorított nőidológház* van berendezve. (15.889/1928.)[4]

A márianosztrai intézet az államkincstárral kötött — utoljára az 1906. évi január hó 30-án kelt és a 4826/1906. I. M. sz. rendelettel jóváhagyott — szerződés s az 1929 július hó 18-án kelt és a 40.212/1929. I. M. sz. rendelettel jóváhagyott pótszerződés alapján a *„Paulai szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek"* szerzetének igazgatása és kezelése alatt áll. Az igazságügyminisztérium főfelügyelete alatt 57 nővér — élén az igazgató-főnöknővel és annak helyettesével — teljesíti a büntetésvégrehajtást és az adminisztratív tennivalókat; mellettük az intézeti orvosnő (aki a nővéreket ingyen gyógykezeli), a róm. kat. és református lelkész, valamint a külső őrszolgálatra hivatott fegyőrök és főfegyőrök (26) működnek, mint állami alkalmazottak. Az igazgató-főnöknőt az irgalmas nővérek magyar tartományának központi elöljárósága rendeli ki (diszponálja) s a kirendelést az igazságügyminiszter hagyja jóvá. A hivatali esküt az igazgató-főnöknő az ig.-minisztérium börtönügyi osztályának főnökénél teszi le, a nővéreket és a főnöknő-helyettest pedig az igazgató-főnöknő esketteti meg. (Az eskük szövegét az 55.431/1925. sz. r.

---

[4] Angiában a *liverpooli* női fegyház (convict prison) egyik része szintén „preventiv detention"-re ítélt megrögzött nőbűntettesek számára van elkülönítve, mint nálunk Márianosztrán. A megrögzött férfibűntettesek számára ott is csak egy önálló intézet van: a *camp-hilli* Wight szigetén.

állapítja meg.)[5] A letartóztatottak munkájának jövedelme, úgyszintén az intézethez tartozó mezőgazdasági és kertészeti ingatlanok (173 hold) haszonélvezete, valamint a gazdasági épületek használati joga a szerzetet illeti ; ezenfelül az állam minden egyes letartóztatott után minden napra 1 P 50 f átalányt fizet a szerzetnek. Ezzel szemben a szerzet magára vállalta az igazgatási és kezelési szükségletek költségeinek fedezését, a letartóztatottak és csecsemőik élelmezését, ruházását és ágyneművel ellátását, a fűtést, világítást, tatarozást, mosást, az ingó leltári tárgyak karbantartását, az iskolai és templomi szükségletek beszerzését, a gépek és a villanyvilágítás üzemi költségét, továbbá — a rendes épületjavítási, vízvezetéki és gépfenntartási költségek kivételével — a javítási költségeket is s végül a letartóztatottaknak a megszabott munkajutalomban részesítését.

Az átalányösszeget az ig.-minisztérium havonként utólag utalványozza a szerzetnek az ellenőrzéssel megbízott közeg (jelenleg az intézeti róm. kat. lelkész) által láttamozott kimutatás alapján.

A szerződés határozatlan időre köttetett, de a feleknek joguk van felmondani azt ; a felmondási határidő, ha a szerzet mond fel, két évben, ha pedig az ig.-min. kíván felmondással élni, egy évben állapíttatott meg.[6]

---

[5] Korábban a kincstár érdekeit képviselő ügynök is működött Márianosztrán s annak hatáskörét az 1875. évi december hó 28-án kiadott „Utasítás" állapította meg.

[6] Az orsz. büntetőintézetek leírását és tervrajzait lásd *dr. Megyery István* „A magyar börtönügy és az orsz. letartóztató intézetek" c. művében.

Tóth Lőrinc: („A rabmunka" 61., 62. l.) elismeri, hogy *Márianosztrán* „a jámbor apácák, amit szelíd, emberséges bánással és imádsággal véghez vihetnek, tiszteletet érdemlő módon megteszik, de kétli, hogy ahol fegyelem tekintetében nagyobb erélyre és szigorra volna szükség, a kívánalmakat kielégítenék". Osztozik ebben *Balogh Jenő* is („Börtönügyi viszonyaink reformjához" 30. l.) s azt óhajtja: bontassék fel mielőbb az irgalmas renddel kö-

Az orsz. büntetőintézetek *helyi viszonyai*

	férőhely	magán-zárka	közös-zárka
Gyüjtőfogház:			
1. fegyházépület	300	300	—
2. börtönépület	300	300	—
3. fogházépület	224	68	15
Váci fegyintézet:			
1. fegyházépület	850	198	116
2. közvetítőintézet	72	—	—
Soproni fegyintézet:			
1. fegyházi rész	234	414	—
2. szigorított dologház	466	270	—
Márianosztra:			
1. fegyház és börtön	340	68	18
2. szigorított dologház	110	110	—
Hartai büntetőintézet:	430	20	—
Szegedi börtön:			
1. börtön	630	74	74
2. államfogház	20	20	—
Összesen	3976	1846	238

tött szerződés és bízassék a fegyház kezelése felügyelőnők alkalmazásával és férfi-igazgató vezetése alatt szakszerűen kiképzett nőhivatalnokokra.

E vélemények elhangzása óta 40 év telt el s a tapasztalás *nem igazolta a felmerült aggályokat.* Felügyeleti vizsgálataim alkalmával személyesen is meggyőződtem arról, hogy az irgalmas nővérek kiváló és képzett igazgatófőnöknők vezetése alatt dícséretreméltó buzgalommal és eréllyel teljesítik nehéz feladataikat. Próbáját adták ennek a kommunista forradalmat követő években is, amikor fanatikus fegyencnőkkel volt zsúfolva az intézet és kívülről is igyekeztek terrorizálni a büntetések végrehajtóit; Márianosztrán akkor sem ingott meg a rend és a fegyelem s a nővérek csak kivételesen — súlyosabb fegyelmi büntetések végrehajtásához — vették igénybe az intézet falain kívül elhelyezett fegyőrök segítségét. Amióta kibővült az intézet rabgazdasággal és szigorított női dologházzal, a szabadban dolgozó fegyencnők köréből is csak elvétve fordul elő szökés s a megrögzöttek fegyelmezése tekintetében sem merült fel eddig semmi kifogás. A fogházakban alkalmazott nőfelügyelőkre vonatkozó észleleteim alapján kételkedem abban, hogy módunk volna egyhamar pótolni az irgalmas nővéreket náluk megbízhatóbb és önfeláldozóbb nőalkalmazottakkal.

A magánzárkákból mintegy 80 fegyelmi zárkául, őrszobául és fürdőhelyiségül szolgál.

Hartán az állampusztai férőhelyeken (224) kívül a miklai és bojári rabgazdaságban is vannak közös zárkákká átalakított helyiségek, összesen 206 férőhellyel.

Kir. törvényszéki fogházak

Székhely	*Férőhely*	*Magánzárka*
Budapest		
1. Bpesti tvszéki fogház	350	65
2. Pestvidéki tvszéki fogház	507	119
Baja (tvszéki kirendeltség fogháza)	40	4
Balassagyarmat	336	168
Debrecen	207	52
Eger	134	16
Győr	200	24
Gyula	100	22
Kalocsa	221	48
Kaposvár	90	18
Kecskemét	200	44
Miskolc	160	33
Nagykanizsa	108	12
Nyiregyháza	258	74
Pécs	140	20
Sátoraljaújhely	420	17
Sopron	94	37
Szeged		
1. Tvszéki fogház	178	53
2. Tvszéki fiókfogház	42	15
Szekszárd	144	45
Székesfehérvár	127	28
Szolnok	140	28
Szombathely	219	69
Veszprém	114	34
Zalaegerszeg	80	16
Összesen	4609	1061

A szegedi törvényszéki fogház a 46.904/1884. I. M. sz. r. alapján 1885 január hó 1. óta a szegedi ker. börtön igazgatóságának kezelésében van s az ott letartóztatottak felett a fegyelmi hatalmat is a börtönigazgatóság gyakorolja ; a kir. ügyész és a főügyész felügyeleti joga azonban fenn van tartva. A szegedi tvszék épületében egy fiókfogház rendeztetett be az előzetes letartóztatottak és a vizsgálati foglyok számára.[7]

IV. Börtönügyi intézményeink közé tartozik a gyüjtőfogház mellett létesített „*Igazságügyi orsz. megfigyelő és elmegyógyító intézet*", melybe előzetes igazságügyminiszteri engedéllyel a terheltek megfigyelés, az elítéltek elmebetegség vagy egyéb különleges elbánást igénylő izgatottsági tünetek esetén gyógyítás, illetve ápolás végett helyeztetnek el. Az intézet igazgatója az ig.-miniszter által kinevezett elmeorvos, aki közvetlenül az ig.-minisztérium felügyelete alatt áll és orvosi működése tekintetében függetlenül jár el. Ennek állandó helyettesét is az ig.-miniszter nevezi ki. Az

---

[7] Kir. járásbírósági fogházak

Székhely	*Férőhely*	*Székhely*	*Férőhely*
Abaújszántó	25	Dunaföldvár	14
Abádszalók	11	Dunavecse	10
Battonya	9	Edelény	23
Bácsalmás	22	Enying	9
Berettyóújfalu	20	Esztergom	29
Békés	12	Gödöllő	42
Békéscsaba	18	Gyöngyös	26
Bicske	13	Hajdúböszörmény	27
Cegléd	40	Hajdúnánás	10
Celldömölk	12	Hajdúszoboszló	10
Csepreg	12	Hatvan	22
Csongrád	8	Heves	25
Csorna	25	Hódmezővásárhely	20
Derecske	12	Igal	5
Devecser	12	Jászapáti	16
Dombóvár	10	Jászberény	120

ápolást erre a célra kinevezett és ápolói vizsgát tett fegyőrök és nőfelügyelők végzik, akiknek felettes hatósága a gyüjtőfogház igazgatósága. Az intézet biztonságáról és gazdasági ügyeiről is a gyüjtőfogház ig.-ja gondoskodik, aki azonban hivatalos ügyekben a megfigyelő intézet igazgatójával kölcsönös egyetértésben jár el. (9052/1906.)

A bűntettesek embertani és lélektani sajátosságaira vonatkozó adatok rendszeres gyüjtése céljából a gyüjtőfogházban *bűnügyi embertani laboratórium* is állíttatott fel s annak vezetésével az ig.-miniszter rendszerint a gyüjtőfogház egyik orvosát bízza meg. (41.081/1913.)

A *váci* fegyintézet országos jellegű *rabkórházába* (mely 1929. évben épült) épúgy, mint a gyüjtőfogház kórházába, az egész ország területéről szállíthatók olyan beteg letartóztatottak, akiket más intézetben megfelelően gyógyítani nem lehet.

Az „*Országos börtönügyi múzeum*" (az ig.-minisztérium épületében) a börtönügyi szaktanulmányok előmozdítására s az ebből a szempontból tanulságos (a börtönügy multját

Székhely	*Férőhely*	*Székhely*	*Férőhely*
Kapuvár	4	Marcali	26
Karcag	38	Mátészalka	16
Keszthely	13	Mezőcsát	2?
Kiskőrös	16	Mezőkövesd	25
Kiskunfélegyháza	30	Mezőtúr	5
Kiskunhalas	20	Mohács	17
Kispest	15	Mór	20
Kisújszállás	18	Nagyatád	12
Kisvárda	24	Nagykáta	14
Komárom	16	Nagykőrös	20
Körmend	12	Nyirbátor	16
Kőszeg	8	Orosháza	14
Kunszentmárton	48	Paks	12
Kunszentmiklós	17	Pápa	33
Lengyeltóti	12	Pestszenterzsébet	30
Letenye	7	Püspökladány	9
Magyaróvár	12	Sajószentpéter	12
Makó	25	Salgótarján	16

és jelenlegi állapotát feltüntető, a letartóztatottak testi és szellemi sajátosságaira jellegzetes) tárgyak gyüjtésére és megóvására szolgál. Igazgatóját az ig.-minisztérium fogalmazó-személyzetéből a miniszter jelöli ki. A letartóztató intézetek igazgatóságai is közreműködnek a múzeum gyarapítására érdekesebb elítéltek fényképeinek, szórakozásból készített tárgyainak, irodalmi termékeinek és egyéb tanul-

Székhely	*Férőhely*	*Székhely*	*Férőhely*
Sárospatak	12	Tab	14
Sárvár	12	Tamási	24
Sásd	8	Tapolca	15
Siklós	17	Tata	14
Sümeg	14	Tiszalök	11
Szarvas	16	Törökszentmiklós	13
Szeghalom	24	Újpest	12
Szentes	17	Vasvár	10
Szerencs	11	Vác	23
Szigetvár	13	Zirc	8
Szikszó	16		1659
Szirák	14		

A törvényszékek székhelyein levő járásbíróságok foglyait a törvényszéki fogházakban helyezik el; a fogházzal nem rendelkező többi járásbíróság elítéltjein az igazságügyminiszter rendelkezéséhez képest a törvényszéki vagy a legközelebb eső járásbírósági fogházban hajtják végre a szabadságvesztésbüntetést.

A budapesti kir. büntetőjárásbíróság által fogházbüntetésre ítélt *közveszélyes munkakerülők számára járásbírósági fogházul* a m. kir. államrendőrség budapesti toloncházának egyik része jelöltetett ki s e fogház felett a budapesti kir. büntető járásbíróság kirendeltsége („közveszélyes munkakerülők bírósága") gyakorolja a felügyeletet. (63.627/1914.) Azokat az elítélteket azonban, akiknek büntetése 8 napot meghalad, el kell innen szállítani a bpesti kir. büntetőtörvényszéki fogházba. (18.097/1930.)

Közönséges (nem szigorított) *dologházul* (1913:XXI. tc.) nők számára egyelőre a *kalocsai* kir. törvényszéki fogház egyik része (40 férőhely), férfiak számára a *jászberényi* járásbírósági fogház elkülönített része (100 férőhely) van kijelölve. (68.400/1915.)

Az orsz. büntetőintézetekben, a törvényszéki és a járásbírósági fogházakban együttvéve ezidőszerint 10.244 a férőhelyek száma.

ságos tárgyaknak megküldésével. (5901/1910. és 27.475—1922.)

Az ig.-minisztérium börtönügyi osztályában elhelyezett „*Börtönügyi Tauffer-könyvtár*“ (melynek jelentékeny részét Tauffer Emil örökösei adományozták 1925-ben az ig.-minisztériumnak) felöleli a hazai és külföldi szakirodalom nevezetesebb termékeit.

B) Személyi ügyek

1. Tisztviselők, őrszemélyzet, állami bakó és műszaki alkalmazottak[1]

a) Tisztviselők

I. A büntetésvégrehajtás személyi feltételeit elsősorban a megfelelő jellemmel és képzettséggel rendelkező börtönügyi tisztviselők biztosítják.

A börtönügyi tisztviselőnek az államhivatalnokok általános kötelességein : a haza és az államfő iránti hűségen, az erkölcsös életmódon, a törvények, rendeletek és a fellebbvalók iránti tiszteleten és engedelmességen, a hivatalos órák megtartásán, a hivatali tennivalók lelkiismeretes és szorgalmas elvégzésén és a hivatali titok megőrzésén (P. Sz. 68—76. §) felül kötelessége még, hogy minden körülmények között *bátor*, semmi veszélytől vissza nem riadó magatartást tanusítson. A letartóztatottak ellenszegülését, rakoncátlanságát vagy zendülését a többi alkalmazottakkal együtt életük veszélyeztetésével is kötelesek megfékezni, szökésüket pedig megakadályozni. A letartóztató intézet gazdasági ügyeivel foglalkozó tisztviselők a kir. kincstár érdekeinek képviseletében a rendes kereskedő gondosságával kötelesek eljárni.

---

[1] A személyi ügyekre vonatkozó azokat a jogszabályokat (illetmények összege, nyugdíjak stb.), amelyek az állami igazgatás minden ágában egyaránt érvényesek, e helyütt mellőzöm vagy csak futólag érintem.

A törvényszéki fogházakban rendszeresített — azaz állami rendszerű fizetési osztályba tartozó — tisztviselői állás csak egy van : a fogházvezető tiszté *(fogházfelügyelő* vagy *fogházgondnok)*, aki a kir. ügyészség vezetőjének vagy helyettesének felügyelete alatt vezeti a fogházat s akinek az őrszemélyzet közvetlenül van alárendelve. A *lelkész*, a *tanító* és az *orvos* tiszteletdíjas alkalmazott.[2]

A fogházvezető tiszt osztja be szolgálatra az őrszemélyzet tagjait, gondoskodik a letartóztatottak elhelyezéséről, osztályozásáról és munkabeosztásáról. Felügyel a napirend és a házszabályok megtartására, a tisztaságra és a biztonságra s ő gyakorolja részben a fegyelmi hatalmat is a letartóztatottak és az őrszemélyzet felett. (Lásd a „Kényszeralkalmazás" és a „Fegyelmi jog" c. fejezeteket.) E végből meg kell vizsgálnia legalább minden második nap a fogház összes helyiségeit s gyakran éjjel is szemlét tart a fogházban. Szökésről köteles a szökevény személyleírásának bemutatása mellett haladéktalanul jelentést tenni a kir. ügyésznek. Ő vezeti a törzskönyveket, állítja ki az őrök személyi táblázatát, az értesítőjegyzékeket, az elbocsátó leveleket és a rabkíséréssel megbízott őrök útinaplóját, illetve menetlevelét. Naplót kell vezetnie a hozzá intézett rendeletekről, az előzetes letartóztatottakról és vizsgálati foglyokról, az elszállítottakról, a szabadulókról, a betegekről és az elhaltakról, a fegyelmi büntetésekről, az elküldött levelekről, az őrök szolgálati beosztásáról és a fogház nevezetesebb napi eseményeiről. Ezt a naplót reggelenként bemutatja láttamozás végett a kir. ügyésznek. Az ő feladata ezeken

---

[2] A járásbírósági fogházak közül csak a jászberényi fogház élén van fogházgondnok, aki több fogházőrrel rendelkezik s egyszersmind az ottani férfidologház vezetője is. A többi járásbírósági fogházban csak egy-egy fogházőr teljesít szolgálatot a járásbíróság vezetőjének felügyelete alatt.

Tanító ezidőszerint csak négy törvényszéki fogháznál van; ezek a tiszteletdíjas tanítók többnyire csak heti két órai oktatásra vannak kötelezve. (68.695/1928.)

felül a fogházi pénzkezelés, a letartóztatottak élelmezése és egyéb gazdasági ügyek intézése.

Nagyobb fogházaknál az irodai tennivalók egy részét a fogházvezető tiszt valamelyik arra alkalmas fogházőrmesterrel vagy közőrrel is végeztetheti.

Ha a helyi viszonyok megengedik, a fogházvezető tiszt a fogházépületben köteles lakni; éjjel a kir. ügyész engedélye nélkül nem tartózkodhatik lakásától távol s családtagjain kívül senki sem hálhat a lakásán. (Foghr. 209. §.)

A fogházi *lelkész* és *tanító* ügykörét a helyi viszonyok figyelembevételével a főügyész állapítja meg. (Foghr. 207. §.)

A *fogházorvos* a letartóztatottak gyógyításán és a fogház egészségügyi viszonyainak ellenőrzésén felül az őrök és azok családtagjainak gyógykezelésére — külön díjazás nélkül is — kötelezve van. A gyógyszereket vénykönyvébe kell beírnia. (Fogházr. 208. §; 14.270/1907. sz. r. 69. §.) Magángyakorlatában csak annyiban van korlátozva, hogy jogerősen elítélt egyén számára magánúton, vagyis az elítélt vagy hozzátartozói kérelmére nem állíthat ki a büntetés végrehajtásának elhalasztását vagy félbeszakítását célzó orvosi bizonyítványt. (33.413/1924.)

Az *orsz. büntetőintézeteknél* rendszeresített állásban levő tisztviselők: az igazgató, titkár, fogalmazó, főtiszt, tiszt, őrparancsnok, lelkész, tanító és orvos (főorvos).[3]

---

[3] A soproni fegyintézet két tanítója és az ottani orvos, a hartai büntetőintézet r. kat. lelkésze és orvosa s ezeken felül 10 református, evangélikus és izr. lelkész ezidőszerint *tiszteletdíjas* állásban van.

Márianosztrán csak három rendszeresített tisztviselői állás van: két lelkészi és egy főorvosi.

Amely intézetben egy bizonyos vallásfelekezethez tartozó letartóztatottak átlagos létszáma olyan csekély, hogy külön lelki gondozásuk végett tiszteletdíjas bejáró lelkész alkalmazása megokoltnak nem mutatkozik, ott azokat valamely rokon vallásfelekezet lelkészének (pl. görögkeleti vallásúakat a r. kat., evangélikusokat a ref. lelkész) gondozására kell bízni. (Házsz. II. 124. §.)

Az igazgatónak tehát, mint a büntetőintézet kormányzójának, különböző hivatású és képesítésű tisztviselők segédkeznek a büntetésvégrehajtásban és az igazgatási funkciók végzésében.[4]

Az *igazgató* a büntetések szabályszerű végrehajtására nemcsak felügyelni s e végből az alája rendelt összes alkalmazottak működését ellenőrizni köteles, hanem közvetlenül is részt vesz a büntetésvégrehajtásban. Az elítéltek osztályozása és munkára beosztása, egyéni bánásmód megszabása, az iskolai tantárgyak előadási módjának megállapítása és a fegyelmi jog gyakorlása az igazgató feladatai közé tartozik ; a közvetítőintézetbe helyezés, feltételes szabadságra bocsátás és megkegyelmezés kérdéseiben pedig véleményt kell nyilvánítania.

Az igazgató állásának elfoglalásakor vagy abból kilépése alkalmával a büntetőintézet összes ingóságait *leltár* mellett veszi át elődjétől és adja át az utódjának. A leltár két példánya közül az egyik az intézet irattárában marad, a másikat az ig.-minisztériumhoz kell felterjeszteni.

Épületjavítás, hiányzó alkatrészek pótlása és rabmunka megrendelések elfogadása a gondnok részéről csak az igazgató jóváhagyásával történhetik. A beszerzett szükségleti cikkek árát az intézeti ellenőrnél az igazgató utalványozza. Az intézeti pénztárt hivatali helyiségében kettős és ellenzár alatt kell tartania ; az egyik kulcsot neki, a másikat az ellenőrnek kell őriznie, hogy a pénzszekrény csak együttes közreműködésükkel legyen felnyitható. A pénztárt az igazgatónak minden hónap végén meg kell vizsgálnia.

---

[4] „Szabadságra nevelni, társas lénnyé alakítani az embert s beleilleszteni a népközösség szervezetébe olyan kultúrfeladat, amit a jogász egymagában nem oldhat meg. Ehhez szüksége van az orvos, pedagógus, a lélekbúvár, a lelkész és a szociálnevelői hivatásuktól áthatott tisztviselők közreműködésére." *(Dr. Schmidt* porosz igazságügyminiszter előszava a „Strafvollzug in Preussen" c. könyvhöz, 1928. Lásd még: *Fliegenschmidt:* „Der Beruf des Oberbeamten in den Strafanstalten und Gefängnissen".)

A felsőbb rendeletek „igazgatóság" címén intéztetnek az igazgatóhoz s ő osztja ki azokat végrehajtás végett a tisztviselők között.

Az igazgató székhelyéről 24 óránál hosszabb időre csak az ig.-minisztérium engedélyével távozhatik el. (Házsz. II. 1—20. §.)

A titkárt, fogalmazót, főtisztet és tisztet az igazgató osztja be ellenőri, gondnoki és irodai tennivalókra; az ellenőri és gondnoki munkakörbe beosztáshoz azonban az ig.-minisztérium előzetes hozzájárulása szükséges. (7600—1912. és 5309/1927.) (Minthogy az 1883 : I. tc. 20. §-a szerint az ellenőri és gondnoki álláshoz államszámviteltani vizsga szükséges, jóllehet ilyen állások most már nincsenek, ezekbe a munkakörökbe csak államszámviteltani képesítéssel bíró tisztviselőket lehet beosztani; ellenkező esetben a beosztás csak ideiglenes lehet.)

Az *ellenőr* a büntetőintézet pénztárosa és az igazgató távollétében vagy akadályoztatása esetében annak helyettese. Ügykörébe tartozik tehát a pénzkezelés és a pénztári könyvek vezetése. A letétben levő pénzekről, a munkajutalmakról és a felhasznált irodai szerekről is ő vezet számadást. (Lásd a „Pénz- és vagyonkezelés" c. fejezetet.) A pénztárt ellenzár alatt tartja; a pénzbeli kiadásokat teljesíti és a bevételeket elfogadja. Az igazgató által utalványozott összegeket kifizetni köteles, de ha az utalvány kiállításának szabályszerűsége vagy hitelessége ellen alapos kifogása van, vagy ha az utalványozott összeg meghaladja az igazgató utalványozási jogkörét, erre vonatkozó észrevételeit az igazgatóval közölni tartozik; ha az igazgató ellenvetéseit nem veszi figyelembe s a kifizetést követeli, az ellenőr azt saját felelősségére megtagadhatja; az esetről azonban eljárásának tüzetes megokolásával azonnal jelentést kell tennie az ig.-minisztériumhoz. Amikor az igazgatót helyettesíti az ellenőr, annak utalványozási jogát nem ő, hanem az igazgató meghatalmazása alapján más tisztviselő

gyakorolja s az igazgatónál levő pénztárkulcsot is az veszi át.[5] (Házsz. II. 21., 26—29., 35. §.)

A *gondnok* — a pénz kivételével — az intézet vagyonának kezelője s a gazdasági és iparüzleti ügyek intézője. A raktári tárgyakat és készleteket leltár mellett veszi át. Az épületek és berendezések jókarbantartásáról és biztonságáról, valamint a szükségleti cikkek beszerzéséről és a heti étlap elkészítéséről gondoskodik ; költségvetést készít az intézet szükségleteiről ; a hozzátartozó bevételekről és kiadásokról számadásokat vezet s azokat az ellenőr által havonként megvizsgáltatja és az igazgató elé terjeszti. A letartóztatottak számára ő adja ki a ruhákat, az ágy- és fehérneműeket, a munkaanyagokat és szerszámokat, valamint a főzéshez, fűtéshez és világításhoz szükséges anyagokat. Az ő feladata a rabmunkáltatás ellenőrzése és a megrendelések elvállalása is. A készmunkák árát a gondnok javaslatára állapítja meg az igazgató s az utóbbinak utalványa alapján a gondnok szolgáltatja ki a készmunkákat a vevőknek ; azok vételárát azonban az ellenőr veszi át. (Házszab. II. 40—67. §.)

Az igazgató közvetlen segédje az *igazgatósági irodavezető*.[6] Az intézet iktatókönyvét, a név- és tárgymutatókönyveket az igazgatósági irodában vezetik[7] s ugyanott teljesítik a kiadmányozást és kezelik az irattárt. A törzskönyvek és a szabadulási időmutató vezetése, a személyi táblázatok (lásd lent) kiállítása[8] és kezelése, valamint az

---

[5] A budapesti gyüjtőfogházban — tekintettel annak nagy forgalmára — az ellenőr mellett külön *pénztáros-főtiszt* is működik s az egyik pénztárkulcs ennek — nem az igazgatónak — birtokában van. (21.653/1929.)

[6] A Házszabályokban szereplő „első, második és harmadik *tiszti írnok*" elnevezés ma már nem használatos.

[7] Az orsz. büntetőintézetekben az államhivatalok ügyrendjéről szóló 5500/1929. M. E. sz. r. 24. §-ában megjelölt *b)* mintának megfelelő iktatókönyvet kell vezetni. (73.193/1929.)

[8] A Házsz. 38. §-át, amely szerint az ellenőr vezeti a tiszti- és az őrszemélyzet tagjainak „törzskönyvét" (ma már személyi táblázatát), a gyakorlat a fenti szöveg szerint módosította.

igazgatósági ügyiratok (jelentések, elbocsátott letartóztatottak igazolványai stb.) szerkesztése szintén az igazgatósági irodában történik. Az irodavezető tiszt őrzi az intézet hivatalos pecsétjét és ő helyettesíti az igazgatóság megbízása alapján — akadályoztatása esetében — az ellenőrt. (Házsz. II. 68—78. §.)

A gondnoknak hivatali tennivalóiban a szükséghez képest *élelmező*, *raktárkezelő*, *iparüzlet-* vagy *rabgazdaságvezetőtiszt* segédkezik. (Házsz. 44., 79—81. §.)

Az *őrparancsnok*, mint az őrszemélyzet közvetlen elöljárója, felügyel az őrszemélyzet tagjaira, a fegyelem, biztonság és tisztaság fenntartására s a napirend és a házszabályok pontos megtartására. Az igazgató utasításaihoz képest ő osztja be az őröket napi szolgálatra s jegyzéket vezet egyfelől arról, hogy az őrök névszerint hova vannak szolgálatra kirendelve a nap különböző óráiban, másfelől azokról a napiparancsokról is, amelyeket az igazgató az őrökkel és a letartóztatottakkal közlés végett neki időnként kiad. A napi eseményekről az őrök jelentései és saját észleletei alapján naponként reggel 8 órakor írásbeli jelentést terjeszt az igazgató elé. Végül jegyzéket vezet az egészséges és beteg fegyencek napi létszámáról, valamint arról, hogy a zárkába és munkatermekbe névszerint mely letartóztatottak vannak elhelyezve. Ennek a jegyzéknek adatai alapján megállapítja a naponként kiszolgáltatandó ételadagok számát ; a jegyzéket esténként kell benyujtania az igazgatóhoz. Az őrparancsnok köteles az intézet területén lakni s onnan csak az igazgató tudtával távozhatik el.[9] (Házszab. III. 71—77. §.)

II. *Házitanács.* A tisztviselők az összhangzatos együttműködés érdekében, valamint a szerzett tapasztalatok és a fontosabb események megvitatása végett minden hónapban legalább egyszer *házi tanácsülést* tartanak. Az

[9] A lelkész, a tanító és az orvos ügykörét lásd az „Erkölcsi támogatás" „Szellemi gondozás" és „Egészségügy" c. fejezetekben.

ülésen az igazgató elnököl; a jegyzőkönyvet az igazgató részéről megbízott tisztviselő vezeti. Az ülés tárgyai: 1. az igazgató előterjesztése az utolsó ülés óta kihirdetett igazságügyi törvényekről és rendeletekről s az előfordult fontosabb eseményekről; 2. az ellenőr, a gondnok, a lelkészek, a tanító és az orvos jelentései az ügykörükbe tartozó jelenségekről, különösen a letartóztatottak jelleméről, osztályozásáról és munkájáról, az észlelt hiányokról és azok pótlásáról; 3. a szabadulók magaviseletéről szerzett tapasztalatok megvitatása; 4. a kegyelmi kérvények tárgyalása. Az ülés főbb mozzanatait, a felmerült fontosabb javaslatokat és véleményeket a jegyzőkönyvben röviden meg kell rögzíteni. (Házsz. 84—89. §.)

III. *Egyenruha.* A börtönügyi tisztviselők — az orvosok és lelkészek kivételével — szolgálat közben egyenruhát kötelesek viselni (42.282/1891.) s azt a karddal együtt saját költségükön kell beszerezniök.

Az egyenruhaviselés célja, hogy a tisztviselő szolgálata teljesítése közben félreismerhető ne legyen, tekintélye a fegyveres őrszemélyzettel és a letartóztatottakkal szemben emeltessék és személyi biztonsága az egyenruhához tartozó oldalfegyver viselése által fokoztassék.

Az igazgató háziöltönyön kívül *díszöltönyt* is köteles beszerezni; az utóbbit ünnepélyes alkalmakkor viseli. A többi tisztviselőnek csak joga van hozzá, hogy ünnepi alkalomkor — ha beszerezte — díszöltönyt viseljen. Az orvos is hordhat egyenruhát, de annak beszerzésére nincsen kötelezve. A nyugdíjazott tisztviselő hivatali egyenruháját csak abban az esetben viselheti, ha más hivatalt nem vállalt és kereseti foglalkozást nem űz. (23.303/1930.)

Az egyenruha szolgálaton kívül is — külföldön azonban csak hivatalos kiküldetés esetében — viselhető. (26.932/1893.)

A *háziöltönyhöz* tartozik:

a honvédtisztekéhez hasonló alakú, fekete posztóból készült és szemernyővel, állszíjjal és hurkos rózsával ellátott *sapka;*

sötétkék posztóból készült, öt aranyozott rézgombbal, ibolyaszín hajtókás és aranyzsinóros — VIII. és VII. fizetési osztálybeliek öltönyén 3 cm széles és 8 cm hosszú aranypaszományos — gallérral ellátott *zubbony;*

szürke *pantalló* vagy csizmanadrág ;

fekete selyem vagy gyapjúszövetből készült és fehér nyakszegéllyel ellátott *nyakravaló;*

fekete és símafejű *cipő* vagy félszárú *csizma;*

sötétbarna posztóból készült, két sorban 5—5 aranyozott fémgombbal ellátott és ibolyaszín posztóval szegélyezett *köpeny,* melynek ibolyaszín hajtókás gallérján egy-egy kis aranyozott fémgomb van ;

a honvédtisztviselői karddal azonos *kard* (penge, fogantyú és hüvely) ; egy 22 mm széles és hosszában két 2—2 mm széles lila sávval ellátott arany szalagon lógó, lila fonalakkal átszőtt, csukott arany-*kardbojt:* vörös szatytyánból készült *kardkötő.*

A *díszöltöny* alkotó részei : kalap, atilla, díszpantalló és fehér bőrkesztyű.

Az egyes állásoknak és fizetési osztályoknak megkülönböztetése végett az egyenruha-zubbony, illetve az atilla gallérja *rangjelzésekkel* (kitüntetési jelekkel) van ellátva. A rangjelzések a következők :

1. a XI., X. és IX. fizetési osztályba tartozó tisztviselők az egyenruha gallérjára varrott 3 cm széles *ibolyaszínű hajtókán* a gallér mindkét végén alkalmazott *arany rózsácskát* (rosetta) viselnek, még pedig a XI. fiz. osztályban *egy,* a X.-ben *két* és a IX.-ben *három* rózsácskát ;

2. a VIII., VII. és VI. fizetési osztályba tartozó tisztviselők az egyenruha gallérjának csukaszürke hajtókájára varrott *ezüst paszományon* a gallér mindkét végén alkalmazott *arany rózsácskát* viselnek, még pedig a VIII. fiz. osztályban *egy,* a VII.-ben *két* és a VI.-ban *három* ró-

zsácskát ; az ezüst paszományt akként kell elhelyezni, hogy a hajtóka felső részéből 0·7 cm-nyi sáv szabadon maradjon ;

3. a VII. és VI. fiz. osztályba tartozó igazgatók ugyanolyan rangjelzést használnak, mint a 2. pontban említett tisztviselők, azzal a megkülönböztetéssel, hogy a balváll felett 5 mm széles meggyszínű selyemmel átszőtt aranyzsinórból készült *vállfonatot* is viselnek ;

4. az V. fiz. osztályba tartozó igazgató rangjelzésül az egyenruha gallérjára varrott 3 cm széles *aranyszínű paszományon* a gallér mindkét végén *egy ezüst rózsácskát* és ezen, valamint a 3. pontban említett vállfonaton felül a nadrágon ibolyaszínű 4 cm széles függőlegesen menő sávot is visel.

A magasabb fizetési osztály jellegével felruházott tisztviselőt a jellegének megfelelő rangjelzés illeti meg. (43.845/1891., 9863/1895., 13.721/1925., 18.782/1895. és 30.200/1931.)[10]

IV. *Képesítési kellékek.* Minthogy állami tisztviselő általában csak olyan magyar állampolgár lehet, aki életének 18. évét betöltötte (P. Sz. 7. §) és gondnokság, csőd vagy hivatalvesztésre szóló ítélet hatálya alatt nem áll, nyereségvágyból eredő bűntett vagy vétség miatt elítélve nem volt és vád alá helyezve sincsen, erkölcsi tekintetben pedig egyébként sem esik kifogás alá (1883 : I. tc. 1. §), ezek az általános kellékek a börtönügyi tisztviselői állások betöltésénél is megkívántatnak.

A szolgálati hanyagság miatt fegyelmi úton elbocsátott hivatalnok ugyanarra vagy más állásra utóbb kinevezhető. (66.787/1900.)

Az elméleti képesítési kellékek a következők :

---

[10] Az egyenruha-alkatrészek tüzetesebb leírását lásd a 43.845/1891. sz. rendeletben.

A tisztviselők öltözeti szabályzatához és annak módosításához az államfő jóváhagyása szükséges. (33.385/1891.) Ellenben az őrszemélyzet egyenruhája és rangjelzése a nélkül is módosítható. (23.319/1901.)

Igazgató: a jog- és államtudományi tanfolyam elvégzése és a jogtudományi államvizsga letétele (1883 : I. tc. 20. § 1. bek.); *titkár* és *fogalmazó:* jogvégzettség és a jogtudományi államvizsga letétele vagy a közgazdaságtudományi karon az egyetemes közigazgatási és közgazdasági szaknak elvégzése és ugyanazon a szakon legalább a közgazdaságtani államvizsga letétele, végül mindkét esetben az államszámviteltani vizsga letétele; *tiszt* és *főtiszt:* valamely középiskola bevégzése és az érettségi, valamint az államszámviteltani vizsgának letétele; *őrparancsnok:* valamely középiskola négy osztályának elvégzése (12.000/1926); *fogházfelügyelő* és *fogházgondnok:* négy osztályú polgári iskola bevégzése. (1883 : I. tc. 20. § 3. bek.)[11]

A róm. kat. *lelkészi* álláshoz felszentelt áldozópapságról szóló bizonyítvány, a református és az evangélikus lelkészi álláshoz lelkészi és félavatási oklevél kell.

Tanítói álláshoz elemi iskolai tanítói oklevél szükséges.

Orvosi állásra egyetemes orvostudori oklevél és a törvényszéki orvosi vizsga letétele, főorvosi állásra pedig ezenfelül két évi szakgyakorlat kimutatása is kívántatik. (1883 : I. tc. 9. §. és 16.379/1894.)

A tiszteletdíjas alkalmazottaknak is bírniuk kell az illető szakra megszabott törvényes képesítéssel.[12]

---

[11] A 7000/1925. M. E. sz. r. 22. p. második bekezdésének az a rendelkezése, mely szerint a XI. fiz. osztályba a középiskola négy osztályának elvégzéséhez kötött állásra csak azt lehet kinevezni, aki legalább 6 évig szolgált mint kinevezett kezelő vagy legalább 9 évig mint díjnok, illetőleg, mint díjnok és kezelő, a fogházfelügyelői állásra nem vonatkozik; ezt az állást tehát be lehet tölteni olyan díjnokkal vagy kezelővel is, akinek nincsen 9, illetve 6 évi szolgálata, valamint más, állami szolgálatban levő egyénnel (pl. fogházőrmesterrel) is, a nélkül, hogy ehhez a minisztertanács hozzájárulását kellene kieszközölni. (18.191/1926.)

[12] A szakirodalomban felmerült és több ízben élénk vita tárgya volt az a kérdés, hogy a fegyházigazgatót nem kellene-e a katonák, lelkészek vagy orvosok köréből kiválasztani. (Angliában többnyire volt katonatisztek a fegyintézeti igazgatók. *Füesslin*, a bruchsali fegyház jeles igazgatója, orvos volt.)

V. *Az állások betöltése.* A költségvetési törvényben megállapított létszám keretein belül az ig.-miniszter rendszeresíti az egyes intézeteknél a szükséges számban a tisztviselői állásokat.

A rendszeresített állások betöltése *kinevezés* vagy *áthelyezés*, a tiszteletdíjasok alkalmazása *megbízás* útján történik.

A kinevezés útján betöltendő állásokat a XI. fiz. osztálytól a VIII.-ig bezáróan, valamint az összes egyéb — áthelyezéssel vagy megbízással betöltendő — tisztviselői állásokat az ig.-miniszter saját hatáskörében tölti be; a VII. fiz. osztályba való kinevezés szintén az ig.-minisztert illeti, de ehhez előzetesen ki kell kérni a minisztertanács hozzájárulását; a VI. vagy magasabb fizetési osztályba való kinevezés joga az államfőnek van fenntartva s ilyen kinevezés iránt az államfőhöz intézendő előterjesztéshez szintén szükséges a minisztertanács előzetes hozzájárulása. (7000/1925. M. E. sz. r. 130. p.)

Az ig.-miniszter a tisztviselőket egyik letartóztató intézettől a másikhoz, valamint más igazságügyi hatóság-

---

Nálunk *Balogh Jenő* („Börtönügyi viszonyaink reformjához" 58. l.) hangoztatta, hogy „lelkészekből és katonákból, akiket foglalkozásuk arra indít, hogy az emberek nevelésével és megfegyelmezésével foglalkozzanak, jobb fegyházigazgató válhatik, mint az elméleti jogtudósból". A hazai börtönügy terén a jogin kívül főleg a műegyetemi és a gazdasági képzettség hasznosítható, mert intézeteink technikai berendezése, az ipari rabmunka szervezése és a mezőgazdasági rabmunka irányítása megfelelő szakembereket is igényel s a műegyetemi vagy gazdasági főiskolai képzettséggel bíró titkár (fogalmazó) a börtönügyi gyakorlatban épúgy megszerezheti a szükséges jogi ismereteket, mint ahogyan a jogvégzett büntetőintézeti fogalmazónak, ha pályáján meg akar felelni, ma is el kell sajátítania azokat a technikai és gazdasági szakismereteket, amelyek a börtönügyi szolgálatban nélkülözhetetlenek.

Mindenek előtt az igazgatói képesítést kellene azonossá tenni a titkári és fogalmazói képesítéssel, vagyis ki kellene egészíteni az államszámviteli vizsga letételével, mert az igazgatónak nem lehet kisebb képesítése, mint az alája rendelt — szorosabb értelemben vett — börtönügyi tisztviselőknek. Ezt az igazságügyminisztérium rendeleti úton nem teheti meg, mert az igazgatói állás képesítési kellékét törvény (az 1883:I. tc.) állapítja meg;

hoz is hivatalból *áthelyezheti* vagy ideiglenes szolgálatra *kirendelheti*. A tiszteletdíjas alkalmazottaknak ugyancsak ő adja a megbízást s azt bármikor vissza is vonhatja.

Minden üresedésbe jövő *kezdő állást* (lásd lent) — ha nem áthelyezéssel, hanem kinevezéssel való betöltésről van szó — csakis szabályszerű pályázat útján lehet betölteni (7000/1925. M. E. sz. r. 82. §) ; a többi állás helyi előléptetéssel is betölthető.

Kir. ügyészeket kérelmükre megbízhat az ig.-miniszter állásuk és rangsoruk megtartása mellett orsz. büntetőintézetek és fogházak igazgatásával. (1891 : XVII.tc. 57.§.)

Büntetőintézeti *igazgatói* állás betöltésénél a kinevezni szándékolt egyénre nézve meg kell hallgatni az illetékes főispánt is. (1886 : XXI. tc. 57. §.)

Lelkészi állás betöltése előtt a pályázati hirdetmény egyik példányát meg kell küldeni az illetékes egyházi főhatóságnak (püspöknek vagy érseknek) azzal a felkéréssel, hogy a hozzá benyujtandó pályázati kérvényeket a kinevezésre érdemes lelkész kijelölésével tegye át az ig.-minisztériumhoz.

---

törvényhozási intézkedésre van tehát szükség. Egyidejűen az igazgatói, titkári és fogalmazói képesítésre vonatkozó rendelkezéseket is ki kellene egészíteni azzal, hogy nemcsak jogvégzettség, hanem *műegyetemi* vagy *gazdasági főiskolai* végzettség és oklevél is kvalifikál a jelzett állásokra.

A fogházfelügyelői (fogházgondnoki) állás sikeres betöltéséhez sem elegendő ma már négy osztályú polgári iskola bevégzése. A fogházak vezetőinek pénzkezelés, számadásvezetés, gazdasági tevékenység stb. is tartozik az ügykörébe; képesítésüket tehát azonossá kell tenni a büntetőintézeti tisztek és főtisztek képesítésével (érettségi és államszámviteltani vizsga).

Végül tekintettel arra, hogy a „börtönügy ma már nem a mindennapi gyakorlatból elsajátítható ismeretek konglomerátuma, hanem jelentékeny előkészületeket megkövetelő külön szaktudomány" (Balogh J. fent id. müve 49. l.), szervezni kellene *börtönügyi tanfolyamot* és szakvizsgálatot s az orvosokon és lelkészeken kívül valamennyi börtönügyi tisztviselő képesítési kellékévé kellene tenni a szakvizsga letételét akként, hogy e feltétel hiánya esetében csak ideiglenes kinevezésnek volna helye és a véglegesítés a szakvizsgának meghatározott határidőben való letételéhez köttetnék.

Orvos kinevezése előtt az ig.-minisztérium meghallgatja az Igazságügyi Orvosi Tanács véleményét.

A honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgált legénységi állományú *igazolványos* egyéneknek 12 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után — ha testileg és szellemileg alkalmasak, jól vannak minősítve, a középiskola 4. osztályát sikerrel elvégezték és az állás elnyeréséhez megállapított szakképzettséggel rendelkeznek — irodai és kezelési szakhoz tartozó (az illető szakra nézve a legalacsonyabb fizetési osztályban rendszeresített) tisztviselői állások felerészének — tehát minden második megüresedő állásnak — elnyerésére igényük van. Megilleti ez az igény — tekintet nélkül a szolgálati idő tartamára — azokat az igazolványosokat is, akik önhibájukon kívül szolgálatképtelenekké lettek. A fenntartott, de az igazolványosok által meg nem pályázott állásokra, valamint a fenn nem tartottakra pályázók közül egyenlő feltételek mellett elsőbbség illeti meg a vitézi rend tagjait és azokat, akik a világháborúban arcvonalbeli szolgálatot teljesítettek vagy ebből kifolyóan rokkantakká váltak. (1931 : III. tc. 1—6. §.) Ennélfogva a *fogházfelügyelői* és *őrparancsnoki* állásra vonatkozó pályázati hirdetményről a honvédelmi, pénzügy- és belügyminisztert is értesíteni kell a pályázatnak részükről is leendő közzététele céljából. Az elsőbbségi jognak feltétele azonban fogházfelügyelői állásra pályázó igazolványosnál 6 hónapi fogházfelügyelői vagy ügyészségi írnoki, — őrparancsnoki állásra pályázóknál pedig orsz. büntetőintézetnél teljesített 6 hónapi próbaszolgálat igazolása. (A 11.720/1931. H. M. sz. rendelet 9. pontja szerint a tényleges állományban levő igazolványos próbaszolgálat céljából 6 hónapig terjedhető szabadságot kaphat. Az 1931 : III. tc. 8. §-a szerint azokat az állásokat, amelyek mint az igazolványosok részére fenntartottak jönnek tekintetbe, valamint a különleges feltételeket is az illetékes miniszter az érdekelt miniszterrel egyetértően állapítja meg és kimutatásban teszi közzé. Amíg ez meg nem történik,

a korábbi gyakorlatot kell irányadónak tekintenünk.) A kinevezésről, illetőleg a szolgálat megkezdéséről az igazolvány megküldése mellett szintén értesíteni kell az érdekelt minisztert. (11.720/1931. H. M. 10. p.) Ha az ig.-miniszter fenntartott állást igazolványos mellőzésével óhajt betölteni, ezt a mellőzés okának közlésével be kell jelentenie az érdekelt miniszternek, aki e miatt az értesítés beérkeztétől számított 15 nap alatt az ig.-miniszternél felszólalhat; ha pedig ez a felszólalásnak nem ad helyet, az érdekelt miniszter az ügyet döntés végett a minisztertanács elé terjesztheti. A felszólalás határidejének eltelte előtt, illetőleg a minisztertanács döntéséig az állást nem igényjogosulttal betölteni nem szabad. (1931 : III. tc. 11. §.)

Tisztviselői állásokra rendszerint az ig.-minisztérium hirdet *pályázatot*, de megbízhatja ezzel annak az intézetnek vezetőjét is, amelynél az állás betöltésre vár.

A pályázati hirdetményben meg kell jelölni az állás elnyerésének feltételeit, a képesítő kellékeket, valamint az állással járó illetményeket és a pályázat határidejét. A hirdetményt a hivatalos lapban három ízben kell közzétenni; a pályázati határidő az utolsó közzététel napjától számítva rendszerint négy hét; ezt a határidőt azonban az ig.-minisztérium megrövidítheti. A pályázati kérvényeket a pályázó születési anyakönyvi kivonatával (keresztlevéllel) az illetékes közigazgatási hatóság által kiállított erkölcsi bizonyítvánnyal, a fogházi, illetve a büntetőintézeti szolgálatra alkalmasságot igazoló hatósági orvosi bizonyítvánnyal és az elméleti képesítést bizonyító okiratokkal felszerelve, az ig.-miniszterhez címezve — közhivatalban levőknek saját hivatali főnökük útján — annak a letartóztató intézetnek vezetőségéhez kell benyujtani, amelynél az illető állás betöltésre kerül. Kivétel e részben a *lelkészi* állás; az ennek elnyerésére irányuló kérvényt ugyanis az illetékes egyházi főhatósághoz (lásd fent) kell benyujtani. Ha a pályázó közalkalmazott, hivatalfőnöke felszereli a kérvényt a folyamodó személyi táblázatának kivonatos

másolatával s rávezeti arra a pályázó minősítését ; egyúttal nyilatkozik arról is, hogy a pályázót alkalmasnak tartja-e a hirdetett állásra. Az intézet vezetősége a beadott pályázati kérvényeket jegyzékbe foglalja és a határidő lejárta után hármas kijelölő javaslattal felterjeszti azokat — az elkésve, de a felterjesztés előtt érkezetteket is — az ig.-miniszterhez. (A jegyzék mintáját lásd a 4696/1900. sz. rendeletnél.)

Aki a hirdetett álláshoz megkívánt képesítéssel (pl. államszámviteltani vizsgával) nem rendelkezik, az csak *ideiglenes minőségben* nevezhető ki s *véglegesítése* csak a szükséges képesítésnek bizonyos határidő — rendszerint egy év — alatt megszerzése esetében következik be ; ha ennek a kötelezettségnek eleget nem tesz, az ideiglenes kinevezéssel kapott állását elveszti. Ilyen alkalmazott a véglegesítés előtt előléptetésben nem részesülhet s bármikor elbocsátható. (A rangsor tekintetében nincs különbség az ideiglenesen és véglegesen kinevezettek közt ; a véglegesítésnek visszamenő hatálya van a kinevezés időpontjáig s így a rangsorra is visszahat akként, hogy az eredeti kinevezést kell véglegesnek tekinteni.)

Minden kinevezést (az altisztekét is) közzé kell tenni a hivatalos lapban.

Az állás betöltése után az ig.-minisztérium visszaküldi a pályázati kérvényeket a felterjesztő intézet vezetőségéhez s attól a pályázók rövid úton visszavehetik kérvényük mellékleteit.

A kinevezett vagy áthelyezett tisztviselő köteles új állását késedelem nélkül — eshetően a kinevezési vagy áthelyezési okiratban meghatározott idő alatt — elfoglalni. A már közszolgálatban levő alkalmazott felmentése után köteles az új állást haladéktalanul elfoglalni. Igazolatlan mulasztás esetében a kinevezés akkor is hatályát veszti, ha a mulasztás nem fegyelmi vétség.

Az áthelyezett vagy más intézethez kinevezett alkalmazottat hivatali főnöke előbbi állásától a nap meg-

jelölésével haladéktalanul felmenti ; a felmentés csak közszolgálati okokból s az ig.-miniszter engedélyével halasztható el.

Tiszteletdíjas lelkész és tanító megbízás útján történő alkalmazását az ig.-miniszter engedélyezi s ő állapítja meg a lelkészek által teljesíthető látogatások évi legmagasabb számát, valamint a tanítók kötelező óraszámait is. (3967/1923.) Orvosi tennivalóknak tiszteletdíj fejében ellátására — az Ig. Orvosi Tanács véleményének meghallgatása után — közvetlenül az ig.-miniszter ad megbízást.

Az állás elfoglalásakor — és pedig nyomban a hivatali főnöknél jelentkezés után — *hivatali esküt* tesznek azok, akik a kinevezés előtt közszolgálatban egyáltalában nem, vagy csak mint altisztek, díjnokok, kezelők vagy tiszteletdíjas alkalmazottak állottak ; más kinevezettek csak akkor tesznek újabb hivatali esküt, ha az új állásukra vonatkozó eskü szövege eltér a kinevezett legutóbbi állására nézve megállapított eskü szövegétől. (36.205/1898. sz. r. melléklete.)

A tiszteletdíjas alkalmazottak hivatali esküt nem tesznek.

Az igazgató hivatali esküjét az ig.-minisztérium börtönügyi osztályának főnöke, a többi alkalmazott az igazgató, illetve a kir. ügyészség vezetője előtt teszi le.

Az eskütétel megtörténtét a kinevezési okiratra és a személyi táblázatnak az esküt kivevő hatóságnál őrzött példányába fel kell jegyezni.

A r. kat. lelkésztől, ha az esküt letenni vonakodik, az igazgató a papi esküre hivatkozással történő ünnepélyes ígéretet vesz. (19.806/1887.)[13]

---

[13] A tisztviselők és az őrszemélyzet új esküszövegét a 10.700/1920. I. M. sz. r. 1. §-ának 2. bek.-e állapítja meg. Ezzel tehát a korábbi esküszövegeket megállapító rendelkezések (a 696/1874. sz. r. 209. §-ának 2. bek.-e, 210. §-ának 2. bek.-e, 211. §-ának 1. pontja és a 19.806/1887. sz. r. eskümintamelléklete) hatályukat vesztették.

Díjnokok és *kezelők.* A tisztviselőknek irodai és egyéb tennivalóik ellátásában díjnok vagy kezelő segédkezik.

A díjnokot, akinek állása nincsen képesítéshez kötve s aki havidíjért teljesít szolgálatot (tehát most már nem „napidíjas"), s 14 napi felmondási idő mellett elbocsátható a szolgálatból, — az ig.-miniszter vagy az általa engedélyezett létszámban az ügyészség vezetője, illetőleg az igazgató fogadja fel és bocsátja el. Az a díjnok, aki szolgálati követelményeinek egy éven át kellően megfelel, elöljáró hatóságától írásbeli *értesítést* kap s ettől kezdve magasabb havidíj illeti meg, elbocsáttatása — ha nem fegyelmi úton történik — egy havi felmondási időhöz van kötve, 10 évi szolgálat után pedig nyugellátásban részesülhet. (1897 : XXIV. tc. és 5000/1924. M. E.) Ideiglenes minőségben alkalmazott vagy előre meghatározott időre felfogadott (kisegítő) díjnokot felmondási idő nem illet meg.

Aki díjnoki minőségben legalább három évig szolgált a nélkül, hogy ellene kifogás merült volna fel, azt az igazságügyminiszter — pályázat mellőzésével — *kezelővé* (kezelőnővé) nevezheti ki. A kezelőt, aki évi fizetést, lakáspénzt és esetleg családi pótlékot is kap, három évi kifogástalan kezelői szolgálat után véglegesíteni kell. (2378/1915. M. E.)

b) Őrszemélyzet

A közvetlen felügyelet és kényszeralkalmazás az őrszemélyzetnek, mint a börtönügyi hatóság akaratától irányított fegyveres karhatalomnak a feladata.

Az őrszemélyzeten felül, meghatározott esetekben, a csendőrséget és a katonai karhatalmat is igénybe vehetik a börtönügyi hatóságok (lásd a „Kényszeralkalmazás" c.

A márianosztrai igazgató-főnöknő és az ottani nővérek esküjének szövegét újabban az 55.431/1925. sz. r. állapította meg.

fejezetet), de a rendes karhatalmat az őrszemélyzet képviseli a letartóztató intézetekben.

Igazságügyi hatóság vagy intézet részére teljesített külső munka esetében — ha az őri felügyelet akadályba ütközik — kivételesen meg lehet engedni, hogy a letartóztatottakat a munka tartama alatt a hatóság főnöke vagy az intézet vezetője részéről kijelölt és megfelelően utasított altiszt (hivatalszolga) őrizze ; a munka helyére és az intézetbe vissza ilyenkor is egyenruhás és fegyveres őrrel kell kísértetni a letartóztatottat. (10.600/1926. sz. r. 20. §.)

A törvényszéki és járásbírósági fogházaknál alkalmazott őrszemélyzet tagjai : *fogházőrök* (foghr. 157. § 18. p.), *nőfelügyelők* (foghr. 211. § 46. p.) és *fogházőrmesterek;* a ker. börtönnél alkalmazottak : *börtönőrök* (börtönr. 72 .§ 14. p.) és *börtönőrmesterek*; a fegyintézeteknél alkalmazottak : *fegyőrök* (fegyhr. 73. § 14. p.) és *főfegyőrök*. (A bpesti gyüjtőfogháznál és a márianosztrai büntetőintézetnél szintén fegyőrök és főfegyőrök vannak ; a gyüjtőfogházban néhány nőfelügyelő is.)

A *fogházőrmesterek* tennivalói a fogházban részint a büntetőintézeti őrparancsnok, részint a gondnok feladataival azonosak. Ők a fogházőrök és nőfelügyelők közvetlen elöljárói. Egyikük a fogházvezető tiszt rendelkezéseihez képest beosztja az őröket napi szolgálatra s erről jegyzéket vezet, gondoskodik a befogadott letartóztatottak megmotozásáról, átöltöztetéséről, elhelyezéséről és kellő őrizetéről s ellenőrzi az éjjeli őrszemeket ; másikuk felügyel a fogházépületre és a szerelvényekre, végrehajtja az elrendelt javító munkálatokat, kiosztja a fűtőanyagot s a többi szükségleti cikkeket, vezeti a munkakeresményi és élelmezési naplót s megállapítja naponként a kiszolgáltatandó rendes és kórházi étadagok számát stb. ; végül minden őrmester kötelessége felügyelni a rend és tisztaság fenntartására és a házszabályok pontos megtartására. (Foghr. 210. §.)

A *börtönőrmesterek* és *főfegyőrök* a büntetőintézetekben egy-egy rab-, illetve fegyencosztály élén állanak vagy rabkórházi szolgálatra vannak kirendelve s felügyelnek a közőrökre, hogy azok pontosan teljesítsék kötelességeiket; tehát általában szolgálatvezetői ügykört látnak el. A rájuk bízott házi eszközökről számadást vezetnek. (Házsz. III. 52—63. §.)

A *közőrök*[14] feltétlen engedelmességgel tartoznak a tisztviselőknek (Házsz. III. 2. §) és az őrszolgálaton (lásd az I. részben a „Felügyelet" c. fejezetet) kívül küldönc-, kocsis-, konyhafelügyelő-, gépházi-, munkavezető- és irodai szolgálatra is beoszthatók.[15] Tűzvész vagy az intézet biztonságát veszélyeztető más elemi csapás, valamint zendülés és kitörési kísérlet esetében köteles a közőr, mihelyt arról tudomást szerez, illetőleg a szokásos síp-vagy harangjelzésre *(alarm)* — őrszolgálaton kívül s akár nappal, akár éjjel — teljes fegyverzetben az őrtanyára sietni; az őrszolgálatban levő őrök helyüket ebben az esetben sem hagyhatják el, hanem kötelesek elöljárójuk rendelkezését őrhelyükön megvárni. Ha valamely tisztviselőt veszély fenyeget, az őr tartozik védelmére kelni. Engedély nélkül egyik őr sem távozhatik el az intézetből. (Foghr. 211. § 5. és 30. p.; Házsz. III. 5—7. és 44. §.)

Munkavezetőnek a házi iparüzemekbe, rabkertészetbe vagy rabgazdaságba olyan őrt lehet beosztani, aki teljesen jártas a vonatkozó foglalkozási ágban s a letartóztatottak oktatására is alkalmas. A munkavezető őr az anyagok átvételéről, azok értékéről, a megrendelt kész munkák át-

---

[14] *Közőr:* a fogházőrök, börtönőrök és fegyőrök gyüjtőneve.

[15] Márianosztrán az ottani rabgazdaságba beosztott őrök szántanak, vetnek, lovakat kezelnek stb.; más őrök ipari munkákat végeznek az intézet és alkalmazottai számára. Ennek a régi gyakorlatnak az az oka, hogy a belső szolgálatot a nővérek látják el s a külső őri szolgálattal az őrség munkaereje kihasználva nem volna; továbbá, hogy nőrabok nem alkalmazhatók olyan szükségletek ellátására (pl. lovak patkolására), amiket férfi-intézetben fegyencmunkások látnak el.

szolgáltatásáról s azok értékéről könyvet vezet és az őrmester (ellenőr) részéről vezetett munkakeresményi napló kitöltéséhez szükséges — a munkaidőre és a jutalmakra vonatkozó — adatokat rövid úton közli az illetővel. Kötelességei egyébként azonosak a kinevezett munkavezetők kötelességeivel. (Foghr. 211. § 38—44. p.)

A *nőfelügyelők* a felvigyázó és rabkísérő szolgálat kivételével ugyanazokat a feladatokat teljesítik, mint a közőrök. A nőletartóztatottakat — befogadásukkor — ők motozzák meg, a ruhát és élelmet ők osztják ki nekik s felügyelnek a napirend és a házszabályok megtartására. A kórház női osztályában, valamint a nők munkatermében is a férfi-őrökre kötelező szabályok szerint járnak el.

Ha valamely fogháznál a nőletartóztatottak csekély száma miatt nőfelügyelő nem alkalmaztatnék, a fogházőrmesterek hitveseivel végeztethetők a nőfelügyelők feladatai. (Foghr. 211. § 46—48. p. 212. §.)

A *járásbírósági fogházőrnek* szolgálati kötelességei közé tartozik, hogy a szükséghez képest járásbírósági altiszti tennivalókat is végezzen ; erre azonban csak kellő számú altiszt hiánya esetében és olyankor vehető igénybe, amikor az őrszolgálati kötelességeinek sérelme nélkül, különösen pedig a nélkül történhetik meg, hogy a letartóztatottakat felügyelet nélkül kellene hagynia. (17.372/1924. és 38.115/1927.)

Egyenruha és *rangjelzés*. Az őrszemélyzet férfi-tagjai szolgálatban és szolgálaton kívül — a nőfelügyelők csak szolgálatban — egyenruhát tartoznak viselni. (Házsz. III. 1. § ; 14.270/1907. sz. r. 126. § és 30.017/1928.) Az egyenruhát elöljáróságuk bocsátja rendelkezésükre s a hordási idő elteltével, illetőleg szolgálatuk megszűntével (lemondás, nyugdíjazás, állásvesztés esetében) kötelesek azt visszaszolgáltatni.

A *férfi-őrök egyenruhája:* sapka, téli- és nyárizubbony, téli- és nyárinadrág, ing, gatya, bakancs és köpeny.

A *sapka* búzavirágkék posztóból a honvédségi sapkák mintájára készült s ezüstszínű rózsával, két rézfémgombbal, bőrszemvédővel és rézcsattos fekete viharszíjjal van ellátva ;

a *télizubbony:* sötétkék posztó, az ujjakon vitézkötés, a mellen öt rézgomb ; a *nyárizubbony* anyaga csinvat, ujjain vitézkötés nincsen, mellén és az ujjakon 2—2 barna csontgomb ;

a *télinadrág:* búzavirágkék posztóból, a *nyárinadrág* csinvatból készült pantalló (32.097/1928. és 57.128/1929.) ;

ing és *gatya* molinóból (39.356/1928.), a *bakancs* tehénbőrből (1827/1930.) készül ;

a *köpeny:* acélszürke posztó, ibolyaszínű hajtóka, a mellen két sorban 5—5, hátul 2 rézfémgombbal. (64.919/1929.)

A rabgazdaságokba beosztott őrök részére csizma is engedélyezhető, melyet gazdasági-leltári tárgyként kell kezelni. (3875/1930.)

Hordási idő: a bakancsé : egy év ; sapka, zubbony és nadrágé : két év ; köpenyé : három év. (23.124/1924. A nyári egyenruha, az ing és a gatya hordási ideje nincs megállapítva.)

Rangjelvényül a férfi-egyenruhazubbony gallérjára varrott ibolyaszínű hajtókán alkalmazott *ezüstszínű* 1 cm széles és 8 cm hosszú vízszintes *sáv* (paszomány) szolgál.

A fogházőrmester, a börtönőrmester és a főfegyőr — ezüst nyak- és karzsinór mellett — a galléron egymástól 2 mm távolságra elhelyezett *három sávot* ;

az I. osztályú fogházőr, börtönőr és fegyőr — kék nyak- és karzsinór mellett — a gallér alsó szélén arányos felosztással elhelyezett *két sávot* ;

a II. oszt. fogházőr, börtönőr és fegyőr — kék nyak- és karzsinór mellett — a gallér alsó szélén elhelyezett *egy sávot* visel.

Az ideiglenesen kinevezett közőr véglegesítéséig rangjelzést nem visel.

Az őrmesteri vagy főfegyőri címmel felruházott közőrt a címének megfelelő rangjelvény illeti meg.

A nyári zubbonyon nincs nyak- és karzsinór, csupán a hajtóka szélén visel ezüstszínű zsinórt az őrmester és a főfegyőr. (11.599/1929.)

(A *fegyverzetet* illetően lásd az I. rész „Felügyelet" c. fejezetét.)

A *nőfelügyelők* egyenruhája: sapka, téli- és nyárizubbony, téli- és nyáriszoknya, ing, alsónadrág és cipő.

A *sapka:* tányérsapka sötétkék posztóból, két oldalán 1—1 fekete csontgombbal, elől sapkarózsával és fekete bőr-szemvédővel;

a *télizubbony:* sötétkék posztó, visszahajtott gallér, a derékon öv, a mellen 5 és az ujjakon 2—2 fekete csontgomb; a *nyárizubbony:* csinvat, barna csontgombokkal;

a *téliszoknya:* sötétkék posztó, derékban kapocs; a *nyáriszoknya* ugyanilyen, de csinvatból készül;

a *cipő:* fűzős, fekete boxbőrből.

A nőfelügyelők rangjelvényt nem viselnek. (30.017—1928.)

Az őri állások betöltése. Az állami költségvetésről szóló törvényben megállapított létszám keretei között az egyes fogházaknál és orsz. büntetőintézeteknél az őri állásokat is az ig.-miniszter rendszeresíti a szükségelt számban.

Közőrül — tekintettel az igazolványos katonákról szóló 1931 : III. tc.-re — rendszerint csak olyan egyén alkalmazható, aki hosszabb ideig szolgált a honvédségnél s így katonai fegyelemhez van szoktatva és jártas a fegyverforgatásban is; aki továbbá a törvényszéki vagy más hatósági orvos részéről foganatosított előzetes megvizsgálás alapján testileg és szellemileg teljesen alkalmasnak találtatott (25.004/1892.) s végül aki írás-olvasásban és elemi számvetésben jártas; az utóbb említett kellék a nőfelügyelői álláshoz is megkívántatik s ezenfelül a házi és női ipari munkákban való jártasság is. (Foghr. 211. §.)

Közeli rokonságban vagy sógorságban levő örök együttes alkalmazását ugyanabban a letartóztató intézetben mellőzni kell. (26.509/1928.) E korlátozás alól az ig.-miniszter — az 1925 : VIII. tc. 31. §-ában foglalt rendelkezés analógiájára — indokolt esetben felmentést adhat.

A fogházőri, nőfelügyelői, fogházőrmesteri és munkavezetői állást az illetékes főügyész (foghr. 187. §), a börtönőri és fegyőri állást az igazgatóság (Házsz. III. 1. §), a főfegyőri állást az ig.-miniszter (Házsz. I. 77. §) tölti be kinevezés vagy áthelyezés útján ; de helye van egyik intézetből a másikba ideiglenes szolgálatra kirendelésnek is.

Kinevezés közőri állásra csak pályázat alapján történhetik. A honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgált legénységi állományú *igazolványos* egyéneknek 6 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után, ha testileg és szellemileg alkalmasak és jól vannak minősítve, más pályázókkal szemben elsőbbségi igényük van a közőri állások felerészének — tehát minden második megüresedő állásnak — elnyerésére. (1931 : III. tc. 1—6. §. A mellőzés esetében megszabott eljárásról, valamint a vitézi rend tagjait és a rokkantakat illetően lásd a „*Tisztviselők*" c. fejezetrészt.) Ennélfogva a pályázati hirdetményről és a kinevezésről értesíteni kell a honvédelmi, illetőleg a pénzügy- és a belügyminisztert is.

A közőröket (nőfelügyelőket) az eskütétel napjától számított két év tartamára *ideiglenes* minőségben kell kinevezni. Az ideiglenes szolgálat tartama alatt a kinevezésre jogosított hatóság bármikor visszavonhatja a kinevezést ; ha ez a két év alatt nem történt meg, az illetőt — értesítés nélkül — véglegesen kinevezettnek kell tekinteni. A visszavonás miatt az érdekelt az ig.-miniszterhez fellebbezhet. (3000/1927. M. E. sz. r. 10. pont.)

Ha igazolványos honvéd, csendőr stb. kinevezése válik véglegessé, erről az igazolvány megküldése mellett értesíteni kell az érdekelt minisztert. (11.720/1931. H. M. sz. rend. 10. pont.)

Fogházőrmesteri, börtönőrmesteri és főfegyőri állások fele részét helyi előléptetés útján kell betölteni, hogy a betöltés következtében igazolványos által elnyerhető közőri állás jusson üresedésbe. Egyébként ilyen állásra is pályázatot kell hirdetni s arról értesíteni kell az érdekelt miniszteretet. (1931 : III. tc. 6. § 4—5. bek.)

A tisztviselőkre vonatkozó pályázati és eskütételi szabályokat az őrszemélyzet tagjai tekintetében megfelelően kell alkalmazni.

Kiképzés. A közőr előtt szolgálatba lépésekor fel kell olvasni és meg kell magyarázni a szolgálati utasítást s át kell adni neki annak nyomtatott példányát, valamint a Horváth-féle „Utmutatás a fegyveres szolgálatban" c. füzetet. Azoknak az őröknek, akik őri tanfolyamon még nem vettek részt, az egyik tisztviselő, a főfegyőröknek pedig az intézeti ellenőr, a téli hónapok minden második vasárnapján oktatást nyujt szolgálati kötelességeikről. (Házsz. II. 39. és 82. §, III. 4. §, foghr. 211. § és 24.275/1923.)

Ezenfelül minden őrnek (nőfelügyelőnek), aki őri vizsgát még nem tett, kötelessége az *őritanfolyam* hallgatása.

A törvényszéki fogházakban évenként egyszer a kir. ügyészség vezetője által meghatározott időben négyheti *fogházőri tanfolyamot* kell tartani. A hétköznaponként kétkét órán át tartandó előadások tárgyai : a büntetőtörvények elemi ismertetése és a fogházrendtartásnak, valamint az azt kiegészítő és módosító rendeleteknek tüzetes magyarázata. Előadók : az ügyészség vezetője által kijelölt kir. ügyész és fogházvezető tiszt. A tanfolyam tartama alatt az őrszemélyzet szakavatott, erélyes fellépésének biztosítása végett a fogházőrmester hetenként két vagy három órán át fegyverkezési és mozgási gyakorlatokat végeztet az őrséggel. A tanfolyamot vizsga fejezi be, melyet a vizsgálóbizottság (az ügyészség vezetője vagy annak helyettese, mint elnök és az előadók) előtt kell letenni. A vizsga eredményéről a bizottsági tagok véleményének meghallgatása

után az elnök határoz (kiváló vagy egyszerű képesítés, illetve visszautasítás). A sikerrel letett vizsga eredményét be kell jegyezni a vizsgázó személyi táblázatába. Az évi tanfolyam megtartása a főügyész engedélye alapján csak ott mellőzhető, ahol tanfolyamköteles őr (nőfelügyelő) nincsen vagy a számuk csekély ; ebben az esetben a tanfolyamot akkor kell megtartani, ha az illető fogháznál kellő számú tanfolyamköteles őr van. (1138/1923.)

Az ideiglenes minőségben alkalmazott olyan őrnek, aki két éven belül a tanfolyam hallgatása után a vizsgát sikerrel nem állotta ki, kinevezését a két év eltelte előtt vissza kell vonni ; akinek azonban a két év alatt nem volt módjában hallgatni a tanfolyamot és letenni a vizsgát, azt — ha kinevezése egyéb okból nem vonatott vissza — a két év eltelte után véglegesen kinevezettnek kell tekinteni, egyúttal pedig fegyelmi büntetés terhe mellett kötelezni kell a tanfolyam hallgatására mindaddig, amíg a vizsgát sikerrel le nem teszi. (31.151/1928.)

Ugyanezek a szabályok irányadók, az alábbi eltérésekkel, az orsz. büntetőintézetekben évenként egyszer tartandó *fegyőri (börtönőri)* tanfolyam tekintetében is. Előadókul az igazgató jelöl ki két tisztviselőt ; a tananyag : a büntetőtörvények elemi ismertetésén felül a fegyház- (börtön-) rendtartás, valamint a Házszabályokban foglalt szolgálati utasítások ismertetése és írásbeli jelentések fogalmazására gyakorlati útmutatás. Fegyverkezelési gyakorlatot a főfegyőrök (börtönőrmesterek) végeztetnek. A vizsgálóbizottság elnöke az igazgató vagy helyettese. (15.854/1923.)

A márianosztrai büntetőintézetben őritanfolyamot tartani nem kell.[16]

---

[16] Abból a célból, hogy az őrszemélyzet — mely különben is túlnyomóan katonaviseltekből áll, — fellépése, magatartása és szelleme katonásan fegyelmezett legyen, elrendelte az ig.-miniszter (31.653/1934.), hogy 1934. évi október hó 1-től kezdve vasár- és ünnepnap kivételével három hónapon át naponként alapos katonai kiképzésben, illetőleg továbbképzésben részesíttessék. Ezt a kiképzést — beleértve az éleslövészetet is — a honvédelmi minisz-

c) Műszaki alkalmazottak

Az orsz. büntetőintézetekben rendszeresített *gépészi* állás gőzkazánfűtői és villamosgép-kezelői vizsgához, a *munkavezetői* állások a megfelelő iparjogi képesítéshez vannak kötve. Ezeket az állásokat is maga az ig.-miniszter tölti be. A kinevezés ideiglenes minőségben két év tartamára történik s ha e két év alatt nem vonatott vissza, a kinevezés véglegessé válik. (7000/1925. M. E. sz. r. 23. §.)

A pályázatra és az eskütételre vonatkozó szabályok itt is azonosak a tisztviselőkre érvényes rendelkezésekkel.

Vannak végül *szerződéses alkalmazottak* is, akiket a rabkertészet, a rabgazdaság vagy az iparüzlet terhére fogadnak fel. (Ezidőszerint: Hartán gazdasági intéző és gyakornok, gépész-kovács, béresgazda, számadójuhász és gulyás; a szegedi börtönnél kertész, a váci fegyintézetnél nyomdász-munkavezető.)

d) Állami bakó és bakósegédek

I. A halálbüntetés közvetlen végrehajtására hivatott állami bakó képesítési kellékei általában azonosak a közőrökéivel (l. az „Őrszemélyzet" című fejezetrészt).

Azonban az állandó gyakorlat szerint a pályázók közül alkalmasnak látszó egyént is, aki a kivégzésekben jártasságát (pl. hadjárat alkalmával, katonai hatóságok köze-

---

terrel történt megegyezés alapján a helybeli katonai helyőrség parancsnoka által kirendelt honvédtiszt felügyelete alatt megfelelő számú kiképző honvédaltiszt végezte és pedig úgy, hogy az őrségnek 1—2 tagja saját személyében kiképzőnek is alkalmassá vált. A kiképzés tartama alatt a letartóztatottak a fogházakban és a büntetőintézetekben egy órával később költtettek fel s ezt a reggeli órát használták fel a kiképzésre. Az éleslövészet ideje alatt a rabmunkáltatás szünetelt. A kiképzés alól csak az intézeti orvos véleménye alapján volt felmentésnek helye. A katonák közlekedési költségét megtérítette az ig.-miniszter. Hartára 3 havi tartózkodásra az illetékes katonai parancsnokság küldött ki egy tisztet és két altisztet. Az eredmény minden tekintetben kielégítő volt.

geként akasztások teljesítését) okiratilag bizonyítja, csak abban az esetben lehet kinevezni, ha a törvényszéki orvostani intézet igazgatója hullákon végzett kísérletek és kellő kioktatás után az állás elfoglalására alkalmasnak ítéli őt. Ezenfelül meg kell szereznie a jelöltnek a kivégzéshez szükséges készülék (bitófa és egyéb kellékek) felállításához és elrendezéséhez megkívánt ismereteket is. (28.844/1894.)[17]

A pályázatot a budapesti ügyészség elnöke hirdeti és a beérkezett folyamodványokat a kinevezésre érdemes jelentkezők kijelölésével a budapesti főügyészhez, ez pedig saját javaslatával az igazságügyminiszterhez terjeszti fel.

A pályázati hirdetmény szerkesztésénél figyelemmel kell lenni az igazolványos altisztek elsőbbségi igényeire (1931 : III. tc. 9. § és 11.720/17.—1931. sz. Utasítás 7. pontja) és a hirdetményt a honvédelmi, belügy- és pénzügyminiszterhez is fel kell terjeszteni.

A kinevezést — az igazságügyminiszter döntése alapján — a budapesti főügyész eszközli.

Minthogy a kinevezés a budapesti kir. ügyészséghez — a szakaltisztek csoportjába — történik, a kivégzéshez a bakót esetenként a budapesti ügyészség elnöke rendeli ki.

II. A bakónak alárendelt *két bakósegéd* állása nem rendszeresített, hanem bérátalányos (a tiszteletdíjashoz hasonló) állás. Ha azonban a bakósegédül alkalmazott egyén más, rendszeresített — pl. hivatali altiszti — állást tölt be, akkor havibérben nem részesül, hanem a tényleges működése után esetenként járó munkadíjat (8 P) kap.

A bakósegédeket a budapesti ügyészség elnöke alkalmazza. Hivatali esküt ezek nem tesznek. (48.490/1894.)

---

[17] Bali Mihály bakó kinevezése után elrendelte az igazságügyminiszter, hogy a bpesti főügyész az első kivégzés alkalmával megfigyelés és ellenőrzés végett a bécsi hóhér kiküldetését vette igénybe.

e) Az alkalmazottak jogai. Nyilvántartás

I. A főiskolai képzettséghez kötött tisztviselői (igazgatói, lelkészi, orvosi stb.) állások a X—V., az érettségi és államszámviteltani vizsgához kötött állások a XI—VI., egyéb tisztviselői állások a XI—VIII. fizetési osztályokba vannak sorozva. (Kezdőállások tehát a X., illetőleg a XI. fiz. osztálybeli állások.)

Az illetmények szempontjából a gépészek és munkavezetők az állami rendszerű *műszaki altisztek*, a fogházőrmesterek, börtönőrmesterek, főfegyőrök, a bakó és részben a nőfelügyelők is a *szakaltisztek*, a közőrök és jórészt a nőfelügyelők is az I. és II. osztályú altisztek csoportjába tartoznak. (3000/1927. M. E. 6. §.)

A díjnoki állások a havidíjak összege tekintetében nyolc, a kezelők évi fizetésük összege szerint hét fokozatba vannak sorozva. (7000/1925. M. E. sz. r. 21. és 25. p.)

A bakónak a kivégzésért egy személy után 24 P, a két bakósegédnek pedig egyenként 8 P munkadíj jár. Hivatalos utazás esetében a bakót az állami műszaki II. oszt. altisztek, a két segédet pedig az állami napibéres szolgák részére megállapított napidíjak és egyéb úti járandóságok illetik meg. (12.127/1924.)

A *fizetés* első kinevezés esetében attól a naptól kezdve jár, amely napon az alkalmazott a hivatali esküt letette; magasabb fizetéssel egybekötött állásra kinevezés esetében a magasabb fizetés a kinevezési okirat keltét követő hónapnak első napjától kezdve jár. (7000/1925. M. E. 42. p.)

Az egyes fizetési osztályokon belül magasabb összegű *személyi pótlék* elérése (fokozatos előlépés) a közvetlenül alacsonyabb személyi pótlék élvezetében eltöltött három év után következik be. Ezt a *várakozási időt* azoknál a tisztviselőknél, akik a kinevezés előtt már rendszeres fizetéssel egybekötött állami szolgálatban voltak, a kinevezés keltét követő január, illetőleg június hó 1-től kezdve, azoknál pedig, akik nem voltak ilyen szolgálatban, azt a

hónapot követő január, illetőleg július hó 1-től kezdve kell számítani, amely hónapnak valamelyik napjától a fizetés utalványoztatott. (3000/1927. M. E. sz. r. 2. p.)

Családi pótlékra is igénye van annak az alkalmazottnak, akinek felesége vagy legalább egy — 16, illetőleg 21 évnél nem idősebb — gyermeke van; kivételesen pedig engedélyezhető családi pótlék olyan gyermektelen alkalmazottnak is, aki legalább két, vele közös háztartásban élő és saját jövedelemmel nem bíró családtagot tart el a keresményéből. A törvényes feleség után családi pótlék abban az esetben is jár, ha a feleségnek bármily forrásból származó jövedelme vagy keresete van. (1912: XXXV. tc. és 7000/1925. M. E. sz. r. 65-74. p.)

A világháborúban résztvett azok a tisztviselők, kezelők és altisztek, akik legalább 12 hónapot töltöttek arcvonalbeli szolgálatban, vagy akik ennyi időt csak megsebesülésük vagy hadifogságba esésük miatt nem tölthettek arcvonalbeli szolgálatban, *hadi pótlékban* (tisztviselők évi 86 P 04 f, kezelők és altisztek évi 43 P 02 f) részesülnek.

Az őrszemélyzet tagjai *őri pótlékot* kapnak (évi 32 P 64 f-t). A nyugdíjba azonban sem a hadipótlék, sem az őri pótlék nem számítható be. (7000/1925. M. E. sz. r. 45. §.)

Rabszállítás esetében az őröket *kiküldetési díj* illeti meg. (1100/1925. M. E.)

Lakáspénzben azok az alkalmazottak részesülnek, akik természeti lakást nem kapnak. A *természeti lakás* nagysága (szobaszám) tisztviselőknél a fizetési osztályok alapján van megállapítva. (5600/1924. M. E.)

A természeti lakást az ig.-minisztérium a helyi szabályrendeletnek vagy szokásnak megfelelő felmondási idő mellett bármikor megszüntetheti és ahelyett a törvényes lakáspénzt utalványozhatja ki az érdekeltnek. (4400/1911. — épületrendtartás — 115. §.)

A természeti lakás birtokosa a fűtési és világítási költségeket sajátjából köteles fedezni; ha a lakás külön

légszesz- vagy villanymérő órával felszerelve nincsen, továbbá, ha központi fűtésre van berendezve, a világításért és a fűtésért megfelelő térítési összeget kell fizetnie. (7000/1925. M. E. sz. r. 48. p.)

A tiszteletdíjasok és a szerződéses alkalmazottak tiszteletdíját (járandóságát) az ig.-miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértően állapítja meg. (7000/1925. M. E. 49. p.)

Kedvezmények. A letartóztató intézetben lakó igazgató, fogházgondnok (fogházfelügyelő) és büntetőintézeti tisztviselők — az utóbbiak a kir. ügyész, illetve az igazgató engedélyével, ennek belátása szerint — házi munkára, a megfelelő rabmunkadíj és rabbiztosítási díj fejében legfeljebb két letartóztatottat állandóan igénybe vehetnek. (Rmr. 36. §.) Börtönügyi érdek ugyanis, hogy az intézet területén idegen személy — házi cseléd — ne tartózkodjék.

Ahol a fogházudvaron kert és gyümölcsfák vannak s burgonyát stb. termelnek, ezeknek haszonélvezete a fogházvezető tisztté, aki ezért a virágok, díszfák s cserjék fenntartásáról gondoskodni köteles. (14.270/1907. sz. r. 61. §.)

A büntetőintézeti tisztviselőknek a körfalakon belül levő kertjei az igazgatóság engedélyével s a megfelelő munkadíj ellenében letartóztatottakkal művelhetők. (Házsz. II. 18. §.)

Az alkalmazottak saját személyük és a háztartásukban élő oly családtagjaik részére, akik után családi pótlékban részesülnek, — előzetes engedély alapján s az előre megállapított díjak ellenében belső *munkamegrendelést* tehetnek (cipőt, ruhát stb. készíttethetnek) a letartóztató intézetekben, de csak a rendszerint felmerülő házi szükségleteik keretében. Az engedélyt erre a kir. ügyészség vezetőjének, a fogházügyésznek, az igazgatónak s az összes többi tisztviselőnek az igazságügyminiszter, egyéb alkalmazottnak — hacsak nem olyan megrendelésről van

szó, mely három munkanapnál többet vesz igénybe s melynek engedélyezése ennélfogva szintén az ig.-miniszter hatáskörébe tartozik — az ügyészség vezetője, illetőleg az igazgató adja meg. (54.583/1926.)

A tisztviselők, őrök és ezek családtagjai az intézeti (fogház-) orvos részéről ingyenes *gyógykezelésben* részesülnek. Az őrszemélyzet tagjai gyógyszert is ingyen kapnak ; a tisztviselők, díjnokok és családtagjaik a gyógyszerért csak a beszerzési árat tartoznak megtéríteni. (Házsz. II. 82. § ; 14.270/1907. sz. r. 69. §.)

Az ig.-miniszter ipari vagy gazdasági *jutalékban* részesítheti az ugyanily elnevezésű állami letéti számlára a postatakarékpénztárba befizetett összegből azt az alkalmazottat, aki akár újabb munkanem meghonosítása vagy újabb rabkertészet vagy rabgazdaság létesítése és fellendítése körül, akár az ipar, illetőleg a gazdaság jövedelmezősége érdekében az irányítás, felügyelet és munkáltatás terén a rendes hivatali kötelességét meghaladó eredményes tevékenységet fejtett ki. Ennek megállapítása céljából a költségvetési év végén a befizetett összegeket tételenként feltüntető jelentést kell tenni az ig.-miniszterhez. A jutalék intézetenként egy összegben állapíttatik meg és annak egyénenkénti felosztása tárgyában a felügyeletet gyakorló kir. ügyész, illetve az igazgatóság külön tesz javaslatot. (Rmr. 58., 59. §.)

Az ig.-miniszter *segélyben* részesítheti azokat, akik hivatali tennivalóikat kifogástalanul végzik s önhibájukon kívül szorult anyagi helyzetbe jutottak vagy kényszerülve vannak oly rendkívüli kiadásokra, amiket saját vagyonukból nem fedezhetnek.

Végül *jutalomban* is részesítheti az év végén az ig.-miniszter azokat az alkalmazottakat, akik az év folyamán fokozott hivatali tevékenységet fejtettek ki és hivatali működésük, valamint egyéb magatartásuk kifogástalan volt.

Szabadságidő engedélyezésének általában csak akkor van helye, ha az a közszolgálat érdekének sérelme nélkül történhetik s ha az alkalmazott helyettesítése biztosítva van.

Az orvos helyettesítése államköltségen történik.

Az évi rendes szabadságát élvező alkalmazottat hivatali főnöke fontos okból a szabadságidő eltelte előtt visszarendelheti a szolgálatba.

A fogházvezető tisztnek évenként 14 napig terjedő szabadságidőt a kir. ügyészség vezetője, ennél hosszabb tartamút (rendszerint 4 hetet) a kir. főügyész engedélyezhet. (Foghr. 187. §.)

A fogházőröket is részesítheti a főügyész kivételesen és fontos okból két heti szabadságban.

Az orsz. büntetőintézet igazgatója az ellenőrnek, gondnoknak és orvosnak évenként három napi, a lelkésznek és tanítónak egy heti, a többi tisztviselőnek három heti szabadságot adhat; ezeknél hosszabb tartamú szabadságidőt csak az ig.-miniszter engedélyezhet. (A gyakorlat szerint az ig.-miniszter a tisztviselőknek, tehát az igazgatónak is, évenként június—szeptember hónapokban 4—4 heti rendes szabadságidőt engedélyez.)

Az őrszemélyzet szabadságolása (egy évben legfeljebb 14 nap, ha a körülmények engedik) az igazgató hatáskörébe tartozik. (Házsz. II. 24. §.)

Kezelő és kezelőnő évenként legfeljebb három heti rendes szabadságidőben részesíthető. (6107/1918.)

Díjnoknak — amíg értesítéssel ellátva nincsen — hivatali főnöke évenként legfeljebb 6 napi (819/1898. sz. r. 9. §), azután pedig 14 napi pihenőt engedélyezhet. Igazolt betegség esetében a díjnok havidíjait hat hónapon át megkapja; ha azonban a szolgálatképtelenség hat hónapnál tovább tart, el kell bocsátani őt a szolgálatból. Ez a szabály érvényes a tiszteletdíjas alkalmazottakra is. (2300/1928. M. E.)

Szolgálatképtelenséggel járó *betegséget* hatósági orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni. (37.910/1896.)

Ha valamely alkalmazottnak egészsége helyreállítása céljából hivatali székhelyéről távoznia kell és ezt hatósági orvos bizonyítja, a hivatali főnök *távozási engedélyt* adhat az illetőnek. A távozás napját és a tartózkodási helyet be kell jelenteni a főnöknek. Tartós vagy végleges szolgálatképtelenség esetében a főnök véleményes jelentést tesz az igazságügyminisztériumnak.

Nyilvántartás. A börtönügyi tisztviselőket közös rangsorozati névjegyzékben kell nyilvántartani; ennélfogva valamennyien ugyanabba a státusba tartoznak. A rangsort a legfelsőbb elhatározásnak, illetve a kinevezési okirat keltének napja állapítja meg (1893 : IV. tc. 4. §); figyelembe kell azonban venni azt az időt is, melyet az illető tisztviselő ugyanabban a fizetési osztályban — valóságos minőségben vagy az illető állás címének és jellegének birtokában — olyan álláson töltött, amely más rangsorozati névjegyzékben tartatott nyilván. (7000/1925. M. E. sz. r. 2. §.)

A tisztviselők és altisztek személyi adatairól *személyi táblázatot* kell vezetni. (3171/1892.)

A tisztviselők személyi táblázatát két példányban állítják ki; az egyik példányt fel kell terjeszteni az ig.-minisztériumhoz. Áthelyezés esetében az az intézet, melyből a tisztviselőt áthelyezték, megküldi a személyi táblázatot annak a hatóságnak, melyhez az áthelyezés történt. A táblázat vonatkozó rovataiban minden változást folytatólag be kell vezetni s erről jelentést kell tenni az ig.-minisztériumnak.

Az altisztek személyi táblázatát a kiállító hatóság őrzi.

A személyi táblázat „függelék"-ében (lásd a 4600/1899. sz. r. 23. §-a kapcsán közölt mintát) fel kell jegyezni a felügyeleti úton kiszabott írásbeli megintést, a rendbírságot, a felfüggesztést, a fegyelmi és a bűnvádi eljárás

folyamatba tételét, valamint a fegyelmi és a büntető-bírósági jogerős határozatokat.[18]

---

[18] Az 1930/31. évi állami *költségvetési* előirányzat szerint a rendszeresített állásban levő *börtönügyi tisztviselők létszáma: 94.*

Ebből 1 igazgató-főorvos (a megfigyelőintézetnél) az V., 3 igazgató és 1 főorvos a VI., 2 igazgató, 1 titkár, 3 főtiszt, 1 lelkész és 2 főorvos a VII., 6 főtiszt, 1 őrparancsnok, 1 főorvos, 1 tanító és 11 fogházgondnok a VIII., 2 fogalmazó, 2 főtiszt, 9 tiszt, 1 őrparancsnok, 1 főorvos, 1 lelkész és 4 fogházgondnok a IX., 3 fogalmazó, 8 tiszt, 7 lelkész, 1 orvos és 2 fogházfelügyelő a X., 2 tanító, 2 őrparancsnok, 9 tiszt és 6 fogházfelügyelő a XI. fizetési osztályba tartozik. (A bajai kirendeltségi fogházat egy fogházőrmester, a szegedi törvényszéki fogházat a börtönigazgató vezeti.)

A tiszteletdíjas alkalmazottak száma: 88. Ezek közül: a fogházaknál 44 lelkész, 4 tanító, 25 fogházorvos, az orsz. büntetőintézeteknél 11 lelkész, 2 tanító és 2 orvos működik.

A díjnokok száma: 6, a kezelőké: 3.

Az őrszemélyzet tagjai:

140 fogházőrmester, börtönőrmester és főfegyőr,
1306 I. oszt. fogházőr, börtönőr, fegyőr és nőfelügyelő (26),
14 II. oszt fogházőr, börtönőr, fegyőr;
összesen: 1460.

Műszaki alkalmazottak: 10 gépész és munkavezető.

2. Felügyelet

I. A letartóztató intézetek állapotait és alkalmazottainak működését a föléjük rendelt hatóságok ellenőrzik és irányítják.

A járásbírósági fogház felett a kir. járásbíróság vezetője (foghr. 180. §.), a törvényszéki fogház felett a kir. ügyészség vezetője vagy annak helyettese (1871 : XXXIII. tc. 25. §, foghr. 179. §) gyakorolja a felügyeletet.

A bírósági fogházaknak a kir. főügyész a másodfokú (1871. évi XXXIII. tc. 27. § *d* pont és 1891 : XVII. tc. 2. § 3. p.) és az igazságügyminisztérium a harmadfokú felügyeleti hatósága.

Az orsz. büntetőintézet igazgatósága, mely a vezetése alatt álló intézet alkalmazottai felett gyakorol felügyeletet, közvetlenül az igazságügyminisztériumnak van alárendelve.[1]

A felsőbb hatóságoknak, hogy felügyeleti és intézkedési jogaikat gyakorolhassák, természetesen ismerniök kell alaposan az alsóbb hatóságok működését, az intézetek

---

[1] Számos államban — *Angliában, Olaszországban* — a büntetőintézetek központi igazgatása a belügyminisztériumba tartozik.

Ámde a büntetések törvényszerű végrehajtásának biztosítása és az elítéltek jogait illető kérdések elbírálása nem rendészeti, hanem igazságügyi feladat. *Poroszországban*, ahol az orsz. büntetőintézetek 1918-ig a belügyminiszternek voltak alárendelve, ma már az egész börtönügy az igazságügyi kormányzat hatáskörébe van utalva.

Franciaországban az ig.-minisztériumban szervezett börtönügyi igazgatóságot szakkérdésekben egy 36 tagból álló börtönügyi tanács (Conseil supérieur des prisons) támogatja.

állapotát és szükségleteit. Ebbeli tájékozódásuk célját szolgálják a helyszínen foganatosított *felügyeleti vizsgálatok* és az alsóbb hatóságok *jelentései.*

II. A felügyeleti vizsgálat tárgya szerint kétféle: 1. konkrét panasz vagy a felettes hatóság észlelete alapján elrendelt *alkalmi felügyeleti vizsgálat,* mely a panasz tárgyává tett vagy hivatalból észlelt szabálytalanságra terjed ki; 2. az időnként foganatosított általános jellegű *időszaki felügyeleti vizsgálat.*

Panasz esetén a felsőbb hatóság a megvizsgálást és intézkedést fenntarthatja magának vagy átutalhatja a panaszt az illetékes alsóbb felügyeleti hatósághoz.

Az *időszaki vagy általános felügyeleti vizsgálat* annak megállapítására irányul, hogy a fennálló szabályoknak megfelelően történik-e a letartóztató intézet igazgatása és a büntetések végrehajtása, — ha pedig nem, — mi ennek az oka: kötelességszegés, vagy a személyi és tárgyi feltételek (elegendő és alkalmas személyzet, megfelelő helyiségek, kellő felszerelés) hiánya? A vizsgálat tényezői: a tisztviselők és őrök kikérdezése, helyszíni szemle az intézet helyiségeiben a nyilvántartó könyvek és egyéb iratok megtekintésével, az alkalmazottak és a letartóztatottak kérelmeinek és panaszainak meghallgatása.

A kir. ügyészség vezetőjének havonként legalább egyszer meg kell vizsgálnia a felügyelete alatt álló *törvényszéki fogházat* (1871 : XXXIII. tc. 25. §); minthogy pedig a járásbíróság által kiszabott büntetések végrehajtását a járásbíróság az ügyészség ellenőrzése mellett foganatosítja (Bp. 559. §), az ügyészség vezetőjének évenként egyszer — szükség esetén és a főügyész tudtával többször is — vizsgálatot kell foganatosítania a hatósága területén levő *járásbírósági fogházakban* is. Az utóbbiakban a vizsgálat a büntetések végrehajtásán felül kiterjed a bűnügyi költségek behajtására és a járásbíróság által kezelt ellátmányra is. A vizsgálat alapján az ügyészség vezetője írásba foglalt közvetlen intézkedést tehet a fogházi rendre és az őrsze-

mélyzetre vonatkozóan ; egyébként a járásbíróság vezetőjének megadhatja a szükséges útbaigazítást. Ha szabálytalanságot észlel és azokat a járásbíróság vezetője önként nem szünteti meg, vagy ha azok olyan természetűek, hogy megtorlást is igényelnek, az ügyészség vezetője nem járhat el közvetlenül a jbság vezetőjével szemben, hanem annak felügyeleti hatóságaihoz : a törvényszék vagy az ítélőtábla elnökéhez, esetleg az ig.-minisztériumhoz kell fordulnia. A vizsgálati jegyzőkönyvet az útinaplóval együtt a főügyészhez terjeszti fel. (36.262/1891. és 462/1893.) A főügyész, ha szükségét látja, maga is foganatosíthat vizsgálatot a járásbírósági fogházban.

A bírósági fogházak felett egyelőre ellenőrzési joga van az illetékes *közigazgatási bizottságnak* is, mely börtönügyi küldöttsége útján vizsgálja meg időnként a fogházakat, főleg az élelmezés, a közegészség és a fegyelem szempontjából s ha hiányt vagy szabálytalanságot észlel, a kir. ügyész meghallgatása után határozatilag intézkedik. A határozat ellen a kir. ügyész fellebbezhet az ig.-miniszterhez. Olyan határozatot, melynek végrehajtása költséggel jár, jóváhagyás végett fel kell terjeszteni az ig.-miniszterhez. (1876. évi VI. tc. 37., 38. § és 24.429/1876.)[2]

A főügyész vagy helyettese legalább minden *két évben egyszer*[3] megvizsgálja a hatósági területén levő törvényszéki fogházakat és a vizsgálat eredményéről jelentést tesz az ig.-miniszternek. (1871 : XXXIII. tc. 27. § és 1891 : XVII. tc.)

Az ig.-miniszter az *orsz. büntetőintézetek* általános felügyeleti megvizsgálására időnként miniszteri biztost küld ki. (Börtönr. 89. §, fegyhr. 72. és 90. §.) Ha a vizsgálat

[2] A közigazgatási bizottság említett hatáskörének, mint idejét mult intézménynek megszüntetése iránt — tekintettel az 1929 : XXX. tc. 58. §-ára — tárgyalás van folyamatban az igazságügy- és a belügyminisztérium között.

[3] A 4600/1899. sz. r. (ügyészségi utasítás) 93. §-a, amely szerint a főügyész köteles évenként legalább egyszer a helyszínén megvizsgálni az ügyészségek működését, a 24.600/1910. sz. rendelet folytán hatályát vesztette.

a gazdasági ügyekre és a pénzkezelésre is kiterjed, a miniszteri biztosnak egy számvevőségi közeg segédkezik. A kiküldött tisztviselő a miniszter felügyeleti hatáskörével bír s jogosítva van — épúgy, mint a főügyész a törvényszéki fogházban — a feltételes szabadságra bocsátás iránti kérelmükkel végleg elutasítottak újabb kérelmének (2106/1880. sz. r. VIII. mell. 8. p.), valamint a fegyencek személyes kegyelmi kérelmeinek (fegyhr. 72. §) átvételére is.[4]

A felügyeleti hatóság (kir. ügyész, igazgató, főügyész, miniszteri biztos, ig.-miniszter) az alkalmi vagy időszaki vizsgálat eredményéhez képest utasíthatja az alája rendelt hatóságot, illetve annak tagját vagy közegét az észlelt szabálytalanság megszüntetésére s a hiányok pótlására. (Nagyobb költséggel járó intézkedést azonban csak az ig.-minisztérium tehet s a többi felügyeleti hatóságnak e részben csak véleménynyilvánítás és javaslattétel a feladata.) Ezenfelül az egyes alkalmazottakat felügyeleti jogkörében szóbeli vagy írásbeli megintésben részesítheti, rendbírsággal sujthatja (5500/1929. M. E. sz. r. 8. §), állásuktól és fizetésüktől felfüggesztheti (Házsz. I. 79. §) és intézkedhetik (az igazgató és a miniszteri biztos javaslatot tehet) a fegyelmi eljárás elrendelése, esetleg pedig a bűnvádi eljárás megindítása iránt.

Szóbeli vagy *írásbeli megintésnek*, illetőleg *rendbírságnak* akkor van helye, ha az alkalmazott magatartása vagy hivatali működése a szabályoknak nem felel meg, de jelentékeny, vagyis olyan kötelességszegést, mely fegyelmi vétségnek volna minősíthető, nem tüntet fel; avagy ha a kötelességszegés jelentékeny ugyan, de abból kár nem származott, vagy a kár megtérült és remélhető, hogy az alkalmazott magatartása és hivatali működése a felügyeleti intézkedés folytán fegyelmi eljárás nélkül is javulni fog. Első ízben rendszerint elég a szóbeli megintés s csak ha

[4] A tüzetes útmutatást az orsz. büntetőintézetek általános felügyeleti megvizsgálására lásd 56.029/1925. szám alatt az ig.-minisztériumban.

ennek foganatja nem volt, következik a súlyosabb megtorló intézkedés.

Hivatalától (állásától) és fizetésétől *fel kell függeszteni* az alkalmazottat, ha olyan fegyelmi vétség gyanúja merül fel ellene, amely állásvesztést vonhat maga után, vagy ha állásában meghagyása a hivatal tekintélyét vagy a közszolgálat érdekeit sértené. (Az utóbbi eset nemcsak a hivatali magatartás, hanem csőd vagy gondnokság alá helyezés folytán is beállhat.) Kötelező — tehát nem a felettes hatóság mérlegelésén múlik — a felfüggesztés akkor, ha az alkalmazott ellen a bíróság bűnvádi eljárás során előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságot rendelt el vagy bűntett miatt vád alá helyezte, illetőleg elítélte őt. (Hasonlóan a P. Sz. 250—253. §, foghr. 219. §.)

Ha a felfüggesztést nem az ig.-miniszter rendelte el, haladéktalanul jelentést kell tenni az ig.-minisztériumnak (Házsz. I. 79. §), mely a felfüggesztést meg is szüntetheti. Jóváhagyás esetében a felfüggesztett tisztviselőnek és rendszeres fizetésben részesülő egyéb alkalmazottnak fizetését, valamint mellékjárandóságait és pótlékait is — a lakáspénz és a családi pótlék kivételével — a felfüggesztés jogerőre emelkedését követő legközelebbi esedékességi időponttól kezdve teljesen meg kell szüntetni. A felfüggesztés tartamára azonban az illető — lakáspénzén és családi pótlékain felül — fizetésének 50%-áig terjedhető ellátásban (élelmezési ellátmányban) részesíthető. Ezt az illetményt annak a hónapnak a végével kell megszüntetni, amelyben a felfüggesztettnek a jogerős fegyelmi határozat kézbesíttetett. A fizetés visszatartott része és a visszatartott egyéb járandóság csak abban az esetben szolgáltatható utólag ki, ha a fegyelmi határozat külön kimondja, hogy ezeket ki kell szolgáltatni. (7000/1925. M. E. sz. r. 41. §.)

III. A felügyeleti hatóságok ebbeli jogkörükből kifolyóan nemcsak megtorló, hanem a munkakedv élesztését és az érdemek jutalmazását célzó intézkedéseket is tehetnek.

Az ügyészségek vezetői és az igazgatók minden tisztviselőről, kezelőről, díjnokról, munkavezetőről és — a közőrök kivételével — az őrszemélyzet tagjairól *minősítő-kimutatást* vezetnek s azt évenként december havában felterjesztik az ig.-miniszterhez. A közőröket csak esetenként — pályázat, előléptetés alkalmával — minősítik.

A *minősítés* tárgya : a képzettség, gyakorlati jártasság, szorgalom és magaviselet. A minősítés I., II., III. számjegyekkel történik. Az I. számjegy a szolgálat követelményeinek teljesen megfelelő, a II. számjegy az átlagos mértéken alul maradó, a III. számjegy az átlagos mértéket meg sem közelítő fokozat jelzésére szolgál. Aki az átlagos mértéken jóval felülemelkedik, azt mint kiválót, a kimutatásban az I. jelzésen felül külön is ki lehet emelni. (A minősítési táblázatok mintáit lásd a 29.372/1906. sz. rendeletnél.)

A hivatali kötelességek pontos és buzgó teljesítéséért az ügyészség vezetője, a főügyész, illetve az igazgató az egyes alkalmazottak és az egész személyzet iránt is *elismerését* fejezheti ki; a személyzet egyes tagjainak különösen kiváló működéséért elismerésben részesítése iránt javaslatot tehet az ig.-miniszterhez.

Az államfő olyan tisztviselő részére, aki a börtönügyi szolgálat terén érdemeket szerzett, állásánál *magasabb állás címét* — pl. fogalmazónak titkári, titkárnak igazgatói címet — vagy magasabb fizetési osztály jellegét adományozhatja. Eziránt az igazságügyminiszter a miniszter-tanács hozzájárulása esetében tehet előterjesztést az államfőhöz.

A főügyész a kitüntetésre érdemesnek bizonyult fogházőröket, különösen pedig azokat, akik elegendő őrmester hiányában őrmesteri tennivalókra vannak beosztva, *fogház-őrmesteri címmel* ruházhatja fel. A címzetes fogházőrmesterek száma azonban az egyes törvényszéki fogházaknál nem haladhatja meg az őrök összlétszámának 5%-át. (16.269—1926.) Kivételesen járásbírósági fogházőr is felruházható fogházőrmesteri címmel. (52.396/1927.)

Ugyanily feltételek mellett egyes börtönőrök börtönőrmesteri és fegyőrök főfegyőri cimmel ruházhatók fel.

(A pénzbeli jutalmazásról lásd a „Tisztviselők" stb. c. fejezetrészt.)

IV. *Jelentések.* A felügyeleti hatóságok az alájuk rendelteket a felügyelet gyakorlása céljából nyilatkozatra és a szükséges iratok előterjesztésére kötelezhetik.

A járásbíróság vezetője a járásbírósági fogházban elhelyezett letartóztatottak számáról és a fogház állapotairól negyedévenként értesíti az ügyészség vezetőjét. (Foghr. 180. §.)

Az ügyészségek és a járásbíróságok vezetői a felügyeletük alatt levő *fogházakban* elhelyezett letartóztatottak, valamint az ottani őrszemélyzet minden hónap utolsó napján meglevő *létszámáról* a következő hónap harmadik napjáig *havi jelentéseket* terjesztenek fel az igazságügyminisztériumhoz (11.927/1926.) s azok „jegyzet" rovatában feltüntetik a szökéseket is.

A fogházakban előforduló *szökésekről* az ügyészségek és járásbíróságok vezetőinek haladéktalanul jelentést kell tenniük az illetékes főügyészhez ; a főügyész a hatósága területén levő fogházakban előforduló szökésekről havonta, fontosabb ügyekben esetenként tüzetes jelentést tesz az igazságügyminisztériumnak. (19.534/1926.)

A törvényszéki fogházorvos a kezelése alatt levő fogháznak a lefolyt évben fennállott *egészségügyi viszonyairól* minden év elején tüzetes jelentést készít, melyben az általános ismertetés mellett kiterjeszkedik az előfordult betegségek nemének, jellegének és számának, a meggyógyult, ápolás alatt maradt és meghalt egyének számának, a nevezetesebb műtétek eredményének, a megkísérelt és a véghezvitt öngyilkossági eseteknek s a felmerült elmebajoknak ismertetésére ; egyszersmind javaslatot tesz az esetleges hiányok pótlása és az egészségügyi viszonyok javítása iránt. Ezt a jelentést a hozzátartozó statisztikai táblázatokkal (mintájuk az 1131/1873. sz. rendelet mellett) az ügyészség

vezetője saját évi jelentése kíséretében a főügyészhez, az utóbbi pedig az igazságügyminiszterhez terjeszti fel. (Foghr. 208. § 13. p.)

Az *orsz. büntetőintézetek* igazgatói a vezetésük alatt álló intézetben elhelyezett letartóztatottak és az ottani őrszemélyzet *létszámáról hetenként* tesznek jelentést az igazságügyminisztériumnak. (16.791/1925.) *Szökésekről* haladéktalanul kell jelentést tenniük s abban ki kell fejteniük azt is, hogy kit terhel a szökés miatt a fegyelmi vagy büntetőjogi felelősség. (19.534/1926.) *Zendülésről*, valamint rabok és fegyencek ellen vétség vagy bűntett miatt tett bűnvádi feljelentésről szintén haladéktalan jelentéstételre vannak kötelezve.

Ezeken felül minden évben — február hó 15-éig — *évi jelentést* kell tennie minden igazgatóságnak az intézetük előző évi állapotairól. Ennek a jelentésnek világos képet kell nyujtania az intézet egész évi történetéről és a büntetésvégrehajtás eredményessége tekintetében szerzett tapasztalatokról ; ki kell terjeszkednie a tisztviselők beosztására és az őrszemélyzet fegyelmére, a személyek és a létszám tekintetében beállott változásokra, a nagyobb építkezésekre és átalakításokra, a letartóztatottak számára és korábbi foglalkozására, a rabmunka nemeire és eredményére, a munkadíjakra, kiadásokra és bevételekre, az iskolázás eredményére, a látogatásokra és levelezésekre, a fegyelmi büntetésekre ; az esetleges hiányok pótlására és az intézet színvonalának emelésére irányuló javaslatok szintén ennek a jelentésnek keretébe tartoznak. (Házsz.II. 25. §.)

Az évi jelentéshez *négy statisztikai* kimutatást kell csatolni : a letartóztatottak létszámváltozásairól, forgalmi létszámuknak[5] az elkövetett bűncselekmények szerint való

[5] *Forgalmi létszám* az a szám, melyet akkor nyerünk, ha az év első napján meglevő létszámhoz hozzáadjuk az év folyamán újonnan befogadottak számát.

megoszlásáról, munkaviszonyairól és fegyelmi büntetéseiről.

Az igazgatóság évi jelentésével együtt fel kell terjeszteni a *lelkészek*, a *tanítók* és az *orvos* évi jelentését is. (8760/1926.) Az utóbb nevezettek ugyanis szintén kötelesek minden év végén tüzetes jelentést készíteni működésük eredményéről és tapasztalataikról. A *lelkészi jelentésnek* főleg az istentiszteletekre, a hitoktatásra, az erkölcsi támogatás terén észleltekre, a letartóztatottak vallási és erkölcsi állapotára s családjaikhoz való viszonyára (Házsz. II. 127. §), a *tanító jelentésének* a tankötelesek számára, az oktatás módjára és a vizsgák eredményére (Házsz. II. 138. §) kell kiterjeszkednie. Az *orvosi jelentés* tárgyai azonosak a fogházorvosi jelentéssel (lásd fent).

Végül a bírósági fogházak és az orsz. büntetőintézetek *egészségügyi viszonyairól* a kir. ügyészségek vezetői, illetőleg az igazgatók minden évben január hó végéig kimutatást küldenek ama törvényhatóság első tisztviselőjének, melynek területén a felügyeletük, illetve a vezetésük alatt álló letartóztató intézet van. (17.409/1890.)

V. A felsőbb hatóságoknak felügyeleti és fegyelmi (lásd a következő fejezetet) jogkörükön felül egyéb adminisztratív és közvetlen büntetésvégrehajtási hatáskörük is van.

Ami különösen az igazságügyminisztériumot illeti: nemcsak főfelügyeletet és fegyelmi hatalmat gyakorol a börtönügyi hatóságok felett s irányítja a büntetésvégrehajtást, hanem igazgatási jogkörébe tartozik az állások rendszeresítése és betöltése, tisztviselők véglegesítése, illetmények utalványozása, nyugdíjazás és végellátás, jutalom, segély és szabadságidő engedélyezése, az állami költségvetés börtönügyi részének előkészítése, ingatlanok szerzése és hasznosítása, építkezés engedélyezése, leltári tárgyak beszerzése, műszaki berendezések létesítése, rabmunkanemek megállapítása, a rabmunka termékei feletti rendel-

kezés stb. ; a büntetésvégrehajtás terén első fokon dönt az egy évnél hosszabb szabadságvesztések elhalasztása, valamint az egy évnél rövidebb büntetéseknek két hónapot meghaladó időre elhalasztása, a büntetések félbeszakítása, az elítélteknek az orsz. büntetőintézetekbe és dologházakba befogadása, közvetítőintézetbe helyezése, feltételes szabadságra bocsátása stb. (lásd az I. rész vonatkozó fejezeteit) tárgyában.

3. Fegyelmi jog

A börtönügyi alkalmazottak fegyelmének[1] és ezáltal a hivatali működés rendjének kényszer útján biztosítása a hivatali főnökök és a felettes hatóságok feladata.

A kötelességszegő alkalmazott ellen olyan erkölcsi vagy fizikai kényszeralkalmazásra van szükség, amellyel az hivatali (szolgálati) kötelességeinek teljesítésére szorítható, illetőleg — ha azt elérni nem lehet — a közszolgálatból eltávolítható. Erre irányul a fegyelmi hatalom.

[1] *Fegyelem* (disciplina) valamely testület tagjainak a sikeres és jogszerű együttműködés érdekében egymással szemben kötelező magatartása, illetőleg erre irányuló készsége.

Az alárendelteknek ez a készsége fellebbvalóikkal szemben: *engedelmesség* (az akarat alárendelése a fellebbvaló akaratának) és *tisztelet* (a felsőbbség tekintélyének megfelelő külső magatartás az érintkezés során); a mellérendeltek kölcsönös alkalmazkodási készsége: *az összeférhetőség.*

Míg a büntető igazságszolgáltatás a bűncselekmények meggátlására és ezáltal az egyetemes jogrend fenntartására irányul, a fegyelmi hatalom gyakorlása egy-egy testület keretein belül a fegyelem biztosítását célozza.

A fegyelemellenes magatartás megtorlásához — tekintettel a közszolgálat érdekeire — másféle büntetésnemek szükségesek, mint egyéb kötelességszegések pönalizálásához. Ezeknek a büntetéseknek (fenyítéseknek) alkalmazása nem az állam rendes büntető hatóságainak, hanem azoknak a feladata, akik állandóan ellenőrzik a fegyelemre kötelezettek magatartását s akik ennélfogva alaposabban ismerhetik azok egyéni kvalitásait és egy-egy szolgálati ág különleges érdekeit. Ez az oka, hogy a *fegyelmi vétség* — a büntetendő cselekményekkel szemben — a megtorlást igénylő jogérdeksértéseknek önálló kategóriájává lett s hogy annak fogalmi körét kiterjesztették a hivatásbeli működés rendjének biztosítása végett a szorosabb értelemben vett fegyelmen túl bizonyos hivatásbeli (tisztviselői, ügyvédi, mérnöki stb.) kötelességek, valamint a tekintély (közbizalom) fenntartásához szükséges erkölcsi magaviselet szabályainak megszegésére is.

A szolgálati kötelességek megszegése, valamint a botrányt okozó erkölcsi magatartás, mely az alkalmazottat közbizalomra méltatlanná teszi: *fegyelmi vétség.*

A fegyelmi vétségek megakadályozását célzó kényszeralkalmazás: *fegyelmi büntetés.*

Ennek a kényszeralkalmazásnak feltétele: a fegyelmi vétség felderítése és a büntetés kiszabása, vagyis a *fegyelmi eljárás.*

Fegyelmi eljárásnak csak végleges minőségű, kinevezett alkalmazott ellen van helye. Ha ideiglenes minőségben alkalmazott egyén követ el fegyelmi vétséget, a szolgálatból elbocsátása, — ha pedig tiszteletdíjas alkalmazott, a megbízás visszavonása iránt kell előterjesztést tenni az ig.-miniszterhez.

A fegyelmi eljárás jogerős befejezéséig sem nyugdíjazásnak, sem végkielegítésnek nincs helye; ha tehát arra valamely törvényes ok merülne fel, a nyugdíjazást vagy végkielégítést az eljárásnak jogerős fegyelmi határozattal történő befejezéséig függőben kell tartani. (1912: LXV. tc. 32. §.)

Ha a fegyelmi eljárás megindítása előtt vagy annak folyamán, de a véghatározat meghozatala előtt az alkalmazott állásáról *lemond,* a fegyelmi eljárás megindítását, illetőleg folytatását mellőzni kell. A lemondás azonban a vagyoni felelősséget nem szünteti meg. (Foghr. 221. §.)

A *nyugdíjazott* alkalmazottak fegyelmi vétségei ugyanolyan elbírálás alá esnek, mint a tényleges szolgálatban levőkéi és pedig nemcsak a hivatali alkalmaztatásuk idejében elkövetett s utóbb felfedezett vétségek, hanem a nyugdíjas állapotban tanusított olyan magatartás tekintetében is, melyet a hivatalnoki jelleggel összeegyeztetni nem lehet. Ha nyugdíjas alkalmazottat hivatalvesztésre ítélnek, az a nyugdíját végleg elveszti. (Közig. bíróság 2790/1898. K.)[2]

[2] A fegyelmi vétség *elévüléséről* szabályaink nem rendelkeznek. Ki kellene mondani: ha a fegyelmi vétség elkövetésétől számítva 5 év eltelt, fegyelmi eljárást indítani többé nem lehet.

II. A börtönügyi (fogház és orsz. büntetőintézeti) *tisztviselő*, az őrszemélyzet tagja, a bakó és a műszaki alkalmazott fegyelmi vétséget követ el, ha :

1. a köteles engedelmességet megtagadja ;

2. fellebbvalóival szemben tiszteletlenséget tanusít ;

3. fellebbvalójának valamely letartóztatott részéről ellene intézett támadás esetében védelmére nem kel ;

4. a rakoncátlan, ellenszegülő, zendülésre vagy szökésre készülő letartóztatottakkal szemben gyávaságot tanusít ;

5. a letartóztatottat szidalmazza vagy a fizikai erőszak alkalmazásának és a fegyver használatának megengedett esetein kívül testileg bántalmazza ;

6. letartóztatottat engedély nélkül magánszolgálatra felhasznál ;

7. letartóztatottat meg nem engedett kedvezményben részesít vagy tiltott tárgyak csempészésére módot ad neki ;

8. hivatali kötelessége megszegésével az államkincstárt szándékosan károsítja ;

9. gondatlansága által a letartóztató intézet biztonságát, az alkalmazottak vagy a letartóztatottak életét vagy egészségét komoly veszélynek, avagy az államkincstárt súlyos károsodásnak teszi ki ;

10. a fent felsorolt eseteken kívül hivatali kötelességét megszegi ;

11. hivatali kötelességeit figyelmeztetés után is elhanyagolja ;

12. családi pótlék elnyerése végett hivatali főnökét hamis adatok bejelentése által félrevezeti ; a családi pótlék megszüntetését vagy összegének leszállítását maga után vonó változást nem jelenti be vagy késedelmesen jelenti be s ezáltal kárt okoz (1912 : XXXV. tc. 15. §) ;

13. letartóztatottól vagy annak hozzátartozójától ajándékot fogad el vagy vele — akár szabadulása után is — bármily anyagi haszonnal járó összeköttetésbe lép ;

14. a szolgálatban ittasan jelenik meg, nyilvános helyen ittas állapotban mutatkozik vagy az állami alkalmazott tekintélyével össze nem férő botrányos magánéletet folytat.[3]

III. A *fogházfelügyelő* (fogházgondnok) ellen alkalmazható fegyelmi büntetések:

1. szóbeli rosszalás,
2. írásbeli rosszalás,
3. írásbeli feddés,
4. áthelyezés,
5. rangbeli lejjebbítés (lefokozás),
6. hivatalvesztés.

Az áthelyezésnek hasonló minőségben más székhelyre, vagy más hivatali (pl. ügyészségi irodatiszti) állásra van helye.

A rangbeli lejjebbítés alacsonyabb fizetési osztályba juttatás s így a fogházgondnoknak fogházfelügyelővé lefokozása útján is történhetik; a XI. fizetési osztályban levő fogházfelügyelő állása pedig fogházőrmesteri állásba fokozható le.

A fogházfelügyelővel (fogházgondnokkal) szemben első fokon a kir. ügyészt, másodfokon a közigazgatási bizottságot, harmadfokon az ig.-minisztert illeti meg a fegyelmi hatalom.

Ha a panasz vagy hivatalból észlelt szabálytalanság miatt folyamatba tett felügyeleti vizsgálat (lásd az előző fejezetet) adatai nyomatékos gyanút keltenek aziránt, hogy

[3] A fogházrendtartásnak a fogházfelügyelő és a fogházi őrök fegyelmi vétségeit részletező 215. §-át, mely a szövegezés és a vétségek felsorolásának rendje tekintetében alaposan kifogásolható, a gyakorlat a fentieknek megfelelően módosította és egyszersmind ki is terjesztette az orsz. büntetőintézetek tisztviselőire, őrszemélyzetére és műszaki alkalmazottaira is. Az utóbbiak fegyelmi vétségeit ugyanis a „Házszabályok és szolgálati utasítások" nem állapították meg tüzetesen.

fegyelmi vétség követtetett el, a felügyeleti vizsgálatot nyomon követi a fegyelmi eljárás elrendelése.

A fogházvezető tiszt ellen a fegyelmi eljárást a kir. ügyészség vezetője, a főügyész, a közigazgatási bizottság vagy az ig.-miniszter rendelheti el.

A *fegyelmi vizsgálatot,* mely rendszerint csak a felügyeleti vizsgálat során felmerült bizonyítékok kiegészítésére irányul, az ügyészség vezetője vagy annak helyettese foganatosítja. A vizsgálatról jegyzőkönyvet kell felvenni s abban a vádlott nyilatkozatát (beismerését, védekezését), a tanuk vallomását s az esetleg kihallgatott szakértők véleményét tüzetesen fel kell tüntetni. A vizsgálat befejezése után a kir. ügyész meghozza határozatát s arról, ha az eljárást felsőbb hatóság rendelte el, az utóbbinak jelentést tesz. Fellebbezésnek az első fokú határozat ellen csak akkor van helye, ha az szóbeli vagy írásbeli rosszalásnál súlyosabb büntetést állapít meg ; ebben az esetben a vádlott 24 órán belül fellebbezéssel élhet, melyet az ügyésznél kell szóval bejelentenie vagy írásban benyujtania. A fellebbezést az iratokkal együtt 48 óra alatt a közigazgatási bizottsághoz teszik át. Ha a határozat büntetésül áthelyezést, rangbeli lejjebbítést vagy hivatalvesztést állapít meg, akkor a kir. ügyész hivatalból is köteles határozatát felülvizsgálás végett a közigazgatási bizottság elé terjeszteni. (15.821/1893.)

Ha a közigazgatási bizottság pótvizsgálatot rendel el, annak foganatosításával szintén a kir. ügyészt bízza meg, aki a pótvizsgálat befejezése után újabb érdemleges határozatot hoz.

A másodfokú fegyelmi hatóság határozata ellen a kir. ügyész és a vádlott fellebbezhet, de csak abban az esetben, ha a közigazgatási bizottság megváltoztatta az elsőfokú határozatot, vagy ha büntetésül áthelyezést, rangbeli lejjebbítést vagy hivatalvesztést állapított meg. Az utóbbi esetekben a kir. ügyész hivatalból tartozik fellebbezni (akkor is, ha az ő határozatát helybenhagyta a közigaz-

gatási bizottság!) az igazságügyminiszterhez. (24.429—1876.)[4]

Harmadfokon a határozatot az igazságügyminisztérium kebelében alakított fegyelmi bizottság vizsgálja felül és azután — határozat alakjában — megokolt javaslatot terjeszt az igazságügyminiszter elé a másodfokú döntés helybenhagyása vagy megváltoztatása iránt. A miniszter a fegyelmi bizottság „meghallgatása után" vagy „javaslatának elfogadásával" határoz az ügyben.

A büntetések közül az áthelyezés, a rangbeli lejjebbítés és a hivatalvesztés (illetmény-megszüntetés) végrehajtása az igazságügyminisztérium feladata.

IV. A *fogházi őrszemélyzet* katonai fegyelem alatt áll (foghr. 209. § 8. p.) és tagjai ellen a következő fegyelmi büntetéseket lehet kiszabni:

fogházőr ellen:

1. szóbeli rosszalást négyszem közt,
2. írásbeli feddést,
3. szóbeli feddést az őrszemélyzet előtt,
4. a szabad idő elvonását egy vagy több napra,
5. nehezebb vagy tartósabb szolgálatra szorítást 24 órától 8 napig,
6. fogságot súlyosbítás nélkül (azaz *laktanyafogságot*, mely 3 naptól 3 hónapig terjedhet),
7. fogságot súlyosbítással (azaz *zárkafogságot*, mely 1 naptól 2 hétig terjedhet),

[4] A *közigazgatási bizottság* fegyelmi jogköre a fogházvezető tiszttel szemben époly idejét mult intézmény, mint ugyanennek a bizottságnak a fogházak megvizsgálására vonatkozó joga. A főügyészi intézmény decentralizációjával egyidejűen mind a kettő megszüntethető lett volna. A fegyelmi jog gyakorlásának a legszorosabb összhangban kell lennie a hivatali működés felügyeletének szervezetével. Ennélfogva — az 1871:XXXIII. tc. 25. §-ának figyelembe vételével — a másodfokú fegyelmi hatóság gyakorlását a főügyészek jogkörébe kellene utalni; ez azonban — tekintettel az 1876:VI. tc. 43. §-ára, melynek alapján a 24.429/1876. sz. r. a fegyelmi eljárást szabályozta — csak törvényhozási úton történhetik.

8. állásvesztést ;[5]

fogházőrmester, nőfelügyelő, bakó és *műszaki alkalmazott* ellen :

1. szóbeli rosszalást négyszemközt,
2. írásbeli rosszalást,
3. írásbeli feddést,
4. rangbeli lejjebbítést,
5. állásvesztést.

A rangbeli lejjebbítés ideiglenes (Házsz. I. rész 77. §), vagyis meghatározott időtartamra szóló vagy végleges lehet.

A fogházőrmester fegyelmi büntetésül saját költségén át is helyezhető. (Foghr. 216. §.)

A fogházvezető tiszt fegyelmi joga a fogházőrökkel szemben szóbeli rosszalásra, írásbeli feddésre, nehezebb vagy tartósabb szolgálatra szorításra és négy napig terjedhető fogság kiszabására, — a nőfelügyelővel és a munkavezetővel szemben szóbeli és írásbeli rosszalásra —, a fogházőrmesterrel szemben csak szóbeli rosszalásra terjed ki. Ha a vétség súlya és egyéb körülmények súlyosabb büntetés kiszabását igényelnék, a fogházvezető további eljárás végett jelentést tesz az ügyészség vezetőjének. Az utóbbi bármely fegyelmi büntetést alkalmazhat, de ha rangbeli lejjebbítést vagy állásvesztést szab ki, határozatát felülvizsgálás végett hivatalból kell a főügyészhez, mint másodfokú fegyelmi hatósághoz felterjesztenie s az említett büntetéseket csak akkor hajthatja végre, ha határozatát a főügyész helybenhagyta. (15.821/1893.) A vádlott fellebbezése folytán is fel kell terjeszteni az iratokat a főügyészhez. Ennek határozata ellen formális jogorvoslatnak nincs helye, de az elítélt panasza folytán az ig.-miniszter a gyakorlat szerint érdemben felülvizsgálja a határozatot.

[5] A fogházrendtartás 216. §-ának intézkedéseit a gyakorlat kiterjesztette az orsz. büntetőintézetek őrszemélyzetére (lásd a 8253/1928. sz. rendeletet), a „börtönőr"-re vonatkozó részét pedig kiegészítette a laktanya- és zárkafogsággal.

A bakóval szemben a fegyelmi jogot elsőfokon a budapesti ügyészség elnöke gyakorolja.

A fegyelmi eljárás során a vádlott nyilatkozatáról és a felmerült bizonyítékokról (tanu, szakértő, okirat) jegyzőkönyv felvétele csak akkor mellőzhető, ha a legenyhébb büntetés kiszabásának — szóbeli rosszalásnak — van helye. (A jegyzőkönyv mintáját lásd a foghr. 230. §-ánál.)

V. *Orsz. büntetőintézeti tisztviselők* ellen alkalmazható fegyelmi büntetések :[6]

1. írásbeli megrovás,
2. pénzbírság,
3. a fokozatos előléptetés megvonása,
4. áthelyezés,
5. hivatalvesztés.

Az írásbeli megrovás rendszerint azzal a hozzáadással jár, hogy a vétség ismétlése szigorúbb büntetést fog maga után vonni. A pénzbírság az elítélt tisztviselő illetményeire tekintettel megállapított mérvben szabható ki s azt az elítélt a határozat kézbesítésétől számított 15 nap alatt köteles a fegyelmi hatóság részéről neki megküldött befizetési lapon az „Ig.-minisztérium, Büntetéspénzek bevételi számlája, Budapest" címen nyitott csekkszámla javára a postatakarékpénztárnál befizetni. (45.100/1931. sz. r. 18. §-a.) Megengedhető azonban a pénzbírságnak egy év alatt részletekben törlesztése is. Késedelem esetében a bírságot az elítélt fizetéséből kell levonni. (39.805/1881.)

A fokozatos előléptetés megvonása (illetőleg a magasabb személyi pótlékra jogosító időtartam meghosszabbítása) mindenkor meghatározott időre szól s ezen belül az elítélt sem kinevezés útján magasabb állásra, sem magasabb személyi pótlékra igényt nem tarthat.

---

[6] Az orsz. büntetőintézeti tisztviselőkkel szemben alkalmazható fegyelmi büntetéseket és az ellenük folytatható fegyelmi eljárás szabályait a Házszabályok nem állapították meg. Ezek tekintetében tehát az 1874. évi pénzügyminisztériumi szolgálati szabályok irányadók, melyeknek érvényét egy 1902. évi minisztertanácsi határozat kiterjesztette az államigazgatás összes ágaira.

Az áthelyezés hasonló minőségben más székhelyre vagy más, esetleg kisebb javadalmazású hivatali állásra is történhetik.

Hivatalvesztés csak a legsúlyosabb fegyelmi vétségek büntetéséül állapítható meg. Ennek a büntetésnek alkalmazása esetében az illetményeket annak a hónapnak, illetőleg évnegyednek végével kell megszüntetni, amelyben a fegyelmi határozatot meghozták. (P. Sz. 242—246. §.)

Az orsz. büntetőintézeti tisztviselők az ig.-minisztérium kebelében alakított *fegyelmi bizottság* hatásköre alatt állanak, mely határozatot hoz a fegyelmi ügyben, de ezt a határozatot megerősítés végett az ig.-miniszter elé kell terjesztenie.

A fegyelmi bizottság elnökét az államtitkárok, tagjait (4 rendes és 4 póttagot) pedig a miniszteri főtanácsosok és tanácsosok közül az ig.-miniszter nevezi ki.

A *fegyelmi eljárás* elrendelésének itt is — mint a fogházvezető tiszttel szemben — akkor van helye, ha a hivatalból észlelt szabálytalanság vagy panasz folytán megtartott felügyeleti vizsgálat során valamely fegyelmi vétség nyomatékos gyanúja merül fel.

A felügyeleti vizsgálat iratait fel kell terjeszteni az ig.-miniszterhez, aki a vizsgálat adataihoz képest a panasz elutasításával megszünteti a vizsgálatot vagy elrendeli a fegyelmi eljárást. Az utóbbi esetben az ig.-miniszter vizsgálóbiztost küld ki a fegyelmi vizsgálat megtartására. (Az igazgató elleni ügyben már a felügyeleti vizsgálatra is az ig.-miniszter jelöl ki vizsgálóbiztost és pedig az ig.-minisztérium fogalmazó személyzetének egyik tagját vagy más büntetőintézet igazgatóját, avagy annak a kir. ügyészségnek tagját, amelynek területén van a büntetőintézet.)

A fegyelmi vizsgálat feladata a tényállás teljes felderítése s ennek érdekében a felvehető összes bizonyítékok — tanuvallomások, okiratok, szemleadatok s esetleg szakértői vélemény — beszerzése.

A fegyelmileg vádolt tisztviselőt, a panaszost és a tanukat jegyzőkönyvileg kell kihallgatni ; a jegyzőkönyvet a vizsgálóbiztos, a jegyzőkönyvvezető és a kihallgatott egyén aláírásával látja el. Ha kevés egyén rövid kihallgatásáról van szó, valamennyinek vallomása egy jegyzőkönyvbe foglalható. Szembesítéseknek is helye van. A tanuk megesketése rendszerint mellőzhető, ha azonban a megesketés szükségesnek mutatkoznék, eziránt a fegyelmi bizottság elnöke megkeresi a bíróságot. A hivatali eskü mellett alkalmazott tisztviselők, mint tanuk, erre az esküre hivatkozással tesznek vallomást.

A vizsgálati iratokat a vizsgálóbiztos az ig.-minisztériumhoz terjeszti fel. Ha a panasz nem bizonyul alaposnak, a további eljárás megszüntetését az ig.-miniszter rendeli el s erről értesítteti a vádlottat és annak főnökét. Ellenkező esetben az iratokat a fegyelmi bizottság elnöke elé kell terjeszteni, aki előadót jelöl ki a fogalmazó-személyzet tagjai közül, határnapot tűz ki az ügy tárgyalására s meghívja arra a bizottság tagjait és előadóját.[7] A vádlottat megidézni nem kell, de joga van két tanuval együtt jelen lenni a tárgyaláson ; az ügy előadásának befejeztével azonban távoznia kell a tárgyalásról.

Az előadó a tárgyalás megnyitása után ismerteti a vizsgálat anyagát s előterjeszti javaslatát a vétkességre, a vétség minősítésére és a büntetés kiszabására nézve. A bizottság elrendelheti a vizsgálat kiegészítését ; ha erre nincs szükség, az elnök szavazás alá bocsátja az előadó javaslatát. A szavazást, mely rangszerint megállapított sorrendben történik, a vétkesség és a büntetés kiszabása tekintetében külön-külön kell elrendelni és megtartani. A szavazatok egyenlő megoszlása esetében az elnök dönt. A határozatot az elnök hirdeti ki s az előadó indokolással együtt belefoglalja az ülésről készített jegyzőkönyvbe. A

[7] Ha a fegyelmi bizottság érdekeltségi vagy más szolgálati okokból el nem járhatna, a minisztertanács az ügy tárgyalására más minisztérium fegyelmi bizottságát jelölheti ki.

jegyzőkönyvet és a vizsgálati iratokat az elnök a határozat megerősítése végett az ig.-miniszter elé terjeszti. Ha a miniszter jóváhagyja a határozatot, az nyomban végrehajthatóvá válik; megváltoztatás esetében a miniszter enyhébb vagy súlyosabb büntetési tételt állapít meg vagy felmentő határozatot hoz.

A jogerős határozatot írásban kell közölni a vádlottal; a panaszossal csak abban az esetben, ha az sértettként is szerepel.

A határozatot be kell vezetni a személyi táblázatba; büntetőhatározat azonban két évi jómagaviselet után az érdekelt kérelmére törölhető a személyi táblázatból. (P. Sz. 268. §.)

VI. Az orsz. büntetőintézeti *őrszemélyzet tagjai* és a *műszaki alkalmazottak* ellen ugyanazok a fegyelmi büntetések alkalmazhatók, mint a fogházi őrszemélyzet tagjaival (lásd fent) szemben; a börtönőrök és fegyőrök tehát a fogházőrökre, a börtönőrmesterek, főfegyőrök, munkavezetők és gépészek a fogházőrmesterekre megállapított fegyelmi büntetésekkel sujthatók.

A fegyelmi hatalom az igazgatót illeti meg, azzal a kivétellel, hogy a börtönőrmesterek és főfegyőrök ellen állásvesztés kiszabása az ig.-miniszternek van fenntartva. (Házsz. I. 77. §.)

Egyébként a fegyelmi eljárás szabályai is azonosak a fogházi őrszemélyzetre vonatkozó fegyelmi szabályokkal.

VII. Ha a fegyelmileg vádolt egyén hivatalától (állásától) és fizetésétől fel van függesztve (lásd a II. rész „Felügyelet" c. fejezetét), a nem hivatalvesztésre szóló határozatban a fegyelmi hatóság megszünteti a felfüggesztést és kimondja — még az eljárás megszüntetése vagy felmentés esetében is —, hogy a felfüggesztés folytán visszatartott illetményeket ki kell szolgáltatni az alkalmazott részére. (54.687/1926.)

Minthogy az *őrszemélyzet* tagja csak kifogástalan szolgálat esetében részesülhet fokozatos előléptetésben (4600—

1906. sz. r. 11. §), az ellene hozott fegyelmi határozatnak ki kell terjeszkednie arra is, hogy a fegyelmi vétség miatt mennyi időre zárja ki a fegyelmi hatóság az elítéltet a fokozatos előléptetésből. A kizárás legfeljebb három évre terjedhet. (31/1907.)

Ha a fegyelmi eljárás során *költségek* (tanúdíj stb.) merültek fel, azokat a fegyelmi határozatban a vétkesség kimondása esetén az elítélt, felmentés esetében a kincstár terhére kell megállapítani. A költséget az illetékes pénzügyi hatóság a közadók módjára hajtja be. (1890 : LXIII. tc. és 21.845/1891.)

Erkölcsi hatály. Ha előléptetésre jogosult ellen van fegyelmi eljárás folyamatban, annak jogerős befejezéséig az előléptetést függőben kell tartani ; ha azonban a fegyelmi eljárást megszüntetik ellene, vagy felmentő határozatot hoznak, avagy a fokozatos előléptetés megvonásánál enyhébb büntetést szabnak ki, a magasabb személyi pótlékot attól a naptól kell részére utalványozni, amelytől kezdve az őt különben is megillette volna. (1893 : IV. tc. 5. §.) De minden — hivatalvesztésnél enyhébb — fegyelmi büntetés azzal az erkölcsi hatállyal jár, hogy az elítéltet bizonyos ideig — rosszalás (megrovás) esetében 1 évig, feddés után két évig, pénzbírság vagy súlyosabb büntetés esetén 3 évig — magasabb fizetési osztályba kinevezni nem lehet. (Lásd az 1871 : VIII tc. 24. §-át, melynek hatályát a gyakorlat kiterjesztette a börtönügyi tisztviselőkre is.)

VIII. *Újrafelvételnek*[8] fegyelmi ügyben csak a határozat jogerőre emelkedése után és a következő esetekben van helye : 1. ha a fegyelmi határozat hamis okiratra vagy hamis tanuvallomásra volt alapítva és az okirathamisítást vagy hamis tanuzást jogerős büntető ítélet bizonyítja, illetőleg megállapítható, hogy a bűncselekmény miatt bűnvádi eljárás valamely törvényes okból nem volt folyamatba

[8] Fegyelmi ügyekben az újrafelvétel szabályait a Bp. nyomán, valamint a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló 1901 : XX. tc. 10. §-ának figyelembe vételével a gyakorlat állapította meg.

tehető vagy befejezhető; 2. ha az elítélt olyan új tényt vagy bizonyítékot hoz fel, mely akár magában, akár kapcsolatban a befejezett eljárás folyamán felhozottakkal valószínűvé teszi azt, hogy az elítélt fegyelmi vétséget nem követett el, vagy hogy a vétségre enyhébb büntetés fog megállapíttatni.

Az újrafelvételi kérelmet a jogerős fegyelmi határozat kihirdetésétől vagy kézbesítésétől számított egy éven belül kell előterjeszteni. Ettől eltérésnek csak olyan esetben van helye, amikor a fegyelmi határozat alapjául büntető törvénybe ütköző cselekmény — hamis tanúzás, hamis okirat stb. — szolgált. (62.854/1924.)

Az újrafelvételt az elsőfokú fegyelmi hatóság meghallgatása után az ig.-miniszter rendeli el. Ebben az esetben — ha t. i. az újrafelvétel iránt előterjesztett kérelmet, mint elkésettet vagy alaptalant nem utasítja vissza — a kérvényt a tényállás felderítése és új határozat hozatala végett az ig.-minisztérium megküldi az elsőfokú fegyelmi hatóságnak. Ha az elsőfokú fegyelmi határozatot az ig.-minisztérium kebelében alakított fegyelmi bizottság hozta, az ig.-miniszter vizsgálóbiztost rendel ki, aki a vizsgálat befejezése után az iratokat megfelelő javaslattal a fegyelmi bizottság elnökének mutatja be. Egyebekben az újrafelvételi eljárás szabályai azonosak a fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályokkal. Azonban az új határozatban a fegyelmi bizottság kifejezi azt is, hogy az alaphatározat mely rendelkezéseinek hatályát tartja fenn és melyeket helyezi hatályon kívül.

IX. Elvileg *kegyelem* gyakorlása sincs kizárva fegyelmi ügyekben. (A P. Sz. 271. §-a szerint: a minisztérium kebelében alakított fegyelmi bizottság ítéletében kiszabott büntetés csak kegyelem útján enyhíthető.) A kegyelem azonban csak a fegyelmi büntetés elengedésére terjed ki, de nem érinti az elítélés tényéhez fűződő törvényes következményeket (24.538/1922.) A hivatalvesztésnek kegyelmi úton elengedése tehát nem jelenti az elvesztett hivatali állásba visszahelyezést, mert a szolgálati viszony a fegyelmi határozat folytán megszűnt. A kegyelem jogkövetkezménye

ilyenkor csak az lehet, hogy az elbocsátott egyén visszakapván erkölcsi képesítését, újra kinevezhető megfelelő állásba, ha ez a közszolgálat érdekei és az állami költségvetés szempontjából lehetséges.

X. *Kezelők és kezelőnők* a fegyelmi eljárás tekintetében a tisztviselőkkel esnek egyenlő elbánás alá.

Azt a kezelőt, akit a bíróság bűntett miatt elítélt, vagy más bűncselekmény miatt 6 hónapi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztésbüntetésre ítélt, az ítélet jogerőre emelkedésének napjával a tényleges szolgálat kötelékéből elbocsátottnak kell tekinteni. (2378/1915. M. E. 22. §.)

Díjnok ellen hivatali főnöke — fellebbezés kizárásával — a következő fegyelmi büntetéseket szabhatja ki: megintés, megdorgálás, 40 fillértől 4 P-ig (63.800/1926.) terjedhető pénzbírság és a szolgálatból elbocsátás. Az értesítéssel ellátott díjnok a szolgálatból elbocsátása miatt folyamodással élhet az ig.-minisztériumban erre a célra alakított bizottsághoz. (819/1898.)

XI. Fegyelmi felelősségen felül *büntetőjogi* és *magánjogi* felelősség is terheli a közalkalmazottakat.

A büntetőjogi felelősség tekintetében a börtönügyi alkalmazottakra a *Btk.*-nak főleg az alábbi rendelkezései vonatkoztathatók:

Az a közhivatalnok, aki hivatali hatalmával visszaélve valakit törvényellenesen elfogat, elfog vagy letartóztat, a *személyes szabadság elleni vétséget* követi el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő. (193. §.) Ugyanezt a vétséget követi el és ugyanígy büntetendő az a közhivatalnok is, akinek hivatali kötelességéhez tartozik a büntető-ítéletek végrehajtása vagy a felügyelet a szabadságvesztésbüntetések és a vizsgálati fogság foganatosítására szolgáló helyiség fölött, és aki abban valamely foglyot a jogerős ítéletben vagy végzésben meghatározott időn túl kötelességének megsértésével fogva tart. (194. §.) Ha azonban a szabadságtól való jogtalan megfosztás 7 napnál tovább tartott, de 15 napot nem haladt túl: a büntetés két évig terjedhető

fogház, ha 15 napnál tovább tartott, de 1 hónapot nem haladt túl: a büntetés 3 évig terjedhető börtön, ha egy hónapon túl, de három hónapnál rövidebb ideig tartott: a büntetés 5 évig terjedhető fegyház, ha három hónapot túlhaladt: a büntetés 5 évtől 10 évig terjedhető fegyház. Ezek a büntetési tételek egy évvel meg is hosszabbíthatók, ha a letartóztatott személyen erőszak vagy sanyargatás is követtetett el. (195. §.)

Az a felügyelő (igazgató), aki a fennálló szabályok ellenére valakit a felügyelete alatt álló letartóztató intézetbe befogad, úgyszintén, aki valakinek bár rendőri vagy más közigazgatási intézkedés folytán a fogházba vagy börtönbe történt beszállításáról közvetlen fellebbvalóját 24 óra alatt nem értesíti, vétséget követ el és egy hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. (196. §.)

Az a hivatalnok, aki valakinek törvényellenes letartóztatásáról vagy fogvatartásáról hivatalos tudomással bír s azt az illetékes felsőbbségnek azonnal nem jelenti, úgyszintén az a felsőbbség, mely ennek a tudomására jutott ténynek megvizsgálását és a kellő intézkedést 48 óránál tovább halasztja, szintén a személyes szabadság elleni vétséget követi el és egy hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. (197. §.)

Az eddig említett vétségek és bűntettek elkövetői hivatalvesztésre, illetőleg az általuk viselt hivatal vagy állás elvesztésére is ítélhetők. (202. §.)

Az a közhivatalnok, aki a hivatalánál fogva kezeihez letett vagy kezelésére, illetőleg őrizetére bízott pénzt vagy más értéket elsikkasztja, *hivatali sikkasztás bűntette* miatt két évtől öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig az érték kétezer koronát (pengőre átszámítva) túlhalad, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (462. §.) Ha azonban az elsikkasztott tárgy értéke a sikkasztó óvadékpénzéből fedezhető volt, a büntetés csak egy évig terjedhető fogház lehet. (464. §.) Ha a hivatali sikkasztás elkövetője a felfedezés meghiúsítása vagy megnehezítése céljából okirat-

hamisítást vagy a sikkasztással összefüggően még más bűncselekményt is követett el, a büntetés öt évtől tíz évig terjedhető fegyház. (463. §.)

Aki hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad vagy az iránt tett ígéretet nem utasítja vissza, ha cselekménye vagy mulasztása nem járna hivatali kötelességének megszegésével: *megvesztegetés* vétsége miatt egy évig, ha pedig azzal járna: két évig terjedhető fogházzal büntetendő. Ugyanezek a büntetések érik a közhivatalnokot akkor is, ha az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott át vagy ígértetett. (465. §.)

Aki az adott vagy ígért ajándékért vagy jutalomért hivatali kötelességét megszegi, megvesztegetés bűntette miatt öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (467. §.)

(Az a fegyőr, aki a felügyeletére bízott rabok részére dohányt, szeszes italt, ujságot, levelet csempész a fogházba s mindezt azért teszi, mert a raboktól ruhaneműeket és élelmiszert kapott ajándékba, megvesztegetés bűntettét követi el. *Kúria:* B. III. 4919/17—1926.)

A közhivatalnok, aki abból a célból, hogy valakinek jogtalanul hasznot vagy kárt okozzon, hivatali eljárásában vagy intézkedésében kötelességét megszegi, *hivatali visszaélés vétsége* miatt öt évig terjedhető fogházzal (471. §), aki pedig a fegyveres erőt jogos indok nélkül alkalmazza vagy beavatkozásra felhívja, *hivatali hatalommal való visszaélés bűntette* miatt öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ha a fegyverek tényleges használata által súlyosabb bűntett követtetett el, az erre megállapított büntetést kell alkalmazni. (472. §.)

Aki hivatala gyakorlatában valakit tettleg bántalmaz vagy bántalmaztat, hivatali hatalommal való visszaélés vétsége miatt hat hónapi fogházzal büntetendő, kivéve, ha törvényes felsőbbségének jogos hatáskörében kiadott rendeletét teljesítette. (473., 474. §.)

Aki hivatali hatalmával a végből él vissza, hogy valakit jogtalanul valaminek eltűrésére vagy elhagyására kényszerítsen, öt évig terjedhető fogházzal büntetendő. (475. §.)

Aki hivatali hatalmával visszaélve abból a célból, hogy valakit a törvényes büntetés alól elvonjon, a büntető eljárás eredményének meghiúsítására irányuló cselekményt követ el vagy intézkedést tesz, továbbá, aki ugyanolyan célból megszegi azt a kötelességét, hogy a jogerős büntetőítéletet végrehajtsa, három évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (478. §.)

Aki hivatali állásában tudomására jutott hivatalos tárgyalást, meghagyást vagy hivatalos minőségében kezéhez került iratot, tudva, hogy tartalma *hivatali titok*, akár az állam, akár magánosok ártalmára másokkal közöl vagy közzétesz : egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő. (479. §.)

Aki hivatali kötelességének teljesítését megtagadja, három hónapig terjedhető fogházzal, ha pedig ez két vagy több közhivatalnok összebeszélésének következtében történt, három évig terjedhető börtönnel büntetendő. (480—481. §.)

A hivatali sikkasztás, megvesztegetés és hivatali hatalommal való visszaélés bűntette miatt a szabadságvesztésbüntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is, az említett bűncselekmények, mint vétségek, valamint a hivatali titok elárulása miatt pedig a viselt hivatal vagy állás elvesztését is ki kell mondani. (484.)

Minden hatóság és bírósági közeg köteles a hivatali hatáskörében tudomására jutott, nem magánindítványra üldözendő bűncselekményeket a birtokába került adatok közlésével és a bizonyító tárgyak áttétele mellett a kir. ügyészségnél *feljelenteni*. (Bp. 87. §.)

Ha fegyelmi ügy folyamán merülnek fel valamely bűncselekmény jelenségei, a fegyelmi eljárást függőben kell tartani és az iratokat át kell tenni az illetékes ügyészséghez ;

ebben az esetben a fegyelmi eljárás csak a büntető ügy jogerős befejezése után folytatható. Ha azonban nyilvánvaló a fegyelmi ügy adataiból, hogy a vádlott hivatalvesztéssel lesz büntetendő, akkor az iratokat csak a fegyelmi eljárás befejezése és a határozat végrehajtása után kell az ügyészséghez áttenni. (Hasonló rendelkezéseket tartalmaz az önkormányzati tisztviselőkre nézve az 1929 : XXX. tc. 94. §-a.)

A büntetőbíróság a közalkalmazott ellen elrendelt vizsgálatot, letartóztatást, szabadlábrahelyezést, vád alá helyezést, főtárgyalást és eljárásmegszüntetést tárgyazó határozatait, valamint a jogerős ítéleteket közölni köteles a terhelt vagy elítélt felettes hatóságával. (25.313/1886. és 34.499/1905.)

Előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság elrendelése, vád alá helyezés és elítélés esetében az alkalmazottat hivatalától és fizetésétől fel kell függeszteni. (Lásd a II. rész „Felügyelet" c. fej.-ét.)

Ha a bűnvádi eljárás megszüntetéssel vagy felmentő ítélettel ér véget, az iratokat fel kell terjeszteni az ig.-miniszterhez, aki — ha szükséges — a fegyelmi eljárás megindítása vagy folytatása iránt intézkedik.

Ha a büntetőbíróság olyan vétség (párviadal, becsületsértés) miatt ítélte el a terheltet, mely nem nyereségvágyból követtetett el, botrányt sem okozott s az elítélt hivatali működésével összefüggésben nincsen, az ig.-miniszter a fegyelmi eljárás megindítását, illetve folytatását mellőzheti. Egyébként a jogerős elítélés után folytatni kell a fegyelmi eljárást, kivéve, ha a bíróság hivatalvesztésre vagy a viselt állás elvesztésére is ítélte a vádlottat, amely esetben a közalkalmazottat már a büntető ítélet folytán állásából elmozdítottnak kell tekinteni.

XII. A pénz- és vagyonkezeléssel törvényszerűen megbízott tisztviselőt (felelős számadót : kir. ügyészt, igazgatót, ellenőrt stb.) fegyelmi és büntetőjogi felelősségen felül *vagyonjogi felelősség* is terheli, vagyis viselni tartozik köte-

lességszegésének vagyonjogi következményeit. (1897 : XX. tc. 52., 59., 127—141. §.) Ez a felelősség fennáll olyan esetben is, mikor a kár okai (vétlen tévedés, számolási hiba stb.) nem vonhatók a fegyelmi vétség fogalma alá.

A pénzkezelő számadóval egyetemlegesen felelős az ellenőrzéssel megbízott tisztviselő annak a pénztárnak vagy raktárnak tartalmáért, melynél az ellenzárt kezelni köteles.

Ha az észlelt hiányok miatt felelősségre vont számadó mentségei nem kielégítők, az ig.-miniszter a számvevőség meghallgatása után marasztaló végzést hoz ; ha ennek a végzésnek az elmarasztalt a hiány megtérítésével eleget tesz, részére az ig.-miniszter felmentő végzést ad ki. (Közigazgatási számadási per.) A marasztaló végzés ellen a számadó a kézbesítéstől számított 45 nap alatt a rendes perútra léphet. Ha ilyen jogorvoslattal nem él, vagy keresetét a bíróság elutasítja, a marasztaló végzés végrehajtható. (1897 : XX. tc. 127—141. §.)

A pénz- és vagyonkezeléssel meg nem bízott alkalmazottak is vagyonjogi felelősséggel tartoznak a szabálytalan eljárásukkal okozott és jogorvoslattal el nem hárítható károkért.

A kártérítés kérdése azonban nem tárgya a fegyelmi eljárásnak, hanem az a rendes bírósághoz tartozik. (*Kúria:* 3306/1882. sz. polg. döntvény.)

Magánfeleknek akár felelős számadó, akár más alkalmazott által okozott kárért elsősorban az államkincstárt terheli a kártérítési kötelezettség ; a kincstárt azonban saját közegeivel szemben visszkereseti jog illeti meg.

C) Gazdasági ügyek

1. Építkezés és épületfenntartás

I. A letartóztató intézetek épületeinek legfőbb kelléke, hogy alkalmasak legyenek a letartóztatottak biztos őrizetére, osztályozására és munkáltatására s megfeleljenek az összes egészségügyi követelményeknek.

Különösen fontos az őrizet nézőpontjából, hogy az intézet ne legyen túlnagy (6—700 férőhelynél nagyobb) terjedelmű[1] s hogy helyiségei könnyen *áttekinthetők* legyenek. A csillagalakú (panoptikus) zárkaépület felel meg leginkább az áttekinthetőség követelményeinek; ilyen épületben egy központi csarnokból indulnak ki a folyosósugarak s azokra nyílnak a zárkák ajtai.[2] (Ujabban külföldön a párhuzamosan elhelyezett pavillonok rendszerét is alkalmazzák a börtönépítésben.)

A letartóztató intézet lényeges alkotórészei: a zárkaépület, őrtanya, kápolna és imaterem (a különböző vallás-

---

[1] *Krohne* („Die Gefängnisbaukunst" 25—28. l.) azt kívánja, hogy a férfibörtön legalább 200 és legfeljebb 500 személy befogadására legyen alkalmas, mert kisebb börtön fölötte költséges, nagyobban pedig nehéz minden rab egyéniségének alapos megismerése az individuális eljárás érdekében. Női börtönt, szerinte — tekintettel a nő-alkalmazottakra —, legfeljebb 100 főre kellene berendezni.

[2] Ilyen nálunk a gyüjtőfogház és a szegedi börtön.

Az első panoptikus börtön — a londoni *Millbank penitentiary* — terve *Benthamtól* ered (1816).

Újabban *Amerikában* építettek egy cirkuszszerű börtönt, melynek összes zárkái egy óriási köralakú, üveggel fedett udvarra néznek s a kör központjában levő őrtoronyból egyetlen őr szemmel tarthatja az összes rabokat.

felekezetűek számára), látogató szoba, munkatermek, iskola, fertőtlenítő, fürdőhelyiség, kórház, halottas kamra, sétaudvar, irodahelyiség, letét-kamra, gazdasági épület, gőz- és kazánház, tisztilak, őrlakások.

A *zárkaépületben* a magán- és hálózárkákon s néhány közöszárkán felül 4—5 világos és sötét fegyelmizárkára és minden emeleten egy-egy őrszobára van szükség. (A zárkák térfogatára és berendezésére vonatkozóan lásd „A letartóztatottak elhelyezése" c. fejezetet.) Az épület belsejében a földszinti rész felett kívánatos kifeszített fémháló alkalmazása a leugrással elkövethető öngyilkosság megakadályozására.

A *kórház* helyiségei : orvosi rendelőszoba és iroda, kórtermek, betegszobák, fürdő, műtőhelyiség, gyógyszertár, ápolószoba, őrszoba. A kórteremben minden beteg számára legalább 25, a magánbetegszobában legalább 30 köbméter légűrnek kell lenni. *(Grundsätze* 95. §.)

Irodahelyiségek: igazgatósági, ellenőri, gondnoki, lelkészi és tanítói iroda, valamint tanácsterem a házi tanácsülések számára.

A *gazdasági épületekben* rendezhető be a főzőkonyha, sütőműhely, mosókonyha, raktár, tűzoltószertár, kocsiszín (garage), istálló, sertés- és baromfiól.

A különálló épületek közül a zárkaépületet, kápolnát és kórházat lehetően egybe kell kapcsolni fedett összekötő folyosókkal. Kívánatos, hogy külön épületekben rendeztessenek be az irodák és gazdasági helyiségek is.

Az intézet belső területét a biztonságot szolgáló magas körfalakkal kell övezni. (Foghr. 20. §.)

A tisztviselők és őrök részére, akiknek közel kell lakniuk az intézethez, a körfalakon kívül emelt épületekben (tiszti- és őrilakokban) lehet lakásokat berendezni.

Kisebb intézetet (bírósági fogházat) rendszerint a bírósági épület elkülönített részében létesítünk ; ott tehát különálló gazdasági helyiségekről, tiszti- és őrilakok emeléséről nem lehet szó.

II. Letartóztató intézetet vagy a kincstár tulajdonában levő, vagy bérelt, illetőleg — községek, megyék részéről — ingyenes használatra átengedett épületekben lehet elhelyezni.[3]

Ingatlannak kincstári tulajdonként megszerzéséhez, vagyis az erre vonatkozó szerződés érvényességéhez az ig.-miniszter jóváhagyása szükséges. (A szerződés kellékeit lásd a 4400/1911. sz. r. mellékletének — az *épületrendtartásnak* — 24. §-ában.)[4]

Új kincstári épület építését vagy a meglevőnek kibővítését szintén csak az ig.-miniszter engedheti meg. Ha az új épület létesítése műszaki ismereteket igényel, pályázat vagy építész-szakértő megbízása útján *műszaki tervet* és költségelőirányzatot kell beszerezni. (Foghr. 197. §.) Ezeknek elkészítése végett az ig.-miniszter előzetes

---

[3] Ezidőszerint bérelt vagy valamely község részéről ingyenes használatra átengedett helyiségben csak néhány járásbírósági fogház van elhelyezve.

A bérleti szerződést az ig.-miniszter hagyja jóvá. (A bérleti szerződés mintáját lásd az *Épületrendtartás* 12. §-ánál.) A jóváhagyás után az eredeti példányt a miniszteri rendelet számának feltüntetése mellett jóváhagyási záradékkal kell ellátni, a bérleti jognak telekkönyvi bekebelezése iránt a szükséges intézkedéseket meg kell tenni s azután a bekebelezést is igazoló szerződés két teljes hivatalos másolatát a mellékletek másolataival együtt fel kell terjeszteni a bérösszeg utalványozása végett az ig.-minisztériumhoz. (A szerződéshez fűzendő vázrajzokra vonatkozóan lásd az Épületrendtartás 8. §-át.)

Ingyenes használat esetében a kincstár kötelezettségét szerződés állapítja meg. A jókarban tartás a tulajdonos feladata, de a börtönügyi hatóság vezetője is köteles ügyelni a jókarban tartásra és felhívni a tulajdonos figyelmét a felmerülő hiányokra. (Épületr. 16. §.)

[4] A megvenni szándékolt ingatlan valószínű vételárát az állami költségvetésben „igazságügyi gazdasági ellátás és üzemek" címnél „beruházások" cím alatt veszik fel.

A megvett ingatlanhoz fűződő jogokat és terheket, az épületek felszerelését és egyéb vagyontárgyakat egy bizottság leltározza.

A telek és épület megszerzésére vonatkozó szabályokat mezőgazdasági művelés alatt álló ingatlan megvételénél és haszonbérleténél megfelelően kell alkalmazni. Ilyen ingatlant tárgyazó adásvételi és haszonbérleti szerződéshez azonban egyelőre még az „országos földbirtokrendező bíróság" hozzájárulását is ki kell eszközölni. (1920:XXXVI. tc. 88. §-a.)

engedélyével az államépítészeti hivatal is megkereshető. (7833/1886.)

Az építkezési munkálatokat — ha házi kezelésben, rabmunkaerővel nem foganatosíthatók — vállalati úton kell végrehajtani.

A vállalatba adás nyilvános vagy korlátolt *versenytárgyalás* — kivételesen megrendelés — útján történik. (A nyilvános és korlátolt versenytárgyalás esetei és kiírása, a munkálatok odaítélése, a szerződések megkötése és teljesítése tekintetében lásd a 121.000/1929. K. M. sz. rendelet — *Közszállítási szabályzat* — 6—64. §-ait.)

III. Az intézeti épület felügyeletére hivatott hatóság (kir. ügyészség vagy járásbíróság vezetője, illetőleg az igazgatóság) gondoskodni köteles arról, hogy az *államépítészeti hivatal* minden öt évben legalább egyszer tüzetes szakvizsgálat tárgyává tegye az épületet s annak minden egyes alkotó részét és erre vonatkozó tapasztalatait, különösen pedig az észlelt hiányok megszüntetésének módozataira vonatkozó javaslatait vele közölje. Erről az időszaki általános vizsgálatról az ig.-miniszterhez jelentést kell tenni. (Épületrendtartás 31. §.)

Az átalakítások és az ingatlan leltári értékét nem érintő kisebb kibővítések, továbbá a járdakészítés, kövezés, csatornázás, vízvezetékberendezés, tűzbiztosítás, valamint a kályhák, tűzhelyek, fűtőberendezések, kútfelszerelések, kerítések, szemétvermek, világítási berendezések beszerzésének, illetőleg elkészítésének s az épületfenntartáshoz szükséges minden munka (tető-, árnyékszék-, vakolatjavítás, üvegezés, mázolás) engedélyezését is az ig.-minisztertől kell kérni.[5]

---

[5] Az itt felsorolt munkálatok költségeit — az apróbb javítási költségek kivételével — (az Épületrendtartás 47., 48. §-aiban említett „épületfenntartási hitel" helyett) az állami költségvetésben „elhelyezési költségek" címen felvett hitelből, illetőleg az annak terhére utalványozott „elhelyezési ellátmány"-ból kell fedezni; kisebb javítási költségek az ig.-miniszter rendelkezéséhez képest egyéb ellátmányrészekből is fedezhetők.

Ha azonban valamely munka a kincstár anyagi érdeke és az épület állaga miatt oly mértékben sürgős, hogy az előzetes engedély bevárása is veszéllyel járna, a munkát haladék nélkül kell végrehajtani és a tett intézkedésről egyidejűen kell jóváhagyás végett jelentést tenni.

Az engedélyt kérő jelentés kapcsán be kell mutatni a költségvetést és a netán szükséges műszaki iratokat is.

Ha a munkálatok felvétele és a műszaki művelet elkészítése nagyobb szakképzettséget igényel, e végből az államépítészeti hivatalt kell megkeresni ; különben pedig az egyszerű előméreti költségvetésnek díjmentes elkészítésére valamely helybeli vagy környékbeli megbízható iparost vagy vállalkozót kell felszólítani, akinek munkálatát azonban az államépítészeti hivatal felülbírálja.

A kisebb javítási munkákat lehetően házilag, rabmunkaerővel végeztetik el. Az épületfenntartási munkálatok vállalatba adása esetében szintén a Közszállítási szabályzat rendelkezései irányadók.

Tűzkár ellen biztosításnak csak abban a kivételes esetben van helye, ha a tűzveszély valamely épületre nézve fokozott mértékben jelentkezik. (Épületrendtartás 51—59. és 94. §.)[6]

---

[6] *Poroszországban* 1924-ben adták közre a „Letartóztató intézetek építkezésének, belső berendezésének és épületrendtartásának irányelvei"-t. („Richtlinien für die bauliche Anordnung, den Ausbau und die innere Einrichtung von Gefangenen-Anstalten der preussichen Justizverwaltung." Justizministerialblatt 272.)

2. Szükségletek beszerzése

I. A börtönügyi szükségleti tárgyak körében — az ingatlanokon kívül (lásd az előző fejezetet) — megkülönböztetjük a börtönszerelvényeket és a többi ingó szükségleti cikkeket.

Szerelvények mindazok a tárgyak, amelyek a letartóztató intézet helyiségeinek (zárka, őrszoba, munkaterem, kórház, fürdő, iskola, kápolna, iroda, konyha stb.) berendezésére, fűtésére és világítására szükségesek. (Bútor, kád, kályha, lámpa stb.)

Ezek tehát részint a letartóztatottak egyéni, részint az alkalmazottaknak a közszolgálatban felmerülő — megfelelő tartózkodási hely, meleg, világosság, tisztaság iránti — szükségleteit szolgálják.

A többi szükségleti cikkek ;

a *letartóztatottak szükségletei:* ruha-, ágy- és fehérnemű, élelmiszer, evő- és ivóeszköz, könyv és egyéb tanszer, papír, íróeszköz, gyógyszer, esetleges temetkezési tárgyak ;

a *tisztviselők irodai szükségletei:* törvény-, rendeletgyüjtemény, könyvek, hivatalos lap, írószerek, ürlapnyomtatványok, pecsétnyomók, irattári táblák és hevederek stb. ;

az *őrszemélyzet szolgálati szükségletei:* egyenruha, fegyver, bilincs, kurtavas, kényszeröltöny ;

a *házi, rabipari* és *rabgazdasági* (rabkertészeti) *szükségletek:* a fent említett összes szükségleti cikkek közül a rabmunkaerővel létesíthetők előállításához szükséges, valamint egyéb rabmunkanemekhez igényelt *anyagok* (fűtő-

anyag, szappan, vászon, liszt, hús stb.) és *munkaeszközök* (szerszám, gép, kocsi, állat stb.).[1]

II. A szerelvények és egyéb szükségleti cikkek előállítását, valamint a megrongált tárgyak javítását lehetően rabmunkaerővel kell teljesíteni. (14.270/1907. sz. r. 42. §.)

A háztartási és egészségügyi szükségletek kielégítése csaknem kivétel nélkül *házi rabmunkával* (fűtés, világítás, takarítás, tisztogatás, favágás, vízhordás, mosás, főzés, kenyérsütés, borbélymunka stb.) történik.

Az ehhez szükséges eszközök és nyersanyagok jelentékeny részét a *rabipari üzemekben* állítják elő, illetőleg a *rabgazdaságokban* (rabkertészetekben) termelik.

A letartóztatottak ruházatát, ágy- és fehérneműit, valamint az őrszemélyzet egyenruha-cikkeit ugyancsak rabmunkával kell előállítani.

A fogházak számára olyan szerelvények előállítása vagy beszerzése végett, amelyek ott elő nem állíthatók, az orsz. büntetőintézetekhez kell fordulni, ha azok ilyen tárgyak előállításával foglalkoznak. A fogházi letartóztatottak ruházatát és ágyneműit — ha a szükséglet házilag nem fedezhető — megrendelés útján feltétlenül az orsz. büntetőintézetektől kell beszerezni. A fogházőri egyenruházatot a törvényszéki, illetőleg járásbírósági fogház iparüzemében javítják és foltozzák. (14.270/907. sz. r. 44., 126. §.)

A házilag — rabmunkával — nem fedezhető szükségletek beszerzését *kézi bevásárlás* (megrendelés) vagy *versenytárgyalás* útján kell teljesíteni. Az ilyen külső beszerzés tárgyai nemcsak készáruk (iparcikkek, mezőgazdasági, er-

[1] A 14.270/1907. sz. rendelettel kiadott ügyészségi gazdasági utasítás, mely a fogházi szükségletekről is rendelkezik, nem sorolja fel tüzetesen ezeket a szükségleteket, csupán az irodai berendezési tárgyakat részletezi; a 11.216/1872. sz. rendeletet pedig, melyhez a börtönügyi szükségleteket feltüntető „alapkimutatások" vannak csatolva, hatályon kívül helyezte. Az utóbb említett rendeletből is hiányzik az őrszemélyzet szolgálati szükségleteinek feltüntetése.

dészeti és bányászati termékek), hanem ipari munkálatok is (pl. kéményseprés) lehetnek.

Kézi bevásárlásnak, illetve megrendelésnek van helye olyan tárgyak beszerzésénél és olyan munkálatok megrendelésénél, amelyek értéke egyazon termelési ág vagy iparág köréhez tartozó cikkben vagy munkanemben 2500 pengőt meg nem halad, továbbá, amelyek beszerzése (teljesítése) köztudomás szerint verseny útján nem biztosítható vagy a versenytárgyalással járó késedelmet nem tűri. (14.270. 1907. sz. r. 45. §; Közszállítási szab. 8. §.)

A fűtésnél és főzésnél tűzifát csak begyujtáshoz szabad használni; egyébként hazai kőszén használata kötelező, kivéve azokat a helyeket, ahol a tűzifa olcsóbb, mint a hazai barnaszén. (49.933/1927.) A hazai szén beszerzésénél figyelembe kell venni a m. kir. kereskedelmi minisztériumban készült ajánlati felhívást, a szenek fűtőértékének megállapítására szolgáló útmutatást és táblázatot is (a 28.212/1928. sz. r. mellékleteit).

A tűzifaszükségletet kizáróan hazai származású dorong-tűzifával kell fedezni.

Anyagszereket bevásárlási könyvecskék alapján kell megrendelni és az azokban feltüntetett anyagok megrendelésének jóváhagyása végett be kell mutatni a könyvecskéket előzetesen az ügyészség vezetőjének, illetve a gondnoknak.

Az ágyszalma egy évre a szükséges mennyiségben augusztus vagy szeptember hónapban szerzendő be. Minden szalmazsákra és vánkosra együttvéve évenként legfeljebb 45 kg szalma használható fel.

Gyógyszereket a székhelyen levő a legkedvezőbb ajánlatot tevő gyógyszertárból kell beszerezni; az ajánlat elfogadása az ig.-minisztériumot illeti. A megrendelendő gyógyszereket, kötszereket és fertőtlenítő anyagokat az intézeti orvos köteles sajátkezűleg beírni a vénykönyvbe. A vénykönyv alapján a gyógyszerész által kiállított számlákat negyedévenként kifizetés előtt érvényesítés végett a

vénykönyvvel együtt meg kell küldeni a számvevőségnek. (14.270/1907. sz. r. 54., 63. és 69. §.)

Az őrszemélyzet *fegyverzeti* cikkeit a m. kir. honvédség készletéből ármegtérítés mellett az ig.-minisztérium a honvédelmi minisztériumtól rendeli meg.

Ha kézi bevásárlásnak (megrendelésnek) nincs helye, a letartóztató intézetekben házilag nem biztosítható szükségletek beszerzése *versenytárgyalás* útján történik.[2]

A következő évi szükségletek fedezését célzó versenytárgyalást rendszerint a folyó év augusztus havának valamelyik napjára kell kiírni. A tárgyalást — szóbeli ajánlatok kizárásával — a letartóztató intézet székhelyén tartják meg s azt az ügyészség vezetője (az igazgató) vagy annak helyettese vezeti. A tárgyalás befejezése után az iratokat a szerződés tervezetével együtt fel kell terjeszteni jóváhagyás végett az igazságügyminisztériumhoz.[3] A jóváhagyott szerződésnek egyik másolati példányát a vállalkozó kapja, a másikat a számvevőségnek küldik meg. (14.270/1907. sz. r. 47—51. §.)

III. Az újonnan épült *fogházak* első felszerelése iránt az ügyészség vezetőjének felterjesztésére az ig.-minisztérium intézkedik.

A fogházak évi tüzelő, irodai és kőnyomdai anyagszükségletét törvényszéki kerületenként a bíróságok és ügyészségek hasonló szükségleteivel *együttesen* kell biztosítani. Ehhez képest az évi szükségleteket a mennyiség és minőség pontos megjelölésével közölni kell a törvényszék elnökével, aki az összesítő kimutatásba foglalt szükség-

---

[2] A nyilvános és a korlátolt versenytárgyalás eseteit, valamint a kiírásra, a szállítás odaítélésére, a szerződés megkötésére vonatkozó szabályokat lásd a 121.000/1929. K. M. sz. rendelet — *Közszállítási szabályzat* — 6—64. §-aiban.

[3] A 14.270/1907. sz. rendelet 51. §-át, amely szerint a fogházi szükségletek szállítására vonatkozó szerződéstervezetet jóváhagyás végett a kir. főügyészhez kell felterjeszteni, a gyakorlat módosította. Húsbeszerzésnél az odaítélés jogát is magának tartotta fenn az ig.-minisztérium. (38.715/1927.)

letek szállítására nyilvános, illetve korlátolt írásbeli egységáras versenytárgyalást hirdet. A versenytárgyalást az elnök minden év május — tüzelőanyagokra június — hónapjában tartja meg s a legelőnyösebb ajánlattevővel megkötött szerződést az ítélőtábla elnökéhez felterjeszti, aki jóváhagyás előtt meghallgatja a főügyészt. Jóváhagyás után a szerződés egy-egy másolati példányát a törvényszék elnöke megküldi az érdekelt hatóságoknak. (20.322/1929.)

A járásbírósági fogházak számára a szerelvényeket, irodaszereket és gyógyszereket a járásbíróság vezetője, ellenben a fűtési és világítási anyagokat, valamint a ruha- és ágyneműeket az ügyészség vezetője szerzi be s ugyan ő látja el megfelelő számú olvasmánnyal is a járásbírósági fogházakat. (14.270/1907. sz. r. 42., 43., 64., 67. és 87. §.)

A letartóztatottak élelmezése a járásbírósági fogházban a fogházőr kötelessége, amit az fejenként megállapított átalányösszeg ellenében tartozik teljesíteni. Az átalányt a járásbíróság vezetője az élelmezési napló adataiból készített kimutatás alapján havonként fizeti ki az élelmező fogházőrnek. (26.128/1922.)

3. Pénz- és vagyonkezelés

I. Mint minden vagyon, a börtönügyi célok szolgálatára rendelt vagyontárgyak (épület, bútor, ruha, fegyver, bilincs, nyersanyag, mezőgazdasági ingatlan stb.), valamint a beszerzésükhöz szükséges pénzösszegek is rendszeres kezelést igényelnek, hogy kellően megőrizhetők, áttekinthetők s beszerzésük és felhasználásuk jogszerűsége megfelelően ellenőrizhető legyen.

A szükségletek kielégítéséhez igényelt pénzösszeget az igazságügyminiszter, mint utalványozó hatóság, a *költségvetési törvény* alapján s a postatakarékpénztár útján bocsátja az intézetek és ügyészségek rendelkezésére.

A büntetőintézetek a részükről igényelt pénzösszegeket az ig.-minisztérium által a havonta felterjesztett pénzszükségleti kimutatás alapján nekik kiutalt havi *ellátmányon* (33.244/1924. I. M. VI.) kívül az iparüzleti és mezőgazdasági (rabkertészeti) jövedelmeikből merítik.

Az igazgatók az ellátmányt felveszik a postatakarékpénztárból s abból a folyó kiadásokat (élelmezésre, fűtésre, irodai szükségletekre stb.), az iparüzleti jövedelemből pedig az annak terhére eső költségeket (nyersanyag, szerszámok stb.) korlátlanul utalványozhatják. Ellenben az épülethelyreállítási munkálatokra és a leltári tárgyak (azaz szerelvények és egyéb oly tárgyak, melyek rendeltetésüknek megfelelően rendszerint egy éven túl használhatók) beszerzésére és helyreállítására az igazgatók utalványozási joga csak a minisztérium által időnként megállapított összeg erejéig terjed ; ezen felüli összegeket valamint a mezőgaz-

dasági beszerzéseket és értékesítéseket (ökrök, lovak stb. vételét és eladását) csak a minisztérium engedélyezheti. (397/1892.)

Az ügyészségek számára a minden hónap 21. napján felterjesztendő kimutatás (2000/1930.) alapján az ig.-minisztérium „Kir. vádhatóságok" címén „Kir. ügyészségi ellátmány"-t, — „Büntetésvégrehajtás" és „Igazságügyi gazdasági ellátás és üzemek" címén pedig „Kir. törvényszéki fogházi ellátmány"-t utalványoz. E kétféle ellátmány keretén belül is megkülönböztetnek többféle ellátmánynemet az egymástól eltérő jellegű kiadáscsoportok szerint.[1]

Az iparüzlet és rabgazdaság (rabkertészet) tiszta jövedelmének 90%-át havonként a megfelelő állami bevételi számlára, 10%-át pedig ugyancsak havonként az igazságügyminiszter rendelkezése alá tartozó „Ipari- és gazdasági jutalék" elnevezéssel nyitott állami letéti számlára a postatakarékpénztárnál kell befizetni. (Rmr. 57. §.)

---

[1] Az ügyészségi ellátmány keretében a „bűnügyi eljárási költségellátmány"-ból a bűnügyekben felmerülő összes eljárási költségeket (tanudíjak, kiküldetési költségek stb.), — „a beszerzési költségellátmány"-ból a leltári tárgyak (bútorok, könyvek stb.) költségeit, az irodai szükségleteket, posta- és távíró-költségeket, — a „hivatali elhelyezési költségellátmány"-ból a lakbért, a fűtési, világítási, takarítási költségeket, — az „egyéb dologi kiadási költségellátmány"-ból az alkalmazottak orvosi megvizsgálásáért járó díjakat és a szaklapok előfizetési díjait, — végül a „nem rendszeres illetmény-ellátmány"-ból a rendkívüli munkadíjakat, a küldöncdíjakat stb. fedezik.

A kir. törvényszéki fogházi ellátmány keretében a „rabtartási költség" és „rabmunkástartási költségellátmány" a fogházi élelmezés, gyógyszerek, ágynemű, rabruha, mosás, temetés, rabszállítás költségeinek, — a „hivatali elhelyezési költségellátmány" a fogházhelyiségek használatával, fűtésével, világításával és takarításával járó költségeknek, — a „beszerzési költségellátmány" a leltári tárgyak, fegyverek, lovak stb. beszerzési költségeinek és a fogházirodai kiadásoknak, — az „egyéb dologi, kiadási költségellátmány" a biztosítási díjaknak és kegyeletes (misebor, gyertya stb.) költségeknek, végül a „nem rendszeres illetmény-ellátmány" a fogházi alkalmazottak rendkívüli munkadíjainak fedezésére szolgál.

Az egyes ellátmányok pótlását legkésőbb minden hó 5-ig kellően indokolva és részletes szükségleti kimutatás (56.876/1923.) alapján kell kérni a minisztériumtól. (17.901/1923. és 32.000/1924. I. M.)

Az ellátmányokon, valamint az iparüzleti és mezőgazdasági (rabkertészeti) jövedelmeken kívül a börtönügyi pénzkezelés tárgyai közé tartoznak: *a letartóztatottak pénzei, a segélyalapok és a bűnügyi költségek.*

I. Azokat a pénzeket, melyeket a letartóztatott magával hozott az intézetbe, vagy amelyek számára ajándékképpen küldetnek be, gyümölcsöztetni kell akként, hogy postatakarékpénztári betétkönyvecskére helyezik el, kivéve, ha a letartóztatás előreláthatóan a betét kamatozásának kezdete előtt megszűnik.

Ezeket a pénzeket a letartóztatottnak szabadulásakor kamatostól kell kiadni. (Fegyhr. 40. §, börtönr. 38. §; 14.270/1907. I. M. sz. r. 119. és 154. §.)

Ugyanígy kell kezelni a letartóztatott munkajutalmát is, melyet a neki kézbesített *munkakönyvben* és a számadásban a letartóztatott javára írnak; a kamatok azonban nem a letartóztatottat, hanem a fogoly- (fegyenc-) segélyalapot illetik meg. (10.600/1926. I. M. 50. §; 4600/1927.)

A letartóztatott elhalálozása esetén saját pénzét és munkakeresményét a temetési költségek levonása után a tartási költségekre fordítják, ha pedig ezek megtérültek már, az illetékes hatóság útján a jogutódoknak küldik meg s ilyenek nem létében a fogoly- (fegyenc-) segélyalap javára írják. (14.270/1907. I. M. 154. §; Fegyhr. 39. §, börtönr. 37. §.)

2. Minden országos büntetőintézetben és törvényszéki fogházban *fogoly- (fegyenc-) segélyalapot* kell létesíteni (10.600/1926. sz. r. 50. § és 27.808/1928.) és annak tőkéjét — ha a 100 pengőt eléri — a postatakarékpénztárnál a büntetőintézet, illetve fogház neve alatt „segélyalap" megjelöléssel nyitott betétkönyvre kell elhelyezni.

A segélyalap bevételei: a harmadik munkaosztályba sorozott letartóztatottak munkajutalma; az első és második munkaosztályba sorozottak munkajutalmának kamatai; a gyümölcsözően elhelyezett segélyalap-tőke kamatai; a magánfelek részéről a letartóztatottak segélye-

zésére adományozott összegek ; a letartóztatottaknál a szabályok ellenére talált és fegyelmi úton elkobzott pénzek és értékek ; végül az elhalt letartóztatott után maradt értékeknek a segélyalapot illető része. (4600/1927. I. M.)

3. Az elítélt köteles a *bűnügyi* (bűnvádi eljárási és rabtartási) *költségeket* az államkincstárnak megtéríteni. (Bp. 480. §.)

Ennélfogva a felmerült bűnügyi költséget minden letartóztatott törzskönyvi lapjára fel kell jegyezni (14.270/1907. sz. r. 115. §) és a letartóztatás megszűntével — egy évnél hosszabb időre elítéltre nézve pedig félévenként — tartozási kimutatást (21.815/1891. sz. r. 9. §) kell kiállítani. Ezt a kimutatást a költségeknek a közadók módjára való behajtása végett meg kell küldeni az illetékes pénzügyigazgatóságnak. (1890 : XLIII. tc. 6. §.) A végrehajtás folyamán behajthatatlannak bizonyult, valamint az 5 éven át nem szorgalmazott vagy nem biztosított s ennélfogva elévült bűnügyi költségeket a pénzügyigazgatóság törli a nyilvántartásból.

Amíg a tartozási kimutatást meg nem küldték a pénzügyigazgatóságnak, addig a bűnügyi költség a kir. ügyészségnél, illetve a járásbíróságnál is leróható s ebben az esetben a pénzt meg kell küldeni a postatakarékpénztárnak ; ennek megtörténtéről pedig értesíteni kell az illetékes pénzügyigazgatóságot.

A bíróság által egyelőre behajthatatlannak nyilvánított bűnügyi költségekről tartozási kimutatást nem állítanak ki, de ilyen költségről is nyilvántartást kell vezetni a törzskönyvben (6573/1923.) s az elítélt vagyoni viszonyai az 5 év alatt beálló elévülés előtt annyira megváltoznak, hogy a költségek megtérítése az elítéltnek vagy azoknak életfenntartását, kiknek eltartására az elítélt kötelezve van, nem veszélyezteti, — a tartozáskimutatást utólag ki kell állítani s intézkedni kell a behajtás iránt.

A behajtott bűnügyi költségeket a pénzügyi tárca az állam rendes bevételei közt számolja el.

A felmentett, illetve az a vádlott, aki ellen a bűnvádi eljárást megszüntették, csak a vétkes mulasztásával okozott költségek megtérítésére kötelezhető. Ily esetekben a többi költség — tehát az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság során felmerült költség is — a kincstárt, illetve a magánvádlót vagy a magánindítványra jogosultat terheli (Bp. 482. §) s a költség behajtására a fent részletezett szabályok irányadók.[2]

II. *A pénzkezelés* főmozzanatai: a szorosabb értelemben vett kezelés, a számfejtés, a számvitel és a számadás vagy elszámolás. (1897 : XX. tc. 60. §.)

Kezelés alatt a pénzek és értékek (értékpapirok stb.) bevételezését, elhelyezését, megőrzését és a kiadások eszközlését értjük.

A befizetett összegekről a felek nyugtát kapnak s ellennyugtát állítanak ki a pénztár számára; viszont a felvett összegekről a fél ad nyugtát s joga van ellennyugtát követelni.

Számfejtés az a művelet, mellyel a pénztár fizetés előtt átveszi a fél jogosultságát vagy kötelezettségét igazoló

---

[2] Börtönügyi célokat szolgálnak az igazságügyminisztérium kezelése, illetve felügyelete alatt álló egyes — ma már csekélyértékű — *alapítványok* is. Ezek a következők: 1. a Jakabfalvy-alapítvány, letartóztatottaknak a budapesti rabsegélyző egylet által való segélyezésére; 2. a Veszprémy-kápolna-alapítvány, a veszprémi kir. törvényszéki fogházban használt misepohárra; 3. a Senyei-kápolna-alapítvány, a szombathelyi törvényszéki fogházban tartott istentiszteletek díjazására; 4. a báró Josonczy József alapítványa és az Erdélyi tekeasztalalap, melyek eredetileg a szamosújvári fegyencek segélyezésére szolgáltak, de az ottani fogház megszüntetése óta országos jellegű börtönügyi alapként kezeltetnek.

Az 1892. évi XXVII. tc. 3. §-a szerint *a büntetéspénzek* is az igazságügyminisztérium kezelése alá tartoznak és letartóztató intézeti építkezésekre, javítóintézeti és rabsegélyezési célokra fordítandók. Ugyane törvénycikk 4. §-a szerint ezek az összegek „Büntetéspénzek országos alapja" elnevezése alatt kezelendők. Azonban az 1921. évi XXXIV. tc. 10. §-a értelmében ez az alap megszűnt s azóta a büntetéspénzek az állami költségvetésben és zárszámadásban az igazságügyi tárca rendes bevételei közt nyernek elszámolást.

okiratait és összehasonlítja azokat az illető félre vonatkozóan hozzá érkezett rendelettel a tartozás vagy követelés érvényességének megállapítása végett.

Számvitel: a vagyontárgyaknak és vagyoni terheknek valamint az azokban beálló változásoknak (szaporodás, apadás, — bevétel, kiadás) számszerű feljegyzések útján való rendszeres nyilvántartása, — tehát azoknak a feljegyzéseknek (számadásoknak is nevezett különböző pénznaplóknak, főkönyveknek stb.) összessége, melyekből valamely vagyon keletkezéséről, felhasználásáról és időszaki állásáról számszerű felvilágosítás szerezhető.

A számadások okmányait (nyugta, ellennyugta, utalvány, bírói végzés) tételszámok szerint kell gyüjteni és a számadásban a mellékelt okmányok számát pontosan fel kell tüntetni.

Az országos büntetőintézetek a rendelkezésükre bocsátott ellátmányról *havi ellátmányszámadást* vezetnek, melylyel a bevételekről, valamint a különböző kiadásokról (éspedig a nem rendszeres illetményekről és a dologi kiadások-

---

Az 1892:XXVII. tc. 3. §-a ezután is hatályban maradt, de alkalmazását kizárja az 1924:IV. tc. (szanálási törvény), melynek 2. §-ához tartozó *a)* melléklet szerint az összes állami bevételek felett a pénzügyminiszter rendelkezik a pénzügyi egyensúly helyreállításáig; azóta a pénzügyi egyensúly helyreállt ugyan, de az utóbb említett törvény 2. §-ához tartozó *a)* mellékletnek hatályát az 1926:XV. tc. (költségvetési törvény) 16. §-a a jelzett időponton túl is fenntartotta.

Börtönügyünk fejlesztése érdekében fölötte kívánatos, hogy egy újabb törvényhozási intézkedés ismét lehetővé tegye az 1892:XXVII. tc. kifejezetten hatályon kívül nem helyezett 3. §-ának alkalmazását. Etikai szempontból is helyesebb, ha a büntetésül kirótt pénzösszegeket az állam nem a maga hasznára, hanem közvetlenül rabsegélyezésre fordítja és a büntetőintézetek céljainak szolgálatába állítja. Utal erre az etikai elgondolásra a Btk. miniszteri indokolása is, amikor kijelenti, hogy a pénzbüntetés igen célszerű büntetési eszköz, de „ne az állam gazdagodjék általa". (Anyaggyüjtemény I. kötet 295. lap.) Ilyen intézkedésnek azonban igazi hasznát csak úgy vehetné a börtönügy, ha a rendelkezési jog visszaszállása után nem a büntetéspénzekből kellene fedezni — mint a multban történt — a javítónevelő intézetek összes személyi és dologi kiadásait.

ról: beszerzési, hivatal-elhelyezési, rabtartási és egyéb dologi költségekről) külön csoportokban számolnak el. (33.244/1924. I. M. VI.)

Vezetnek továbbá: *forgalmi főnaplót* minden bevételről és kiadásról a befizetés, illetve foganatosítás sorrendjében (okmányok csatolása nélkül, de a vonatkozó okmányolt számadás tételszámának feltüntetésével); *letéti pénznaplót* és *letéti főkönyvet* (38.371/1927.) a bánatpénzül, óvadékul stb. letett összegekről és értékpapirokról; *fegyencpénznaplót* a fegyencek pénzéről, munkajutalmáról, *fegyencpénzek főkönyvét, fegyencsegélyalap naplót, rabbiztosítási pénznaplót, rabtartási költségkimutatást,* — *iparüzleti pénznaplót* az iparüzlet javára ellátmányként (forgótőkeként) utalványozott összegekről, az iparüzleti bevételekről és kiadásokról; végül — ha az intézetnek kertészete vagy mezőgazdasága is van — *kertészeti és mezőgazdasági pénznaplót.*

Az ügyészségek pénzkezeléséről a következő számadások vezetése kötelező: az ellátmányokra vonatkozó „*Kir. ügyészségi ellátmányszámadás*" és „*Kir. törvényszéki fogházi ellátmányszámadás*" — idegen pénzekről és értékes bűnjelekről vezetett *ügyészségi letétnapló,* — a letartóztatottak tulajdonában levő értéktárgyakat feltüntető *fogházfelügyelői letétnapló,* — a letartóztatottak magukkal hozott és fogházi munkával keresett pénzeit kimutató *fogolypénznapló, fogolypénzek főkönyve* és *letétikönyve,* a beszállított letétekről szóló nyilvántartás, a büntetéspénzeket feltüntető pénznapló és nyilvántartás, havi munkakeresményi kimutatás, a házi iparüzlet bevételeit és kiadását feltüntető *iparüzleti napló,* — az élelmezési pénznapló és végül a *segélyalap-pénznapló.*

Az ellátmányszámadásról, iparüzleti, mezőgazdasági és kertészeti pénznaplóról minden hónap végén, a többiről félévenként, *zárlatot* kell készíteni; ez alatt a számadások lezárását (a bevételek és kiadások összegezését és a maradvány feltüntetését), valamint helyességének, vagyis annak

megállapítását értjük, hogy a kezelés alatt álló pénzek és egyéb értékek egyeznek-e a számadásokkal?

A júniusi számadás lezárása után a készpénzmaradványt a hónap utolsó napján be kell fizetni a postatakarékpénztárba.

A pénzkezeléssel megbízott tisztviselő (felelős számadó) elszámolni tartozik az utalványozó hatóság főnökének.

Az elszámolás akként történik, hogy az igazgatóság, illetve az ügyészség elnöke a lezárt számadásokat a vonatkozó okmányokkal együtt megküldi havonként, illetve félévenként az igazságügyminisztérium számvevőségének. (14.270/1907. sz. r. 110. § és 33.244/1924.)

III. A börtönügyi *vagyonkezelés* tárgyai: a kincstári vagyon, a bérletek és a letartóztatottak ingóságai (ruhái stb.)

1. A kincstári vagyon kezelésében megkülönböztetjük a szorosabb értelemben vett kezelést (elhelyezést, megőrzést, értékesítést selejtezést) a vagyonszámadástól.

A vagyonszámadás: ingatlan- és ingószámadás.

Az állami ingatlanokról az intézetek azok lényeges ismertető jeleit, mindenkori álladékát, értékét és az ezekben beálló változásokat feltüntető *ingatlantörzskönyvet* és *ingatlanleltárt* vezetnek. A leltár az időrendi sorrendben vezetett ingatlanleltári naplóból és a vagyontárgyak csoportjairól készített ingatlan szakleltárból áll (lásd a 42.799/1906. I. M. sz. r.-tel kiadott utasítást.) A törzskönyv és leltár másolatait ötévenként felterjesztik a számvevőséghez.

Az ingószámadásnak két része van: a *leltári és az anyagszámadás.*

Leltári számadás tárgyai azok az ingóságok, melyek nincsenek eladásra, fogyasztásra vagy gyártásra rendelve, kivéve a 2 pengőt meg nem haladó értékű és a gyors elhasználásnak kitett ingóságokat. A leltár az ingók leltári naplójából és ingók szakleltárából áll, melyeket a gondnok, illetve a fogházfelügyelő, járásbírósági fogházban pedig a

járásbíró vezet. Ezeket kiegészíti a tiszti- és a rabkönyvtári jegyzék.

Anyagszámadás tárgyai azok az ingóságok, melyek eladásra, fogyasztásra vagy gyártásra vannak rendelve (áruk, termények, irodaszerek, nyomtatványok stb.)

Az országos büntetőintézetekben a következő anyagszámadásokat vezetik: 1. élelmezési-, 2. háziruha-, 3. iparüzleti anyag-, 4. iparüzleti készáru-, 5. írószer-, 6. nyomtatvány-, 7. gyógyszer-, 8. házi vegyesanyag- (fűtésre, világításra, tisztogatásra stb. beszerzett anyag-) számadást. Az élelmezési anyagszámadást havonként, a többit félévenként zárják le és küldik meg a számvevőségnek.

(Az iparüzleti anyagszámadás részei: a raktári megrendelő könyv, az iparüzleti anyagfőkönyv, anyagösszesítőjegyzék, munkamegrendelőkönyv és munkabárcák.)

Az ügyészség az irodai szerekről és nyomtatványokról házi használatra anyagszerszámadást, a házi kezelésbe vett iparról pedig a fogházfelügyelő anyagszer- és készáruszámadást vezet; ezeket a költségvetési év végén lezárják és megküldik a számvevőségnek.

Végül az ingatlanoknak, ingó leltári tárgyaknak és — az elviselt háziruhák kivételével — az összes anyagoknak és készáruknak a számadási év utolsó napján meglevő állapotáról és értékéről „vagyonállapoti kimutatás"-t kell készíteni.

2. *A letartóztatottól elvett ruhákat és egyéb tárgyakat* a fogházban az erre a célra szolgáló helyiségben a letartóztatott nevének és törzskönyvi számának kitüntetése mellett kell megőrízni. Ezekről a tárgyakról nyilvántartási jegyzéket vezetnek s annak megfelelő rovatában a letartóztatott az átadás megtörténtét, kiszabadulásakor pedig a tárgyak átvételét neve aláírásával elismeri. (14.270/1907. I. M. 119. §.)

A rabok és fegyencek elviselt, kitisztíthatatlan ruháit, melyek, megfoltozva sem volnának használhatók, valamint az 5 évnél hosszabb időre elítéltek ruháit nem veszik őrí-

zetbe, hanem azokat a rab vagy fegyenc haza küldheti vagy átadhatja az igazgatóság útján más, a szabaduláshoz közel álló fegyencnek; ha erre nem hajlandó, az ellenőr eladja a ruhákat és azok árát a tulajdonos javára írja. (Börtönr. és fegyhr. 9., 10. §.)

IV. Az igazságügyminisztérium számvevősége a hozzá beérkező időszaki számadások megvizsgálása, azaz *szigorlat* útján mindenkor megállapíthatja az egyes hatóságoknál bizonyos időszakokban előfordult vagyonváltozásokat és a kezelés módját. Azt azonban, hogy a számadások szerint mutatkozó vagyon tényleg megvan-e s hogy a számadások a tényleges állapotnak megfelelően vezettetnek-e, időszakonként a helyszínen foganatosított váratlan vizsgálat útján kell ellenőrízni. Ez a helyszíni pénztár- és raktárvizsgálat — vagyis a *rovancsolás* — a számadások megvizsgálásában és az eredménynek a számadás tárgyával való összeegyeztetésében áll. A hivatal főnöke ebben a vizsgálatra kiküldött tisztviselőt megfelelően támogatni köteles. (14.270/1907. sz. r. 167. §.)[3]

[3] A költségvetési törvényben 1934/1935. évre előirányzott börtönügyi kiadások összege: 5,002.400 P, a fiatalkorúak intézeteinek kiadásai: 1,190.300 P; a bevételek (büntetéspénzek, földbirtokok jövedelme, munkajövedelem stb.) összege: 1,751.100 P volt.

NEGYEDIK RÉSZ

A fiatalkorúak bűnözése elleni védekezés

A) Bevezetés

I. Az állam büntető igazságügyi tevékenységének körében a börtönügyhöz — vagyis a *felnőtt* bűntettesek ellen megállapított büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtásához — hasonlatos, de annak keretein kívül eső igazságügyi feladat : *a fiatalkorú bűntettesekre vonatkozó bírósági intézkedések végrehajtása.*

A fiatakorú bűnözők ugyanis önálló kategóriáját alkotják a bűntetteseknek, mert velük szemben jogsértő cselekményeik megakadályozása és ezáltal a társadalom megvédése céljából a kényszeralkalmazásnak olyan nemeire van szükség, amelyek merőben különböznek a felnőttek büntetéseitől.

A fiatal vessző könnyebben hajlítható a törzsökös ágnál. A fejlődésben levő egyénhez, akár vele született hajlamainál fogva, akár társadalmi környezetének hatása alatt indult erkölcsi romlásnak, jobban hozzáférhetünk a nevelés eszközeivel mint a megállapodott jellemű felnőtt egyénekhez. Ennélfogva megtorlásra, vagyis nélkülözések kikényszerítésére, megfélemlítéssel való visszatartás és ártalmatlanná tétel végett itt rendszerint nincs szükség. E helyett meg-

bízható környezetbe helyezés és az elhanyagolt nevelés pótlása útján a fiatal bűntettes *erkölcsi megmentésére* kell törekednünk. Megtorló jellegű kényszeralkalmazásnak (szabadságvesztésbüntetésnek) a bűnözési hajlam eredményes ellensúlyozása, a rosszakarat megtörése végett csak abban az esetben van helye, amikor a fiatalkorú bűncselekménye nagyobb fokú romlottságról tanúskodik.

Minthogy a züllött fiatalkorúakból kerül ki a hivatásos bűntettesek jelentékeny hányada, kétségtelen, hogy a kriminalitás ellen folytatott küzdelemnek jelentőségében egyik legkiemelkedőbb tényezője az a törekvés, amely a fiatalok bűnözésének megállítására irányul.

II. *Fiatalkorú bűntettes* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor életének 12. évét már meghaladta, de 18. évét még be nem töltötte. Büntetőjogi felelősségre azonban ilyen egyén csak akkor vonható, ha az elkövetés idejében a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt.

Aki a bűncselekmény elkövetésekor életének 12. évét meg nem haladta, vagyis a *gyermek* ellen bűnvádi eljárás nem indítható. (I. Bn. 15—16. §.)

a) Olyan fiatalkorúval szemben, akit büntetőjogi felelősségre lehet vonni, bűntett és vétség miatt a következő intézkedések tehetők: 1. *dorgálás;* 2. *próbárabocsátás;* 3. *őrizetben tartás* (Fb. 23. és 31. §); 4. *javítónevelés;* 5. *fogházvagy államfogházbüntetés* (I. Bn. 17. §). Kihágás miatt ugyanezek az intézkedések foganatosíthatók, azzal az eltéréssel, hogy szabadságvesztésbüntetésül csak *elzárást* lehet megállapítani (I. Bn. 23. §), továbbá, hogy ha a fiatalkorúnak vagyona vagy keresete van és a kihágás elkövetésekor 15. életévét betöltötte, 1—100 P-ig terjedhető *pénzbüntetést* lehet ellene kiszabni. (Fb. 69. § és II. Bn. 18. §.) Mindez intézkedések közül büntetésnek csak a szabadságvesztésbüntetés és a pénzbüntetés tekinthető; a többi csak nevelő és biztonsági intézkedés, mely — a dorgálást kivéve —

erkölcsi helytelenítést nem tartalmaz[1] és az I. Bn. 17. §-ának utolsó bekezdése szerint a visszaesés megállapításánál figyelembe nem jöhet. (Lásd a biztonsági intézkedés fogalmának értelmezését „A büntetés" c. fejezetben.)

Mellékbüntetésül csak az elkobzás, a foglalkozástól eltiltás és a viselt hivatal elvesztése mondható ki; kiutasítás csak olyan esetben, ha az kivételesen vétség — pl. uzsora — miatt is elrendelhető. (I. Bn. 17. §.)

A fentjelzett intézkedések közül a bíróság tekintet nélkül az elkövetett bűncselekmény minőségére bizonyos korlátok közt (l. lent !) azt az intézkedést teszi meg, amelyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik. (I. Bn. 18. §.) Amig tehát a felnőttek büntetésének törvényeink értelmében arányosnak kell lennie a bűnösség fokával és az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyával (a jogsértés nagyságával), addig a fiatalok ellen tehető intézkedések terén a legtágabb körü *egyénítés* érvényesül. A bűncselekményt itt csak az egyéniség egyik tünetének kell tekinteni s az intézkedés megtételénél a fiatalkorú egész egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokát, életviszonyait és az eset többi körülményeit kell figyelembe venni. Csak ha szabadságvesztésbüntetés kiszabása mutatkozik szükségesnek, kívánja a törvény, hogy az a bűnösség súlyához mérten állapíttassék meg, amelyben „helyet foglal ugyan az elkövetett cselekmény abstract tárgyi súlya is, de annak döntő szerepe nincsen". (I. Bn. miniszteri indokolása.) A bíróságnak tehát módjában van érvényesíteni a kriminológia tanulságait.[2]

---

[1] Büntetőlapot éppen ezért csak olyan fiatalkorúakról kell kiállítani és az Országos Bűnügyi Hivatalnak megküldeni, aki ellen fogház- vagy államfogházbüntetést, avagy közveszélyes munkakerülés vagy koldulás miatt elzárást vagy egyéb kihágás miatt 1 hónapot meghaladó elzárásbüntetést szabtak ki. (66.200/1913. sz. r. 6. §. 2. bek.)

[2] „Lehetnek esetek, amelyekben a célnak (a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviseletének és erkölcsi fejlődésének) megfelelő intézkedés önként adó-

Dorgálás azonban nem alkalmazható, ha a cselekmény súlyához mérten egy hónapot meghaladó fogházbüntetés lenne megállapítható vagy ha a fiatalkorú egy hónapot meghaladó szabadságvesztésbüntetéssel már büntetve volt; végül pedig közveszélyes munkakerülés esetében sem. (I. Bn. 19. § és 33. § harmadik bek.)

A próbárabocsátás abban áll, hogy a bíróság a fiatalkorút ítélethozatal nélkül, megfelelő figyelmeztetés után egy évi próbaidőre szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett feltételesen szabadlábon hagyja. Ez az intézkedés sem alkalmazható közveszélyes munkakerülés esetében, valamint akkor sem, ha a terhelt egy hónapot meghaladó szabadságvesztésbüntetéssel már büntetve volt. (I. Bn. 21. és 33. § harmadik bek.) Az egy évi próbaidőt a jogerős

---

dik: hogy az alsóbb korhatárhoz közelebb álló romlatlan fiatalkorúnak pajkosságból vagy más könnyelműségből elkövetett bűncselekményével szemben a dorgálás vagy bírósági őrizet a megfelelő intézkedés, az épolyan nyilvánvaló, mint ahogy a neveletlen vagy dologkerülő környezetben élő és züllött fiatalkorút javítónevelésre, vagy hogy az idősebb, romlott, energikus, durvaságra hajlót lehetőleg hosszabb fogházbüntetésre kell ítélni. De az esetek többsége erős próbára teszi a fiatalkorú bírájának emberismeretét és pedagógiai jóstehetségét". *(Vámbéry:* Büntetőjog. II. füzet 163. l.)

A fiatal bűnözők között kevesebb *a leány,* mint a fiú. De a leányok általában romlottabbak. A külső ingerek — a modern nagyvárosok kirakatai, áruházai, mozgószínházai, divathóbortjai, amelyek a fiatalkorút torkosságra, hivalkodásra és mulatozásra csábítják, — erősebben hatnak a leányokra s ezek nagyon korán észlelik, hogy ezeket az előnyöket a „női becsület" feláldozásával könnyen megnyerhetik. Ehhez járul a lélekkúfárok működése, akik nyerészkedési célból siettetik a fiatal nő elbukását. Ez az oka, hogy a bűnöző fiatalkorú nőknek majdnem 80%-a deflorálva van és a bűnözéstől visszatartó motívumok egyik legerősebbikét, a szégyenérzést, kiölte belőlük a prostitució. Az évek óta titkos kéjelgésből élők javulására nem számíthatunk a javítóintézetekben s a többi növendékre fölötte káros befolyást gyakorolnak. A nemi élet túltengésének ezekkel az áldozataival szemben alig tehető más bírói intézkedés, mint a fogházbüntetés kiszabása, de lehetően olyan irányú egyidejű intézkedéssel, mely a leánynak társadalmi úton való megmentését célozza. (*Rottenbiller:* Továbbképző tanfolyamon tartott előadás, 1914.)

határozatnak a fiatalkorúval történt közlésétől kell számítani. (Fbv. 70. §.)

Az őrizetben tartás 3 órától 12 óráig terjedhető időre a bíróság helyiségében az élelmezés korlátozásával vagy elvonásával foganatosítható. (Fb. 23. §.)

Javítónevelés elrendelésének van helye, ha a fiatalkorú eddigi környezetében a romlás veszélyének van kitéve, züllésnek indult vagy értelmi fejlődése érdekében a javítónevelés más okból (pld. ha a fiatalkorú természeti fogyatkozása vagy hozzátartozóinak hibája folytán megfelelő nevelésben nem részesült és ez az eddigi környezetében nem is remélhető) szükségesnek mutatkozik. (I. Bn. 24. §.)

A javítónevelést határozatlan időtartamra kell kimondani, de az legalább egy évig tart és a fiatalkorú 21. évének betöltésén túl nem terjedhet.

Ha szigorúbb intézkedésre van szükség—nagyobb fokú romlottság, rosszakarat, makacsság esetében —, a bíróság a fiatalkorút a büntetőtörvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt *fogházbüntetésre*, államfogházzal járó cselekmény miatt *államfogházbüntetésre*, kihágás miatt pedig *elzárásbüntetésre* ítéli. (A törvények szerint pénzbüntetéssel büntetendő cselekmény miatt a fiatalkorú ellen sem szabható ki szabadságvesztésbüntetés.) Ezeket a büntetéseket határozott tartamban kell megállapítani. A fogházbüntetés legkisebb tartama 15 nap, leghosszabb tartama: ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor 15. évét betöltötte és cselekményére a törvény halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, 15 év, — ha a törvény határozott tartamú fegyházbüntetést állapít meg és a terhelt 15 évnél idősebb, 10 év, — más esetben 5 év. (I. Bn. 26. és Fb. 68. §.) Az államfogházbüntetés egy naptól két évig tarthat. Az elzárás leghosszabb tartama két hónap. (I. Bn. 26. §.)

A szabadságvesztésbüntetésnek és az őrizetnek bírói határozatban történő megállapítása végleges jellegű ; ellenben a dorgálást, a próbárabocsátást, a javítónevelést és

le nem fizetés esetében a pénzbüntetést a bíróság végrehajtás előtt vagy alatt is más intézkedéssel helyettesítheti. Ha ugyanis az elítélt a dorgálásra kitűzött határnapon igazolatlanul meg nem jelenik vagy a dorgálást nem fogadja kellő tisztelettel, a bíróság a dorgálás mellőzésével új határozatot hoz. (I. Bn. 20. § harmadik bek.) A próbárabocsátottat pedig, ha a próbaidő alatt súlyosabb bűncselekményt követ el, javítónevelésre, fogház- vagy államfogházbüntetésre ítéli ; csekélyebb súlyú vétség vagy kihágás esetében pedig más intézkedést tehet. (Lásd a következő fejezetet.)

A fogházbüntetést megállapító ítéletben vagy utóbb a felügyelő hatóság javaslatára elrendelheti a bíróság, hogy a fiatalkorú a fogházbüntetés kiállása után *utólag javítónevelésben* részesíttessék, ha attól gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető ; ha azonban a fogházban tanusított viselete arra mutat, hogy teljesen megjavult, a bíróság az utólagos javítónevelés mellőzését rendelheti el. (I. Bn. 28. § és Fb. 53. § második bek.)

Ha dorgálást, pénzbüntetést vagy szabadságvesztésbüntetést alkalmaz a bíróság, ítéletet kell hoznia ; egyébként a bűnösség kimondása nélkül végzéssel határoz. (Fb. 31. §.)

b) A bűncselekményt elkövető, de büntetőjogi felelősségre nem vonható *fiatalkorút* a bíróság, ha szükségesnek látja, törvényes képviselőjének vagy más alkalmas egyénnek *házi felügyelete* alá helyezheti vagy intézkedik az iránt, hogy a fiatalkorú házi vagy — ha nem magánoktatásban részesül — *iskolai fenyítést* (dorgálást vagy iskolai elzárást) kapjon s végül elrendelheti a fiatalkorú *őrizetben tartását* a bíróság helyiségében. (Fb. 23. és 31. §.) Ha pedig eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, elrendelheti a fiatalkorú javítónevelését. (I. Bn. 16. §.)

A bűncselekményt elkövető *gyermeket* (tehát a 12 éves vagy annál fiatalabb egyént) a hatóság, amely elé kerül, megfenyítés végett átadhatja a *házi fegyelem* gya-

korlására hivatott egyénnek, vagy az iskolai hatóságnak. Ha pedig a gyermek eddigi környezetében romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a hatóság értesíti erről a gyámhatóságot és ha a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, ideiglenes felvétel végett állami gyermekmenhelybe szállíttatja őt. A gyámhatóság intézkedik a gyermek javítónevelése iránt (I. Bn. 15. §.), amely rendszerint állami gyermekmenhely kötelékében történik. (Ha a gyermek ott fékezhetetlennek bizonyult, erről — a jn. 1., 3. és 26. §-a értelmében — a menhely igazgatósága felterjesztést tesz a belügyminiszterhez, aki a gyermeknek az igazságügyminiszter főfelügyelete alatt álló kir. javítónevelőintézetbe beutalása végett az igazságügyminisztériumot keresi meg.)[3]

c) A bűncselekmény elkövetésével nem gyanusított, de környezetében erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult kiskorút (gyermeket és fiatalkorút) illetően a fiatalkorúak bírósága súlyos esetekben megelőző gyermekvédelmi intézkedéseket tehet és pedig: 1. figyelmeztetheti a kiskorú szüleit, törvényes képviselőjét vagy azt, akinek háztartásában a kiskorú él, hogy reá szigorúbban ügyeljen és őt gondosabban nevelje; 2. utasíthatja ugyanezeket, hogy a kiskorút megfenyítsék, iskolába pontosan járassák, az erkölcsi fejlődésére veszélyes környezettől, foglalkozástól vagy életmódtól visszatartsák; 3. a kiskorú nevelésének ellenőrzésére pártfogót rendelhet; 4. környezetéből eltávolíthatja és ideiglenesen állami gyermekmenhelyen helyezheti el vagy gondozását mindaddig, amíg a gyámható-

[3] Az igazságügyminiszter 1931. év óta csak olyan fiatalkorút utalt be javítónevelő-intézetbe, akinek javítónevelését bíróság rendelte el. Ennek oka főleg az igazságügyi tárca költségvetési hiteleinek leszállítása volt. 1933 óta a költségvetési törvény (1933:IX. tc.) értelmében nem is utalható be fiatalkorú javítóintézetbe más jogcímen, mint bírói határozat alapján, mert a budget-törvény „büntető bírósági határozatok végrehajtása" cím alatt szól a fiatalkorúak intézeteiről; tehát csak olyan fiatalkorúak tartási költségeire nyujt fedezetet, akiket bírósági határozat alapján fogadtak be a javítóintézetekbe.

ság határoz, megbízható hozzátartozójára vagy más alkalmas személyre vagy valamely gyermekvédő vagy patronázs egyesületre bízhatja. (Ha a gondviselő az utasításnak eleget nem tesz, a fiatalkorúak bírósága 100 P-ig terjedhető pénzbüntetéssel sujthatja. Fb. 67. §.) Ha a bíróság a kiskorú elhelyezése iránt intézkedik, határozatát közli az illetékes árvaszékkel (Fb. 66. §.), amely mint gyámhatóság hivatva van véglegesen intézkedni a kiskorú megfelelő elhelyezéséről. Ha a kiskorú 15. életévét még nem töltötte be, felvehető az állami gyermekmenhely kötelékébe. (Ha 15. évét már betöltötte vagy ennél fiatalabb ugyan, de 7 évesnél idősebb és a gyermekmenhely kötelékében fékezhetetlennek bizonyul, a jn. 1., 4. és 27—29. §-a értelmében a jogosult atya, gyám vagy ezek beleegyezésével valamely hatóság, egyesület vagy magánegyén kérelmére és a gyámhatóság ajánlatára az igazságügyminiszter a főfelügyelete alatt álló javítónevelő-intézetbe utalja be.)[4]

III. A fiatalkorú terheltek ellen elrendelt intézkedések jogerőre emelkedésük előtt is végrehajthatók, mert a fellebbezésnek a határozat végrehajtására nincsen halasztó hatálya. A bíró azonban, ha a fiatalkorú érdekében kívánatos, a végrehajtást felfüggesztheti. (Fb. 32. §.)

Ha akár az alsó, akár a felső bíróság nem jogerős határozattal javítónevelést rendel el, a fiatalkorúak bírájának ideiglenesen azonnal meg kell tennie a szükséges védő- és óvóintézkedéseket (l. lent a IV. pont alattit!); esetleg tehát a jogerő bevárása nélkül kir. javítóintézetbe helyezi el ideiglenesen a fiatalkorút. (Fb. 52. §.)

Kizárja azonban a jogerős intézkedés végrehajtását a fiatalkorú halála, a kegyelem és az elévülés.

A kegyelem — véleményünk szerint — a próbárabocsátásra és a javítónevelésre nem terjed ki, mert az ezekre vonatkozó határozatot a fiatalkorúak bíróságának is mód-

[4] Lásd a 3. alatti jegyzetet!

jában van megváltoztatni. A fogházbüntetés, ha 10 évnél hosszabb tartamú, 20 év, — a 10 évi 15 év, — a 10 évnél rövidebb, de 5 évnél hosszabb tartamú 10 év, — az 5 évnél rövidebb tartamú 5 év elteltével, — az államfogházbüntetés szintén 5 év (Fb. 73. §), az elzárás büntetés egy év (Kbtk. 31. §) elteltével *évül el.*

Ha a javítónevelést az elrendeléstől eltelt huzamosabb idő miatt vagy más fontos okból végrehajtani nem kívánatos, a bíróság a javítónevelés helyett más intézkedést tesz. (Fb. 53. §.)

IV. Már a bűnvádi eljárás folyamán is szüksége merülhet fel a fiatalkorú érdekében bizonyos *védő- és óvóintézkedéseknek.*

A bíróság, ha indokoltnak látja, pártfogót rendelhet ki a fiatalkorú terhelt nevelésének ellenőrzése és felügyelete végett. Ha pedig a terhelt testi vagy erkölcsi állapota veszélynek van kitéve, a bíróság őt környezetéből eltávolíthatja és gondozását egy kísérő-levélben meghatározott időre valamely megbízható hozzátartozójára, más alkalmas egyénre, gyermekvédő- vagy patronázs-egyesületre bízhatja. (A felmerülő költséget kérelemre a bűnügyi ellátmányból kiutalhatja, de annak összege naponként és fejenként 1 P 15 fill.-t meg nem haladhat. 26.297/1914.) Elhelyezheti végül a fiatalkorút — ha 15. évét nem haladta meg — állami gyermekmenhelyben, különben pedig *javítónevelő-intézetben* is. Ezt az ideiglenes intézkedést a bíróság akkor is megteheti, ha a terhelt rossz viselkedésével szemben a házi és az iskolai fegyelem eszközei hatálytalannak bizonyultak. Az intézkedés hatálya, ha a bíróság előbb nem szünteti meg, a bűnvádi eljárás egész tartamára kiterjed. Ha megfigyelő intézetbe szállításra van szükség, eziránt az igazságügyminisztériumhoz kell előterjesztést tenni.

Előzetes letartóztatásnak vagy vizsgálati fogságnak nincs helye.

Az elfogott vagy bekísért fiatalkorút, ha azonnal nem állítható a fiatalkorúak illetékes bírósága elé, a rendőri hatóság vagy a rendes bíróság kivételesen fontos okból — legfeljebb 48 óráig — őrizetben tarthatja. Ezután a bíró, ha a fent leírt védő- és óvóintézkedéseket nem teheti meg akár a terhelt életkora, romlottsága vagy veszélyes természete miatt, akár azért, mert a közelben nem található az ő gondozására alkalmas egyén vagy intézet, akár más fontos okból, — a fiatalkorút a bírósági fogház helyiségében *őrizet alá helyezheti*. Ennek az őrizetnek tartama 15 napot rendszerint nem haladhat meg ; de súlyosabb esetekben a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa esetről-esetre egy-egy nappal meghosszabbíthatja azt. Az őrizet alá helyezett fiatalkorút az erkölcsi állapotra veszélyes letartóztatottaktól elkülönítve kell őrizni és munkával kell foglalkoztatni. Egyébként az őrizetre a fogházrendtartás szabályai irányadók.

A távollevő vagy *szökevény* fiatalkorú előállítása végett a bíró a körülményekhez képest házkutatással, megkeresés útján, kézrekerítés elrendelésével, személyleírás körözésével vagy nyomozólevél kibocsátásával intézkedik. A nyomozólevélnek azt az utasítást kell tartalmaznia, hogy a fiatalkorút kézrekerítése esetében haladéktalanul a fiatalkorúak legközelebb eső bírája elé kell állítani, aki a szükséges védő- vagy óvóintézkedést elrendeli és erről a nyomozólevelet kibocsátó bíróságot értesíti. (Fb. 18—21. § és fbv. 42—47. §.)

V. *Végrehajtó hatóságok és intézmények.* Minden kir. törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre van, *fiatalkorúak bíróságát* kell alakítani ; az igazságügyminiszter egyes kir. járásbíróságoknál is alakíthat a szükséghez képest ilyen bíróságot. Ezekhez a bíróságokhoz az igazságügyminiszter jelöl ki egy vagy több bírót, akik egyes bíróságként elsőfokon járnak el a fiatalkorú terheltek ellen bűntett, vétség és egyes külön meghatározott kihágások miatt indított bűnügyben, valamint a büntetőjogi felelős-

ségre nem vonható fiatalkorúak és romlásnak kitett kiskorúak ügyeiben. (Ha a fiatalkorú ügye felnőtt terhelt bűnügyével áll összefüggésben és az elkülönítés nem lehetséges, a fiatalkorúak bírósága hozzájárulhat ahhoz, hogy az ügyet a rendes bíróság a felnőtt terhelt ügyével együtt végezze el. Ezen felül a rendes bíróság jár el akkor is, ha a fiatalkorú 15. évének betöltése után elkövetett olyan bűntettel van terhelve, melyre a törvény halál- vagy fegyházbüntetést állapít meg, vagy ha a cselekményt nyomtatvány útján követte el és végül, ha 18. életévének betöltése után elkövetett cselekménnyel is terhelve van. A fiatalkorúaknak olyan kihágási ügyeiben pedig, amelyek a fennálló jogszabályok szerint a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartoznak, a fentemlített kihágások kivételével a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíróság jár el; ha azonban ez a hatóság javítónevelést lát szükségesnek, áttteszi az ügyet a fiatalkorúak illetékes bíróságához.) Ez a bíróság azonban nemcsak arra van hivatva, hogy bűnvádi eljárást folytasson és döntsön a fiatalkorúak sorsáról, hanem arra is, hogy határozatait részint maga hajtsa végre, részint végrehajtásuk iránt maga tegye meg — a kir. ügyészség mellőzésével — a szükséges lépéseket és pedig akkor is, ha nem ő, hanem a rendes bíróság rendelte el az intézkedést. Így a védő- és óvóintézkedéseken felül a dorgálást, a próbárabocsátást és az őrizetben tartást: a fiatalkorúak bírája foganatosítja; ugyancsak ő adja át házi felügyelet végett a fiatalkorút a megbízott egyénnek, illetőleg házi fenyítés végett kellő kioktatás mellett az arra jogosultnak; ő kísérteti iskolai fenyítés céljából az iskola vezetőjéhez, ő intézkedik a pénzbüntetés beszedése iránt és ő utalja be az egy hónapot meg nem haladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítélt fiatalkorút a fogházba. Az egy hónapot meghaladó fogház- és elzárásbüntetésre, valamint az államfogházra ítélt fiatalkorúnak a fiatalkorúak fogházába, javítónevelés elrendelése esetében pedig javítónevelőintézetbe beutalása végett szintén a fiatalkorúak bírája

tesz előterjesztést az igazságügyminiszterhez. (Fb. 47., 52., 55., 58. §; fbv. 57—60., 73., 77., 79. §.)

A bíróságnak a részéről kijelölt és megbízása alapján eljáró *társadalmi pártfogók* vagy az igazságügyminiszter által kinevezett *pártfogótisztviselők* segédkeznek különösen a fiatalkorú egyéniségére és életkörülményeire vonatkozó adatok megszerzésében, a házifelügyelet alá helyezettek és a próbárabocsátottak felügyeletében, az elhelyezésben és gondozásban. (Fb. 7. §, fbv. 10. és 27. §.)

A javítónevelés végrehajtása iránt az igazságügyminiszter intézkedik. A végrehajtásra a *kir. javítónevelő-intézetek*, valamint olyan *magánintézetek* szolgálnak, amelyeknek szabályait az igazságügyminiszter jóváhagyta és fenntartójával a növendékek elhelyezésének feltételeire nézve szerződésben megállapodott. Mindezek az intézetek az igazságügyminiszter főfelügyelete és egy-egy igazgató vezetése alatt (I. Bn. 24. §, Fb. 52. §, jn. 2., 8., 9. és 11. §) állanak, akinek alárendeltjei: az adminisztratív tisztviselők (tiszt, főtiszt stb.), a nevelőszemélyzet (családfő, családfősegéd, lelkész, orvos), az ipari és gazdasági oktatószemélyzet (ipariskolai művezető, ipari művezető, szaktanár, kertész) és az altiszti személyzet (munkavezető, családi felügyelő stb.).

Az egy hónapot meg nem haladó elzárás- és fogházbüntetés az illetékes törvényszéki vagy járásbírósági rendes fogház magánzárkájában is végrehajtható; ha a magánelzárás az egészséget veszélyezteti, az orvos előterjesztésére társas zárkában kell az elítéltet elhelyezni. Ha a beutalás idején az elítélt 21. évét már betöltötte, az egy hónapot meghaladó elzárás- vagy fogházbüntetést is a törvényszéki vagy járásbírósági rendes fogházban kell végrehajtani. Egyébként a fiatalkorúak elzárás-, fogház- és államfogházbüntetését — sőt a közigazgatási hatóság által kiszabott elzárást is, ha egy hónapot meghalad — erre a célra felállított vagy külön kijelölt fogházakban: *a fiatalkorúak fogházaiban* kell végrehajtani. Méltányos esetben

az igazságügyminiszter megengedheti, hogy az államfogházbüntetést is olyan fogházban hajtsák végre, ahol a felnőttek államfogházbüntetését végrehajtani lehet. (I. Bn. 27. §, fkf. 3., 40., 41., 43—46. §, 212.000/1913. B. M. 67. §.) A fiatalkorúak orsz. fogházának végrehajtó személyzete: igazgató, titkár, tiszt, tanító, lelkész, orvos és altisztek.

A bűntettes és a züllésnek indult fiatalkorúaknak környezetváltozás és nevelés útján erkölcsi megmentésére irányuló hatósági tevékenységhez, amely a családi életbe rendszerint mélyen bele szokott nyúlni, társadalmi tényezők kiegészítő és ellenőrző közreműködése is kívánatos. Szükségesnek bizonyult ennélfogva olyan intézmény létesítése, amelyben ezek az erők megfelelő súlyban érvényesülhetnek. Ez az intézmény a fiatalkorúak *felügyelő hatósága*, melynek tagjai részben hatósági tagok (bírák, ügyészek, ügyvédi kamarai tagok, árvaszéki elnökök stb.), részben az igazságügyminiszter által a gyermekvédelem iránt érdeklődést tanusító egyének közül kinevezett nők és férfiak.[5] A felügyelő hatóság feladata különben: időnkénti látogatások útján felügyelni a javítónevelés és a szabadságvesztésbüntetés szabályainak megtartására, vélemény-nyilvánítás a kísérleti kihelyezés és a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében, közreműködés az elhelyezésben, javaslattétel a visszaszállítás és az utólagos javítónevelés elrendelése iránt, végül pedig a fiatalkorúak társadalmi védelmének (patronázs) előmozdítása. (I. Bn. 31. §, 27.400/1909. sz. r. 1—4. §.)

[5] A fiatalkorúak felügyelő hatósága tagjaira és szervezésére vonatkozó szabályokat lásd tüzetesebben az „Igazgatás" című fejezetben.

B) A nevelő intézkedések és a büntetések végrehajtása

1. Dorgálás, próbárabocsátás, őrizetben tartás, pénzbüntetés

I. *A dorgálás* abban áll, hogy a bíróság nyilvános tárgyaláson az elítélthez ünnepélyes, komoly intelmet intéz és figyelmezteti őt, hogy újabb cselekmény elkövetése esetében ellene szigorúbb büntetést fog alkalmazni. Az intelem tartalmát a fiatalkorú egyéniségéhez, értelmi és erkölcsi fejlettségéhez, életviszonyaihoz és az eset összes többi körülményeihez alkalmazva állapítja meg.

A dorgálás megtörténtét a jegyzőkönyvben fel kell jegyezni.

Ha a dorgálást nem a fiatalkorúak bírája, hanem a törvényszék tanácsa vagy a kir. ítélőtábla rendelte el és az elítélt a határozathozatalon nincs jelen, a dorgálást a fiatalkorúak bírája foganatosítja. (I. Bn. 19. § és fbv. 74—75. §.)

II. *Próbárabocsátás* esetében a fiatalkorúak bírája megjelöli végzésében a fiatalkorú tartózkodási helyét és felügyeletére alkalmas pártfogót vagy pártfogó tisztviselőt jelöl ki; annak azután a fiatalkorút írásbeli útmutatás mellett átadja. Ha pártfogó nem áll rendelkezésre, a felügyeletet állami gyermekmenhelyre vagy más e végből szervezett hivatalra vagy gyermekvédő egyesületre bízza. (Állami gyermekmenhelyre csak akkor, ha abban a községben, amelyben a próbárabocsátott tartózkodni fog, állami gyermektelep van.) Az utóbbi esetben a megbízott menhely,

hivatal vagy egylet 8 nap alatt bejelenti azt az egyént, akit a fiatalkorú felügyeletére kijelöl s ezt a bíró ellátja a szükséges utasítással. Ha nincsen, aki a fiatalkorúról gondoskodnék, vagy ha erre erkölcsi fejlődésének veszélyeztetése nélkül nem bízható a fiatalkorú, avagy ha egyéb okból szükséges, a bíróság nemcsak a felügyelet, hanem a pártfogó — esetleg a felügyelő hatóság — útján a fiatalkorú megfelelő *elhelyezése* iránt is intézkedik, úgy azonban, hogy az eltartásból a kincstárra vagy községre költség ne háruljon.

A próbárabocsátás egy évi próbaidejét az elrendelő jogerős határozatnak a fiatalkorúval történt közlésétől kell számítani.[1]

A próbárabocsátott a fiatalkorúak bírájának felügyelete alatt áll ; ezt a bíró közvetlenül és a megbízott személy útján gyakorolja. A felügyeletben közreműködik a fiatalkorúak felügyelő hatósága is.

A próbárabocsátottnak kifogástalan, rendes és munkás életmódot kell folytatnia és magaviseletében alkalmazkodnia kell a fiatalkorúak bírájának és pártfogójának rendelkezéseihez ; köteles valamely megfelelő foglalkozást folytatni, tanköteles korban az iskolát pontosan látogatni és a részére kijelölt lakóhelyen tartózkodni ; ha foglalkozását vagy lakóhelyét megváltoztatja, azt a fiatalkorúak bírájának be kell jelentenie. A megjelölt időközökben, de havonként legalább egyszer, köteles jelentkezni a pártfogónál, aki őt meg is látogathatja és maga elé is idézheti.

A pártfogó vagy a felügyeletével megbízott egyén állandóan ellenőrzi a fiatalkorú magaviseletét, tanáccsal és tettel segíti őt és erkölcsi fejlődését minden módon előmozdítani törekszik. Ha a próbárabocsátottban értelmi és

[1] A fiatalkorúak bírája a próbaidő kezdő- és végsőnapját és ha a próbaidő meghosszabbíttatott (Fb. 50. §. 1. pont), az újabb végső napot az ügyiratra följegyzi s az ügyet a próbaidő végső napját követő 8. napra nyilvántartásba helyezi. Ezenfelül a próbárabocsátottakról betűrendes nyilvántartó jegyzéket vezet. (Fbv. 70—71. §.)

erkölcsi fejlődésére káros szokást, hajlamot vagy környezetében olyan káros befolyást tapasztal, amelytől a fiatalkorút különösen óvni kell, szóval vagy írásban jelentést tesz a fiatalkorúak bírájának ; de súlyos esetben maga is utasításokat adhat a fiatalkorúnak (szeszes italtól, kártyajátéktól eltilthatja).

A próbaidő kifogástalan elteltével a felügyelettel megbízott haladéktalanul — a pártfogó 8 nap alatt — jelentést tesz a bíróságnak. Ebben az esetben a bíróság az elkövetett bűncselekmény miatt folyamatba tett eljárást megszünteti.

Ha a fiatalkorú a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követ el, iszákos, erkölcstelen vagy csavargó életmódot folytat, vagy egyébként az erkölcsi züllés jeleit mutatja, avagy a felügyeleti szabályokat megszegi, erről a felügyelettel megbízott egyén és bármely hatóság, mihelyt tudomására jut, köteles a bíróságot nyomban értesíteni. Ilyen esetben a bíróság e tények megállapítása után a fiatalkorút javítónevelésre, fogház- vagy államfogházbüntetésre ítéli. Ha azonban a próbárabocsátott csupán pénzbüntetéssel büntetendő vagy más csekélyebb súlyú vétséget vagy kihágást követett el, vagy pedig nem bűncselekmény miatt, hanem egyéb okból (lásd fent!) merült fel kifogás ellene és a bíróság úgy találja, hogy erkölcsi fejlődése érdekében más intézkedésre nincs szükség, a bíró a tényállás felderítése után a következő intézkedéseket teheti :

1. a próbaidőt egy évvel meghosszabbíthatja (e határozat ellen az ügyész perorvoslattal élhet a fiatalkorúak törvényszéki tanácsához) ;

2. új felügyeleti szabályokat állapíthat meg ;

3. új pártfogót rendelhet ;

4. megfedheti a fiatalkorút ;

5. intézkedhetik az iránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenyítést kapjon ;

6. elrendelheti, hogy a fiatalkorú korához és viszonyaihoz képest valamely ismétlő-, tanonc-, földművelő- vagy más iskolát látogasson ;

7. elrendelheti, hogy a fiatalkorú a bíró utasításainak meghallgatása végett előre meghatározott időközökben jelentkezzék és magaviseletéről számot adjon ;

8. a fiatalkorút őrizetben tarthatja.

Ezeket az intézkedéseket a bíró együtt vagy külön alkalmazhatja és ismételten vagy többször is megteheti, mindaddig, amig a fiatalkorú próbárabocsátás alatt áll és élete 24. évét még be nem töltötte.

Ha az elkövetett bűncselekmény meghaladja a fiatalkorúak bírájának hatáskörét, vagy ha ez a bíró az eljárásra nem illetékes, átteszi az ügyet ahhoz a bíróhoz, amelynek hatáskörébe és illetékessége alá tartozik az ügy.

(I. Bn. 22—33. §, Fb. 46—51. §, fbv. 17—23., 63—72 §.)

III. *Az őrizetben tartást*, ami a napnak reggel 8 órától este 8 óráig terjedő szakában 3 órától 12 óráig terjedhet s az élelmezés elvonásával vagy korlátozásával járhat, — a fiatalkorúak bírája a bíróság helyiségében az iskolai elzárás módjára foganatosíthatja. A felügyelettel valamely alkalmas egyént kell megbízni. Az esetleges élelmezéssel, foglalkoztatással és a felügyelettel felmerült költségeket a bíró a bűnügyi ellátmányból utalhatja ki. (Fb. 23. § 3. pont és fbv. 73. §.)

IV. *A pénzbüntetés* lefizetésére a fiatalkorúak bírája halasztást adhat s megengedheti, hogy a pénzbüntetést a fiatalkorú részletekben fizesse le. A befizetés és a nyilvántartás módjára nézve az általános szabályok irányadók (l. „A pénzbüntetés stb. végrehajtása" című fejezetet !). Ha a kitűzött határidőben az elítélt nem fizet, behajtás céljából végrehajtást elrendelni nem lehet, hanem a pénzbüntetés helyébe a körülmények megállapításával és figyelembevételével külön véghatározatban más intézkedést (elzárást stb.) kell tenni. A pénzbüntetések kezelése az ügyészségek vezetőjének, járásbíróságoknál pedig annak a járásbíróság vezetőjének feladata, amelynél a fiatalkorúak bírósága alakítva van. (Fb. 69. §, fbv. 80. §.)

2. Javítónevelés

I. A fiatalkorú bűnözők állami nevelése egyetemesebb jellegű a felnőtteknek büntetőintézeti kényszernevelésénél.[1] Míg az utóbbinak lényege a rendes életmódhoz és munkához szoktatás, addig a javítónevelésnek a céltudatos családi nevelés pótlására és az annak hiányával okozott erkölcsi fogyatkozások és hibák megszüntetésére kell irányulnia. A rossz hajlamokat tehát, amelyek bűnözésekre vitték vagy vihetik a fiatalkorút, itt korántsem megfélemlítést célzó megtorlással kell elnyomnunk, hanem kizáróan a jó hajlamoknak rendszeres szoktatással elérhető kifejlesztése útján. „A nemesebb hajlamok megerősítésére, az alacsonyabb szenvedélyek megfékezésére, az érzéki ingereknek ellenálló képesség megszilárdítására" (I. Bn. miniszteri indokolása), különösen pedig az antiszociális hajlamok kiirtására és ezzel a társadalmi veszélyesség megszüntetésére irányuló törekvésben nyilvánul meg a züllésnek indult fiatalkorúak nevelésének „javító" jellege.

Az erkölcsi nevelés céljául rendtartásunk a növendéknek „hazafias, becsületes, rendszerető és munkás polgárrá" nevelését tűzte ki. Ennek eszközei főleg a valláserkölcsi és iskolai oktatás, az intézeti rendhez alkalmazkodásra kényszerítés és a munkához szoktatás.

Az iskolai oktatás és olvastatás egyszersmind *értelmi nevelés is*, a munkáltatás pedig jellemképző hatása mellett a *szaknevelés* célját is szolgálja.

---

[1] A nevelés mibenlétéről lásd a „Börtönügyi feladatok ellátása" című fejezet 1. jegyzetét.

Helyet foghat még ezeken felül az ízlésfejlesztő *esztétikai nevelés*, különösen a rajz-, ének- és zeneoktatás, valamint a szépirodalom termékeinek olvastatása.

A testi nevelés katonai gyakorlatokkal egybekötött tornatanításban merül ki intézeteinkben. Kiegészíti ezt az étkezés, ruházkodás, ildomos viselkedés stb. technikájára irányuló nevelés.

A javítónevelésnek általában a növendékek egyéniségéhez kell alkalmazkodnia s ennek feltétele minden egyes növendék jellemző tulajdonságainak alapos megfigyeléssel elérhető kiismerése.

A nevelés színvonala, tekintettel a növendékek nagy részének szociális helyzetére és az állam anyagi eszközeire, nem emelkedhetik felül azokon a viszonyokon, amelyek közt az egyszerű munkásember él.

II. A javítónevelés körében is megkülönböztethetjük *az érdemleges eljárást*, vagyis a növendék iskolai és munkaoktatását s a nevelés eszközeivel ellátását, a jóviseletre serkentő *jutalmazástól*, az ellenálló erő leküzdését célzó *kényszeralkalmazástól, a felügyeleti tevékenységtől, a nyilvántartástól és a segélyezéstől.*

A rendszeres nevelés érdekében kiemeljük a fiatalkorút társadalmi környezetéből — amely romlás veszélyének tette ki — és intézeti kezelésbe vesszük őt. Ennélfogva mozgási szabadságában korlátozva van, mint a szabadságvesztés végrehajtása alatt álló elítélt. Minthogy pedig így sem ő maga, sem hozzátartozói nem gondoskodhatnak életszükségleteinek kielégítéséről, ez a feladat is az államra hárul. Az érdemleges eljárás tehát kiterjed a *nevelés* (erkölcsi nevelés, munkaoktatás és szellemi gondozás) mellett a növendékek *elhelyezésére, napirendjük megtartására, a ruházásra, élelmezésre, egészségfenntartásra, szabadságolásra, a kísérleti kihelyezésre és a végleges elbocsátásra is.*

a) *Érdemleges eljárás*

I. Beutalás. Elszállítás. Szökevények kézrekerítése. Amint a bíróság meghozta javítónevelést rendelő határozatát, a fiatalkorúak bírája előterjesztést tesz az igazságügyminiszternek a fiatalkorúnak javítónevelő intézetbe beutalása végett. Ehhez az előterjesztéshez, amelyben a bíró nyilatkozik arra nézve is, hogy a fiatalkorú milyen foglalkozásra volna célszerűen kiképezhető, mellékelni kell: a véghatározat rendelkező részének kivonatát, a környezettanulmányt és a fiatalkorú testi fejlettségéről és egészségi állapotáról kiállított orvosi bizonyítványt, amelyben meg kell említeni azt is, nem szorul-e a fiatalkorú gyógypedagógiai nevelésre, nem szenved-e ragályos, vagy a beszállítást akadályozó más betegségben, testi vagy szellemi fogyatkozásban és nőnél azt is, nincsen-e terhes állapotban. Ha a bűnvádi eljárás során beszerezhető a fiatalkorú születési anyakönyvi kivonata, iskolai bizonyítványa és fényképe, ezeket is mellékelni kell; különben pedig a fiatalkorúak bírája haladéktalanul intézkedik a születési anyakönyvi kivonat beszerzése iránt és azt pótlóan terjeszti fel. Ugyancsak fel kell utóbb terjeszteni — mihelyt elkészült — a véghatározat hivatalos kiadmányát is. (fbv. 61. §.)

Amig az ig.-miniszter végleges intézkedést tesz, olyan fiatalkorút, akire nézve az eljárás folyamán még megfelelő védő- és óvóintézkedés nem történt, a bíróság — ha szükséges — *ideiglenes gondozás* végett maga is elhelyezhet állami, vagy magán-javítónevelő intézetbe. Ilyen fiatalkorúval úgy kell bánni az intézetben, mint a javítónevelésre véglegesen beutalt új növendékekkel. A felvételt az intézet igazgatója — ha megfelelő hely áll rendelkezésre — meg nem tagadhatja.

A felterjesztett iratok alapján az ig.-miniszter utalja

be véglegesen a növendéket valamely javítónevelő intézetbe.[2]

Olyan szellemi, vagy testi fogyatkozásban szenvedőket (különösen süketeket, némákat, vakokat és elmebelileg fogyatékosakat), akik *gyógypedagógiai nevelésre* szorulnak, akik tehát nem is valók javítónevelő intézetbe, továbbá a ragályos betegeket, terhes állapotban levő nőket és a feltűnően rossz viseletű fiatalkorúakat külön intézetben, illetőleg valamely javítónevelő intézet elkülönített részében kell elhelyezni; de az ig.-miniszter más alkalmas módon is intézkedhetik róluk.[3]

Az ig.-miniszter a beutaló rendeletben a fiatalkorúra vonatkozó iratokat is megküldi az intézet igazgatóságának; egyszersmind értesíti a beutalásról a felterjesztést tevő bíróságot és a fiatalkorú beszállítása iránt is rendelkezik.

A beszállítást a fiatalkorúak bírája a kir. ügyészség útján foganatosítja. Ha a fiatalkorú valamely javítónevelő intézetben, fogházban, vagy állami gyermekmenhelyen van

---

[2] Tekintettel az intézetek különböző jellegére, már a beutalásnál érvényesül az osztályozás elve. Ezidőszerint a *fiúk* közül a 14 éven aluli róm. kat. fiatalkorúakat az *esztergomtábori* magánintézetbe utalja be az ig.-miniszter, mert azt a Szalézi-rend kezeli és főleg oktatás és nem ipari munka folyik ott; a 14 éven aluli protestáns fiúkat a *dunaalmási* Kerkápoly-Bodor szeretetházba, a 14—16 év köztieket a *székesfehérvári* állami intézetbe, a 16 éven felülieket az *aszódi* állami javítónevelő intézetbe utalják be.

A *leányok* közül a Budapestről és környékéről való romlottabb 16 éven felülieket, valamint a nemibetegség miatt állandó orvosi kezelésre szoruló és a tüdőcsúcshurutban szenvedő leányokat jórészt a *rákospalotai*, a 16 éven aluli, főleg vidéki községekből való leányokat a *ceglédi* állami javítónevelő intézetbe, azokat a katolikus leányokat — tekintet nélkül a korukra —, akik keresetforrásként folytatnak erkölcstelen nemi életet, főleg az *óbudai és kecskeméti „Jó Pásztor Ház"*-ba, a fiatalabb és magasabb iskolai vagy ipari kiképzésre akalmasakat a *budapesti „Lord Weardale"*-intézetbe utalják be.

[3] *Gyógypedagógia:* az érzékileg és szellemileg fogyatékos, hibás és rendellenes, tehát normális nevelésre nem alkalmas egyének gyógyító nevelése. Ide tartozik a beszédhibák javítása, siketnémák hangos beszédjének kifejlesztése, vakok mozgásainak irányítása és fogyatékos értelmű gyermekek képességeinek fokozása.

ideiglenesen elhelyezve, elszállításáról az intézet igazgatója, vagy a fogház, illetőleg a menhely vezetője gondoskodik.

Az elszállítást foganatosító hatóság köteles a fiatalkorút az elszállítás előtt orvosilag megvizsgáltatni s az orvosi bizonyítványt a javítónevelő intézet vezetőjének kézbesíttetni. A befogadást kizáró betegségben szenvedő fiatalkorút elszállítani nem szabad.

Megbízhatja a hatóság a beszállítással a szabadlábon levő fiatalkorú törvényes képviselőjét, valamely patronázs-egyesület erre vállalkozó tagját, vagy a pártfogó tisztviselőt is. Ezenkívül a beszállítás rendszerint csak polgári ruhába öltözött őr, hivatalszolga vagy más alkalmazott kíséretében történhetik ; fegyveres őrt alkalmazni nem szabad.

Az intézet igazgatója a személyazonosság megállapítása után a beszállított átvételéről elismervényt ad, melyet a megbízott a fiatalkorúak bírájának ad át. Az igazságügyi hatóság által vagy megbízásából teljesített beszállítás költségeit a kir. ügyészség a kincstár terhére állapítja meg. (fbv. 62. §.)

Ha a bizonyítványt kiállító orvos tévedése folytán ragályos beteg növendéket szállítanak be és az intézetben őt elszigetelni nem lehet, visszaszállítását kell elrendelni ; ha pedig ezt egészségi állapota nem engedi meg, az igazgató köteles ideiglenes ápolásáról vagy kórházba helyezéséről gondoskodni. (A beteg növendék be- és visszaszállításának költsége a bizonyítványt tévesen kiállító orvost terheli.) Ilyen esetekről, valamint arról is, ha valamely növendékről

---

A gyógypedagógiai nevelésre szoruló fiatalkorúakat ezidőszerint a budapesti átmeneti javítónevelő intézetben veszik vizsgálat alá s e vizsgálat eredményéhez képest intézkednek további kezelésük iránt. Siketnémákat korábban a váci siketnéma foglalkoztató intézetben szokott elhelyeztetni az igazságügyminisztérium évi tartásdíj ellenében. Beteg növendékek az intézeti kórházban vagy — különleges gyógykezelés szüksége esetében — közkórházban ápoltatnak.

Önálló gyógypedagógiai intézettel, amely módot nyujtana a Fb. 18. § 2. bekezdésének és a jn. 5. §-ának végrehajtására, sajnos, még nem rendelkezünk.

kitűnik, hogy teherben van, azonnal jelentést kell tenni az ig.-miniszternek. Az utóbbi bármikor elrendelheti a beutalt növendéknek más intézetbe átszállítását.

Ha a fiatalkorú a beutalás után megszökik, az intézet igazgatósága a *szökésről* haladéktalanul értesíti a növendék szüleit vagy ezek helyetteseit éspedig azzal a felhívással, hogy a növendéket azonnal szállítsák az intézetbe vagy beszállítás végett adják át őt a legközelebbi kir. javítónevelő intézetnek vagy a fiatalkorúak bíróságának. Ugyanakkor meg kell keresni a tényállás, a növendék személyleírása és a hozzátartozók lakáscímének közlésével a növendék kézrekerítése és be-, illetőleg visszaszállítása iránt a szülők lakóhelyén illetékes rendőrhatóságot (községi elöljáróságot, rendőrkapitányságot). A rendőrhatósághoz intézett megkeresésben kifejezésre kell juttatni azt, hogy a szökött növendéket az intézetbe visszaszállítás végett a fiatalkorúak legközelebbi bíróságához vagy a legközelebb eső kir. javítónevelő intézetbe kell kísértetni.

Ha a szökevényt hozzátartozója, vagy a rendőrhatóság az értesítés, illetőleg a megkeresés postára adásától számított 14 nap alatt az intézetbe vissza nem szállítja, az igazgatóság a szökevény kézrekerítése iránt (az fbv. 47. §-ának megfelelően) személyleírás körözésével, vagy nyomozólevél kibocsátásával intézkedik.

A nyomozólevél megkeresést tartalmaz az iránt is, hogy a fiatalkorút, kézrekerítése esetében, a fiatalkorúak legközelebbi bíróságához, vagy a legközelebb eső kir. javítónevelő intézetbe kísértessék át. A nyomozólevelet a „Bűnügyi Körözések Lapjá"-ban közzététel végett figyelőlappal együtt az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalnak kell megküldeni. Ha a szökevény kézrekerült, vagy ha az ellene elrendelt javítónevelés hatályonkívül helyeztetett és végül, ha 21. életévét betöltötte, — a személyleírás-körözést, illetőleg a nyomozólevelet vissza kell vonni. A visszavonást figyelőlap-visszavonás beküldése

útján közlik az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatallal. (8497/1933.)[4]

A szökésről a tényállást felölelő jelentést kell tenni az ig.-miniszterhez.

Befogadás. Az újonnan beszállított növendéket az igazgató négyszemközt kikérdezi multja és családi viszonyai felől. Megismerteti vele az intézeti napirendet és házszabályokat s megfelelő viselkedésre buzdítja őt. Ugyanakkor törzskönyvi lapját is azonnal kitölteti. Az orvos megvizsgálja egészségi állapotát, megméri magasságát és testsúlyát; a vizsgálat eredményét az erre rendelt könyvben fel kell jegyezni. Azután általános tisztálkodásnak vetik alá és intézeti ruhába öltöztetik. A magával hozott használhatatlan ruháit meg kell semmisíteni, a többieket fertőtlenítés után el kell raktározni vagy hozzátartozóinak kell megküldeni. Pénzét javára elkönyvelik és postatakarékpénztárba teszik, értéktárgyait pedig letétbe helyezik.

II. Elhelyezés. A növendékek elhelyezése az intézet helyiségeiben családonként történik. *A család:* több növendékből álló csoport, amelynek élén egy családfő áll.

Az újonnan befogadott növendékekből külön, legfeljebb húsz főből álló csoportot kell alakítani; ezek a *kísérleti családok*, amelyek vezetését a legkiválóbb családfőre kell bízni.

A kísérleti családba beosztott új növendéket a családfő állandóan megfigyeli, jellemének és erkölcsi fogyatkozásainak felismerése és a nevelés irányításának meg-

[4] A visszaszállítás *költségeit* le kell vonni a növendék munkajutalomdíjából. Ha a szökésnek a felügyelő szabályellenes bánásmódja volt az oka, az igazságügyminiszter a visszaszállítás költségeinek és az okozott kárnak megtérítésére a felügyelőt kötelezheti. Egyébként a költséget az állami intézet ellátmányából kell megtéríteni, a magánintézetek pedig saját bevételeikből fedezik azt.

Olyan esetben, amikor az intézethez közeleső helyről — közlekedési eszköz igénybevétele nélkül — kísérnek vissza növendéket az intézetbe, az igazgatóság a kísérőnek, ha az nem intézeti alkalmazott, az ellátmány terhére munkamulasztás címén 2 pengőt fizethet ki. (jn. 105. § és 8497/1933.)

állapítása végett; egyszersmind kioktatja a házirendre, vagyis az intézetben reá váró feladatokra. Tapasztalatait és észrevételeit az erre a célra szolgáló naplóba jegyzi fel. Az igazgató és a lelkész is gyakran meglátogatja a növendéket, kipuhatolni igyekszik észjárását, szokásait s valamely foglalkozás iránt való kedvét. Ha alapos gyanú támad aziránt, hogy erkölcsi hibáinak és szabálytalan cselekedeteinek valamely elmebeli fogyatkozás vagy degeneráltság az oka, jelentést kell tenni erről az ig.-miniszternek.

Ha az új növendék megfékezése más módon nem lehetséges, legfeljebb 15 napig éjjelre és nappalra az intézet egyik külön helyiségében helyezhető el, ahol egy családfő és a lelkész naponként — gyakran az igazgató is — meglátogatja és erkölcsi magábaszállásra buzdítja. Szobáját engedély nélkül elhagynia nem szabad. Naponként két órát azonban ilyen növendék is a szabad levegőn tölt. Ezt a teljes elkülönítést azonnal meg kell szüntetni, ha azt az orvos veszélyesnek jelzi.

A kísérleti családban levő növendékek rendszeres iskoláztatásban részesülnek és házi vagy egyéb munkával foglalkoznak. Ez a család tehát átmenet a külső élet és az intézeti nevelés közt; az utóbbira kell előkészítenie az új viszonyok közé került fiatalkorút.

A kísérleti családban addig marad a növendék, amíg rendszeres nevelésének irányát meg lehet állapítani; de *6 hónapnál* tovább nem tartható ott. Ha ennyi idő alatt sem volna lehetséges nevelésének kérdésében végleges álláspontot elfoglalni vagy ha az intézeti munkanemek egyikére sem alkalmas vagy valamely fogyatkozása, rossz magaviselete vagy más ok miatt az intézetben nem nevelhető, a házitanács megfelelő javaslatot tesz az ig.-miniszternek.

A megfigyelés befejezése után ki kell jelölni véglegesen a növendék intézeti foglalkozását és ehhez képest be kell osztani őt a megfelelő nevelő családba.

Nevelő család: azonos foglalkozású növendékeknek legfeljebb 30 főből álló csoportja, amelyben azokat együttesen nevelik.

A családok megalakításánál a foglalkozás mellett a korra és előéletre is tekintettel kell lenni ; tehát egyforma korú és kb. azonos előéletű növendékeket kell lehetően egy családba csoportosítani. Ezenfelül a növendékek magaviselete is irányadó lehet a családok megalakításánál ; vagyis a jó és rossz viseletűek más-más családokba oszthatók és ehhezképest a napirend megengedett enyhítése és szigorításai alkalmazhatók az egyes családokban. A növendékek intézeti magaviseletük és érdemük szerint a rossz osztályzatú családokból a jóba és a jó osztályzatúból a rosszba egyaránt beoszthatók.

Minden család élén mintegy családapaként egy-egy családfő áll, aki a család belső életét vezeti. A nevelésben a munkavezetők segédkeznek neki.

A munkára, tanulásra, sétára vagy egyéb foglalkozásra kijelölt helyet a növendék engedelem nélkül nem hagyhatja el. Az illemhelyre csak egyenként szabad menniök.

Minden növendéknek megvan a maga külön evőeszköze, ivópohara, ruha- és csizmakeféje, mosdótálja, fésűje, haj- és fogkeféje, szappana, törülközője, por- és tányértörlője ; de szúró vagy vágóeszközt egyik sem tarthat magánál. Mindegyiknek külön ágya van (vaságy szalmazsákkal, szalmavánkossal, lepedővel, téli- és nyári pokróccal) és az éjet csak abban szabad tölteniök ; az ágyban ágyneműn és hálóingen kívül más tárgyat nem tarthatnak ; egymás ágyába átmenniök nem szabad.[5]

---

[5] A *svájci* rendszer szerint a javítónevelés nyilt területen, laza felügyelet mellett folyik; viszont az *olasz* és a *francia* rendszerben katonai fegyelem uralkodik. A *nálunk* elfogadott családi rendszer mellett a növendékek — a kertészetben és mezőgazdaságban foglalkoztatottak kivételével — bekerített területen a polgári élet viszonyainak megfelelő családias nevelésben részesülnek.

III. Napirend.[6] A napirendet minden intézetben az igazgató állapítja meg és e részben a következő szabályok irányadók:

A felkelésnek, tanulásnak, munkának, étkezésnek, pihenésnek, játéknak és lefekvésnek előre meghatározott időben és az egészségre kívánatos egymásutánban kell történnie.

A felkelés és lefekvés idejét a növendékek korához és az évszakhoz képest akként kell megállapítani, hogy az alvásra naponként legalább 8 óra, — étkezésre, játékra és pihenésre legalább 4 óra jusson; a többi időt a növendékek munkában és iskolában töltik.

Felkelés után a növendék fejtől derékig megmosdik, száját öblíti, fogát megmossa, megfésülködik, felöltözködik, szalmazsákját felrázza és lepedővel leteríti, takaróját összehajtja. Ezután a növendékek egyenként jelentkeznek a családfőnél vagy a felügyelőnél, aki meggyőződést szerez tisztaságukról és ruházatuk rendességéről.

A vacsora és lefekvés közti időben nyáron szabadban, télen valamely teremben egészséges testmozgást kell végezniök.

A lefekvés idejekor minden növendék megveti az ágyát, ruháját megtisztítva és gondosan összehajtogatva az ágy mellett székre vagy polcra helyezi. Az ágyukat (elkülönítés idején szobájukat) a növendékek maguk kötelesek tisztán és rendben tartani. A közülük választott

---

[6] A javítónevelést szabályozó 27.200/1909. sz. r. 58—68. §-ai *„házirend"* cím alatt tárgyazzák az intézetek napirendjét és házszabályait. A napirend: időbeli beosztása a növendékek ténykedéseinek. A házszabályok a növendékek legfőbb kötelességeit állapítják meg erkölcsi, egészségügyi stb. magatartásuk tekintetében. Ezeknek a szabályoknak egy szakaszban összegezésére és sorrendbe foglalására azért volt szükség, hogy az igazgató a befogadás alkalmával és utóbb a családfők is egységesen ismertethessék meg azokat a növendékekkel. De tartalmukat tekintve a „házirend főbb szabályai" az elhelyezésre, egészségügyre, erkölcsi nevelésre stb. vonatkozó fejezetrészbe tartoznak és ennélfogva tárgyalnom is ott kellett azokat.

szobatisztogatók csak az ágyak előtti tér és a terem részeinek tisztítására szorítkoznak.

Vasár- és ünnepnapokon a rendes iskolai és munkaoktatás szünetel. Ilyenkor a növendékek felekezetük szerint istentiszteleten jelennek meg, énekben, zenében vagy rajzban gyakorolják magukat vagy más hasznos foglalkozást folytatnak, levelet írhatnak és előzetes engedéllyel látogatást fogadhatnak. A fennmaradó időt játékra, hasznos olvasmányokra és pihenésre, esetleg pedig kirándulásra fordítják.

Minden tennivaló megkezdését és befejezését csengetyűszó jelzi; erre a jelre a növendékek sorakoznak, hogy családonként vagy csoportonként családfőjük vagy felügyelőjük vezetésével párosan vonuljanak az iskolába, munkára vagy egyéb foglalkozásra.

IV. Ruházat. A beszállított növendéket nyomban intézeti ruhába kell öltöztetni.

A fiúk ruházata: alsóing, színesing, lábravaló, nyakkendő, zsebkendő, vászon- vagy barketkapca, munkához kötény; — továbbá télen: télikabát, kék posztókabát, mellény, nadrág, nadrágszíj, ernyős posztósapka; nyáron: kékcsíkos vászonzubbony és nadrág, szalmakalap.

A leányok ruházata: ing, alsószoknya, harisnya, fűzőscipő, zsebkendő; télen: kék posztótélikabát, fehérpettyes kék barketből felsőruha, vállig érő kék kötény, sapka; nyáron: fehérpettyes kék kartonból felsőruha és barna szalmakalap.

A ruhaneműek épségben tartása a növendékek kötelessége; a rongálásokat a felügyelőnél rögtön be kell jelenteni és ki kell javíttatni.

V. Élelmezés. Irányelv az élelmezés terén, hogy az nem lehet különb az egyszerű munkáscsaládénál, de mindenesetre olyannak kell lennie, hogy a növendékek testi fejlődését elősegítse.

Minden növendék kap: naponként egy darab 90 dg súlyú, legfeljebb kétnapos barna *kenyeret* négy egyenlő részben;

reggelire: 30 cl (nyers minőségben számított) forralt tejet;

ebédre: 52 cl rántáslevest hetenként négyszer; ugyanennyi marhahúslevest hetenként — húsnapokon — háromszor; ugyanennyi főzeléket hetenként hatszor (savanyúkáposztát kétszer, édes és savanyú burgonyát kétszer, rizst, darát, árpát vagy kölest egyszer, szárazhüvelyest egyszer); tésztát, gombócot vagy tarhonyát hetenként egyszer; 8.75 dg főtt marhahúst (csont és inak nélkül) hetenként háromszor; ezen a rendes ebédélelmen felül évenként hétszer — húsvét, pünkösd, Szent István és karácsony napján, az államfő névünnepén, a tanév megnyitása és bezárásakor — 25 dg (nyers állapotban számított) sertés- vagy borjúsültet is;

uzsonnára: 30 cl tejet vagy 2·5 dg vajat vagy gyümölcsöt;

vacsorára: 52 cl rántáslevest hetenként ötször és rizst, kását, darát vagy tarhonyát hetenként kétszer. (8020/1888.)[7]

Az asztali felszerelés: tányér, kanál, villa, kés, ivópohár és tejesbögre.

A növendékek maguknak élelmet nem vehetnek, de hozzátartozóiktól jutalomként (lásd lent: „Jutalmazás") élelmiszereket is kaphatnak. Szeszesitalok élvezete és a dohányzás tilos.

---

[7] A kedvezőtlen pénzügyi viszonyok miatt ezt az étrendet átmenetileg módosítani kellett. Az 59.508/1922. és a 28.041/1926. sz. r. a rákospalotai, ceglédi és budapesti átmeneti javítónevelő-intézetben a havi liszt-fejadagot 15 kg-ban állapította meg s abból napi 45 dk kenyér-fejadag jár a növendékeknek; a 39.744/1926. és 12.870/1926. sz. rendeletek pedig a többi javítóintézetben a havi liszt-fejadagot 18 kg-ban állapította meg s abból 65 dk kenyér-fejadagot kell kiszolgáltatni.

A 12.742/1927. sz. r. a havi zsír-fejadagot 1 kg-ban szabta meg. A húsnapok száma hetenként kettő, a tésztanapoké ugyanennyi lett.

VI. Az egészségügy felett az intézeti orvos őrködik, aki a növendékeket gyógykezeli, himlőoltásokat végez, havonként szemvizsgálatot tart, félévenként minden növendéket alaposan megvizsgál, az élelmicikkeket ellenőrzi, az iskolában egészségtant tanít és az intézetet rendes körülmények között naponként egyszer, szükség esetében többször is meglátogatja. Vizsgálatairól rendszeres naplókönyvet kell vezetnie és abba egyenként írja be az észlelt betegségeket és rendeléseket. Az élelmiszervizsgálat megtörténtét és megjegyzéseit esetenként az e célra rendelt könyvbe szintén be kell írnia.

A kórházban elhelyezett növendékeket az ápoló (e célra alkalmazott családi felügyelő) az orvos utasításainak megfelelően gondozza.

A betegek élelmezése általában ugyanolyan, mint az egészségeseké ; de ha az orvos szükségesnek véli, a betegség minőségéhez mérten külön élelmezést rendelhet.

Sűrűn előfordul, hogy engedetlenségre hajló leánynövendékek patológikus jellegű dührohamukban törnizúzni kezdenek, betörik szobájuk ablakát vagy megrongálják a bútorokat. Makacs engedetlenséggel járó ilyetén fokozott izgalmi tünetek esetében a beteges izgalom lecsillapítását célzó gyógyító és lehetően erőszak nélkül történő kiméletes beavatkozásként — tehát korántsem megtorlásul — 25—28 C fok hőmérsékű vízbe mártott lepedőbe burkolást és efölött vastag, száraz lepedőbe begöngyölést kell alkalmazni. Ez az eljárás azonban csak akkor foghat helyet, ha az orvos megállapította és naplójába bejegyezte, hogy szükség esetében vizes lepedőbe burkolás alkalmazható. (11.281/1934.)

A rákospalotai leányintézetbe kerülő — habár csak átmenetileg elhelyezett — növendékeket, mihelyt a bíróság elrendelte a javítónevelést, Wassermann-reakciós vizsgálatnak kell alávetni ; ez csak akkor mellőzhető, ha az intézeti orvos külső jelekből vagy más módon maga is megálla-

píthatja a vérbaj fennállását. *A venereás betegeknek* bizonyult növendékek megfelelő gyógykezeléséről az intézetben kell gondoskodni, feltéve hogy azt az igazgatóság közgyógyszerellátás útján (400/1932. N. N. M. sz. r. 2. §-a) tudja biztosítani és ha nem olyan súlyos esetről van szó, amely a kórházi gyógykezelést fokozottan indokolttá teszi. (5816/1933.)[8]

Az egészségfenntartás és a testi fejlődés szempontjából nagy jelentőségük van a megelőző higiénikus intézkedéseknek ; a tisztaság, szabad levegő és kellő hőmérséklet biztosításának, valamint a tornatanításnak.

A családfőnek szoktatnia kell növendékeit, hogy önmagukban, holmijukban, ruházatukban és környezetükben rendet és kifogástalan tisztaságot tartsanak s evőeszközeiket az étkezés, munkaeszközeiket pedig a munka végeztével megtisztítva tegyék vissza a kijelölt helyre.

A testi tisztaságot szolgálja a mosakodás, gyakori fürdés (nyáron két- télen négyhetenként) és a megfelelő hajviselet.

---

[8] Az 1933. évben megvizsgált 500 leánynövendék közül mintegy 100, tehát 20% vérbajos volt; túlnyomó részük „lappangó lues"-ben szenvedett, melynek külső jelei nincsenek s ennélfogva egyszerű orvosi vizsgálattal nem állapítható meg.

A 400/1932. N. M. M. sz. r. (Rendeletek Tára 505. l.) 2. §-a szerint ingyenes kezelésre tarthatnak igényt egyebek közt azok, akik súlyos anyagi viszonyok között vannak s emiatt nem képesek a gyógyszer árát megfizetni.

A növendékek ugyancsak gyakori kóros *ágybavizelése* esetében, aminek főoka a húgyhólyagot kiürítő izomzat beidegzésének túlingerlékenysége vagy az elzáróizomzat beidegzésének gyöngesége, az Igazságügyi Orvosi Tanács véleménye szerint előbb belladonna ajánlatos s ennek eredménytelensége esetében sztrichninre kell áttérni. Egyúttal a megfelelő villamozás és maszszázs is kívánatos. A húgyhólyag tehermentesítése végett vacsorára a növendék csak kevés folyadékot tartalmazó táplálékot kaphat. Ágyának lábvégét fel kell emelni (két székre helyezni) s azután egy-kéthetes időközökben lassanként kell azt lejjebb ereszteni. Általános ideggyöngeség esetében hideg víz alkalmazással és brómadagolással is kedvező eredmény érhető el. (33.391/1923.)

A fiúk haját félrövidre kell nyírni, a leányok minden dísz nélkül, a fej hátsó részén tekercsbe rakott hajfonatot viselnek.

Az intézet minden helyiségében a legnagyobb tisztaságnak kell uralkodnia. A takarítást a növendékek az igazgató és a családfő által havonként előre megállapított beosztás szerint teljesítik. (A szellőztetést, világítást, fűtést, súrolást és meszelést illetően a fogházrendtartásban (22—24. §) megállapított szabályok tekinthetők irányadóknak.)

A növendékeket rendszeresen sétáltatni nem kell; a sétát inkább a szabad helyen való játék pótolja. Hetenként egyszer a munkaszüneti napokon az arra érdemes családok felügyelők kíséretében az intézet területén kívül nagyobb testmozgással járó kirándulást tehetnek.

A tornatanítást katonai gyakorlattal kell egybekötni. E végből az intézet udvarán tornakészülékeket állítanak fel. A fegyverfogások tanításánál fapuskát és faszuronyt használnak. Az idősebb növendékekkel tűzoltási gyakorlatokat is kell tartani.

VII. Erkölcsi nevelés. A javítónevelés gerince a jellemképzés. Az erkölcsös jellem, vagyis az etikai elvekben gyökerező szilárd akarat, mely következetesen késztet helyes cselekvésekre, magában foglalja a jóhajlamokat és az erkölcsi igazságok belátása nyomán keletkező kötelességérzetet. Ilyen jellem tehát, — mint alapfeltétele az embertársaink és önmagunk iránti kötelességek teljesítésének, a társadalom rendjéhez alkalmazkodásnak, — a jó hajlamok kifejlesztésével, a rossz hajlamok elnyomásával és a kötelességérzet felkeltésével váltható valóra.

Elsősorban a családfő feladata, hogy az alája rendelt növendékeket önzetlenségre (együttérzésre, ember- és hazaszeretetre), igazmondásra, mértékletességre, szorgalomra, takarékosságra és általában kötelességteljesítésre és engedelmességre nevelje és e végből leszoktassa a haszonlesésről, irigységről, bosszúállásról, hiúságról, verekedési

hajlamról, makacsságról, torkosságról, iszákosságról, bujaságról és játékszenvedélyről.

A rendszeres *reális* és *szuggesztív szoktatás* (lásd: a „Börtönügyi feladatok ellátása" c. fejezet 1. jegyzetét!) módszereivel a morális fogyatkozásokban szenvedő fiatalokból is nevelhetünk becsületes, hazafias és munkás polgárokat. Ehhez természetesen *egyénítésre* van szükség, mert a rossz tulajdonságok és szokások a növendékeknél különbözők s egyiknek ugyanaz az erkölcsi defektusa más eszközökkel szüntethető meg mint a másiké. Hol szigorral, hol jóindulatú tanácsokkal lehet célt érni. Ezért a családfőnek alaposan kell ismernie a növendékekre vonatkozó és a felvétel előtt beszerzett környezettanulmányokat; későbbi megfigyelésének eredményeit, az észlelt hibákat és azok indítóokait, valamint a nevelés eszközei tekintetében szerzett tapasztalatait esetről-esetre kell feljegyeznie; az ennek alapján szerkesztett jegyzéket (jellemrajzot) 3 hónaponként láttamoztatni kell az igazgatóval, aki azután szóbelileg adja ki a megfelelő utasításokat.

Az erkölcsi nevelés nem önálló, hanem egyéb funkciókkal kapcsolatos tevékenység. A növendék minden tudatos cselekvésének etikai vonatkozásai is vannak és ennélfogva étkezés, tanulás, játék, séta és munka közben állandóan oktatni, inteni, szoktatni kell őt a jóviseletre. A napirend szigorú megtartása — a rendes életmódhoz szoktatáson felül — a kötelességteljesítésre nevelésnek is fontos tényezője. A munkáltatás nemcsak a technikai jellegű szaknevelés, hanem — szorgalomhoz szoktatás útján — az erkölcsi nevelés céljait is szolgálja.

A bánásmódnak olyannak kell lenni, hogy a növendékben előljárói iránt tiszteletet és bizalmat keltsen. Az intézeti alkalmazottak második személyben szólítják meg a növendékeket.

A fiataloknak egymással és az intézeten kívül lakókkal *érintkezésénél* különösen az erkölcsi ragályozás elkerülésére,

szivélyes viszony létesítésére és az illedelmes magatartásra kell súlyt vetni. Istentiszteleten, iskolában, tanulás idején és lefekvés után a hálóteremben a beszélgetés tilos ; munkaközben csak annyiban engedhető meg, amennyiben a foglalkozást nem gátolja. A lármázást, civakodást, gúnyolódást és káromkodást feltétlenül meg kell akadályozni. A növendékek nem cserélgethetik ki dolgaikat, nem adhatnak el s nem is ajándékozhatnak egymásnak semmit. Panaszt a családfőnél kell bejelenteni ; önbíráskodást eltűrni nem szabad.

Levelet hetenként — munkaszünet napján — írhat a növendék közelebbi hozzátartozóinak ; elküldeni azonban a levelet csak a családfő láttamozása után szabad. A növendék részére érkezett levelet az igazgató vagy az illetékes családfő veszi át s csak átvizsgálás után és csak akkor kézbesítteti azt, ha tartalma nevelési szempontból nem aggályos. Ha a családfő a levél elküldését vagy kézbesítését megengedhetőnek nem tartja, köteles az igazgató határozatát kikérni. (25.010/1911.)

Idegeneknek az intézet területére csak az ig.-miniszter vagy az igazgató engedélyével szabad belépniük. Látogatási engedélyt csak olyan egyén kaphat, akinél komoly érdeklődést lehet feltételezni. A látogatók a növendékekhez előéletükre vonatkozó kérdéseket nem intézhetnek. Növendékek engedély nélkül nem állhatnak szóba idegenekkel és éjjelre idegen egyén nem maradhat az intézetben a növendékek között.

Szülőknek és más közeli hozzátartozóknak, ha az érintkezés velük a növendékre erkölcsileg nem veszélyes, — fegyelmi büntetés esetét kivéve — meg kell engedni, hogy négy hétnél nem kisebb időközökben előzetes bejelentés után meglátogathassák a növendéket és vele 3 óránál nem hosszabb időt tölthessenek. Olyan szülőt vagy más látogatót, aki a növendéket elégedetlenségre vagy az intézet elhagyására buzdítja vagy erkölcstelen életmódra csábítja, az igazgató egyszersmindenkorra kitilthat az intézetből.

Az erkölcsi nevelés elméleti részének megalapozása a *valláserkölcsi oktatás*. A vallásos hit, mint morális erő, gyakran bizonyul egymagában is alkalmasnak bűncselekmények megakadályozására. Minden növendéket — rendszerint heti 2 órán át — saját felekezetének vallásában kell oktatni éspedig akként, hogy az oktatás az egyéniséghez alkalmazva mennél mélyebb hatással legyen a növendék érzületére.

A hitoktatók az egyes hitfelekezetek lelkészei. A hitoktatás tárgya: a vallás- és erkölcstan, a szentírás, az egyháztörténet és katolikusoknál a szertartástan is. Imakönyvvel az intézet látja el a növendékeket s ezek a nekik használatra kiadott könyvet távozásukkor ajándékként magukkal vihetik. (51.651/1929.)

A növendékeknek reggeli és tanítás előtt, tanítás után, étkezés előtt és után, valamint este lefekvés előtt felekezeti különbség nélkül azonos szövegben megállapított imákat kell mondaniok.

VIII. *A munkáltatás* célja egyfelől a növendék képesítése olyan munkára, amely megélhetését biztosítja (szaknevelés), másfelől a rendszeres munkához szoktatás útján a szorgalom, vagyis a kitartó munkaszeretet és a kötelességérzet meggyökereztetése. A becsületes és rendszeres munka nélkülözhetetlenségének tudata és átérzése szünteti meg leginkább az egyén társadalmi veszélyességét és avatja őt hasznos tagjává a közösségnek.

Minden intézetben meg kell állapítani azokat a munkanemeket, amelyekben a növendékek foglalkoztatása történik. A gépies munkát lehetőleg kerülni kell és ehelyett inkább a kézműipari munkákat kell művelni. A gyári jellegű munka ugyanis nem alkalmas mélyebb érdeklődés felkeltésére a fiatal lélekben; ennél az izommunkát jórészt a gép helyettesíti és az üzem részletmunkái inkább az idegek megfeszítését, egyhangú és fárasztó működést igényelnek, amelyben az okozati összefüggéseket sem lehet egykönnyen átlátni. A fiatal természet tehát, mely változatos-

ságot kíván, hamar megúnja a gépies munkát és helyváltoztatásra törekszik. Minthogy azonban a mai közgazdasági életben a gyári ipar vált uralkodóvá s így a kizáróan kézműipari képesítéssel rendelkező egyén biztos elhelyezést nehezebben talál, legcélszerűbb az a rendszer, amelyben a növendékek valamely kézműipari foglalkozás mellett különböző gépek kezelésében is kellő képzettségre tehetnek szert. A fiúintézetekben főleg *ipari, mezőgazdasági és kertészeti* munkának van helye; de ezeken felül a *házimunkákat* is (takarítást, asztalterítést, fahordást stb.) a növendékek végzik a családfő és az igazgató által havonként előre megállapított beosztás szerint. A mezőgazdasági munkával foglalkozókat az évnek abban a szakában, amelyben ilyen munka nem folytatható, a mezőgazdasággal kapcsolatos valamely háziipari munkával kell foglalkoztatni.

A leányintézetekben — tekintettel a különleges női hivatásra és a leányok kereseti lehetőségére — elsősorban a *háztartási* tennivalók és a háztartásban nélkülözhetetlen munkák — főzés, sütés, mosás, vasalás, *konyhakertészet*, baromfi-, sertés- és tehéngondozás — teljesítésére kell oktatni a növendékeket. Az *ipari* oktatás itt kivált a kézi és gépkötést, az egyszerű és díszes horgolást, hurkolást, fehér- és színeshímzést, géphímzést, fehérneművarrást, női- és gyermek-felsőruha készítését, kötőszövészetet, művirággyártást, nyakkendő-, fűző- és kesztyűvarrást, a kalotaszegi varrottas munkát, a csipkeverést és szalmakalapfonást öleli fel. A növendékek saját ruházatának kézzel és géppel megvarrása és foltozása minden leánynövendékre kötelező. Háztartási és kerti munkához a leányokat felváltva kell beosztani; akik e mellett egyéb iparággal nem foglalkoznak, azokat télen vesszőkosárfonásra, seprűkötésre vagy más ilyen ipari munkára is kell tanítani.

A növendékeknek ipari, mezőgazdasági vagy kertészeti családba, illetően megfelelő tanműhelyekbe beosztásánál a nevelés szempontjain felül különös tekintettel kell lenni arra, hogy minden növendéket olyan munkanemben

foglalkoztassanak és képezzenek ki, amely képességeinek, hajlamainak és életviszonyainak megfelel s jövőjének biztosítására legalkalmasabbnak látszik, anélkül, hogy testi fejlődését hátráltatná.

Az intézeti munkanemek közül a növendék foglalkozását az igazgató az orvosnak, valamint lehetően a növendéknek és hozzátartozóinak meghallgatása után jelöli ki. Aki koránál fogva hosszabb ideig nem nevelhető az intézetben vagy erkölcsi állapotára tekintettel több évi nevelést nem igényel, azt a lehetőséghez képest eddigi foglalkozásával azonos munkára kell beosztani és arra kell törekedni, hogy magát abban tökéletesíthesse.

A kijelölt munka nemben akként kell foglalkoztatni és kiképezni a növendéket, hogy kihelyezése után keresetképpen folytathassa ezt a foglalkozást.

A mezőgazdasági munkára beosztottakat főleg gyakorlati oktatás útján kell megismertetni az okszerű gazdálkodás elveivel és különösen a talajművelés megtanítására, a növénytermesztésnél előforduló munkálatok és eljárások begyakorlására, a káros állatok és a növények ellen lehetséges védekezés ismertetésére és az okszerű állattartás megmagyarázására kell törekedni.

A növendékeket gyakorlati munkaoktatásban a munkavezetőfelügyelők (szakképzett iparosok, mezőgazdák, kertészek, gazdasszonyok) részesítik; ezeknek működését a felsőipariskolai képesítéssel rendelkező művezetők irányítják és ellenőrzik.

Kivételesen — az ig.-miniszter engedélyével — egyes növendékek, akikre nézve ezt egyéni tulajdonságaik és életviszonyaik indokolják, az intézeti munkanemektől eltérő munkával foglalkoztathatók, esetleg magasabb kiképzésben is részesíthetők. Ebből a célból ilyen növendéket, ha megszökésétől tartani nem kell, nappal az *intézeten kívül* is szabad foglalkoztatni. Kiküldhetők továbbá az intézetből iparral vagy kertészettel foglalkozó növendékek, ha megbízhatóságuk bebizonyult, az intézet által vállalt ipari vagy

kertészeti munkák végzésére is ; de egész napra csak abban az esetben, ha a munkaadónál — esetleg az intézet költségén — élelmezésben és kellő felügyeletben részesülnek. Az ilyen kiküldetéseket azonban meg kell szüntetni, ha az intézet oktatási és nevelési céljait veszélyeztetnék. Éjjelre pedig mindíg vissza kell térnie a növendéknek az intézetbe.

Az alkalmazottaknak a növendékeket magáncéljaikra felhasználni nem szabad.

Az ipari pályára rátermett növendékre különösen fontos, hogy ne mint tanonc, hanem mint kiképzett önálló munkás, vagyis mint felszabadult iparossegéd hagyja el az intézetet. A kihelyezett 16—20 éves ifjú nem szívesen áll be tanoncsorba ; inkább abbahagyja tanult mesterségét, ha az nem juttatja őt nyomban rendes keresethez. Iparossegéd azonban a képesítéshez kötött iparokban csak az lehet, aki arra való képességének az ipartörvény értelmében külső bizonyítékát is megszerezte, vagyis aki a segédi vizsgálatot letette, avagy valamely ipariskolában végbizonyítványt kapott. Segédvizsgára pedig csak azt bocsáthatja az iparhatóság, aki tanoncszerződés alapján valamely szakbavágó műhelyben a törvényszerű (1922 : XII. tc. 89. §-a), illetően a szerződésben meghatározott időn át tanulta mesterségét. A javítónevelő-intézet iparüzemébe beosztott s valamely mesterségre alkalmasnak bizonyult növendékre nézve — ha a befogadása előtt tanonc még nem volt vagy a tanidőt még nem töltötte ki s így tanoncszerződésre szorulna — pótolja ezt a szerződést az intézet vezetőjének az ipari hatósággal közölt olyan *írásbeli nyilatkozata*, amely megfelel a szabályszerű tanoncszerződés tartalmának. (78.000—1923. K. M. sz. r. 146. § és 89.900/1925. K. M. sz. r. 2. §.)

A tanoncot mindaddig, míg tanideje tart, a munkaadó — tehát az igazgatóság — köteles iskolába járatni. A tanidő kitöltése után az igazgató gondoskodik arról, hogy a tanoncnövendék az iparhatóság közreműködésével segédi vizsgát tegyen. A vizsga sikeres letétele után az iparhatóság szaklevelet ad a tanoncnak s annak alapján a kihelyezett

növendék munkakönyvet válthat. (1922 : XII. tc. 94., 104—106., 111. §.)

A kertésznövendékek közül azok, akik valamely középiskola négy osztályát elvégezték, szintén nyerhetnek kertészsegédi minősítést. E végből reájuk nézve az igazgatóság az Országos Kertészeti Egyesülettel közli a fentemlített írásbeli nyilatkozatot s ugyanott tesz a növendék a tanidő eltelte után kertészsegédi vizsgát. A többi kertésznövendék — kihelyezése alkalmával — kertmunkási igazolványt kap.

Amely intézetben ipariskola van, ott a segédi vizsgát ennek az iskolának sikeres elvégzése, a segédi levelet pedig az ipariskola végbizonyítványa pótolja. (L. lent a IX. fejezetrészt.)[9]

IX. *Szellemi gondozás.* A tanköteles korban levő növendékeket korukhoz és végzett előtanulmányaikhoz képest az elemi népiskolák I—VI. osztályai számára kiadott tantervnek és utasításnak (1467/1925. V. K. M.) megfelelően kell az *elemi és az ismétlő iskolai* tananyagban (1868 : XXXVIII. tc. 55. §) oktatásban részesíteni. (Az intézeti iskolákat az

---

[9] Az *aszódi* intézetben asztalos-, szabó-, cipész-, lakatosüzem, kötélverés, kefe- és seprűgyártás, szalmafonás, kocsigyártás és az utóbbival kapcsolatos kovács-, bognár-, fényező-, kocsikárpitos-, szíjgyártó- és nyergesipar van meghonosítva. Mező- és tejgazdaságot 120 kat. hold, gyümölcs-, dísz- és konyhakertészetet mintegy 13 kat. hold terjedelmű kincstári ingatlanon folytatnak. Van ezenfelül szőlőművelés is 3.6 kat. holdnyi szőlőtelepen, melynek borháza erjesztőkamrából, ojtószobából és 60 pincéből áll.

A *székesfehérvári* intézetben asztalos-, esztergályos-, játék-, kosárfonó-, könyvkötő-, szabó- és cipészipar, 6 kat. holdon pedig kertészet és szőlőművelés van bevezetve.

Rákospalotán a háztartás minden ágában, fehérnemű- és felsőruhavarrásban és egyéb kézimunkában, továbbá kosárfonásban és seprűkötésben képezik ki a leánynövendékeket. Kerti művelés 7 kat. holdon folyik.

A *ceglédi* leányintézetben ugyanolyan munkanemek vannak, mint a rákospalotaiban. Ennek az intézetnek 10 kat. holdnyi mezőgazdasága és kertészete is van.

51.912/1890. V. K. M. sz. rendelet egyenlőknek ismerte el a nyilvános elemi iskolákkal.)[10]

Az oktatás családonként történik. Egy-egy családfő csak a saját családjába tartozókat tanítja különböző csoportokban s az igazgatóság által megállapított tanórarend szerint.

A tanköteles kort meghaladó korban levő, írni-olvasni nem tudó növendékeket, ha az elemi népiskola egész anyagát javítónevelésük alatt előreláthatóan el nem végezhetik, naponként legalább *három* órán át oktatni kell írás-olvasásra, számolásra, a pénzre és mértékekre vonatkozó ismeretekre. A csak írni-olvasni tudókat a törtekkel számolásra is tanítani kell.

Az iskolai oktatás évenként *tíz* hónapon át tart, s naponként mintegy *négy* órát vesz igénybe. A családfőtanítók az oktatás menetéről iskolai naplót vezetnek. Nagyobb intézetekben serkentésül „szorgalmi könyvecskét" kapnak a növendékek s abba a tanítók bejegyzik az érdemsorozatot. Az igazgató időnként a bejegyzések-

---

[10] Az 1868:XXXVIII. tc. 48. §-a szerint a tankötelesek az elemi népiskola 6 évig tartó mindennapi tanfolyamának elvégzése és a 12. életév betöltése után a 3 évre terjedő *ismétlőiskolába* kerülnek, ahol a tanórák száma hetenként télen mindössze 5, nyáron 2.

Ebben az iskolában ismétlik a mindennapi tanfolyam főbb tantárgyait s azokon felül magasabbrendű ismeretekre is (természettan, polgári jogok és kötelességek tana stb.) szert tesznek a tanulók.

A *gazdasági ismétlőiskola* feladata begyakorolni a növendékeket az őstermelés különböző ágaiban, hogy mint földművesek okszerűen kezelhessék birtokukat vagy mint gazdasági munkások fokozhassák kereseti képességüket. Ehhez képest a közismereti tárgyakon (földrajz, egészségtan, számtan, fogalmazás stb.) kívül gazdasági szaktárgyakat — földművelést, állattenyésztést, konyhakertészetet, gyümölcstermesztést, méhészetet, gazdasági háziipart — is tanítanak itt és az utóbbiakra, különösen pedig azok gyakorlati oktatására esik a tanítás súlypontja. Ehhez megfelelő gazdasági és kerti telepre is szükség van.

A *háztartási ismétlőiskolában* háztartási ismeretek és tennivalók (háztartástan, női kézimunka, háziipar) elsajátítására kell törekedni. (66.569/1902. V. M.)

hez képest buzdítja, dicséri vagy korholja a növendékeket.

Minden év végén *vizsgát* tart az igazgató. Ennek idejét és a vizsgarendet az igazságügyminiszternek (26.232/1928), valamint a felügyelőhatóságnak nyolc nappal előbb be kell jelenteni. A tanító az iskolai érdemkönyvbe vizsga előtt bejegyzi a növendékek érdemjegyeit s a vizsga előtti napon átadja azt az igazgatónak. A beírt osztályzatot, amelynél a magaviselet, szorgalom és előmenetel jelzésére a megfelelő állami iskolákra megszabott fokozatokat használják, csak a vizsga eredményéhez képest lehet megváltoztatni. Aki három tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az nem javíthat. Fegyelmi büntetésként osztályismétlésre szorításnak nincs helye.

A vizsgán az intézet személyzetén kívül a felügyelőhatóság tagjai és az igazgató által meghívott érdeklődők is jelen lehetnek.

A bizonyítványt az igazgató, a családfő és a lelkész írja alá. Az érdemkönyveket meg kell őrizni az irattárban.

A vizsgák eredményéhez képest buzdító például lehetően jutalommal tüntetik ki a kifogástalan viseletű, tanulásban és munkában legjobb előmenetelt tanusító növendékeket.

Az egyes intézetekben az ott folytatott munkanemekkel kapcsolatos *ipari* vagy *mezőgazdasági*, — leányintézetben *háztartásiszakoktatás* is rendszeresíthető.

A javítónevelő-intézetből kikerülő növendékek a velük szemben széltében megnyilvánuló társadalmi előítéletet csak úgy képesek többé-kevésbbé legyőzni, ha szakképzettségben és szorgalomban túlszárnyalják munkástársaikat. Ezt a célt szolgálják az intézeti tanonciskolák.

Amely intézetben *tanonciskola* van, ott az iparostanoncoknak az ipartörvényben megszabott iskoláztatása ebben az iskolában történik.[11]

[11] Az 1922 : XII. tc. 124. §-a: „A javítóneveléssel kapcsolatos tanoncoktatás ügyét a vallás- és közoktatásügyi, kereskedelemügyi és igaz-

Az alaposabb elméleti szakképzésre alkalmasnak mutatkozó iparosnövendéket, ha 14. életévét betöltötte, az elemi iskola 4 osztályát elvégezte s előreláthatóan annyi időt fog tölteni az intézetben, amely alatt az ipariskola négy osztályát elvégezheti, — az intézeti *ipariskolába* kell beosztani.

A szaktanár (mérnök, gépészmérnök, építész) vezetése alatt álló ipariskola műhelyekkel van felszerelve. Az egyes iparágak tanfolyamára beosztást az igazgató által ipari kiképzésre kijelölt növendékek sorából az intézeti orvos véleménye alapján és lehetően a tanuló hajlamaira is figyelemmel a vezető szaktanár végzi. Az oktatás legalább *négy* évig tart ; a napi tízórai oktatási időből a műhelyi oktatásra átlag hét óra esik. Az elméleti oktatás évenként tíz hónapon át (szeptember—június) folyik ; július—augusztus hónapban csak műhelyoktatásban részesülnek a növendékek.

Míg a tanítók és családfők a nekik kijelölt tantárgyakat oktatják, a művezetők a műhelyekben a gyakorlati oktatást végzik, a növendékek munkáin található hibákat kijavítják és maguk is dolgoznak műhelymunkákon.

Az elméleti tárgyakból minden év végén vizsgát tartanak. A negyedik év végén a növendékek gyakorlati vizsgát tartoznak tenni olyan módon, hogy a vezető szaktanár az illetékes szakfelügyelő előzetes hozzájárulásával munkafeladatot jelöl ki minden tanuló számára. Az ipariskola teljes és sikeres elvégzése után a növendék az igazgató és vezető szaktanár által aláírt végbizonyítványt kap s annak alapján az igazgatóság az illetékes iparhatóságtól segédi munkakönyvet szerez részére. (A bélyegköltséget a növendék munkakereseményéből fedezik.)[12]

---

ságügyi miniszterek az e törvényben foglalt elvek alapján rendelettel egyetértően szabályozzák."

Ezidőszerint az intézeti tanonciskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a tanonciskolák tantervét és utasítását tárgyazó 60.000/1924. V. K. M. sz. r.-e irányadó.

[12] A javítónevelő-intézeti ipariskolák szervezete és tanítási terve tárgyában az országos ipari és kereskedelmi oktatási tanács által kidolgozott

Az intézeti iskoláztatás mellett és annak kiegészítéséül munkaszüneti napokon a családfők — az igazgató engedélyével más megbízható egyének is — hasznosan mulattató és ismeretterjesztő *felolvasásokat* vagy *előadásokat* tartanak a növendékek számára. Ezenfelül gyakorlati (egészségtani, közigazgatástani, földrajzi stb.) *ismereteket tartalmazó és szórakoztató olvasmányokkal* is kell foglalkoztatni a növendékeket.

Az ifjúsági *könyvtárt* kezelő tisztviselő az egyes családfők javaslata szerint osztja ki az olvasmányokat munkaszüneti napokon. A könyvek megválasztásánál általában azokat az elveket kell követni, amelyek a felnőtt letartóztatottak olvasmányaira irányadók. (L. a II. rész : „Szellemi gondozás" című fejezetét !)

Énekben vagy *rajzban* az arra hajlamos növendékek ugyancsak munkaszüneti napokon gyakorolják magukat. A zenei tehetséggel bírókat *zenei kiképzésben* is lehet részesíteni. (Aszódon az igazságügyminiszter 46.185/1929. szám alatt zenész-család alakítását engedélyezte s abban hivatásos zenészekké képezik ki az oda beosztottakat ; szerepelnek ezek az intézeti zenekarban is és kihelyezésük után

---

szabályzatot (l. Kún—Láday könyve 110. és 194. lap) az igazságügyminiszter 30.067/1905. szám alatt hagyta jóvá. Ez van ma is érvényben.

Ipariskolája ezidőszerint csak az aszódi intézetnek van (1925 óta) és pedig az ottani kocsigyártás, kovács-, bognár-, fényező-, kocsikárpitos-, szíjgyártó- és nyergesiparral kapcsolatban. Ezt az iskolát a kereskedelmi miniszter legutóbb az ipartörvényt módosító 1922:XII. tc. végrehajtása tárgyában kiadott 78.000/1923. K. M. sz. r.-évei sorozta amaz intézetek közé, amelyek végbizonyítványa az azokon tanított iparágakban munkakönyv váltására jogosít, tehát iparossegédi minősítést nyujt. (1903 óta az elszakított területre került kassai javítónevelő-intézetben is volt ipariskola az asztalos-, cipész-, bőrönd- és szövőiparral kapcsolatban.) Minthogy a kísérleti kihelyezések folytán az ipariskola négy osztályát kevesen végezhetik el, egyes szakférfiak ennek az iskolának s a szaktanári állásnak megszüntetését és tanonciskolával helyettesítését kívánják.

Aszódon az ipariskolán kívül elemi és ismétlőiskola is van. A nem iparos foglalkozású növendékek közül azok, akik négy elemi iskolai végzettséggel bírnak és 14. életévüket betöltötték, a gazdasági ismétlőiskolába

könnyen lelnek elhelyezést a honvédség zenekarában. A 45.893/1921. számú rendelet felhatalmazta az aszódi igazgatót arra is, hogy a zenésznövendékekkel kellő felügyelet mellett belépődíjas hangversenyeket rendezhessen és a befolyó összegekből zenealapot létesítve felhasználja azt a hangszerek fenntartására és a kihelyezett zenésznövendékek támogatására.)

A szórakozás eszközei intézeteinkben az olvasmányokon kívül *a játék és a kirándulások.* A szerencsejáték azonban szigorúan tiltva van.[13]

Tankönyvekkel, füzetekkel, irkákkal, író- és rajzeszközökkel, valamint hangszerekkel az intézet látja el a növendékeket.

X. *Szabadságolás.* Az igazgató évenként egy-két napi szabadságot adhat egy-egy növendéknek rendkívüli családi események alkalmával.

A házitanács döntése alapján a karácsonyi és húsvéti ünnepek alkalmával legfeljebb 8—8 napi, július vagy augusztus hónapban pedig legfeljebb 2 heti szabadságra

---

kerülnek, ahol a 66.569/1902. V. M. sz. r.-ben megállapított tanítási rendszer szerint folyik a tanítás. (31.311/1933.)

A *székesfehérvári* intézetben csak tanonciskola van, amelyben az elméleti tárgyak tanításán felül az asztalos-, szabó-, könyvkötő- és cipésziparban (technológia, szakrajz stb.) képezik ki a növendékeket. A szaktanítást részint intézeti művezető, részint tiszteletdíjas szaktanító látja el.

A *budapesti átmeneti* javítónevelő-intézetben családonként és heti 8 órán át ismétlőiskolai oktatás folyik. (31.189/1933.) Az igazságügyminisztérium engedélye alapján ebből az intézetből az arra alkalmas növendékek régebben külső tanonciskolát is látogathattak. (24.089/1929.)

Rákospalotán hatosztályú elemi és ismétlőiskola működik.

Cegléden elemi, háztartási ismétlő és három osztályú iparostanonciskola van.

[13] Aszódon oktató, ismeretterjesztő és szórakoztató *mozgófényképelőadások* is tarthatók hetenként egyszer az ellátmány terhére. A filmek jegyzékét félévenként fel kell terjeszteni az igazságügyminisztériumba. (21.994/1927.)

Az iskolai oktatást kiegészíti az *önképzőköri* működés és a *levente-oktatás.*

szülőik vagy más közeli hozzátartozóik meglátogatására haza lehet bocsátani a tartósan jóviseletű, munkában és tanulásban kiváló szorgalmat tanusító növendékeket, mégpedig a fiúkat felügyelet nélkül is, a leányokat csak akkor, ha értük hozzátartozójuk jelentkezik. A szabadságolás természetesen ilyen feltételek mellett is csak abban az esetben engedélyezhető, ha a szülők vagy egyéb hozzátartozók a növendék ellátásáról gondoskodni tudnak, erkölcsileg teljesen megbízhatók és nem űznek olyan foglalkozást, mely a felügyeletben akadályozná őket. Nincsen helye ilyen szabadságolásnak, ha a növendék fegyelmileg már büntetve volt és azóta még hat hónap el nem telt.

Ezeken az eseteken felül az igazgatóság maga szabadságot nem engedélyezhet, de javaslatot tehet az ig.-miniszternek szabadságolás iránt a következő esetekben:

1. ha valamelyik növendék olyan betegségbe esik, amelynek gyógyítása az intézeti orvos megállapítása szerint hozzátartozói körében célszerűbben történhetik, mint az intézetben;

2. ha kisérleti kihelyezésre az igazgatóság által javaslatba hozott növendék addig is, míg a kihelyezés kérdésében érdemleges intézkedés történik, hozzátartozói körében vagy munkaadójánál megnyugvással elhelyezhető;

3. ha rendkívüli és fontos okból (a szülő súlyos betegsége, halála stb.) a növendéknek 1—2 napnál hosszabb idejű otthonléte kivánatos.

Ha az 1—3. alatt említett esetekben az ig.-miniszter engedélyezi a szabadságolást, erről haladéktalanul értesíteni kell ideiglenes pártfogó kirendelése végett a fiatalkorúaknak azt a felügyelő hatóságát, amelynek területére a növendék az intézetből távozik. Egyszersmind fel kell kérni ezt a felügyelő hatóságot arra, hogy az ideiglenes pártfogó kirendeléséről értesítse a megkereső igazgatóságot, a kisérleti kihelyezést megelőző szabadságolás esetében pedig a javaslattételre hivatott felügyelő hatóságot is. (1421/1933.)

XI. Minthogy a javítónevelésnek a növendék teljes

megjavulásáig, de legalább egy évig kell tartania és a 21. életéven túl nem terjedhet, — ha a fiatalkorú már legalább egy évig az intézetben volt és 21. életévét még nem töltötte be, vizsgálat tárgyává teszik, hogy megjavult-e teljesen. Évégből lehetően 2 hónappal az egy év eltelte előtt az igazgató meghallgatja a növendék nevelésével közvetlenül foglalkozó személyzetet és mihelyt — a házitanáccsal egyetértve — megállapítja, hogy a növendéket erkölcsileg megmentettnek lehet tekinteni és visszaeséstől tartani nem kell, megteszi a szükséges intézkedéseket arranézve, hogy a növendék a kihelyezés után a szabad életben megfelelő elhelyezést találjon. Az elhelyezés biztosítása érdekében elsősorban azokhoz a munkaadókhoz fordul az igazgató, akik az ő nyilvántartása szerint hajlandók foglalkoztatni a kihelyezett növendékeket; szükség esetében igénybe veszi a patronázs és más jótékony egyesületek, a felügyelő hatóság, a munkaközvetítőintézetek és a közigazgatási hatóságok támogatását. Ha a növendék szülei megbízhatók, a kihelyezés előtt meg kell őket hallgatni s ha a növendék jövője érdekében kívánatos, kérelmükre hozzájuk, különben pedig a munkaadóhoz kell őt kihelyezni. Ha az elhelyezés biztosítva van, az igazgató javaslatot tesz a növendék *kisérleti kihelyezésének* elrendelése iránt az ig.-miniszterhez. (Nem akadálya a kihelyezésnek, hogy a megjavult növendék az intézetben töltött idő alatt foglalkozásában teljes kiképzést nem nyerhetett ; ha továbbképzése megfelelő elhelyezéssel más módon nem biztosítható, az ig.-miniszter erre a célra anyagi segélyt is engedélyezhet.) A javaslatokat — rendszerint minden hónap végén — a fiatalkorúak felügyelő hatósága útján kell a kihelyezhető növendékek kimutatásával, az egyéni minősítő táblázatokkal és a reájuk vonatkozó egyéb iratokkal (bírósági végzés stb.) együtt felterjeszteni. Ha a növendék maga vagy törvényes képviselője kéri a kihelyezést, az írásban benyujtott vagy jegyzőkönyvbe foglalt kérelmet az igazgatóság indokolt véleménnyel terjeszti a felügyelő hatóság elé.

A felügyelő hatóság tanácsülésében hozott határozatot az elnök terjeszti fel az iratokkal együtt döntés végett az ig.-miniszterhez. Ha az ig.-miniszter elutasítja a kihelyezés iránti javaslatot vagy kérelmet, azt bármikor meg lehet ismételni. Ha elrendeli a kisérleti kihelyezést, a felügyelő hatóság (esetleg saját tagjai sorából, nőnek azonban — a törvényes képviselő és közeli hozzátartozó kivételével — csak női) *pártfogót* rendel és erről azt, valamint az intézet vezetőjét az iratok visszaküldésével értesíti. (27.400/1909. sz. r. 33—40. §.)

Az igazgatóság az elrendelt kisérleti kihelyezést késedelem nélkül foganatosítja. A döntés megtörténte előtt engedélyezhető a kihelyezésre kiszemelt növendéknek, hogy a kihelyezést megelőző egy hónapi idő alatt munkaszüneti napokon délután, meghatározott időre felügyelet nélkül a községbe (városba) mehessen ki és ott a kiszemelt pártfogóval, eshetően a leendő munkaadójával is megismerkedhessék, főleg azért, hogy a szabad életre szoktatás által előkészíttessék.

A kísérleti kihelyezés, mely megfelel a szabadságvesztésbüntetésre elítéltek feltételes szabadságra bocsátásának, nem egyéb mint a fiatalkorúnak a javítónevelőintézetből *két évi próbaidőre* történő szabadon bocsátása és elhelyezése, hogy az igazgatóság meggyőződést szerezhessen a próbaidő alatt arról, vajjon a növendék az intézeti szigorú fegyelem megszűnte után is jóviseletet tanusít-e és erkölcsi defektusai nem újulnak-e meg a szabad életben.

A távozás előtt figyelmeztetni kell a növendéket, hogy köteles a részére kijelölt tartózkodási helyre menni és ott a kijelölt személynél jelentkezni ; ezt a helyet pártfogójának tett bejelentés nélkül elhagynia nem szabad ; becsületes, rendes és munkás életet kell élnie s nemcsak bűncselekményektől, hanem iszákos, dologkerülő, csavargó, erkölcstelen életmódtól is tartózkodnia és pártfogója tanácsait követnie kell ; ha a kihelyezéstől számított két év alatt nem tanusít kifogástalan magaviseletet (hacsak 21. életévét időközben

be nem töltötte), az ig.-miniszter rendeletére visszaszállítják az intézetbe. (Ilyen figyelmeztetést kell intézni a kihelyezésre javaslatba hozott ahhoz a növendékhez is, aki ideiglenes szabadságolás révén távozik az intézetből.)

A távozó növendéknek magával hozott ruháit rendbehozva és kijavítva kell átadni, szükség esetében el kell látni őt egy öltözet ruhával, az utazáshoz szükséges vasúti vagy hajójeggyel, esetleg az útiköltséggel.[14]

A felügyeletet a kihelyezettek felett az intézet igazgatósága közvetlenül és a kirendelt pártfogók útján gyakorolja. E végből értesíti a pártfogót a növendék távozásáról és a próbaidő naptárilag megjelölt kezdő és végső napjáról. A pártfogó köteles az igazgatóságot a kihelyezett magaviseletéről időnként, de legalább félévenként és a próbaidő elteltével tájékoztatni; a szabályok megsértése esetében haladéktalanul jelentést tesz az igazgatóságnak vagy a felügyelő hatóságnak.

A felügyelő hatóság a kihelyezettek felügyeletét tagjai útján, a területén kívül elhelyezettekre nézve pedig az illetékes felügyelő hatóság közreműködésével ellenőrzi. (27.400/1909. sz. r. 41—42. §.)

Ha a kihelyezett megszegi a részére megállapított szabályokat, az igazgatóság haladéktalanul jelentést tesz a felügyelő hatóságnak, mely a növendék *visszaszállításának* kérdésében indokolt javaslatot terjeszt az ig.-miniszterhez. Ha az utóbbi elrendeli a visszaszállítást, a növendék javítónevelését a kihelyezés alatt tanusított magaviseletének figyelembevételével kell tovább folytatni.

Ha a két évig, illetőleg a kihelyezett 21. életévének betöltéséig tartó próbaidő kifogástalanul telt el, a növendék szabadon bocsátása véglegessé lesz s ennélfogva őt — épúgy mint a visszaszállított vagy a próbaidő alatt meghalt növendéket — törülni kell a nyilvántartásból.

---

[14] Az igazságügyminiszter kivételesen szerszámok beszerzésére is engedélyez segélyösszeget. (17.650/1927.)

A kísérleti kihelyezés előtt ideiglenes szabadságon töltött időt (l. fent: Szabadságolás), ha a kihelyezett fiatalkorú kifogástalan magaviseletet tanusított, be kell számítani a kétévi próbaidőbe. (1421/1933.)

XII. Azt a növendéket, aki 21. életévét betöltötte, az igazgatóságnak az intézetből azonnal *végleg ki kell bocsátania*, abban az esetben is, ha a növendék még egy évet sem töltött az intézetben. A kibocsátást be kell jelenteni az ig.-miniszternek. Az igazgató ilyen növendék elhelyezéséről ugyanolyan módon köteles gondoskodni a kibocsátás előtt, mint a kísérletileg kihelyezett növendékekéről. (L. a XI. fejezetrészt !)

Ha a kísérletileg ki nem helyezhető növendék eléri az intézetben azt a kort, amelyben a véderő kötelékébe önkéntes belépés vagy sorozás útján felvehető és ez a növendék erkölcsi fejlődése érdekében kívánatosnak mutatkozik, az igazgatónak meg kell tennie a szükséges intézkedést abban az irányban, hogy a növendék az intézetből kibocsátásakor a véderő kötelékébe lépjen át.

Olyan növendék, akit elmebetegség vagy undorító ragályos betegsége miatt az intézetben nevelni nem lehet, szintén végleg elbocsátható ; ebben az esetben át kell adni őt a közigazgatási hatóságnak vagy ennek értesítése mellett valamely közkórháznak s azután haladéktalanul jelentést kell tenni erről az ig.-miniszternek. Ha az ekként kibocsátott teljesen meggyógyul és javítónevelése továbbra is szükséges, az intézetbe újabb beutalása iránt az ig.-miniszter intézkedik.

b) *Felügyelet*

A növendékek viselkedését állandóan szemmel kell tartani, hogy szükség esetében azonnal megtörténhessék a kellő intézkedés (támogatás, kényszeralkalmazás).

A leányintézetekben a bennlakó családfők és a nekik segédkező munkavezetők kötelesek a felkelés idejétől a

lefekvésig — a pihenő idő kivételével — növendékeik között tartózkodni. A pihenő idő alatt és éjjel felváltva teljesítik a felügyeletet.

A fiúintézetekben a családfők délelőtt fél 8-tól 1 óráig, délután fél 4-től 8 óráig teljesítenek szolgálatot ; esti 8 órától reggeli 7 óráig két egymás mellett levő család helyiségében *egy* munkaoktató van éjjeli szolgálatban, tehát ott is kell aludnia a család helyisége mellett levő hálófülkében ; minthogy pedig két családhoz összesen három munkaoktatót osztanak be, egyre minden harmadik napon esik éjjeli szolgálat.

Ünnepnap a családfők felváltva (egy-egy tehát minden második vasár- vagy más ünnepnapon) és pedig egész nap tartoznak szolgálatot teljesíteni ; pihenő idejük déli 12 órától 2 óráig tart.

Reggel a felkeléstől fél 8 óráig, délben 1 órától fél 4 óráig és este 8 órától a lefekvésig egy ügyeletes tisztviselő látja el az egész intézetre kiterjedő ügyeletes szolgálatot. (24.179/1923. és 33.504/1933.)

A munkaoktatót és a családfőt a felügyeletben — ha szükséges — családi felügyelő helyettesítheti.

A családfő a növendékek fiókjait, ruházatát és egyéb holmiját naponként megvizsgálja.

A fegyelmi osztályon éjjel-nappal a családi felügyelőknek kell felváltva ellenőrző szolgálatot teljesíteni. (58.738—1927.)

c) *Jutalmazás és kényszeralkalmazás*

I. A jóviseletre serkentés céljából azokat a növendékeket, akik állandóan helyes magatartást tanusítanak, *jutalmakban* kell részesíteni. Ügyelni kell azonban arra, hogy a jutalomvágy ne keltsen alakoskodást és a jutalom ne váltson ki a többi növendékből irígykedést.

Jutalmak lehetnek különösen : 1. megdícsérés négyszem között vagy a többi növendék jelenlétében ; 2. meg-

bízás felügyelettel a családbeli növendékek felett ; 3. kiküldetés intézeti ügyekben előbb az intézet területén, utóbb kisebb megbízásokkal az intézeten kívül is ; 4. szabadságolás a szülők vagy egyéb közeli hozzátartozók meglátogatása végett (l. fent a X. fejezetrészt) ; 5. részvétel kirándulásokon ; 6. hasznos könyvek ajándékozása ; 7. ajándékcsomag átvételének megengedése a szülőktől vagy más hozzátartozóktól; 8. a teljesített munka után jutalomdíjban részesítés.

Ami az *ajándékcsomagokat* illeti : az igazgatóság kedvezményként megengedheti, hogy a jóviseletű növendékek részére szüleik vagy más közeli hozzátartozóik húsvétra, pünkösdre és karácsonyra, továbbá Szent István napján, az államfő születésnapján, a növendék név- vagy születésnapjára, végül pedig a megengedett látogatások alkalmával kisebb méretű csomagokban — a göngysúly leszámításával fejenként legfeljebb 3 kg-nyi — élelmi, tisztasági, egészségügyi és megengedett élvezeti cikkeket, úgyszintén könyvet, írószereket és levélbélyeget juttassanak kellő ellenőrzés mellett az intézetbe. Járványos betegség idejében gyümölcsféléknek a növendékekhez juttatását engedélyezni nem szabad. Egy hónapban egynél több csomag nem adható egy-egy növendéknek. (14.817/1933.)[15]

Munkajutalomdíjban a teljesített munka után a jóviseletű és szorgalmas növendékek a munkaszeretet felébresztése és egyúttal a takarékosságra ösztönzés céljából részesülnek.

E végből a növendékeket magaviselet, szorgalom és a

[15] A jn. 108. §-a szerint az igazgató köteles visszautasítani a növendékek címére érkező élelmiszerküldeményeket. A visszautasítást azonban a növendék és a gyermekének kedveskedni óhajtó anya egyaránt büntetésnek érzi. A csomagküldés megengedése különben is hatékony nevelő eszköznek bizonyult: a rossz viseletűekre érzékeny hatással van ennek a kedvezménynek a megvonása, viszont a többieket jóviseletre sarkalja. Erkölcsi jelentősége főleg abban nyilvánul, hogy kifejezésre jut benne a szülői megbocsátás és ragaszkodás s enyhíti egyszersmind a növendékben a távollét fájdalmát, csökkenti az elhagyatottság érzését. Ezért kellett eltérni a jn. 108. §-ának merev tilalmától.

végzett munka értékének mérlegelésével háromféle jutalomdíj-osztályba kell sorozni. Az I. díjosztályban havi 72 fillér, a II.-ban havi 48 fillér és a III.-ban havi 24 fillér a jutalomdíj összege.[16]

A nevelő-családba beosztott jóviseletű és szorgalmas növendéket először a III. díjosztályba sorozzák és abból kerülhet állandó szorgalma alapján fokozatosan a magasabb díjosztályokba. Ha azonban magaviselete kifogás alá esik vagy ha szorgalma hanyatlik, a magasabból alacsonyabb díjosztályba kell sorozni és ki is lehet zárni a jutalomdíjból. Az egyik díjosztályból a másikba áthelyezés esetében a nagyobb vagy kisebb jutalomdíjat az áthelyezést követő hónap első napjától kell számítani. Kórházi kezelés alatt álló növendék, ha önhibáján kívül betegedett meg, jutalomdíját — legfeljebb 20 héten át — betegségének tartama alatt is megkapja.

Az ipariskolai tanulók a második iskolai évtől kezdve részesülnek szorgalmuk és munkateljesítményük arányában az ig.-miniszter által engedélyezett összegből a vezető szaktanár által megállapított jutalomban.

A családfő minden növendék részére *keresményi könyvecskét* állít ki s abból a növendék bármikor megállapíthatja az őt illető jutalomdíj összegét.

Az igazgatóság a növendékek munkajutalomdíjait összesítve egy közös postatakarékpénztári könyvben helyezi el és az egyes növendékek kezéhez a pénzt csak végleges távozásukkor szolgáltatja ki. (14.658/1918. és 60.648—1926.) Megengedheti azonban, hogy a növendék jutalomdíjának felét hozzátartozói segélyezésére, esetleg jótékony célra fordíthassa, illetőleg hogy magának hasznos könyveket, festészeti és zenei eszközöket szerezhessen be.

---

[16] Korábban — a 7549/1899. sz. r. értelmében — az egy-egy növendéknek adható havi jutalomdíj legnagyobb összege 3 K, legkisebb összege 1 K volt. A mostani — fölötte csekély — díjösszegek felemelése tárgyában 40.010/1934. I. M. szám alatt tárgyalás van folyamatban az ig.-minisztériumban.

A szándékosan okozott kárt a növendékeknek munkakeresményükből kell megtéríteniök.

A távozó növendék felruházásával járó kiadást és az utiköltséget a lehetőséghez képest szintén a munkajutalomból kell fedezni. (31.498/1913.)

II. A kötelességszegő, különösen pedig a házirend, az engedelmesség vagy az illem szabályai ellen vétő növendékkel szemben erkölcsi vagy fizikai kényszeralkalmazásnak, vagyis *fegyelmi fenyítéknek* van helye.

Az alkalmazható fenyíték : 1. megintés négyszem közt ; 2. rosszalás a családbeliek jelenlétében ; 3. a többi növendékektől elkülönített helyen étkezés és társasjátékból kizárás ; 4. kizárás a kedvezményekből és a nyert kedvezmények megvonása ; 5. egyes eledelek megvonása felváltott napokon ; 6. teljes elkülönítésbe helyezés. Ezeket a fegyelmi büntetéseket az okok előzetes megmagyarázása után mindenkor kellő jóindulattal kell alkalmazni. Testi fenyíték alkalmazása tilos.

A teljes elkülönítés abban áll, hogy a növendéket éjjelnappalra az intézet egyik külön helyiségében (az ú. n. fegyelmi osztályban) helyezik el. Összeköthető ez egyes eledelek megvonásával is. Az elkülönítés legrövidebb tartama *6 óra*, leghosszabb tartama *15 nap*. Ha az orvos a növendék egészségére veszélyesnek jelzi az elkülönítést, azonnal meg kell azt szüntetni. A növendéket az elkülönítés alatt is iskolai és munkafeladatokkal kell foglalkoztatni ; az iskolába és műhelybe ilyen növendék csak kivételesen, a büntetés hatályosabbá tétele végett járatható. Naponként 2 órát szabad levegőn kell töltenie. A nevelőszemélyzetnek vele foglalkozó tagjai naponként meglátogatják és erkölcsi magábaszállásra buzdítják őt. Ugyanezt az igazgatónak is gyakran kell megtennie.

A teljes elkülönítést, mint legszigorúbb fegyelmi büntetést, természetesen csak súlyosabb vétség — verekedés, szemérmetlenség, szökési kísérlet, engedetlenség, lopás stb. — miatt s csak az igazgató szabhatja ki. Egyébként a

fegyelmi jogot a családfő — ipariskolai tanulókkal szemben a vezető szaktanár — gyakorolja. A büntetés okát és az elintézés módját be kell vezetni a családi naplóba.

A felügyelő a vétkes növendéket a családfőnél jelentkezésre utasítja. Ha súlyosabb természetű vétségről van szó és a családfő a rendelkezésére álló fegyelmezési eszközöket nem tartja elégségeseknek vagy ha a növendék már ismételten visszaeső, — a családfő bejelenti az esetet az igazgatónak, aki a fent megjelölt bármely fenyítéket alkalmazhatja. Testi sértésről vagy súlyosabb bántalmazásról jelentést kell tenni az igazságügyminisztériumnak.

d) *Nyilvántartás és adatgyüjtés*

A beszállított növendék törzskönyvi lapját nyomban a befogadás után az iratok és a növendék saját bemondása alapján ki kell állítani.

Az ideiglenes gondozás végett beszállított fiatalkorúakról és az ig.-miniszter által véglegesen beutalt növendékekről külön törzskönyvet kell vezetni. (A törzskönyvek mintáit lásd a 4600/1910. sz. r.-nél.)

A törzskönyvekhez betűrendes névmutatót kell vezetni s abba a felvett egyént valamennyi neve alatt kell bejegyezni. (4600/1910.)

Ha a növendéknek fényképe nincsen az iratok között, le is kell őt fényképeztetni.[17]

Az igazgatóságnak a beutalt növendékekről statisztikai *egyéni lapot*, a kísérletileg kihelyezett és a végleg kibocsátott növendékekről pedig *kérdőlapot* is kell kitöltenie. (Lásd a 27.600/1909. sz. r.-hez mellékelt E. és É/1. mintát.)

---

[17] A fényképezés egyelőre nincsen gyakorlatban. A ceglédi javítónevelő-intézet igazgatóságának 52.954/1929. szám alatt kivételesen megengedte az ig.-miniszter, hogy a háztartási alkalmazottként kibocsátható növendékeket, akiknek a cselédkönyvhöz fényképre van szükségük, valamint a feltűnően jellegzetes arcú növendékeket (kriminológiai célból) távozásuk előtt lefényképeztethesse.

Az egyéni lap I. és II. részét a befogadáskor, III. részét pedig akkor töltik ki, amikor a növendék elhagyja az intézetet.

A kérdőlapot félévenként kell kiállítani éspedig a kísérleti kihelyezés egész tartama alatt s ezenfelül a végleges kibocsátástól számított 3 éven át. Az egyes kérdőpontok kitöltése végett az igazgatóság a kérdőlapot megküldi a kihelyezett növendékről a pártfogóhoz, a végleg kibocsátottról pedig ahhoz a felügyelő hatósághoz, amely a növendék lakóhelyéhez legközelebb eső helyen működik. Az utóbbiak beszerzett adataik alapján kitöltik a kérdőlapot és 14 napon belül visszaküldik azt az igazgatónak.

A kitöltött egyéni lapokat az igazgatóság minden évről a következő év január hó 10-ig, a kérdőlapokat pedig minden június hó 1—10. és július hó 1—10. napjai között együttesen a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalhoz küldi. (27.600/1909.)

e) *Segélyezés*

Az intézetből távozó növendék részére az igazgatóság 50 P-t meg nem haladó összeg erejéig együttesen természeti és készpénzbeli segélyt nyujthat.

A segélyért folyamodó kihelyezett növendékek részére — azok 24. életévének betöltéséig — indokolt esetben szintén engedélyezhet legfeljebb 30 P segélyt az igazgatóság, de egy évben csak egyszer és ilyen esetben természeti segélynek nincs helye.

Méltánylást érdemlő rendkívüli esetekben természeti vagy pénzbeli segély engedélyezése iránt az igazgatóság előterjesztést tehet az igazságügyminisztériumhoz. Házassági segélyt mindenkor csak az ig.-miniszter engedélyezhet. (35.317/1930.)

(I. Bn. 24—25. és 30. §, Fb. 52. §, jn. 5., 23—25., 30—91. és 93—125. §.)

3. Szabadságvesztés-büntetések

I. A fiatalkorúak fogház- és elzárásbüntetésének foganatosításánál általában a felnőtt elítéltek fogházbüntetésének végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket kell az alább ismertetett szabályok figyelembe vételével megfelelően alkalmazni. (Ehhezképest az elzárásra ítélteket is taníttatni és munkáltatni kell.)[1]

A fiatalkorúakra kiszabott államfogházbüntetést ugyancsak a felnőtt elítéltek államfogházbüntetésének végrehajtására irányadó szabályok szerint kell foganatosítani, csak a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében kell a fiatalkorú foglyok feltételes szabadságra bocsátásának lent ismertetett szabályait megfelelően alkalmazni. (E szerint a fiatalkorú államfogoly sem kényszeríthető munkára és tanulásra.)[2]

---

[1] A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetéseinek végrehajtását szabályozó 27.300/1909. I. M. sz. rendelet fölötte bonyolult. Túlzott osztályozással és az egyes csoportokban, sőt a csoportokon belül is különböző eljárási módok megállapításával kockáztatta a rendelkezések végrehajthatóságát. Határozott és világos szabályok helyett, amelyek minden végrehajtó közegre kötelezők, többnyire a lehetőség feltételéhez köti utasításait, amelyek csak annyiban követhetők, „amennyiben a fogház viszonyai megengedik." Régi tapasztalás, hogy ugyanabban az intézetben különböző módon kezelni, élelmezni, oktatni a letartóztatottak egyes csoportjait — elegendő helyiség és személyzet hiányában — úgyszólván lehetetlen. Nálunk ilyenfajta szabályzat alkotásánál elsősorban a meglevő fogházviszonyokra kellene figyelemmel lenni, különösen olyan időben, amikor új intézetek létesítésére nincsen semmi kilátás.

Minthogy a szóbanlevő rendelet a gyakorlatban nem vált be, egy későbbi rendelet — 46.681/1913. szám alatt — lényegesen módosította azt és a büntetésnek szakokra osztását, az elítélteknek csoportokba sorozását mellőzte; utóbb ezt a rendeletet is módosította némileg a 20.396/1914. számú rendelet.

[2] Az államfogház, mint custodia honesta, teljesen nélkülözi a pedagógiai eszközöket s így kérdéses, hogy helyes-e azt fiatalkorúakkal szemben

II. A fiatalkorú bűntettesek ellen alkalmazható legsúlyosabb büntetési nem, a *fogházbüntetés*, csak olyan terhelttel szemben állapítható meg, akinek bűncselekménye nagyobbfokú romlottságról, rosszakaratról, különös makacsságról tesz tanúságot. De ez a „szigorúbb jellegű büntetés is inkább a nevelés jellegével bír." (Az I. Bn. miniszteri indokolása.) Célja tehát, hogy az elítélt becsületes és szorgalmas munkásként kerüljön ki a fogházból ; legfőbb tényezői ehhezképest az erkölcsi nevelés, munkásélethez szoktatás és kiképzés olyan foglalkozásban, amely boldogulását biztosítja. A büntetési jelleg főleg a szabadság teljes megvonásában (tartós magánelzárás) és a szigorúbb fegyelmi büntetésekben (sötétzárka, kurtavas) lép előtérbe.

Ezt a büntetést — ha egy hónapot meghalad — feltétlenül külön intézetben : a fiatalkorúak részére felállított fogházban kell végrehajtani, különösen azért, mert a fiatalkorúak fejlődőképessége és lelki adottságai a felnőttekétől merőben különböző bánásmódot kívánnak, továbbá, hogy mentesítve legyenek a fiatalkorú elítéltek a felnőtt bűnösök mételyező hatásától.[3]

III. A jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztésbüntetés végrehajtását fontos okból két hónapnál nem

---

alkalmazni. Ezt a büntetési nemet a képviselőház igazságügyi bizottsága vette fel az I. Bn. javaslatába. Minthogy azonban az I. Bn. 18. §-a szerint a bíróság a fiatalkorú egyéniségének, értelmi és erkölcsi fejlettségének és életviszonyainak figyelembevételével olyan intézkedést tehet, amely a fiatalkorú erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatos, — ennélfogva mellőzheti ezt a büntetést akkor is, ha a Btk. szerint államfogházzal büntetendő cselekményről (pl. izgatásról) van szó.

[3] Észak-Amerikában, ahol a mi javitóintézeteinknek a javítóiskola (reform school) felel meg, a fiatalkorúak szabadságvesztésének végrehajtására a *Reformatory* szolgál (lásd: a „Börtönrendszerek" c. fejezetet), amelybe a bíróság utalja be határozatlan időre a javíthatóknak látszó 15—30 éves elítélteket.

Angliában a kitűnő javítóiskolákon kívül 1908 óta az idősebb, vagyis a 16—21 éves fiatalok (adult juvenile) számára az amerikai reformatorykhoz

hosszabb időre a fiatalkorúak bírósága, hosszabb tartamra pedig az ig.-miniszter *elhalaszthatja*, épúgy mint a felnőttek szabadságvesztés-büntetésének megkezdését. Az ig.-miniszter kegyelmi kérvény tárgyalása alkalmából vagy más fontos okból a büntetés végrehajtásának *félbeszakítását* is megengedheti. (Az 58.000/1899. sz. rendelet intézkedéseit — lásd az I. részben „A büntetés kezdete" című fejezetet — egyébként is megfelelően kell alkalmazni.)

Az egy hónapot meg nem haladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítélt fiatalkorút a fiatalkorúak bírája *utalja be* a törvényszéki vagy járásbírósági rendes fogházba a szükséges kísérő iratok és a környezettanulmány másolatának egyidejű megküldése mellett. Ha azonban javítónevelés alatt álló fiatalkorút ítélt egy hónapot meg nem haladó fogház- vagy elzárásbüntetésre, továbbá ha a terheltet egy hónapot meghaladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítéli s végül államfogház megállapítása esetében a fiatalkorúak bírája az ítélet, az orvosi bizonyítvány és a környezettanulmány csatolásával az ig.-miniszterhez tesz

---

hasonlatos *„Borstal-intézet"*-eket létesítettek, amelyekbe legalább 1, de legfeljebb 3 évre kerülnek be a szabadságvesztés-büntetéssel járó bűncselekmények elkövetői, ha megjavításuk érdekében célszerűnek mutatkozik a hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetés. A „bentlakók"-at (inmates) eleinte a közönséges osztályba helyezik, ahol munka, tanulás és testgyakorlás a főfeladat; onnan azokat, akik magaviseletükkel és szorgalmukkal megfelelő számú érdemjegyet szereztek, a kékruhások különleges osztályába teszik át, ahol esténként szórakozásokban, szombat délután különböző sportokban is van részük; ellenben a rosszviseletűek a darócruhás büntetőosztályba jutnak, amelyben kemény és sivár munkát (favágást stb.) végeznek és kedvezményekben (levelezés, látogatófogadás) nem részesülnek. Akik javíthatatlanoknak bizonyulnak, azokat áthelyezik közönséges letartóztatóintézetekbe. Ugyanez a rendszer uralkodik a leányok részére berendezett Borstal-intézetben is.

Németországban 1912-ben létesült az első *„Jugendgefängnis"* a porosz *Wittlich*-ben egy női büntetőintézet átalakítása útján. Ebbe 18—21 éves ifjakat, de kivételesen fiatalabbakat is utalnak be, ha legalább 9 havi fogházbüntetésre vannak elítélve. A büntetés-végrehajtásban a fokozatos rendszer érvényesül.

előterjesztést az elítéltnek a fiatalkorúak fogházába, illetően — ha az elítélt a beutalás idejében 21. életévét már betöltötte — törvényszéki vagy járásbírósági rendes fogházba beutalása végett.[4] A beutalásról az ig.-miniszter értesíti a felterjesztést tevő bíróságot, amely azután a kir. ügyészség útján foganatosítja az elítéltnek fogházba *szállítását*. Fegyveres őrt a beszállítással csak akkor szabad megbízni, ha erre okvetlenül szükség van ; pl. támadásra hajlamos elítélt megszökésének veszélye esetében. Egyébként a beszállítás módjára a javítónevelő-intézetbe szállításra vonatkozó szabályok irányadók.

A beszállított fiatalkorút a tanító vagy saját vallásfelekezetének lelkésze elé, azután pedig a fogház vezetője elé állítják, megfürösztik, tiszta fehérneművel és ruhával látják el, haját lenyírják és — ha szükséges — megborotválják.

A tisztviselők az elítélt fiúkat 21. életévük betöltéséig második személyben szólítják meg.

IV. Befogadás után az elítéltet 3—30 napon keresztül nappali és éjjeli *magánelzárásban* megfigyelés alatt kell tar-

---

[4] Az egy hónapot meghaladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítélt *fiúkat* általában a fiatalkorúak *nyíregyházi* orsz. fogházába utalják be. A budapesti fiatalkorúak bírósága által hat hónapnál nem hosszabb tartamú fogházbüntetésre ítélt fiúkat, addig is, amíg végleges beutalásuk megtörténik, (épúgy, mint az ott őrizetbe helyezett fiatalkorúakat) a büntetés végrehajtása végett a fiatalkorúak bírája megkereséssel és az értesítőjegyzék megküldése mellett a *pestvidéki* kir. törvényszéki fogház mellett berendezett fiatalkorúak fogházába szállíttatja. Az ugyanott hat hónapot meghaladó fogházra ítélt fiúkat az ítélet meghozatala után ideiglenes befogadás végett ugyancsak megkereséssel és értesítőjegyzékkel a fiatalkorúak nyiregyházi fogházába kell szállíttatni. (6853/1933.) Végül a pécsi törvényszék területén hat hónapot meg nem haladó fogházra ítélt fiúkat a *pécsi* törvényszéki fogház mellett berendezett fiatalkorúak fogházába utalják be.

Az egy hónapot meghaladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítélt *leányokat a pestvidéki* (a pécsi törvényszék területén elítélteket a *pécsi)* törvényszéki fogház mellett felállított fiatalkorúak fogházába kell beutalni.

A javítónevelés alatt álló elítélt rövid tartamú fogházbüntetése az ig.-miniszter rendeletére a jav.-nevelő intézet valamely alkalmas helyiségében is végrehajtható.

tani, kivéve, ha az orvos véleménye szerint a magánelzárás — tekintettel a fiatalkorú fogoly lelkiállapotára — veszélyesnek mutatkoznék. A magánelzárás ideje alatt az elítéltet munkával foglalkoztatni nem szabad. A lelkész, a patronázs egyesületeknek erre vállalkozó tagjai, a tanító és a felügyelettel megbízott tisztviselő naponként — összesen 4 órán át — foglalkoznak a fiatalkorúval; az egyes látogatások közt 1—2 órai szünetnek kell lenni. E látogatások főcélja, hogy a fogoly magábaszállását előmozdítsák és alapos kiismerése útján megállapítsák, milyen eszközök legalkalmasabbak a megjavítására. A magánelzárás tehát addig tart, amíg ezt a célt elérik vagy legalább megközelítik. A fogházvezetőség előzetesen tájékoztatja a látogatókat, ezek pedig megfigyeléseiket naponta feljegyzik s utóbb összes tapasztalataikat közlik egymással és a vezetőséggel. Szabad levegőre és templomba ilyenkor lehetően egymagában megy a fogoly, hogy a többi letartóztatottal ne találkozzék. Idejét a látogatási időn kívül közhasznú könyvek olvasásával kell töltenie.

A magánelzárás elteltével a foglyok közös teremben dolgoznak, tanulnak stb., csak az éjjelt töltik zárkájukban éspedig — a lehetőséghez képest — egyes zárkákban.

A magánelzárás után a fogoly előbb a szigorúbb II. osztályba kerül s jóviselettel és szorgalommal szerezhet érdemet arra, hogy a házitanács határozata alapján az I. osztályba jusson. Ezt a két osztályt egymástól teljesen el kell különíteni. Az I. osztályba sorozottak ruházatán piros szalaggal jelölik meg, hogy a jobbak csoportjához tartoznak. Rossz magaviselet vagy hanyagság esetében visszakerül a fogoly a II. osztályba és fegyelmi büntetésben is részesül. (Azokat a különbségeket, amelyek a két osztályt egymástól elválasztják, — lásd lent! — közölni kell az összes foglyokkal és hirdetmény alakjában ki kell függeszteni a fogház minden helyiségében.)

V. A fiatalkorú letartóztatottak *ruházata* egyelőre azonos a felnőtt letartóztatottakéval. Az I. osztályba so-

rozottak azonban saját ruhájukat viselhetik, ha az rendes és kifogástalan.

Az *élelmezés* általában azonos az orsz. büntetőintézetek részére megállapított élelmezéssel. (Lásd a 41.549/1931. sz. r.) A napi kenyéradag : 55 dkg ; a mezőgazdaságba beosztottaké 65 dkg. Reggeli: félliter forralt tej (13.457—1934.) Saját élelmezést és a munkajutalomnak ilyen célra felhasználását megengedni nem szabad. Szeszesital fogyasztása tilos.

A pihenésre és szabad levegőn időzésre szánt időt — naponta mintegy 2 órát — az I. osztályban játékkal, testgyakorlattal, énekkel és zenével, a II. osztályban katonai rend- és csuklógyakorlatokkal vagy sétával kell eltölteni s ezalatt beszélgetni nem szabad. A fogházvezető a II. osztályba sorozottaknak általában megtilthatja, hogy egymással beszélgessenek.

Levelet az I. osztálybeliek hetenként kétszer írhatnak hozzátartozóiknak és hetenként egyszer fogadhatják félóráig hozzátartozóik *látogatását*. A II. osztályban csak kivételes méltánylást érdemlő okból engedhető meg a levélírás és a látogatófogadás.

VI. Az *iskolai oktatás* ideje : átlag napi 2 óra.

Az oktatás tárgya : a népiskolai tanagyagnak a büntetési idő tartamához mért része. Különös gondot kell fordítani arra, hogy az írástudatlanok tanuljanak meg írni és olvasni, a négy alapművelettel számolni s megismerjék a pénzt, a mértékeket és az év beosztását. Nők oktatásánál a női munkára és kézügyességre vonatkozó ismeretek elsajátítására is súlyt kell vetni.

A hosszabb időre elítélt foglyok a népiskolai tananyagnál többre is taníthatók.

Az oktatást kiegészítik az iskolai *olvasmányok*. A pihenésre szánt időben vagy a munkaszüneti napokon olvasható könyveket a tanító és a lelkész egyetértve állapítják meg. A *fogolykönyvtárba* olyan könyvek valók, amelyek a szórakoztatáson és az ismeretek gyarapításán felül az

érzésvilág gazdagítására és az erkölcsi képzetek helyesbítésére is alkalmasak.

Kívánatos a világi és az egyházi *ének* oktatása is.

A lelkészeknek átlag heti 2 órán át rendszeres vallásoktatásban kell részesíteniök a felekezetükhöz tartozó fiatalkorúakat. A fogházban vallásváltoztatásnak nincs helye.

VII. A foglyokat szorgalomra és kitartásra kell nevelni s e célból állandóan *munkával* kell foglalkoztatni.

A munkanem megválasztásánál figyelemmel kell lenni a fiatalkorú értelmi és testi képességeire, valamint arra is, hogy az összeegyeztethető legyen az elítéltnek már korábban választott élethivatásával s biztosítsa neki szabadulása után a megélhetését.

Házimunkára egy-egy fogoly csak néhány hétig alkalmazható, irodai vagy raktárnoki munkával pedig fiatalkorút egyáltalában nem szabad foglalkoztatni. (F. 531/4—1930.)

A nőknek lehetően a fogház háztartásában előforduló női munkálatokat is (mosás, vasalás, foltozás) el kell látniok.

A munkaidő az I. osztályban 8, a II. osztályban 10 óra naponként.

A 2 évnél hosszabb időre elítélt foglyokat valamely mesterségre (asztalos-, cipész-, szabó- stb. iparra) lehetően teljesen ki kell képezni, hogy segédvizsgára legyenek bocsáthatók. (Az iparostanoncokra vonatkozó szabályok — lásd a „Javítónevelés" című fejezetet — itt is irányadók.)

Azokat az elítélteket, akik a szabad életben mezei munkások voltak, lehetően mezőgazdasági vagy kertészeti munkával kell foglalkoztatni. E végből azok külső munkára is kiadhatók, de ebben az esetben kellő felügyelet mellett, minden más munkástól teljesen elkülönítve kell dolgoztatni őket.[5]

[5] A fiatalkorúak *nyíregyházi* fogházába asztalos-, szabó-, cipész-, kefekötőipar és 10 holdon kertészet van bevezetve. Az ottani törvényszéki fog-

VIII. *A munkajutalom* összege a munkaviszonyokhoz képest változik; az I. osztályban ez az összeg mindenkor kétszerese a II. osztályba sorozottak munkajutalmának.

(A munkajutalom felerészének a letartóztatás tartama alatt való felhasználását illetően a 10.600/1926. sz. r. 54. §-a a fiatalkorú letartóztatottakra nézve is hatályos.)

Fegyelmi büntetések:

1. dorgálás;
2. az I. osztályból a II. osztályba helyezés;
3. keményfekhely hetenként háromszor;
4. kurtavas, amellyel a jobb kezet a bal lábhoz szorítják;
5. sötétzárka, legfeljebb 24 órára, ami két hónapon át hetenként egyszer ismételhető.

A kurtavasalkalmazás és a sötétzárkába zárás szigorítható egyes eledelek megvonásával, de csak felváltott napokon s legfeljebb 2 hétig; a kenyeret és vizet azonban elvonni nem szabad.

Testi fenyíték alkalmazása általában tilos; de a fogházvezető vagy a tanító nyomban a tett elkövetésekor, ha szükségesnek mutatkozik, alkalmazhat olyan fenyítéket, amely a család körében a gyermekkel szemben megengedett fenyíték (pl. enyhe arculütés) mértékét meg nem haladja.

A fogházvezető a fegyelmi büntetések bármelyikét alkalmazhatja; a házitanács dorgálást vagy alsóbb osztályba helyezést rendelhet el, a tanító csak dorgálást szabhat ki.

IX. Az ig.-miniszter a fogházra vagy államfogházra ítélt fiatalkorút, ha szorgalmat tanusított és javulásának

---

háznak a várostól 8 km-re eső 751 kat. holdnyi bérgazdaságában, amelyet egy szerződtetett intéző vezet s melyben kertészet és kovácsműhely is van, — fiatalkorúakat is foglalkoztatnak. A beutalt fiatalkorúaknak mintegy fele tehát mezőgazdasági munkát végez.

jelét adta, a büntetés *kétharmad* részének kitöltése és a felügyelő hatóság véleményének meghallgatása után — tekintet nélkül a büntetés tartamára s akkor is, ha az elítélt visszaeső vagy külföldi (6315/1911.) *feltételes szabadságra* bocsáthatja.

Mielőtt erre vonatkozóan a fogházvezető indokolt javaslatot terjesztene a fiatalkorúak felügyelő hatósága útján az ig.-miniszterhez, meghallgatja a fogollyal közvetlenül foglalkozó személyzetet s intézkedik aziránt, hogy a fogoly az elbocsátás után megfelelő elhelyezést találjon a szabad életben. E végből nyilvántartja azokat, akik az elbocsátott fogoly foglalkoztatására vállalkoznak s az elhelyezés biztosítása érdekében ezekhez, szükség esetében a patronázs vagy más jótékony egyesületekhez, a felügyelő hatósághoz, a munkaközvetítő intézetekhez vagy a közigazgatási hatósághoz fordul. Ha a fogoly szülei megbízhatók, kérelmükre náluk kell az elítéltet elhelyezni, feltéve hogy ez a fogoly jövője érdekében kívánatos.

Feltételes szabadságra csak az I. osztályba helyezetteket lehet javaslatba hozni. A javaslatot 2 hónappal a büntetés $^2/_3$ részének kitöltése előtt kell felterjeszteni, hogy a feltételes szabadság kedvezménye csorbíttatlanul megadható legyen; mellékelni kell ahhoz a fiatalkorú iratait és egyéni minősítő táblázatát is. (27.400/1909. sz. r. 33. §.)

Ha a feltételes szabadságra bocsátást a fogoly vagy törvényes képviselője kéri, a szóval előterjesztett kérelemről jegyzőkönyvet kell készíteni és azt, vagy az írásban benyujtott kérelmet indokolt javaslattal akkor is fel kell terjeszteni a felügyelő hatósághoz, ha a fogházvezető nem találja javaslatba hozhatónak a feltételes szabadságra bocsátást.

Ha az ig.-miniszter nem rendeli el a feltételes szabadságra bocsátást, a kérelem vagy javaslat bármikor megismételhető. Új javaslatot az igazgatóság az elutasítás után bizonyos idő elteltével akkor terjeszthet elő, ha meggyőző-

dése szerint a fiatalkorú időközben megérett már erre a kedvezményre.

Ha az ig.-miniszter elrendeli a feltételes szabadságra bocsátást, a felügyelő hatóság pártfogót rendel ki a fogoly számára. Az elbocsátottat írásbeli utasítás alakjában (lásd a 25.827/1913. sz. r.-hez mellékelt mintát) figyelmeztetni kell távozása előtt, hogy köteles a részére kijelölt helyen pártfogójánál jelentkezni s azt a helyet pártfogójának tett bejelentés nélkül elhagynia nem szabad ; köteles becsületes, munkás életet élni s iszákos, csavargó, erkölcstelen életmód folytatásától tartózkodnia kell, mert különben büntetésének hátralevő részét a felt. szabadságon töltött idő beszámítása nélkül végre fogják rajta hajtani. A távozó fogoly ruháit kijavítva kell neki átadni s el kell látni őt a szükséges ruhadarabokkal.

A fogházvezető közvetlenül és a kirendelt pártfogók útján gyakorol felügyeletet a felt. szabadságra bocsátott foglyok felett. A pártfogó köteles azok magaviseletéről legalább félévenként és a felt. szabadság idejének elteltével tájékoztatni a fogházvezetőt ; ha azonban valamelyikük megsérti a szabályokat, erről a pártfogó haladéktalanul jelentést tesz a fogházvezetőnek, az utóbbi pedig a felügyelő hatóságnak, mely azután indokolt javaslatot terjeszt az ig.-miniszterhez a felt. szabadság visszavonásának kérdésében.

Az ig.-miniszter elrendelheti az elítélt visszaszállítását a fogházba. Ebben az esetben folytatni kell a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását éspedig a felt. szabadság alatt tanusított magaviselet figyelembevételével.

A fogházvezető nyilvántartja a felt. szabadságra bocsátottakat s ha a fogoly a szabadság ideje alatt kifogástalanul viselkedett, a büntetési idő elteltével a büntetést kitöltöttnek kell tekinteni és törölni kell az elítéltet a nyilvántartásból. Törölni kell azt is, akit visszaszállítottak vagy aki időközben meghalt.

Sürgős esetben — bűncselekmény elkövetése miatt — a rendőrhatóság vagy a kir. ügyészség azonnal letartóztathatja a felt. szabadságon levőt ; erről azonban haladéktalanul jelentést kell tenni további intézkedés végett az ig.-miniszternek. A visszaszállítás elrendelése esetében a letartóztatás közbeeső idejét be kell számítani a büntetési időbe.

X. Ha a büntetés ideje felt. szabadságra bocsátás nélkül telt el és utólagos jav.-nevelés elrendelve (I. Bn. 28. §) nincsen, a fogházvezető a foglyot *végleg elbocsátja.*[6] Előzően azonban gondoskodnia kell megfelelő módon (lásd fent a IX. fejezetrészt) a végleg kibocsátottak elhelyezéséről is.

Ha a fogházbüntetést megállapító ítéletben *utólagos javítónevelést* is rendelt el a bíróság és az elítéltnek a fogházban tanusított magaviselete arra mutat, hogy a fiatalkorú teljesen megjavult s így javítónevelésére nincs szükség, a fiatalkorúaknak az a bírósága, melynek területén a fiatalkorú fogházbüntetését tölti, az illetékes felügyelő hatóság javaslatára elrendelheti a jav.-nevelés mellőzését. Viszont ha a fogházbüntetést megállapító ítéletben utó-

[6] Az I. Bn. 27. §-a szerint nem vehető fel a fiatalkorúak fogházába az, aki életének 21. évét betöltötte. Ilyen elítélten tehát a törvényszéki vagy járásbírósági rendes fogházban hajtják végre a büntetést (fkf. 41. §.). Akit ellenben fiatalabb korában fogadtak be a fiatalkorúak fogházába, az 21. életévén túl is ott tartható. Így pl. a 16 éves korában gyilkosság miatt az Fb. 68. §-a alapján 15 évi fogházra ítélt fiatalkorút 31 éves — ha felt. szabadságra bocsátható: 26 éves — koráig a fiatalkorúak fogházában kell tartani, esetleg 15 éves fiatalokkal együtt. A teljes elkülönítést alig lehet ott keresztül vinni, mert egy-két 21 évesnél idősebb elítéltnek külön kezelése és munkáltatása fölötte nehéz. A törvényt tehát ki kellene egészíteni azzal, hogy 21. életévén túl az elítélten, mint felnőtt foglyon, hátralevő büntetési ideje alatt a rendes fogházbüntetést kell végrehajtani s e végből át kell szállítani őt a törvényszéki fogházba, Budapesten a gyüjtőfogházba. Ez látszólag a büntetés szigorítása, tehát a progresszív rendszer ellentéte volna; azonban a végrehajtás rendjén a jóviseletű foglyot annyi kedvezményben lehet részesíteni, hogy előnyösebb helyzetbe juthatna a felnőttek fogházában mint amilyenben a fiatalkorúakéban volt.

lagos jav.-nevelés nincsen elrendelve s a fogházvezető, vagy a felügyelő hatóság valamelyik tagja arról győződik meg a fiatalkorú magatartásából, hogy a fogházbüntetés nem lesz elegendő annak erkölcsi átalakítására, ellenben a jav.-neveléstől eredmény várható, — jelentést tesz erről a jav.-nevelés utólagos elrendelésének kieszközlése végett a felügyelő hatóság elnökének. Ha a felügyelő hatóság tanácsa ezt szintén indokoltnak véli, javaslatát a fogházi iratokkal együtt megküldi határozás végett a fiatalkorúaknak ahhoz a bíróságához, amelynek területén az elítélt fogházbüntetését tölti. (27.400/1909. sz. r. 43. §. Ugyanígy történik az utólagos javítónevelés mellőzésének kieszközlése is.) Ha a bíróság ilyen esetben elrendeli, avagy ha már az egy hónapnál hosszabb fogházbüntetést kiszabó ítéletben elrendelte az utólagos jav.-nevelést, annak foganatosítása, vagyis a fiatalkorúnak javítónevelő intézetbe beutalása végett a fogházvezető legalább két héttel a fogházbüntetés letelte előtt előterjesztést tesz az ig.-miniszterhez. Ha egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés mellett rendelték el az utólagos jav.-nevelést, akkor ezt az előterjesztést a fiatalkorúak bírája teszi meg. A fogházbüntetés kitöltése után a fiatalkorút haladéktalanul be kell szállítani az ig.-miniszter által kijelölt jav.-nevelő-intézetbe.[7]

(I. Bn. 27—30. §; Fb. 53—55. §; fbv. 76—79, 81. §; fkf. 1—3., 7—8., 22—29., 31—46. §; 46.681/1913. és és 20.396/1914.)

[7] Az utólagos javítónevelést a gyakorlat emberei tapasztalataik alapján nem vélik célravezetőnek s ezért annak mellőzését kívánják.

„Ha a fogház, vagyis a szigorúbb nevelés, nem járt sikerrel, a javítóneveléstől mégkevésbbé várható eredmény. A két intézkedés egybekapcsolása nemcsak célszerűtlen, hanem veszélyes is, mert a romlottabb elemekkel a kontágium veszélyét viszi be a javítóintézetbe." *(Vámbéry:* A fiatalkorúak bírósága a háború alatt. 52. l.)

C) Igazgatás

1. Intézetek. Felügyelőhatóságok

I. A fiatalkorú bűnözők ellen hozott bírósági határozatok végrehajtására szolgálnak, mint különleges intézetek: *a kir. javítónevelő-intézetek*, az ig.-miniszter által javítónevelés céljára alkalmasnak talált *magánintézetek* (I. Bn. 24. §) és a fiatalkorúak *fogházai* (I. Bn. 27. §).[1]

A javítónevelő-intézetek kizáróan fiúk vagy kizáróan leányok befogadására vannak berendezve.

A magánintézetek, vagyis testületek, egyesületek vagy magánosok intézetei bíróság által elrendelt javítónevelés végrehajtására csak akkor szolgálhatnak, ha az ig.-miniszter szabályaikat jóváhagyta, a javítónevelésre nekik jogosítványt adott és a növendékek elhelyezésének feltételeire nézve fenntartójukkal szerződésben megállapodott. A szabályok módosításához és kiegészítéséhez is az ig.-miniszter jóváhagyása szükséges. A magánintézetekre is kötelezők a javítónevelést szabályozó miniszteri rendeletek. A jogosítvány visszavonható akkor, ha az ig.-miniszter figyelmeztetés után is a szabályok vagy a szerződéses feltételek meg-

---

[1] Minthogy a kir. jav.-nevelő-intézetek szervezetének és működésének részletes szabályai (l. a jn. 8. §-át) még nem állapíttattak meg, a javítóintézetek régi szabályait tartalmazó 13.964/1894. sz. r.-nek az igazgatásra vonatkozó egyes intézkedései ma is fennállanak.

A magánintézetek szervezetének és működésének részletes szabályait a jn. rendeletben meghatározott szabályok figyelembevételével az intézetek fenntartói állapítják meg.

sértését tapasztalja. A visszavonás esetében az ig.-miniszter a növendékeket az intézet költségére — karhatalom igénybevételével is — más intézetbe szállíttatja.

A magánintézet *költségei* annak fenntartóját terhelik ; de a beutalt növendékekért az intézet államsegélyben részesülhet, melynek mértékét a szerződés állapítja meg. A jogosítvány visszavonása esetében a netán előre felvett államsegélyösszeget az intézet fenntartója a kincstárnak visszatéríteni köteles.

A segélyösszeg kiszámítása végett az intézet fenntartója minden év január havában kimutatást küld az előző évi növendékek számáról az ig.-minisztériumnak, mely az adatok helyességét felülvizsgáltatja. Az intézet az elhelyezendő növendékek valószínű számához képest előleget kaphat az államsegélyre, ez azonban nem lehet nagyobb, mint amekkora segély az előző évi leszámolás szerint járt az intézetnek.

Az intézet fenntartója az intézet összes személyi és dologi kiadásait — tehát a növendékek eltartásának és nevelésének költségeit is — viselni köteles és pedig akkor is, ha azok meghaladják az államsegély összegét.

Az állami vagy magánintézeti eltartás és nevelés költségeit a növendék és azok a személyek, akik a fennálló szabályok szerint a fiatalkorúról gondoskodni vagy annak eltartásához hozzájárulni tartoznak, kötelesek egészben vagy részben megtéríteni az igazságügyi tárcának. A költség fejében felszámítható összeget az ig.-miniszter, a hozzájárulás mértékét pedig az erre nézve irányadó jogszabályok szerint a növendék illetékes árvaszéke állapítja meg és ugyanaz gondoskodik a megállapított összeg behajtásáról. E végből a kir. javítónevelő-intézetben elhelyezett fiatalkorúakra nézve az intézet igazgatója ¼-évenként kimutatást küld az árvaszékekhez a növendékekről s az eltartásuk és nevelésük fejében felszámított összegekről ; a magánintézetekben levő növendékekre nézve az ig.-minisztérium

küld ilyen kimutatásokat évenként az illetékes árvaszékeknek.[2]

II. Ezidőszerint 5 állami és 5 magán javítónevelőintézet s 3 fiatalkorúak fogháza szolgál bűnöző fiatalkorúak befogadására.

Kir. javítónevelő-intézetek:

Fiúk számára a budapesti átmeneti (100 férőhellyel), az aszódi (510) és a székesfehérvári (150),

leányok számára a rákospalotai (240) és a ceglédi (180) kir. javítónevelő-intézet.

Az összes férőhelyek száma tehát: 1180.

Ezek az intézetek különböző jellegűek. A budapesti átmeneti intézet célja annak megállapítása, hogy a fiatalkorút — tekintettel az ott foganatosított orvosi, lélektani és gyógypedagógiai vizsgálat eredményére, — milyen jellegű javítónevelő-intézetbe kell beutalni állandó javítónevelés végett.[3] Az aszódi intézetnek iparis kolája és nagyobb terjedelmű mezőgazdasági és kertészeti ingatlana, a székesfehérvárinak iparostanonc iskolája, a rákospalotainak 6 osztályú elemi, a ceglédinek háztartási iskolája is van. Az egyes intézetekbe különböző munkanemek vannak bevezetve. Ehhezképest a fiatalkorúakat életkoruk, egyéniségük, hajlamaik, képzettségük szerint más-más intézetbe utalja be az ig.-minisztérium. (Lásd ezt tüzetesen a „Javítónevelés" c. fejezet 2., 9. és 12. jegyzeteiben.)[4]

---

[2] A növendékek *közkórházi ápolási díját* az 1898:XXI. tc. alapján az ott tüzetesen felsorolt tartásköteles hozzátartozók viselik; ha ezek nem képesek fizetni, — amit a kórházi „Értesítő" alapján az esetleges behajtási eljárás során döntenek el — az ápolási díjat a belügyi tárca terhére a közalapokból kell fedezni. (68.644/1929. II. N. M.)

[3] Ez tehát afféle megfigyelő állomás (Asile d'observation), amilyet nálunk *Weszely Ödön* („Eszmék a javítónevelés továbbfejlesztéséhez") kívánt.

Ilyen átmeneti intézetre szükségünk volna a leányok számára is.

[4] *Magánintézetek* ezidőszerint: protestáns fiúk számára a dunaalmási „Kerkápoly-Bodor Szeretetház" (42 férőhellyel), kat. fiúk számára az esztergomtábori „Szalézi fiúotthon" (100), leányok számára a

Fiatalkorúak fogházai:

Fiúk számára: a fiatalkorúak *nyíregyházi* orsz. fogháza (90 férőhellyel),

fiúk és leányok számára: a *pestvidéki* és a *pécsi* kir. törvényszéki fogház mellett felállított fiatalkorúak fogháza; az előbbi 39, az utóbbi 10 férőhellyel.

Az összes férőhelyek száma tehát 139.[5]

III. A javítónevelés és a szabadságvesztés-büntetések megfelelő végrehajtásának ellenőrzése végett minden kir. ítélőtábla székhelyén és az azon kívül eső minden olyan törvényszék székhelyén is, amelynek területén javítónevelő-intézet vagy fiatalkorúak fogháza van, *felügyelő hatóságot* kell felállítani. Ennek tagjai a székhelyen lakó hatósági tagok közül: az ítélőtábla elnöke által a fiatalkorúak bíráinak sorából kijelölt két bíró, a kir. főügyész által kijelölt két ügyész, az ügyvédi kamara választmánya által kijelölt két kamarai tag, a vármegyei és városi árvaszék elnöke vagy annak helyettese, a vármegye és a város első tisztviselője vagy annak helyettese, a tanfelügyelő vagy annak helyettese, Budapesten az állami gyermekmenhelyek országos felügyelője is és végül az állami gyermekmenhely igazgatója. Ezeken felül tagjai a felügyelő hatóságnak a területén levő javítónevelő-intézeteknek és fiatalkorúak fogházának vezetője, a magán javítónevelő-intézetek fenn-

budapesti „Lord Weardale leányotthon" (45), az óbudai „Jó Pásztor Háza leánymenhely" (45) és a kecskeméti „Jó Pásztor Háza leánymenhely" (45), összesen *277 férőhellyel.*

[5] Ezek a fogházak nem felelnek meg a rendeltetésüknek. A felnőttek fogházainak keretei közé szorítva, alig teszik lehetővé a fiatalok teljes elkülönítését és önálló kezelését; magánelzárást itt végrehajtani nem lehet; megfelelő tan- és munkatermekkel, külön kápolnával, udvarral és fürdővel egyáltalában nem rendelkeznek. A nyíregyházi fiatalkorúaknak csak 40 férőhelye van a tvszéki fogházépületben, 50 a tvszéki fogház távoleső bérgazdaságában.

Ilyen függelék-fogházak helyett a pénzügyi helyzet javultával nyomban két önálló országos fogházat kellene létesíteni a fiatalkorúak — egyet a fiúk, egyet a leányok — számára.

tartójának egy-egy kiküldöttje és az ig.-miniszter által a gyermekvédelem és a patronázs iránt kiváló érdeklődést tanusító egyének közül a szükséges számban 3 év tartamára kinevezett nők és férfiak ; az utóbb említettek kinevezése iránt a kir. főügyész meghallgatásával a kir. ítélőtábla elnöke tesz javaslatot az ig.-minisztériumnak.

A felügyelőhatóság tisztviselőit (elnök, helyettes elnök, tanácselnökök, titkár) a tagok sorából a táblaelnök javaslatára s ugyancsak 3 évre az ig.-miniszter nevezi ki. A tisztviselők és a többi tagok állása is tiszteletbeli; de a titkárt nagyobb ügyforgalom esetében az ig.-miniszter tiszteletdíjban, a lakóhelyükön kívül szolgálatot teljesítő tagokat pedig napidíjban részesítheti.

A felügyelőhatóság az ig.-miniszter főfelügyelete alatt áll. Az elnök köteles a hatósága alá tartozó intézeteket évenként legalább egyszer meglátogatni. Ezenfelül az ig.-miniszter a tagok közül minden intézet részére állandó látogatót jelöl ki, akinek szintén kötelessége időnként meglátogatni az intézetet abból a célból, hogy meggyőződést szerezzen a hatóság a jav.-nevelés és a szabadságvesztésbüntetés szabályainak megtartásáról, valamint a nevelés eredményéről; az észlelt hiányokról és szabálytalanságokról az elnök jelentést tesz az ig.-miniszternek. (Egyébként a felügyelőhatóság feladatait illetően lásd a „Bevezetés" című, valamint az azt követő fejezeteket. Az eljárási szabályokat a 27.400/1909. sz. r. 13—52. §-ai állapítják meg.)[6]

[6] Az integrális Magyarországon 18 felügyelő hatóság működött 7047 taggal; ezidőszerint 7 felügyelő hatóságunk van: a budapesti, székesfehérvári, debreceni, nyíregyházi, győri, pécsi és szegedi.

2. Alkalmazottak[1]

I. *Javítónevelő-intézeti tisztviselők.* A rendszeresített állásban levő tisztviselők következően csoportosíthatók:

adminisztratív személyzet: igazgató, titkár, fogalmazó, főtiszt és tiszt;

nevelő személyzet: családfő és családfősegéd;

ipari és gazdasági oktatószemélyzet: szaktanár (műszaki tanácsos és főtanácsos), ipari művezető (segédművezető, főművezető), főkertész és kertész.

Tiszteletdíjas tisztviselők: orvos és lelkész.

A tisztviselőknek díjnokok és kezelők segédkeznek irodai és egyéb tennivalóik ellátásában.

Leány-intézetekben férfi tisztviselő csak az orvos és a lelkész lehet.

Az *igazgató* az intézet vezetője; a többi személyzet tehát neki van alárendelve. Feladata az intézet szellemi és gazdasági irányítása, a személyzet ellenőrzése és fegyelmi jog gyakorlása. Vezeti a tisztviselők személyi táblázatait (46.482/1917.) és minden év végén minősítési táblázatot terjeszt fel a tisztviselők hivatali és társadalmi magatartásáról. Helyettese az ig.-miniszter által kijelölt tisztviselő.

---

[1] A jav.-nevelő-intézeteknek és a fiatalkorúak fogházainak *személyi ügyeire* — különösen az állások betöltésére, az alkalmazottak jogaira, a nyilvántartásra és a fegyelmi jog gyakorlására — vonatkozó rendelkezések jórészt azonosak a letartóztató intézetek alkalmazottait illetően irányadó szabályokkal (l. a III. rész fejezeteit). Ennélfogva e helyütt csupán a többi eltérő rendelkezések feltüntetésére szorítkozom. A *gazdasági ügyeket* irányító szabályok — ha külön rendeletekben foglaltatnak is — lényegükben szintén azonosak a letartóztató intézetekre nézve érvényes hasonló tárgyú szabályokkal; azok tehát itt mellőzhetők.

A titkárt, fogalmazót, főtisztet és tisztet az igazgató osztja be *ellenőri* (pénzkezelői), *gondnoki* (gazdasági) vagy *irodai* (nyilvántartási stb.) tennivalókra. A titkárt és a fogalmazót tehát nem a munkaköre, nem is fizetési osztálya, hanem kizáróan az különbözteti meg a főtiszttől és a tiszttől, hogy nem mint ezeknek, középiskolai, hanem főiskolai képesítése van. A tisztek és a főtisztek rendszerint a vagyonkezelő gondnoknak segédkeznek mint élelmező, iparüzletvezető, raktárkezelő tisztviselők, vagy pedig irodai munkákat teljesítenek; de ha alkalmas titkár vagy fogalmazó nem akad az intézetben, ellenőri vagy gondnoki szolgálatra is lehet tisztet vagy főtisztet beosztani. Kisebb intézetekben egy-egy tisztviselő több munkakörben is működhetik, ha azok mindegyikére alkalmas.

A *családfő* és *családfősegéd* a növendék-családok belső életét vezeti s egyszersmind az elemi és ismétlő iskolai tananyagban részesíti oktatásban a növendékeket.

Az iparoktatást végző *szaktanárok*, mint műhelyfőnökök irányítják a gyakorlati ipari kiképzést és előadják az elméleti szaktárgyakat. Ahol ipariskola is van, annak élén egy vezető szaktanár áll s ez független szakszempontból az igazgatótól; alája tartoznak az egyes szaktanárok, művezetők, gépész stb.

A gazdasági szaktanár egyfelől ellátja az intézet mezőgazdasági ingatlanán a gazdatiszti tennivalókat, másfelől szakismeretekre oktatja a gazdasági munkára beosztott növendékeket.

A szaktanár (XI—IX. fizetési osztályban), ha magasabb fizetési osztályba emelkedik, műszaki tanácsossá vagy főtanácsossá (VIII—VII. fiz. osztály) lesz.

Az *ipari művezetők* (segéd és főművezetők) az üzemekben dolgozó és a növendékeket gyakorlati munkaoktatásban közvetlenül részesítő *munkavezető felügyelők*-nek működését irányítják és ellenőrzik.

A *lelkészek* feladata a hit- és erkölcstan tanításán, istentisztelet és szentbeszédek tartásán, valamint a szent-

ségek kiosztásán felül a növendékek egyéni kezelése s külön erkölcsi oktatásban részesítése.

Az *orvos* a gyógykezelés terén független az igazgatótól. A családfőknek időnként egészségtani előadásokat tart, hogy azok a növendék-családokban gyakorlatilag érvényesíthessék ebbeli ismereteiket.

A kertészek az intézet kertészetének ügyeit intézik és a növendékek kertészeti oktatását teljesítik.

Képesítési kellékek. A köztisztviselői állásokhoz megkívánt általános kellékek mellett (lásd a III. rész „Személyi ügyek" c. fejezetet) a javítónevelő-intézeti tisztviselők elméleti képesítési kellékei a következők:

az igazgatóé, titkáré és fogalmazóé: valamely főiskolai tanfolyamnak elvégzése és annak alapján a megfelelő képesítő vizsgának, valamint az államszámviteltani vizsgának letétele;

az ipari szaktanáré (műszaki főtanácsosé és tanácsosé): a műegyetemi tanulmányok elvégzése és a mérnöki oklevél megszerzése (1883: I. tc. 10. §);

a gazdasági szaktanáré: gazdasági akadémiai oklevél;

a főtiszté és tiszté: valamely középiskola szabályszerű bevégzése és az érettségi, valamint az államszámviteltani vizsgának letétele;

a családfőé és családfősegédé: valamely tanítóképzőintézeti tanfolyamnak elvégzése és legalább az elemi népiskolai tanítói vizsga;

a főkertészé és kertészé: a budapesti m. kir. kertészeti tanintézet tanfolyamának elvégzése és annak alapján a megfelelő képesítő vizsgának letétele;

az ipari művezetőé (főművezetőé és segédművezetőé): valamely felső ipariskola tanfolyamának elvégzése és annak alapján a megfelelő képesítő vizsgának letétele;

a róm. kat. lelkészé: felszentelt áldozó papság; a ref. és evang. lelkészé: lelkészi és felavatási oklevél;

az orvosé : az egyetemes orvostudori oklevél megszerzésén felül a törvényszéki orvosi vizsgának letétele. (5634—1934.)

Házi tanács. Az intézetet érdeklő és közös megbeszélést kívánó ügyekben a tisztviselők az igazgató elnöklete alatt havonta házi tanácsot tartanak ; ennek ülésein az ig.-miniszter és a felügyelő hatóság kiküldöttje is részt vehet. Az ülésről felvett jegyzőkönyvet fel kell terjeszteni az igazságügyminisztériumhoz.

Altisztek. A munkavezetőfelügyelők (műszaki és szakaltisztek), akiknek megfelelő iparjogi képesítéssel kell bírniok, a növendékek munkaoktatói a különböző műhelyekben.

A *családi felügyelők* (I. vagy II. osztályú altisztek), akik a letartóztató intézeti őrszemélyzet hivatásának megfelelő feladatokat teljesítenek, nappali és éjjeli felügyeletük alkalmával kötelesek őrködni azon, hogy a növendékek megtartsák a házi rendet ; tapasztalataikról jelentést tesznek a családfőknek.

Ezek mellett, az intézeti I. és II. oszt. altisztek sorában, van még kapus, betegápoló, zárkaőr, hivatalszolga, éjjeli őr és fűtő ; végül az altiszteken kívül egyes intézeteknél kisegítő szolgák is vannak.

II. A *fiatalkorúak orsz. fogházánál* rendszeresített állásban levő alkalmazottak ezidőszerint : igazgató, titkár, főtiszt, tiszt, fogházőrmester és fogházőrök. Tiszteletdíjasok : lelkész, orvos és tanító.

III. *Az alkalmazottak jogai.* A tisztviselői állások az 1893 : IV. tc.-ben megállapított fizetési osztályokba vannak sorozva. Az altisztek illetményeik szempontjából a 3000—1927. M. E. sz. r.-ben meghatározott különböző altiszti csoportokba tartoznak.

A kir. jav.-nevelő-intézeti alkalmazottak — éspedig az állami rendszerű állásokon működő tisztviselők, kezelők, díjnokok, altisztek és napibéres szolgák, — tekintettel arra, hogy ezek a javító-intézetekben a rendes hivatalos időn túl

is teljesítenek szolgálatot, nem rendszeres járandóságként havi húsz pengő külön *pótlékban* is részesülnek a költségvetési törvényben „fiatalkorúak tartási költsége" cím alatt szereplő hitel terhére. Ezt a pótlékot azonban csak azoknak szabad kifizetni, akik legalább 7 órai napi munkaidejük alatt kifogástalan szorgalommal végzik munkájukat; az érdemetlenné vált alkalmazott pótlékát vissza kell tartani. (58.281/1925.) A pótlék különben a szabadságidő és betegség tartama alatt is jár a jogosultaknak (10.966/1932).

A leány-intézetekben a bentlakó alkalmazottak pótlék helyett *kedvezményes élelmezésben* részesülnek. E végből ott az ig.-miniszter tiszti étkezők felállítását engedélyezte. (16.832/1928.)

IV. *Pártfogók.* A fiatalkorúak bíróságának nemcsak a bűnvádi eljárás rendjén, hanem annak befejezése után is szüksége van a határozatainak végrehajtásánál segédkező egyénekre, vagyis pártfogókra. Evégből a fiatalkorúak bírája a házi felügyelet alá helyezett és a próbára bocsátott fiatalkorúak magaviseletének ellenőrzésére, a felügyelő hatóság pedig a kísérletileg kihelyezettek és a felt. szabadságra bocsátottak felügyeletére esetről-esetre *társadalmi pártfogót* rendel ki a gyermekek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületek, valamint a társadalomnak ilyen feladatokra önként vállalkozó egyéb tagjai, vagy a fiatalkorúnak arra alkalmas hozzátartozói köréből. Nőnek pártfogóul, törvényes képviselőjét és közeli hozzátartozóját kivéve, csak nőt szabad kijelölni. A pártfogói megbízás bármikor visszavonható és a szükséghez képest új pártfogó jelölhető ki. A pártfogó készkiadásait a fiatalkorúak bírája megállapíthatja és a bűnügyi ellátmányból utalványozhatja.

Ha a pártfogói tennivalók ellátását a jelzett módon biztosítani nem lehet, a fiatalkorúak bírája a törvényszék és az ítélőtábla elnöke útján felterjesztést intéz az ig.-miniszterhez *pártfogó tisztviselő* kinevezése (Fb. 7. §) végett. Ilyen tisztviselő részére az ig.-miniszter a munka arányában tiszteletdíjat állapít meg, a fiatalkorúak bírája pedig, aki

mellett alkalmazva s akinek közvetlenül alárendelve van, igazolvánnyal látja el őt és értesíti erről a helybeli rendőrhatóság vezetőjét ; az utóbbi a neki bemutatott igazolványt szintén aláírja. A kinevezést az ig.-miniszter bármikor visszavonhatja.[2]

(I. Bn. 24., 27., 31. § ; jn. 2., 6—8., 10—20. § ; 27400—1909 ; fbv. 9—34. §.)

---

[2] Az 1934/35. évi állami költségvetési előirányzat szerint a jav.-nevelő-intézetekhez és a fiatalkorúak fogházához tartozó *tisztviselők létszáma: 89.* Ebből 2 igazgató és műszaki főtanácsos a VI., 10 igazgató, műszaki tanácsos, titkár, ipariskolai főüzemvezető, főtiszt, családfő, főkertész és ipari főművezető a VII., 5 családfő és ipari főművezető, továbbá 16 igazgató, szaktanár, titkár, családfő és főkertész a VIII., 21 titkár, szaktanár, fogalmazó, főtiszt, főkertész, családfő és műipari tervező a IX., 12 szaktanár, fogalmazó, tiszt, kertész, családfő, műipari és ipari művezető a X. s végül 23 tiszt, családfősegéd, segédművezető és kertész a XI. fizetési osztályba tartozik.

A tiszteletdíjas alkalmazottak (lelkész, orvos, zeneoktató, pártfogó tisztviselő, stb.) száma: 79. Ezek közül a pártfogó tisztviselők — nők és férfiak — száma: 34. A díjnokok száma: 3, a kezelőké: 6.

Altisztek és szolgák száma: 125.

Van végül két bérátalánnyal bíró alkalmazott is: egy fűtő és egy állatgondozó.

3. Felügyelet és fegyelmi jog

I. A javítónevelő-intézetek és a fiatalkorúak fogházai az ig.-miniszter főfelügyelete alatt állanak és annak közvetlenül vannak alárendelve. Jelentéseiket tehát közvetlenül vagy a felügyelő hatóság útján az ig.-minisztériumnak teszik meg s rendszerint közvetlenül veszik attól a rendeleteket is.

A főfelügyeletet az ig.-minisztérium kiküldöttje útján is gyakorolhatja s a magánintézeteket is bármikor *megvizsgáltathatja*. A törvénybe vagy a rendtartásba ütköző szabálytalanságok megszüntetését a kiküldött is elrendelheti; más szabálytalanságok megszüntetése iránt az ig.-miniszter rendelkezik. (jn. 9. §.)

Az állami jav.-nevelő-intézetek igazgatói naponként, a magánintézetek és a fiatalkorúak fogházainak vezetői hetenként *jelentést* küldenek az ig.-minisztériumhoz a fontosabb eseményekről (szökés, haláleset, kísérleti kihelyezés stb.) és a növendéklétszámról (jn. 126. §).

Ugyanezek a vezetésük alatt álló intézet állapotáról minden év végén tüzetes jelentést készítenek és azt a következő év február hó 15. napjáig felterjesztik az ig.-minisztériumhoz. Ebben az *évi jelentésben* hű képet kell nyujtani az intézet évi történetéről s egyúttal a szükséghez képest javaslatot is kell tenni az észlelt hiányok megszüntetésének módjára és eszközeire nézve. Ehhezképest az évi jelentés tárgyai: a személyi és gazdasági ügyek, nyilvántartás (az irodák ügyforgalmi kimutatása és hátralékának feltüntetése), a növendékek, illetőleg a letartóztatottak létszámviszonyai, az egészségügy, az erkölcsi támogatás, szellemi

gondozás és munkáltatás adatai, a szabadságolások, illetőleg büntetésfélbeszakítások számai és okai, a jutalmazások, a fegyelmi ügyek, kísérleti kihelyezések, nevezetesebb események s végül a javaslatok.

Az állami jav.-nevelő-intézetek és a magánintézetek évi jelentéséhez mellékelni kell a növendékek létszámváltozásairól, személyi viszonyairól és a munkaviszonyokról, — a fiatalkorúak fogházainak évi jelentéséhez pedig a letartóztatottak létszámváltozásairól, a forgalmi létszámról, a munkaviszonyokról és a fegyelmi esetekről készített statisztikai kimutatásokat. (37.600/1934.)

Ezeken a jelentéseken felül a jav.-nevelő intézetekből minden iskolaév megkezdése, tehát szeptember 1-je előtt — legkésőbb augusztus 15-ig — tájékoztató kimutatást kell felterjeszteni az ig.-miniszterhez arról, hogy az igazgatóság milyen tanterv és tanórarend keretében kívánja folytatni az iskolai oktatást. A tanév elején pedig fel kell terjeszteni ama növendékek névjegyzékét, akiket az iskola látogatása alól valamely alapos okból fel kell menteni. (26.232/1928.)

II. A tisztviselők és az altisztek fegyelmi vétségeit és büntetéseit, valamint a *fegyelmi eljárást* illetően általában az orsz. büntetőintézeti tisztviselőkre és őrszemélyzetre nézve érvényben levő rendelkezések (l. a III. rész „B. 3. Fegyelmi jog") irányadók.

Fegyelmi büntetésül azonban a jav.-nevelő-intézeti pótlék megszüntetése vagy leszállítása is kiszabható.

Az igazgatónak altiszt ellen állásvesztést megállapító fegyelmi határozatát elbírálás végett hivatalból az ig.-miniszterhez kell felterjeszteni.

ÖTÖDIK RÉSZ

A börtönügyi és a fiatalkorú bűnözőkre vonatkozó jogszabályok jegyzéke

„A magyar börtönügyi jog forrásai" c. fejezet kiegészítéséül ehelyütt sorolom fel részletesen valamennyi büntetés, nevelő és biztonsági intézkedés végrehajtására és a börtönügyi igazgatásra vonatkozó jogszabályainkat.

A közölt rendeletek között számos olyan van, amelyek sem Marschalkó gyüjteményében (VI., VII. és IX. kötet), sem az „Igazságügyi Közlöny"-ben nem jelentek meg s ennélfogva csak az igazságügyminisztérium és a letartóztató intézetek, illetőleg a kir. ügyészségek irattárában lelhetők fel.

A tárgy szerint való csoportosítás folytán egy-egy törvényhelyre és rendeletre több helyütt is kellett hivatkoznom.

I. Büntetésvégrehajtás

1. *Általános rendelkezések*

1871. évi XXXIII. tc. 17. § és Bp. 494. §. Törvényszék hatáskörébe tartozó bűnvádi ügyben a kir. ügyészséget illeti a jogerős ítélet végrehajtásának foganatosítása.

Bp. 559. §. Járásbírósági ügyben a büntetés végrehajtását a kir ügyészség ellenőrzése mellett maga a járásbíróság foganatosítja.

8300/1923. M. E. (I. K. 1923. évf. 455.) Terület-átcsatolás folytán megszűnt bíróság által hozott büntető ítélet végrehajtása.

2106/1880. V. melléklet (M. VI. 330.) (fogházrendtartás) 98. §. Rabok és fegyencek beutalása börtönbe, illetve fegyházba (értesítőjegyzék).

30.984/1921. Az ügyészség a beutalás iránt havonként egyszer tesz felterjesztést.

Bp. 512. §. (5800/1899. I. M. [I. K. 1899. évf. 379.] 10. §.) Elzárás-, fogház-, börtönbüntetés végrehajtása az ítélőbíróság székhelyén kívül eső fogházban.

66.096/1921. és 2903/1922. A bpesti tvszéki fogházból a gyüjtőfogházba szállítandó letartóztatottakról.

52.873/1926. Beutalások a gyüjtőfogházba.

16.301/1933. A törvényes okból végre nem hajtható büntetés *elévülése* szünetel.

18.097/1930. A bpesti kir. büntető járásbíróság kirendeltsége, mint *közveszélyes munkakerülők bírósága* által szabadságvesztés-büntetésre ítéltek elhelyezése és támogatása.

20.001/1908. (I. K. 1908. évf. 235.) sz. r. 2—5 §-a. Feltételesen felfüggesztett büntetés nyilvántartása.

18.457/1890. (M. VI. 44.) A büntetés végrehajtása céljából a *mentelmi* jog felfüggesztése.

73.622/1929. Pénzbüntetés behajtásához a mentelmi jog újabb felfüggesztése nem szükséges.

45.100/1931. A pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának feltételei.

13.024/1872. és 46.221/1893. (M. VI. 46. lap.) Honvédbíróságok által elítéltek büntetését polgári büntetőintézetben hajtják végre.

29.484/1904. (M. IX. 713. lap.) Honvédbíróság által kiszabott szabadságvesztés-büntetés kiszámítása.

23.368/1883. (M. VI. 31.), 34.572/1902. (M. IX. 708.), 17.681/1909. (I. K. 1909. évf. 8. sz.) Katonai szolgálat-

ban álló honvédek és csendőrök ellen hozott polgári bírósági büntető ítélet végrehajtása.

Bp. 506. §. A jogerősen és nem jogerősen megállapított szabadságvesztés-büntetés foganatba vétele.

47.119/1926. A jogerős szabadságvesztés-büntetést a más ügyben elrendelt vizsgálati fogság előtt kell végrehajtani.

Bp. 505. §, 2701/1894. (M. VI. 42. lap.) A szabadságvesztésbüntetés *tartamának kiszámítása.*

404/1906. (M. IX. 724. lap) A szabadságvesztés-büntetés tartamának kiszámítása félbeszakítás esetén.

28.016/1924. Az igazgatóság csak alaki okból tagadhatja meg bírói ítélet kihirdetését és végrehajtását.

30.451/1906. (I. K. 1906. évf. 245.) A büntetés kezdőpontja elfogatás esetén.

58.075/1917. (I. K. 1917. évf. 677.) Megszökött elítélt kézrekerülte esetén a büntetés folytatólagos végrehajtásának kezdő napja.

5608/1890. (M. V. 749. lap 15. pont.) Az *értesítőjegyzék* mintája.

5400/1899. 15. §. (I. K. 1899. évf. 369.) A *törzskönyv* mintája.

Bp. 507—511. §, 559. § 2. bek., 5800/1899. (I. K. 1899. évf. 379.) A büntetés végrehajtásának *elhalasztása.*

19.478/1900. Büntetéshalasztás kérdésében másodfokon nem a főügyész, hanem az ig.-miniszter határoz.

62.000/1916. (I. K. 1916. évf. 551.) 4. §. Dologházba utalás végrehajtásának elhalasztása és *félbeszakítása.*

425/1918. (I. K. 1918. évf. 6.) A halasztás iránti kérvények bélyegkötelesek.

5100/1931. M. E. (Bp. Közl. 1931. évf. 229. sz.) 52—54 §. A beadványokra 2 P, mellékleteikre 30 f. bélyegilleték jár.

7400/1931. P. M. (I. K. 1931. évf. 202.) A halasztás és félbeszakítás iránti kérvények bélyegilletéke.

27040/1904. (I. K. 1904. évf. 300 l.) Halasztás iránti kérvények felterjesztése a kir. járásbíróságról az ig.-minisztériumba.

31.000/1928. (I. K. 1928. évf. 119.) 34. §. Jövedéki kihágásért kiszabott szabadságvesztés-büntetés elhalasztása és félbeszakítása.

Bp. 513. §. A büntetés *félbeszakítása.*

Bp. 514. §. Félbeszakítás kegyelmi kérelem folytán.

54.042/1924. (I. K. 1924. évf. 195.) és 56.974/1924. A büntetés félbeszakításáról értesíteni kell a rendőrhatóságot és az illetékes ügyészséget.

1921. évi XLIX. tc. 17. §. (Bp. 509. § 2. bekezdésének módosítása). Polgári bíróság által elítélt katonák szabadságvesztés-büntetésének elhalasztása és felbeszakítása.

Bp. 516. §. Betegségszínlelés esetén a kórházban töltött idő a büntetésbe nem számítható be.

Bp. 517. §. Különböző jogerős ítéletekkel kiszabott büntetések közül az összbüntetésbe foglalás előtt a legsúlyosabb neműt kell foganatba venni.

2106/1880. II. mell. (M. VI. 93.) 84. § és V. mell. (M. VI. 330.) 81—97. §. Letartóztatottak *szállítása.*

26.110/1923. Letartóztatottak *szállítása* Budapesten.

72.955/1928. Letartóztatottak *szállítása* Márianosztráról Szobra és vissza.

11.682/1911. (I. K. 1911. évf. 174.), 49.409/1917. (I. K. 1917. évf. 503.) Élelmezés szállítás alkalmával.

24.300/1908. (I. K. 1908. évf. 10. sz. mell.) 8. és 16. §-a és 43.800/1930. (I. K. 1930. évf. 140. l.) Letartóztatottakról *ujjnyomat- és fényképfelvétel.*

1877. évi XX. tc. 23., 28., 32. §, 1880. évi XXXVII. tc. 25. §; 12.563/1888. (M. IV. 103.), 38.580/1898. (M. VII. 25. §, 12.563/1888. (M. IV. 103.), 38.580/1898. (M. VII. 1233.), 27.050/1899. (M. VII. 604.) Egy évnél hosszabb szabadságvesztésre ítéltek *gondnokság alá helyezése* és atyai hatalmának felfüggesztése.

1879. évi XXVIII. tc. 3. §. Letartóztatottak kötelező *rendőrségi bejelentése* Budapesten.

42.973/1927. Rendőrségi be- és kijelentő lapok a letartóztatottakról.

498/1901. (I. K. 1901. évf. 2.) és 35.389/1901. (I. K. 1901. évf. 356.) Letartóztató intézetekben történő születés és haláleset bejelentése az anyakönyvvezetőnél.

14.270/1907. sz. r. (I. K. 1907. évf. 12. sz. mell.) 24. §-a. Letartóztatott anya *csecsemője* másféléves koráig anyjánál hagyható.

31.315/1894. (M. VI. 281.), 51.059/1921., 59.068/1926., 41.549/1931. Élelmezés a törvényszéki fogházakban.

26.128/1922., 12.166/1927. Élelmezés a járásbírósági fogházakban.

43.050/1889. (M. VI. 160.), 4595/1924., 55.669/1927., 41.549/1931. Élelmezés az orsz. büntetőintézetekben.

47.396/1930. Betegeknek az orvos tej helyett egyéb élelmiszert is rendelhet.

19.806/1928. (I. K. 1928. évf. 83.) Rituális élelmezés.

35.510/1927. Rendőrségi foglyok élelmezése a tvszéki fogházi konyháról.

67.913/1928. (I. K. 1928. évf. 229.) Karácsonyi szeretetadományok.

5463/1903. (I. K. 1903. évf. 220.) Bakteriológiai vizsgálat letartóztató intézetekben történő megbetegedések esetén.

1887. évi XXII. tc. 6. §. Letartóztatottak kötelező beoltása himlő ellen.

10.600/1926. (I. K. 1926. évf. 66.) Letartóztatottak *munkáltatása.*

15.331/1883. (M. VI. 384.) Iparnemek megválasztásánál követendő elvek.

48.119/1926. Letartóztatottak szabadban folyó külső munkára beosztásának feltételei.

1884. évi XVII. tc. 183. §. Letartóztatási intézetek nem esnek az ipartörvény rendelkezései alá.

89.900/1925. K. M. (I. K. 1926. évf. 55.) Letartóztatottak munkájának iparjogi képesítő hatálya és segédi vizsgája.

12.494/1926. Letartóztatottak tanoncszerződése és segédi vizsgára bocsátása.

43.830/1926. Tanoncszerződéshez rendszeresített nyomtatványok.

42.712/1914. Szabadulók részére munkaigazolvány kiadása.

38.219/1926. Letartóztatottak külön munkajutalma (szorgalmi díjak).

60.584/1929. Házimunkás borbély letartóztatott külön jutalma és munkájáért az alkalmazottaktól járó díjak összege.

4600/1927. (I. K. 1927. évf. 1.) Munkajutalmak kezelése.

1914. évi L. tc. 8. §. Háború idején letartóztatottak alkalmazása közérdekű munkára.

422/1928. Mezőgazdasági szakoktatás.

59.685/1929. (I. K. 1930. évf. 50.) A letétpénz felhasználásának és könyvek beszerzésének kedvezménye.

61.446/1929. (I. K. 1930. évf. 4.) *Fogházujság.*

2082/1872. (M. VI. 7.) *Bilincs* alkalmazása.

21.401/1895. A *kurtavasra verés* foganatosítása.

67.019/1929. A kurtavasra verés esetei.

Bp. 515. §. *Nyomozólevél* szökevény ellen.

34.300/1922. (I. K. 1922. évf. 219.) és 35.020/1922. (I. K. 1922. évf. 376.) Nyomozólevél közzététele és visszavonása.

19.534/1926. (I. K. 1926. évf. 98.) Értesítés és jelentés *rabszökésről.*

1927. évi XXI. tc. 57. §, 29.300/1913. (I. K. 1913. évf. 291.), 31.400/1926. (I. K. 1926. évf. 143.) Rabbiztosítás.

12.000/1932. (I. K. 1932. évf. 73.) Rabbiztosítási per.

27.808/1928. (I. K. 1928. évf. 111.) A letartóztatottak *segélyalapjának* felhasználása.

3093/1933. A segélyalap terhére ruhakészletek beszerzése.

53.563/1923. Szabadulók munkába helyezése munkaközvetítők útján.
27.750/1921. Fogházmissziók.
37.238/1933. Kimutatás a fogházmissziós tevékenységről.
2106/1880. V. mell. (M. VI. 330.) 16. §. Engedély fogházak megtekintésére.
2106/1880. II. mell. (M. VI. 93.) 70. §., 21.480/1912. (I. K. 1912. évf. 191.) Engedély orsz. büntetőintézet megtekintésére.
9900/1913. (I. K. 1913. évf. 89.), 32.500/1917. (I. K. 1917. évf. 284.) Iratminták és nyomtatványok.

2. Halálbüntetés

Btk. 21. §. A halálbüntetés végrehajtása.
Bp. 496—503. §, 6757/1900. (I. K. 1900. évf. 428.), 4868/1912. (I. K. 1912. évf. 182.) A halálbüntetés végrehajtása után a használt bitófát és szerelvényeit a börtönügyi múzeumnak kell megküldeni.
9550/1915. (I. K. 1915. évf. 314.) 40. §. A rögtönítélő bíróság által kiszabott halálbüntetés végrehajtásáról.
1890. évi XLIII. tc. 7. §, 12.127/1924. (I. K. 1924. évf. 174.) A halálbüntetés végrehajtási költségei.
1894. évi XXXIII. tc. 74. §, 21.000/1906. (I. K. 1906. évf. 382.) sz. r. 41. §. A halálbüntetés végrehajtásának közlése az anyakönyvvezetővel.

3. Fegyház

Btk. 20., 22., 28—34. §. Fegyházbüntetés.
2106/1880. II. mell. (M. VI. 93.) Fegyházrendtartás.
1870. évi június hó 10-i rendelet (M. VI. 52.). Szolgálati utasítás.
24.363/1876. évi (M. VI. 175.). Nehéz munkát végző fegyencek borkedvezménye.

34.732/1887. évi (M. VI. 135.). A fegyencoktatás terjedelme.
38.396/1887. évi (M. VI. 145.). A fegyencoktatás ideje.
1880. évi XXXVII. tc. 37. §. Életfogytig tartó fegyházra ítélt fegyencet vétség miatt fegyelmi büntetéssel kell sujtani.
14.053/1934. (I. K. 1934. évf. 98. l.) Fegyencek éjjel gyalogszerrel nem szállíthatók.

4. Börtön

Btk. 20., 24., 36—38. §. Börtönbüntetés.
2106/1880. V. melléklet (M. VI. 367.) 168—178. §. Börtönbüntetés végrehajtása tvszéki fogházban.
9864/1932. (I. K. 1932. évf. 48.) A kir. járásbíróság által kiszabott börtönbüntetés végrehajtása.
2106/1880. IV. melléklet. (M. VI. 114.) Börtönrendtartás.
1870. évi június hó 10-i rendelet. (M. VI. 52.) Szolgálati utasítás.
57.463/1884. (M. VI. 18.) A szegedi ker. börtönbe oly férfirabok szállíthatók, akiknek börtönbüntetéséből még legalább egy év van hátra.
14.053/1934. (I. K. 1934. évf. 98. l.) Rabok éjjel gyalogszerrel nem szállíthatók.

5. Államfogház

Btk. 23., 25. §. Államfogházbüntetés.
1140/1895. (M. VI. 220.) Az államfogházbüntetés végrehajtása.
12.166/1914. (I. K. 1914. évf. 421.) Az államfogházbüntetés végrehajtásának módozatai.
13.966/1890. (M. VI. 228.) Egy évi önkéntes államfogházbüntetését katonai fogházban tölti ki.

26.943/1891. (M. VI. 229.) Államfogházbüntetés megkezdésének és kitöltésének időpontja.
4995/1893. (M. VI. 229.) Államfogházbüntetés megkezdésének időpontjáról a kir. ügyészt értesíteni kell.
17.367/1906. Országgyűlési képviselő államfogházbüntetésének foganatba vétele.

6. Fogház

Btk. 20., 25., 39—41. §. Fogházbüntetés.
18.400/1928. P. M. (I. K. 1928. évf. 124.) 4. §. Jövedéki kihágásért kiszabható fogházbüntetés.
2106/1880. V. melléklet. (M. VI. 330.) Fogházrendtartás.
6636/1885. (M. VI. 323.), 2205/1894. (M. VI. 374.) A fogházrendtartás kiegészítése és módosítása.
5400/1899. 15. §. (I. K. 1899. évf. 369.) A fogházrendtartás kiegészítése és módosítása.
3475/1926. (I. K. 1926. évf. 54.) Az 5400/1899. sz. rendelet 2. §-ának kiegészítése.
696/1874. III. rész. (M. VI. 282.) Utasítás a fogházi alkalmazottaknak (223., 224., 227—236. §. Fegyelmi eljárás foglyok ellen.)
34.560/1881. (M. VI. 321.) Fegyelmi büntetések foglyok ellen.
569.58/1913. (I. K. 1914. évf. 12.) Tvszéki fogházban letartóztatottak a levelezésükhöz szükséges anyagokat ingyen kapják az ügyészségtől.
63.627/1914., 19.735/1924., 18.097/1930. Járásbírósági ítéletek végrehajtása a budapesti toloncházban. (Közveszélyes munkakerülők bírósága.)
31.000/1928. (I. K. 1928. évf. 120.) 34. §. Jövedéki kihágásért kiszabott fogházbüntetés végrehajtása.
46.623/1897. (I. K. 1897. évf. 372.) Kolera elleni védekezés a bírósági fogházakban.
38.159/1918. (I. K. 1918. évf. 497.) A fogházon kivüli gyógyítás.

4600/1927. (I. K. 1927. évf. 1.) A fogolysegély-alapról.
8984/1933. (I. K. 1933. évf. 56.) Járásbíróság által kiszabott fogházbüntetés végrehajtása törvényszéki fogházban.

7. Elzárás

Kbtk. 15—18. és 20—23. §. Elzárásbüntetés.
1892. évi XXVII. tc. 1. §. Elzárásbüntetést rendszerint bírósági fogházban kell végrehajtani akkor is, ha közigazgatási hatóság szabta ki.
1916. IV. tc. 6. §. Háború esetére kihágás büntetése 6 hónapig terjedhető elzárásban állapítható meg.
24.235/1880. (M. VI. 17.) A kir. jbírósági fogházak kötelesek a közigazgatási elítéltek befogadására, ha ezt a bírósági foglyok létszáma lehetővé teszi.
65.000/1909. B. M. (I. K. 1909. évf. 9. sz. melléklete) 225. §. Budapesten a rendőrhatóság által kiszabott összes elzárásbüntetések végrehajtására az államrendőrségi fogház szolgál.
65.000/1909. B. M. 226. §. Rendőri büntetőbíróság által kiszabott elzárásbüntetés a kir. bíróság által megállapított szabadságvesztés-büntetéssel összbüntetésbe foglalható.
2205/1894. (M. VI. 374.) Elzárásbüntetés, valamint közigazgatási hatóság és polgári bíróság által elrendelt letartóztatás végrehajtása.
4238/1889. (M. VI. 146.) Elzárás végrehajtása rabon vagy fegyencen.
8984/1933. (I. K. 1933. évf. 56.) Járásbíróság által kiszabott elzárásbüntetés végrehajtása törvényszéki fogházban.

8. Dologház

1913. évi XXI. tc. 10—19. §. A közönséges dologház.
68.400/1915. (I. K. 1915. évf. 667.) Bírósági fogházaknak dologházul kijelölése.

62.000/1916. (I. K. 1916. évf. 551.) A közönséges dologházak szervezete és rendtartása.
4600/1932. (I. K. 1932. évf. 30.) A dologházba utalt és az országból kiutasításra is ítélt külföldiek feltételes szabadságra bocsátása esetében a kiutasítás végrehajtásáról.
1928. évi X. tc. 36—47. §. Szigorított dologház.
9440/1928. A szigorított dologházi őrizet végrehajtása.
1930. évi XXXIV. tc. 126. §. A szig. dologházi őrizet legrövidebb tartamának értelmezése.
8200/1928. (I. K. 1928. évf. 20.) A soproni fegyintézet kijelölése szig. férfidologházul.
15.889/1928. (I. K. 1928. évf. 78.) A márianosztrai büntetőintézet kijelölése szig. nőidologházul.
9441/1928. A szigorított nőidologház helyiségei.
32.251/1933. Szig. dologházba utalt elítélt ellen utóbb megállapított szabadságvesztés-büntetés.

9. Előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság

Bp. 152—156. Előz. letartóztatottak és vizsg. foglyok elhelyezése és a velük való bánásmód.
2106/1880. V. melléklet. (M. VI. 330.) Fogházrendtartás, 100—127. §, 5400/1899. sz. r. 1—14. (I. K. 1899. évf. 369.) Az előz. letartóztatás és vizsg. fogság foganatosítása.
696/1874. III. r. 223. §. (M. VI. 312.) Fegyelmi hatalom gyakorlása vizsgálati fogoly ellen.
25.343/1927. (I. K. 1927. évf. 66.) Fegyelmi büntetések.
31.000/1928. sz. r. 9. §. (I. K. 1928. évf. 119.) Letartóztatás jövedéki kihágás miatt, 4600/1899. (I. K. 1899. évf. 11. sz. mell. ügyészségi utasítás) 52. §. Előzetes letartóztatottak nyilvántartása.
42.200/1914. (Bírósági ügyviteli szabályok) 65. §. Közig. foglyok nyilvántartása.

10. Közvetítőintézet

Btk. 44. §. Közvetítőintézetbe szállítás.
55.673/1884. (M. VI. 419.) Közvetítőintézeti házszabályok.
11.203/1884. (M. VI. 417.) Közvetítőintézetbe szállítás módozatai.
12.030/1903. Közvetítőintézetbe való áthelyezésre ajánlás megismétléséről.

11. Feltételes szabadságra bocsátás

Btk. 49—52. §, 1928. évi X. tc. 48. §. A feltételes szabadságra bocsátásról.
2106/1880. VII. melléklet. (M. VI. 423.), 18.589/1933. (I. K. 1933. évf. 67. l.) A felügyelő-bizottságról.
2106/1880. VIII. melléklet. (M. VI. 425.) A feltételes szabadságra bocsátás módozatai.
38.992/1880. B. M. Rendőri felügyelet a feltételes szabadságra bocsátottak felett.
3976/1887. (M. VI. 438.) A feltételes szabadságra bocsátás korlátozása tél idején.
17.745/1891. (M. VI. 440.) A visszaesők és a pénzbüntetésre is elítéltek feltételes szabadságra bocsátásáról.
21.578/1898. (I. K. 1898. évf. 109.) A feltételes szabadságról értesíteni kell az illetékes csendőrparancsnokságot.
2363/1891. (M. VI. 442.) Feltételes szabadságon levő külföldre nem utazhat.
70.000/1904. B. M. (R. T. 665.) Felt. szab.-ra bocsátottak csak méltánylást érdemlő körülmény esetében nyerhetnek útlevelet.
63.078/1922. (I. K. 1922. évf. 1. sz.) Feltételes szabadságra bocsátás a Bp. 506. § 2. bek. esetében.
1913. évi XXI. tc. 13—16. §, 62.000/1916. sz. r. 29—41. §. (I. K. 1916. évf. 562.), 4600/1932. Közönséges dologházba utaltak felt. szab.-ra bocsátása.

1928. évi X. tc. 44—47. §, 15.000/1930. (I. K. 1930. évf. 57.), 4856/1934. (I. K. 1934. évf. 81.) Szigorított dologházba utaltak felt. szab.-ra bocsátása.

36.000/1931. (I. K. 1931. évf. 196.) A felt. szab.-ra bocsátást szabályozó rendeletek kiegészítése.

12. Pénzbüntetés

Btk. 20. Kbtk. 15. §. Pénzbüntetés.

1928. évi X. tc. 2—25. §. A pénzbüntetés szabályozásáról.

18.400/1928. P. M. sz. r. 4. § és 119. §-ának 2. bek.-e. (I. K. 1928. évf. 124.) Jövedéki kihágásért kiszabható pénzbüntetés és annak átváltoztatása.

31.000/1928. sz. r. 34. §. (I. K. 1928. évf. 120.) Jövedéki kihágásért kiszabott pénzbüntetést a közadók módjára kell behajtani.

45.100/1931. (I. K. 1931. évf. 196.) A pénzbüntetés végrehajtása.

35.500/1933. (I. K. 1933. évf. 145. l.) A 45.100/1931. sz. r. módosítása.

31.632/1887. (M. VI. 38.) A pénzbüntetés behajtásáról értesíteni kell az orsz. büntetőintézet igazgatóságát.

25.611/1908. I. M. (I. K. XVII. évf. 379.) A feltételesen felfüggesztett pénzb. nyilvántartása.

60.617/1917. Ujrafelvétel folytán felmentett vádlott pénzbüntetésének visszatérítése.

23.775/1924. A pénzbüntetések befizetése.

1921. évi XXXIV. tc. 10. §. Büntetéspénzek az igazságügyi tárca rendes bevételei.

1928. évi X. tc. 13. §, 38.730/1929. (I. K. 1929. évf. 118.) A pénzbüntetés elhalasztásának és részletekben törlesztésének engedélyezése.

14.569/1932. és 29.229/1933. A bpesti kir. ügyészség és a kir. büntetőjárásbíróság elnöke pénzbüntetésre saját hatáskörében engedélyezhet egyéven túlterjedő részletfizetést is.

27.700/1909. Kegyelem útján kiszabott pénzbüntetésnek elhalasztása, részletekben lefizetése és kényszer útján behajtása nem foghat helyet.

1337/1924. M. E. (I. K. 1924. évf. 23.) és 10.000/1932 (I. K. 1932. évf. 48.) Befolyt pénzbüntetésnek, elkobzott értéknek és vagyoni elégtételnek hováfordításáról.

30.455/1927. Pénzbüntetések leírása a nyilvántartási könyvben.

2834/1935. Pénzbüntetés megfizetésével kapcsolatos töredékösszeg vagy túlfizetés hovafordítása.

13. Mellékbüntetések

Btk. 54—58., 103. és 123. §. Hivatalvesztés és politikai jogok felfüggesztése.

Bn. 36. §. A viselt hivatal és állás, illetve az ügyvédség elvesztése.

Btk. 60. §, Kbtk. 25. §. A foglalkozástól való eltíltás.

1920 : XXVI. tc. 7. §, 1922 : XXVI. tc. 1. §. Iparigazolvány vagy iparengedély elvonása.

Bp. 330. §, 15.325/1910. (I. K. 1911. évf. 46.) Hivatalvesztést stb. megállapító ítélet közlése az elítélt törvényhatóságával.

Btk. 61. §, 1920. évi XV. tc. 1. §, 1922. évi XXVI. tc. 2. §. Elkobzás.

1920 : XV. tc. 3. §, 1921 : III. tc. 10. §. és 1922 : XXVI. tc. 5. §. Vagyoni elégtétel.

45.100/1931. (I. K. 1931. évf. 196.) Elkobzott pénzek és egyéb tárgyak eladásából befolyt összegek kezelése.

4600/1899. (I. K. 1899. évf. 11. sz. mell., Ügyészségi utasítás.) 79. §. Elkobzott tárgyak nyilvántartása és elárverezése.

1928. évi X. tc. 50. §, 20.001/1908. sz. r. 8. §. (I. K. 1908. évf. 235.) Elkobzott tárgyak megküldése a Bűnügyi múzeumnak.

13.497/1921. (I. K. 1921. évf. 142.) Elkobzott tárgyak megküldése az Erkölcsrendészeti hatóságnak.
55.470/1923. (I. K. 1924. évf. 5.) Elkobzott bűnjelek értékesítéséről.
18.617/1924. Eljárás fegyverek és fegyverzeti cikkek elkobzása esetén.
74.303/1929. Elkobzott fegyverek értékesítése.
1337/1924. M. E. (I. K. 1924. évf. 23.) Elkobzott értékért befolyt összeg és a vagyoni elégtétel hovafordítása.
Btk. 64. §, 1913. évi XXI. tc. 9. §, 1915 : XIX. tc. 13. §, 1920 : XXVI. tc. 7. §, 1921 : III. tc. 9. §, 1922 : XXVI. tc. 1. §. Külföldiek kiutasítása.
6432/1906. A kiutasított személyi adatainak közlése az államrendőrség hivatalos lapjával.
29.601/1886. (M. VI. 23.), 18.138/1908. (I. K. 1908. évf. 321.) Kiutasított külföldiek kitoloncolása.
14.458/1925. A kiutasítás végrehajtását a rendőrhatóság méltányos okból függőben tarthatja.
1883 : XXV. tc. 2. §, 1913 : XXI. tc. 9. §, 1920 : XV. tc. 1. §, 1921 : III. tc. 9. §, 1922 : XXVI. tc. 1. §. Kitiltás valamely községből.

II. Börtönügyi igazgatás

A) Személyi ügyek

1. Tisztviselők, őrszemélyzet stb.

1883. évi I. tc. A köztisztviselők minősítéséről. (9. § ut. bek. fogházorvos képesítése ; 20. § börtönügyi szak.)
12.000/1926. (I. K. 1926. évf. 8. sz.) Börtönügyi tisztviselők képesítési kellékei.
1893. évi IV. tc. Tisztviselők, altisztek stb. illetményei, fizetési osztályai, rangsora, fokozatos előléptetése.

1900. évi VII. tc. Az 1893. évi IV. tc. módosítása.
3000/1917. M. E. (I. K. 1917. évf. 341.) A *várakozási* időről.
7000/1925. M. E. (R. T. 1687.) A létszámviszonyok és illetmények újabb szabályozása.
9000/1927. M. E. 12. §. (R. T. 2267.) Ranghely státusváltozás esetén.
3000/1927. M. E. (R. T. 36.) Az altisztek létszámviszonyairól.
1912. évi XXXV. tc., 1917. évi IX. tc. 14. §, 7000/1925. M. E. 65—74. §. (R. T. 1687.) *Családi pótlék.*
1912. évi XXXV. tc. *Hadi pótlék.*
4616/1910. M. E. (I. K. 1910. évf. 267.) Betegség esetén járó illetmények.
1870. évi házszabályok II. 18. és 82. §-a. (M. VI. 58. és 69.) Hivatalnokok belső kertje fegyencekkel művelhető. A fegyintézeti orvos ügyköre kiterjed a fegyőrök, hivatalnokok és családtagjaik gyógyítására.
2778/1925. (I. K. 1925. évf. 22.) Intézeti gyógytár-kezelésért járó orvosi tiszteletdíj.
12.570/1909. (I. K. 1909. évf. 197.) Az orsz. büntetőintézetek őrszemélyzete ingyen kap gyógyszereket, a tisztviselők, díjnokok és családjaik beszerzési áron.
1908. Bn. 1741. Beteg őrök az intézeti kórházban ápolhatók és élelmezhetők.
14.270/1907. sz. r. 69. §. (I. K. 1907. évf. 331.) A fogházi őrszemélyzetet és családtagjaikat a fogházorvos gyógykezeli; az őrök gyógyszert is ingyen kapnak.
1100/1925. M. E. (Bp. K. 1925. évf. 52. sz.) és 7100/1930. M. E. Hivatalos kiküldetés és átköltözés illetményei. (Őrökre is kiterjed kísérés, szállítás esetén.)
1270/1925. I. M. E. (I. K. 1925. évf. 25.) Közszolgálati alkalmazott gyermekeinek és árváinak arcképes vasúti igazolványa.
10.600/1926. sz. r. 36. §. (I. K. 1926. évf. 66.) Az intézetben lakó igazgató, fogházgondnok és büntetőinté-

zeti tisztviselő házi munkára letartóztatottat vehet igénybe.

Btk. 59. §. Szabadságvesztés-büntetés tartama alatt az illetmények élvezete szünetel.

33.413/1924. (I. K. 1924. évf. 162.) Fogházorvosok magángyakorlatának korlátozása.

12.488/1902. (M. IX. 707. l.), 38.386/1924. Őrök szolgálati vétség esetén fokozatos előléptetésben nem részesülnek.

54.583/1926. Igazságügyi alkalmazottak csak előzetes engedéllyel vehetnek igénybe rabmunkát.

4400/1911. (Épületrendtartás) 109—129. §. (I. K. 1911. évf. 65.) *Természeti lakások.*

5600/1924. M. E. (Bp. K. 1924. évf. 160. sz.) A természeti lakás nagysága rangosztályok szerint.

46.177/1924. Természeti lakással ellátottak fűtési és világítási kedvezménye.

1931 : III. tc. 11.720/1931. H. M. *Igazolványos* honvédek és csendőrök alkalmazása.

25.004/1892. (I. K. 1892. évf. 319.) Őrök orvosi megvizsgálása felfogadás előtt.

4696/1900. Pályázati kérvényekről (I. K. IX. évf. 351. l.)

26.509/1928. Egymással rokonságban levő őrök együttalkalmazását mellőzni kell.

47.274/1930. A büntetőintézetben megjelenő hivatalos és nem hivatalos személyek élelmezése (önköltségi ár megtérítése).

1891. évi XVII. tc. 57. §. Ügyészek kérelmükre fegyintézetek igazgatásával bízhatók meg.

120.443/1927. B. M. (Csendőrségi utasítás 13., 91. és 95 §.) A csendőrség felhívásra szállítmányok kísérésére is köteles.

45.257/1883. (M. VI. 134.) A csendőrséget az igazgatóságok közvetlenül vehetik igénybe.

4132/1925. B. M. E. (I. K. 1926. évf. 123.) Katonai karhatalom igénybevétele.

2106/1888. II. mell. (M. VI. 93.) 78. § és IV. mell. 77. §. Zendülés elnyomására az igazgató katonai erőt is igénybe vehet.

66.787/1900. Elbocsátott közalkalmazott újra kinevezhető ugyanarra vagy más állásra, ha nyereségvágyból eredő bűncselekményt nem követett el.

10.327/1903. (M. VIII. k. 97. l.), 1203/1922. (I. K. 1922. évf. 16.) Köztisztviselő egészségi állapotának megvizsgálása szolgálati érdekből.

3171/1892. (M. I. k. 213. l.) Az alkalmazottakról törzskönyv helyett személyi táblázatokat kell vezetni.

696/1874. III. rész (M. VI. 282.) 187—189. §. Fogházőrök és fogházőrmesterek kinevezése; fogházi tisztviselők *szabadsága.*

3967/1923. (I. K. 1923. évf. 6.) Fogházaknál tiszteletdíjas lelkészek és tanítók alkalmazása.

1870. évi házszabályok (szolgálati utasítás büntetőintézeti tisztviselőknek és őröknek) I. rész 77. §. (M. VI. 53.) Főfegyőrök kinevezése; II. rész 24. §. (M. VI. 59.) *szabadság engedélyezése.*

42.282/1891. (M. VI. 187.) A tisztviselők egyenruhát kötelesek viselni.

43.845/1891. (M. VI. 191.) és 9863/1895. (I. K. 1895. évf. 124.) Orsz. büntetőintézeti tisztviselők *öltözeti szabályzata.* (Kiterjesztve ugyanily számú rendelettel a fogházfelügyelőkre is.)

13.721/1925. (I. K. 1925. évf. 59.) A 9863/1895. sz. rendelet módosítása az egyenruhához tartozó sapka tekintetében.

30.200/1931. (I. K. 1931. évf. 139.) Börtönügyi tisztviselők *rangjelzése és kardja.*

18.782/1895. (M. VI. 200.) Őrparancsnok *egyenruhája* és rangjelvénye.

32.420/1876. (M. VI. 185.) Fegyőrök és fegyencek ruházata.

14.270/1907. 126. §. (I. K. 1907. évf. 333.) Fogházi őrszemélyzet egyenruházata.

60.956/1900. Fogházi őrszemélyzet pantallót viselhet.
30.017/ 1928.(I. K. 1928. évf. 114.) Nőfelügyelők egyenruhája.
32.097/1928. Az őrszemélyzet nyári egyenruhája.
11.599/1929. (I. K. 1929. évf. 61.) Orsz. büntetőintézeti és fogházi őrszemélyzet *rangjelzése.*
10.700/1920. (I. K. 1920. évf. 271.) A hivatali *esküről.*
19.806/1887. (M. VI. 182.) Fegyintézeti lelkész esküje.
55.431/1925. Márianosztrai igazgató-főnöknő és az ottani nővérek esküje.
36.205/1898. (M. VII. k. 20. l.) Az eskütétel esetei.
5500/1929. M. E. (I. K. 1929. évf. 175.) Közhivatalok ügyrendje.
73.193/1929. Orsz. büntetőintézetben az 5500/1929 M. E. sz. r. 24. §-ában megjelölt *b)* mintának megfelelő iktatókönyv vezetése.
7600/1912., 5309/1927. Büntetőintézeti tisztviselők beosztása ellenőri, gondnoki stb. munkakörbe.
11.882/1904. Fogházőrök alkalmazása bírósági sokszorosító gép kezelésére.
17.372/1924. Járásbírósági fogházőr jbírósági altiszti tennivalókra is igénybe vehető.
24.816/1926. Fogházőrmesteri cím adományozása.
1085/1922. és 53.605/1922. Fegyőri zenekar engedélyezésének feltételei.
1897. évi XXIV. *Díjnokok.*
819/1898. (I. K. 1898. évf. 329.), 4616/1910. M. E. (I. K. 1910. évf. 267.) és 15.968/1919. Díjnokok.
66.787/1900. (M. VII. k. 99. l.) A díjnoki állás jogi természete.
2378/1915. M. E. (I. K. 1915. évf. 411.) és 7000/1925. M. E. 21., 22. §. (R. T. 1687.) *Kezelők.*
1908. Ba. 3595/1. Tisztviselők börtönügyi *tanfolyama.*
1138/1923. (I. K. 1925. évf. 7.) Fogházőri tanfolyam.
15.854/1923. (I. K. 1925. évf. 7.) Fegyőri tanfolyam.

31.151/1928. A 1138/923. és 15.854/1923. sz. r. módosítása az őri tanfolyam tárgyában.
5901/1910. (I. K. 1910. évf. 82.) Börtönügyi múzeum.
27.475/1922. (I. K. 1922. évf. 466.) Börtönügyi múzeum szervezete.
21.319/1925. (I. K. 1925. évf. 78.) Börtönügyi Taufferkönyvtár.
Bn. 38. §, II. Bn. 50. §, 20.001/1908. (I. K. 1908. évf. 235.), 20.002/1908. sz. r. 3. § (I. K. 1908. évf. 244.), 24.300/1908. sz. r. 48. §. (I. K. 1908. évf. 10. sz. mell.) Bűnügyi múzeum.
9052/1906. (I. K. 1906. évf. 116.), 56.337/1911. (I. K. 1912. évf. 8.) Igazságügyi orsz. megfigyelő és elmegyógyító intézet.
9000/1918. I. M. 5. §. (I. K. 1918. évf. 51.) Az Igazságügyi orvosi tanács közvetlen működése az Ig. orsz. megfigyelő intézetben.
41.081/1913., 45.263/1922. Bűnügyi embertani laboratórium.
1912. évi LXV. tc. *Nyugdíjak.*
7000/1925. M. E. 98—123. §. (R. T. 1687.) Nyugdíjak új szabályozása.
1924. évi IV. tc. *a)* mell. II. 3. p. és 5100/1924. M. E. (R. T. 157.) Nyugdíj-leszállítás.
1908. évi XXVII. tc. 7000/1925. M. E. (R. T. 1687.) 99. és 102. §. Díjnok nyugdíja.
5630/1928. M. E. (R. T. 1619.) Nyugdíjra nem jogosultak ellátása öregség és rokkantság esetére.

2. Felügyelet

1871. évi XXXIII. tc. 25., 27. §. (696/1874. sz. r. [M. VI. 282.] 179. §.) Az ügyész felügyel a törvényszéki fogházakra. A főügyész főfelügyeletet gyakorol és jelentést tesz a fogházak állapotáról ; a legfőbb felügyeletet az ig.-minisztérium gyakorolja.

696/1874. sz. r. 180. §. (M. VI. 282.) A járásbírósági fogházak felügyeletét a járásbíró teljesíti.

36.262/1891. (M. V. 498. l.), 462/1893. (I. K. 1893. évf. 29.) Ügyészi vizsgálat a járásbírósági fogházakban.

1876. évi VI. tc. 38. §. A közigazgatási bizottság megvizsgáltatja a börtönöket (fogházakat).

1876. évi XIV. tc. 36. §. Fegyházakban közegészségügyi szempontból a felügyelet a népjóléti minisztériumot, az intézkedés az igazságügyminisztériumot illeti.

9964/1896. (M. VI. 205.), 52.743/1884. (M. VI. 209.), 16.791/1925. (I. K. 1925. évf. 49.) Fegyintézetek statisztikai kimutatása.

42.962/1886. (M. VI. 215.), 9198/1920. Az igazgatók *évi jelentéseinek* szerkesztése.

8760/1926. Az intézeti tanító évi jelentése.

2106/1880. II. mell. 78., 79. §. (M. VI. 93.) Jelentés zendülésről és vétség vagy bűntett elkövetéséről.

1131/1873., 696/1874. sz. r. 208. §. (M. VI. 282.) Jelentés a fogházak egészségügyi viszonyairól. (A jelentéshez csatolandó kimutatások mintája.)

17.409/1899. (M. VII. k. 1233. l.) Jelentés a törvényhatósághoz a fogházak egészségügyi viszonyairól.

11.927/1926. (I. K. 1926. évf. 97.) *Havi jelentés* a fogházak rablétszámáról.

16.791/1925. (I. K. 1925. évf. 49.) *Heti jelentés* az orsz. büntetőintézet rablétszámáról.

19.534/1926. (I. K. 1926. évf. 98.) A szökésről teendő értesítések és jelentések.

2106/1880. II. mell. (M. VI. 93.) 90. § és IV. mell. 89. §. Évi főfelügyeleti vizsgálat.

56.029/1925. Útmutatás főfelügyeleti vizsgálat foganatosítására az orsz. büntetőintézetekben.

3. Fegyelmi eljárás

696/1874. III. 214—222. §. (M. VI. 282.) Fegyelmi eljárás a fogházvezető tiszt és fogházőrszemélyzet ellen. (A 215. §-t kiterjesztette a gyakorlat az orsz. büntetőintézetek tisztviselőire és őrszemélyzetére, a 216. §-t pedig a főfegyőrökre és fegyőrökre is.)

15.821/1893. (I. K. 1893. évf. 158.) Az ügyész által alkalmazható fegyelmi büntetések az őrszemélyzet és a fogházfelügyelő ellen.

24.429/1876. (M. VI. 318.) A közigazgatási bizottság hatásköre fegyelmi téren a fogházfelügyelő ellen.

1870. évi házszabályok I. rész 75—77. §. (M. VI. 52.) Fegyelmi eljárás fegyőrök ellen.

8253/1928. Fegyőrök fegyelmi büntetései.

1871. évi VIII. tc. 24. §. A fegyelmi büntetés erkölcsi hatálya.

41.114/1891. (M. I. 371.) Fegyelmi úton elbocsátott fegyőrök neveinek közléséről.

1912. évi XXXV. tc. 15. §. Családi pótlék jogtalan felvétele : fegyelmi vétség.

1874. évi pénzügyminisztériumi szolg. szab. 242—271. §. Tisztviselők fegyelmi büntetései és az ellenük indított fegyelmi eljárás. (Érvényben az orsz. büntetőintézeti és javítónevelő intézeti tisztviselőkre.)

1893. évi IV. tc. 5. §. A fegyelmi eljárás és büntetés hatása az előléptetésre.

39.805/1881. 7. §. (M. V. 249.) és 4600/1899. I. M. E. 97. §. (I. K. 1899. évf. 11. sz.) Fegyelmi pénzbüntetés és eljárási költség behajtása.

31/1907. I. M. E. (I. K. 1907. évf. 69.) Az őrség tagjai elleni fegyelmi büntetésnek halasztó hatálya a fokozatos előléptetésre.

7000/1925. M. E. 41. §. (R. T. 1687.) Felfüggesztett közalkalmazott fizetésének 50%-áig terjedhető élelmezési illetményben részesíthető.
54.687/1926. Felfüggesztés folytán visszatartott illetmények kiutalásának feltétele.

B) Gazdasági ügyek

1. Építkezések, telekszerzés

121.000/1929. K. M. (I. K. 1929. évf. 8. sz. mell.) Közszállítási szabályzat.
4400/1911. (I. K. 1911. évf. 65.) Épületrendtartás.
20.414/1891. Fogházépítési tervrajzok járásbírósági fogházak számára.

2. Szükségletek beszerzése

1907. évi III. tc. 13—15. §. Közszállítások.
121.000/1929. K. M. (I. K. 1929. évf. 8. sz. mell.) Közszállítási szabályzat.
14.270/1907. Ügyészségi gazdasági utasítás.
54.001/1895. (I. K. 1895. évf. 14. sz. mell.) Nyomtatványok megrendelése.
28.122/1928. (I. K. 1928. évf. 161.) Hazai szén beszerzésénél követendő eljárás.
7135/1931. Tűzifa beszerzése.
27.001/1897. (I. K. 1897. évf. 387.) Foglyok saját élelmezéséről.
3063/1921., 28.065/1922. Élelmezés a fogházakban.
35.288/1921. A rabkertészetek és rabgazdaságok terményeinek felhasználásáról az élelmezés céljaira.
55.669/1927. A lisztadagok megállapítása.
3975/1928. A hús beszerzéséről.

12.742/1927. A zsíradagok megállapítása.
9314/1924. Az Országos Törvénytár megrendeléséről.
64.544/1889. A fogházi kórházak orvosi műszerei.
37.785/1931. A letartóztató intézetek fogatainak és egyéb fuvarozási eszközeinek használata.

3. Pénz- és vagyonkezelés

1897. évi XX. tc. Állami számvitel.
5110/1899. M. E. (R. T. 597.) Az állami számvitelről szóló törvény végrehajtása.
1915. évi XII. tc. Az 1897. évi XX. tc. módosítása.
1920. évi XXVIII. tc. Az állami számvitel módosítása. (Az 1—5. § hatályon kívül helyezve.)
5700/1920. P. M. (Bp. K. 256. szám.) Az 1920. évi XXVIII. tc. végrehajtása.
42.268/1893. (I. K. 1893. évf. 89.) Kézipénztárak.
397/1892. (I. K. 1892. évf. 167.) Igazgatók utalványozási joga.
42.799/1906. I. M. (I. K. 1907. évf. 4.) Az ingatlan állami vagyon törzskönyvéről és leltáráról.
16.171/1925. (I. K. 1925. évf. 75.) Használhatatlan vagy felesleges ingók értékesítése.
1904. évi VII. tc. A számadói készpénzbiztosítékok letételi kötelezettségének megszüntetése.
25.122/1888. (M. VI. 138.) Leltárvezetés, leltári tárgyak kezelése.
58.377/1900. (I. K. 1900. évf. 394.) Ingóságok leltári elszámolása.
19.773/1920. (I. K. 1920. évf. 735.), 12.372/1923. (I. K. 1923. évf. 72.) Letartóztatottak pénzének postatakarékpénztári kezelése.
1407/1924. (I. K. 1924. évf. 23.) Rabszállítások vasúti menetdíjának elszámolása.

5200/1924. P. M. (R. T. 1097.) Az állami bevételeket és kiadásokat a postatakarékpénztárnál nyitott számlákon kell kezelni.

1892. évi XXVII. tc. 3. §. A büntetéspénzek hovafordításáról.

33.244/1924. Az ellátmányszámadások, pénzszükségleti kimutatások az orsz. büntetőintézetekben.

51.017/1924. A számadások beküldésének határideje.

5400/1924. P. M. (R. T. 1150.) Készpénzbevételek és kiadások elszámolása.

21.852/1924. Az előző havi számadások végeredményét be kell jelenteni.

38.371/1927. Letéti főkönyv az orsz. büntetőintézetekben.

3920/1924. Az iparüzleti jövedelmek fölös részét havonként be kell fizetni a postatakarékpénztárba.

56.412/1926. Pengő-érték számítás.

46.302/1911. Be nem kebelezett bűnügyi költségek törlése a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozik.

Bp. 479—485. §. *Bűnügyi költségek.*

1890. évi XLIII. tc.: 9253/1928. (I. K. 1928. évf. 106.) Bűnügyi költségek behajtása és elszámolása.

56.705/1926., 21.816/1891. (M. V. 783.) Rokkantdíj és baleseti járulék a letartóztatott rabtartási költségeinek fedezésére fordítható.

35.680/1891. (M. V. 791.) Bűnügyi költségtérítmény elszámolása.

6573/1923. (I. K. 1923. évf. 300.), 65.306/1923. A behajthatatlannak nyilvánított bűnügyi költség nyilvántartása.

62.913/1924. A bűnügyi költség befizetése a kir. ügyészségnél.

14.270/1907. (I. K. 1907. évf. 331.) sz. r. utasítás 29., 36. §. Hadbírósági ítélet végrehajtási költségei.

14.270/1907. (I. K. 1907. évf. 331.) Ügyészségi gazdasági utasítás. A 3. és 4. §-t hatályon kívül helyezte a 9700—1912. (I. K. 1912. évf. 49.) sz. r., az 5. §-t (az ut. bek. kivételével) hatályon kívül helyezte az 58.600/1916. (I. K. 1916. évf. 11. sz. mell.) és 60.000/1926. sz. r. (I. K. 1926. évf. 236.), a 24. § 6. bek.-ét hatályon kívül helyezte a 15.423/1931. sz. r., a 123., 156—157. és 163. §-t hatályon kívül helyezte a 3125/1921. sz. r., a 125. §-t hatályon kívül helyezte a 3967/1923. sz. r. (I. K. 1923. évf. 6.), a 128—133., 138—139., 148. és 153. §-t hatályon kívül helyezte a 10.600/1926 sz. r. (I. K. 1926. évf. 66.), a 162. §-t hatályon kívül helyezte a 48.668/1914. sz. r. (I. K. 1914. évf. 731.)

17.901/1923. Az ügyészségi és fogházi ellátmányokról.

32.000/1924. Ügyészségi ellátmányszámadás.

2000/1930. (I. K. 1930. évf. 25.) Ügyészségi havi ellátmányszükséglet bejelentése.

2831/1925. Kerti termények eladása.

23.643/1925. (I. K. 1925. évf. 137.) Vasúti fuvardíj-felszámítás ellenőrzése.

26.128/1922. Járásbírósági letartóztatottak fogházőri élelmezése átalány fejében.

12.109/1894. (I. K. 1894. évf. 279.) és 40.891/1904. (I. K. 1905. évf. 277.) Pénzszekrény-kulcsok kezelése.

9117/1923. Közigazgatási foglyok tartási költsége.

41.230/1927. Szökevények és szabadultak visszamaradt ingóságainak kezelése.

4600/1927. (I. K. 1927. évf. 1.) Letartóztatottak munkajutalmának és segélyalapjának kezelése.

19.032/1934. I. M. E. (I. K. 1935. évf. 77.) Járásbírósági és ügyészségi kimutatások az ellátmányok terhére eszközölt beszerzésekről.

III. Fiatalkorúak ellen hozott határozatok végrehajtása

1. Dorgálás, próbárabocsátás, őrizetbentartás, pénzbüntetés, védő- és óvóintézkedések

I. Bn. 19. §. A dorgálás foganatosítása.
56.000/1913. (I. K. 1913. évf. 12. szám melléklete.) 74—75. §. Dorgálás.
I. Bn. 21—23. §, Fb. 46—51. §, 56.000/1913. sz. r. 17—23. és 67—72. §. Próbárabocsátás.
Fb. 23. és 31. § és 56.000/1913. sz. r. 73. §. Őrizetbentartás.
Fb. 69. §, II. Bn. 18. § és 56.000/1913. sz. r. 80. §. Pénzbüntetés.
Fb. 18. és 19. § és 56.000/1913. sz. r. 42—46. §. Védő- és óvóintézkedések.
6853/1933. Őrizet és szabadságvesztésbüntetés végrehajtási helye Budapesten.

2. Javítónevelés

I. Bn. 17. és 24—25. §. Javítónevelés.
Fb. 53—54. §. Utólagos javítónevelés.
27.200/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete.) A javítónevelés szabályozása.
56.000/1913. (I. K. 1913. évf. 12. szám melléklete.) 61—62. és 81. §. Javítónevelés és utólagos javítónevelés.
1421/1923. (I. K. 1933. évf. 22.) Növendékek szabadságolása.
8497/1933. (I. K. 1933. évf. 86.) Eljárás szökés esetében.
13.964/1894. (M. VI. 451.) 15. §, 39.418/1927. és 26.487—1932. Ruházat.
8020/1888., 20.041/1926., 12.742/1927. Élelmezés.
5816/1933. Venereás betegség gyanúja esetében leánynövendékek megvizsgálása.

11.281/1934. Eljárás kóros ágybavizelés esetében.
14.658/1918. (I. K. 1918. évf. 427.) és 40.010/1934. Munkajutalom.
25.010/1911. Levelezés ellenőrzése.
21.994/1927. Mozgófénykép-előadások.
45.893/1921. Zenealap létesítése.
46.185/1929. Zenei kiképzés.
51.651/1929. és 8302/1930. Imakönyv növendékek számára.
58.738/1927. Felügyelet a fegyelmi osztályon.
14.817/1933. (I. K. 1933. évf. 67.) Ajándékcsomagok küldése növendékek számára.
52.954/1929. Növendékek fényképezése.
27.400/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete) 33—43 §. Kísérletileg kihelyezettek pártfogói; eljárás utólagos javítónevelés kérdésében.
35.317/1930. Kihelyezett növendék segélyezése.
33.303/1932. Kihelyezett növendék munkábahelyezése.
25.695/1912. Kegyelmi eljárás javítónevelés mellőzése végett.
1059/1920. Felhatalmazás a jav.-intézetbe bejáró iparostanonc szerződtetésére.
27.600/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete.) Statisztikai adatgyüjtés.

3. Szabadságvesztés-büntetések

I. Bn. 17., 23., 26—30. §, Fb. 56. és 68. §. Fogház-, államfogház- és elzárásbüntetés tartama és végrehajtása.
27.300/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete.) A fiatalkorúak fogház-, államfogház- és elzárásbüntetésének végrehajtása.
46.681/1931. A 27.300/1909. I. M. sz. rendelet módosítása.
20.396/1914. A fiatalkorúak fogházában kifüggesztett hirdetmény szövege.
26.896/1915. A büntetés kezdőnapja.

56.000/1913. (I. K. 1913. évf. 12. szám melléklete) 76—79. §. Fogház, államfogház és elzárás.
F. 531/4/1930. Házimunkával foglalkoztatás.
19.695/1913. Igazolvány feltételes szabadságra bocsátottak számára.
25.827/1913. Írásbeli utasítás felt. szabadságra bocsátottak számára.
6315/1911. és 10.170/1911. Külföldi és visszaeső elítélt felt. szabadságra bocsátása.

4. Igazgatás

I. Bn. 24. §. Állami és magánintézetek.
I. Bn. 27. §. Fiatalkorúak külön fogháza.
3096/1915. A budapesti kir. átmeneti javítónevelő intézet.
16.293/1928. A ceglédi kir. javítónevelő intézet létesítése.
11.250/1933. (I. K. 1933. évf. 37.) Javítónevelő intézetek elnevezése.
9468/1923. és 16.673/1933. Szerződés magánintézettel.
27.200/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete) 2., 6—8., 10—20. §. Javítónevelő intézetek szervezete.
30.067/1905. A jav.-nevelő intézeti ipariskolák szervezeti szabályzatának jóváhagyása.
5634/1934. (I. K. 1934. évf. 76.) Tisztviselők elméleti képesítése.
46.482/1917. Személyi táblázatok kiállítása.
38.043/1926. Irodai alkalmazottak hivatali ideje.
33.504/1933. Családfők szolgálati beosztása.
13.637/1892. Utasítás lelkészek számára.
4100/1888. (M. VI. 444.) és 13.636/1892. (M. VI. 449.) Házitanács.
4600/1910. (I. K. 1910. évf. 38.) Növendékek törzskönyve.
14.767/1911. Növendék-főkönyv és pénznapló vezetése.
14.767/1911. és 14.332/1931. Növendékek pénzének és értékeinek kezelése.

13.312/1932. Az Fb. 19. §-a alapján elhelyezett fiatalkorú tartásdíja.
62.448/1928. Alkalmazott nem vehet igénybe növendékmunkaerőt.
58.281/1925., 16.832/1928. és 10.966/1932. Tiszti élelmezés és jav.-nevelő intézeti pótlék.
23.806/1918. Nyári szabadságidő.
38.251/1929. Pártfogó-tisztviselők tiszteletdíja.
29.735/1919. Eljárás pártfogó ellen.
27.300/1909. 126. §. Napi és heti jelentések.
26.232/1928. Jelentés a tantervről és órarendről.
37.600/1934. (I. K. 1934. évf. 293.) Évi jelentés és statisztikai kimutatások.
I. Bn. 31. §. Fiatalkorúak felügyelő hatósága.
27.400/1909. (I. K. 1909. évf. 12. szám melléklete) A fiatalkorúak felügyelő hatóságáról.
56.000/1913. (I. K. 1913. évf. 12. szám melléklete) 9—34. § Társadalmi pártfogók és pártfogó-tisztviselők.

Tárgymutató

Ablakok elhelyezése letartóztató intézetekben 157.
Ajándékcsomagok küldése javítónevelő intézeti növendék részére 520
Alapítványok börtönügyi célokra 463
Alapszabályok javítóintézetek számára 57
Alkalmazottak jogai javítónevelő intézetekben 546
Alkalmi felügyeleti vizsgálat letartóztató intézetekben 418
Altisztek javítónevelő intézetben 546
— (börtönügyi) személyi táblázata 414
Anyagszámadás letartóztató intézetekben 466, 467
Atavizmus szerepe a bűnözésben 14
Atyai hatalom felfüggesztése letartóztatottnál 107
Auburni börtönrendszer 64
Állampítészeti hivatal vizsgálata letartóztató intézetben 450
Államfogház 44, 91
— berendezése 263
— napirendje 263
Államfogházba befogadás és beutalás 261, 527
Államfogházbüntetés elhalasztása 125, 261
Államfogházbüntetés kitöltéséről jelentés az igazságügyminiszterhez 265
— szigorítása hűtlenség, lázadás, kémkedés, árulás miatt elítéltekkel szemben 266
— végrehajtása 83, 93, 96, 261, 480, 525
Államfogházbüntetésre ítélt fiatalkorú beutalása 527
— ítélt fiatalkorú feltételes szabadságra bocsátása 533
Államfogoly 93
— által okozott kár megtérítéséig visszatérítési jog az államfogoly ingóságaira 293
— átkísérése 262, 265
— befogadása 261
— elbocsátása 265
— elhelyezésére szolgáló helyiségek lezárása 294
— elkülönítése 263, 266
— élelmezése 263
— élelmezésének korlátozása fegyelmi vétség miatt 307
— fegyelmi büntetései 307
— fegyelmi vétségei 306
— felfolyamodási joga fegyelmi határozat ellen 307
— fürdője 264
— látogatása 264, 266
— levelezése 266
— magánelzárása 266, 307

Államfogoly megmotozása 262, 266
— munkáltatása 265
— olvasmánya 264, 266
— orvosi kezelése 263
— önélelmezése 93
— ruházata 263
— sétaideje 93, 264
Államfogolytól kedvezmények elvonása fegyelmi vétség esetén 307
Államfogollyal való bánásmód 262
Államkincstár kártérítési kötelezettsége közalkalmazott által okozott kárért 445
Állami ítéletvégrehajtó 407, 408, 409
— javítónevelő intézetek 539
Állampuszta 53, 373
Államrendőrségi fogház Budapesten 370
Államsegélye magán-javítónevelő intézeteknek 538
Állásról lemondása börtönügyi alkalmazottaknak 428
Árnyékszékek letartóztató intézetben 158, 172
Átalakítási munkálatok letartóztató intézetben 450
Átkísérés költségeinek fedezése 141
Átkísérése államfogolynak 262, 265
— letartóztatottnak 138, 139
Átkísérésnél őrszemélyzet alkalmazása 282
Átmeneti javítónevelő intézet 539
— otthonok szabaduló letartóztatottak számára 339
Átszállítása letartózatottnak 134, 283, 334
Áttérés más felekezetre letartóztató intézetben 182

Bakó és bakósegéd kinevezése 407, 408
Bakó és bakósegéd illetményei 409
— kiküldetése halálbüntetés végrehajtásához 345, 408
— munkadíja kivégzésnél 409
Bakói állásra pályázat 408
Bakósegéd alkalmazása 408
— díjazása 408, 409
Baleset-vizsgálóbizottság letartóztató intézetekben 342
Baleseti járadék szünetelése letartóztatottnál 107
— járulék megállapítása letartóztatott vagy hozzátartozói részére 342
— segély megállapítása letartóztatott részére 342
Bánásmód államfogollyal 262
— javítónevelő intézetekben 502
— letartóztatottakkal 148
Bántalmazása a letartóztatottnak 295
Befogadás alkalmával letartóztatott orvosi vizsgálata 173
— államfogházba 261
— fiatalkorúak fogházába 528
— javítónevelő intézetbe 491, 493
— letartóztató intézetbe 131, 132, 247, 261, 528
Behajthatatlan bűnügyi költség törlése 462
— pénzbüntetés átváltoztatása 353
Behajthatatlannak nyilvánított bűnügyi költség nyilvántartása 462
Bejelentése letartóztatottnak a helyi rendőrhatóságnál 336
Belső rabmunka 193
Berendezés letartóztató intézetben 158
Beszállítás 137
— dologházba az ítélet jogerőre emelkedése előtt 269
— fiatalkorúak fogházába 528
— javítónevelő intézetbe 490

Beszállított letétek nyilvántartása 465
Beszédtilalom 64
— és beszélgetési jog letartóztató intézetekben 184
— fiatalkorúak fogházában 530
Betegápolás letartóztató intézetekben 175
Betegápolóként alkalmazott letartóztatott élelmezése 167
Betegélelmezés javítónevelő intézetben 499
— letartóztató intézetben 167, 168, 175
Betegszoba fogházakban 175
Beutalás 131
— államfogházba 261
— fiatalkorúak országos fogházába 527
— javítónevelő intézetbe 489, 490
Beutalása előzetesen letartóztatottnak vagy vizsgálati fogolynak 248
Bérbevétele idegen épületnek letartóztató intézet céljára 449
Bérgazdaságok 53
Bérleti rendszer rabmunkánál 205, 209
Bilincs alkalmazása 295, 300, 303, 305, 308
— alkalmazása rabszállításkor 140
Bírák és bírósági hivatalnokok bebocsátása letartóztató intézetbe 281
Bírói határozatok fiatalkorúakkal szemben 474
Bírósági fogházban végrehajtható szabadságvesztésbüntetések 370
Biztonsági fogházak Angliában 69
— intézkedés fogalma 27
— intézkedések közveszélyes munkakerülőkkel és megrögzött bűntettesekkel szemben 94, 267
Biztonsági intézkedések letartóztató intézetben 293, 298
— intézkedések végrehajtása fiatalkorú bűnözőkkel szemben 483
— őrszolgálat 282
Biztosítása letartóztatottnak baleset, vagy halál esetére 341, 342
— letartóztató intézet épületének tűzkár ellen 451
Boncolása büntetőintézetben elhalt letartóztatottnak 176
Bor kiszolgáltatása letartóztatott részére 234
— kiszolgáltatása közvetítő intézetben 258
— adagja nehéz munkát vagy mezei munkát végző letartóztatottnak 168
Borstal-intézetek Angliában 69
Bőjt alkalmazása letartóztatottal szemben 301, 309
Börtön 91
Börtönbe szállítása rabnak 137
Börtönbüntetés végrehajtása 83, 93, 96, 137
— végrehajtása fogházban 97
— végrehajtása járásbírósági hatáskörbe tartozó ügyben 100
Börtönőr 399, 400
Börtönőri állások betöltése 403
— tanfolyam 406
Börtönőrmester 400
Börtönőrmesteri cím adományozása 423
Börtönőrök egyenruhája 401
Börtönrendszerek 61
Börtönrendszerünk a Btk. és Kbtk. alapján 42
Börtönrendtartás 83
Börtönügy fejlődése külföldön 33
— fejlődése Magyarországon 39
— fogalma 1, 4
— története 31

Börtönügyi alapítványok 463
— alkalmazottak büntetőjogi és magánjogi felelőssége 440
— alkalmazottak családi pótléka 410
— alkalmazottak fegyelmi vétségei 428
— alkalmazottak felett fegyelmi jog gyakorlása 427
— alkalmazottak felfüggesztése 421
— alkalmazottak fizetése 409
— alkalmazottak hadipótléka 410
— alkalmazottak ipari vagy gazdasági jutaléka 412
— alkalmazottak jutalmazása 412, 422
— alkalmazottak lakáspénze 410
— alkalmazottak minősítése 422
— alkalmazottak segélyezése 412
— alkalmazottak szabadságideje 413
— alkalmazottak személyi táblázata 414
— alkalmazottak tiszteletdíja 411
— alkalmazottak vagyonjogi felelőssége 444
— alkalmazottnak állásáról lemondása 428
— hatóság fogalma 369
— igazgatás 84
— intézmények a világháború alatt és után 48, 52
— irodalom 71, 72, 76
— jogforrások 83
— kezelői tisztviselői állások betöltése 394
— kongresszusok 36, 47, 71
— múzeum (Országos) 45, 378
— reformtörekvések 35
— tanfolyam 393
— Tauffer-Könyvtár 380
— tisztviselői állások betöltése 392
— tisztviselői állásra pályázat 393, 395, 396
Börtönügyi tisztviselők 381
— tisztviselők áthelyezése 392
— tisztviselők egyenruhája 388
— tisztviselők fegyelmi vétségei 429
— tisztviselők fizetési osztályai 409
— tisztviselők hivatali esküje 397
— tisztviselők képesítése 390
— tisztviselők kinevezése 392, 396
— tisztviselők kirendelése 393
— tisztviselők létszáma 48, 415
— tisztviselők öltözeti szabályzatának módosítása 390
— tisztviselők rangjelzései 389
— tisztviselők rangsora 414
— tisztviselők személyi pótléka 409
— tisztviselők természeti lakása 410
— tisztviselők várakozási ideje 409
— tudomány (poenologia) fogalma 5
Budapesti kir. orsz. gyüjtőfogház 44
— rabsegélyző egylet 337
Büntetendő cselekmény fogalma 9
Büntetés elévülése 241
— elhalasztására jogosított hatóság 124
— fajai a magyar jogban 29
— fogalma 21
— foganatbavétele előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban lévő elítélten 133
— helyének és idejének megállapítása 110
— kezdőnapja 134
— kitöltése feltételes szabadságra bocsátott elítélt által 321
— nemei 23
— tartamának kiszámítása 135, 136
Büntetések egyesítése 122
Büntetésfélbeszakítás 122, 126
— esetén jelentkezési idő nyilvántartása 335

Büntetésfélbeszakítás gyógyíthatatlan elmebaj okából 180
Büntetéshalasztás 122
— államfogházbüntetésre ítélt részére 261
— fiatalkorú elítélt részére 526
— hivatalból 126
— jövedéki ügyben 126
— kegyelmi kérelem esetén 125
— kötelező esetei 123
— tartamának nyilvántartása 335
Büntetéspénzek alapja 86
— befizetése 354
— bevételi számlája 354
— hovafordítása 86, 463
— országos alapja 463
— pénznaplója és nyilvántartó könyve 465
— visszautalása 357
Büntetéstan 5
Büntetésvégrehajtás feltételei 101
— fiatalkorú bűnözőkkel szemben 483
— fogalma 4
— járásbíróság hatáskörébe tartozó ügyben 100
— szabályozása 83
— törvényszék hatáskörébe tartozó ügyben 99
Büntető igazságszolgáltatás fogalma 1, 3
— igazságügyi igazgatás 4
— intézetek (országos) 371
— intézetek anyagszámadásai 467
— intézetek állapotáról évi jelentés 424
— intézetek egészségügye 47, 425
— intézetek élelmezése 165, 170
— intézetek épületének és berendezésének karbantartása 386
— intézetek felügyelete 100
— intézetek felügyeleti hatósága 417
Büntető intézetek felügyeleti vizsgálata 419
— intézetek havi ellátmánya 459
— intézetek havi ellátmányszámadása 464
— intézetek házi tanácsa 387
— intézetek helyi viszonyai 375
— intézetek igazgatása 100, 383
— intézetek ingóságairól leltár 384
— intézetek iparüzletének forgótőkéje 206
— intézetek költségvetése 386
— intézetek könyvvezetése 465
— intézetek műszaki alkalmazottai 407
— intézetek őri- és rablétszámáról jelentés 424
— intézetek pénzkezelése 384, 385, 386
— intézetek tisztviselőinek hivatali beosztása 385
— intézeti alkalmazottak 100
— intézeti alkalmazottak felfüggesztése 421
— intézeti alkalmazottak ipari vagy gazdasági jutaléka 412
— intézeti alkalmazottak minősítése 422
— intézeti alkalmazottak rangsora és személyi táblázata 414
— intézeti díjnokok és kezelők 398
— intézeti ellenőr ügyköre 385
— intézeti fogalmazók képesítése 391
— intézeti gondnok ügyköre 386
— intézeti igazgató ügyköre 384
— intézeti igazgató képesítése 392
— intézeti igazgatói állás betöltése 393
— intézeti házszabályok 85
— intézeti lelkészi állásra pályázat 393, 395
— intézeti orvos évi jelentése 425

Büntető intézeti orvos helyettesítése 413
— intézeti orvos kinevezése 391, 394
— intézeti őrparancsnok 387
— intézeti őrszemélyzet 100, 398, 400
— intézeti őrszemélyzet és műszaki alkalmazottak elleni fegyelmi eljárás 437
— intézeti számadások elkészítése és felülvizsgálása 386
— intézeti szerződéses alkalmazottak 407
— intézeti tisztviselő ellen fegyemi eljárás 435
— intézeti tisztviselői állások betöltése 392
— intézeti tisztviselők 100, 383
— intézeti tisztviselők egyenruhája 388
— intézeti tisztviselők és alkalmazottak létszáma 415
— intézeti tisztviselők fegyelmi büntetései 434
— intézeti tisztviselők fegyelmi vétségei 429
— intézeti tisztviselők hivatali esküje 397
— intézeti tisztviselők kedvezményei 411
— intézeti tisztviselők kinevezése 392
— intézeti tisztviselők rangjelzései 389
Büntetőlap 331
— kiállítása fiatalkorúról 471
Büntetőpolitika 4
Bűntettesek beszámíthatósága 10
— elkülönítése 34
— osztályozása 10
Bűnügyi embertani laboratórium 45, 378
— költség behajtása 462
Bűnügyi költség biztosítása a letartóztatott ingatlanának elidegenítése vagy megterhelése esetén 106
— költség címén befolyt költség elszámolása 462
— költségtartozás megtérítése az elítélt által tartozatlanul befizetett büntetéspénzből 357
— költség törlése 462
— költség végrehajtása az elítélt halála, vagy kegyelem esetén 103
— múzeumok gyarapítása elkobzott tárgyakból 361
— nyilvántartó hivatal 331
Bűnvádi eljárás börtönügyi alkalmazott ellen 444
— feljelentés rab vagy fegyenc ellen 424

Casa di custodia 28
Családfő javítónevelőintézetben 495, 518, 544, 545
Családi felügyelők javítónevelőintézetben 519, 546
— pótléka börtönügyi alkalmazottaknak 410
Csecsemők gondozása letartóztatóintézetekben 133, 174
Csendőrök vagy más közbiztonsági közegek igénybevétele rabszállításnál 139
Csendőrség igénybevétele zendülés alkalmával 299
Csillagbörtön 43
Csomagok bevitele letartóztatóintézetbe 281

Degeneráltság szerepe a kriminalitásban 13
Deportáció 24
Díjnokok büntetőintézeteknél 398
— elbocsátása 413

Díjnokok fegyelmi büntetései 440
— illetményei 409
— pihenője büntetőintézetben 413
Dohányzás engedélyezése államfogházban 263
— engedélyezése dologházban 272
— engedélyezése közvetítőintézeti letartóztatott részére 258
— engedélyezése letartóztató intézetben 234
Dologház 28, 47, 369
Dologházak berendezése fogházakban 269
— felügyelő hatósága 274, 321
— igazgatása és felügyelete 269
— szervezetének szabályozása 84
Dologházba szállítása elítéltnek az ítélet jogerőre emelkedése előtt 269
— utalt elítélt elkülönítése 270
— utalt elítélt élelmezése 270, 272
— utalt elítélt fegyelmi büntetései 309
— utalt elítélt feltételes szabadságra bocsátása 321
— utalt elítélt fogházbüntetésének végrehajtása 98, 268
— utalt elítélt látogatása 271
— utalt elítélt levelezése 271
— utalt elítélt magánelzárása 270, 309
— utalt elítélt munkáltatása 271
— utalt elítélt munkakeresménye 271
— utalt elítélt oktatása 270
— utalt elítélt sétaideje 270
— utalt elítélt törzskönyve 269
— utalt külföldi kiutasítása feltételes szabadság esetén 323
— visszaszállítás 324
Dologházból elbocsátás elmebetegség vagy tartós munkaképtelenség miatt 273
Dologházból feltételes szabadságra bocsátás 323
Dologházi őrizet 94, 267, 268
— őrizet félbeszakítása 270
— őrizet tartama 94, 268
— őrizet végrehajtásának elhalasztása 270
— őrizet végrehajtásának ellenőrzése 274
— rendtartás 84
Dorgálás 470, 483, 532

Egészségügyi viszonyok letartóztatóintézetben 47, 171, 173
— viszonyok javítónevelőintézetben 499, 500
— viszonyokról jelentés 423, 425
Egyenruhája börtönügyi tisztviselőknek 388
— őrszemélyzetnek 401, 403
Egyénítés a büntetésvégrehajtásban 115, 192
Elbocsátás államfogházból 265
— javítónevelőintézetből 517, 518
— letartóztatóintézetből 265, 241, 273
Elbocsátása feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúnak 534
Elbocsátólevél szabaduló letartóztatott részére 243, 253
Elévülés 103, 241
Elévülése fegyelmi vétségnek 428
— fiatalkorú szabadságvesztésbüntetésének 477
Elfogatóparancs 129
Elítéltek osztályozása büntetőintézetben 384
Elkobzás 102, 351, 358
— jövedéki kihágási ügyben 361
— sajtóügyben 359
Elkobzott érték címén befolyt összegek elszámolása 356
— tárgyak elárverezése 360, 361

Elkobzott tárgyak kezelése és megsemmisítése 359
Ellátmány büntetőintézet számára 459
— számadása letartóztatóintézeteknek 464
Ellenőr ügyköre büntetőintézetben 385
— ügyköre javítónevelőintézetben 544
Elmeállapot megfigyelése végett elítélt elhelyezése 179
Elmebeteg elítélt átadása a büntetés kitöltése után közigazgatási hatóságnak 179, 253
— javítónevelőintézeti növendék elbocsátása 518
— szabadságvesztésbüntetésének félbeszakítása 241
Elmegyógyítóintézet letartóztatottak számára 45, 179, 377
Elővezető parancs 129
Elővigyázati intézkedések letartóztatóintézetben 277, 284
Előzetes letartóztatás 84, 94, 95, 99, 247
— letartóztatás tartamának nyilvántartása 322
— letartóztatás végrehajtásának ellenőrzése 253
— letartóztatása szabadságvesztésbüntetésre elítéltnek 122
— letartóztatott beutalása 248
— letartóztatott élelmezése 250
— letartóztatott érintkezése védőjével 251
— letartóztatott fegyelmi büntetései 308
— letartóztatott látogatása 251
— letartóztatott levelezése 251
— letartóztatott megbetegedése 251
— letartóztatott munkáltatása 252
— letartóztatott ruházata 250
Előzetes letartóztatott sétaideje 250
— letartóztatott szabadlábrahelyezése 253
— letartóztatottak törzskönyve 333
Elszámolása a pénzkezeléssel megbízott tisztviselőnek 466
Elzárás 91
Elzárásbüntetés végrehajtása 84, 86, 93, 95, 96
— végrehajtása fegyencen v. rabon 96
Elzárásbüntetése fiatalkorúnak 470, 473, 480, 525
Elzárásbüntetésre ítéltek fegyelmi büntetései 93
Erkölcsi nevelés javítónevelőintézetben 501
— romlásnak kitett fiatalkorú védelme 475
— tényezők szerepe a bűnözésben 17
Eugenika (fajnemesítés) 20
Éhségsztrájk 55, 174, 291
Éjjeli elkülönítés letartóztatóintézetben 64, 87, 155
— őrszolgálat 283
Élelmezés letartóztatóintézetben 53, 163, 170, 263, 270, 457, 530
— korlátozása 166, 168, 307, 309
— pótlása letartóztatott saját pénzéből 234
Élelmezése államfogolynak 263
— beteg javítónevelőintézeti növendéknek 499
— beteg letartóztatottnak 167, 175
— előzetes letartóztatottnak és vizsgálati fogolynak 250
— fegyencnek 165
— fiatalkorú letartóztatottnak 530
— foglyoknak járásbírósági fogházban 457
— javítónevelőintézeti növendékeknek 497

Élelmezése kísérő őrszemélyzetnek rabszállításkor 283
— letartóztatottnak átszállítás alkalmával 140
— letartóztatottnak külső bérmunka esetén 212
— magánelzárásban lévő fegyencnek vagy rabnak 153
— raboknak 165
Élelmezési anyagszámadás 467
— napló fogházban 399, 465
Élvezeti cikkek beszerzése a munkajutalomból 238
— cikkek engedélyezése letartóztatottak részére 168
Énekoktatás fiatalkorúak fogházában és javítónevelőintézetben 512, 531
Építkezés letartóztatóintézet céljaira 449, 450
Épülethelyreállítási munkák fedezése ellátmányból 459
Épületjavítás és karbantartás büntetőintézetben 384, 386
Értesítőjegyzék megküldése rendőrhatóság részére 244
Értesítőjegyzéke letartóztatottnak 334
Évi jelentés javítónevelőintézetek és fiatalkorúak fogházának állapotáról 549

Faji degeneráció 19
Fegyelmi bizottság az igazságügyminisztériumban 432
— bizottság előtti eljárás 435
— bizottság határozata 436, 437
— büntetés elengedése 305, 307, 310
— büntetés erkölcsi hatálya 438
— büntetés fogalma 428
— büntetés kiszabásánál fogházorvos véleményének kikérése 306, 307
Fegyelmi büntetés végrehajtásának orvosi ellenőrzése 310
— büntetésben részesült letartóztatott feltételes szabadságra bocsátása 313
— büntetései büntetőintézeti tisztviselőknek 434
— büntetései díjnoknak 440
— büntetése előzetes letartóztatottnak és vizsgálati fogolynak 308
— büntetése elzárásbüntetésre ítéltnek 93
— büntetése fegyencnek 301
— büntetése fiatalkorú letartóztatottnak 526, 532
— büntetése fogházfelügyelőnek 430
— büntetése fogolynak 300
— büntetése letartóztatottnak 293, 303, 304, 305
— büntetése őrszemélyzetnek 432
— büntetése raboknak 301
— büntetések nyilvántartása 335
— büntetést megállapító határozat ellen fellebbezés 431
— eljárás börtönügyi alkalmazottal szemben 428
— eljárás büntetőintézeti őrszemélyzet ellen 437
— ejárás elrendelése 430, 435
— eljárás javítónevelőintézeti tisztviselők és altisztek ellen 550
— eljárás kezelők ellen 440
— eljárás költségei 438
— eljárás megszüntetése 436, 437
— eljárás mellőzése 428
— hatalmat gyakorló hatóság letartóztatóintézetekben 306, 308, 310
— határozat büntetőintézeti tisztviselő ellen 436
— határozat felülvizsgálata fegyelmi bizottság által 432
— jog gyakorlása börtönügyi alkalmazottak felett 427, 433

Fegyelmi jog gyakorlása büntetőintézetben 384
— ügy felfüggesztése bűnvádi eljárás befejeztéig 443
— ügy újrafelvétele 438
— ügyben kegyelem gyakorlása 439
— vétségei börtönügyi alkalmazottaknak 428
— vétségei dologházba utalt elítéltnek 309
— vétségei előzetes letartóztatottnak és vizsgálati fogolynak 308
— vétségei letartóztatottnak 290, 306
— vétségek elévülése 428
— vétségek közvetítő intézetben 258
— vizsgálat 431, 435
Fegyencek 93
— átkísérése 138
— befogadása 132, 138
— beszállítása országos büntetőintézetbe 137
— beutalása 137, 138
— ellen bűnvádi feljelentés 424
— ellen kiszabott elzárás vagy fogházbüntetés végrehajtása 96
— éjjeli elkülönítése 155
— élelmezése 165
— fejlapja 335
— holttestének tudományos célra átengedése 177
— katonai testgyakorlatai 173
— kegyelmi kérvénye 147, 420
— kenyéradagja 165
— látogatása 186
— levelezése 185
— magánelzárása 93, 301
— munkaerejének felhasználása közmunkára 196
— munkaideje 145, 218
— munkakeresményének és ingóságának kiadása szabaduláskor 243
— munkáltatása 189, 191, 217
Fegyencek napi létszámjegyzéke 387
— napirendje 144
— oktatása 223
— olvasmánya 228, 234
— osztályozása 155
— panaszjoga 145
— ruházata 93, 132, 161
— sétaideje 93, 145, 172
— szabadulása 244
Fegyencpénznapló 465
Fegyencsegélyalap 461, 465
Fegyház 91
Fegyházbüntetés végrehajtása 83, 93, 97 137
Fegyőri állások betöltése 403
— tanfolyam 54, 406
Fegyőrök egyenruhája 401
Fegyvergyakorlata őrszemélyzetnek 405
Fegyverhasználat letartóztatottak ellen 296
Fegyveres őr alkalmazása fiatalkorúak fogházba szállításánál 528
Fejlap letartóztatottak részére 334, 335
Fellebbezés fegyelmi büntetést megállapító határozat ellen 431, 433
Feltételes felfüggesztése szabadságvesztésbüntetésnek 101
— szabadság általában 241
— szabadság tartama dologházba utalt elítéltnél 323
— szabadság tartama életfogytiglani fegyházra elítéltnél 314
— szabadság tartama szigorított dologházba utalt elítéltnél 328
— szabadság visszavonása 314, 320, 328, 534
— szabadságon lévő fiatalkorú felügyelete 534
— szabadságra bocsátás 66, 84, 311

Feltételes szabadságra bocsátás felfüggesztése bűncselekmény vagy fegyelmi vétség miatt 318, 328
— szabadságra bocsátás feltételei 311, 322, 326
— szabadságra bocsátás iránti kérelem előterjesztése 315, 320, 325, 420
— szabadság az ítélet jogerőre emelkedése előtt 312
— szabadságra bocsátása elszakított területen illetőséggel bíró elítéltnek 313
— szabadságra bocsátása fiatalkorú letartóztatottnak 532, 534
— szabadságra bocsátása szigorított dologházba utaltaknak 84, 95, 325
— szabadságra bocsátott elítélt igazoló iratai 319, 323, 328
— szabadságra bocsátott elítélt letartóztatása 320, 324
— szabadságra bocsátott elítélt nyilvántartása 324, 335
— szabadságra bocsátott elítélt pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetésének végrehajtása 318
— szabadságra bocsátott elítélt szökése 131
— szabadságra bocsátott elítélt védkötelezettsége 315
Feltételesen elengedett pénzbüntetés nyilvántartása 355
— felfüggesztett szabadságvesztésbüntetés végrehajtása 102
Felügyelete javítónevelő intézeteknek és fiatalkorúak fogházainak 549
— javítónevelő intézeti növendékeknek 518, 546
— letartóztató intézeteknek 99, 100, 417, 423
Felügyelete letartóztatottaknak 110, 277
Felügyeleti vizsgálat letartóztató intézetben 418, 419, 420
Felügyelő bizottság letartóztató intézetben 257, 316, 317
— hatóság dologházak részére 273, 321
— hatóság szigorított dologház mellett 325
— hatósága fiatalkorúaknak 540
Felvigyázó őrszolgálat 278
Fertőtlenítés letartóztató intézetben 172
Félbeszakítása börtön- vagy fegyházbüntetésnek más szabadságvesztésbüntetés végrehajtása céljából 96
— dologházi őrizetnek 270
— fiatalkorú szabadságvesztésbüntetésének 527
— szabadságvesztésbüntetésnek 122, 126, 178, 180, 241
Fényképe közveszélyű bűntettesnek 331
Férőhelyek javítónevelő intézetekben 539
— letartóztató intézetekben 375, 540
Fiatalkorú államfogházbüntetése 470, 473, 480
— beutalása javítónevelő intézetbe 489, 490
— bűnözők elleni védekezés 469, 470
— bűnözőkre vonatkozó irodalom 80
— elbocsátása javítónevelő intézetből 517
— elítélt feltételes szabadságának visszavonása 534
— elleni bűnvádi eljárás megszüntetése próbaidő kifogástalan eltelte esetén 485

Fiatalkorú ellen elrendelt javítónevelésnek más intézkedéssel helyettesítése 477
— elleni bírósági intézkedések végrehajtása 476, 479
— elzárásbüntetése 470, 473
— fogházbüntetése 95, 470, 473, 480, 526, 528, 529
— fogház- és elzárásbüntetésének végrehajtása törvényszéki fogházban 480
— foglyok fegyelmi büntetései 532
— fogoly magánelzárása 528
— házi felügyelete 474
— kísérleti kihelyezése 515, 516, 517
— letartóztatott büntetőlapja 471
— mellékbüntetései 471
— munkajutalma 520, 532
— orvosi vizsgálata 491
— őrizetbentartása 470, 473, 474, 478
— pénzbüntetése 470, 486
— ragályos betegsége esetén javítónevelő intézetből elszállítása 491
— részére pártfogó rendelése 516
— szabadságolása javítónevelő intézetből 513
— szabadságvesztésbüntetése 470, 473, 525
— szabadságvesztésbüntetésének elhalasztása 526
— szabadságvesztésbüntetésének félbeszakítása 527
— szabadságvesztésbüntetésének végrehajtása törvényszéki fogházban 535
— szökése esetén követendő eljárás 492
— törzskönyvi lapja 493
— utólagos javítónevelése 536
Fiatalkorúak bírósága 478
— felügyelő hatóságai 481, 540
Fiatalkorúak fogháza 58, 59, 480, 526, 537, 540
— fogházának felügyelete 549
— fogházának férőhelyei 540
— fogházának létszáma 59, 549
— fogházának tisztviselői és alkalmazottai 481, 546, 548
— kihágási ügyei 479
— nyilvántartása javítónevelő intézetben 523
— osztályozása fiatalkorúak fogházában 529
Fiatalkorúnak fogházba befogadása 528
— fogházba beutalása 527
— gyermekmenhelyen vagy javítónevelő intézetben ideiglenes elhelyezése 476, 477, 489
— megfigyelő intézetbe szállítása 477
Figyelőlap kiállítása 331
Filadelfiai börtönrendszer 62
Fizetése börtönügyi tisztviselőknek és alkalmazottaknak 409
Fogalmazási tisztviselők képesítése javítónevelő intézetben 545
Fogház 91, 369
Fogházak anyagszer- és készáruszámadása 467
— anyagszükségletének fedezése 456
— ellenőrzése közigazgatási bizottság által 819
— élelmezése 53, 170
— felügyelete 99, 382, 417
— fiatalkorúak számára 540
— kezelése 42, 84
— pénzkezelése 85
Fogházban előfordult szökésről jelentés 423
— dologház berendezése 269
Fogházba beutalás 131
— ideiglenesen befogadott egyének nyilvántartása 334

Fogházbüntetés végrehajtása 83, 86, 93, 95
— végrehajtása dologházba utalt elítélten 98, 268
— végrehajtása fegyencen és rabon 96
— végrehajtása 21. életévét betöltött fiatalkorún 95
— végrehajtása fiatalkorú elítélten 480, 528, 529
Fogházbüntetése fiatalkorúnak 470, 473, 526
Fogházbüntetésre ítélt felmentése munka alól a bíróság által 192
Fogházfelügyelő 100, 382, 391, 393
Fogházfelügyelői állásra pályázat 394
Fogházfelügyelő fegyelmi büntetései 430
Fogházfelügyelői letétnapló 465
Fogházgondnok 100, 382, 393
Fogházi alkalmazottak 100, 382
— iparok 195
Fogházlelkész 181, 382, 383
Fogházmisszió 338, 339
Fogházorvos 382, 383, 423
Fogházőr 399
— fegyelmi büntetései 432
Fogházőri állások betöltése 403
— személyzet egyenruhája 401
— tanfolyamok 54, 405
Fogházőrmester 399
Fogházőrmesteri cím adományozása 422
Fogházőrök fegyvergyakorlatai 405
— kiképzése 405
— szabadságideje 413
Fogházújság 56, 228
Fogházzal nem rendelkező járásbíróság elítéltjeinek elhelyezése 379
Foglalkozástól eltiltás 365
Fogoly átkísérése 138
Fogoly befogadása 132
— elbocsátásáról rendőrhatóság értesítése 244
— élelmezése 163, 168
— élelmezése saját költségen 168, 234
— fegyelmi büntetései 300
— kegyelmi kérvénye 147
— látogatása 186
— levelezése 185
— magánelzárása 93, 300
— munkáltatása 93, 143, 191, 218
— olvasmánya 228
— panaszjoga 144
— ruházata 132, 161
— sétaideje 143, 172
— szökéséről jelentés 423
Fogolypénzek kezelése 465
Fogolysegélyalap 461
Foglyok osztályozása 155
Fokozatos börtönrendszer 42, 65, 68, 114
— előléptetés megvonása 434, 437
Forgalmi főnapló büntetőintézetben 465
— létszám letartóztató intézetben 424
Főfegyőri állás betöltése 405
Főfegyőrök ügyköre 400
Főfelügyelete javítónevelő intézeteknek és fiatalkorúak fogházainak 541
Főtárgyaláson kiszabott fegyelmi büntetés letartóztatott ellen 309
Főügyészi vizsgálat törvényszéki fogházban 419
Frontharcosok és rokkantak igénye büntetőintézeti állásokra 394
Fűtés letartóztató intézetekben 158, 173, 386, 399, 455

Gazdasági épületek letartóztatóintézetben 448

Gazdasági jutaléka büntetőintézeti alkalmazottaknak 412
— szaktanár képesítése javítónevelőintézetben 545
— ügyek letart. intézetben 85, 447
Gondnok ügyköre büntetőintézetben 386
— ügyköre javítónevelő intézetben 544
Gyermekvédelem 475
Gyógyíthatatlan elmebeteg büntetésének félbeszakítása 180
Gyógykezelés javítóintézetekben 499
Gyógykezelése letartóztatottnak 174, 175
— letartóztatóintézeti alkalmazottaknak 412
Gyógypedagógiai nevelése fiatalkorúaknak 490
Gyógyszerek alkalmazása és beszerzése letartóztatóintézetben 175, 412, 455
Gyüjtőfogház 44, 372, 375
— tüdőbetegosztálya 54
Gyüjtőfogházba beutalása vagy átszállítása raboknak és fegyenceknek 137
Gyüjtőfogházban elhalt rab holttestének tudományos célra átengedése 177

Hadipótléka börtönügyi alkalmazottaknak 410
Haszonbérlet rabgazdaság vagy rabkertészet számára 207
Halálbüntetés végrehajtása 83, 343, 346, 349
— végrehajtásához bakó kirendelése 408
— végrehajtásának felfüggesztése 344
Halálbüntetés végrehajtásánál használt eszközök megküldése az Országos Börtönügyi Múzeum részére 349
— végrehajtásánál közönség jelenléte 346
Halálbüntetést végrehajtó hatóság és közegek 345, 407
Halálozás letartóztatóintézetekben 176, 177, 336
Halálraítélt látogatása hozzátartozói és védője által 346
Halottak eltemetése letartóztató intézetben 176
Hartai büntetőintézet 52, 259, 372, 375
Határidőnapló előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság nyilvántartására 302
Havi jelentés őri és rablétszámról 423
Házasságkötése letartóztatottnak 183
Házi tanács büntetőintézetben 387
— tanács javítónevelőintézetben 546
— üzemek letartóztatóintézetben 204, 206
Házszabályok javítónevelőintézetben 496
— letartóztató intézetek számára 41, 85, 88, 146
Háztartási munkája javítónevelő intézeti növendékeknek 510, 531, 539
Heti étlap elkészítése letartóztató intézetben 386
Himlő elleni védőoltás letartóztató intézetben 173
Hivatali bűncselekményei börtönügyi alkalmazottaknak 442, 443
Hivatalvesztés 351, 362, 363, 435 439

Hivatalvesztés kegyelmi úton elengedésének jogkövetkezménye 439
Hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától eltiltás 351
Honvédbíróság által kiszabott büntetés végrehajtása polgári büntető intézetben 371
Honvédségi állományba tartozó elítélt befogadásáról értesítése katonai parancsnokságnak 336
— és csendőrségi állományban álló egyén ellen polgári bíróság által kiszabott büntetés végrehajtása 98

Idegenek bebocsátása letartóztató intézetbe 280
Ideiglenes befogadás 131, 247, 334
— elhelyezése fiatalkorúnak javítónevelő intézetben 489
Idézése elítéltnek büntetés megkezdésére 129
Időszaki felügyeleti vizsgálat letartóztató intézetben 418
Igazgató hatásköre büntetőintézetben 384, 393
— javítónevelő intézetben 543, 545
Igazságügyi orsz. megfigyelő és elmegyógyító intézet 377, 45, 179
Igazolványa feltételes szabadságra bocsátott elítéltnek 319, 328
Igazolványos katonák kinevezése 394, 404
Iktatókönyv vezetése büntetőintézetben 386
Illetményei börtönügyi alkalmazottnak 409
— felfüggesztett alkalmazottnak 421
Ingatlan vásárlása vagy bérbevétele letartóztató intézet céljára 449
— leltár és törzskönyv vezetése 466
Ipari jutaléka büntetőintézeti alkalmazottnak 412
— munka javítónevelő intézetben 505, 507, 508, 532, 539
— munkája letartóztatottnak 194, 219, 271
— művezetők javítónevelő intézetben 544
— szakoktatás javítónevelő intézetben 510, 544
— üzemek letartóztató intézetben 195, 454
Iparüzleti anyag- és készáru-számadás 467
Irattár kezelése büntetőintézetben 386
Irodahelyiségek letartóztató intézetekben 448
Iskolai fenyítése fiatalkorúnak 474, 485
— oktatás javítónevelő intézetben és fiatalkorúak fogházában 508 530, 550
— oktatása letartóztatottaknak 223, 224
Istentisztelet javítónevelő intézetben 497, 544
— letartóztató intézetben 144, 146, 181, 265, 270
Izraelita letartóztatottak munkaszünete vallási ünnepen 192
— letartóztatottak rituális élelmezése 169

Javítási munkálatok letartóztató intézetben 451
Javítónevelés 28, 470, 473, 487
— időtartama 473, 515
— költségei 538
Javítónevelés végrehajtása 480, 540
Javítónevelő intézet 57, 59, 480, 537, 539
— intézet évi jelentése 549

Javítónevelő intézet napi jelentései 549
— intézetbe beutalása 489
— intézetben családok alakítása 493, 495
— intézetben ideiglenes elhelyezése fiatalkorúnak 476, 489
— intézetbe visszaszállítás 517
— intézetből elbocsátás 518
— intézetből elbocsátott vagy kihelyezett növendék segélyezése 524
— intézetek egészségügye 499
— intézetek felügyelete 540, 549
— intézetek férőhelyei 539
— intézetek könyvtára 512
— intézetek napirendje 496
— intézeti alkalmazottak 480, 543
— intézeti altisztek 546
— intézeti családfők 495, 518, 544
— intézeti fogalmazók 544
— intézeti főtiszt 544
— intézeti házszabályok 496
— intézeti igazgató 543, 545
— intézeti ipari munkanemek 508, 539
— intézeti lelkész 544
— intézeti növendék elbocsátása 517, 522
— intézeti növendék élelmezése 497
— intézeti növendék fegyelmi fenyítése 522
— intézeti növendék felügyelete 518, 546
— intézeti növendék gyógykezelése 499
— intézeti növendék közkórházi ápolási díja 539
— intézeti növendék látogatása 503
— intézeti növendék levelezése 503
— intézeti növendék munkajutalma 520
Javítónevelő intézeti növendék munkáltatása 504
— intézeti növendék nyilvántartása 523
— intézeti növendék oktatása 508, 510, 544, 550
— intézeti növendék osztályozása 495
— intézeti növendék ruházata 497
— intézeti növendék szabadságolása 513
— intézeti növendék vallásoktatása 504, 544
— intézeti növendékek zenekara 512
— intézeti orvos 545
— intézeti pótlék 546, 550
— intézeti szaktanárok 544
— intézeti tisztviselők 543
— intézeti tisztviselők fegyelmi ügyei 550
— intézeti tisztviselők képesítése 545
Járásbíróság által kiszabott elzárás- vagy fogházbüntetés végrehajtása törvényszéki fogházban 95
— hatáskörébe tartozó ügyben kiszabott börtönbüntetés végrehajtása 100
Járásbírósági elítéltek önélelmezése 168
— fogházak 48, 418, 423, 457
— fogházban férőhelyek 377
Járvány esetén követendő eljárás letartóztató intézetekben 176
Jelentés letartóztatottak létszámáról 423, 424
Jogerőre emelkedése büntető ítéletnek 101, 121
Jövedéki kihágás miatt kiszabott szabadságvesztésbüntetés elhalasztása 126

Jövedéki kihágás miatt kiszabott szabadságvesztésbüntetés végrehajtása 95
— kihágási ügyben elkobzás 361
— kihágási ügyben pénzügyi hatóság által elrendelt letartóztatás 370
Jutalmazása börtönügyi alkalmazottaknak 412
— javítónevelő intézeti növendéknek 519
— letartóztatottaknak 233

Kapuőri őrszolgálat 240
Karácsonyi szeretetadományok 240
Katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztésbüntetés kitöltése polgári letartóztató intézetben 371
Katonai fogházban végrehajtott szabadságvesztésbüntetés 98, 130
— karhatalom igénybevétele 298
Kártérítési kötelezettsége javítónevelő intézeti növendéknek 522
— kötelezettsége letartóztatottnak 293
Kedvezmények elvonása fegyelmi vétség esetén 300, 305, 307
Kegyelem gyakorlása fegyelmi ügyben 439
— gyakorlása fiatalkorúval szemben 476
Kegyelmi kérelem esetén büntetés elhalasztása 125
— kérvénye letartóztatottnak 147, 420
— úton megállapított pénzbüntetés 103, 357, 358
Kertészeti munka fiatalkorúak fogházában 531
— munka javítónevelő intézetben 505, 508
Kezdőnapja a szabadságvesztésbüntetésnek 134
Kezelők büntetőintézetekben 398, 409, 413
— elleni fegyelmi eljárás 440
Kényszertáplálása letartóztatottnak 174
Kényszerútlevél 243, 323, 326
Képesítési kellékei börtönügyi tisztviselőknek 390, 391
— kellékei javítónevelőintézeti tisztviselőknek 545
Készenléti őrszolgálat 281
Kézbesítés letartóztatottak részére 106
Kiképzése őrszemélyzetnek 54, 405
Kinevezése börtönügyi alkalmazottaknak 392
Kísérleti családok javítónevelőintézetben 493
— kihelyezés 514, 515, 516
— kihelyezés visszavonása 516
Kísérletileg kihelyezett fiatalkorú felügyelete 516
— kihelyezett fiatalkorú részére pártfogó rendelése 547
— kihelyezett fiatalkorú visszaszállítása 516
Kísérleti megfigyelése javítónevelő intézeti növendékeknek 494
Kitiltás 24, 351, 365, 367
Kiutasítás 24, 244, 245, 323, 326, 351, 365
Kivégzett holttestének eltemetése 348
— holttestének kiadása 176
Kórház letartóztató intézetekben 175, 448
Kórházbautalása letartóztatottnak 174
Kórházi ápolási díja javítónevelő intézeti növendéknek 539

Kórházi élelmezése letartóztatottnak 167, 175
— őrszolgálat 280
Költségvetés büntető intézetekben 386
Könyvtár javítónevelő intézetben 512
— letartóztató intézetben 230, 467, 531
Közigazgatási bizottság ellenőrzési joga bírósági fogházakban 419, 432
Közigazgatási fogdák 86
— hatóság által kiszabott szabadságvesztésbüntetés végrehajtása 86, 370
— hatóság hatásköre fiatalkorúak kihágási ügyeiben 479
— számadási per 445
Közmunkára alkalmazása raboknak és fegyenceknek 196, 197
Közönséges dologházak 379
Közös zárkák 158, 184
Közveszélyes munkakerülés miatt kiszabott fogházbüntetés végrehajtása dologházban 268
— munkakerülők dologházi őrizete 94, 268
— munkakerülők járásbírósági fogháza 379
Közvetítő intézet 66, 87, 257
— intézetbe szállítás feltételei 255
— intézeti letartóztatott fegyelmi vétsége 258
— intézeti letartóztatott látogatása és levelezése 258
— intézeti letartóztatott munkáltatása 257
Kriminálpedagógia 110
Kurtavas alkalmazása 301, 309, 532
Külföldi elítélt feltételes szabadságra bocsátása dologházból 323
— elítélt kiutasítása 327, 366
Külföldi elítélt szabadulása 244
Külföldre szökött elítélt kézrekerítése 131
Külső rabmunka 193, 196, 197

Lábbilincs alkalmazása 302
Látogatás fiatalkorúak fogházában 530
— javítónevelő intézetben 503
— közvetítő intézetben 258
Látogatása államfogolynak 264, 266
— előzetes letartóztatottnak és vizsgálati fogolynak 251
— letartóztatottaknak 184, 186,271, 346
— magánelzárásban lévő rabnak 154
Leányjavítónevelő intézetek 539
— intézeti növendékek munkáltatása 505
Leláncolása letartóztatottnak 300, 302
Lelkész alkalmazása letart. intézetben 181, 182, 382, 397, 425
Lelkészek javítónevelő intézetben 544
Leltár készítése letartóztató intézetben 384
Leltári számadás 466
Leltári tárgyak beszerzése és karbantartása az ellátmányból 459
Lemondása börtönügyi alkalmazottnak állásáról 428
Letartóztatás 110, 129
Letartóztatása feltételes szabadságra bocsátott elítéltnek 320, 324
— feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúnak 535
Letartóztató intézet épületének tűzkár elleni biztosítása 451
— intézet évi szükségleteire versenytárgyalás 456
— intézet fűtése 158, 173, 455

Letartóztató intézet kertjének gondozása és haszonélvezete 411
— intézet pénzkezelése és számvitele 463
— intézet őrszemélyzete 398
— intézet szellőztetése 173
— intézet szükségleteinek beszerzése 453
— intézetben elítélt által elkövetett újabb bűncselekmény 292
— intézetben fegyelmi hatalom gyakorlása 306
— intézetben történt halálozás bejelentése 336
— intézetben történt születés bejelentése 336
— intézetek fegyelmi könyve 306
— intézetek felügyeleti hatóságai 417
— intézetek férőhelyeinek száma 375
— intézetek gazdasági ügyei 447
— intézetek helyiségeinek berendezése 157
Letartóztatott atyai hatalmának felfüggesztése 107
— által okozott kár levonása a munkajutalomból 293
— átadása büntetés kitöltése után kir. ügyészségnek vagy rendőrhatóságnak 243
— baleseti vagy rokkantjáradéka 107
— befogadásáról és szabadulásáról katonai vagy csendőrparancsnokság értesítése 336
— elbocsátása 241
— elleni kényszerintézkedések 289
— elmeállapotának megfigyelése 179
— fejtáblája 334
— halála esetén pénzének és
Letartóztatott munkakeresményének hovafordítása 461
— házasságkötése 183
— házasságon kívül született gyermekének törvényesítése 183
— holttestének eltemetése 176, 183
— holttestének felboncolása és tudományos célra átengedése 176, 177
— holttestének kiadása hozzátartozói vagy hitsorsosai részére 176
— kórházba szállítása 178
— megbilincselése 295
— munkajutalmának felhasználása 237
— munkajutalmának kezelése 461
— munkakönyve 461
— munkába helyezése szabadulása után 341
— panasza a kísérő csendőr ellen 248
— pótélelmezése 166, 168, 239, 270
— szökése 292, 423, 424
— törzskönyvi lapja 332
— végrendelkezése 183
Letartóztatottak be- és kijelentése rendőrhatóságnak 336
— éhségsztrájkja 174
— élelmezése 163, 165, 212, 383, 457
— fegyelmi büntetései 293, 300
— fegyelmi vétségei 290
— felügyelete 110, 277, 280
— gyógykezelése 175
— ipari munkája és képesítése 194, 220
— jogai a letartóztató intézeten kívül 105
— jutalmazása 233, 238
— látogatása 184, 186, 335
— látogatása lelkész és tanító által 182, 184
— levelezése 184, 335

Letartóztatottak munkáltatása 84, 189, 191, 193, 194, 197, 205, 217
— nyilvántartása 110
— olvasmányai 226
— osztályozása 113, 116, 119, 156, 193, 235
— panaszjoga 146
— pénzeinek kezelése 461
— részére szeszesital és élvezeti cikkek engedélyezése 168
— szállítása 139, 283
— szállításánál csendőrség vagy más közbiztonsági közeg igénybevétele 139
— szállításánál őrkíséret 282
— szellemi munkája 196
— szórakozása 230
Letartóztatottaktól elvett ruhák és tárgyak megőrzése 467
Letartóztatottnak szabadságvesztésbüntetés alatt elkövetett bűncselekménye 292
Letétek nyilvántartása 465
Letéti pénznapló és főkönyv vezetése 465
Levelezés ellenőrzése letartóztató intézetekben 185
— javítónevelő intézetben 503
— letartóztató intézetben 184, 185, 258, 264, 266, 271, 530
Leventeoktatás javítónevelő intézetben 513
Létszámjelentés letartóztatási intézetekben 423, 424, 549
Létszámjelentése javítónevelő intézetnek 549

Magánelzárás 87, 93, 151, 300
— fogoly fegyelmi vétsége esetén 300
— honvédbírósági elítélttel szemben 371
— időtartamának felemelése 302
Magánelzárás mellőzése vagy félbeszakítása egészségi okokból 153
— tartamának nyilvántartása 334
Magánelzárása államfogolynak 266, 307
— dologházba utalt elítéltnek 270, 309
— fegyencnek 93, 301
— fiatalkorúnak 480, 526, 528
— rabnak 93, 301
Magánintézetek javítónevelés céljára 59, 480, 537, 539
Magán javítónevelő intézetek államsegélye 538
— javítónevelő intézetek létszámjelentése 549
— javítónevelő intézeti növendékek létszámáról kimutatás 538
Magánzárkakönyv 334
Márianosztrai büntetőintézet 373
— büntetőintézetben férőhelyek száma 375
— büntetőintézetben letartóztatottak munkajutalma 374
— büntetőintézetben letartóztatottak után fizetendő átalány 374
— büntetőintézetben rabmunkajövedelem elszámolása 216
— közvetítő intézet 45, 259
— mintagazdaság 45
— szigorított női dologház 373
Megfigyelő intézetbe szállítása a fiatalkorunak 477
Mellékbüntetések 351, 471
— végrehajtása 362, 363, 369
Menetlevél rabszállításnál őrszemélyzet részére 140
Mentelmi jog felfüggesztése 102
Mezőgazdasági beszerzés és értékesítés büntetőintézetekben 460
— büntetőintézet 208
— munka fiatalkorúak fogházában 531

Mezőgazdasági munka javítónevelő intézetben 505, 539
— oktatás javítónevelő intézetben 510, 544
— oktatás letartóztatottaknak 226
— rabmunka 52, 198, 201, 203
Minősítése börtönügyi alkalmazottaknak és őrszemélyzetnek 422
— javítónevelő intézeti alkalmazottaknak 543
Munka alól felmentése letartóztatottnak 192
Munkaelvonás fegyelmi büntetéssel kapcsolatban 191, 300, 301, 304
Munkaideje letartóztatottnak 143, 145, 218, 257, 271, 531
Munkajutalom elszámolása 461
— felhasználása 237
— leszállítása vagy elvonása dologházban 309
— leszállítása fegyelmi vétséggel kapcsolatban 301
Munkajutalma javítónevelő intézeti növendéknek 510
— letartóztatottnak 235, 236, 240, 258, 374, 532
Munkakönyve letartóztatottnak 237, 461
Munkaközvetítés szabaduló letartóztatott érdekében 341
Munkanemek letartóztató intézetekben 193
Munkaválasztási joga rabnak vagy fogolynak 191
Munkavezetők javítónevelő intézetben 495, 506, 544, 546
Munkába helyezése szabaduló letartóztatottnak 341
Munkáltatás javítónevelő intézetben 504
Munkáltatása államfogolynak 265
— előzetes letartóztatottnak vagy vizsgálati fogolynak 252
Munkáltatása letartóztatottaknak 189, 193, 195, 196, 217, 271, 531
Műszaki alkalmazottak letartóztató intézetben 407, 409
— alkalmazottakkal szemben fegyelmi eljárás 429, 433, 437

Napiparancs büntetőintézetben 387
Napirend javítónevelő intézetben 496
— letartóztató intézetben 110, 143, 257, 263
Nőfelügyelők fegyelmi büntetései 433
— kiképzése 405
— letartóztató intézetekben 286, 399, 401, 403
Nyilt rendelet rabszállításnál kísérő őrszemélyzet részére 140
Nyilvántartása börtönügyi tisztviselőknek 414
— feltételes szabadságra bocsátott elítéltnek 324, 335, 534
— javítónevelő intézeti növendékeknek 523
— jogerősen elítélteknek 331
— letartóztatottaknak 110, 335
— pénzbüntetésnek 355
— szökésben lévő letartóztatottaknak 336
Nyomozólevél fiatalkorú ellen 478, 492
— szökésben lévő elítélt ellen 130
— visszavonása 130
Nyugállományú alkalmazottak fegyelmi vétsége 428

Oktatás javítónevelő intézetben 508, 550
— letartóztató intézetben 223, 270, 530
Olvasmány államfogolynak 264, 266

Olvasmány javítónevelő intézeti növendéknek 512
— letartóztatottaknak 223, 226, 234, 252, 530
Országgyűlés tagja ellen kiszabott büntetés végrehajtása 102
Országos börtönügyi múzeum 45, 378
Országos büntetőintézetek 43, 100, 369, 371
— büntetőintézetek igazgatása 85, 100
— büntetőintézetek létszámviszonyai 48
— büntetőintézeti alkalmazottak és őrszemélyzet 100
— Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal 331
Orvos évi jelentése büntetőintézetben 425
— törvényszéki fogházban 382
Orvosi ellenőrzés javítónevelő intézetben 499, 545
— ellenőrzés letartóztató intézetben 153, 173, 175, 310
— vélemény kikérése fegyelmi büntetés kiszabásánál 306
— vizsgálata fiatalkorúnak 491, 493
Osztálybeli őrszolgálat 278
Osztályozás fokozatos börtönrendszerben 119
Osztályozása fogházbüntetésre ítélt fiatalkorúaknak 529
— javítónevelő intézeti növendékeknek 490
— letartóztatottaknak 114, 116, 155 193, 235
Osztályrendszer 65
Óvóintézkedések fiatalkorúak érdekében bűnvádi eljárás folyamán 477

Önélelmezés 93
Önélelmezés eltiltása fegyelmi vétség miatt 300
Önélelmezése előzetes letartóztatottnak és vizsgálati fogolynak 250
— fogolynak 164, 168, 169, 234
— járásbíróság által elítéltnek 168
Öngyilkossági kísérlete letartóztatottnak 174
Összbüntetés 122
— végrehajtása katonai és polgári bíróság által kiszabott büntetések összbüntetésbe foglalása esetén 371
Őri állások betöltése 403, 404
— létszámról jelentés 423
— pótlék 410
— tanfolyam 405, 406
Őrizete fiatalkorúnak 470, 473, 474, 478, 486
— letartóztatottnak 277
Őrkíséret rabszállításnál 140, 282
Örök beosztása őrszolgálaton kívül 400
— lakása 448
Őrparancsnok 387, 394
Őrszemélyzet 100, 278, 285, 382, 398
— elleni fegyelmi eljárás 437
— fegyelmi büntetései 432
— fegyelmi hatósága 433
— fegyelmi vétségei 429
— fegyverzete 287, 456
— ingyenes gyógykezelése 412
— katonai fegyelme 286
— kiképzése 54, 405

Panaszjoga letartóztatottaknak 144, 145, 147, 306
Patronage 110
Pártfogó rendelése fiatalkorú részére 475, 477, 483, 516, 534, 547
— tisztviselők 480, 547, 548

Pénzbírság befizetése fegyelmi határozat alapján 434
Pénzbüntetés 86, 351, 352
— átváltoztatása 353
— átváltoztatásával kapcsolatban felmerült töredékösszeg hovafordítása 357
— befizetése 354, 355, 357
— befizetése fegyelmi ügyben 355
— behajtása az elítélt hagyatékából 356
— behajtása sajtóbűncselekmény esetén 353
— behajtásának eredménytelensége esetén követendő eljárás 356
— biztosítása 356
— címén túlfizetett összeg hovafordítása 357
— elévülése 103
— feltételes felfüggesztése 355
— megfizetésére halasztás vagy részletfizetés engedélyezése 353, 354, 486
— sikertelen behajtásának költségei 356
— végrehajtása 83
— végrehajtása elítélt halála esetén 102
Pénzbüntetésből befolyt összegek elszámolása 356
Pénzbüntetése fiatalkorúnak 470, 486
Pénzbüntetésnek kegyelmi úton megállapítása más büntetés helyett 357
Pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetés 353, 356, 357
— helyettesítő szabadságvesztésbüntetés végrehajtása feltételes szabadságra bocsátott elítélten 318
— helyettesítő szabadságvesztésbüntetésnek végrehajtása országgyűlési tagon 102
Pénzkezelés letartóztató intézetekben 85, 383, 385, 459, 463
— és számvitel ügyészségen 465
Polgári bíróság által elrendelt letartóztatás vagy szabadságvesztésbüntetés végrehajtása 370
Polgári bíróság határozata alapján letartóztatottak törzskönyve 333
— ügyben megállapított pénzbüntetés és pénzbírság befizetése 355
Politikai jogok felfüggesztése 351, 362, 363
Pótélelmezése letartóztatottnak 166, 168, 169, 239, 270
— letartóztatottnak saját pénzből vagy munkajutalomból 168, 270
Próbaidő alatt elkövetett újabb bűncselekménye fiatalkorúnak 474, 485
Próbárabocsátás 28, 470, 472, 483, 484
Próbárabocsátott fiatalkorú ellenőrzése és felügyelete 480, 484, 547
— fiatalkorúak nyilvántartása 484
Progresszív börtönrendszer 42, 65

Rabok 93
— beszállítása büntetőintézetbe 137
— beutalása 137, 138
— ellen kiszabott elzárás vagy fogházbüntetés végrehajtása 95
— elleni bűnvádi feljelentés 424
— élelmezése 165
— fegyelmi büntetése 301
— kegyelmi kérvényének felterjesztése 147
— látogatása 186
— levelezése 185
— magánelzárása 93, 301
— munkaideje 144, 218
— munkakeresményének kiadása 243
— munkáltatása 191. 200
— olvasmánya 228, 234

Rabok osztályozása 155
— ruházata 93, 132, 161
— sétaideje 93, 145, 172
— szabadulása 244
— szellemi munkája 196
Rabbiztosítás 110, 341, 342
Rabgazdaság 53, 207, 208, 454
Rabipar 46, 194, 195, 206
Rabipari üzemek 206, 207, 454
— üzemekben munkaanyag beszerzése 206
Rabkertészet 53, 206, 207, 208, 407
Rabkísérő őrszemélyzet élelmezése 283
— őrszolgálat 282
Rabmunka díjazása 211, 212, 214, 215
— igénybevétele letartóztató intézetek tisztviselői által 411
— jövedelme 190, 215, 216, 374
— jutalmazása 84, 235
— készítmények értékesítése 386
— letartóztatási intézeten kívül 193
— nemei 193
— szervezése 204
Rabmunkaerő bérbeadása 205, 209, 210, 211, 212
Rabmunkáltatás 46, 84, 189
— ellenőrzése 386
Rabmunkás által okozott kár megtérítése 237
Rabmunkások élelmezése külső bérmunka esetén 212
Rabruha viselése 161, 162
Rabsegélyezés 338, 339, 341
Rabszállítás 139, 282, 283
Rabszállításnál bilincs alkamazása 140
— csendőrség igénybevétele 139
— őrszemélyzet 140, 282, 410
Rabszökés tárgyában jelentés 424
Rabtartási költségkimutatás 465
Rabtámogatás 340, 337
Ragályos beteg fiatalkorú elbocsátása javítónevelő intézetből 518
— betegek letartóztató intézetben 175, 176, 177
Raktárkezelő tiszt büntetőintézetben 387
Rangjelzése börtönügyi tisztviselőknek 389
— őrszemélyzetnek 402
Rangsora börtönügyi alkamazottaknak 414
Reformtörekvések a börtönügy terén 35
Rendbírság 355, 420
Rendelvény elítélt befogadására 131
— előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság foganatosítására 248
Rendőrhatóság értesítése szabadulás napjáról 243
Rendőrközeg igénybevétele rabszállításnál 283
Rendőri büntetőbíróság által kiszabott elzárásbüntetés végrehajtása 370
Rendőrség által elővezetett egyén ideiglenes befogadása 131
Részletfizetés engedélyezése pénzbüntetés megfizetésére 353, 354, 358, 486
Rovancsolás letartóztató intézetben 468
Rögtönítélő bíróság által kiszabott halálbüntetés 349
Ruházat beszerzése országos büntetőintézettől 454
Ruházata államfogolynak 263
— javítónevelő intézeti növendéknek 497
— letartóztatottnak 161, 250, 529

Saját költségén élelmezése fogolynak 168
Sajtótermék elkobzása 359

Sajtó útján elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott pénzbüntetés 353
Segédi munkakönyv javítónevelő intézeti növendék részére 507, 511
Segédvizsgája ipari munkát végző letartóztatottnak 220
Segélyalap felhasználása 340, 341, 461
Segélyalap-pénznapló 465
Segélyezés büntetőintézeti alkalmazottnak 412
— elbocsátott vagy kísérletileg kihelyezett javítónevelő intézeti növendéknek 524
Sértettként vagy magánvádlóként idézett rab vagy fegyenc képviselete 139
Sétaideje államfogolynak 264
— letartóztatottaknak 93, 143, 145, 172, 250, 270
Sétaidő dologházban 270
Sötétzárka alkalmazása életfogytiglani fegyenc ellen 292
— alkalmazása fegyelmi vétség miatt 300, 303, 305, 309
— alkalmazása fiatalkorúak fogházában 332
Statisztikai kimutatások büntetőintézet évi jelentéséhez 424

Szabadban végzendő rabmunka 198, 200
Szabadidő engedélyezése dologházban 272
Szabadlábra helyezése terheltnek 242, 253
Szabadonbocsátása feltételes szabadságon lévő fiatalkorúnak 535
Szabadságideje börtönügyi alkalmazottaknak 413
Szabadságolása jevítónevelő intézeti növendéknek 513
Szabadságvesztésbüntetés elévülése 103
— felfüggesztése igazolás vagy újrafelvétel esetén 127
— foganatbavétele 121, 133
— hatályon kívül helyezése szigorított dologházba utalt elítélttel szemben 274
— helyett kegyelmi úton pénzbüntetés megállapítása 103
— kezdőnapjának megállapítása 134
— kitöltése feltételes szabadságon lévő elítélt által 321
— megkezdése az ítélet jogerőre emelkedése előtt 101, 121
— nemei 91
— tartamának kiszámítása 92, 135, 136
— végrehajtása alatt újabb bűncselekmény elkövetése 292
— végrehajtása katonai fogházban 98
— végrehajtása katonai szolgálatban álló elítélten 130
— végrehajtása képviselő vagy felsőházi tagon 102
— végrehajtásának feltételei 101
Szabadságvesztésbüntetése fiatalkorúnak 470, 473, 525
Szabadulás napja 134, 242, 243, 244
— napjának megállapítása a büntetés félbeszakítása vagy szökés esetén 136
Szakképzettséget igénylő foglalkozás gyakorlatától eltiltás 365
Szaktanárok javítónevelő intézetben 544
Számvitel letartóztató intézetben 386, 463, 464, 465
Szellemi foglalkozást űző letartóztatottak foglalkoztatása 196

Szellemi gondozása letartóztatottnak 223
Személyi pótléka börtönügyi tisztviselőknek 409
— táblázata börtönügyi tisztviselőknek 386, 414
— táblázata javítónevelő intézeti tisztviselőknek 543
Személyleírás-körözés fiatalkorú ellen 478, 492
Szerelvények letartóztató intézetben 453
Szeretetadományok letartóztatottak részére 240
Szerződéses börtönügyi alkalmazottak 407, 411
Szeszes ital kiszolgáltatása államfogoly részére 263
— ital kiszolgáltatása letartóztató intézetben 168, 270
Szigorított dologház 28, 54, 84, 94, 97, 371, 373
— dologház felügyelő hatósága 325
— dolgoházba utalás 94
— dologházba utalt elítélt fegyelmi büntetései 310
— dologházba utalt elítélt fegyelmi ságvesztésbüntetésének hatályon kívül helyezése 274, 98
— dologházba utalt elítélt törzskönyvezése 333
— dologházba visszaszállítás 328
— dologházi őrizet időtartama 95, 268
— dologházi őrizet kezdőpontja 274
— dologházi őrizet végrehajtása 274
Szorgalomdíja letartóztatottnak 238
Szórakozás javítónevelő intézetben 513
Szökevény fiatalkorú kézrekerítése 478, 492
Szökés esetén fegyverhasználat 296
— esetén követendő eljárás 130, 295, 382
Szökésben lévő letartóztatottak nyilvántartása 336
Szökése fiatalkorúnak 492
— letartóztatottaknak 258, 292
Szökésről jelentés 382, 423
Szükségletek beszerzése letartóztató intézetben 386, 453
Születések bejelentése letartóztató intézetben 336

Tanítók letartóztató intézetben 382, 397, 425
Tankönyvek beszerzése letartóztató intézetben 225
Tankötelezettsége letartóztatottaknak 224, 226
Tanoncoktatás javítónevelő intézetben 510
Tanoncszerződés javítónevelő intézeti növendéknek 507
— letartóztatottnak 220
Tartozatlanul befizetett büntetéspénz hovafordítása 357
Tartozási kimutatás bűnügyi költségekről 462
Tárgyi sajtóeljárás során elkobzás 359
Társadalmi egyesületek börtönügygyel kapcsolatban 35
— pártfogók fiatalkorúak részére 480, 547
Távozási engedélye büntetőintézeti alkalmazottnak 414
Teherben lévő javítónevelő intézeti növendék átszállítása 491
— lévő nőrab beszállításának mellőzése 138
— lévő nőrabokkal bánásmód 173
Temetése elhalt letartóztatottnak 176, 183

Termények értékesítése és felhasználása rabgazdaságokban 208
Természeti lakása börtönügyi tisztviselőknek 410, 411, 448
Testgyakorlata raboknak és fegyenceknek 173
Testi fenyíték alkalmazása fiatalkorúval szemben 532
Tényleges katonák szabadságvesztésbüntetésének végrehajtása 130
Tisztasági és egészségügyi cikkek beszerzése a munkajutalomból 238
— rendszabályok javítónevelő intézetben 500
— rendszabályok letartóztató intézetekben 171
Tiszteletdíjas börtönügyi alkalmazottak 397, 411, 413
— javítónevelő intézeti tisztviselők 543
Tisztogatása zárkáknak 172
Tisztviselők büntetőintézetekben 383
— fiatalkorúak országos fogházánál 546
— gyógykezelése büntetőintézeti orvos által 412
— ipari és gazdasági jutaléka 412
— javítónevelő intézetben 543
— jutalmazása 412, 422
— lakása 410, 411, 448
— létszáma 415
— minősítése 422
— rangsora 414
— segélyezése 412
— szabadságideje 413
— személyi táblázata 414
Toloncház 86
Toloncolása kiutasított külföldi elítéltnek 245, 366, 367
Törvényszéki fogházak alkalmazottai 382
— fogházak ellátmánya 460
Törvényszéki fogházak ellátmányszámadása 465
— fogházak létszámjelentései 423
— fogházakban felügyeleti vizsgálat 418
— fogházakban férőhelyek száma 376
Törzskönyve letartóztatottnak 133, 332, 333, 382, 386
Törzskönyvek vezetése rabkórházban 177
Törzskönyvi lap kiállítása javítónevelő intézetben 493, 523
Trianoni békeszerződés hatása börtönügyi intézményeinkre 51
Tüdőbeteg letartóztatottak gyógykezelése 54, 56
Tüzifa beszerzése letartóztató intézetben 455

Ujjnyomata közveszélyes bűntettesnek 331
Ujrafelvétel esetén szabadságvesztésbüntetés felfüggesztése 127
— fegyelmi ügyben 438
Újságok és folyóiratok letartóztató intézetben 228
Utalványozás büntetőintézetben 384, 385
Útlevél feltételes szabadságra bocsátott elítélt számára 314
Utólagos javítónevelés 474, 535, 536

Ügyeletes őrszolgálat 279
— tisztviselő javítónevelő intézetben 510
Ügyészség anyagszerszámadása 467
Ügyészségi ellátmányszámadás 465
— letétnapló 465

Vagyonálladéki kimutatás letartóztató intézetekben 467
Vagyoni büntetések 351

Vagyoni elégtétel 351, 356, 358
Vagyonjogi felelőssége börtönügyi alkalmazottaknak 444, 445
Vagyonkezelés letartóztató intézetekben 386, 459, 466
Vagyonváltozások megvizsgálása számvevőség által 468
Vallásoktatás fiatalkorúak fogházában 531
— javítónevelő intézetben 504, 544
— letartóztató intézetekben 144, 146, 270
Vállalkozói rendszer rabmunkánál 204
Vegyes börtönrendszerek 64
Venereás betegsége javítónevelő intézeti növendéknek 499
Versenytárgyalás letartóztató intézet építkezésére 450
— letartóztató intézet szükségleteinek beszerzésére 454, 456
Védő érintkezése terhelttel 251
Védőintézkedések fiatalkorúak érdekében 477
Végrehajthatósági záradék 121
Végrendelkezése letartóztatottnak 183
Világítás letartóztató intézetekben 157
Viselt hivatal, állás, ügyvédség elvesztése 351, 364
Visszaesés megállapítása feltételes szabadság szempontjából 313
Visszaeső fegyenc és rab munkajutalma 240
Visszaszállítás dologházba 324
Visszaszállítása kísérletileg kihelyezett fiatalkorúnak 516
— szigorított dologházba feltételes szabadságon lévő elítéltnek 328
Visszautalása büntetéspénznek elítélt részére 357
Visszavonása fiatalkorú feltételes szabadságának 534
Visszavonása szigorított dologházi elítélt feltételes szabadságának 328
— kísérleti kihelyezésnek 517
— őri kinevezésnek 404
Vitézi rend tagjainak igénye büntetőintézeti állásokra 394
Vizsgálat javítónevelőintézetekben 549
— fogházakban 419
Vizsgálati foglyok beutalása 248
— foglyok élelmezése 250
— foglyok fegyelmi büntetései 308
— foglyok látogatása 251
— foglyok levelezése 251
— foglyok megbetegedése 251
— foglyok munkakényszere 252
— foglyok munkáltatása 252
— foglyok olvasmánya 252
— foglyok ruházata 250
— foglyok sétaideje 250
— foglyok törzskönyve 333
— fogság 84, 94, 99, 122, 247, 253
— fogság határideje 248
— fogság lejártának nyilvántartása 332

Zárkaépület letartóztató intézetekben 448
Zárkák ajtajának megszámozása 159
— átkutatása 284
— berendezése 158
— és munkatermek szellőztetése 173
— tisztogatása 172
Zárlat készítése számadásokról 465
Zendülés esetén fegyverhasználat 296
— esetén karhatalom igénybevétele 298
— esetén követendő eljárás 291, 297
Zendülésről jelentés felügyeleti hatósághoz 424
Zenei kiképzése javítónevelőintézeti növendéknek 512